54145

RGH 4046

# A ZENE

ALAPITOTTA: Dr SEREGHY ELEMÉR

Szerkeszti

**SIKLÓS ALBERT**

BUDAPESTI KIR. ÜGYÉSZSÉG
1929 SZEP. 28.
ÁTVETTE

Budapest
XI. évfolyam, 1. szám
1929 október 1

Dr Bartinlajos

244

## TARTALOM

Második decenniumát . . . — Hangversenyműsoraink ismertetése. — KERNER ISTVÁN † (1867—1929). — ANTOS KÁLMÁN (Berlin): Új Hindemith-bemutató (»Neues von Tage«). — Országos énekszaktanítói és iskolai ének- és zenetanárképző tanfolyam. — Beethoven szimfóniái. — ZENETUDOMÁNY. — MINDENFELŐL. — SZEMÉLYI HIREK. — HALÁLOZÁS. — KÓTÁK-KÖNYVEK.

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

# PESTI VIGADÓ

## BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA
## HANGVERSENYEI
# A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR
## közreműködésével

**A.** bérlet.

**1929 október 6-án, vasárnap**

### ÉVADNYITÓ HANGVERSENY

Közreműködnek: BÁTHY ANNETTE, a Városi Színház művésznője és HERZ LILLY zongoraművésznő

1. MOZART: Varázsfuvola — Nyitány
2. BEETHOVEN: Ária a Fidelio c. operából. Énekli: BÁTHY ANNETTE, a Városi Színház művésznője
3. BEETHOVEN: I. (C-dur) szimfónia

Szünet

4. MOZART: C-moll zongoraverseny. Előadja: HERZ LILLY zongoraművésznő
5. MENDELSSOHN: Meeresstille und glückliche Fahrt — Nyitány

Karnagy: BOR DEZSŐ

**B.** bérlet.

**1929 október 13-án, vasárnap**

Közreműködik: WITTGENSTEIN PÁL félkezű zongoraművész

1. BERLIOZ: Fantasztikus szimfónia

Szünet

2. BORTKIEWICZ: Zongoraverseny. Előadja: WITTGENSTEIN PÁL zongoraművész
3. WEBER: Oberon — Nyitány

Karnagy: BOR DEZSŐ

**C.** bérlet.

**1929 október 20-án, vasárnap**

Közreműködnek: DARVAS IBOLYA, a Városi Színház művésznője és DOKTOR ZSUZSI hegedűművésznő

1. WAGNER: Tannhäuser — Nyitány
2. LIADOW: Nyolc orosz népballada
3. VERDI: Ária a Traviata c. operából. Énekli: DARVAS IBOLYA, a Városi Színház művésznője

Szünet

4. MENDELSSOHN: Hegedűverseny. Előadja: DOKTOR ZSUZSI hegedűművésznő
5. SCHILLINGS: „Seemorgen" — Szimfónikus fantázia

Karnagy: BOR DEZSŐ

**A.** bérlet.

**1929 október 27-én, vasárnap**

Közreműködnek: OROSZ JULIA, a Városi Színház művésznője és ZIPERNOVSZKY FÜLÖPKE hegedűművésznő

1. WEBER: Euryanthe — Nyitány
2. BEETHOVEN: II. (D-dur) szimfónia
3. MENDELSSOHN: Az Úr szava az „Éliás" c. oratóriumból. Énekli: OROSZ JULIA, a Városi Színház művésznője

Szünet

4. MOZART: A-dur hegedűverseny. Előadja: ZIPERNOVSZKY FÜLÖPKE hegedűművésznő
5. CHARPENTIER: Impressions d'Italie

Karnagy: VASZY VIKTOR

**A hangversenyek délután 5 órakor kezdődnek ~ Belépődíjak: 80 fillértől 3 pengőig**

Bérletek és belépőjegyek elővételben felár nélkül köznapokon d. e. 9—2 között és pénteken d. u. 5—7 között Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hivatali helyiségében (IV., Váci-u. 62. földsz. 1. Telefon: Automata 845—29.), a hangverseny napján d. u. 4 órától a Vigadó pénztáránál válthatók

Közalkalmazottak, arcképes igazolvány felmutatása mellett, kedvezményes jegyet a pénztárnál is válthatnak

**A Steinway Sons-féle hangversenyzongorát KOHN ALBERT cég (IV., Bécsi-u. 3.) szállítja**

54145

XI. évfolyam, 1. szám Budapest, 1929. október 1

# A ZENE

Alapította: DR SERÉGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT

Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV. ker., Váci-utca 62. f. 1.
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

## *MÁSODIK DECENNIUMÁT*

*kezdi meg A Zene e számmal. Politikai és művészetpolitikai viharoktól kísért súlyos tíz esztendő. Dinasztiák buktak, új országok keletkeztek, életbeosztásunkat felforgató új találmányok létesültek, művészi irányok váltották fel egymást, oly szédítő tempóban, hogy alig ocsudtunk fel az egyik meglepetésből, már itt volt nyomában a másik. És mit hoz vajjon a titokzatos jövő? Elülnek-e a harcok, lehiggadnak-e a szenvedélyek, ki fog-e kristályosodni valami új stílus, mely méltó folytatása lesz mindannak a szépnek és fenköltnek, amire a mult tradiciós tisztelete nevelte a mai eseményeket szorongó szívvel figyelő idősebb generációt. Egyelőre kaotikus forrongást regisztrálhatunk az egész vonalon. A romanticizmusnak szóló oktalan hadüzenet — a moderneknek pokoli jazzlármával megindított jelszavas művészi forradalma — eddig csak pamfleteket, de legjobb esetben szatirákat produkált, maradandó becsű művészi belső érték híjján. A legelfogultabb heroldjaik sem hisznek már benne, mert látják a csőd közeledtét. Nem kell túlzottan pesszimistáknak lennünk ahhoz, hogy a zene művészeti értékének diszázsiója mellett szociális és gazdasági válságok viharfelhőit ne lássuk közeledni a körösköröl beborult láthatáron: A technikai tudomány diadalai — a grammofón, a rádió és a hangos film — bármennyire titkoljuk is fogvacogva önmagunk előtt, rövidesen meghozzák a hangversenyélet átformálódását.*

*A Zene, mely eddig is szeizmográfszerű objektivitással regisztrált minden zenei vonatkozású eseményt, ezután is szilárdan fog állani őrhelyén, hogy a kultúrvilág minden zenei mozzanatáról tájékoztassa olvasóközönségét és kalauzolja zegzugos ösvényeken át, oktatva, nevelve addig, míg az olvasottakat saját tapasztalataival egybevetve eljut odáig, hogy minden külső szuggerálás mellőzésével igazolja annak minden befolyástól ment józan tárgyilagosságát.*

# HANGVERSENYMŰSORAINK ISMERTETÉSE

***

## A Székesfővárosi Zenekar VII-ik évadja

### Évadnyitó hangverseny. — 1929 október 6-án. — Vezényel: Bor Dezső

**A bérlet.**

1. **Mozart Wolfgang Amadé** (1756 Salzburg — 1791 Bécs): *Varázsfuvola* — nyitány.

Első előadása: 1791 szeptember 30 Bécsben. A »Varázsfuvola« című operáját Mozart — többi dalművével szemben — német szövegre írta. *Schikaneder* szövegkönyve zavaros, sokszor dagályos nyelvezetével, homályos, értelmetlen szimbolizmusával sok fejtörőt okoz színigazgatóknak és rendezőknek, kik az operát Mozart isteni zenéje miatt állandóan műsoron akarják tartani. Egy dicséretes tulajdonsága mégis volt a szövegkönyvnek: különféle színpadi képeknek és jellemeknek igen gazdag, változatos skáláját szolgáltatta a komponista számára Sarastro, Monostatos, Papageno, Tamino és Pamina személyében. Fenség, méltóság váltakozik benne naivitással, sőt frivolsággal. Az élet és halál kibékülésének az örökkévalóság és a halandóságnak apotheozisa lett Mozart átszellemült muzsikájával a Schikaneder-féle szövegkönyvből. Olyan átmenetféle a német »Singspiel«-ből a 19. század nagy romantikus operájához. Maga a nyitány — Esz-durban — formás foglalata a színpadi cselekményt kísérő fontosabb témáknak. Lassú bevezetéssel kombinált klasszikus szonátaforma. Főtémája rövid kis fuga-expozíció, mely tematikusan vezet át a dallamosan továbbhömpölygő melléktémába. A kísérő szólamokban állandóan ott lüktet a főtéma együtemnyi jellegzetes motívuma. A zárótéma az előbbiektől független motívum halmozásából alakult ki. Szünetektől megszakított hármas fanfár vezet át a kidolgozásrészbe. Jahn szerint a 18. századvégi szabadkőművesség egyik szimbólikus jele. Mozart ebben a tételben diabólikus kontrapunkttechnikáját ragyogtatja. Ellentémákkal kíséri a vidám fugatémát, majd megfordítja és tématorlódással vezeti vissza az expozíció megismétlésébe. Itt a szonátaforma képlete szerint valamennyi témát a főhangnemben idézi a Mester. Rövid *Coda* zárja be a klasszikus irodalom egyik legragyogóbb mesterművét.

*

2. **Beethoven**: Ária a *Fidelio* című dalműből.

Beethoven, aki 1792-ben költözött a Rajna mellől Bécsbe, 1802 körül fogott hozzá a *Fidelio*-nak, egyetlen dalművének megzenésítéséhez. 1805 november 20-án volt a mesterműi bemutató előadása, mint tudjuk, igen csekély sikerrel. A következő években két ízben dolgozta át művét és 1814-ben megérdemelt ovációkkal fogadták.

*Recitativo.* Te átkozott, hová sietsz,
Mi szándékod e vad dühödben,
Nincs szánalom, tigris szívedben
Kihalt minden jobb érzelem?
Bár dúljon is tengerviharként
Lelkedben szenvedély és düh.
Szivárvány fénylik ott a láthatáron,
Sötét felhőket ontva szét,
Oly nyájasan mosolyg sugára,
Mint régi szép idők emléke
És szívemnek új éltet ád.

*Ária.* Te áldott csillag, oh reménycsillag,
Ne engedj csüggedeznem.
Vezess, bár távol is a cél,
Eléri azt a szerelmem,
Te áldott, áldott csillag.
Csillagom, oh remény,
Reményem, ne engedj csüggedeznem,
Vezess, bár távol a cél,
Eléri, eléri azt szerelmem.
Egy szebb jövő reménye, az ád erőt,
A bátor szív s a hűség nagy hatalma.
Oh, te, kiért úgy szenvedek, bár ott lehetnék
Nálad, ott, hol gonoszság láncon tart.
Neked vigaszt én hoznék, oh, te, kiért úgy szenvedek.
Egy szebb jövő reménye, az ád erőt
S a hűség szent hatalma.

Az áriát *Báthy* Annette, a Városi Színház ünnepelt drámai szopránénekesnője adja elő. Tanulmányait a Zeneművészeti Főiskolán végezte *B. Maleczky* Bianka tanárnő vezetésével. Az operai tanszak évzáró vizsgáján tűnt fel először nagy muzikalitásával és kulturált nemes hangjával. Azóta sok hangversenyen vett részt, több ízben a Székesfővárosi Zenekar koncertjein is.

*

3. **Beethoven** (1770 Bonn — 1827 Bécs): *I. szimfónia, C-dur.*

Az 1799. év nyarán kezdi meg Beethoven első szimfóniájának komponálását és 1800 elején készült el vele. 1800 április 2-án volt bemutató előadása egy szerzői est keretében 1801-ben jelent meg nyomtatásban a következő címen: *Grande Simphonie pour 2 Violons*

*Viole, Violoncelle et Basse, 2 Flûtes, 2 Oboes, 2 Cors, 2 Bassons, 2 Clarinettes, 2 Trompettes, et Tymbals, composée et dediée à son Excelence Mr. le Baron van Swieten, Commandeur de l'ordre roy. de St. Etienne ; Conseiller intime et Bibliothécaire de sa Majesté Imp. et Roy. par Louis van Beethoven. Oeuvre XXI.* Ha a historikusok Beethoven első szimfóniájáról meg is állapítják, hogy Haydn és Mozart szelleme hatja át minden tételét, figyelmesebb analizálása közben megállapíthatjuk róla, hogy tematikus tartalma alig emlékeztet a két osztrák mester stílusára. Míg a formák keretei is bővülnek nála, zenekarának kezelési módjában pedig egészen újszerű, egyéni hanghatásokat fedezhetünk fel.

Az *első tételt (Allegro con brio)* tizenkét ütemes bevezetés előzi meg. Akkoriban — a 19. század elején — merész újításszámba ment, hogy egy szimfónikus mű szeptimakkorddal kezdődik és még hozzá nem is a főhangnemben! A fürge főtémát a hegedűk intonálják. Akaraterő, öntudat árad minden üteméből. A melléktémában a fúvóhangszerek felelgetnek egymásnak a vonóshangszerek *staccato* negyedhangjegyeinek aláfestésében, majd energikusabb hangokat hallunk, mely egy, a melléktémából szőtt beethoveni komor hangulatba torkollik. A főtéma egyik motívumából készült a zárótéma, melyet a mester a rákövetkező kidolgozásban a kontrapunktika minden mesterfogásával sző át új meg új motívumötletekkel. Az expozíció visszatérése a melléktéma és zárótéma anyagát a főhangnemben ismétli meg.

A *második tétel (Andante cantabile con moto)* szonátaformában írt idill. Imitációkkal kezdődik : előbb a 2. hegedű hozza a témát, majd a középszólamok és basszusok felelnek rá, aztán a fuvolákban és a hegedűkben csendül fel a téma, hogy félzáradékkal készítse elő a domináns hangnemben komponált melléktémát, valamint a pattogóbb ritmusú zárótémát. Rövid kidolgozás után, melyben utóbbinak pontozott ritmusa orgonapontszerűen vonul végig az üstdob szólamában, ismét felcsendül a 2. hegedűben a főtéma fugatója, de most tizenhatod skálaszerű ellenpontozás kíséretében. Az expozíció folytatásának megismétlődése a szokott hangnemi módosításokban pereg le.

*Menuetto*-nak nevezi Beethoven a harmadik tételt, de *Allegro molto e vivace* tempót ír benne elő, úgyhogy inkább emlékeztet hangulatában a későbbi szimfóniák scherzoira. Összetett dalformában írt élénk kis tétel, mesteri kidolgozással. A trionak a fúvók kitartott akkordjai ünnepélyes jelleget kölcsönöznek.

Pár ütemes *adagio* előzi meg az *utolsó* tételt, Beethoven egyik legnépszerűbb, vidám hangulatú művét. E néhány bevezető ütem fejleszti ki a főtémát, melynek első taktusaiból alkotja meg a kidolgozás szellemes futam-felelgetéseit. Dallamosabb a melléktéma, ezt a hegedük intonálják a fúvók kitartott hangzatainak kíséretében.

A tematikus anyag szokásos visszatérését indulószerű kodával toldja meg Beethoven, ebben, mint az ötödik szimfónia utolsó tételében is, a C-dur hangnem főhármasainak diadalmas fortisszimói ujjongnak a fiatalság erőtől duzzadó, lobogó akaraterejével.

*

4. **Mozart W. A.:** *c-moll zongoraverseny* (Köchel-Verz. 491.)

A salzburgi Mester 1786-ban fejezte be Bécsben ezt a beethoveni mélységgel megkomponált nagyobb terjedelmű versenyművét. A zongora és a zenekar egybeolvadásának problémáját soha nem sejtett tökéletességgel oldotta meg benne.

A régi koncertforma beosztásához híven előbb a zenekar játssza el az egész expozíciót, csaknem száz ütemen át, míg végre — rövid bevezetés után —a zongora szólamában csendül fel a főtéma. Dallamos melléktéma után (Esz-dur) a mozgalmas zárótéma egészíti ki a megismételt expozíciót. A kidolgozásban mozarti zsenialitással olvadnak egybe a zongora futamai a zenekarban minduntalan más hangszerben jelentkező tématöredékekkel ; ezekkel, mint csipkefinom arabeszkekkel szőtte át a tétel alapszínét. Az expozíció visszatérése utáni kodában, hatásos kadenciában kulminál a zongora virtuóz modorban kezelt vezetőszólama.

Rondóformában konstruálta meg Mozart a második tételt, a *Larghetto*-t. Ennek nyugodt, fönségesen szép főtémája éles ellentéte az előző tétel szenvedélyes kitöréseinek. A két epizód színesen váltakozó hangulata mesterien fonódik össze a kétszer visszatérő főtémával.

A *harmadik* tétel — *Finale* — kétszakaszos dalforma, melynek nyolc változata csendül fel a zongora és zenekar bravúros dialógusában. Csodálatos bőkezűséggel ontotta Mozart kifogyhatatlan invenciójának bőségszarujából a ragyogóbbnál ragyogóbb ötleteket : figurációkat, megkapó modulációkat, imitációs kidolgozásokat. A tétel rövid kodával zárul.

E nagy zenei intelligenciát követelő művet *Herz* Lily zongoraművésznő tolmácsolja, aki — mint Nagy Géza tanár növendéke végezte el a Zeneművészeti Főiskolát — *Eisenberg* Severin mesteriskolájában nyert Bécsben, művészi oklevelet. Nevéhez sok siker fűződik, többizben adott önálló estélyt Budapesten, Bécsben németországi és holland városokban. Tavaly *Strauss* Richárd »Burleszk«-jével hódította meg a Székesfővárosi Zenekar törzsközönségét.

*

5. **Mendelssohn Félix** (1809 Hamburg — 1847 Lipcse): *Meeresstille und glückliche Fahrt* — nyitány.

Mendelssohn nyitányai »egytételes szinfóniák, adott programmokkal«, a romantika egszebb hajtásai.

Hosszú bevezetés előzi meg a főtémát, mely a végtelen tenger nyugalmát illusztrálja. Csendesen síklik a hajó az óceán sima tükrén, szinte úgy érezzük, mintha mozdulatlan állna egy helyben. Egyszerre északi szellő kerekedik és a hullámok egyenletes mozgása szelíden hintáztatja az emberi találékonyság és szorgalom alkotását. Mendelssohn ötletes figurációkkal jelképezi a fehéren tajtékzó habok egyenletes játékát. Még a »Bolygó hollandi« nyitányából ismert híres szűkített szeptimhangzat is felhangzik, csak szelídebb dinamikával, mint ott. Gyönyörű a melléktéma gordonkamelódiája, mely a hajó mellvédjére támaszkodó poétának az isteni színjátékban való gyönyörködését illusztrálja. A láthatáron lassan kibontakoznak a kikötő fölötti kéklő hegyek. Közeledik a végcél. Trombiták fanfárja jelzi a szerencsés megérkezést, a hajót lehorgonyozták és bevégződött a sikerült tengeri út.

*

## Második hangverseny. — 1929 október 13-án. — Vezényel: Bor Dezső.

**B bérlet.**

1. **Berlioz Hector** (1803 Cote St. André — 1869 Párizs): *Episode de la vie d'un artiste. Fantasztikus szimfónia.*

A »programm-zene« előharcosának Berlioznak ez a fantasztikus szinfónia egyik egjellegzetesebb műve. Megértéséhez a következőkben a programm-zene esztétikai problémáinak fejtegetésére térek ki, mielőtt művét részletesebben elemezném.

Mint tudjuk, a XIX. század zeneirodalmának tekintélyes részét teszik ki két párt heves küzdelmének röpiratai, ujságpolémái és esztétikai vitairatai. Kölcsönösen, a legsúlyosabb érvek fegyverzetével támadják egymást az »abszolut zene« és a »programmzene« két tábora. Egyik oldalon, mint az abszolút zene elméletének legszélsőbb képviselője Hanslick, a másik oldalon a programm-muzsikusok, Berlioz, Liszt, Wagner és a harcos tábor, mely műveiket magyarázta, védelembe vette.

»Abszolut«-nak mondjuk azt a zenét, mely semmiféle vonatkozásban nincs se más művészettel (a költészettel vagy a festészettel) se kívüle eső elképzelt fogalmakkal és tárgyakkal. Csak érzelmek kifejezője a zene, mely nincs arra ráutalva, hogy a hallgató fantáziáját bizonyos dolgok elképzelésére igénybe vegye. Ebben a szubjektív»« muzsikában csak a dallam vonalában, a harmóniák váltakozásában, disszonáns hangközök és hangzatok feloldásában, a tematikus anyag szimmetrikus elrendezésében a ritmus tagozódásában, tehát a legfontosabb elemi alkatrészek analitikus kiaknázásában gyönyörködöm, éppen azokban, melyek legközvetlenebb okai a szubjektiválásnak. Ezzel szemben az »objektiváló« zene, a hangfestő vagy programm-muzsika nem fejez ki *közvetlenül* érzelmeket, hanem a hallgatót arra készteti, hogy bizonyos helyzet fiktív elképzeléséből szűrje le magában azokat a hangulatokat, miket a komponista műve megirásakor átélt. A zene itt kilép igazi keretéből és a költészet ,valamint a képzőművészetek birodalmába helyezkedik át, tehát szimbolizál, mert hangok és zörejek stilizálásával és szándékos eszmetársitással éri el célját. Míg az abszolút zeneműnél a hallgató csak az abszolút zenei elemek felsorakozásában leli kedvét, addig a hangfestő zenénél összefüggést kell keresnie a hallott mű és az adott programm között.

Azok, kik a programmzenével szemben bizonyos aggodalmaskodó álláspontban vannak, rendesen fel szokták vetni a kérdést: nyert-e valamit a muzsika azzal, hogy feláldozza a hallgatóra gyakorolható közvetlen hatását bizonytalan irányú asszociációk kelthetéséért? Sokan, a hangfestő zene ellentáborában, alsóbbrendű dolognak érzik a programm-muzsikát; alsóbbrendű szerintük, mert magyarázó szöveg (a programmul szolgáló vers, vagy elemző magyarázat) nélkül a zene »értelmét« nem tudja senki sem

megfejteni, azonkívül — minthogy a zene nem képes a hallgató fantáziáját egy *határozott* irányba terelni — a be nem avatottnak fantáziája úgy elkalandozhatik, hogy teljesen megszűnik közte és a zeneköltő elgondolása közötti szükséges kapcsolat. Különösen olyan hosszú programmokra áll ez, melyekben valami cselekmény (elbeszélő próza balíada stb.) játszódik le.

A hangmagasság, a hangerősség, valamint a ritmus változása bizonyos asszociációkat vált ki a hallgatóból. Hangfestő elem még a mozgásprojekció, melynél bizonyos természeti jelenségek (hullámzás, vízesés, villámlás stb.) rajzát adja a komponista kótafejek változó magasságában.

Ma azonban körülbelül minden pártállású zenész tisztában van azzal, hogy a zene képtelen *események elmondására*, cselekmények, történetek leírására. Berlioz és Liszt éppen itt túloztak, midőn többet tételeztek fel a zenéről, mint amire elemeinek összetételével képes. Legtöbbször úgy segítettek magukon, hogy úgynevezett *vezérmotivumokat* komponáltak meg, melyek az egész művön átvonulva, különféle harmonázilási, hangszerelési, vagy ritmikai beállításukban más és más variálását jelentik ugyanannak a gondolatnak, eszmének, vagy ugyanazon személy sorsváltozásának. Ehelyett a zene kifejező eszközei és formai tagolódása jobban összeforrhatnak a hangfestő zene ama fajában, mely a zenemű címében egy »általános« programmot ad ; ebben a komponista egy hangulatra, egy képre utal, vagy egy természeti jelenséget illusztrál, vagy valakit jellemez stb. Beethoven után (VI. szinfónia, vonós kvartettek op. 130, 132.) Schumann találta el zongoradarabjaiban a határt, ameddig e téren a zeneköltő elmehet. Liszt zongoralegendái, Debussy hangfestő zongoraművei örökértékű gyöngyei a programmzenének. A jelenkor esztétikusai szeretik is két csoportba osztályozni a nem abszolút zenét : *a) programmzenére* a szó tágabb értelmezésében ; ide sorolhatók azok a szinfónikus költemények, melyek valamilyen esemény egymásutánját mondják el a zene nyelvén ; *b)* olyan hangfestő zenére, melyben a komponista csak *általános programmot* ad, egy-egy felirattal.

Ne gondoljuk azonban, hogy a hangfestés csak a XIX. század találmánya. *Jannequin* XVI. századbeli chansonjai (inventions) már ilyen címeket viseltek : la bataille (az 1515-iki marignanoi csata festése), le caquet des fammes (asszonyok tereferéje), la jalousie, le rossignol, la chasse au liévre stb. *Gombert* is írt kórusokat Jannequin stílusában (például : le chant des oiseaux). Kitűnő programmzenésznek bizonyult *Hermann* is, a milanói dóm karmestere (sz. 1478), kinek »Paduai ütközet« című csataképe élénkségével és realizmusával ma is bámulatba ejt. Még Bachnak is vannak kisebb programmzenés művei. *Werner* Gregorius Josephus, ki Haydnnek elődje volt az Esterházyak zenekarában az 1748-iki naptárt zenésíti meg. Rák-kánont írt a rákcsillagzathoz, megzenésíti a karnevált, a böjtöt, a tavaszt, a szüretet, a vadászatot stb. Haydn, Beethoven sokszor jelölték meg szinfóniáik tartalmát, programmját egy-egy felirattal.

Berlioz reformátori tevékenysége abban nyilatkozik meg, hogy szinfónikus költeményeiben a belső tartalom gerincévé tette meg a költői programmot, melynek sokszor alárendelte a zenei formát.

*) »Egy művész életének néhány mozzanatát akarta a komponista ecsetelni. Úgylátszik, szükség volt arra, hogy egy hangszeres dráma tervezetét előszóval világítsa meg. A következő programmot annak kell tekinteni, mintha egy opera cselekményét kivonatosan ismertetnők.

*Első rész : Álmok, szenvedések (rêveries, passions).* A komponista elképzeli magának, hogy egy ifjú zenész, kit az a morális betegség üldöz, melyet egy híres író »*le vague des passions*«-nak nevez, első ízben pillant meg egy nőt, kiben minden jó tulajdonságot lát egyesítve, amit *képzeletében* kirajzolt magának. Furcsa véletlen következtében kedvesének képe mindig egy elképzelt zenei motivum kapcsolatában jelentkezik előtte, amelyben a nő jellemrajzát látja. A melódia, valamint a nő képe üldözik őt állandóan. Álmodozó melankólia, melyet csak itt-ott szakít meg az öröm egy-egy halk kitörése, fájdalom, féltékenység és belső égető tűz izzása, valamint az első szerelem elmaradhatatlan könnyei : ezeket foglalja össze a szimfónia első tétele.

*Második rész.* Ebben a művész egy mulatságon vesz részt. Az ünnep sodrában boldogan szemléli a természet szépségeit, de mindenhol, a városban épúgy, mint a falun, szerelmesének megjelenő képe nyugtalanítja.

*Harmadik rész.* Egyik este pásztorok felelgető táncdallamát hallgatja kint a mezőn. Ez a muzsika, maga a természet, a falevelek halk suttogása, a viszontszerelem reményének halovány sugara, — mindezek arra jók, hogy szívének határtalan nyugalmat

*) Ezt a részletet Schumann Róbertnek a „Neue Zeitschrift für Musik"-ban megjelent ismertetéséből fordította: — *A szerk.*

kölcsönözzenek. Folyton arra gondol, hogy nem fog sokáig egyedül élni . . . De ha csalódnék . . . ? Remény és csüggedés, fény és árnyék eme folytonos váltakozását fejezi ki az *Adagio*. A végén az egyik pásztor megismétli sípján dalát, de a másik nem felel. Távoli dörgés : zivatar közeledik . . . egyedüllét . . . mély csönd.

*Negyedik rész.* Utolsó út a vesztőhelyre. *(Marche du supplice.)* A művész bizonyságot szerzett arról, hogy szerelmét nem viszonozzák. Elkeseredésében opium-mámornak adja át magát. A narkotikum rémképekkel kísért álomba ringatja. Azt álmodja, hogy megölte kedvesét és halálra ítélve saját kivégzésének szemtanuja. A menet elindul a vesztőhely felé. Komor, majd szilaj, néha ünnepélyes *marcia* kíséri. Lépések tompa dobogása, a tömeg durva zsibongása. Az induló végén megjelenik a »fix idea«, a kedvesére való emlékezés képében, de csak félig, mert a bárd zuhanása megszakítja a látomást.

*Ötödik rész. Boszorkányok szombatja.* Álomkép gyanánt jelennek meg előtte utálatos arcok, boszorkányok, mindenfajta visszataszító népség. Temetésre gyűltek össze. Sírámok, üvöltések, vihogások, panaszos énekek. Még egyszer felhangzik a dal, szerelmesének motivuma, de most eltorzulva, mint közönséges, útszéli táncdal. Ő közeledik. Ujongó üvöltés hangzik fel érkezésekor. Ördögi orgiák. Lélekharang szólal meg, majd a Dies irae paródiájával záródik a tétel.«

Berlioz, lázálmainak zenei kifejezésére, igen nagy orkesztert vesz igénybe. Kis fuvolát, *esz*-hangolású klarinétet, négy fagótot, pisztónokat és trombitákat, puzónokat, két tubát és négy üst-dobot ír elő partiturájában. Ne feledjük, hogy a huszonhat éves Berlioz éppen száz évvel ezelőtt komponálta meg művét. Azóta nagyot haladtak a zenekar kifejező eszközei. Elvitázhatatlan, hogy a fantasztikus szimfónia — minden darabossága és különcködése mellett — úttörő volt a szimfónikus költemény birodalmában, előkészítője annak a nagy műnek, melynek betetőzését *Liszt*, *Wagner* és *Strauss* Richárd hajtották végre. Nagyon messzire vezetne, ha a partitura útvesztőjében aprólékos részletekig kalauzolnám végig az olvasót. Ezért csak a fontosabb és érdekesebb helyekre térek ki.

Nyugvópontokkal több izben megszakított bevezetés után rögtön felhangzik a főtéma, az ideál motivuma a fuvolákban és hegedűkben. A dinamikai jelekkel szenvedélyessé fokozott dallamot a többi vonóshangszer megszakított nyolcadmozgásai kísérik. A melléktémát (*G*-durban) is az ideál motivumából formálta Berlioz, ki általában csak ebben a tételben követte a hagyományos klasszikus szonátaformát,amennyire fantáziájának szilaj csapongása engedte.

A *második* tétel bájos keringőtémáját előbb a hegedűk hallatják, de rögtön az első epizódban eltorzítva jelentkezik a főmotivum a fuvola és óboa szólamaiban. Érdekes a keringőtéma visszatérésének előkészítési módja, valamint a kóda hatalmas dinamikai felfokozása.

Angolkürt és óboa felelgetésével indul a harmadik tétel. Pasztorál hangulat árad a partitura minden egyes üteméből. A hegedűk meleg dallamába mind több és több mozgás vegyül és midőn a költő eszményképe megjelenik szűkített szeptimakkord fortisszimóján tobzódik az egész zenekar. Igen egyéni hanghatás az ezután következő visszatérés, melynél a klarinét dallamát a vonósok *pizzicato*-figurái kísérik. Sokat vitatott részlete a szépségekben gazdag partiturának a tétel befejezése. A visszatérő angolkürtszóló a vihar közeledtét, távoli mennydörgést utánzó üst-dobok tremolója festi alá. Berlioz négy üst-dobra ír, egyik párt *Asz-C* tercre, a másikat *B-F* kvintre hangoltatja, így nemcsak terc és kvint hangközöket nyer, hanem az *Asz-C-F* szexthangzatot, valamint az *Asz-B-F* szekundhangzatot is. Persze a zavaró disszonáns felsőhangok következtében nagyon nehezen ismerhetők fel a tremolóban játszott akkordok. Papiroson jobban festenek mint a valóságban.

A kivégzésre tóduló tömeg kísérteties indulójának alapszínét ugyancsak az üstdobok markáns szextolái adják meg. A wagneri tetralógia szerződési motivumára emlékeztető főtémát szándékosan nyersen kontrapunktizálta a komponista, hogy a tétel vad szilajságát még rikítóbbá tegye. Csak pusztán fúvóhangszereken szólal meg a B-dur induló, mely önmagában zárt háromszakaszos dalforma.

Motivikusan a már idézett szűkített szeptimakkorddal kezdődik az utolsó tétel, mely a boszorkányszombat hátborzongtató zenei képe. Eltorzítva, triviális előzékkel kombinálva jelentkezik előbb *C*, később a rikító *Esz*-klarinéten az ideált szimbolizáló téma. Majd megkezdődik a tánc, torzfigurák, groteszk keringője. Mikor az üvöltözésektől kísért körtánc tetőfokát éri el, kísértetiesen szólal meg a fagótokban és a túbákban a *Dies irae* karakterisztikus dallama ; mely előbb a tánc témával váltakozik, majd egyidőben halljuk mindkettőt, előbbit a fúvók karában, utóbbit a vonós zenekarban. Pokoli orgia presztojával végződik a zenekari színekben és orkesztrális hanghatásokban bővelkedő tétel.

*

2. **Bortkiewicz Szergej**: (szül. 1877 Charkov): *Zongoraverseny* egykézre, zenekarkísérettel.

Bortkiewicz, aki 1920 óta, a bolsevista pokolból menekülve, Bécsben él, a klasszikus-romantikus irály dallamkitalálásnak igen ötletes követője; előbb a pétervári, majd a lipcsei konzervatóriumot látogatta, később Berlinben élt, majd Pétervárott és Konstantinápolyban tanárkodott. Legismertebb művei: *Othello* című szinfónikus költeménye, öt zongoraversenye, köztük a sokat játszott népszerű B-dur versenymű, hegedűversenye, zongoraszonátája és számtalan kisebb zongorakompozíciója.

A most bemutatásra kerülő zongoraverseny (Esz-dur) csak egykézre íródott és a 28-as opusszámot kapta. Bemutatja *Wittgenstein* Pál zongoraművész, ki félkezét a háborúban vesztette el.

*

3. **Weber Károly Mária** (1786 Eutin — 1826 London): *Oberon — nyitány.*

Weber, a zenei romantika úttörője, a londoni *Covent garden*-színház igazgatóságának megbízásából komponálta meg az Oberon szövegkönyvét, *Planché J.* művét. A bemutató előadás 1826 április 11-én volt Londonban. Hatalmas siker, melynek gyümölcsét azonban alig élvezhette a Mester, mert két hónapra rá — június 5-én — váratlanul meghalt.

A nyitány Oberonnak, a tündérek királyának és nejének, Titániának bűvös erdejébe varázsol minket. A halk kürtszó, a fuvolák és klarinétek tovasuhanó staccatói tündérek vidám játékát ecsetelik. Szabályos szonátaformában megkomponált mű, melynek melléktémája Reziának, a bagdadi kalifa leányának áriájából készült, zárótémája pedig a sokszor hallott Óceán-áriának strettája. Különösen szellemes a kidolgozás fugátója, mely a XVIII. század legnagyobb kontrapunktmestereinek is becsületére válnék. Ujongó fortisszimóban végződik a sejtelmes hangulatokkal indult mestermű.

## KERNER ISTVÁN †

1867—1929

Még nincs is negyedéve annak, hogy legutolsó számunkban az Opera jubiláris díszelőadásával kapcsolatosan méltattuk jelentőségét a magyar zenei kultúrában és ma, sajnálatos, váratlan haláláról kell beszámolnunk olvasóinknak.

Hatalmas, zömök, markáns alakja, érdekesen szép őszbecsavarodott feje még minden színház- és hangversenylátogatónak emlékezetében él. Bölcs, higgadt vérmérséklete példa volt mindenki számára, kinek részt kell vennie a mai kicsinyes, gyűlölködő művészetpolitikai harcokban. Kerner István szoborszerű, megingathatatlan jelensége a mult nemes tradicióinak volt szimbóluma, intő példa a mai tekintélyromboló generáció számára.

Eltávozásának jelentőségét, a halálával bekövetkezett vesztességnek súlyosságát ma még át sem tudjuk tekinteni. Csak évtizedek távlatában érezzük majd, mit jelentett Kerner István a magyar zenekultúrának és mit jelentett különösen két legfontosabb tényezőjének: az Operának és a Filharmóniai Társaságnak.

1867-ben született Máriakéméndén, Baranya vármegyében. Zenei vonzódásának első tanujelét már ötéves korában adta, midőn primitív bazárhegedűkön minden előző tanulás nélkül összefüggő dallamokat keresgélt ki. Fiatalon került Pestre, a Nemzeti Zenedébe, hol Huber Károly lett a mestere. Ezzel párhuzamosan zongorázgatott szorgalmasan Székely Imre vezetése mellett. Tanárai sikerekkel gazdag virtuóz pályát jósoltak neki, de a tizennyolc éves művésznövendéket jobban érdekelte a zenekar: abbahagyta hangszeres tanulmányait és leszerződött mélyhegedűsnek az Opera zenekarába. Erkel Sándor genialitása sugározta be akkoriban a kontinens egyik legjobb zenekarának produkcióit. Erkel figyelme hamarosan

ráterelődött a második pulton működő, ízzószemű, tehetséges muzsikusra és korrepetitori teendőkkel bízta meg. Pianisztikus készsége, nagy litteraturaismerete, stílusérzéke és példás szorgalma segítségével hamar népszerűségre tett szert. Művészi ízlése, legendás hallása, abszolút zenei biztonsága csakhamar az elsők sorába emelte, úgyhogy Erkel Sándor halála után Kerner vállaira nehezedett az egész elárvult klasszikus repertoár. Feladatát mindvégig sikerrel oldotta meg; zenekarát oly nívóra fejlesztette, hogy európai hírrel dicsekedhetett. Szeretettel foglalkozott az operaegyüttes minden tényezőjével, szólistákkal, kórussal egyaránt.

A Parszifállal és a Farsangi lakodalommal aratta utolsó művészi sikereit. Mozart Figaro házasságának betanítása közben esett ki reszkető kezéből először a karnagyi pálca, ekkor határozta el nyugalomba vonulását. Múzeumi lakásának magányában azonban továbbra is figyelemmel kísérte a hazai zenei eseményeket.

Családi bajok és a folytonos betegeskedés megtörték, búskomorrá tették. Nem vidította fel többé semmiféle kitüntetés, se az örököstagság, sem a főzeneigazgatói állás, sem a kormányfőtanácsosi cím. Csak a májusban lezajlott ünnepi jubileum — melynek lefolyását mult számunkban ismertettük — vitt némi tavaszi napsugarat a sivár, borongós, őszi hangulatba.

Halála őszinte megdöbbenést keltett városszerte. Radnai igazgató távollétében *Márkus* László főrendező és *Csávojszky* Vince gazdasági igazgató készítették elő a végtisztesség programmját. A magyar zeneélet nagy halottjának földi maradványait az Opera előcsarnokában ravatalozták fel. Az emeleti foyerban a filharmónikusok Dohnányi Ernő vezetésével az »Eroica« gyászindulóját játszották el, majd megkezdődött az egyházi szertartás. Beszentelés után az énekkar a »Tannhäuser« zarándokkarát adta elő.

Kertész K. Róbert h. államtitkár beszélt a kultuszminiszter nevében, majd *Márkus* László mondott búcsúztatót az Opera igazgatósága és művészei megbizásából:

»Az Operaháznak voltaképpen nem is kell búcsúznia a Mestertől, mert amikor ebben a házban munka indul, azt az ő láthatatlanná dicsőült keze dirigálja. A kigyulladó lámpák mind az ő elmúlhatatlan tetteire világítanak. Énekes generációk öröklik egymástól azokat a törvényeket, amelyeket ő szabott meg és az ő teremtő ereje zendül meg a világ egyik első zenekarának zenéjében, amelyet ő teremtett azzá. Ha idegen karmesterek jönnek ide vendégül, tisztelettel és bámulattal szemlélik az őáltala betanított előadások acélszerkezetét és kristályos stílusát. És a késő ivadékok kétségeikben döntőbíróul majd őt idézik és megnyugosznak, mondván: Kerner István ezt így állapította meg«.

Utána *dr. Székelyhidy* Ferenc az opera énekesei képviseletében búcsúztatta nagy halottunkat, majd *Lehotay* Árpád a Nemzeti Színház, *dr. Dohnányi* Ernő a Filharmóniai Társaság, *dr. Meszlényi* Róbert a Zeneművészeti Főiskola és *Noszeda* Károly a Nemzeti Zenede utolsó üdvözletét tolmácsolta. Végül felsírtak a Hunyady gyászinduló lélekbemarkoló hangzatai, majd kivitték a koporsót a koszorúkkal roskadásig megrakott gyászkocsira és elindult a menet a Kerepesi-úti temető felé. A hatalmassá növekedett gyászmenet az Operaházból az Andrássy-úton, a Teréz-körúton, az Erzsébet-körúton és a Rákóczi-úton keresztül vonult ki a Kerepesi-úti temetőbe, ahol az elhúnytat a székesfőváros adományozta díszsírban helyezték örök nyugalomra.

ANTOS KÁLMÁN:

# ÚJ HINDEMITH-BEMUTATÓ

»Neues vom Tage«

A berlini állami opera az ünnepi játékok alkalmából bemutatta Paul Hindemithnek legújabb színpadi művét, a »Neues vom Tage« című három részből álló vígoperát.

A librettó Marcellus *Schiffer* műve, aki az »Oda és vissza« szövegét is írta. Három részből, tizenegy képből áll. Első kép: Laura és Eduard, fiatal házasok közt parázs veszekedés folyik (a szövegkönyv első szavai: »Ekel« és »Scheusal«!), melynek folyamán arra az eredményre jutnak, hogy nem élhetnek tovább együtt. Eduard haragjában le akarja lőni feleségét, mikor azonban ez bátran elébe áll és szinte boldogan ecseteli a képet, mint fog férje a börtönben sínylődni, ha őt megöli, Eduard meggondolja a dolgot. Elhatározzák, hogy el fognak válni. Ekkor lép be a szobába M. úr (a szövegkönyv nem mond nevet, csak egyszerűen M. urat szerepeltet) és neje, egy ujdonsült házaspár, kik a nászútról visszaérkezve első látogatásukat óhajtják tenni. Az uralkodó hangulatot már a földhözvágott edények, csészék és evőeszközök miatt sem lehet a vendégek előtt leplezni; M.-né Laura pártjára áll a beszélgetés során, M. úr Eduardnak fogja pártját, ezen aztán a vendégházaspárnak is sikerül alaposan összeveszni. Ugyanazok a szavak röpködnek a vendégek között, mint az imént Laura és Eduard között, végül a vendégházaspár elhatározza, hogy szintén válik. Ez a megoldás egyszeribe valamennyiöknek visszahozza a jókedvét, egy foxtrottütemű kvartettel zárul az első kép. Második kép: Az anyakönyvi hivatal. Számos fél sürög-forog a legkülönbözőbb ügyekben, a tömegben felismerjük M. urat és nejét, akiknek sikerült visszanyerni szabadságukat. A most érkező Laura és Eduard helyzete sokkal nehezebb, mert nem tudnak válóokot adni s ezért a hivatal ridegen elzárkózik ügyük elintézése elől. A kétségbeesett házaspárt M. úr azzal vigasztalja meg, hogy a »szép Herrmann úr« irodáját ajánlja neki (»Büro für Familienangelegenheiten G. m. b. H.«), amely majd gondoskodni fog róla, hogy kellő válóokot tudjanak felmutatni. Harmadik kép: A »szép Herrmann úr« irodája. Félkörben tizenkét gépírókisasszony kopog és áhítattal figyeli a belépő Herrmann úr minden mozdulatát, ki bemutatkozó énekében elmondja, hogy az iroda azért utolérhetetlen a maga nemében, mert ő egész szivével résztvesz minden kliensének ügyében. Negyedik kép: Múzeumi szoba, a híres milói Vénusz szobrával. Laura megjelenik, mint az iroda által megjelölt találkahelyen, előkerül Herrmann úr is és groteszkül gyakorolják a szerelmi jelenetet, mely közben a férjnek megbeszélés szerint meg kell jelennie, hogy ezen az alapon megindíthassák a válópert. A férj meg is jelenik, de féltékeny lesz; vita támad, melynek hevében Eduard a híres Vénusz-szobrot Herrmann úr felé dobja. A szobor összetörik, nagy csődület támad, az emberek a vandalizmus láttára elszörnyűködnek, majd lassan kiürül a szín. Igen ügyesen zárja le ezt a képet egy szatirikus-maliciózus jelenet. Mikor a szoba üres lesz, megjelenik — mint már a kép elején is — egy vezető egy utazótársasággal. A vezető rá se néz a szoborra, miközben monoton hangon elmondja (Isten tudja hányadszor) a sablónos méltatást; a látogatók vagy esznek (!), vagy a Baedekert lapozgatják s így senki sem veszi észre, hogy a szobor már nem is áll a helyén. Ezzel a tablóval zárul a mű első része. Ötödik kép: Laura a szállóbeli szobája melletti fürdőkádban lubickol és a folyó melegvíz előnyeiről énekel egy áriát (!!!), mikor belép Herrmann úr. Laura kiutasítja, de Herrmann úr a válással kapcsolatosan vállalt kötelességeire hivatkozva — marad. Marad, mert beleszeretett Laurába. Váratlanul belép azonban M.-né, akinek Herrmann úr a válásával kapcsolatban szintén udvarolni kezdett s aki ezért most féltékeny lesz és becsöngeti a személyzetet. Az egész szálloda összecsődül a fürdőszobában, kész a botrány. Hatodik kép: A színpad két részre van osztva: balra Laura szállóbeli szobájában újságot tart kezében és férjének a múzeumbeli botrányáról szóló cikket olvassa. Jobbra Eduard a börtönben ugyancsak újságot olvas és ebből értesül a fürdőszobabeli botrányról, mely éktelen haragra gerjeszti. Hetedik kép: Eduard kiszabadult a börtönből és egy szobában ül, elkeseredve, mert sok pénzre lenne szüksége, hogy a szoborért a kártérítést megfizethesse és a válás költségeit kiegyenlíthesse. Fellép Herrmann úr és pénzt ajánl neki, mert mielőbb szeretné a válást elintézni, hogy Laurát elvehesse. Eduard Herrmann urat kidobja. Ekkor hat manager jelenik meg, kik Eduardot, mint a legújabb szenzáció főhősét cirkusz, mozi, színház, varieté, kabarett s egyéb vállalkozások számára akarják szerződtetni. Óriási összegeket kínálnak Eduardnak, ki az ajánlatot elfogadja s a hét férfi triumfáló együttese zárja a képet, együttal a darab második részét. Nyolcadik kép: Herrmann úr irodája, mint a harmadik képben, de a gépírókisasszonyok most szomorúak, mert Herrmann úr is szomorú és énekében megfogadja, hogy ezentúl csak üzletének fog élni és a szivét kihagyja a játékból. Kilencedik

kép : A közismert Alkazár-színház előcsarnoka, előadás előtt. Legkorábban érkezik M. úr és neje, akik újra egymásra találtak és második nászútjukról hazaérkezve első dolguk, hogy az Alkazár-színházban Laura és Eduard nagy jelenetét megnézzék. Az egyre érkező közönség hamarosan megtölti a házat. Tizedik kép : A színház belseje ; nézőtér és színpad. A színpadon különböző attrakciók folynak, melyeket a közönség élénk érdeklődéssel figyel. Végre a nagy szám következik : Laura és Eduard a reggeliző asztalnál, hű ismétlése a veszekedésnek, melynek végére a készenlétben tartott Vénusz-szobor összetörése tesz pontot. Az utolsó kép egy epilógus, mely a függöny előtt játszódik le. Laura és Eduard fellépéseikkel elég pénzt kerestek ahhoz, hogy adósságaikat kifizethessék s mivel újra megszerették egymást, megint együtt akarnak élni, azonban a háttérben levő kórus, mely egy felső hatalom szavát képviseli, ezt nem engedi meg, mondván, hogy Laura és Eduard immár nem urai többé saját életüknek és cselekedeteiknek, hanem a nyilvánosság egy részévé váltak s az a sorsuk, hogy örökké veszekedjenek és örökké várják és óhajtsák a válást.

Az első dolog, ami a librettó körül felmerül, a beállítás, a hang, az ízlés kérdése. Ha el is fogadjuk, hogy a fent vázolt cselekmény vigopera tárgya lehet, nem hangsúlyozhatjuk eléggé, mennyire függ ez a kivitel, a beállítás, hogy úgy mondjuk a tónus megválasztásától. Ami pedig ezt a kérdést illeti, bizony nem mondható kifogástalannak a librettó. Nem szólva arról a hangnemről, amelyben a veszekedés folyik és eltekintve a fürdőkádtól, különösen a tizedik kép (Laura és Eduard a színpadon) az, amely a darab nívóját nagyon süllyeszti és — akármennyire is elnyomjuk az ízlés szigorú szavát — egyenesen idegenül hat. A darab felépítése is nagyon szegényes. Az első négy kép érdekes és leköti az ember figyelmét, még az ötödik képben is van cselekmény, de az azután következő hat képben nem történik semmi. A hatodik képet (Laura a hotelszobában, Eduard a börtönben újságot olvas) szövegi és megzenésítési szempontból előnyös volt talán összehozni, hogy a komponista a kétféle tartalmat kombinálhassa, de a két dolog összetartozása a színpadon nem volt érezhető, sőt zavart. A hetedik kép (Eduard a szobában, managerek) nem érdekel ; a nyolcadik (Herrmann úr irodája) némi hangulatbeli különbségtől eltekintve teljesen felesleges és unalmas ismétlése a harmadik képnek ; a kilencedik kép is tartalmatlan ; ami a tizedikben történik, arról már a hetedik képben, a szerződtetésnél tudjuk, hogy be fog következni, tehát ez a kép sem hoz semmi újat. Egyáltalán a darab vége nem elégít ki ; Laura és Eduard viszályának varietészínpadra való vitele visszataszító, nem is szólva arról, hogy ez a kép, valamint az epilógus abszolute nem megoldása a cselekménynek.

A másik nagy hibája a szövegnek, mellyel kapcsolatosan mindjárt a mű zenei részére térhetünk, hogy teljesen egyoldalú. A szövegírót eredetiségre való törekvés vezette, mikor a viszályban olyan hangot ütött meg, amely — hála a jóízlésnek — még operettszínpadon sem honosodott meg. A mindig újat akarás hozta magával, hogy a szöveg nagyon keresett, mesterkélt. Az anyakönyvi hivatalban forgolódó, űrlapokat hangosan kitöltő felek szájába adott szöveg (»Antworten Sie bitte ganz genau auf alle Fragen«, »Und bezeugen hiermit . . .«, Laut Regierungsdekret . . .«, »Für Geburten rechts hinten die zweite Tür links . . .«, »Bitte Nichtzutreffendes zu durchstreichen« stb., stb., mint egyszer alkalmazott ötlet jól hat, bár egyáltalában nem új, amióta a modern művészet megzenésített apróhirdetések előadásával és kinyomatásával dicsekedhetik. De amellett, hogy az ötlet nem új, túlságosan le is van járatva ebben a darabban, mert ugyanilyen zsánerű szöveget kapott Laura, Eduard és az anyakönyvvezető tercettje, a gépírónők kara, ugyanez a gondolat alapja a múzeumi vezető mondókájának, a »melegviz-áriának«, Laura és Eduard újságolvasásának a hatodik képben s végül a legutolsó zárókórusnak is, ahol a kórus a lapok legfrissebb példányait szétkapkodva, a legújabb híreket olvassa, illetőleg énekli. Ennek a cselekményben szegény, technikában egyoldalú librettónak súlyos hibáit a zene sem tudhatta leplezni. Az ötödik képnél fellép az unalom és nő, nő, egészen a darab végéig, a kielégítetlenség és bosszankodás vegyes érzéseig ; legfeljebb még a tizedik képnek (varieté-számok, Laura és Eduard a színpadon) örülnek azok, akik varieté helyett véletlenül az operába tévedtek.

Az első képet rövid, tonális modorban tartott előjáték vezeti be. Nagyvonalú zenei felépítésről az adott szöveg mellett természetesen szó sem lehetett ; minden kép egy-egy önmagában álló, lezárt komplexum, aminek formai megoldására helyenként — mint például a harmadik képben — igen jó alkalom adódott. Az énekszólamok legtöbbnyire szillabikus, harmóniailag kötött melódiák, homofón stílusban tartott kísérettel, melyet a modern tánczenéből jól ismert kontrapunktika fűszerez. Mert hogy jazzhatásokban igen gazdag a mű, azt felesleges megjegyezni. Ezért használ a komponista a zenekarban két zongorát (hat kézre). A hangszerelés átlátszó, könnyű, levegős.

a kórusok helyenként igen jól hangzanak. Általában le kell szögezni, hogy Hindemithnek ebben a művében lényegesen több szó eshetik tonalitásról, mint egyéb legutóbbi kompozícióiban.

Köztudomású, hogy Hindemith a romantikát — ahonnét nem is olyan rég elindult — nem szenvedheti és szívesen űz belőle gúnyt, ahol csak teheti. Jobb alkalma ehhez nem igen nyílhatott, mint az első rész negyedik jelenetében, ahol Laura és Herrmann úr a múzeumban a szerelmi jelenetet gyakorolják. Ki is használta ezt a helyet alaposan. Mikor a duett kezdődik, *Wagner* egész harmóniai és hangszerelési apparátusa felcsendül. Hogy ez a paródia esetleg összehasonlításokra nyujt alkalmat, arra a szerző úgylátszik nem gondolt.

Az előadás, nemkülönben Ernst *Legal* szcenáriuma, jó volt. A szereplők közül különösen ki kell emelnünk Grete *Stückgoldot* Laura szerepében és Erik *Wirlt*, aki Herrmann urat játszotta. A legnagyobb elismerés azonban kétségkívül Otto *Klemperert* illeti a darab gondos, aprólékosságokra is kiterjeszkedő betanításáért és lendületes vezényléséért.

## ORSZÁGOS ÉNEKSZAKTANÍTÓI ÉS ISKOLAI ÉNEK- ÉS ZENETANÁRKÉPZŐ TANFOLYAM

Ez is egy dolog, amiben a nyugati Európa nagyon megelőzött bennünket. Németországban évtizedes multja van már a legtöbb konzervatóriumban a *Schulmusik*-nak. Berlinben a *Hochschule für Musik* kereteiből kinőve, mint önálló hatalmas intézet képezi különböző iskolák ének- és zenetanárait (az egyházi zenészekkel egyetemben) *Staatliche Akademie für Kirchen- und Schulmusik* címmel, 41 tanárral, külön nagy háromemeletes épületben, melyet a porosz állam ép ez évben bővít ki egy újonnan hozzávásárolt palotával Charlottenburgban. De Németországban nemcsak a kultuszkormány dédelgetett kedvence az említett intézet, hanem a muzsikusoké is. Minden rendű és rangú zenészeké egyaránt. Mert hisz a *Schulmusik* van hivatva kitermelni és művelni azt a tevényt, mely nélkül a zene és a zenész egyszerűen életképtelen : a közönséget. Ez ma már Németországban köztudott és széles körben meggyőződéssel átérzett dolog.

Mi még nem tartunk itt. A mi közoktatási intézeteinkben, az óvodától kezdve az egyetemig az ének vagy zene a legszívesebben és a legnagyobb sikerrel mellőzött studiumok közé tartozik. Az újabb egypár esztendő néhány eredményes kísérletezése főleg a fővárosban ne tévesszen meg minket. Amíg nálunk az egyébként intelligens emberek kérkedve emlegetik, hogy a muzsikához nem konyítanak, addig baj van. Amíg nálunk a középiskola aránylag egészen tisztességes tájékoztatással látja el fiainkat a képzőművészetek különböző ágaiban és stílusaiban való eligazodásra, viszont ének-zenéből a »Gyönge violá«-nak és hasonló magyar nótáknak hallás után való betanulásával tesz eleget a tantervnek, addig itt baj van. Pedig a rádió már szinfóniákat, miséket és operákat szór ki a falura és tanyára s a mi intelligenciánk még ott tart, hogy a cigányon kívül nem képes értékesebb muzsikát bevenni.

De nem csoda, a ránevelés teljes hiánya, illetőleg iskolaoktatásunk egyoldalúsága nem termelhetett más gyümölcsöt. A pedagógusok — kevés kivételt leszámítva — az egész vonalon ellensúlyozgatják a zene iskolai térhódítását. Érthető, hogy nem érzik szükségét, hisz ők is enélkül nőttek fel s mégis itt vannak. A muzsikusoknak pedig túlbagatell az a zeneoktatás,

amelyet az iskolák többnyire hallás utáni karénektanítás formájában, vagy a legjobb esetben szolfézs-szerű türelemjátékban nyujtanak. Aztán a tanári állások sem igen vannak megszervezve. Ezért volt lebecsült típus a muzsikusok között az iskolai énektanító vagy énektanár.

Csak emellett az óriási kétoldalú désintéressement mellett volt lehetséges, hogy nálunk évtizedeken át egy négy polgári iskolai osztállyal alátámasztott féléves kurzus képezte ki a középiskolák énektanerőit. Hogy ezeknek a többi tantárgy magas kvalifikációjú tanárai közt mily csekély respektusuk volt és hogy ez a körülmény mennyire lebecsülőleg hatott az énekre és zenére mint tantárgyra is (úgy a tanárok, mint a növendékek szemében), azt szükségtelen bizonyítgatni.

Egypár kiválóbb tanárnak eredményes működése alig tette szebbé azt az általános szomorú képet, mely középiskolai ének- és zeneoktatásunk egész területét beárnyékolta.

A kultuszminisztérium néhány erélyes intézkedése azonban új állapotok megteremtését célozza e téren is. A leányközépiskolák alsó osztályai heti 2—2, a felső osztályok heti 1—1 énekórát kaptak. Nagykoncepciójú tanterv és utasítás készült részükre. A féléves középiskolai énektanítóképzést beszüntették. Helyébe Kornis államtitkár kezdeményezésére az Orsz. énekszaktanítói és iskolai ének- és zenetanárképző-tanfolyam lép életbe, mely különböző iskolatípusok igényeinek megfelelően háromtagozatú képzést és képesítést nyujt. Az alapképzettség az érettségi bizonyítványon vagy tanítói oklevélen kívül bizonyos — elég magas — felvételi vizsgán igazolandó zenei tudás, melyre épülőleg egyéves tanfolyam elemi iskolákban való énektanításra, hároméves tanfolyam polgári és középiskolákban való énektanításra, illetve az ezzel a legtöbb iskolában kapcsolatos zenekartanításra és vezetésre, négyéves tanfolyam pedig a tanítóképzőben való ének- és zenetanításra képesít.

És ezzel valószínűleg megtörik a jég nálunk is. Az az új gárda, mely az új képzőből kikerül, hihetőleg minden iskolafajnál kellő súllyal és főleg kellő szaktudással fogja képviselni a muzsikát és a muzsika érdekeit. Ki fogja tudni vívni magának és tantárgyának azt a megbecsülést, melyet nemcsak a zenevilág, de a magyar kultúrpsziché is joggal megkövetelhet az ének-zene mint iskolai rendes tantárgy részére.

Az az idegesség pedig, amelyet a mostanáig oklevelet nyert zongora- és hegedűtanárok körében az új képző felállítása okozott, nyugodtan elülhet. Az iskolai zeneoktatás (amely ma zeneelméletet, elemies formatani, zenetörténeti és esztétikai magyarázatokat, szolfézst és karénektanítást jelent) más utakon jár és más eszközökkel él, mint a puszta hangszertanítás. Egyik sem konkurrenciája a másiknak. Ha valamely iskolában kifejezetten zongora- vagy hegedűoktatás a cél, mint pl. a székesfőváros középfokú iskoláival kapcsolatos zenetanfolyamokon, elképzelhetetlen, hogy itt ne kizárólag okleveles zongora- vagy hegedűtanárokat alkalmazzanak. Ezzel ellenkező eljárás joggal hívhatná ki maga ellen az érdekelt körök legkeményebb kritikáját és felzúdulását. De az iskolai zeneoktatás (fentebb említett és tantervekben körülhatárolt anyagával) más. Nem több, — talán nem is kevesebb, — de mindenesetre más. Az itt elhelyezkedni óhajtó tanárnak ugyan kevesebb instrumentális készséget, azonban több idevágó pedagógiai, énektanítási és karvezetői fogást vagy tudást, röviden: ideváló szakképzettséget kell magával hoznia. Semmi akadálya természetesen

annak, hogy a már oklevelet szerzett zenetanárok — ha vágyaik idevonzzák őket — iskolai oktatásra is képesítést szerezhessenek maguknak. A Zeneművészeti Főiskola feladata, hogy az új oklevélszerzést ezek részére (esetleg más magas képzettségű muzsikusok: zeneszerzők, orgonások stb. részére is) úgy időben, mint tanulmányokban minél hozzáférhetőbbé tegye. Érdemes, mert így igen képzett muzsikusanyag szivárog be az iskolai zene berkeibe, melynek jövőjét mindenképen szebbnek szeretnők látni, mint amilyen a multja volt.

## BEETHOVEN SZIMFÓNIÁI

A »symphonia« szó általában egybehangzást, egybecsengést jelent. A klasszikus ókor zeneelméletében körülbelül szinonim a konszonáns szóval. Ma szimfónia alatt zenekarra komponált többtételes (ciklikus) művet értünk, melynek legalább az első tétele szonátaformában íródott.*)

Instrumentális műforma jelölésére a szimfónia elnevezést csak a 17. század kezdetén használják először, olyan kétrészes tagoltságú darabok jelölésére, melyekben a polifón-szerkesztés háttérbeszorításával inkább az akkordikus (harmóniákra épült) szerkezet lép előtérbe. Később, a 17. század vége felé operák, oratóriumok és kantáták bevezető zenéjét — amit ma nyitánynak, uvertürnek mondunk — jelölték »Simfonia« felirattal. A 18. században alakul ki a mai szimfónia-stílus azzal, hogy kiküszöbölik végleg az első tétel fugaszerű dolgozási módját, helyébe akkordikus futamokkal kísért tematikus szerkesztést tettek, homofón írásmóddal. *Stamitz* János, a mannheimi iskola zseniális mestere formálja ki a mai szimfóniát azzal, hogy az első tételt szonátaformában írta, a többieket pedig dal- és rondóformában. De Stamitz nemcsak a szimfónia formáját teremtette meg, hanem annak stílusát is, melyet a további epigonok *(Bach* J. Keresztély, *Dittersdorf, Boccherini, Gossec* és *Cannabich)* magukévá tettek. A három bécsi mester géniusza tölti meg aztán új anyaggal az adott kereteket. *Haydn* (sz. 1732.) és *Mozart* (sz. 1756.) előbb az expozíció tematikus anyagát szaporítják, majd a kidolgozás technikájának módját reformálják, úgyhogy a szimfónia legnagyobb mesterének *Beethovennek* (sz. 1770.) már csak a keretek bővítése és a hangszerelésnek a tematikával való szorosabb összeforrasztása jutott feladatul.

Ha a nagyon kétséges »Jénai« szimfóniát, melyet Fritz *Stein* fedezett fel Jénában, nem számítjuk, akkor Beethovennek kilenc szimfóniáját sorolhatjuk fel. (Egy tizediknek vázlatát hagyatékában találták meg.) Kilenc hatalmas gránitoszlop, mely örökkön-örökké hirdeti majd az emberi géniusz győzelmét, midőn a Szépet megalkotta és gyönyörködtetésre szolgálatába szegődtette. 1799-ben írta meg az elsőt és 1823—24-ben a kilencediket. Mindegyik más stílusban, tartalomban, hangulatban és a kifejezőeszközök megválogatásában. Míg a harmadikban (Eroica, *Esz*-dur), az ötödikben (sorsszimfónia, *c*-moll) és a vegyeskarral és magánének-szólamokkal kombinált kilencedikben *(d*-moll) titáni erők tombolnak és dramatikus pátosz soha nem sejtett kulminációban vibrál minden tételén keresztül, addig az első *(C*-dur) és a második *(D*-dur) a fiatalság megvesztegető akaraterejével fogja meg a hallgatót, a negyedik *(B*-dur) a napsugaras tavasz derűjének varázsával, a hatodik (a pasztorál-szimfónia *(F*-dur) a falusi élet hangulatának zseniális illusztrálásával és a hetedik *(A*-dur), valamint a nyolcadik *(F*-dur) a zenei humornak, a zabolátlan jókedvnek átéreztetésével. Legnagyobb apparátust a kilencedik vesz igénybe, legkisebbet a negyedik.

A Székesfővárosi Zenekar klasszikus ciklusának keretében ebben a szezonban Beethoven valamennyi szimfóniáját be fogja mutatni. Részletes analizisüket, valamint az egyes szimfóniáknak a Mester élettörténetével való kapcsolatát minden alkalommal külön fogom ismertetni.

*) A szonátaformának jellegzetessége: hármas tagoltság (expozíció, kidolgozás és az expozíció visszatérése), de magának az expozíciónak keretében a főtémán kívül még más témák (átvezető rész, melléktéma, zárótéma) sorakoznak fel.

# ZENETUDOMÁNY

♦♦♦

**Hajdankori hárfák** a chaldaeai Ur városában — ez az angol tudományos expedició ásatásainak újabb, szenzációs eredménye. A londoni British Museum külön osztályt rendezett be a keleti ásatag emlékek számára, de C. J. *Gadd* »History and monuments of Ur« című könyvében közli is a napfényre került, nagy iparművészeti becsű kormánypálcák, edények, lámpák stb. rajzát, a hárfákét is: az egyiptomiakhoz hasonlók, alul bámulatosan kifaragott bikafejjel, elmállott (de lenyomatban láthatóan megmaradt alakú) farészeiken érclapokkal, lapis lazulival és kagylókkal díszítve. Rajzok és reliefek maradtak fel, egyiken — ma már nem tudjuk, hogy gúnykép volt-e — egy hátulsó lábain álló szamár pengeti elülső lábaival a hárfa húrjait... (Az »asinus ad lyram« talán ezer évvel későbbi római szólásmód.)

**Uj Mozart-mise.** Badenben a plébánia irattárában felfedeztek egy partiturát; felirata: »*Harmonie-Messe in B. von W. A. Mozart.*« 1791-ben dedikálta Stoll plébánosnak. Vegyeskarra szól, orgonán kívül vonósok, 2-2 klarinét és fagót szerepel a vezérkönyvben. A művet még nem adták elő.

**Ismeretlen Bach-művek** vannak 150 év óta Manfred *Gorke* eisenachi családjának birtokában, részben a nagy búvár *Forkel* hagyatékából; végrendeletileg el nem idegeníthetők, de legalább a kutatás számára ezentúl hozzáférhetők lesznek.

**40 eredeti Schubert-kéziratot** fedeztek fel a párizsi conservatoire-ban, az 1911-ben meghalt *Malherbe* zenei iró hagyatékában.

**400 Wagner-levél** és egyéb kézirat került napfényre Londonban egy Willonghby Russel nevű agg hölgy hagyatékából, ki ezeket Wagner Richardnak első házasságából maradt leányától, Natalie-tól kapta. Köztük van a *Rienzi* és a *Lohengrin* első kézirata, továbbá Gluck Aulisi Iphigeniájának Wagner átdolgozta partitúrája, valamint Wagner számos fiatalkori zeneszerzeménye. A nagybecsű lelet hihetőleg nem marad kiadatlan.

**Iskolák ének- és zeneoktatása** ügyében birodalmi kongresszus lesz Hannoverben szeptemner 30—október 5-ig. Énekkaregyesületek szövetségei képviseltetik magukat, dr. Becker porosz kultuszminiszter elnöklete alatt; délelőtt elméleti előadások folynak, délután gyakorlati bemutatások.

**Mozart-múzeum Prágában.** Eddig a salzburgi Mozarteum tulajdonában volt az a Prága külvárosában, Smichowban álló kis ház, ahol Mozart lakott a »Don Juan« bemutatója idején. Most megvette a »Mozart-Gemeinde in der tschecho-slowakischen Republik«, egyesített minden fellelhető Mozart-ereklyét s új múzeumát régiesen, gyertyavilágnál tartott hangversennyel, — vonósokkal, énekkel — avatta fel.

# MINDENFELŐL

♦♦♦

**A Zeneművészeti Főiskola** évkönyve — *dr. Meszlényi* Róbert áttekintő szerkesztésében — beszámol a kitűnően vezetett intézet eseményeiről. Megtudjuk belőle, hogy Főiskolánkon az 1928/29-ik tanévben 63 tanár oktatta az ifjúságot. 33 rendes, 9 rendkívüli és 21 tiszteletdíjas tanár között oszlott meg a tanulók száma. Utóbbiak közül a tanév elején kaptak megbízást *Bárdos* Laos, *Kondela* Géza és *Molnár* Imre tanárok az egyházzenei tanszakon. E tanév elején *Kerpely* Jenő tanárt bízták meg a gordonka előkészítő és akadémiai tanfolyamain felvett növendékek oktatásával. Az évadnyitó konferencián *dr. Hubay* Jenő főigazgató bejelentette egy *Mihalovich*-emlék hangverseny és két — tavasszal, *Goldmark* Károly születésének centennáriuma alkalmával tartandó — jubiláris hangverseny rendezését. Az elmult évben nyolc házi, huszonkét nyilvános, három vidéki ifjúsági hangverseny, három operaelőadás az intézet színpadán és egy évzáró vizsgálati előadás volt a m. kir. Operaházban.

**A Palestrina-kórus,** melyben az utolsó időkben sajnálatos hanyatlást állapított meg a zenei eseményeket figyelő közvélemény, tisztújító közgyűlésén tudomásul vette *Demény* Dezső elnök és *Berg* Ottó karnagy lemondását. Előbbit a közgyűlés egyhangú lelkesedéssel örökös tiszteletbeli elnökké választotta meg, míg az elnöki tisztség egyelőre betöltetlen maradt. A karnagyi teendők ellátására az egyesület *Bárdos* Lajost, a Zeneművészeti Főiskola egyházzenei tanfolyamának rendkívüli tanárát hivta meg, ki szaktudását és rátermettségét eddig a budai *Cecilia*-kórus vezetésével mutatta meg. A másodkarnagyi teendőkre *Zsaskovszky* Józsefet, a Szent István bazilika helyettes karnagyát kérték fel.

**A salzburgi ünnepi játékok** az idén több közönséget vonzottak, mint tavaly, sőt anyagi sikerről is lehet beszélni a tavalyi deficittel szemben. Amerikában már társulat alakult társasutazás rendezésére 1930 nyarán Salzburgba, Oberammergauba és Bayreuthba.

**Drezda** hirneves templomi fiúénekkara, a *Kreuzchor*, amerikai körútra indul.

»**Hősök orgonáját**« állítják fel a sötét emlékű Kufstein-várának úgynevezett polgári tornyában, Fritz *Schütz* bécsi zeneföiskolai tanár kezdeményezésére: 27 regisztere lesz, harangjátéka is 13 haranggal, csak elsőrangú művészeket hívnak meg játszására s e hangversenyek jövedelmét a háború áldozatainak, illetőleg családjuknak ajánlják fel.

**Hangjegy-szedőgépet** talált fel egy mérnök. A milanói hiradás nem ad részleteket, csak megnevezi a feltalálót: Andrea Ferretto-t.

**A Schumann alapította** »Neue Zeitschrift für Musik« most 95 éves; új kiadó vette át. Gustav *Bosse*, Regensburgban, aki a bővített szaklap délnémetországi és ausztriai részét szerkeszti. A főszerkesztő: dr. Alfred *Heuss* (Lipcse mellett Gasdowitz-ban), az északnémeti részt dr. Fritz *Steger* (Berlin) szerkeszti. Az új kiadó sokoldalúságra törekszik, lesz lapjának szépirodalmi része is.

**A charlottenburgi Deutsches Musik-Institut für Ausländer** 47 külföldi növendéket oktatott (ebből 36 jött az északamerikai Egyesült-Államokból) 6—8 héten át; *d'Albert* egyenként foglalkozott növendékeivel, míg Edwin Fischer, Walter *Gieseking* és Willy *Hess* együttesben (Carl *Schurig*, aki a dirigálást tanította volna, autószerencsétlenségénél fogva nem láthatta el tanfolyamát). Többnyire hangversenyző művészek és kész zenetanárok jöttek el továbbképzés végett. A mesteriskolák vezetője Wilhelm *Furtwängler* volt.

**A milanói Verdi-múzeum** eddig egy iskolában volt elhelyezve, kriptájában a nagy zeneköltő és neje szarkofágjával. Most mindennek a Scala-színházban adnak méltó helyet.

**1930-ra nemzetközi zeneünnepet** terveznek New-Yorkban, mintegy 50 nemzet részvételével; főszervezője Frederik *Sard*. Történeti sorrendben előadják a legnevezetesebb zeneműveket; előadásukra a világ legkiválóbb zenekarait és magánművészeit hívják meg, így a római Augusteo zenekarát is, amelynek elnöke, conte di San Martino, egyszersmind egy reprezentáló kiállításnak is elnöke lesz. A zenepedagógia is, előadás-sorozatokkal képviselve lesz.

**Zenei világparlamentet** tervez Max Schillings; most utazik Berlinből a barcelonai világkiállításra, s Beethoven és Schubert emlékére akarja összehozni a zenészek világszövetségét, amelybe minden nemzet *egy* képviselőt küldjön. A Nobel-díj mintájára zenei díjat óhajt kitűzni, fiatal tehetségek gyámolítására. Schillings egyébiránt a Wagner-trilogiát és »Tannhäuser«-t dirigálja Barcelonában.

# SZEMÉLYI HIREK

**Lehár Ferenc** a nyáron Hollywoodba utazik: egy »hangos film« zenéjét kell ott megírnia, 50.000 dollár szerzői díj fejében.

**Kamaraénekesi címet** nyert a bécsi opera két erőssége: Helene *Wildbrunn* drámai énekesnő és a mélyhangú Josef *Manowarda*.

**A berlini Városi Operától** eltávozott Bruno *Walter* helyét Leo *Blech* főzeneigazgató és Fritz *Stiedry* karnagy töltik be.

**Fedor Saljapin és Michael Bohnen** nagynevű baritonisták megunták a nagy színpadot s filmhez, operetthez készülnek.

**Vaszy Viktor** a folyó évben az Egyetemi Énekkarok karigazgatói tisztjét vállalta és így nagy elfoglaltsága miatt lapunk segédszerkesztői tisztségétől megvált. A kiváló fiatal karnagynak a Székesfővárosi Zenekarral való kapcsolata ezzel nem lazult, mert mostantól kezdve nemcsak mint a hangversenyek dirigense, hanem mint az Egyetemi Énekkarok vezetője is kapcsolatban lesz a zenekarral.

**Arturo Toscanini** önként távozik a milanói Scala operaház éléről; búcsúzóul, egész személyzetével, néhány bámulatos előadást vezényelt Bécsben és Berlinben (Falstaff, Rigoletto, Lucia, Manon Lescaut) olyan diadallal, hogy visszatértekor a milanói polgármester ékkövekkel kirakott arany karnagyi pálcával s hálaszózattal ünnepelte. A nagy dirigens egyelőre csak hangversenyeket akar vezényelni s elsőrangú amerikai zenekart fog bemutatni Európa nagyvárosaiban.

**Milanó** Scala-színházában nemcsak operai, hanem hangversenyévad is lesz. Karnagyok: Egon *Pollak* (Hamburgból), Fritz *Busch* (drezdai főzeneigazgató) és a magyar *Reiner* Frigyes (Amerikából).

# HALÁLOZÁS

**Moravcsik Géza,** a Zeneművészeti Főiskola volt titkára és címzetes igazgatója, hosszas szenvedés után halt meg szeptember 21-én délután. 1855-ben született Béren — irodalmi munkáinak egy részét Béri Géza álnéven írta — és vidéken, majd a fővárosban végezte el a középiskolát. 1874-ben a Tudományegyetemre iratkozott, hol Greguss Ágost kedvenc hallgatójaként tanári képesítést nyert. Előbb a szarvasi főgimnáziumban tanároskodott, majd a székesfehérvári főreáliskolához ke-

rült. 1890-ben nevezték ki a budapesti VI. ker. állami főreáliskola rendes tanárává. *Harrach* József titkár halálával 1899-ben a Zeneakadémia titkára lett, hol poétikát és irodalomtörténetet is tanított. Mint titkár páratlan lelkiismerettel és szorgalommal végezte kötelességét. Moravcsikot az udvariasság, előzékenység mintaképének ismerte mindenki. Tanártársaihoz kollégiális szeretet és megértő barátság, az intézet növendékeihez szinte legendás hírű atyai jóindulat fűzte. Egyike volt zenei életünk legnépszerűbb funkcionáriusainak. 1925-ben az intézet fennállásának 50 éves jubileuma alkalmával a kormányzó a Zeneművészeti Főiskola igazgatói címével tüntette ki. 1926-ban vonult nyugalomba, hosszas betegség döntötte ágyba, míg a halál váltotta meg szenvedéseitől. »Poetika« tankönyvén, számtalan kisebb értekezésen kívül *Mária* címen opera-librettót írt, melyet *Szabados* Béla és *Szendy* Árpád megzenésítésében 1905-ben hozott színre az Operaház. A magyar zenepedagógia nagyérdemű munkását a kerepesi-temető halottasházából kísérték utolsó útjára. A ravatalnál *Raffay* Sándor püspök méltatta költői szárnyalású beszéddel az elhúnyt érdemeit, utána a Zeneművészeti Főiskola nevében *dr. Hubay* Jenő mondott megható búcsúztatót.

**Hegedüs Ferenc,** a m. kir. Opera nyug. énekművésze 73 éves korában hosszas betegség után meghalt. 1856 május 16-án született Szabadkán. Előbb operettekben és vígjátékokban lépett fel vidéken, majd 1887-ben szerződtette az Opera mint buffobasszust. Egyike volt a kontinens legjobb Beckmessereinek.

**Bas Giulio** egyházzeneíró és orgonaművész szeptember elején halt meg 55 éves korában. Velencében született 1874 április 21-én. Rheinberger és Bossi növendéke volt. 1900-ban a velencei Szt. Márkus-templom »vicemaestro«-ja, 1905-ben a római Szent Ferenc-templom regenschorija. Később Milanóban telepedett le, mint a konzervatórium tanára. Számos egyházi művén (misék, kantáták, orgona-szonáták) kívül a gregorián-énekről írt kitűnő tankönyveket.

# KÓTÁK—KÖNYVEK

♦♦♦

**Zongoraiskola kezdők számára. Irták: Kálmán György, Molnár Antal, Senn Irén — Rózsavölgyi és Társa kiadása.** Körülbelül 30 esztendővel ezelőtt jelent meg *Chován* Kálmán Zongoraiskolája, mely az elhanyagolt zongorapedagógia terén akkoriban új utakat tört. A sok évtizedes gyakorlat bebizonyította, hogy ez a nagy tudással megírt mű sok tekintetben felülmúlta a legkitűnőbb külföldi zongoraiskolákat. Persze a modern oktatás rohamos fejlődésével nem tudott mindig lépést tartani, kibontakoztak hiányai is, köztük elsősorban egyhangúsága és gyakorlatainak néha gyors, ugrásszerű nehézségi fokozódása. Utóbbi években valóban érezhető volt egy mindenképpen kifogástalan modern iskola hiánya. A Bartók—Resovszky-féle zongoraiskola — mint várható volt — nem vált be antipedagógikus szertelenségei miatt. Most *Senn* Irén ellenjegyzésével bocsátott ki a Rózsavölgyi cég egy láthatóan gyorsan összetákolt új, kétkötetes munkát kezdők számára, *Kálmán* György és *Molnár* Antal közreműködésével. Senn Irén tíz év óta vezető-tanára a Zeneművészeti Főiskola gyakorló-osztályának. Páratlan pedagógiai adottságával, nagy tudásával és lelkes szorgalmával egyik büszkesége főiskolánknak. Az bizonyos, hogy ami tőle ered e két füzetben, a legszőrszálhasogatóbb kritikával szemben is megállja helyét. Erre garancia ösztönös ízlése és jelentős pedagógiai tapasztalata. Felületes lapozgatás közben általában jó impressziót kelt a munka, de ha a dolgok mélyére nézünk, sok furcsaságot tapasztalunk. Feltűnnek benne elsősorban a mesterkélt, száraz és a kisgyermek munkakedvét alaposan letörni hivatott olvasási és »éneklő játék« (?) gyakorlatok, aminők szép számban találhatók az első kötet közepetáján. Érthetetlen, hogyan lehet gyermekeknek ilyen lehetetlen, amellett zeneszerzéstani szempontból is sokszor kifogásolható kétszólamú tételeket írni. És ki találta ki az »éneklő« és »pergő játék« műkifejezések szerencsétlen permutációit? A kánonok között is van egy-kettő, melynek — újabb kiadás esetén — nagyon ajánlom mellőzését. Általában *a második kötet jobb az elsőnél.* Senn Irén zongoraiskoláját egyébként mint nyereségét a zongorairodalomnak csak örömmel üdvözölhetjük s reméljük, hogy hiányainak kiküszöbölésével olyan szolgálatot fog tenni a jövőben a felcseperedő zongorista generációnak, mint a mainak tett boldog gyermekkorunk emléke: a Chován-iskola.

*Stephanus Monetarius*

## A Népművelési Bizottság 1929/30. évi hangversenyeinek műsortervezete*)

| Kelet | „A“ bérlet | „B“ bérlet | „C“ bérlet |
|---|---|---|---|
| November 3-án vasárnap | | Schubert: Die Freunde v. Salamanka<br>Brahms: I. szimfónia<br>Karnagy: Bor Dezső | |
| November 10-én vasárnap | | | Rossini: Tell Vilmos — Nyitány<br>Haydn: Szimfónia (la Reine)<br>Saint—Saëns: Haláltánc<br>Liszt: Les Preludes<br>Karnagy: Vaszy Viktor |
| November 17-én vasárnap | Beethoven: III. (eroica) szimfónia<br>Mozart: Idomeneo — Nyitány<br>Järnefelt: Korsholm — szimfónikus költemény<br>Karnagy: Bor Dezső | | |
| November 24-én vasárnap | | Mahler: III. szimfónia (alt-szóló, női és gyermekkar)<br>Karnagy: Unger Ernő | |
| December 1-én vasárnap | | | A nyitány fejlődése<br>Karnagy: Siklós Albert |
| December 8-án vasárnap | Beethoven: Házavatás — Nyitány<br>Beethoven: IV. szimfónia<br>Karnagy: Vaszy Viktor | | |
| December 15-én vasárnap | | Schubert: H-moll szimfónia<br>Ravel: Lúd anyó meséi (Ma mère l'Oye)-suite<br>Polgár: Dalok<br>Siklós: Tinódi — Nyitány<br>Karnagy: Polgár Tibor | |
| December 20-án pénteken **este 1/28 órakor** | | Esti hangverseny<br>Karnagy: Bor Dezső | |
| December 29-én vasárnap | Beethoven: Athén romjai — Nyitány<br>Beethoven: V. szimfónia<br>Rachmaninoff: Holtak szigete — Szimfónikus költemény<br>Karnagy: Bor Dezső | | |
| Január 5-én vasárnap | | Bruckner: szimfónia<br>Mahler: Dalok<br>Karnagy: Fleischer Antal | |
| Január 12-én vasárnap | | | Klasszikus Operett-Est<br>Karnagy: Bor Dezső |
| Január 19-én vasárnap | Beethoven: Fidelio — Nyitány<br>Beethoven: VI. szimfónia<br>Mihalovich: Sellők<br>Karnagy: Ábrányi Emil | | |
| Január 26-án vasárnap | | Mendelssohn: (skót) szimfónia<br>Csajkovszky. Diótörő — suite<br>Dvorak: In der Natur<br>Mikus—Csák: Sellő<br>Karnagy: Bor Dezső | |

*) A műsortervezet változtatásának jogát fenntartjuk

## A Népművelési Bizottság 1929/30. évi hangversenyeinek műsortervezete*)

| Kelet | „A“ bérlet | „B“ bérlet | „C“ bérlet |
|---|---|---|---|
| Január 27-én hétfőn **este 1/2 8 órakor** | Esti hangverseny<br>Karnagy: Bor Dezső | | |
| Február 2-án vasárnap | | | Strauss János hangverseny<br>Karnagy: Bor Dezső |
| Február 9-én vasárnap | | Schumann: Manfréd<br>Debussy: Après midi . . .<br>Goldmark: Sakuntala — Nyitány<br>Karnagy Siklós Albert | |
| Február 16-án vasárnap | | | Énekkari hangverseny zenekari kísérettel<br>Karnagy: Vaszy Viktor |
| Február 23-án vasárnap | Beethoven: Coriolan — Nyitány<br>Beethoven: VII. szimfónia<br>Gajári: Öreg csertő<br>Karnagy: Bor Dezső | | |
| Február 27-én csütörtökön **este 1/2 8 órakor** | | Esti hangverseny<br>Karnagy: Bor Dezső | |
| Március 2-án vasárnap | | | A tánc<br>Karnagy: Bor Dezső |
| Március 9-én vasárnap | Beethoven: Prometheus — Nyitány<br>Beethoven: VIII. szimfónia<br>Karnagy: Vaszy Viktor | | |
| Március 16-án vasárnap | | Csajkovszky-hangverseny<br>VI. szimfónia<br>Mozartiana — suite<br>1812. ünnepi nyitány<br>Karnagy: Bor Dezső | |
| Március 23-án vasárnap | | | Weiner: Csongor és az ördögfiak<br>Siklós: Variációk (hegedű)<br>Rimszki—Korzakow: Scheherezade<br>Karnagy: Zsolt Nándor |
| Március 30-án vasárnap | Beethoven: III. Leonora — Nyitány<br>Beethoven: IX. szimfónia<br>Karnagy: Unger Ernő | | |
| Április 6-án vasárnap | | Goldmark-hangverseny<br>(a mester születésének 100-ik évfordulója alkalmából)<br>Karnagy: Bor Dezső | |
| Április 13-án vasárnap | | | Évadzáró díszhangverseny<br>Karnagy: Bor Dezső |

*) A műsortervezet változtatásának jogát fenntartjuk

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA 1929 — 9427

31145

# A ZENE

ALAPITOTTA: Dr SEREGHY ELEMÉR

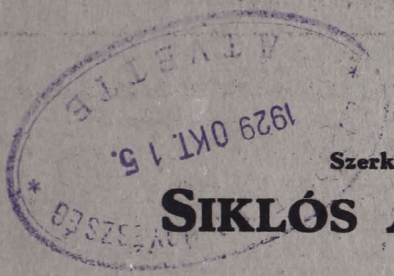

Szerkeszti

## SIKLÓS ALBERT

Budapest
XI. évfolyam, 2. szám
1929 október 15

244

## TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. — SEBESTYÉN EDE: A váradi püspök színháza. — SCHULER GYÖRGY: Weingartner Felix pedagógiai munkássága Baselben. — ZENETUDOMÁNY. — SZÍNHÁZ. — HANGVERSENYEK. — MINDENFELŐL. — SZEMÉLYI HIREK. — HALÁLOZÁS. — A vallás- és közoktatásügyi miniszter két 10.000 pengős pályázatának feltételei.

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

# PESTI VIGADÓ

## BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA HANGVERSENYEI

# A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

## közreműködésével

**C.** bérlet.

**1929 október 20-án, vasárnap**

Közreműködnek:
DARVAS IBOLYA, a Városi Színház művésznője és DOKTOR ZSUZSI hegedűművésznő

1. WAGNER: Tannhäuser — Nyitány
2. LIADOW: Nyolc orosz népballada
3. VERDI: Ária a Traviata c. operából. Énekli: DARVAS IBOLYA, a Városi Színház művésznője

Szünet

4. MENDELSSOHN: Hegedűverseny. Előadja: DOKTOR ZSUZSI hegedűművésznő
5. SCHILLINGS: „Seemorgen" — Szimfónikus fantázia

Karnagy: BOR DEZSŐ

**B.** bérlet.

**1929 november 3-án, vasárnap**

Közreműködnek:
LOSONCZY GYÖRGY, a M. kir. Operaház művésze és TULL ILONA gordonkaművésznő

1. BRAHMS: I. szimfónia
2. *a)* MOZART: Sarastro áriája a „Varázsfuvola" című operából
   *b)* HALÉVY: Brogni biboros áriája a „Zsidónő" című operából. Énekli: LOSONCZY GYÖRGY, a M. kir. Operaház művésze

Szünet

3. SAINT-SAËNS: Gordonkaverseny. Előadja: TULL ILONA gordonkaművésznő
4. WAGNER: Nürnbergi mesterdalnokok. — Előjáték

Karnagy: BOR DEZSŐ

**A.** bérlet.

**1929 október 27-én, vasárnap**

Közreműködnek:
OROSZ JULIA, a Városi Színház művésznője és ZIPERNOVSZKY FÜLÖPKE hegedűművésznő

1. WEBER: Euryanthe — Nyitány
2. BEETHOVEN: II. (D-dur) szimfónia
3. MENDELSSOHN: Az Úr szava az „Éliás" c. oratóriumból. Énekli: OROSZ JULIA, a Városi Színház művésznője

Szünet

4. MOZART: A-dur hegedűverseny. Előadja: ZIPERNOVSZKY FÜLÖPKE hegedűművésznő
5. CHARPENTIER: Impressions d'Italie — Suite

Karnagy: VASZY VIKTOR

**C.** bérlet.

**1929 november 10-én, vasárnap**

Az EGYETEMI ÉNEKKAROK közreműködésével

1. HAYDN: „La Reine" szimfónia
2. SAINT-SAËNS: Haláltánc. Hegedűszólót előadja: NEUMANN LÁSZLÓ hangversenymester
3. Eszt és finn dalok. Zenekarra feldolgozta VASZY VIKTOR. Előadják az EGYETEMI ÉNEKKAROK. *a)* Palmgren: Nyári est (Finn népdal). A tenorszólót előadja Láng Elemér. *b)* Kapp: Eszt dal. *c)* Saar: Bölcsődal *d)* Saar: „Gyere haza"

Szünet

4. ROSSINI: Tell Vilmos — Nyitány
5. LISZT: Les Préludes — Szimfónikus költemény

Karnagy: VASZY VIKTOR

**A hangversenyek délután 5 órakor kezdődnek ~ Belépődíjak: 80 fillértől 3 pengőig**

Bérletek és belépőjegyek elővételben felár nélkül köznapokon d. e. 9—2 között és pénteken d. u. 5—7 között Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hivatali helyiségében (IV., Váci-u. 62. földsz. 1. Telefon: Automata 845—29.), a hangverseny napján d. u. 4 órától a Vigadó pénztáránál válthatók

Közalkalmazottak, arcképes igazolvány felmutatása mellett, kedvezményes jegyet a pénztárnál is válthatnak

**A Steinway Sons-féle hangversenyzongorát KOHN ALBERT cég (IV., Bécsi-u. 3.) szállítja**

54145

XI. évfolyam, 2. szám Budapest, 1929. október 15

# A ZENE

Alapította: DR SERÉGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő: SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó: NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV. ker., Váci-utca 62. f. 1.
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

## HANGVERSENYMŰSORAINK ISMERTETÉSE

***

### A Székesfővárosi Zenekar VII-ik évadja

### Harmadik hangverseny. — 1929 október 20-án. — Vezényel: Bor Dezső

Közreműködnek: *Darvas Ibolya*, a Városi Színház művésznője és *Doktor Zsuzsi* hegedűművésznő.

**C bérlet.**

1. **Wagner Richard** (1913 Lipcse — 1883 Velence): *Tannhäuser*-nyitány.

Már a *Rienzi* színrehozatalának előkészületei közben készült el *Wagner* drezdai karmesterkedése alatt a *Tannhäuser* partitúrájával, de csak 1845 október 19-én mutathatta be az udvari opera közönségének. Prológus és epilógus veszi körül a magasabb rondóformában írt nagykoncepciójú *nyitányt*. Tárgya a híres zarándokkar, melyet előbb a klarinét, kürt és fagót intonál halkan, imaszerűen, később felfokozza a gordonkák és mélyhegedűk bevonásával, hogy a kulminációs ponton a puzónok vegyék át a zarándoktémát a hegedűk kontrapunktikus futamaival körülfonva. Egy nagy decrescendo vezet át *Venus* csábos barlangjának illusztráló muzsikájába. Nimfák és szirének mámoros érzéki bacchanálja csillog a zenekarban. Felhangzik Tannhäusernek a szerelmet dicsőítő éneke, majd *Venus* istenasszony csábító dala. De Tannhäuser megcsömörlött az érzéki gyönyörtől, s visszavágyik a földre, a nemes küzdelem és szenvedés honába. Izgalmas fortisszimó jelzi a varázs megtörését. Minden megsemmisül és előbb halkan, bátortalanul, majd folytonos fokozás közben hangzik fel ismét a zarándokok kara, elfeledtetvén a Venus-barlang minden bűnös bujaságát. A lélek megváltását ünneplik a harsogóan tiszta nemes E-dúr záróhangzatok.

*

2. **Ljadov Anatol Konstantinovits** (1865 Szentpétervár — 1914 Novgorod): *Nyolc orosz népdal zenekarra.* (58. mű.)

*Ljadov*, a szentpétervári konzervatórium zeneszerzéstanára, az úgynevezett »fiatal orosz iskola« modorában komponált. A késői romantikusok formanyelvén orosz népdalmotivumokat dolgozott fel, érdekes harmonizálással, bizarr hangszerelési ötletekkel.

A tételek szvitszerűen következnek egymás után; mindegyiknek van valami jellegzetes címe.

1. *Chant religieux.* Vallásos, áhítatos dalt intonál az angolkürt és a fagót. A kétszakaszos dalforma első mondatát a vonószenekar ismétli, folytonosan imitáló (utánzó) szólamokkal. A második szakasz témája ismét az angolkürtön csendül fel, a refrént a teljes zenekar *forte* szolgáltatja. Ötletes ennek lassan elhaló megismétlése előbb az óboa, majd a fagót szólamában.

2. *Chant de Noël.* Karácsonyi ének, négyütemes szlávosan monotón téma, mely végigvonul a zenekar minden hangszercsoportján, minden elképzelhető dinamikai változatban.

3. *Complainte.* Elégiaszerű kis dal, melynek alaptónusát a négy részre osztott gordonkák adják meg. Csak a panaszos dal megismétlődésénél lépnek be a hegedűk egy oktávval magasabban. A fúvók csak a szükséges kadenciális közjátékokat szolgáltatják.

4. *Chant comique.* »J'ai dansé avec le moucheron«. Tréfás táncdallam, melyet előbb a fuvola, később a kis fuvola intonál a vonósok tremolóinak aláfestésével. Különösen szellemes a *coda*, a hegedűk zümmögő trilláival.

5. *Légende des oiseaux.* A madarakról szóló legendát a klarinét és az angolkürt mondja el. Később a ventilkürt, majd a gordonkák és gordonok is beleszólnak a vitába. A madarak csiripelésének illusztrációs kísérete a fuvoláknak, óboáknak és klarinétoknak a feladata.

6. *Berceuse.* Igen rövid kis bölcsődal, szordinált vonószenekarra. A mélyhegedűk ringató motívuma fölé épült a hegedűk dallama, mely ugyanazon motívum többszöri megismétlése.

7. *Ronde.* Érdekesen hangszerelt táncdallam, kisfuvolára, tamburinra és vonósokra (gordonok nélkül). A dalformát előbb a hegedűk hozzák, majd a kisfuvola ismétli meg, szellemes tamburin és vonóspizzicato kísérettel.

8. *Choeur dansé.* Az orosz paraszt csoporttáncát illusztrálja. A főmotívum különböző kontrapunktikus variációkkal kísérve egymásután hangzik fel előbb az oboa, majd a fagót, a kürt és a trombita szólamában. Igen szellemes a H-dúr variáció, melyben a kürtök harmóniáit a fúvók előkés szinkópái és a vonósok *fisz*-orgonapontja támogatják.

*

3. **Verdi** (1813 Roncole — 1901 Milano.) *Ária a Traviata c. operából.*

Különös, különös, a lelkemben
Egyre zeng a hangja.
Ah, örüljek vagy féljek
Komoly ez érzés?
Ah, ez érzés úgy fölkavarja lelkem
Még senkit nem szerettem soha
Mily jó, mily szép is lenne,
Szeretni szívből, híven
Mást nem ismertem eddig,
Csak durva földi mámort.
Mily rútul éltem —

Hátha ő lesz az álomkép,
Kire oly rég vár szívem,
Kit megrajzolt a képzelet
Ezernyi bűvös színben.
Szava oly lágy, oly gyöngéd, hogyan
Aggódott értem,
Alig hogy rája néztem,
Szerelmem lángra gyúlt.
Átjárt a vágy,
Mely szent, mely végtelen.
Felgyúlt a láng, mely a
Szívben mélyen ég.
Rejtelmes, édes álom.
Álom pokol a szívnek
Vagy égi kéj.
Bohóság, bohóság.
El, hiú, dőre ábránd.
Ah, árva szívem, senkit
A kerek földön oly elhagyottan élsz
Itt e puszta nagyvárosi zajban.
Mondd, mire vársz?
Mondd, kibe bízol?
A mámor, a kéj
Egyetlen vágyam.

Szabad élet, az csak élet,
Mámor kelyhe csordultig telve,
Csókok lángja, az kell a szívnek,
Szomjas lelkem csókra vár.
Léha zajban lel minden hajnal.
Vígan töltöm mindig az éjszakát.
Táncos lábakkal, csókos ajakkal
Szállok az élten át.

A brilliáns énektechnikát kívánó nehéz áriát *Darvas Ibolya*, a Városi Színház tagja énekli, ki a Zeneművészeti Főiskola operai tanszakának júniusi évzáró vizsgáján tűnt fel sokat ígérő talentumával.

*

4. **Mendelssohn Félix** (1809 Hamburg — 1847 Lipcse) op. 64. *Hegedűverseny e-moll.*

Beethoven, Brahms, Csajkovszky, Goldmark után ismét olyan komponistát hallunk, aki »*egyetlen*« hegedűversenyt komponált. A zenei romantika egyik halhatatlanja: Mendelssohn, erre a koncertre a poétikus tartalomnak, formaszépségnek, forró kantilénának és tündéri virtuózitásnak olyan hihetetlen gazdagságát pazarolta, amely kétségtelenül lenyügöző hatást gyakorol a hallgatóra. A világirodalomnak több mint félszázad óta legismertebb, legnépszerűbb alkotása.

Bár szerzői utasítás szerint három tételét megszakítás nélkül kell előadni, művészeink ma két, sőt három tételre osztva szokták játszani. Az 1. tételt a magánhegedű kantilénikus főtémával vezeti be, amelyet triolás passzázsok után ugyancsak lirikus melléktéma követ. Újabb triolás menetek után gyöngéd zárótémát hallunk, mire brilliáns kóda következik s a zenekar fortisszimo kísérete mellett fejeződik be az expozició. Észrevétlenül jutunk a kidolgozási részbe, honnan rövid átvezetés visz a szabályszerű reprizbe, amely brilliáns presztókódával zárja le a tételt. Szünet nélkül következik az

*Andante*, melynek dalformában írt széles kantilénája főtémáját a koncertáló-hegedű hozza elejétől végig. A téma kidolgozása harminckettedfigurákkal, majd továbbfejlesztése oktávfogásokkal, először a magánhangszeren, azután teljes zenekaron történik. A fokozás ismétlése után újból fölcsendül a hegedű andante-dallama s ennek kibővített figurációival fejeződik be a tétel. Tizennégy ütem vezet át a *scherzandó*-szerű 3. tétel szellemes allegrójába. Leheletszerűen gyöngyöző témája olyan, mint tündérek kergetőzése a csillagfényes, titokzatos ezeregyéjszakában. A finálét diadalmas presztó fejezi be. Finomabb, káprázatosabb muzsikát alig tud felmutatni a hegedűirodalom.

A Mendelssohn-koncertet egyik kivételes talentumú hegedűművésznőnk: *Doktor Zsuzsi* tolmácsolja. Előbb Zsolt Nándornak volt növendéke, majd Hubay Jenő dr. mesteriskolájába került, hol muzikalitásával és kitűnő vonótechnikájával tűnt ki.

*

5. **Schillings, Max** (1868 Düren.): *Reggel a nyilt tengeren.* Szimfónikus fantázia. *Schillings* a Wagner-epigonok egyik legérdekesebb egyénisége. Technikájában alig tud ugyan felszabadulni a beyreuthi varázsló mindent lenyügöző hatása alól, de mondanivalóját mindig ízléses szervirozásban közli hallgatóságával. Ebben a szimfónikus fantáziájában, mint előtte már Beethoven, Mendelssohn, Wagner, Debussy és sokan mások is megkísérelték, a tenger végtelenségének fenségesen megnyugtató hangulatát önti hangokba. Szimfónikus fantáziának nevezi ugyan művét, de a »fantázia« megjelölés nála nem akarja a forma esetleges gyöngéit menteni. Triós dalformába foglalta derült alaphangú, sok erővel, nagy lendülettel halmozott motívumait.

Lenau »Seemorgen« c. hangulatos költeményét használta fel *Schillings* szimfónikus fantáziájának alapgondolatául.

Ki a tengerre! Új célok elérésére tör az öntudatos erő. Reggeli szellő dagasztja a vitorlákat s a hajó büszkén szeli a tarajzó hullámokat. A szem alig győzi követni az ezerszínű habok tajtékzását, amint a ragyogó nap sugarai megtörnek minden vízcsepp páráján. Ha tekintetem a végtelenségbe mered, nyugtalan vágy fog el, mely kínokat és kételyeket takar... Távozzatok tőlem ti kavargó gondolatok, engedjétek, hogy lelkemet a nyugalom és béke boldog hangulata töltse meg és zavartalanul élvezzem a természet pazar játékát.

Ennek a »programnak« megfelelően Schillings három különböző motívumot dolgozott fel. Az egyik: a hajó nyugodt haladását projiciálja. A derűs D-durban megkomponált főtémát, előbb a gordonkák, a fagót és a basszusklarinét intonálják, majd a hegedűk, óboák és klarinétek fokozzák fel, addig, míg a teljes zenekar szinpompájában hangzik fel diadalmasan, színte örömittasan. A második motívum az elsőnek ellentémája: előbb a fuvola és óboa szólamában tűnik fel, majd a szordinált vonósoknál jelenik meg. Pazar pompával ecseteli a szerző a szivárvány ragyogását. Kolorisztikus játék, melyben a vonósok trillái a fafúvók tizenhatodos hangismétlései és a hárfa arpeggiói között oszlik meg. A harmadik motívumot, a kontrasztszerűen beállított *cantilena*-t előbb a gordonka és a kürt énekli el, később a mélyhegedű és az angolkürt. Erős *crescendo* után az egész zenekar harmónikus alátámasztásával a vonósok intonálják *unisono*. A téma többízben megszakad midőn a komponistában a végtelenség gondolata a lét kérdésével összefüggő problémákat vet fel. E triószerű epizód után ismét felhangzik a fúvók szólamában az előretörésnek, az akarásnak büszke motívuma, mely a főtéma megismétlésébe torkollik. Egy újabb középtétel után — ebben a fuvola originális témáját a vonósok harmóniái támogatják — a teljes zenekar harsogó napsütésével zárul a zenei kép.

*

## Negyedik hangverseny. — 1929 október 27-én. — Vezényel: Vaszy Viktor

Közreműködnek: *Orosz Julia*, a Városi Színház művésznője és *Zipernovszky Fülöpke* hegedűművésznő.

**A bérlet.**

1. **Weber Károly Mária** (1786 Eutin — 1826 London): Euryanthe, nyitány. A romantikus iskola megteremtőjének, Webernek 1823 október 25-én mutatták be Bécsben Euryanthe című romantikus operáját. Wagner deklamatórikus stílusának, a Lohengrin és a Parsifal lovagi romantikájának előfutója ez a dalmű.

Nyitánya is hatalmas alkotás, a hangversenytermek egyik leggyakrabban játszott műsordarabja. Férfias erő, bátorság pattog a főtéma indulószerű motívumaiban. A pontozott nyolcadok és a triolás figurák még fokozzák ezt a zenei jellemzést. A hegedűk meleg kantilénája gyönyörű kontraszt a megelőző átvezető téma fortisszimó timpani-

ütéseivel szemben. A zárótémában ismét felpezsdül a harci kedv, mely tombolva zárja be az expoziciót. Sejtelmes hangulatokba ringat a szordinált, 8 részre osztott hegedűk *largo*-ja, mely rövid félzáradék után misztikusan induló *fugato*-ba torkollik. Hatalmas crescendo után ismét diadalmasan csendülnek fel a főtéma ujjongó triolái. Az expozició megismétlődik ugyan, de most a melléktémát is a zenekar *tutti*-ja hangoztatja. Nagyszerűen felfokozott *stretta*-val záródik a geniális mű.

*

2. **Beethoven** (1770 Bonn — 1827 Bécs): *II. szimfónia, D-dur.*

Ennek a szimfóniának keletkezése valósággal lélektani rejtély minden Beethoven-kutató előtt. 1802 nyarán Bécs környékén írta vázlatkönyvébe az első motívumokat, a képzelhető legszörnyűbb lelkiállapotban. Ekkor árulja el bizalmas barátainak szánalomraméltó kétségbeeséssel egyre fokozódó nagyotthallásának aggasztó tüneteit. Ekkor következett be fájdalmas szakítása egyik ideáljával: *Guicciardi* grófnővel. Ennek az évnek október hatodikáról kelt az a végrendelete, mely csak halála után került elő. A zenetörténet *heiligenstadti végrendelet* címen emlegeti. És ennyi nyomorúság, ennyi kétségbeejtő kínlódás mellett Beethoven nem veszti el önbizalmát, nem veti magát a a csüggedés, a melankólia karjaiba, hanem dacol a sors csapásaival, keményen, hősiesen szembe néz minden bajjal, minden csapással. Nagy akaratereje győzedelmeskedik, ez söpör el minden komor gondolatot. Boldog akar lenni, nem engedi, hogy ellágyulva beletörődjék szerencsétlenségének gyógyíthatatlanságába. Szeretni akar, örülni az élet szépségeinek, a természet ragyogásának. Túlárad benne a remény, hogy fékezhetetlen akaraterejével egészsége ismét helyreáll és megnyílik előtte a boldogság Édenkertje.

És ha a II. szimfónia derűs, napsugaras hangulata látszólag ellentétben áll Beethoven akkori lelkiállapotával, mindent megmagyaráz a Mester barátainak az a kijelentése, hogy Beethoven ebben a művében is az élet kegyetlenségei elől menekült egy olyan lelkivilágba, mely sokszorosan kárpótolta őt a köznapi élet minden szenvedéséért. Művével csak 1803 őszén készült el, közben befejezte Asz-dur és Cisz-moll zongoraszonátáit, c-moll és a-moll (Kreutzer) hegedűszonátáit; bemutató előadása 1803 április 5-én ment végbe. Akkori bírálói nagyon vegyes érzelmekkel írnak róla. Mint kuriózumot, iktassuk ide az akkor nagyon olvasott »*Zeitung für die elegante Welt*« bírálatának zárószavait, melyet bizonyos *Spazier* nevű úr írt alá: »A második szimfónia egy szóval: egy szörnyeteg, hasonló egy megsebzett mesebéli sárkányhoz, mely sehogysem akar kimulni, hanem vérezve ide-oda veti magát, majd farkával (Finale) dühösen csapkod maga körül, amíg végre nagynehezen kiszenved.«

Ma, 126 esztendő távlatában megállapíthatjuk, hogy a C-dur szimfónia után Beethoven ezzel a »második«-kal hétmértföldes csizmákkal haladt szédületes perspektívájú célja felé. Nemcsak terjedelemben, — az első szimfónia partiturája 43 oldal, a másodiké 65! — hanem tartalmában, a témákban, amikkel a megnagyobbodott szonátaformákat kitöltötte, elmélyült, eszményien tökéletesedett, polifóniájában megizmosodott, hangszereinek individualisztikus kezelésében pedig mesteri technikára tett szert. Romain Roland szerint az a Beethoven, aki a második szimfóniát komponálta, valóban azonos a Hornemann-féle miniatürrel, amit 1802-ben készített a jeles osztrák festő. Beethovent ez a kis portré, az akkori divatnak megfelelően, pofaszakállal, á la Titus-hajjal a byroni hős baljóslatú kifejezésével ábrázolja, de egyúttal a napoleoni akaraterőnek azzal a feszültségével, mely nem tágít soha senki elől.

Az első tétel szonátaformáját lassú bevezetés előzi meg (Adagio molto). Béke és harmónikus kiegyenlítettség árad minden üteméből. Hosszas, *A*-hangon kitartott orgonapont vezet át a gyors részbe, az *Allegro con brio*-ba. A főtémát előbb a vonós basszusok hozzák, titokzatosan, sokatígérően. Kisebb moduláció után csendül fel a derűs *A*-durban a melléktéma, a klarinét és fagót terceitől követve. A zárótéma izgalmas fokozás után, hirtelen megszakad a lefelé zuhanó *C—Disz* kitartott hangokon. Kidolgozástétele hatalmasabb, mint az I. szimfóniáé. A főtéma motívumának töredékeit hol a fuvolában, hol a basszusokban, hol pedig a középszólamokban halljuk. Majd erőteljes *unisono* vezet vissza az expozició megismétléséhez.

*Larghetto* a második tétel címe. Bájos könnyedség, dallamos és harmónikus szépség ömlik végig az egész szonátaformában írt mesterművön. Kérdés és felelet hangzik minden hangszercsoportból, az öröm és vágyakozás szonettje. Graciózusan fejeződik be az expozició a gordonka kantilénájával.

Míg az első szimfónia 3. tételét még *menuetto*-nak nevezte Beethoven, addig a másodikban már valóságos *scherzo*-t írt, friss lüktetésű $^3/_4$-es dalformát, melynek triójában különösen feltűnik a vonósok humoros, váratlan *Fisz*-dur hangzatfelbontása. Derűs epizód a visszatérés is, mikor a kürt témáját a fagót gúnyolódó staccatói kísérik.

Az enyelgő tréfa, csipkelődés azonban az utolsó tételben éri el tetőfokát. Brilliáns rondótémával kezdődik, melynek felaprósok ötletsziporkára ad alkalmat. Figyeljük meg, hogyan készíti elő, mennyi változatossággal a Mester a minduntalan visszatérő rondótémát. Egyik epizódjából későbbi évtizedek romantikus levegője vetődik elénk, Puck tündér pajkossága, amint az Mendelssohn fantáziájában 25 évvel később megjelent.

*

3. **Mendelssohn Félix** (1809 Hamburg — 1847 Lipcse): »*Az Úr szava*« — az Éliás c. oratoriumból.

Oh halld Izráel, oh halld az Úr szavát, oh bár figyelnéd égi parancsszavát. De ki hisz majd esdő szavunknak, esdő, könyörgő szavunknak. És karja az Úrnak, vajjon kinek tárul majd. S felénk az Úr kitárja majd a karját. Oh halld Izráel, oh halld az Úr szavát. De ki hisz majd esdő szavunknak majd. Oh halld az Úr szavát. Az Úr emelt téged fel a nép közül. Téged királlyá tett Izráelnek népe fölött Így szól az Úr: Én, én adok csak vigaszt, el ne hagyj, az Úr én vagyok. Én, én adok csak vigaszt, el ne hagyj, az Úr én vagyok. Majd erőt adok neked. Urad vagyok, erőt adok. Ki vagy te, szólj, hogy úgy félsz az emberektől, kik halandók. És felejted Urad. Ki alkotott, ki alkotott és megteremté a nagy mindenséget, a tágas földet. Ki vagy te, szólj! Én, én adok csak vigaszt, el ne hagyj, Istened vagyok neked. El ne hagyj, Atyád vagyok.




OROSZ JULIA

A hatásos, költői szépségekkel teli áriát *Orosz Júlia*, a Városi Színház népszerű tagja énekli, ki tanulmányait nemrégiben fejezte be a Zeneművészeti főiskola operai tanszakán. Eddigi sikerei biztosítják szépen ívelő pályájának további lendületét.

*

4. **Mozart Wolfgang Amadé** (1756 Salzburg — 1791 Bécs): *A-dur hegedűverseny.*

Hat hegedűversenyt írt Mozart, az *A-dur* az ötödik. Valamennyi közül a legsűrűbben játszott, leghálásabb és legnépszerűbb. 19 éves volt, mikor komponálta.

Az *első tétel* szonátaforma, melyet a XVIII. század versenyműveinek szokásos szerkezete értelmében, a teljes expozició előz meg, zenekari bevezetés formájában. A szóló hangszer belépésekor előbb 8 ütemes adagiót hallunk, csak aztán indul meg az *allegro aperto*. Mozart géniuszának minden nagyszerűsége ragyog minden ütemében. Ahogy a melléktéma hangulatát előkészíti, ahogy a főtéma motívumait ellenpontozásszerűen felhasználja a hegedű cantilenája aláfestéséül — mesteri minden ízében. A kódában a szokásos kadenciát Mozart csak jelezte partitúrájában, de nem komponálta meg. Akkoriban az *előadó* maga rögtönözte fantáziaszerűen, az expozició motívumainak felhasználásával vagy pedig, legjobb esetben, előre megkonstruálta magának, gondosan ügyelvén arra, hogy hegedűjátékának bizonyos különleges kvalitásait (arpeggiók, kettősfogások, staccatok stb.) ragyogtassa benne.

A *második tétel* dallamos adagio, tipikusan mozarti melódiával. A reprizben ismét kadenciát hallunk, a kódát azonban a zenekar intonálja.

Strassburg-vidéki népdalok töredékeit használta fel Mozart a *harmadik tételben*. (A versenyművet azért nevezik, a többiektől való megkülönböztetésként strassburgi koncertnek.) Ötletesen formálta meg a virtuozszerűen kezelt vezető hegedűszólam variációit, melyek plasztikusan kötik egybe a különféle hangulatú epizódokat.

A hegedűverseny vezetőszólamát Zipernovszky Fülöpke játssza, kinek bravuros hegedűjátékát már többször elismerő tapsokkal tüntette ki a Székesfővárosi Zenekar közönsége.

*

5. **Charpentier Gusztáv** (1860 Dieuze): *Impressions d'Italie.* Szvit zenekarra.

Charpentier, a nálunk is nagy sikerrel bemutatott *Lujza* c. opera komponistája a jövő nyáron tölti be hetvenedik életévét. Egy népkonzervatórium igazgatója Párizsban.

Lirikus tehetség, műveiben azonban sokszor felcsillan a mult századvégi naturalizmus, de nem abban a keményebb formában, mint a németeknél. Zseniális kolorista. Kevesen tudnak úgy megrögzíteni hangulatokat, mint Charpentier.

Itáliai benyomásairól írt szvitje tulajdonkép programzenei mű; az öt tétel elé írt prózai ismertetés a szimfónikus költemények programjához hasonlóan tájékoztat a komponista intencióiról.

A gordonkák hatásos szólójával kezdődik az első tétel. Olaszországot megjártaknak alig kell bővebben magyarázni ezt a tételt. *Szerenád* a címe és az osteriákból éjfélkor kitóduló fiatalok gondtalan dalolását utánozza. Vérbeli olasz, temperamentumos énekszót hallunk, majd belevegyül a gitárok és mandolinok hangja. Szellemesen utánozza utóbbiak nazális cincogását Charpentier hárfákkal és a hegedűk tremolóival. A dalforma visszatérésénél egy mélyhegedű intonálja a gordonkák megkezdette szerenáddallamot, a kíséret lassan elhal, elcsendesül minden; eltávoztak az énekesek.

*A la Fontaine* a címe a második tételnek. Egy völgyben, vízesés közelében van a hűs forrás, oda gyülekeznek a leányok, fejükön hordva a hagyományszerű bronzkorsót. Mezítláb, fedetlen karokkal, csupasz vállakkal mennek, lassan, szinte áhitatos arckifejezéssel, hangtalanul. Oboa-szólóval kezdődik a komor hangulatú tétel; a motivumot később a vonósok ismétlik. A középtételben szinte halljuk a vízhordólányok nehéz járását, mely a kodában majdnem indulószerűvé fokozódik.

*A mules*, öszvérháton nyargal estefelé a komponista a szabinhegyek kanyargó ösvényein. Egyenletesen, kocogó lépésekkel mennek az állatok csengőik kolompolásának ritmusában. Vonósok pizzicatója és az üst-dob nyolcadmozgásai illusztrálják az öszvérek dobogását. A gordonka édesbús hangja a hajcsár énekét jelképezi. Szemközt leányok jönnek szekéren, tüzesszemű, feketehajú teremtések, kik népdalokat énekelnek »tercelve« — ezt utánozza a két fuvola tercekben haladó melódiája — édes mosollyal köszöntve az utasokat; hazafelé tartanak falujukba.

Délben magas hegyek csúcsán nyert benyomásait tükrözi a negyedik tétel (»*Sur les Cimes*«). Perzselőn tűz le a nap az ég kékjéről, forró lég izzítja Sorrento házfedeleit. Látszik a mélyen kéklő tenger, apró kis szigeteivel. A közelben madarak csicsergése hallik, távolról a déli harangszó foszlányai.

Nápoly életét, ragyogó szépségét, mind azt a derűt, örömet, amit csak kikötője, zegzugos utcái, a Vézuv felé nyíló, páratlanul szép panorámája nyujthat — ezt mind összefoglalta egy tételbe a szerző, hogy zenekari palettájának legragyogóbb színeivel hódoljon a hála és elragadtatás himnuszával Nápolynak, az isteni városnak, a földkerekség gyöngyének. Dionysosi mámor vonul végig a tételen. Ismét felcsendülnek délvidéki népdalok a gordonka, a hegedű, majd a pisztónok szólamaiban a zenekar tomboló figurációi kíséretében. Jókedv, napfény, sürgés-forgás, lárma: mindezt a kaotikus ditirambust formába önteni, volt a komponista feladata, amit bravurosan is sikerült megoldania.

SEBESTYÉN EDE:

## A VÁRADI PÜSPÖK SZÍNHÁZA

A magyar színházi és zenei történetnek jóformán teljesen ismeretlen epizódja az az öt esztendő, amelyet *Dittersdorf* Károly, »A doktor és patikus« komponistája *Nagyváradon* töltött a püspök szolgálatában. Pedig ennek az öt esztendőnek olyan eseményei voltak, amelyek nemcsak Magyarország nagyon kezdetleges zenei életének kimagasló, sőt alkalmasint egyedüli eseményei, hanem a fejlett zenekultúrájú országokban is feltűnést keltettek.

A történet két főszereplője: Dittersdorfi *Ditters* Károly pápai gróf, a muzsikus és *Patachich* Ádám báró nagyváradi püspök, később kalocsai érsek. Időpont: 1764—69, színhely: *Nagyvárad* és *Belényes*.

### I.

Mielőtt hozzáfognék az érdekes és részben mulatságos történet elmondásához, szükségesnek tartom, hogy röviden megismertessem az olvasót Dittersdorf pályafutásával, elindulásától addig a pillanatig, amíg meg nem kezdi magyarországi munkásságát.

*Bécsben* született 1739-ben, november 2-án. Apja jómódú és előkelő iparos, egyúttal pedig tüzérfőhadnagy és Bécs városának egyik védelmezője a VI. *Károly* halála

után kitört háborúban. Öt gyermeke volt, akiket igen gondosan nevelt és taníttatott; zenére is, mert nagyon szerette a komoly zenét. Károly hét esztendős korában kezdett hegedűt tanulni. Harmadfél esztendei tanulás után kijelentette a mestere, hogy a fiú mindent tud már, amire ő megtaníthatta s most már felsőbb fokú kiképzésre van szüksége. Következett a második sokkal nagyobbtudású mester: *Ziegler* József, egy kitűnő hegedűpedagógus és zeneszerző. Ez a jeles muzsikus hamarosan felismerte a fiú tehetségének sajátosságait és arra serkentette, igyekezzék minél alaposabban megtanulni az *első látásra* (prima vista) való előadást. Ajánlotta neki, játsszék a bencésrendnek a Freyungen levő templomában, amelynek nagyszerűen kiképezett zenekara van, mert ez a legjobb iskolája a rögtönzött előadásnak.

A tizedik évéhez közeledő fiúnak minden segítség nélkül sikerült az exkluzív templomi zenekarba bejutnia. Itt nyomban észrevették kivételes tehetségét és az első hegedűs, *Huber* Károly, gyakran megbízta a helyettesítésével. Most már a híveknek is feltűnt a kis fiú szokatlanul nagy tudása. Így került *Hildburghausen* József Frigyes herceg táborszernagy szolgálatába, mint *zenei apród*. A hercegnek ugyanis nagyszerű zenekara volt, elsőrendű dirigensek vezetésével és — ama kor szokásaitól eltérően — kizáróan hivatásos muzsikusokból szervezve.

Károly tehát a herceg palotájában lakott külön szobában, inasa is volt és az apródok aranysújtásos selyemruháját viselte, oldalára kardot kötött és pompásan élt. Igaz, sokat dolgozott és sokat tanult is. Tíz esztendőt töltött a herceg szolgálatában, tíz nagyon változatos esztendőt, amelyben a ragyogó udvari ünnepségek után a hétesztendős háború viszontagságai következtek, azután egy kis ballépés (kártyaadósság, szökés Prágába), amit azonban a herceg megbocsátott. Nagyon szerette és becsülte az ifjú művészt. Csak akkor vált meg tőle, amikor nagybátyja, a szász-hildburghauseni uralkodó herceg meghalt és a táborszernagy foglalta el a trónját. De ekkor sem bízta Ditterst a sorsára, hanem figyelmébe ajánlotta *Durazzó* grófnak, a bécsi udvari színház intendánsának, aki három esztendőre szerződtette.

Ditters Károly harminchét forint és harminc krajcár fizetést kapott az udvari zenekarban; ebből nagyon keservesen lehetett megélni, de *Gluck*, a zenekar dirigense, aki régebbről ismerte már az ifjú művészt és nagyon megkedvelte, tanítványokat szerzett neki s ezzel nagyon megkönnyítette a helyzetét. Nem sok idővel ezután magával vitte Ditterst olaszországi útjára is, ahol éppen úgy ünnepelték a fiatal hegedűművészt a játékáért, mint Gluckot az operáiért. Amikor visszatértek diadalútjukról Bécsbe, Durazzo helyét a kevésbé kellemes *Sporck* gróf foglalta el az udvari színházban. *Neki köszönhetjük, hogy Dittersdorf Magyarországra került.*

Amikor közeledett a muzsikus szerződésének lejárati ideje, Ditters — nagy külföldi sikereire hivatkozva — ezer forint évi fizetést kért. Sporck gróf erről hallani sem akart, azonkívül olyan sértő modon viselkedett Ditterssel szemben, hogy ez kénytelen volt igen energikusan rendreutasítani és kitanítani a művészt megillető bánásmódról. A gróf, aki kanapén heverészve, nyegle hangon beszélt vele s a legalantasabb sorba tartozó embert megillető megszólítást használta vele szemben, nagyon megharagudott a rendreutasításért és kiutasította a művészt.

Éppen ebben az időben Bécsben járt *Patachich* Ádám báró nagyváradi püspök, aki Pozsonyba készülődött az országgyűlésre. Mivel előzően már hallotta egy udvari estélyen Ditters játékát, megkérte, látogassa meg a szállásán. A fiatal hegedűs örömmel fogadta a meghívást, noha nem is sejtette a célját.

A püspök elmondta, hogy nagyon szereti a zenét és saját zenekara is van. *Haydn* Mihály volt a karmestere, de két esztendővel ezelőtt Salzburgba szerződött s most szeretné helyette Ditterst megnyerni. Ezerkétszáz forint fizetést ajánl, a püspök asztalánál étkezhet, lakást is kap és szolgát, akinek szintén a püspök ad teljes ellátást,

fizetést és ruhát. Ditters kijelentette, hogy az ajánlatot boldogan elfogadja, ha az udvari színház igazgatóságával nem tud magállapodásra jutni.

Hát nem tudott.

Harmadnap elment Sporck grófhoz, aki most már nyolcszáz forintot kínált neki, jóval többet, mint eddig. Ezt is hajlandó lett volna felemelni, de csak kilencszázra. Ezret nem akart adni, amennyit Ditters kért. Később kilencszázötvenet ajánlott már, de a muzsikus ragaszkodott az ezerhez. *Ha Sporck gróf megadja, Ditters Bécsben marad végleg.* De ötven forint miatt elengedte.

Ditters elsietett a püspök szállására. Megkötötték a szerződést, egyelőre élőszóval s a főpap mingyárt száz arany előleget is adott. Azután megbeszélték, hogy Ditters mikor utazzék a püspök után Pozsonyba.

II.

Ditters Károly most már a nagyváradi püspök zenekarának karmestere volt. Első feladata az volt, hogy a hiányos zenekart kiegészítse s ezért a püspök visszaküldte Pozsonyból Bécsbe, onnan pedig Prágába utazott. Nagy kedvvel és nagy tervekkel látott hozzá a munkájához s a püspök is elkövetett mindent, hogy fokozza az ifjú muzsikus ambicióját.

— Az ön szerződtetése kedvet adott hozzá, — mondta Patachich báró, — hogy tehetségem szerint kielégítsem zenei szenvedélyemet; nem látom be, miért ne tenném, hiszen nyolcvanezer forint évi jövedelmem van! Elhatároztam, hogy évenként tizenhatezer forintot adok ki a zenekarra. Az ifjú karmester ennek a biztató kijelentésnek az alapján válogatta meg azokat a muzsikusokat, akiket ő szerződtetett a zenekarnak Bécsben és Prágában. Kitűnő erőket választott ki, olyan művészeket, akiknek nevét később az egész zenei világ megismerte és 1764-ben, április elején megérkezett velük Nagyváradra.

Másnap a püspök összehívatta zenekarának régi és új tagjait, hogy bemutassa új vezetőjüket és megparancsolta nékik, hogy mindenben engedelmeskedjenek Dittersnek. Egyúttal meghatalmazta a dirigenst, hogy a rendbontókkal belátása szerint bánjék el és megokolt esetben fel is mondhasson nekik. Ezután — mint Ditters önéletrajzában olvassuk — ezt mondta:

— Felhatalmazom karmesteremet, hogy mindenféle viszálykodásban, ami az urak között előfordul, tetszése szerint intézkedjék és megkövetelem, hogy az ő akaratának éppen úgy engedelmeskedjenek, mint az enyémnek. Ha valakinek olyan kívánsága van, amelyről nekem kell döntenem, azt is csak a karmester útján terjesztheti elém és én is az ő útján közlöm elhatározásomat.

Most Ditters biztosította a zenekar tagjait és az énekeseket (akik egynek kivételével valamennyien idősebbek voltak, mint ő), hogy mindenkivel szemben megvédi őket szükség esetén, viszont megköveteli az engedelmességet és a lelkiismeretes művészi munkát. Ezzel befejeződött a prológus és megkezdődött a komoly munka.

III.

A fiatal karmester egyszerre olyan élénk zenei életet teremtett Nagyváradon, amilyen sem Budán, sem Pesten nem volt akkor, sőt jóval később sem. Minden vasárnap és kedden nagy hangversenyt rendezett a püspöki palotában, ahol a papságon kívül a tisztikar és az előkelő polgári társadalom is jelen volt.

A zenekar kitűnő volt. Harmincnégy muzsikus játszott a dobogón, ezek között *kilenc livrés szolga, egy komornyik és egy püspöki cukrász.* Így volt szokás akkoriban az udvaroknál, míg a színházak zenekarában jórészt mesterlegények és — nem ritkán — csavargók egészítették ki a hivatásos muzsikusok létszámát.

A pompás hangversenyek valósággal felvillanyozták Nagyvárad életét: színt, élénkséget és tartalmat vittek bele. Ditters megismertette a közönségével korának legkomolyabb, legértékesebb zenei alkotásait, közben pedig időnként a saját műveiből is előadott néhányat. Nem telt bele sok idő s a zenekar és a közönség úgyszólván összefort, együvétartozónak érezte magát.

A közönség nagyon megkedvelte Ditterst és a zenekarát s a muzsikusok is a hallgatóságot. De a püspök nem érte be ezzel: az énekkultúrát is akarta fejleszteni. Három énekese volt: *Ungericht* hegedűs, aki basszust énekelt és két kasztrált, akik közül az egyik szoprán, a másik alténekes volt, amellett muzsikus is. A püspök tehát tenoristát is szerződtetett: a magyar származású *Rennert*, hogy mind a négy főhangnem képviselve legyen szóló-énekre, együttes ekre és az énekkar vezetésére. Renner magával hozta mostohaleányát, a bájos *Nicolini* kisasszonyt is, aki akkor még serdülő korban volt, később pedig igen ismert nevű énekesnő lett és — Ditters Károly felesége.

A kitűnő zenekar és a tehetséges dirigens és zeneszerző első rendkívüli teljesítménye az az ünnepi hangverseny volt, amelyet karácsony előtt rendezett a püspök nevenapja örömére. Ditters négyszólamú hódoló kantatét komponált erre az alkalomra, azonkívül két szimfóniát első és utolsó számnak, harmadikat középre, végül egy kisebb kántatét a pompáshangú Rennernek s egy hegedűszólót önmagának. Az ünnepségen ezúttal is megjelent a püspöki udvar valamennyi tagja, a tisztikar és a főrangú és nemes közönség. Ragyogó est volt; a püspök könnyezve hallgatta a néki szóló hódoló kantatét, amelynek egy díszes példányát ezüsttálcán adatta át a szerző az ünnepelt főpapnak, a Pesten készült kétszáz példányt pedig kiosztották a vendégek között.

## IV.

A zenekar működésének első esztendeje gyönyörű művészi eredménnyel végződött. A püspök és az egész udvar hangulata teljesen megváltozott, felderült, átszellemült. De megérezte a zenei élet nemesitő hatását az egész város. Amikor a kiadások elszámolásával elkészültek, kiderült, hogy az előirányzott tizenhatezer forintból megmarad ezernégyszáz. Most az a gondolata támadt Dittersnek, hogy *színházat rendez be a püspöki palotában*. A püspöknek nagyon tetszett ez a gondolat és megbízta az épitészét, készítse el a tervet. Az épitész hamarosan elkészítette s mivel a Ditterssel együtt megállapított költségvetés szerint az épités költsége és évenként négy előadás kiadása nem haladta meg a fölösleg összegét, a püspök megadta az engedélyt az épitésre s a színpad felszerelésére és berendezésére. Mindenki nagy szeretettel és buzgósággal végezte a munkáját s a kis színház rövid idő alatt teljesen elkészült, barátságos, kellemes nézőtérrel és elég nagy színpaddal.

A felavatóünnepséget a püspök nevenapjára tűzték ki. Mivel ádvent idejére esett, amikor a bécsi udvar tilalma miatt világi zeneművet, operát, vidám szindarabot nem volt szabad előadni, Ditters elhatározta, hogy megzenésiti *Metastasio* gyönyörű oratóriumszövegét: *Isacco figura del Redentore*. (Izsák, a megváltás jelképe.) A választás nagyon tetszett a püspöknek, csak az volt a baj, hogy az énekesek nem tudtak valamennyien olaszul tehát nem lehetett olasz szöveget rájok bizni.

Patachich báró, a költői lelkű és költői tehetségű főpap kisegítette zavarából kedvelt karmesterét és komponistáját: *elvállalta a szöveg lefordítását latin nyelvre*. Latinul kifogástalanul énekelt valamennyi szólista és a kórus tagjai is mindnyájan. Négy hétig tartott a fordítás munkája, ami a zeneszerző szerint tökéletesen sikerült költői és zenei tekintetben egyformán. Ditters jól felhasználta ezt a négy hetet; nagy versenyművet komponált tizenegy hangszerre, bevezetőül az oratórium előadásához. Mire befejezte munkáját, a püspök átadta neki az oratórium latin szövegét és nyomban hozzáfogott ennek a megzenésitéséhez is.

Végre elérkezett december 23-a, Ádám napjának előestéje, a színház bemutatkozó és bemutató előadása. A díszes terem egészen megtelt előkelő vendégekkel, akiket először is azzal lepett meg a házigazda, hogy a zenekar tagjait igen ízléses udvari uniformisban ültette a rivalda elé. Újabb meglepés volt a szcenirozott oratórium díszlete: Ábrahám lakóháza a ligetben, igen ízléses és stilusos munka s a jelmezek is egészen újak és stilusosak voltak.

A legnagyobb meglepetés azonban maga az előadott mű volt, amelynek zenéje Ditters teljesen egyéni munkája volt, az ókori keleti zene motivumainak és színeinek elmés felhasználásával. Az érdekes muzsika annyira elragadta a hallgatóságot, hogy a püspök az előadás után körmöci aranyakkal megtöltött szelencét ajándékozott a zeneszerzőnek, a hallgatóság pedig még négy esztendeig mindenáron hallani kívánta az *Isaccot* s a püspök szívesen teljesítette barátainak kívánságát a bőjti időszakban.

A biztató siker arra bírta a karmestert, hogy világi tárgyú és vidám szindarabokat is előadjon. Ehhez természetesen a püspök hozzájárulása is szükséges volt, amit meg is kapott. Amikor a püspöki udvar személyzete megtudta, hogy olyan szindarabokat is előadnak a palotában, amiket közönséges színházakban is bemutatnak, jelentkezett Dittersnél a püspök *Sicca* nevű *szakácsa*, aki megelőzően esztendőket töltött Olaszországban. Ügyes szakács volt és jó komédiás.

— Ha valami vidám darabot adnak elő és bolondra lesz szükségük, — mondta Dittersnek, — tessék nékem szólni, szívesen vállalkozom. Nem vagyok ugyan zeneértő ember, de elég jó hallásom van.

Mingyárt elő is adott néhány jelenetet olasz buffo-operákból, amiket Itáliában látott, azután Paprikajancsi-alakításokat és más bohókás figurákat mutatott be. Ügyes és kedves játékával, ízes humorával és meglehetősen jó énekhangjával annyira megnyerte a meghitt hallgatóság tetszését, hogy nyomban befogadták a kis színtársulatba. Később megvallotta, hogy Olaszországban egyszer cserbenhagyta a foglalkozását és egy vándorkomédiás társaság tagja volt, de megcsömörlött erkölcstelen, féktelen életmódjuktól és visszatért a tisztább és nyugalmasabb szakácsmesterséghez.

## V.

A színház személyzete igen fontos taggal gazdagodott a rutinos szakács személyében, aki jelentősen fokozta a társulat teljesítőképességét. Ne nézzük most, hogy létszáma és műsorlehetősége mai mértékkel nézve komolytalan volt, mert nem mérhetünk igazságosan a mai mértékkel. Jó másfél évszázada annak, hogy ez a kis színház működött és az is fontos körülmény, hogy nem nyilvános volt, hanem egy főpapé, egy *magyar főpapé*.

Nos, amikor Ditters látta, hogy az új komikusszínész nagyszerűen bevált, elhatározta, hogy előadat egy pompás bohózatot, amelyet egy vándortársulattól látott fiatalabb korában, amikor Hildburghausen herceg szolgálatában volt. A nagyon mulatságos darabban két nagyon jó szerep volt : az egyiket Sicca, a szakács játszotta falrengető sikerrel, a másikat Nicolini kisasszony, Renner tenorista mostohaleánya ; az ő részére néhány kedves dalt komponált betétül Ditters. A bohózatot sokszor meg kellett ismételni, mert mindenki akarta látni. A püspök külön előadásokat is engedélyezett, amikor nem az ő köréhez tartozó publikum mulatott a színészek vidám mókáin és rögtönzésein.

Közeledett a püspök születésnapja. Ditters most újabb meglepetésre készült. Két ősrégi szindarabból *(Sybilla asszony nem iszik bort* és *A halottak birodalma)* farsangi vígjátékot készített, hozzája friss, pattogó muzsikát. A mulatságos szöveg, az üde és dallamos zene s a könnyed és fesztelen előadás újabb nagy sikert hozott az ambiciózus és tehetséges karmesternek és zeneszerzőnek. Ezt a darabot is sokszor meg kellett ismételni.

Most már teljesen elemében volt Ditters. A püspök nagyon meg volt elégedve vele és ezt nem is titkolta, Ditters is meg volt elégedve a zenekarral és az énekesekkel, a hálás közönség pedig szeretettel ünnepelte a püspököt és az művészeket. Megelégedettség, szeretet és harmónia lebegett a kis színház felett...

Ditters felutazott egy ízben Bécsbe. Akkor éppen egy olasz buffo-operatársulat vendégszerepelt ott és Dittersnek nagyon megtetszett a műsor egyik darabja: *Amore in musica* (Szerelem és zene). Megvette a szövegkönyvet, otthon lefordította németre és egészen új zenét komponált hozzá. Nagyszerűen sikerült a német szöveg és a zene is s a tökéletes előadás maradéktalanul kihasznált minden hatásos helyzetet és zenei szépséget.

## VI.

A püspök nagyon szerette a tisztikart. Részben ez volt az oka, hogy olyan gyakran látta vendégül hangversenyeken, színielőadásokon és estélyeken, de részben Mária Terézia kívánságára.

— Nagyon lekötelezne vele, — mondta az uralkodónő a püspöknek egyik kihallgatáson, — ha jó viszonyban élne a nagyváradi helyőrséggel.

Patachich báró parancsnak tekintette ezt a kívánságot — az is volt — és örömmel teljesítette.

És ez okozta a színház és a zenekar összeomlását.

— Magyarországon — írja Ditters az önéletrajzában — nagyon megszokott dolog volt akkoriban, hogy a helyőrségeket kicserélgették. Áthelyezték a nagyváradit is és helyette másikat küldtek. Az új garnizon parancsnoka a huszonhét esztendős *Hohenlohe-Schillingsfürst* herceg volt, nagy barátja a zenének és a színháznak, meg a táncnak is. A püspök természetesen úgy fogadta, ahogyan egy nagyrangú katonát és főnemest fogadni illik, azonkívül arra is törekedett, hogy zene-, színház- és tánckedvelő hajlamának kielégítésére minél több alkalmat adjon neki.

A herceg, aki ismerte a német nagyvárosok zenei életét, nagy meglepetéssel látta, milyen intenzív és magas színvonalú zenei és színházi élet fejlődött ki a magyar vidéki városban; kijelentette, hogy Branuschweig, München, Mannheim és Stuttgart fejedelmi udvarán kívül sehol sem talált olyan pompás zenekart, mint Patachich báróé. A színházi előadások tökéletessége is nagyon meglepte, különösen a *Szerelem és zene* frissesége.

Az új tisztikar megjelenése új emóciót jelentett a püspöki udvarnak és a színháznak, mert új hódolókat szerzett. Fokozta az általános örömet a színtársulatnak új, műkedvelő tagokkal való kibővülése is: csupa öröm, csupa rózsaszínű mámor és dagadó reménykedés. Senki sem sejthette, hogy e szép virágos bokrok mögött ott leskelődik a közeli és szomorú vég.

Ki is gondolhatott volna erre a szomorú lehetőségre, mikor a társulat a tisztikar tagjaiból és hozzátartozóiból jutott új erőkhöz? Boldog örömmel csatlakozott a kis trupphoz *Strassoldo* gróf főhadnagy (kitűnő tenorista és muzsikus), *Wreden* hadbíró (tehetséges színész és basszista), Hohenlohe herceg lovászmestere (jó tenorista és színész) és végül *Figuemont* gróf alezredes bájos, fiatal leánya, akinek kellemes csengésű szoprán-hangja volt és nem mindennapi alakító képessége. Ezekkel az erőkkel meggyarapodva hatalmasan kiszélesedett a színház műsora és most már nagyobb személyzetű és még komolyabb művészi készséget megkövetelő zenés darabokat is előadhattak.

Amit Ditters Károly a püspök hozzájárulásával százhatvan esztendővel ezelőtt Nagyváradon produkált, az akkori körülmények szerint nagyobb teljesítmény volt, mint a mai ünnepi játékok, amelyek egész Európából egy-egy városba tudnak vonzani ezer meg ezer érdeklődőt. A nagyváradi előadásokat nem látogatták külföldiek, erről szó sem lehetett; hiszen a püspök színháza nem lehetett nyilvános, de olyan emberek, akik

társadalmi vagy hivatali rangjuknál fogva megjelenhettek a püspöki udvarnál, az egész országban nagyon sokan meghívatták magukat. Főként a bőjtidőre kitűzött oratórium-előadásokra. A nagyváradi püspöki udvar színházi és zenei előadásai nem maradtak okális események. A külföldi zenei sajtó, tehát a muzsikusok és a zene iránt érdeklődő közönség is tudomást szereztek Ditters magyarországi működéséről és érdeme szerint méltatták.

Szóval: minden pompásan ment, duzzadó vitorlákkal, amig egy nagyszerűen sikerült mulatság léket nem ütött a díszes zenei gálya oldalába. Nagy, halálos léket...

## VII.

A püspök bált adott a tisztikar és az arisztokrácia tiszteletére. Hohenlohe herceg ezen az estén összebeszélt tiszttársaival s az arisztokrata hölgyekkel és urakkal, hogy rendezzenek jelmezes felvonulást, még pedig falusi lakodalmi menetet. A terv mindenkinek tetszett s a gyönyörű látványosság az egész város népét a belvárosba csődítette.

Néhány hónappal ezután, valamelyik nyári hónapban volt a herceg születésnapja. Ebből az alkalomból szűkkörű vacsorát adott a lakásán, amelyre a püspököt is meghívta, de a városházán nagyobbméretű ünnepséget rendezett: fényes bált, sok meghívottal. A püspök, akit nagyon kellemesen lepett meg annak idején a falusi lakodalmas menet, hasonlóképpen akarta viszonozni a herceg figyelmességét. Ditters, akitől tanácsot kért, török felvonulást ajánlott, amit a püspök elfogadott.

A bál estéjén a püspök palotájában gyülekeztek a jelmezes vendégek, onnan vonultak törökzene kíséretével a városházára. A felvonulás és a bál pompásan sikerült — és erre következett a nagy, a pusztító katasztrófa!

Patachich báró udvarában volt egy kanonok, aki titkos ellensége volt, mert hitte, hogy a nagyprépost halála után a püspök javaslatára mellőzték őt; a valóság pedig az volt, hogy arra az állásra maga Mária Terézia szemelte ki *Kollonics* grófot. Nos, ez a kanonok megírta az uralkodónő egyik kedvelt udvarhölgyének, hogy a püspök állandó színházat tart fenn, böjtben és adventben komédiákat adat elő, egész esztendőn át bálokat ad, még álarcos mulatságokat is; nemrégen is volt ilyen álarcosmulatság, amikor a résztvevők a püspöki palotából vonultak végig a városon, zeneszóval és nagy zajjal, ami nagy szégyene az egész klérusnak.

A vádolólevél tartalma részben torzítás volt, részben valótlanság. A feljelentő olyképpen állította be a kifogásolt előadásokat és mulatságokat, hogy az uralkodónő minél jobban felháborodjék a püspök ellen.

Rövid idővel a denunciáló levél elküldése után a következő levelet kapta a püspök *Pichler* bárótól, Mária Terézia kabinetirodájának titkárától:

»*Sub rosa* jelentem Excellenciádnak, hogy Őfelségénél, a császárnénál a következő ügyekben denunciálták: hogy a püspöki palotában levő színházban böjtidőben és adventben komédiákat játszanak, ami valamennyi cs. kir. államban tilos. Továbbá: hogy a püspöki udvarban nem csupán álarcosbálokat adtak egész esztendőn át, hanem — a klérus nagy megbotránkozására — egész csapat álarcos személy vonult végig zajos zeneszóval a püspöki palotából az utcákon át a főtérre. Őfelsége ezt az ügyet valószínűen egy *Bécsből kiküldendő bizottsággal fogja megvizsgáltatni*. Ezt a megszégyenítést elháríthatja Excellenciád, ha eltávolítja a botránkozás kövét; minél előbb, annál jobb. Ha Excellenciád saját elhatározásából megteszi ezt, akkor kezeskedem felőle, hogy Őfelsége lemond a bizottság kiküldéséről.«

A püspök csaknem elájult, amikor ezt a levelet elolvasta. Dolgozószobájába vonult és négy óra hosszat nem bocsátott maga elé senkit. Iszonyúan fel volt háborodva a denunciáns ellen, akinek kilétét nem is sejtette s noha ártatlanságának tudatában más lépésre is rászánhatta volna magát, elhatározta, hogy véget vet a félremagyarázható helyzetnek.

Másnap elutazott *Belényesre* és magával vitte Ditterst is. Itt közölte vele azt a szándékát, hogy *a színházat és a zenekart feloszlatja* s természetesen megmondta a meglepő és lesujtó határozat okát is. Igen nagy összeget ajánlott fel a muzsikusok végkielégítésére és utazási költségére, Ditterst pedig felszólította, maradjon nála véglegesen, mint jóbarát, az eddigi fizetéssel és egyéb javadalmakkal. Ditters nem fogadta el az ajánlatot, mert nem akart munka nélkül élni és munka nélkül fizetést és ellátást elfogadni.

*

A szép színház és zenekar elszéledt. Nagyvárad és Magyarország szegényebb lett egy gyönyörű kulturális intézménnyel, egy hírességgel. Egy denunciáns miatt...

A szép mű megalkotója kezébe vette a vándorbotot és elhagyta Magyarországot. A boroszlói hercegérsek udvarába került, kompozicióval sok nagy sikert ért el, a pápától grófi címet kapott, a császártól nemességet *von Dittersdorf* előnévvel, végül pedig hosszas betegeskedés után, igen rossz anyagi helyzetben halt meg hatvanesztendős korában, 1799-ben, két nappal rendkívül érdekes önéletrajzának befejezése után.

Hallatlanul termékeny zeneszerző volt: százhuszonhét szimfóniát, harminckét operát és más műfajú daljátékot, tíz oratóriumot és misét, roppant sok versenyművet és kamaraművet, hegedűszólót, zongoradarabot és dalt komponált. Legmaradandóbb műve a *Doktor és patikus* című kétfelvonásos vígopera, amelyet több ízben előadtak, az utóbbi években Zeneművészeti Főiskolánk növendékei.

SCHULER GYÖRGY:

# WEINGARTNER FELIX PEDAGÓGIAI MUNKÁSSÁGA BASELBEN

»A konzervatórium fogalma volt az első, amely visszhangot keltett bennem. Úgy érzem, hogy kötelességem a tudásomból a fiatalságnak is adni. A magánórák útján való tanítás elveim ellenére van, de egy konzervatórium vezető állását — ahol nagyobbszabású tanítómunkásságot fejthetek ki — visszautasítanom nem szabad«, írja *Weingartner* az önéletrajzában, amikor elsőízben esik szó egy esetleges baseli szerződésről és valóban, közvetlenül igazgatói teendőinek átvétele után, megalakult a baseli konzervatórium karmesterképző tanfolyama.

Már másfél év előtt volt alkalmam ezen első kurzusról »A Zene« olvasóinak beszámolni, de mielőtt rátérnék a tulajdonképpeni tárgyamra, az idén júniusban megtartott »Meisterkurs« ismertetésére, szeretnék néhány szóval *Weingartner* pedagógiai elveiről és azoknak a gyakorlatba való átültetéséről képet adni

A két egyéves kurzusban a technikai kiképzésre helyezte Weingartner a fősúlyt. A gyakorlati órákon vonószenekar állott a rendelkezésünkre, míg a fúvósokat a partitúrából zongorázó növendékek helyettesítették.

A tananyag magvát, ami Weingartnernél természetes, a klasszikusok adják, de Schumann, Schubert és Brahms fontos kiegészítői a programnak. Nagyon nagy súlyt helyez a mozdulatokkal való takarékosságra és azoknak egyszerűségére. Ebben ő maga jár elől jó példával; hogy csak egyet említsek, a Tristán első két felvonásában csak csuklóval dirigált és csak a legnagyobb kitöréseknél vette az egész karját igénybe, amivel azután annál nagyobb hatást ért el. Ugyanez az egyszerűség nyilvánuljon meg az interpretáció muzikális részénél is; csak azt adni, ami a partitúrában áll, sem többet, sem kevesebbet.

Ezen néhány elv alapján fáradhatatlanul és végtelen türelemmel képezte a Mester két éven át a tanítványait, hogy előkészítse őket az u. n. »Meisterkurs«-ra, ahol nagy zenekarral dolgozván, egyéniséget és igazi rátermettséget bizonyíthatnak be.

Ezen tanfolyamon a régi növendékek egyrésze és még sok új, legnagyobbrészt már állásban levő jelentkező vett részt. Nemzetiség szerint következőképpen oszlottak meg: Svájcból 8, Németországból 4, az Egyesült-Államokból 3, Francia-, Svéd- és Norvégországból 2—2, Olaszországból, Ausztriából, Romániából, Kaliforniából, Braziliából és Magyarországból 1—1. Egész különösen internacionális társaság került itt össze és azt hiszem, hogy egynek sem volt oka idejövetelét megbánni, hiszen Weingartner egyike a kevés, munkaerejének még teljes birtokában levő, régi generációból származó nagy karmestereknek, aki elsőkézből kapta meg a Beethoven-kor tradicióit, aki a Liszt- és Wagner-szellem légkörében nőtt fel. Mindezekhez még hozzájárul, hogy teljes birtokában van közölnitudás tehetségének, de mindamellett a nem pedáns tudós szárazságával, hanem világfi szívélyes elegánciájával adja elő a mondanivalóját. Egynéhány rövid, poétikus és reális hasonlattal világítja meg a tárgyát; eltűnik minden probléma és mi növendékek szentül megvagyunk arról győződve, hogy a dirigálás a legegyszerűbb dolog a világon, de csak addig, amíg nem kell nekünk is a pultra állni és a szemébe nézve a »Basler Orchestegesellschaft» ötven viharedzett muzsikusának, akik kötelezték magukat úgy játszani, mint ahogyan mi dirigálunk. A legkisebb bizonytalanságot is elárulja a zenekar ingadozása és máris halljuk a Mester korrigáló, vagy félbeszakító megjegyzéseit. A végén pedig ő maga dirigálja el a kérdéses művet, legtöbbnyire hátatfordítva a zenekarnak, hogy mi annál jobban lássuk. Minden túlzás nélkül mondhatom, hogy egy ilyen óra zenei élményszámba megy és akármelyik hipermodern »Deutsches Musikfest»-tel fölér.

Midőn 1928 június 2-án Weingartner 65. születésnapját ünnepeltük, a baseli társadalmi élet egy kiváló egyénisége azt mondta az ünnepi beszédében, hogy a Mester pedagógiai munkássága nem egyedül a konzervatóriumra, hanem az egész városra is kiterjed, egyrészt a kontinensen általa bevezetett gyermekhangversenyek, másrészt az u. n. népszerű hangversenyek miatt. A gyermekhangversenyekről és azok céljáról más alkalommal óhajtanék beszámolni, a népszerű, ill. néphangversenyekről csak azt szeretném megjegyezni, hogy az egységes helyár 60 cent. és hogy ezernégyszáz főnyi, legnagyobbrészt munkásokból álló közönség hallgatta meg három héten belül a kilenc szimfóniát. Ez maga pontos képet ad Basel zenei kultúrájáról.

Basel ma Svájc zenei központja, amit elsősorban Weingartnernek köszönhet, ugyanannak a Weingartnernek, akit a budapesti operaház vezetősége öregnek talált. És Basel nem maradt adós hálájával; ez év júniusában díszdoktorrá avatta őt a baseli egyetem filozófiai fakultása.

Aki meg akarja tanulni a dirigálási mesterség megtanulható részét, az ma nem talál jobb és alkalmasabb helyet a baseli konzervatóriumnál, ez ma a tanulnivágyó fiatal karmesterek eldorádója, amely eldorádó azonban sajnos csak a praktikus életbe való kilépésig tart. Távol áll tőlem, hogy bárkinek is el akarjam venni a kedvét ettől a pályától, de az európai helyzet, különösen ami a »világot jelentő deszkákat» illeti, a lehető legrosszabb; Németországban egyedül *ezernégyszáz* állástalan karmester van, úgyhogy Bismarck híres, az újságírókra vonatkozó megjegyzése, sajnos a karmesterekre is alkalmazható: »Kappellmeister sind Leute, die ihren Beruf verfehlt haben«.

# ZENETUDOMÁNY

♦♦♦

**Nürnberg** »Musikhistorjsches Museum«-át gazdag új anyagával átrendezték. A nagyértékű gyüjtemény nyilvános ugyan, de magánkézben van: *Neuwirt* zongoragyáros alapította, most fiai fejlesztik tovább.

**A »Kamarahang«** ügyében mozgalmat indítottak a bécsi opera énekesei. Mahler igazgatása alatt (1907) *Caruso* lejebb hangoltatta a normál *a*-t, ezt villamos hangvillával ellenőrizték, de amelyet már régen kivontak a használatból, azóta, állítólag, a hangolás ingadozó. Mondják, hogy a bécsi zeneakadémián a zongorák minden szobában más hangolásúak... Legcélszerűbb volna kontinentális rádió útján mindenütt egységessé rögzíteni a hangmagasságot, a rezgésszámot.

**Liège** belga kir. konzervatóriuma a kezdődő tanévben a klasszikus vonósnégyes történetét szemléltető előadásban akarja tanítványaival megértetni; az illető remekművek bemutatására a régi hírű bécsi *Rosé*-kvartettet hívta meg.

**Roner** francia város két jeles fia: *Maître* fizika-tanár és *Martin* hegedűtanár, a hegedű mindegyik húrjának végén elektromagnetikus készülékkel olyan hatást idéztek elő, hogy hangszíne sokkal nemesebbé válik és hasonlít az orgonának úgynevezett »vonósregiszter«-éhez.

**Két Beethoven-életrajz — franciául,** még pedig a »chauvinismus« teljes kizárásával — nemcsak zenei esemény. Edouard *Herriot*, Franciaország művelődési ügyeinek miniszt ere írta az egyiket (kiadója a Nouvelle Revue Francaise), a másikat pedig Edmond *Vermeil*. (Ennek kiadója Riéder, akinél éppen most Gabriel Fauré életrajza jelent meg, a nagy zeneköltő fiának tollából.) Herriot könyve fiatalos lelkesedéssel, alapos tudással, a rajongónak minden iránt való érdeklődésével van megírva. Vermeil a strassbourgi egyetem művelődéstörténeti tanára: nemrég Wagnerről tartott féléven át mintaszerű előadásokat, jövőre Bach méltatását tűzte ki; Beethovenről 1921—22-ben tartott előadásait adta ki most könyvben s nevezetes, hogy az általán hősinek, pathétikusnak feltüntetett Beethovenről gondosan kimutatja a flamand eredettel magyarázható kedélyességet, humort, sőt bájt.

# SZÍNHÁZ

♦♦♦

**Drezdában** Kaminsky »Jürg Jeratsch« című különös operáját mutatták be. A zord tárgy alig való operának; sok próza van benne, sőt egy pár főszerepet drámai színészek játszották, akik egy-egy főáriának éneklését csak mimelték: az énekszó mások ajkáról, a kulisszák mögül hangzott... Fritz Busch dirigálta a különben erőteljes zenét.

**Wiesbaden** májusi ünnepi játékain ismét kiderült: mennyire igaza volt Liszt Ferencnek, mikor Weimarban (1852) feltámasztotta »Benvenuto Cellini«-t, Berlioznak azt az operáját, mely Párisban (1838) mindössze három előadást ért meg. Kár, hogy a Bailly és Barbier-féle szöveg rossz sablon; számos részlet, főleg a II. és III. felvonás vége és »A római karnevál« közjáték, a lángész megnyilatkozása. A kitűnő együttest Jozef Rosenstock vezette, aki mostanában szerződött a new-yorki Metropolitan Operához Bodanzky utódául.

**Nemzeti statisztikát** állított össze egy német szaklap az 1927—28-as évadról: melyik nagyváros hány német operát és hány nem németet adott elő. Érdekesnek találjuk leközölni: Az első szám a német művek összege.

| | | | |
|---|---|---|---|
| München | | 87 | 54 |
| Frankfurt | | 61 | 48 |
| Hamburg | | 50 | 49 |
| Bécs | | 72 | 75 |
| Köln | | 24 | 29 |
| Drezda | | 38 | 48 |
| Berlin | állami | 41 | 58 |
| | városi | 30 | 63 |

**Zoppot** keleti tengeri fürdőhely erdei tisztásán évek óta tartanak nagyszabású operaelőadásokat. Idén a *Nürnbergi mesterdalnokok* kerültek sorra (júliusban és augusztusban). Tavaly *Parsifal*, azelőtt *Lohengrin* került színre elsőrangú művészekkel.

**Bayreuth ünnepi színjátékai 1930 nyarán.** Tannhäusert júl. 22., aug. 1., 5., 9. és 20-án részben *Toscanini*, részben Karl *Elmendorff* dirigálja; Tristan és Izolda júl. 28., aug. 6. és 10-én *Toscanini* alatt; Parsifal júl. 25., aug. 2., 7., 13. és 21-én Karl *Muck* vezényletével; A Nibelung gyűrűje két ízben: júl. 26—31. *Elmendorff* alatt; aug. 14—19. pedig Siegfried *Wagner* vezényelésével.

**Opera Hoffmanntól,** a »Hoffmann meséi« hősétől, aki már jó száz éve halott — úgylátszik: még mindig életképes. Még néhány évvel ezelőtt előadták Németországban »Undine« c. operáját, sok szépséget találtak benne; most *Bamberg* levéltárában ráakadtak *Auróra* c. operájára, mely valószínűen még egyáltalán nem került színre. Bamberg városa most ünneplő színházi hétre készül, ennek keretében fogja előadni az »Aurórá«-t.

**Berlin negyedik operája, a Volksoper des Westens** gyászos sorsra jutott. Megnyitása előtt két nappal — megszökött az igazgatója, 140 főnyi művészszemélyzetet hagyva kétségbeesésben. Még a színházmegnyitási engedélyért sem tett lépéseket, ez bizonyítja rosszhiszeműségét.

**Állandó operaház Londonban**: ez a gondolat régóta kísért. Most Thomas Beecham kezdeményezésére megalakult egy társulat (The Imperial League of Opera), melynek 120.000 tagot kell számlálnia évi, fejenként 10 shilling tagdíjjal, hogy 5 évre biztosítson állandó zenekarral bíró s egyáltalán elsőrangú erőkkel álló társulatot, mely félévig Londonban működjék, azon felül pedig legalább hat más városban. A helyárak egyenlők más színházakéival, a tagok 10% engedményt élveznek.

**Strawinsky** és mások balletjeit mostanában mutatta be Párisban nagy honfitársuk, Diaghilew Szergiusz. A »Le Figaro« világlap kritikusa, P.-B. Gheusi, »A tékozló fiú«-ról ezt írja: »még nem szakított a dallam muzsikájával«; »A Róka« című új műről: »Miért hagyta el első sikereinek csiklandozó virtuózitását? Azt igényli, hogy hírnevűket öregbítse, szembeállítva velük új, furcsa stílját, melynek barbársága hangosan hirdeti ürességét?... Zenéje chaotikus, különös, egyben clown-szerű, dadogó (désarticulée) és bővelkedik veszedelmes ugrásokban, amelyek sehogysem járhatnak annyi sikerrel, mint régebbi szerzeményei«.

**Kilakoltatott opera.** Augusztus közepén végrehajtók jelentek meg a bukaresti operaházban és mindent, ami nem az épület alkatrésze, az utcára tettek — zuhogó esőbe. Az épület tulajdonosa ugyanis a színházat bérbe adta volt a román államnak, emez pedig nemcsak 4,000.000 leijel maradt adós, hanem perlés után sem fizetett.

**Tel-Aviv** palesztinai város operát kap. *Golinkin* orosz színházi rendező másfél évig diadallal járta be héber operaegyüttessel Amerikát; legutóbb New-York egyik leggazdagabb emberét, a színházbarát *Otto H. Kahn* bankárt megnyerte társulásra s ők ketten összeálltak, hogy a Szentföld e városában operaházat építsenek. A héber nyelven éneklő művésztársulat igazgatója *Sebastinow* lesz.

**45 éves újdonságot** adott elő a prágai cseh opera, a 25 évvel ezelőtt elhúnyt Antonin *Dvorák* jubiláris ciklusában. A mesternek ugyanis műsoron van egy »*Király és szénégető*« c. operája; ezt egy 1884-ben elő nem adott művének szövegére komponálta: teljesen új zeneművet alkotott az első helyett, amely elkallódott s csak hosszú időközökben, részletekben találták meg. Most az első fogalmazást adták elő, őszinte sikerrel; nem egy része szebb, inspiráltabb, mint az újabb alkotás.

**Az első délszláv zenésdrámának** nevezhető Petar *Konjovics* (másik forrásunk szerint Konjevics) »Zeta fejedelme« c. 8 képből álló opera. Szövege *Lazar Kosztics-nak*, »Maxim Crnajevics« c. drámájából ered; a zene régibb és újabb stílusok keveréke, de hangulatosan jellemzi egyrészt a komor, kopár montenegrói bércek világának embereit, másrészt a zajos, fényes Venezia mozgalmas életét, a szenvedélyes Angelina doge-leány önkényes »szerelmi halálát«. Hangszerelése modern; belgrádi sikere zajos volt.

**Vita a Denevér felszabadulása körül.** A lipcsei városi színház már tavaly választott bíróság elé vitte a Weinberger-féle kiadócéggel szemben felmerült vitás ügyét, amelyben azt a kérdést kellett eldönteni, hogy felszabadult-e már a Denevér című operett szövege és zenéje. Az ítélet szerint a szöveg már felszabadult, *Johann Strauss* zenéjének szerzői jogait azonban a törvény még 1930 január 1-ig védi. A Weinberger-cég az ítélet ellen nem tett semmit. Legújabban azonban azzal áll elő, hogy a szöveg még védett, mert a Reveillon című francia színdarabnak, vagyis a Denevér librettójának alapul szolgáló műnck egyik szerzője csak 1908-ban halt meg. A németországi színigazgatók ügyésze ezt az okoskodást nem tartja helytállónak. Arra hivatkozik, hogy a librettisták, *Genée* és *Haffner*, tekintendők szerzőkül és nem lehet vitás, hogy a szöveg már felszabadult. A zenéért sem jár tantiéme 1930 jan. 1-én túl, hacsak meg nem történik, hogy az osztrák törvényhozás *külön törvénnyel* két évre meghosszabbítja a zene védelmi idejét.

# HANGVERSENYEK

◆◆◆

**Az évenként nyáron tartott salzburgi zeneünnep** kimagasló eseménye volt a Fritz *Busch* dirigálta hangverseny: *Weber*: Oberon-ouverture; Max *Reger*: változatok Mozart A-dur szonátatémájára; *Brahms*: II. szinfóniája. Az új bécsi operaigazgató, Clemens *Krauss* először csupa Johann Strauss-műből állította össze műsorát; második hangversenye Richard Strausst tolmácsolta (Don Juan, A hős élete, Salome tánca). *Schalk* Brucknert propagálta, a Mozarteum igazgatója pedig, Paumgartner, Prokofiew 3. zongora-koncertjével kelt birokra; *Dohnányi* Mozart G-dur koncertjét a zongora mellől dirigálta. Igaz művészet szólt *Cornelius* Stabat Materéből. *Németh* Máriának (Donna Anna) akkora sikere volt, hogy azonnal meghívták a müncheni ünnepi játékokra.

**Bach »Kunst der Fuge«-jának** új feldolgozását mutatta be Hermann *Diener*, a berlini Staatliche Akademie für Kirchenu. Schulmusik keretében: 12 válogatott darabot váltakozva hegedű, mélyhegedű és gordonka főszólammal írt zenekarra. Saját dirigálásában komoly művészi sikert aratott.

**Kiel** Nordisch-Deutsche Woche-t rendezett július elején, nagy zenei eseménye volt Kurt *Thomas* nagyszabású, »Jerusalem« című kántátéjának előadása: a műben hatalmas ihlet és a kidolgozás művészete vannak nagyszerű egyensúlyban.

**Wagner Siegfriedet** a luzerni lakosság a maga fiának számítja: a Luzernhez tartozó Tribschenben született, itt töltötte gyermekéveit, később is szívesen tért vissza s 1926-ban Luzernben írta meg »A szent hársfa« című operáját. 60. születésenapja alkalmából itt hangversenyt adott; eldirigálta nagyatyjának, Lisztnek Orpheusát, aztán egy saját vígoperájának (An allem ist Hütchen Schuld) megnyitóját; majd atyjának Wesendonck-dalait: *Ruth Ander* énekelte, *Felix Mottl* zenekari kíséretével; ugyane művésznő a halálba induló Brünnhilda monódiáját adta elő. A »Heilige Linde« megnyitóját végül a Mesterdalnokok megnyitója követte. Az ifjúi erőben levő karnagy-zeneszerzőt nagy lelkesedéssel ünnepelték.

**Postumiában**, a Karszthegység világhírű, tágas, még végig be sem járt cseppkőbarlangjában nagyszabású hangversenyt dirigált *Mascagni* a trieszti opera zenekarának élén. A kitűnő akusztikájú barlangban, mint olvassuk, 5000 főnyi tömeg fér el. Előzetesen Peer Gynt-hangulat fogta el az embereket, de aztán Rossini, Verdi, Mascagni, Mendelssohn, Csajkovszki, Wagner zenéje lett urrá fölöttük. A siker mindenképpen rendkívül nagy volt.

**Frederick Delius** ma a legnagyobb angol zeneköltő, mondja Thomas Beecham, a hírneves karnagy, ki Londonban okt. 12. és nov. 1. közt nagyszabású *Delius-Festivalt* rendez az ünnepeltnek műveiből, 4 zenekari hangversenyt a Queens-Hallban, 2 kamarazene-estet az Acolian-Hallban. A német származású angol zeneköltő megvakult, franciaországi birtokán él.

**Páris** hangversenyözönéből a Berliner Tageblatt levelezője kiemeli a magyar *Roth*-kvartettet: »Modern franciák« jeligéjű utolsó estéjük a nemrég elhúnyt *Capet* emlékének volt szentelve; főleg *Ravel* színes vonósnégyesét játszották utolérhetetlen tökéletesen. A virtuózok közül az oláh *Enescu* méltán aratta a legnagyobb sikert; de amerikai társai, *Heifetz* és a zongorás Efrem *Zimbalist*, inkább szalon-művészek. Különös nagy közönségsikere volt egy zenekari hangversenynek Gaston *Poulet* vezényletével; Magda *Tagliafen* Mozart és Gabriel Fauré zongoraművével bájolt el, két zenekari újdonság pedig a tömeg érdeklődését korbácsolta fel: *Villa-Lobos* »Amazonok« című darabja merész harmóniákkal és hatásos ritmusával sok részletszépséget éreztetett, de első hallásra nem volt teljesen érthető és méltatható. *Varese* »Amériques«-jét az a hír előzte meg, hogy Philadelphiában Stokovszki óriás sikerrel dirigálta; nos, Párisban eljöttek meghallgatására: maga Stokovski, Cortat, Monteux, Oscar Fried, Georgesco és a nagy kritikusok; »röstellem (írja a Berliner Tagblatt zenei tudósítója), de bevallom, hogy ebből a műből semmit sem értettem; nem is tudom, hogy zene-e, sem azt, hogy van-e valami logikus vonal azoknak a hangkirobbanásoknak és hangszertömegordításoknak egymásutánjában, amelyek a világegyetem összes kozmikus katasztrófáit látszanak jelképezni . . .«

**A római Augusteo** olyan szép sikerű zenekari hangversenyt rendezett a külföldről ösztöndíjjal jött fiatal zeneszerzők műveiből, hogy az ilyen hangversenyt ezentúl minden évben meg akarja tartani. Északamerikából Sanders négytételű szinfónikus költeményt hozott: »Missisippi« címmel, Steinert (d'Indy-tanítvány) 2 dalt Sheley-szövegére; a spanyol Pablo de Cerezo kisasszony egy »Castilia« címűt (de amely nem spanyol hanem R. Strauss-jellegű); Remacha szinfónikus suite-je már spanyolos volt, de polytonál is. A francia René Guillon Flaubert »Szt. Antal megkísértése«-t hatásosan zenésítette meg 3 tételben, Edm. Gaujac pedig Pièces enfantines-t írt előkelő izléssel.

**A londoni Queen's Hall-ban** bemutatták Frederick *Converse* amerikai zeneszerző szimfoniai költeményét, amely a Ford-féle autóipart énekli meg. A zenekarban az összes ismert szerszámokon kívül autótülkök. szirénák és a gyárikalapács zakatolását utánzó eszközök is szerepelnek s az utolsóelőtti tétel egy autóösszeütközést ábrázol. amelynek roncsaiból bontakozik ki a *Phoenix Americanus* című utolsó tétel, mely Amerika törhetetlen szellemét jelképezi.

# MINDENFELŐL

**Bruno Walter-alapítványt** létesítettek a berlini városi operát elhagyó jeles karnagy barátai és tisztelői, bizottságuk élén Stresemann miniszter és dr. Frank osztrák követ áll. Az alapítvány kamataival tíz évig a megtisztelt karnagy, tetszése szerint, jutalmazza a berlini Hochschule für Musik valamely szegény és tehetséges növendékét.

**Maxim Swertlin** nevű énekmesternek Berlinben sikerült »Freunde menschlicher Stimme« nevű egyesületet összetoborozni; az alakuló gyűlésen bőbeszédű, de kevéssé meggyőző előadást tartott a szellemi és testi hang megkülönböztetéséről s az elsőnek szükséges és gondos ápolásáról. Egy fiatal énekesnő, állítólag tanítványa, Jenny *Sonnenberg*, valóban finom kifejezéssel adta elő dalait.

**Mozart mauzoleuma olasz földön.** Giuseppe Arturo Bridi, 140 évvel ezelőtt nagynevű tenor, gyengéd baráti viszonyba lépett Mozarttal, akinek Idomeneo-jában a címszerepet énekelte. Rovetoban, mikor Mozart haláláról értesült, a művész szép kertjében »Az összhang templomát« emeltette: hét oszloppal. Frescói Mozart, Palestrina, Händel, Jomelli, Sacchini, Gluck és Haydn fejét ábrázolják. A város ostrománál az emlékmű megsérült ugyan, de még fennáll.

**Rossini-renaissance** van a látóhatáron, a Verdi-felújítás hatása alatt. Az elpusztíthatatlan »Sevillai borbély« szerzőjének egyik legünnepeltebb műve volt a »Hamupipőke (La cenerentola)« 1817 óta; most szinte egyszerre adták elő Hamburgban

és Párisban, valószínűleg 60—80 év óta először. Németre Hugo Röhr fordította újra, némileg át is dolgozta (a »nyaktörő« nehéz futamokat elhagyta, a »Semiramis« első áriáját is belevette s a műnek az »Angelina« címet adta. Élvezetes, szellemes zenéje a legnagyobb sikert aratta Röhr dirigálásával. Párisban a »Teatro di Torino« együttesét Tullio Serafin dirigálta; az olasz nyelvű társulat úgy a »Cenerentolá«-val, mint a »L'Italiana in Algieri« 1823-ból való operával teljes sikert aratott a műnek is, magának is.

**Róma** nagy dísszel felújított operaháza, elsőrangú állandó művészegyüttessel hárommillió líra állami szubvenciót élvez — s mégis hatmillió a deficitje, holott bevétele rendkívül nagy: a legolcsóbb karzati jegy (nem egy hónapra, hanem egyetlen előadásra!) 30 líra volt, sőt bemutatóelőadásokon 60 líra, 4 személyes páholy 2500 líra.

**A »Hoffmann meséi« barkarolája** eredetijét megtalálták: Offenbachnak »Die Rheinnixen« (A Rajna tündérei) című 1863-ban Bécsben adott romantikus operájában mint a vizi sellők kara fordult elő. Érdemes volt a feledésből kimenteni!

**A párizsi nagyopera** igazgatója *Roucher*, megszavaztatta bérlőközönségét aziránt, hogy mit kíván az új évadban hallani. Mint a Le Figaro-ban olvassuk, Wagner-művek kapták a legtöbb szavazatot; utánuk — nyilván balletjükért! — a Hugonották, Sigurd, Salammbo, majd a Spanyol pásztoróra, Cid, a Próféta, a (Budapesten méltatlanul letűnt) Maladetta-ballet, sőt a futurista Darius *Milhaud* egy szatirikus partiturája (a Figaro nem nevezi meg), utána Boris Godunov következik, a Bajazzók, az éppen százéves Tell Vilmos; Gheusi, a kritikus felpanaszolja, hogy ezek csaknem mind igen régiek, az igazgatóságnak nem volna szabad a kevesek által kívánt újabb műveket mellőzni, hiszen pl. Faust, Carmen s nem egy más jeles mű is csak lassan, kitartó poussirozás útján jutott a megérdemelt elismeréshez.

**Nicola Jommelli** (1714—74) a hagyomány szerint tömegsírban nyugszik; most megtalálták a híres »Miserere« zeneköltőjének sírját a nápolyi San Agostino la Zecca templomban. Jommelli is Aversában született, ahol most leplezik le Domenico Cimarosa szobrát.

**Ingyenes zeneiskola**, még pedig nagyszabású Amerikában s csak mecenás műve lehet. Valóban Philadelphiában egy rendkívül vagyonos zenekedvelő, Edwin J. *Fleischer* alapított olyan zeneiskolát, ahol napi munkája után bárki díjtalanul tanulhat esti órában főleg zenekari hangszert. Kiváló erők tanítanak; évvégi vizsgálat nincs; de aki az évente tartott nagy hangversenyen — karnagyai: *Stokovski*, Clemens *Krauss*, *Reiner* Frigyes — részt akar venni, az felvételi vizsgálatot tesz.

# SZEMÉLYI HIREK

**Hans Pfitzner,** nagyszabású zeneművek (Der arme Heinrich, Palestrina operák stb.) ihletett zeneköltője, Berlinből visszatért Münchenbe s itt átveszi a zeneakadémiában a zeneszerzés mesteriskolájának vezetését.

**Anday Piroska,** a bécsi opera budai születésű alt-énekesnője, kéthavi vendégszereplésre Buenos-Ayresbe utazott. Sámson és Delila, Carmen, Aida és A troubadur lesz műsoron.

**Magyar énekesnők** művészete is hozzájárult Mahler »Das Lied von der Erde« c. kántáte-óriásának sikeréhez: Párisban *Anday* Piroska énekelte az alt-solo-t júliusban, Zürichben pedig valamivel előbb, *Durigo* Ilona *Volckmar Andreae* dirigálásával.

**Nicola Porpora hangképző módszerét** állítólag felfedezte *Adolfo de le Huerta*, Mexikó száműzött elnöke; Hollywoodban él s igen eredményesen folytatja az énektanítást. Most a fiatalon hangját veszített Arturo de *Scgurola* baritonistát tenorrá enveli.

# HALÁLOZÁS

**Gyagilev Szergej,** a színpadi táncművészet reformátora váratlanul elhúnyt, lidói üdülése közben. Mint a cári balletkar fiatal táncosa vetette fel először az elavult balletstílus mellőzésének szükségességét, a szabad mozgás, a természetes tánc apostola lett, ki céltudatos, lelkes munkájával világhírűvé tette a cári ballettet. A világ legnagyobb komponistái, leghíresebb karmesterei és legismertebb táncművészei sereglettek köréje, hogy megteremtsék a táncművészet és a pantomim renesszanszát. Strauss Richárd, Debussy, Stravinszky táncálmai soha el nem képzelt tökéletes előadásban keltek életre. Stravinszky mint karmester is nála kezdte meg pályafutását, Nijinszky, Karsavina és Anna Pavlova voltak növendékei. Genialitása azonban nemcsak a koreográfia reformálásában mutatkozott, hanem páratlan szervezőképességében. A háború előtt bejárta az egész világot nagyszerű balletkarával; megfordult Budapesten is. Utoljára két év előtt járt társulatával nálunk a Városi Szinházban.

# PÁLYÁZAT

I.

Vitéz nagybányai *Horthy* Miklós őfőméltósága *kormányzóságának tizedik évfordulója alkalmából* a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter pályázatot hirdet oly *szimfónikus alkotásra*, mely fejezze ki a nemzetnek az ország földarabolása felett érzett mélységes fájdalmát, férfias talpraállását, a romokon építő munkáját, megízmosodott önbizalmát és reményeit. A mű lehet tisztán zenekari is, egy vagy több tételes. Előadása 30—40 perc tartamú legyen.

A pályázat titkos, melyen csak magyar zeneszerzők vehetnek részt. A pályaművek mellé a szerző nevét és lakáscímét tartalmazó jeligés levél csatolandó. A pályázat határideje 1930 január 15, amikor a vezérkönyv a Zeneművészeti Főiskola titkári hivatalába adandó be. A pályadíj 10.000 pengő, melynek esetleges megosztására a birálóbizottság jogosult javaslatot tenni. Hasonlókép jogosult a bizottság kellő műbeccsel bíró pályamű hiányában a pályázatot meddőnek nyilvánítani és a díj ki nem adását javasolni.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter a birálóbizottságba rendes tagokul *Bartók* Bélát, dr. *Dohnányi* Ernőt, dr. *Hubay* Jenőt, *Rékai* Nándort és *Szabados* Bélát, póttagokul *Demény* Dezsőt, *Kodály* Zoltánt, *Radnai* Miklóst, *Siklós* Albertet és *Weiner* Leót kérte fel.

II.

A magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter pályázatot hirdet a *szegedi fogadalmi templom felszentelésekor előadandó ünnepi, zenekari kiséretű misének megkomponálására.* A pályázat titkos. A pályaművek mellé a szerző nevét és lakáscímét tartalmazó jeligés levél csatolandó. A pályázatban csak magyar zeneszerzők vehetnek részt, még elő nem adott művekkel. A pályázat határideje 1930 május hó 15, amikor a vezérkönyv és zongorakivonat a Zeneművészeti Főiskola titkári hivatalába adandó be. A pályadíj 10.000 pengő, melynek esetleges megosztására a birálóbizottság jogosult javaslatot tenni. Hasonlókép jogosult a bizottság kellő műbeccsel bíró pályamű hiányában a pályázatot meddőnek nyilvánítani és a díj ki nem adását javasolni.

A pályázók a következőket vegyék figyelembe:

I. A zene az Egyházzenei kodex (X. Pius: Motu Proprio) utasítása szerint legyen tartalmában szent, formájában művészi, hatásában általános, vallási áhitat keltésére alkalmas.

Minthogy az egyházi zene tulajdonképpeni formája az ének és pedig a karének, azért a zenekar el ne nyomja, hanem kisérje azt: a magánéneklés pedig szerényebb terjedelemre szorítkozzék.

A zenekar összetétele tetszésszerinti. E tekintetben mintául szolgálhat Liszt Ferenc Magyar Koronázási Miséjének zenekari összetétele.

A mű terjedelme ne rontsa le és ne haladja meg a liturgikus kereteket. Ép ezért, bár a pályázat nem akarja megkötni a zeneköltőt, tájékozásul mégis közli a mai nagyobb szabású egyházi zeneművek maximális terjedelmét: *Introitus* körülbelül 4 perc, *Kyrie* 4 perc, *Gloria* 8 perc, *Graduale Allelujával* 5 perc, *Credo* 10 perc, *Offertorium* 6 perc, *Sanctus* 3 perc, *Benedictus* 4 perc, *Agnus* 5 perc, *Communio* 2 perc. Tanácsos azonban a templomszentelés hosszú szertartására való tekintettel ezt az időt ki nem meríteni.

II. A mű szövege az ünnepi szent-mise hat állandó része: Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Benedictus és Agnus, a templomszentelési mise négy változó részével: Introitus, Graduale Allelujával, Offertorium és Communio. Ezeknek egymásutánja a római katolikus egyház liturgiája szerint a következő:

1. *Introitus.* Terribilis est locus iste: hic domus Dei est, et porta coeli: et vocabitur aula Dei.

Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum! Concupiscit, et deficit anima mea in atria Domini.

Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto
Sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen!
Terribilis est locus iste: hic domus Dei est, et porta coeli: et vocabitur aula Dei.

2. *Kyrie.* Kyrie, eleison! Kyrie, eleison! Kyrie, eleison!
Christe, eleison! Christe, eleison! Christe, eleison!
Kyrie, eleison! Kyrie, eleison! Kyrie eleison!.

3. *Glória.* Et in terra pax hominibus bonae voluntatis!
Laudamus Te. Benedicimus Te. Adoramus Te. Glorificamus Te.
Gratias agimus Tibi propter magnem gloriam tuam.
Domine Deus, Rex coelestis, Deus Pater omnipotens!
Domine Fili Unigenitae, Jesu Christe. Domine Deus, Agnus Dei, Filius Patris.
Qui tollis peccata mundi, miserere nobis!
Qui tollis peccata mundi, suscipe deprecationem nostram!
Qui sedes ad dexteram Patris, miserere nobis!
Quoniam Tu solus sanctus. Tu solus Dominus. Tu solus Altissimus, Jesu Christe!
Cum Sancto Spiritu, in gloria Dei Patris. Amen!

4. *Graduale és Alleluja.* Locus iste a Deo factus est, inaestimabile sacramentum, irreprehensibilis est.
Deus, dui astat Angelorum chorus: exaudi preces servorum tuorum.
Alleluja. Alleluja!
Adorabo ad templum sanctum tuum: et confitebor nomini tuo.
Alleluja!

5. *Credo* Patrem omnipotentem, factorem coeli et terrae, visibilium omnium, et invisibilium.

Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum. Et ex Patre natum ante omnia saecula. Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero. Genitum, non factum, consubstantialem Patri: per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de coelis.

Et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine: Et homo factus est.

Crucifixus etiam pro nobis: sub Pontio Pilato passus, et sepultus est. Et resurrexit tertia die, secundum Scripturas. Et ascendit in coelum: sedet ad dexteram Patris. Et iterum venturus est cum gloria, judicare vivos et mortuos: cujus regni non erit finis!

Et in Spiritum Sanctum, Dominum, et vivificantem: qui ex Patre Filioque procedit. Qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur: qui locutus est per Prophetas.

Et unam sanctum catholicam et apostolicam Ecclesiam.
Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum.
Et exspecta resurrectionem mortuorum. Et vitam venturi saeculi. Amen!

6. *Offertorium.* Domine Deus, in simplicitate cordis mei laetus optuli universa: et populum tuum, qui repertus est, vidi cum ingenti gaudio: Deus Israel, custodi hanc voluntatem. Alleluja!

7. *Sanctus.* Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth!
Pleni sunt coeli et terra gloria tua.
Hosanna in excelsis!

8. *Benedictus.* Benedictus qui venit in nomine Domini!
Hosanna in excelsis!

9. *Agnus.* Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis!
Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis!
Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, dona nobis pacem!

10. *Communio.* Domus mea domus orationis vocabitur, dicit Dominis. In ea omnis qui petit: accipit, et qui quaerit: invenit, et pulsanti aperietur!

A szövegeket, melyekben a vastagbetűk a hangsúlyokat jelzik, megcsonkítani vagy megtoldani, sorrendjükben összekeverni, indokolatlanul vagy éppenséggel értelmetlenül ismételgetni tilos!

Az Introitus és Kyrie, valamint az Agnus és Communio egybekomponálható (attaca), úgy azonban, hogy a Kyrie és Agnus más alkalommal e változórészek nélkül is önállóan legyen előadható.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter a birálóbizottságba rendes tagokul: *Harmath* Arthurt, *Kodály* Zoltánt, *Koudela* Gézát, *König* Pétert, *Sugár* Viktort, *Stefániai* Imrét, póttagokul *Bárdos* Lajost, *Buchner* Antalt, *Demény* Dezsőt, *Kapossy* Gyulát és *Noszeda* Károlyt kérte fel.

# A Népművelési Bizottság 1929/30. évi hangversenyeinek műsortervezete*)

| Kelet | „A“ bérlet | „B“ bérlet | „C“ bérlet |
|---|---|---|---|
| November 17-én vasárnap | Beethoven: III. (eroica) szimfónia<br>Mozart: Idomeneo – Nyitány<br>Järnefelt: Korsholm — szimfónikus költemény<br>Karnagy: Bor Dezső | | |
| November 24-én vasárnap | | Mahler: III. szimfónia (alt-szóló, női és gyermekkar)<br>Karnagy: Unger Ernő | |
| December 1-én vasárnap | | | A nyitány fejlődése<br>Karnagy: Siklós Albert |
| December 8-án vasárnap | Beethoven: Házavatás — Nyitány<br>Beethoven: IV. szimfónia<br>Karnagy: Vaszy Viktor | | |
| December 15-én vasárnap | | Schubert: H-moll szimfónia<br>Ravel: Lúd anyó meséi (Ma mère l'Oye)-suite<br>Polgár: Dalok<br>Siklós: Tinódi — Nyitány<br>Karnagy: Polgár Tibor | |
| December 20-án pénteken **este 1/2 8 órakor** | | | Esti hangverseny<br>Karnagy: Bor Dezső |
| December 29-én vasárnap | Beethoven: Athén romjai — Nyitány<br>Beethoven: V. szimfónia<br>Rachmaninoff: Holtak szigete — Szimfónikus költemény<br>Karnagy: Bor Dezső | | |
| Január 5-én vasárnap | | Bruckner: szimfónia<br>Mahler: Dalok<br>Karnagy: Fleischer Antal | |
| Január 12-én vasárnap | | | Klasszikus Operett-Est<br>Karnagy: Bor Dezső |
| Január 19-én vasárnap | Beethoven: Fidelio — Nyitány<br>Beethoven: VI. szimfónia<br>Mihalovich: Sellők<br>Karnagy: Ábrányi Emil | | |
| Január 26-án vasárnap | | Mendelssohn: (skót) szimfónia<br>Csajkovszky. Diótörő — suite<br>Dvorak: In der Natur<br>Mikus—Csák: Sellő<br>Karnagy: Bor Dezső | |

*) A műsortervezet változtatásának jogát fenntartjuk

## A Népművelési Bizottság 1929/30. évi hangversenyeinek műsortervezete*)

| Kelet | „A“ bérlet | „B“ bérlet | „C“ bérlet |
|---|---|---|---|
| Január 27-én hétfőn **este 1/28 órakor** | Esti hangverseny<br>Karnagy: Bor Dezső | | |
| Február 2-án vasárnap | | | Strauss János hangverseny<br>Karnagy: Bor Dezső |
| Február 9-én vasárnap | | Schumann: Manfréd<br>Debussy: Après midi . . .<br>Goldmark: Sakuntala — Nyitány<br>Karnagy Siklós Albert | |
| Február 16-án vasárnap | | | Énekkari hangverseny zenekari kísérettel<br>Karnagy: Vaszy Viktor |
| Február 23-án vasárnap | Beethoven: Coriolan — Nyitány<br>Beethoven: VII. szimfónia<br>Gajári: Öreg csertő<br>Karnagy: Bor Dezső | | |
| Február 27-én csütörtökön **este 1/28 órakor** | | Esti hangverseny<br>Karnagy: Bor Dezső | |
| Március 2-án vasárnap | | | A tánc<br>Karnagy: Bor Dezső |
| Március 9-én vasárnap | Beethoven: Prometheus — Nyitány<br>Beethoven: VIII. szimfónia<br>Karnagy: Vaszy Viktor | | |
| Március 16-án vasárnap | | Csajkovszky-hangverseny<br>VI. szimfónia<br>Mozartiana — suite<br>1812. ünnepi nyitány<br>Karnagy: Bor Dezső | |
| Március 23-án vasárnap | | | Weiner: Csongor és az ördögfiak<br>Siklós: Variációk (hegedű)<br>Rimszki—Korzakow: Scheherezade<br>Karnagy: Zsolt Nándor |
| Március 30-án vasárnap | Beethoven: III. Leonora — Nyitány<br>Beethoven: IX. szimfónia<br>Karnagy: Unger Ernő | | |
| Április 6-án vasárnap | | Goldmark-hangverseny<br>(a mester születésének 100-ik évfordulója alkalmából)<br>Karnagy: Bor Dezső | |
| Április 13-án vasárnap | | | Évadzáró díszhangverseny<br>Karnagy: Bor Dezső |

*) A műsortervezet változtatásának jogát fenntartjuk

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA 1929 — 10097

54145

# A ZENE

ALAPITOTTA: Dr SEREGHY ELEMÉR

BUDAPESTI KIR. ÜGYESZSÉG
1929 OKT. 28.
ÁTVETTE

Szerkeszti

**SIKLÓS ALBERT**

**Budapest**
**XI. évfolyam, 3. szám**
**1929 november 1**

244

## TARTALOM

**Klasszicizmus és romanticizmus. — Hangversenyműsoraink ismertetése. — VANNAY JÁNOS: A vidéki zenepedagógia 1928/29-es tanéve. — Bihari-zeneiskola. — SZEMÉLYI HIREK. — MINDENFELŐL. — HANGVERSENYEK. — SZÍNHÁZ. — HALÁLOZÁS. — PÁLYÁZAT.**

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

# PESTI VIGADÓ

## BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA HANGVERSENYEI

# A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

## közreműködésével

**B.** bérlet.

**1929 november 3-án, vasárnap**

Közreműködnek:
LOSONCZY GYÖRGY, a M. kir. Operaház művésze és TULL ILONA gordonkaművésznő

1. BRAHMS: I. szimfónia
2. *a)* MOZART: Sarastro áriája a „Varázsfuvola" című operából
   *b)* HALÉVY: Brogni bíboros áriája a „Zsidónő" című operából. Énekli: LOSONCZY GYÖRGY, a M. kir. Operaház művésze

Szünet

3. SAINT-SAËNS: Gordonkaverseny. Előadja: TULL ILONA gordonkaművésznő
4. WAGNER: Nürnbergi mesterdalnokok. — Előjáték

Karnagy: BOR DEZSŐ

**A.** bérlet.

**1929 november 17-én, vasárnap**

Közreműködik:
K. METYKO ANNA zongoraművésznő

1. BEETHOVEN: III. (eroica) szimfónia

Szünet

2. MOZART: Idomeneo — Nyitány
3. BEETHOVEN: Es-dur zongoraverseny. Előadja: K. METYKO ANNA zongoraművésznő
4. JARNEFELT: Korsholm — Szimfónikus költemény

Karnagy: BOR DEZSŐ

**C.** bérlet.

**1929 november 10-én, vasárnap**

Az EGYETEMI ÉNEKKAROK közreműködésével

1. HAYDN: „La Reine" szimfónia
2. SAINT-SAËNS: Haláltánc. Hegedűszólót előadja: NEUMANN LÁSZLÓ hangversenymester
3. Eszt és finn dalok. Zenekarra feldolgozta VASZY VIKTOR. Előadják az EGYETEMI ÉNEKKAROK. *a)* Palmgren: Nyári est (Finn népdal). A tenorszólót előadja Láng Elemér. *b)* Kapp: Eszt dal. *c)* Saar: Bölcsődal *d)* Saar: „Gyere haza"

Szünet

4. ROSSINI: Tell Vilmos — Nyitány
5. LISZT: Les Préludes — Szimfónikus költemény

Karnagy: VASZY VIKTOR

**B.** bérlet.

**1929 november 24-én, vasárnap**

Közreműködnek:
BUDANOVITS MÁRIA, a m. kir. Operaház tagja és M. HIR SÁRI zongoraművésznő

1. SCHUBERT: H-moll szimfónia
2. POLGÁR T.: Dalok. Énekli: BUDANOVITS MÁRIA, a m. kir. Operaház tagja
3. RAVEL: Lúd anyó meséi (Ma mère l'Oye) — suite

Szünet

4. LISZT: Es-dur zongoraverseny. Előadja: M. HIR SÁRI zongoraművésznő
5. SIKLÓS A.: Tinódi Lantos Sebestyén — Nyitány

Karnagy: POLGÁR TIBOR

**A hangversenyek délután 5 órakor kezdődnek ~ Belépődíjak: 80 fillértől 3 pengőig**

Bérletek és belépőjegyek elővételben felár nélkül köznapokon d. e. 9—2 között és pénteken d. u. 5—7 között Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hivatali helyiségében (IV., Váci-u. 62. földsz. 1. Telefon: Automata 845—29.), a hangverseny napján d. u. 4 órától a Vigadó pénztáránál válthatók

Közalkalmazottak, arcképes igazolvány felmutatása mellett, kedvezményes jegyet a pénztárnál is válthatnak

**A hangversenyzongorát CHMEL J. és FIA zongoragyára szállítja**

54145

XI. évfolyam, 3. szám Budapest, 1929. november 1

# A ZENE

Alapította: Dr SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV. ker., Váci-utca 62. f. 1.
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

## KLASSZICIZMUS ÉS ROMANTICIZMUS

A Fővárosi Népművelési Bizottság klasszikus és romantikus hangversenysorozatai indokolják, hogy a zeneesztétika e stílusproblémájával a következőkben részletesebben foglalkozzunk.

Maga a *klasszikus* szó azt jelenti: mintaszerűen tökéletes. Ezt a jelzőt eredetileg az ókor görög és latin népeinek irodalmi és művészeti produktumaiban megnyilvánuló szellem meghatározására, majd annak a módnak megjelölésére alkalmazták, mellyel az újkor beköszöntésétől az európai nemzetek ezt a szellemet magukévá tették. Ez a klasszicizmus az idealizálásban nyilatkozott meg, célja volt a szépnek minden hibától, idegen elemtől függetlenített megjelentetése, szabályosság és a forma tisztaságának kíséretében. A reneszánsz, mely a művészet legszentebb hivatásának az antik világ műremekeinek utánzását tűzte ki célul, még túlozta is a görögök »ideális összhang«-ját azzal, hogy a forma tisztaságát szinte a maga merevségében valósította meg. Ezzel lassan eltávozott a realitástól, sablonossá, egyben elvonttá és rideggé vált és a puszta formalizmus útvesztőjébe tévedt. Érdekes, hogy az ókori klasszicizmus utánzásába lassanként belevegyült azonban a népek fajisága, így alakul ki az *olasz* klasszicizmus a 14. században (Petrarca), a *francia* klasszicizmus (melynek legeklatánsabb példája a 17. század drámairodalma *Corneil*-lel, *Racine*-nel és *Molière*-rel) és a *német* klasszicizmus (*Lessing*-gel , *Goethe*-vel és *Schiller*-rel az élén).

A képzőművészetekben azt az érdekes megfigyelést is tehetjük, hogy a klasszicizmus a fokozódóan szertelenné vált barokk stílus reakciójaként lép fel, majd a mult század elején fokozatosan átalakulva, *empire*-stílus néven hivatalos fémjelzést kap különösen Franciaországban, hol a konglomerát elemekből összehordott napoleoni udvarnak szüksége volt valami külső uniformisra, amivel belső sivárságát és a római művészet merev, hideg utánzásában túlhajtott formalizmusát takarja.

Klasszikus korszaknak a zenében a 18. századot, valamint a 19. század első két évtizedét mondják, tehát azt a korszakot, melyben az előző szá-

zadok zenei formái végkép kibontakoztak, mikor kijegecesedtek mai hangnemeink, kiformálódott mai temperált hangrendszerünk és a hangszerek individualizálásával a hangszeres zene soha meg nem álmodott tökéletesség felé lendült. A drámai zene klasszikusa *Gluck*, Bach és Händel mellett az első klasszikus iskola triászát alkotja. A második klasszikus iskola a mannheimi iskola geniális úttörő mestereinek (Stamitznak, Richternek, Cannabichnak) áthidaló munkásságával alakult ki. Mesterei: *Haydn*, *Mozart* és *Beethoven*. A klasszikus mester műveinek megírásakor mindig általános, emberi érzések, hangulatok rabja, csak arról dalol, ami az egész emberiséget érdekli. Klasszikusnak pedig a zeneesztétika azt a kompozíciót mondja, mely korok, stílusok, ízlések változásának rendületlenül ellenáll és az emberiség közkincsévé vált.

Ezt a műszót: *romantika*, állítólag *Staël* asszony, a szellemes francia írónő használta először a mult század elejéről keltezett egyik irodalomtörténeti értékű levelében, abban az értelmezésben, hogy a középkori lovagvilág elbeszélőköltészetének hatása alatt kifejlődött csodás, fantasztikus elemekkel telített irodalmi műveket — költeményeket, regényeket — jelölte meg vele. A *romantika* műszó tehát a román népekre — olaszokra, franciákra, spanyolokra — vonatkoztatja ezt a klasszicizmussal szembeállított stílust. Jellemzői: a fantáziának merészebb szárnyalása, a formának önkényes tágítása és a kifejezésmódnak szabadsága. Szűkebb értelemben azonban a romanticizmus az az irodalmi stílus, melyet a 18. század végén a németeknél *Schlegel*, az angoloknál *Scott* Walter és a franciáknál *Hugo* Viktor képviseltek. A képzőművészeti romantika abban nyilatkozik meg, hogy a 19. század elején az elmerevedett klasszicizmus visszahatásaként a festők az ókor helyett a középkort kezdték tanulmányozni téma és inspiráció céljából. Ezzel felszabadult az egyén, az egyéni meglátás és a művészi önkény. Legnagyobb eredménye a pikturában, hogy visszavarázsolta rég letűnt korok mestereinek, főként Rubensnek és Tiziannak pazar színpompáját.

A zenében ugyancsak a 19. század elején jelentkezik az első romantikus áramlat, mint a 18. század racionalizmusának és formalizmusának visszahatása. Először abban nyilatkozik meg, hogy az érzések hullámzásának fokozottabb kifejezését tette programjába, majd a zene hangfestő, illusztrálóképességének lehetőségeit kereste. E. T. A. *Hoffmann*, a kiapadhatatlan fantáziával bíró költő és zeneszerző volt egyik lelkes előharcosa a romantikának. Hatása alól *Weber*, *Berlioz* és *Schumann* se tudták magukat kivonni. Mint az irodalomban, a zenében is a romantikus zeneköltő szubjektív érzését nem veti alá a formának. Fantáziájának fokozott szabadságot biztosít, egyéni hangját nem rendeli alá annak, ami az egész emberiséget érdekli, hanem szubjektív érzelmeinek még az egoizmus határain túl is a legnagyobb fontosságot tulajdonítja. Az érzelmeknek ilyen előtérbehelyezése persze meglazította a klasszikus hagyományokon nyugvó formákat: új zenei formák keletkeztek, új harmóniák és hangszínek kombinációjában, melyek mérhetetlenül gazdagították a zeneművészetet. A romantikus mestereket az újabb esztétika két csoportra osztja, korai romantikus mesterekre, ide tartoznak: Weber, Berlioz, Schubert, Spohr, Marschner, Mendelssohn, Schumann, Chopin és újromantikusokra, ezekhez három mestert sorozhatunk: Lisztet, Wagnert és Strauss Richardot.

# HANGVERSENYMŰSORAINK ISMERTETÉSE

***

## A Székesfővárosi Zenekar VII-ik évadja

### Ötödik hangverseny. — 1929 november 3-án. — Vezényel: Bor Dezső

Közreműködnek: *Losonczy* György, a m. kir. Opera tagja és *Tull* Ilona gordonkaművésznő.

**B bérlet.**

1. **Brahms Johannes** (1833 Hamburg — 1897 Bécs): *I. szimfónia (c-moll).*

Régen lezajlottak azok a zenepolitikai harcok, melyeknek középpontjában — szinte akaratán kívül — a hamburgi mester állott. Ma már, közel 33 évvel halála után, tisztán áll előttünk alkotásának minden vonatkozásban megállapítható történetkritikája. Mint tudjuk, Schumann rajongó cikke a *Neue Zeitschrift f. Musik*-ban terelte először a zenészvilág figyelmét a húsz éves ifjúra (»*Neue Bahnen*«, 1853 október 23), ki később Liszttel és különösen Wagnerrel szemben került igen fonák helyzetbe. Brahms mindig óvatos volt nagy kortársairól mondott véleményében, de barátai és az a kör, mely benne látta az eljövendő zenei Messiást — ezt a harcias tábort az ellenzék Brahminoknak csúfolta — szerették őt mint ütőkártyát Wagnerrel szemben kijátszani. Ha Wagner szerencsecsillaga hanyatlott, Brahms került előtérbe, viszont mikor Wagner Bayreuthtal ajándékozta meg az emberi civilizációt, Brahms népszerűsége hanyatlott. Természetes, hogy a wagnerizmus lázának csökkenése ismét újabb Brahms-reneszanszot hozott.

Mély, őszinte átérzés, a formának és a kifejezésnek nagyszerű egyensúlya, mesteri tudás, páratlan technikai készség jellemzik Brahms minden művét. Stílusa a mai expresszionizmusnak legszélső ellentéte és semmit sem von le művészete értékéből, ha megállapítjuk, hogy a »modern« muzsikára nincs semmiféle hatása.

Első szimfóniájával csak 43 éves korában, 1876-ban lép a nyilvánosság elé. Ez már a 68-ik opusza.

Lassú bevezetés *(Un poco sostenuto)* előzi meg a nagy szonátaformában megkonstruált első tételt (Allegro). Szenvedélyes hangú küzdés, vergődés árad az orgonaponton felépített kromatikából, melynek szinte vezérmotívum jelleget kölcsönzött a mester azzal, hogy több ízben szólaltatja meg, a tétel fontosabb fordulópontjai előtt. A fafúvók éles felsikoltásával indul a komor hangulatú főtéma. Amint azonban a derűsebb Esz-dur felé modulál, eloszlik ez a sötét hangulat, hogy teret nyújtson a már említett kromatikus motívumból szőtt gyönyörű melléktémának. Rezignáltan hangzik a belőle fakadó megható óboa-dallam, mely az előbbi küzködés után jólesően hat fenséges nyugalmával. De ismét felhangzanak a főtéma triolái, melyek orkánszerűen tombolnak végig a zenekar valamennyi hangszercsoportján. A széles mederben hömpölygő kidolgozás titokzatos hangulatokba csábítja a komponistát a kromatikus téma különböző megfordításaival. A vonóshangszerek gyors tizenhatod figurái lassan készítik elő a főhangnem visszatérését, de az utolsó pillanatban Brahms hirtelen h-mollba modulál, hogy azután annál erőteljesebben állapodjék meg a c-mollban. Az expozíció visszatérését rövid kis epizód követi, mely a bevezető *Poco sostenuto* hangulatát idézi fel, a vágyakozásnak és sóhajoknak dalát. Végül kiengesztelően dúrban záródik a költői szépségekben bővelkedő tétel.

Az *Andante sostenuto* érzéki szépségű ünnepélyes hangulatot varázsol elénk. Hosszú lélegzetű főtémája a boldogságnak, megnyugvásnak szimbóluma. Az óboa veszi át a vezetést bensőséges tematikájával. Rövid középtétel után, melyben rövid időre felbukkannak az első tétel fájdalmas sóhajtásai, ismét új témát hallunk, előbb az óboa, majd a klarinét és fuvola szólamában, a vonósok megszakított szinkopás hangzataival kísérve. Utána a főtéma szólal meg, új érdekes harmonizálással; záróütemeiből fejleszt ki a komponista egy dialógust a vonóshangszerek és a nyelvsípok között. Átszellemült nyugalomban fejeződik be a tétel a vonósok hárfaszerű pizzicatoival.

*Un poco Allegretto e grazioso* a címe a harmadik tételnek, melyet a szokásos $^3/_4$-es menuetto helyett $^2/_4$-ben komponált meg Brahms. Bájos, kecses főtémáját a klarinét dallama alá szőtt nyugtalan tizenhatod figurákkal kísért epizód követi. A dalforma $^6/_8$-as triójában a zenekar két részre tagolódik, hogy egy epizódszerű pajkos játékban vegyen részt, melynek jellegzetessége a fúvóhangszerek motívumának makacs ismételgetése. Szellemes visszavezető rész után ismét a klarinét ragadja magához a fődallamot. A trió rövid idézésével zárul a keresetlen egyszerűségében is nagyon jelentős tétel.

Kiterjedésében és tartalmasságában nagyvonalú utolsó tétel zárja be a szimfóniát. A bevezető *Adagio* szinte előre sejteti a bekövetkezendő *Allegro* főtémáját. A középszólamokban ismét halljuk átmenően az első tétel fájdalmas kromatikáját, melyet a kürt romantikus éneke vált fel. Mély üst-dob tremolók, a puzónok ünnepélyes hangzatai és a szordinált vonósok misztikus tremolói készítik elő a derűs C-durban idézett főtémát. Ennek bizonyos fordulatai akaratlanul is a Beethoven kilencedik szimfóniájának »örömtémá«-jára emlékeztetnek. Majd felhangzik a vonósok dallamos melléktémája (G-dur). Utána Brahms lemond a kidolgozási rész előnyeiről és rögtön visszatér a főtéma megismétlésére. A következő epizódban mesteri ellenpontozással idézi a bevezető rész tematikus anyagát. Viharos futamok cikáznak a vonósok és fúvók szólamaiban. Az egyre fokozódó zűrzavart hirtelen, mintegy engesztelően szakítja meg a kürt gyönyörű dallama, mely egyszersmind a szélesen ívelő kóda előkészítője. Ebben a főtéma előbb a basszusokban bujkál, mialatt a felső szólamok utánozzák egyes motívumait. Gyors változatban követik egymást a bevezetés és az expozíció fontosabb témáinak töredékei, hogy azután ujjongó fortissimóban fejeződjék be a geniálisan felépített tétel.

*

2. *a)* **Mozart:** Sarasto-áriája a »*Varázsfuvola*« című operából.

Osiris, Isis add e párnak a bölcsesség
nagy szellemét, add nékik, ha veszélyben
állnak, türelmed égi nagy kegyét,
türelmed üdvhozó kegyét.

Ha majd a próbát bátorsággal,
hűséggel ők majdan kiállják,
tekintve bátor tettüket, lakodba
majdan felvegyed, lakodba majdan felvegyed.

*b)* **Halevy:** Brogni áriája a »*Zsidónő*« című operából.

Sorsuk reám érzékenyen hat, vak hit miatt
tévelygenek, oh bárha tenné a bocsánat,
hogy józan útra térjenek.
Hadd zugolódjék a nép ellenük,
de áldozatjaik ne legyenek.
Sorsuk reám érzékenyen hat, vak hit miatt
tévelygenek, oh bárha tenné a bocsánat,
hogy józan útra térjenek.

Énekli: *Losonczy* György a m. kir. Opera tagja.

*

3. **Saint-Saëns C.** (1835 Páris — 1921 Algir): *Gordonkaverseny*, a-moll, op. 33.

Két gordonkaversenyt írt a francia mester, közülük az *a*-moll a dallamosabb, népszerűbb. Briliáns és hálás a vezető gordonka szólama, bár nagy feladatot ró a játszóra. *Attacca*-szerűen kapcsolódik egymásba a három tétel. A lendületes *Allegro non* troppo főtémája és dallamos, szívből fakadt melléktémája mintegy a szonátaforma expozícióját jelképezi. A szokásos tematikus visszatérés helyett a melléktéma reminiszcencia-szerű megismétlése vezet át a *Scherzo*-ba, a versenymű második tételébe. Rondó formában írt élénk zárórész, melynek előkészítésében mesteri ellenpontkészséggel megszerkesztett átvezetőtétel ad alkalmat a gordonkának bonyolult futamok és arpeggiok bemutatására egészíti ki a színes orkeszterkísérettel kombinált művet.



TULL ILONA

A gordonkaverseny koncentráló szólamát *Tull* Ilona művésznő játssza. Kiváló zenei tehetsége már gyermekkorában nyilvánvaló volt. Szülei külföldre vitték. A leipzigi konzervatóriumon német állami ösztöndíjjal folytatta zenei tanulmányait. A mesteriskolát Julius Klenglnél végezte. Azóta több hazai és külföldi hangversenyen aratott nemes játékával figyelemreméltó sikert.

4. **Wagner Richárd** (1813 Lipcse — 1883 Velence): *Nürnbergi Mesterdalnokok*, nyitány.

Már a negyvenes évek közepén, közvetlenül a Tannhäuser partitúrájának befejezése után készítette el Wagner a *Mesterdalnokok* szövegkönyvének első vázlatát. De ezt az első tervet elvetette a Mester s csak 1861-ben látott neki újra, hogy szövegkönyvét befejezze. Hét évig dolgozott a partitúrán, kisebb megszakításokkal. Bemutató előadása 1868 június 21-én volt Münchenben. Nyitánya egyike a zeneirodalom legértékesebb alkotásainak. Szonátaformában elgondolt hatalmas ívezetű, egyéni konstrukció, melynek reprizénél a főtémát, a melléktémát és a zárótémát egyszerre, egyidőben idézi a Mester, bravúros kontrapunktikus szerkesztésben.

Wagner a nyitányhoz egyébként a következő magyarázatot fűzte:

Nürnberg utcáin ünnepi pompában vonulnak fel a nép előtt a mesterek. Viszik a Tabulaturát, a törvénytáblát, valamint Dávid királynak, az ókor hárfásának képét. Majd előtünik Hans *Sachs*, a mesterdalosok fejedelme, kit lelkes ovációban részesítenek. Látjuk még a menetben Waltert, a szerelmes ifjút, a tolongó viháncoló, virgonc inasgyerekeket, majd előttünk áll Beckmesser szánalmasan groteszk figurája, kit gúnyos hahotával fogad a tömeg. Sachs észreveszi a szerelmi dal ifjú költőjét, megragadja őt s a mesterek elé vezeti, hol Éva mellett folytatja útját a versenyek céljára kiszemelt rét irányában.

A nyitány témái plasztikusan vonulnak fel előttünk; az indulószerű főtéma a mesterek bevonulását jelzi, a szerelmi téma (E-dur) mint melléktéma lép fel. Beckmessert a humoros Esz-dur *fugato* perszonifikálja. Grandiózus a főtéma megismétlése a kóda ünnepélyes, harsogó plagális kádenciájában.

*

## Hatodik hangverseny. — 1929 nov. 10-én. — Vezényel: Vaszy Viktor
## Az Egyetemi Énekkarok közreműködésével

**C bérlet.**

1. **Haydn József** (1732 Rohrau — 1809 Bécs): *Szimfónia (La Reine) B*-dur.

1786 körül írta Haydn a Fertő-tó melletti Esterházy-kastélyban ezt a szimfóniát, mely a gyűjteményes kiadásban a 85-ös sorszámot hordja. Kis zenekarra írt, derűs hangulatú mestermű, melyben feltűnő a klarinét, a trombita és az üst-dob hiánya.

Rövid 11 ütemes lassú bevezetés után, a ¾-es főtémát a hegedűk intonálják. Erőteljes *tutti* rész vezet át a melléktémába, az óboa kantilénájába, melyet a vonósok *staccato* tercmenetei kísérnek. Tipikus zárótémával fejeződik be az expozíció. Kidolgozási része élénken emlékeztet a Búcsú-szimfónia egyik jellegzetes motívumára. Nagyon szép az az epizód, melynél a melléktémát kontrapunktikusan egyesíti a főtémával. Az expozíció megismétlődését élénk *coda* egészíti ki.

*Románc* a címe a második tételnek, ebben a vonósok játszotta kétszakaszos dalformát variál előbb ritmikus elváltoztatásban, aztán moll hangnemben, majd a fuvola és a fagót nyolcadfiguráinak kombinációjával.

A *menuetto* tipikus Haydn-tétel: összetett dalforma, triójában az elmaradhatatlan fagót-hegedű oktáverősítésekkel.

Utolsó tétele páros ütemnemben komponált *presto*-rondóforma, két epizóddal. A háromszakaszos dalformában írt főtémát előbb egy F-dúr, majd egy Esz-dúron, c-mollon és f-mollon keresztül a főhangnembe (B-durba) moduláló élénk középtétel szakítja meg. Ugyancsak a főtémából merítette azt a kis motívumot is, melyből a kódát konstruálta.

*

2. **Saint-Saëns Camille** (1835 Párizs — 1921 Algir): *Danse macabre* (Haláltánc), op. 40.

*Henri Cazalis* misztikus verse inspirálta a zeneköltőt szimfónikus költeményének megírására.

Mikor éjfélt üt az óra, megjelenik a Halál, hogy hegedűjén táncdalokat játsszék. A fagyos szél kísértetiesen süvít a sötét éjszakában. Rémesen fehérlenek a csontok, borzalmas, amint tánc közben zörögnek, tompán összeverődnek. De hallga!..... kakasszó hallatszik.... hirtelen megszakad a tánc, izgatott lótás-futás, elhallgat a hegedű és eltűnik a borzalmas látomás....

Hárfán utánozza Saint-Saëns az óra tizenkét ütését, alig szűnik meg s már hangzik a hegedű groteszk hangolása, melynek ijesztő hatását azzal fokozza, hogy az *E*-húrt *Esz*-re mélyítette. És megkezdődik a tánc. Előbb a fuvola staccatóiban, majd a hegedű figuráiban. Maga a *Pallida Mors* kromatikusan lefelé haladó széles bús dallamot intonál

hangszerén. Egyszerre a xylofón veszi át a témát: jelezve a csontok összeverődésének hátborzongató zaját. A *H*-dur epizódban szinte magunk előtt látjuk, amint jobbra balra hajlong, nyájasan udvarol és kapcsolatot keres az élők világával. A fődalforma visszatérése után a tánc egyre szilajabb lesz, már hármas *forte*-ban tobzódik az egész orkeszter, midőn az óboa szólamában váratlanul felbukkan a kakas kukorékolását utánzó motívum. Tompa dübörgések az ütőhangszerekben és a vonósok elhaló tremolói ecsetelik a látomás hirtelen eltűnését. Lassan elcsendesül minden és a fuvola mély trillájával fejeződik be az érdekes zenei illusztráció.

A hegedűszólót *Neumann* László hangversenymester játssza.

*

3. *Eszt és finn dalok.* Zenekarra feldolgozta: Vaszy Viktor.

*a)* **Palmgren**: *Nyári est, ötszólamú kar. Finn népdal.* (Ford. dr. Vörös István.) A tenorszólamot *Láng* Elemér énekli.

Szép volt a nyári este,
Sétáltunk a völgyben lent.
Egy lyányka jut az eszembe,
Ha arra járok én.

Pengett a kantelé-je,
Dalolt szép éneket.
Szívünket egy érzés
Hőn összeforrasztá.

*b)* **Kapp**: *Észt dal.* (Ford. dr. Bán Aladár.)

Ezt a dalt én hőssé teszem,
Karddal övezem.
S így halad át rettenetlen
A zord életen.

Táruljon ki szívetek a
Szabadság előtt,
Fogadjátok testvéreim
Az észt dalt, a hőst!

*c)* **Saar**: *Bölcsődal.* (Ford. dr. Bán Aladár.)

I.

Húnyd be szemed kis lány,
Én kicsi Angyalkám.
Látod, látod, a nap bíborfényben
Most száll le Drága Virágom
Alszanak csendben mind,
Alszik a felhő is
Az ég alján.

II.

Húnyd be szemed kis lány
Én kicsi Angyalkám
Játszani fogsz velem reggel,
Majd a nap újra ha felkel
Akkor a domb alján
Kis madarak csacskán
Felcsicseregnek majd
Én Drágám.

*d)* **Saar**: »*Gyere haza.*« (Ford. dr. Bán Aladár.)

Gyere haza kedvesem,
Szép leánykám, édesem,
Gyere haza!
Vár otthon kis kamarám,
Szerelemre vár a tiszta
Kis tanyám.
Mikor virrad már örömre
Hei li lu li lu lii,

Mikor leszel már a párom,
Hei li lu li lu lii,
Mikor megyünk esküvőmre
Hei li lu li lu lii,
Gyors kocsin, vagy csengő szánon
Hei li lu li lu lii,
Ha majd jő a szép kikelet,
Akkor várlak én tégedet.

*

4. **Rossini Gioacchino Antonio** (1792 Pesaro — 1868 Ruelle): *Tell Vilmos.* Nyitány.

Rossini a megtestesülése az olasz nemzeti opera könnyed dallambőségének. Csodálatosan termékeny zeneszerző, aki évente legalább 6—8 operával lépett a nyilvánosság elé. Ez a tömegprodukció persze meggátolt minden elmélyedést és művészi kidolgozást, ezért szerepel ma csak két művel az európai színházak repertoárján: a *Szevillai borbély*-lyal és a *Tell Vilmos*-sal. Utóbbi talán a legjelentősebb ópusza, melynek bemutató előadása Párisban zajlott le 1829 augusztus 3-án. Ez volt egyszersmind utolsó színpadi alkotása, mert haláláig — tehát 38 évig — még csak egyszer ragadott tollat kezébe, hogy híres *Stabat mater*-ét megírja.

Régi olasz nyitányformában írta meg Rossini a Tell Vilmos bevezető zenéjét. Ebben a formában a lassú részt egy gyors epizód követi, majd ismét egy *andante* következik, mely *Allegro vivace*-ba torkolódik.

Öt részre osztott gordonkák igen melódikus dalformája a nyitány első szakasza. Ezt a hangulatot egy váratlanul kitört zivatar illusztrációja követi, melyben az elemek tombolásának szokott rekvizitumai — vonós tremolók, fúvóhangszerek kromatikája és az ütőhangszerek lármája — szerepelnek. Mikor a vihar elvonult, pasztorális epizódot hallunk, az angolkürt és a fuvola váltakozó trioláit a vonószenekar pizzicato-akkordjainak kíséretével. Trombiták és kürtök fanfárja vezet át a kétnegyedes gyors részletbe, Rossini egyik legsikerültebb témájába. Hatásosan felfokozott *stretta* fejezi be az olasz drámai zene legnépszerűbb hajtását.

*

5. **Liszt Ferenc** (1811 Doborján — 1886 Bayreuth ): *Les Préludes.* Szimfónikus költemény.

Liszt e legnépszerűbb szimfónikus költeményének eredete — maga a Mester tréfásan »Gartenmusik«-nak (kerti zenének) mondta, mert különböző jótékonycélú előadásokon szerepelt sokszor, szabadban tartott díszhangversenyeken — még párisi tartózkodására nyúlik vissza. Akkoriban *Aubray* »Les quartre Éléments« c. költeménye foglalkoztatta, melyet négytételes karművének szánt. De a költemény jelentéktelensége és homályos szimbólumai idővel kiábrándították, úgyhogy a negyvenes évek közepén csalódottan tette félre. *Hugo* Victortól sem kapott alkalmas verset. Az ötvenes évek elején jutott kezébe *Lamartin* »Méditations poétiques«-je, melynek egy fejezete különösen megragadta :

»Mi más az életünk, mint előjátékok sora ahhoz az ismeretlen dalhoz, melynek első és ünnepélyes hangját a halál adja meg? A szerelem a szív hajnali pirkadása. A boldogság gyönyörét azonban a vihar zúgása szakítja meg, mely durva lehelletével szétfoszlatja az illuziókat, halálos villámcsapásával szétszaggatja oltárát. A lélek megsebezve a falusi élet magányát keresi, hogy emlékeibe temetkezzék. De a jótékony pihenőt nem bírja soká az ifjú és ha megszólal a trombiták vészjele, mely harcra, küzdelemre szólítja, veszélyes helyére siet, a küzdők soraiba, hol a harc hevében visszanyeri erejét és önbizalmát.....«

Ez a gondolatmenete Liszt szimfónikus költeményének ; teljes címe : *Az élet, a túlvilág praeludiuma* volt. 1853-ban komponálta, bemutató előadása 1854 február 23-án zajlott le a weimari udvari zenekar nyugdíjalapja javára rendezett hangversenyen. Liszt Ferenc e műve szerkezetében a legtisztább, orkesztertechnikájában mintaszerű, motivikus felépítésében szinte klasszikusan tagolt.

Előbb az ifjú témáját halljuk ; félszegen és szégyenkezve jelenik meg előttünk az első *Andante*-ban. Eleinte ügyetlenül, bizonytalanul lép az élet porondjára, de mind energikusabban néz szembe az élet konfliktusaival. Az első poétikus epizód a korai boldogság rózsás álmait jelképezi ; a kürtök *expressivo* témájából a szerelem mámora árad felénk. De a derűs élet horizontján már gyűlnek a sötét felhők. Tompán hangzik előbb a közeledő vihar dübörgése, szél kerekedik, mely kromatikus búgásával szétfoszlatja a gyönyörű illuziókat. Az elemek tombolása nem akar szűnni, az ifjút egymásután érik a sors kegyetlen csapásai ; halljuk a kínzott lelkének jajkiáltását, az élet brutális erőszakossága befejezi pusztító munkáját és kíméletlenül vonul keresztül a földretiport emberen.

Lassanként elül a zivatar, bár zúgása még hallik a távolban. Könnyezve ébred ájultságából az ifjú és vigaszt keresve, a természet szépségeinek szemléletébe merül. Az *Andente pastorale* bukolikus témái jelképezik a falusi élet harmónikus idilljét. Előbb a kürt, majd az óboa és a klarinét szövik tovább a pásztoréneket. Majd visszatér a boldogság témája, szimbolizálva, hogy a sorssujtotta ember lelki egyensúlya helyreállt. De a nyugalom nem tart soká. Megszólal a harci riadó, mely új tettek véghezvitelére sarkalja. Harcra készen áll a küzdők sorába. Ez az epizód a viharepizód szimmetrikus kiegészítője. A szerelmi témában most már nem érzelgős ábrándozás, hanem egészséges akarat nyilatkozik meg. Előttünk áll a hős, győzedelmes életösztöneivel. És ezzel a harmónikus apoteózissal zárul a kolorisztikus szépségekben gazdag mű.

VANNAY JÁNOS
a nagykanizsai Városi Zeneiskola igazgatója :

# A VIDÉKI ZENEPEDAGÓGIA 1928/29-ES TANÉVE

Aligha akad ma valaki, aki át ne volna hatva a magyar vidék kulturájának fontosságától és meg nem volna győződve fejlődésének jelentőségéről. És mégis, életmegnyilvánulásunk egyetlen mozzanatáról sem oly eltérőek a vélemények és merőben ellentétesek a felfogások, mint éppen a vidéki kultúréletről. Oka nem kis mértékben abban keresendő, hogy a fővároson kívül fekvő kultúrgócpontokról igen kevés és akkor is csak ritkán megbízható adat, vagy hűséges helyzetkép áll rendelkezésre. Kettőzötten áll ez a magyar vidék zenei életére, hisz még fővárosi napilapjaink is sokszor feltűnő közömbösséget, nagy érdektelenséget mutatnak legalább is a vidék szemében számottevő zenei eseményekkel, vagy intézményeik (iskolák, egyesületek stb.) munkásságával szemben.

Annál inkább jelentőségteljes szaklapjainknak a vidéki zenei élet megismertetésére irányuló törekvése, mert ezzel nagymértékben hozzájárulnak ahhoz, hogy már kikristályosodott ferde nézetek és elavult felfogások vonassanak revizió alá. Ezzel minden bizonnyal a vidéki zenei élet erőteljesebb és lombosabb kibontakozását segítik elő.

E cél szolgálatában jelen cikkünk a vidéki zeneiskolák most mult tanévének adatait tárja fel, összehasonlítva az előző iskolai év statisztikájával, mellyel *A Zene* mult évi október hó 15-én megjelent 2. száma már kimerítően foglalkozott.

Azóta a vidéki iskolák száma emelkedett eggyel, amennyiben 1928 szeptemberében Esztergom is felállított egy iskolát. »Államilag engedélyezett és városilag segélyezett Esztergomi Zeneiskola« címmel. Így az 1928/29. tanévben a trianoni határokon belül 12 oly vidéki zeneiskola működött, melyek növendékeik jelentős számánál fogva és tanáraik szakképzettsége révén számottevő szerephez jutnak. Ezek — megalakulásuk idejét tekintve — a következők:

1. Soproni Zeneegyesület áll. eng. Zeneiskolája ..... 100 éves
2. Győri Ének- és Zeneegylet áll. eng. és városilag segélyezett Zeneiskolája .... 83 «
3. Debrecen szab. kir. város Zeneiskolája ..... 67 «
4. Szegedi Városi Zeneiskola ..... 48 «
5. Kecskemét th. város Zeneiskolája ..... 35 «
6. Pécsi Városi Zeneiskola ..... 29 «
7. Miskolcvárosi dr. Hubay Jenő Zeneiskola ..... 28 «
8. Szombathely város Zeneiskolája ..... 20 «
9. Székesfehérvári Zenekedvelők Egyesülete áll. eng. Városi Zeneiskolája ..... 16 «
10. Veszprémi Városi Zeneiskola ..... 12 «
11. Nagykanizsai Városi Zeneiskola ..... 3 «
12. Áll. eng. városilag segélyezett Esztergomi Zeneiskola ..... 1 «

A vidéken tehát az állam egyetlen egy iskolát sem tart fenn. Városok 8, egyesületek 4 iskola felett rendelkeznek, jóllehet igen sok szempont a zeneiskolák városi kezelését és ezzel kapcsolatos átszervezését teszi kívánatossá.

*

Ha az 1928/29. tanévre beiratkozott *rendes növendékek számát* tekintjük, úgy az alábbi táblázatban feltüntetett sorrendet nyerjük:

| | Beiratkozott | | | |
|---|---|---|---|---|
| | 1928/29. | 1927/28. | az előző tanévvel szemben tehát | |
| | tanévre | | több | kevesebb |
| 1. Debrecenben | 762 | 775 | — | 13 |
| 2. Szegeden | 334 | 366 | — | 32 |
| 3. Miskolcon | 281 | 265 | 16 | — |
| 4. Kecskeméten | 223 | 194 | 29 | — |
| 5. Győrött | 211 | 216 | — | 5 |
| 6. Székesfehérvárott | 199 | 190 | 9 | — |
| 7. Nagykanizsán | 193 | 155 | 38 | — |
| 8. Sopronban | 185 | 222 | — | 37 |
| 9. Pécsett | 169 | 161 | 8 | — |
| 10. Szombathelyen | 114 | 139 | — | 25 |
| 11. Veszprémben | 110 | 116 | — | 6 |
| 12. Esztergomban | 59 | — | 59 | — |
| Összesen | 2840 | 2799 | 159 | 118 növendék. |

A most mult tanévben tehát végeredményben 41 fővel többen látogattak vidéken zeneiskolát, mint az előző iskolai évben. A legnagyobb emelkedés a nagykanizsai iskolánál volt (38 fő), míg a legtöbb növendéket a soproni iskola vesztette (37 növendéket). A fenti táblázat végösszege azonban rávilágít arra a mindenesetre figyelemreméltó tényre is, hogy az *egész magyar vidék sem produkál annyi zeneiskolai növendéket, mint Budapest egymaga*, hol a zeneiskolákba beiratkozók számát a fenti végösszeg lényeges többszörözése után kapjuk csak meg. Ennek okát az anyagiakon kívül elsősorban a vidéken még erősen érezhető tanárhiányban kell keresni.

Ha az egyes iskolák főtanszakait vizsgáljuk, úgy azt találjuk, hogy új tanszakokat e tanévben az alábbi iskolák állítottak fel:

Miskolc: gordon, fúvó- és ütőhangszerek tanszakát.

Kecskemét: karénektanfolyamot, melyet a zeneiskola kötelékébe nem tartozó tanulók is látogattak.

Az előző tanévvel szemben a most mult tanévben főtanszakot megszüntetett a miskolci iskola (zeneszerzést) és a győri iskola (magánéneket).

Az egyes iskolák főtanszakai növendéklétszámukkal egyetemben az előző tanévvel történő összehasonlítás mellett az alábbi képet adják:

| | Növendéklétszám a főtanszakon | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | zongora | | hegedű | | magánének | | gordonka | | gordon | | orgona | | harmónium | | fúvó és ütő | | zeneszerzés | | cimbalom | | egyéb | | összesen | |
| | 1928/29 | 1927/28 | 1928/29 | 1927/28 | 1928/29 | 1927/28 | 1928/29 | 1927/28 | 1928/29 | 1927/28 | 1928/29 | 1927/28 | 1928/29 | 1927/28 | 1928/29 | 1927/28 | 1928/29 | 1927/28 | 1928/29 | 1927/28 | 1928/29 | 1927/28 | 1928/29 | 1927/28 |
| | tanévben | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| 1. Szombathelyen | 101 | 115 | 13 | 24 | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | 114 | 139 |
| 2. Kecskeméten | 125 | 137 | 57 | 57 | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | 41 | — | 223 | 194 |
| 3. Veszprémben | 90 | 93 | 15 | 18 | 3 | 3 | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | 2 | 2 | — | — | 110 | 116 |
| 4. Nagykanizsán | 106 | 86 | 36 | 34 | 19 | 13 | — | — | — | — | — | — | — | — | 32 | 22 | — | — | — | — | — | — | 193 | 155 |
| 5. Pécsett | 99 | 99 | 44 | 37 | 13 | 15 | 13 | 10 | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | 169 | 161 |
| 6. Győrött | 148 | 153 | 42 | 39 | — | 1 | 21 | 23 | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | 211 | 216 |
| 7. Székesfehérvárott | 130 | 131 | 57 | 55 | 2 | 2 | 10 | 2 | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | 199 | 190 |
| 8. Szegeden | 199 | 212 | 106 | 117 | 13 | 20 | 16 | 17 | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | - | — | — | 334 | 366 |
| 9. Esztergomban | 31 | — | 17 | — | 9 | — | 1 | — | — | — | — | — | — | — | — | — | 1 | — | — | — | — | — | 59 | — |
| 10. Sopronban | 76 | 99 | 55 | 54 | 9 | 6 | 10 | 9 | 4 | 4 | — | — | — | — | 31 | 50 | — | — | — | — | — | — | 185 | 222 |
| 11. Miskolcon | 161 | 166 | 53 | 61 | 19 | 19 | 13 | 11 | 4 | — | 4 | 5 | — | — | 27 | — | — | 2 | — | — | — | 1 | 281 | 265 |
| 12. Debrecenben | 470 | 484 | 173 | 174 | 43 | 46 | 16 | 7 | 2 | 2 | — | — | 2 | 1 | 46 | 40 | 5 | 3 | 5 | 18 | — | — | 762 | 775 |
| Összesen | 1736 | 1775 | 668 | 670 | 130 | 125 | 100 | 79 | 10 | 6 | 4 | 5 | 2 | 1 | 136 | 112 | 6 | 5 | 7 | 20 | 41 | 1 | 2840 | 2799 |

E táblázat azt is mutatja, hogy a *zongoratanszak* az ujonnan felállított esztergomi iskola növendékei mellett is *veszített* látogatottságából (39 főt). Az 1927/28. tanévben is fennállott 11 iskola zongoratanszakos növendékeinek száma az 1928/29. tanévben 70 fővel esett. A nagykanizsai iskola volt az egyetlen, mely e tanszakon létszámemelkedést ért el (20 főt), míg a többi 10 iskolánál kevesebb növendék tanult zongorázni, mint az előző évben. A legnagyobb növendékveszteség e tanszakon a soproni iskolát érte (23 fő). Azonban még igy is a zongora maradt a legelterjedtebb hangszer, melynek főtanszakát a 12 iskola növendékeinek 62%-a látogatta az előző tanév 64%-val szemben.

A *hegedűtanszak* az előző évhez viszonyítva mindössze két növendéket vesztett. A legnagyobb csökkenést a szegedi és a szombathelyi iskolák mutatják, melyeknél egyaránt 11—11 növendékkel kevesebben iratkoztak be e tanszakra, mint az 1927/28-as tanévben. A legnagyobb emelkedés a pécsi iskolára esik, hol a hegedűs növendékek száma 7-tel növekedett. E tanszakra a 12 iskola növendékeinek 24% esett úgy a most mult, mint az előző tanévben.

A *magánének* tanóráin 5 fővel többen voltak most, mint az előző iskolai évben. A legnagyobb emelkedés itt a szegedi iskolára esik (7 fő), míg a debreceni iskola 3 főnyi vesztesége, mint legnagyobb csökkenés szerepel. E tanszak látogatottsága alig változott. Ez évben a növendékek 4·8%-a, 1927/28-ban pedig 5%-a tanult énekelni.

Örvendetes érdeklődést mutat a *gordonka*-tanszak 21 főnyi létszámemelkedése, ami már azért is fontos, mert e kamarazenénél is oly nélkülözhetetlen hangszer iránt jelentkező tanulási kedv a vidéken eddig csak igen kisméretű volt. E tanszaknál csökkenés csak a győri iskolánál jelentkezik (2 fő), míg 9 fővel a debreceni iskola a legnagyobb

emelkedést mutatja. E 21 főnyi emelkedés eredményezi azt is, hogy a most mult tanévben az eddigi arányszám 3-ról 3·6%-ra javult.

Ugyancsak fokozódó érdeklődést mutat a különböző *fúvóhangszerekre* jelentkezett tanulók száma, ami e tanszaknak a miskolci iskolánál történt felállítását is indokolja. Ez az érdeklődés annál is inkább figyelemreméltó, mert a fúvóhangszereken játszók iránt jelentkező égető szükségletet a vidék még erősen lefokozott igény mellett sem képes fedezni. A fúvótanszakok felállítása és e tanszakon mutatkozó érdeklődés elmélyülése minden város titkos vágyát viszi közelebb a megvalósuláshoz: városi zenekarok felállításához. E tanszakon létszámcsökkenés csak a soproni iskolánál volt (9 fő), míg a legnagyobb emelkedés a nagykanizsai iskolára esik (10 fő).

*Cimbalmot* csak két iskola tanított (a debreceni és a veszprémi), de e két iskolánál is csak heten látogatták e hangszer tanóráit, ami az előző tanévvel szemben 74%-os csökkenést jelent. E tény azt is bizonyítja, hogy a cimbalom egyre erősebb mértékben veszti el talaját Magyarországon, hogy helyet adjon az immár széleskörű érdeklődéssel bíró zongorának.

Ama közismert tényen, hogy a nők jobban érdeklődnek a muzsika iránt, mint a férfiak és ennek következtében az iskolákat is általában nagyobb számban a női nemhez tartozók látogatják, az elmult tanév sem változtatott. A 12 iskola 2840 növendéke közül 1689 volt leány (asszony) növendék és így a fiúkra (férfiakra) csak 40% jutott. Legtöbb leány (77%-ban) a szombathelyi iskolát látogatta, míg a fiútanulók az esztergomi iskolánál érték el a maximumot (79%-ban). Mindenesetre érdekes jelenség az, hogy a 12 iskolánál csak 3 dunántúli iskolában voltak a fiúk túlsúlyban (Esztergomban 79, Sopronban 62, Nagykanizsán 52%-ban).

*

A vidéki kultúréletben is jelentkező örvendetes fejlődés magával hozta azt is, hogy ma már a legtöbb vidéki város a zeneoktatás intézményes biztosítására törekszik. Jól ismert dolog azonban az is, hogy az iskolai oktatás számos előnye csak akkor válik abszolút értékké, ha a tanítás oly teljes készültségű szakemberek kezébe kerül, kik képesítésüket az erre hivatott fórumtól, az Országos Zeneművészeti Főiskolától nyerték. Ez persze maga után vonta azt is, hogy az *állami felügyelet alatt álló zeneiskolák tanárai ma már a legtöbb esetben teljes készültségű muzsikusok*. Azonban meg kell állapítanunk azt is, hogy az állami képesítésű tanerők még korántsem merítették ki a vidéki iskolák felvevőképességét. Az egyre fokozódó tanárszükségletet a vidéki iskolákban elhelyezkedők még nem fedezik, bár a helyzet e téren a multtal szemben határozott javulást mutat. Azonban bizony számos újabb tanári állás megszervezése válik lehetetlenné tanárhiány miatt, mely újabb iskolák felállítását is megnehezíti. E tanárhiány, mely azonban csak vidéken érezhető, egyebek mellett azt is eredményezi, hogy néhány iskola egyes kisebb képesítéssel bíró tanerővel is beérni kényszerül.

Az 1928/29. tanévben működött tanárok számát vizsgálva, az alábbi táblázatot nyerjük:

| Az iskola székhelye | Az igazgató neve | Rendes tanár | Óraadó tanár | Az igazgatóval együtt összesen | Megjegyzés |
|---|---|---|---|---|---|
| 1. Debrecen | P. Nagy Zoltán | 12 | 16 | 29 | |
| 2. Szeged | König Péter | 12 | — | 13 | |
| 3. Miskolc | Koller Ferenc | 9 | 3 | 13 | |
| 4. Sopron | Zwinc Károly | 3 | 9 | 12 | Igazgatói állás betöltetlen |
| 5. Győr | Hermann László | 3 | 6 | 10 | |
| 6. Székesfehérvár | üresedésben | 8 | 2 | 10 | Igazgatói állás betöltetlen |
| 7. Pécs | Kürschner Emánuel | 6 | — | 7 | |
| 8. Kecskemét | M. Bodon Pál | 6 | — | 7 | |
| 9. Nagykanizsa | Vannay János | 3 | 3 | 7 | |
| 10. Szombathely | Csikor Elemér | 5 | — | 6 | |
| 11. Veszprém | Gaál Sándor | — | 5 | 6 | |
| 12. Esztergom | Buchner Antal | 2 | — | 3 | |
| | Összesen | 69 | 47 | 123 | |

E tanévben tehát a vidék 12 iskolájában *százhuszonhatan* foglalkoztak zeneoktatással, ami az előző évvel szemben 1 főnyi emelkedést jelent.

*

A *tananyagot* a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr pontosan előírja és természetesen minden iskolában ennek megfelelően folyik az oktatás. Bizonyos szabadság csak az előadási darabok megválasztásánál áll fenn. Örömmel kell megállapitanunk, hogy a különben meghatározott számú előadási daraboknál a magyar szerzők állandóan tért nyernek. A tanévközi növendékhangversenyek műsorában a magyar komponisták előkelő és jelentős számú helyet foglalnak el, ami felette alkalmas a honi szerzők munkáinak széleskörű propagálására.

A miskolci iskola 9 növendékhangversenyén például 131 zeneszerző műve került előadásra. Ezek közül 62 volt magyar komponista. A nagykanizsai Városi Zeneiskola növendékhangversenyein 80 darab közül 68 magyar szerzők munkája volt. Szegeden a növendékek évi tananyagában 48 magyar komponista szerepelt 210 művel.

*

A vidéki fejlődés lendülete eredményezte azt is, hogy e helyzetképünk keretében külön fejezetet szentelhetünk *a jövőre vonatkozó terveknek is*, melyek közül a legtöbb soraink megjelenésekor már valóra is váltak.

Ezek között a legfontosabb az, hogy ősszel a bajai *Liszt Ferenc-kör* példás és lankadatlan agilitásának jutalmaként Baja város is zeneiskolához jut, melyet az említett kör állit fel és tart majd fenn. Első igazgatója *Karig* Emil.

Makón a róm. kat. egyházközség is rendelkezik majd zeneiskolával, melynek fenntartását az említett közösség vállalta.

Így az 1929/30-as tanévben már 14 számottevő vidéki zeneiskola terjeszti és ápolja a zenekultúrát.

De a már meglévő 12 iskolánál is folyik a továbbfejlesztés munkája, melyet a zeneiskolai tanulás iránt fokozódó kedv tesz szükségszerűvé. A még nyomasztó gazdasági helyzet ugyan számos egészséges és nagyobb horderejű terv keresztülvitelét késlelteti vagy akadályozza meg, azonban így is jelentékeny az a fejlődés, ami a következő tanévre esik.

Így a veszprémi iskola fúvóhangszerek tanszakának felállítását tervezi. Nagykanizsán a gordonka is tanszéket kap, ezenkívül egy újabb rendes zongoratanári állást is szerveznek. Sopronban a főtanszakok a zeneszerzéssel fognak bővülni.

*

E helyzetképből könnyen megállapithatjuk a vidéki zenekultúra izmosodását, mely ha nem is halad mérföldes lépésekkel, mégis magán viseli a lendületnek ama bélyegét, mely az életerő jelentését bizonyítja. Az ideális állapot — mely minden nagyobb-kisebb városban zeneiskola, még pedig *jó zeneiskola* felállítását feltételezi — még az elérendő célok között lebeg, azonban lankadatlan és kitartó munka árán minden esztendő haladást és fejlődést fog eredményezni.

## BIHARI-ZENEISKOLA

néven cigányzenésziskolát nyitottak Budapesten. Mondhatnók a tizenkettedik órában. Mert azt a válságot, mely a cigányzenekarokat fenyegette, nemcsak külső körülmények idézték elő, hanem magának a cigányzenészeknek vaksága és indolenciája. Igaz, hogy a háború kitörése előtt létesült *szalónzenekarok*, majd a tiz évvel ezelőtt felburjánzott *jazz band*-ek létalapjukban támadták meg a nagyszállodák éttermeiben és mulatóhelyeken muzsikáló cigányzenészeket, de ahelyett, hogy komoly, becsületes munkával, szorgalommal és önképzéssel léptek volna harcba vetélytársaikkal, panaszkodtak, siránkoztak és deputációztak, mialatt minden tárgyilagos, elfogulatlan hallgatójuk szomorúsággal állapithatta meg, hogy tradiciókon nyugvó játékukban határozott visszaesés következett be. Nemcsak a külvárosi borozókban és kávéházakban működött cigányzenekaroknál, hanem a Körutak, a Belváros és a Dunapart együtteseiben is sokszor hallottuk az összetanultság hiányát, elképesztő dilettantizmust, mely különösen harmóniák és zeneietlen basszusok lehetetlen alkalmazásában nyilatkozott meg. Még a cigányzenekarok specialitásában: a hallgatóban, a lassú és gyors csárdásokban, toborzókban valahogy tűrhetők voltak ezek a képzett muzsikusokat feltétlenül zavaró momentumok, de rikitóvá akkor váltak,

mikor műsorukba slágereket, vagy a jazz-repertoár népszerű számait, vagy különösen operarészleteket illesztettek. Ezekben ugyanis nem lehet basszusokat és középszólamokat improvizálni, vagy hallás és memória segítségével utánozni. Itt adott harmóniákkal állunk szemben, melyek ép olyan fontos alkatrészei a műnek, mint dallama, ritmusa és dinamikája. Az idevetődött külföldiek közül rendszerint csak azoknak a kritikáit kolportálják, melyek kedvezők voltak a cigányzenészekre. Ezek a megjegyzések vagy laikusoktól eredtek, vagy olyan muzsikusoktól, akik udvariasságból nem akartak a dolog lényegéről nyilatkozni. Sokszor bizony hazafias felbuzdulásból (!) el is ferdítették a fővárosunkban megfordult nagy zenészek erre vonatkozó kijelentéseit. E sorok írójának kétszer volt alkalma világhírű zenészek társaságában cigányzenét hallgatni, a Royal és a Bristol éttermeiben. Egyikük *Bossi* Enrico volt, ki 1913-ban járt Pesten, a másik *Reger* Max, ki a háború első éveiben adott hangversenye után fejezte ki óhaját, hogy cigányzene mellett szeretné vacsoráját elkölteni. Ha meg akarom írni őszintén zárt társaságban tett nyilatkozatukat, az bizony lesujtó volt és hangulatukon a csalódás kedvezőtlen nyomokat is hagyott. Ezen nem is csodálkozhattunk, mert magunknak is lúdbőrözött a hátunk attól a sok ízetlen glisszandózástól, amit a prímás művelt, a rossz figurációtól és még rosszabb basszusoktól, amit a klarinétos és a nagybőgős követett el. Másnap a reggeli lapokban közölt elragadó dicsérő nyilatkozatot persze vagy a riporter találta ki, vagy, ami valószínűbb, maguk az említett mesterek tették, kényelemszeretetből, vagy a vendéglátó nemzet iránti udvariasságból. Pedig ezzel egyikük sem használt az ügynek, mert ép a folytonos tömjénezés okozta a cigányzene hanyatlását. Annak a kérdésnek részletes taglalásába nem bocsátkozom, helyes-e, ha a cigányzenekarok eltérnek eredeti hivatásuktól: magyar népdalok és műdalok népszerűsítésétől. Van-e annak teteje, hogy áthangszerelt shimmyket, foxtrottokat, tangókat stb. játszanak, mikor ezeknek a műfajoknak varázsa épen sajátos hangszerelésükben — saxofón, puzón, ütőhangszerek — rejlik. Kenyérkérdés volt rájuk nézve ez a korszellemhez való asszimilálás. Ez mindent expiál.

Az a tiszteletreméltó mult, melyre a jelen generáció annyiszor hivatkozik, bizony kötelez. Talán nem lesz érdektelen, ha *A Zene* olvasótábora közelebbről is megismerkedik vele.

Most pedig előbb magukról a cigányokról pár szót.

Eddigi tudományos kutatások nyomán kétségtelen, hogy a cigányok Indiából, annak északi részéből indultak el ismeretlen időben s Perzsián, valamint Örményországon át csak a 14. század végén tünnek fel Európában. A berni krónika szerint Helvéciában 1419-ben, Bolognában 1422-ben telepedtek meg az első cigánytörzsek. Az angolok egyiptomi eredetűeknek tartották őket, ezért hívják ott a cigányt ma is »gipsy«-nek. Franciaországban »bohémien« a cigány neve, mert Csehországból vándoroltak be francia földre; a hollandusok »ungern«-nek mondják, talán azért, mert ide már Magyarországból vándoroltak be. Hazánkban »pharaones« (faraók, Faraó fiai) néven emlegetik régi latin oklevelek. Valószínű, hogy hozzánk Oláhországon át szivárogtak be 1420 körül. Nem nagyon zaklatták őket, bár a 16. század elején sokszor voltak cigányüldözések, főként azért, mert az előrenyomuló törökök kémeinek tartották őket. Későbbi erdélyi fejedelmektől pátenst nyernek, Mária Terézia, majd II. József ismételten megkísérlik letelepítésüket, de minden eredmény nélkül. József főherceg, ki a cigányok nyelvével, eredetével, etnográfiájával tudományosan foglalkozott, kisjenői és alcsuti cigánytelepein tett megfigyeléseiről ismételten tájékoztatta a külföldet. Környezetéhez alkalmazkodó, megbízhatatlan nép a cigányság; saját művészete nincs, de nyelvében nincs is szava az ismert művészetek jelölésére. Mindig annak a nemzetnek muzsikáját sajátítja ki, melynek kenyerét eszi. Az angol cigány angol nemzeti táncokat játszik, a spanyol és az olasz cigány ezeknek a nemzeteknek dalait. Van ugyan saját nótája is a cigánynak, de ezeket — Réthei Prikkel Marián szerint — nem játssza hangszerén, hanem csak bizalmas családi körben énekli. Minthogy hazánkban csak a 15. század elején jelennek meg, alig hihető, hogy Mátyás király udvarában ősi népdalainkat játszották, hiszen jó néhány évtizednek kellett eltelnie, míg megismerték faji muzsikánkat. II. Lajos számadáskönyvében már szerepelnek hegedűs cigányok (citharedi pharaones).

Tinódi Sebestyén, a 16. század népszerű lantosa, *Kármán* Döme nevű cigányt említ, ki Thurzó Imre lakodalmán »olyan általános tetszés közt muzsikált, hogy Kármánt azóta a magyar zene vetélytárstalan értelmezőjének tartják«. Kármán Döme ahhoz a néptöredékhez tartozott, mely Zsigmond király idejében vándorolt be az országba. Ezeknek leszármazottjai voltak azok a zenészek is, akiket Thököly, Bercsényi és Rákóczi Ferenc tartottak udvari muzsikusok gyanánt. 1737-ben Csáky Imre bíbornok Szepesváralján már nagyszabású cigányversenyt rendezett, melyen a főpap udvari cigánya, a híres Barna Miska nyerte el a babért 11 versenytársa elől.

Népszerű híres cigánya a 17. század második felének az öreg *Cinka*, Cinka Panna nagyapja, ki — a hagyomány szerint — Rodostóban halt meg, hova Rákóczi fejedelmet kísérte el száműzetésébe. Unokája, a legendás *Cinka Panna* 1726 körül tűnt fel, — 1711-ben született Sajógömörben. Előbb Rozsnyón tanult egy városi zenésztől. Állandóan férfiruhában járt, sőt amikor férjhez ment a kisbőgőshöz, akkor sem változtatott ezen a szokásán. Olyan híres volt ez az asszony, — aki különben maga volt a megtestesült erény, — hogy halála után tömérdek vers jelent meg dicsőítésére. Megénekelték ragyogó szépségét, virtuózitását és különcködéseit. 1722-ben halt meg és a közhit szerint Amati-hegedűjét, melyet külföldön kapott ajándékba, sírjába tették.

Korának bálványa volt *Bihari* János, a »Magyar Orfeusz«, kit Európa minden uralkodója kitüntetésekkel halmozott el. Fejedelmi pompában élt; hegedűjét libériás inas hordta utána. A 19. század elején került Pestre, hol a »Két pisztoly«-ban és a »Beleznay«-ban gyönyörködtette hallgatóságát. Híre nőttön-nő, úgyhogy minden nádori, primási és főúri ünnepségre őt hívják meg. Verbunkosaival mérhetetlen lelkesedést tudott kelteni. 1811-ben a pozsonyi országgyűlés politikusait szórakoztatja, lehet, hogy Bécsben is járt az 1815-iki kongresszus alkalmával. Liszt Ferenc 1822-ben hallotta őt és rajongással írt játékáról. Érthetetlen, hogy ez a muzsikus, ki tekintélyes vagyont gyüjtött össze, mint szegény koldus halt meg. 1824-ben Gyöngyös közelében egy felborult szekér összeroncsolta balkezét. Bánatában ivásnak adta magát és 1827-ben halt meg nyomorúságos viszonyok között, mindenkitől elfelejtve.

Követői közül említsük meg az 1815-ben született *Rácz* Palit, ki London és Szentpétervár arisztokráciáját hódította meg játékával, továbbá *Radics* Vilmost, *Munczy* Lajost, ki Amerikát is megjárta, *Erdélyi* Nácit, a »*szegedi cigánykirály*«-t, *Berki* Flórist, *Kovács* Gábort és a kolozsvári születésű *Salamon* Jánost, ki a 48—49-es ütközetekben hegedűjátékával tüzelte a honvédeket. Soroljuk fel meg még a legjobbakat: *Balázs* Kálmánt, *Farkas* Józsefet, *Dankó* Pistát, *Balog* Károlyt, *Berkes* Bélát, *Banda* Marcit, *Rácz* Lacit, *Radics* Bélát, *Babári* Jóskát, *Kóczé* Antalt, a gáláns kalandjairól is híres *Rigó* Jancsit és *Bura* Károlyt.

Valamennyiüknek elévülhetetlen érdeme a magyar nóta népszerűsítése. Játékuk jellemvonásai: a rubato-játék *), futamok és cikornyás díszítések sűrű alkalmazása, *portando*-k túlhajtása és egy bizonyosfajta polifónia, melynél a vezető dallamot szabad, néha improvizált figurációkkal fonják körül. Ezeknek az allűröknek édes kevés köze van a magyar népdalhoz, az ú. n. paraszt-nótához. A cigány-stílus alkotta meg a sokat vitatott »magyar-skálá«-t is bővített másodlépéseivel és alterált hangzataival együtt. Erről bárki meggyőződhetik, ha a Néprajzi múzeumnak Vikár Béla részéről megkezdett grammofón-gyűjteményét meghallgatja.

Liszt Ferencet annyira megragadta a cigányzene varázsa, hogy hirhedt, 1859-ben megjelent írásában — »*Des Bohémiens et de leurs musique en Hongrie*« — azt vitatta, hogy a magyar zene a cigányzenéből eredt. Aki végiglapozza Liszt Ferenc könyvét, meglepetéssel állapithatja meg a halhatatlan Mester tévedését, azonkívül azt a kirívó ellenmondást, mely a magyarságát folyton hangoztató Liszt és a könyvnek egyes, nem éppen hazafiúi érzelmekkel telített mondatai között van. Ma már el kell fogadnunk azt a feltevést, hogy a könnyen befolyásolható Mester nem is maga irta könyvét, hanem az energikus Wittgenstein hercegnő, kinek érdekében állhatott, hogy szerelmesét eltávolítsa hazájától és honfitársaitól. Ezt a feltevést elsősorban a könyv stílusa igazolja. Liszt sohase irt ilyen dagályos, szószaporító nyelven s nem kalandozott el ily sűrűn metafizikai és pszichológiai mesgyékre. Az ellenmondások, röpiratok és ujságcikkek lavinája indult meg. Résztvett a vitában minden akkor élt zeneiró és zenei dilettáns. Liszt Ferencnek Heckenasthoz intézett levele — melyet egyik lapban közzétettek — nem csillapitotta le a kedélyeket és ez az epizód még ma is mint titokzatos kérdőjel mered elénk.

*) *Tempo rubato*-nak nevezik a szabadabb játékmodort, mikor az előadó nem ragaszkodik az ütemezés pontos betartásához, hanem a dallam vonalának rajzához és a dinamikához igazodva, hol gyorsít, hol lassít, pillanatnyi átérzések hatása alatt.

# SZEMÉLYI HIREK

♦♦♦

**Klengel** Gyula, a gordonka nesztora szeptember hó végén töltötte be 70. életévét. Ebből az alkalomból a lipcsei Verband Deutscher Tonkünstler und Musiklehrer Klengel-alapitványt létesített, melynek kamatait minden év szeptember 24-én egy fiatal gordonkásnak osztják ki segély gyanánt.

**Antonio Guarrieri,** bár neve alig hatolt Itália határain túl, bizonyára nagyobb népszerűséget érdemel: őt állitották Toscanini utódául a milanoi Scala élére.

# MINDENFELŐL

♦♦♦

**A Soproni Zeneegyesület** most ünnepli fennállásának százesztendős jubileumát. Sopron városa a magyarság zenekultúrájának egyik legősibb fészke. Városházának tűztornyán koncertek, toronyzenék hangzottak el már 400 évvel ezelőtt. Rauch András a 17. század egyik legjelesebb muzsikusa irányította akkor a város zenei fejlesztését. II. Ferdinánd király soproni bevonulására írt indulójának zenei matériája ma is birtokunkban van. A 18. század közepén színháza és hivatásos színészei vannak. E század végén elsőízben játsszák magyar területen a Varázsfuvolát. Sokat fordult meg az ódon város falai között Haydn József is, akinek Eszterházából Kismartonba utazgatva mindig útba kellett ejtenie Sopront is, hol ilyenkor több hegedűnövendéke várta a Mestert. II. József császár megszüntette az egyházi zenét. A világi muzsika egyedül maradt a színtéren. Ekkoriban már nagy hangversenyterme is volt Sopronnak. A másodalispán hetenként két hangversenyt rendeztetett. Megalakult az első zeneegyesület, mely 1805-ben rövid pár hét alatt Haydnnak két oratóriumát adta elő. 1820 őszén Liszt Ferenc, a kisdoborjáni csodagyermek itt lépett először a nyilvánosság elé. Ries Ferdinánd koncertjét és rögtönzéseket adott elő. A húszas évek folyamán a gazdasági romlás hatása alatt hanyatlott a zenei élet, a jogaiba visszahelyezett templomi zene is tespedt. Egy fiatal soproni születésű templomi karmesternek, Kurzweil Ferencnek sikerült nagynehezen kórust összehozni. A siker felbátorította s így született meg 1829-ben a Soproni Zeneegyesület. Ez a zeneiskola bocsátotta szárnyára többek közt Goldmarkot is, aki 1843—47-ben volt az iskola növendéke. A forradalom után nagy szeretettel fogadja a német hivatalnokokkal telezsúfolt város a magyar zenészeket. Műsorra tűzik az akkor népszerű magyar operákat, a »Kunok«-at és az »Ilka«-t, Császár és Doppler műveit. Messzir ekiemelkednek a vidéki városok teljesítményei fölé az utolós negyven esztendő hangversenyciklusai. A mostani centennáris ünnepség vasárnap, 20-án kezdődött. Előbb ünnepi nagymise volt a Szent Mihály templomban, aztán a közönség kivonult a temetőbe, hol az egyesület alapítóinak sírját koszorúzta meg. A jubileumi díszközgyűlésen Gévai-Wolff Nándor államtitkár a kultuszminiszter nevében üdvözölte az egyesületet. Thurner polgármester a város és a Frankenburg Irodalmi Kör üdvözletét tolmácsolta. Annak az óhajának adott kifejezést, hogy Liszt Ferenc hamvait haza kell hozni Sopronba s ezeket a hamvakat a város valamelyik dombján helyezzék el, amelyről át lehet látni az Ausztriához csatolt területekre. Meszlényi Róbert a Zeneművészeti Főiskola, Radnai Miklós az Operaház, Gerlóczy Béla az Országos Dalosszövetség nevében köszöntötte az egyesületet. Gerlóczy Béla egyúttal átnyujtotta az Országos Dalosszövetség díszoklevelét és jubileumi plakettjét. A főispán indítványára ezután a díszközgyűlés elhatározta, hogy eddigi nevét megváltoztatva, a »Soproni Liszt Ferenc Zeneegyesület« nevét veszi fel. Herrmann Miksa volt kereskedelmi miniszternek, a város képviselőjének üdvözlőbeszéde után a főispán kiosztotta az érmeket az egyesület kitüntetett tagjainak. Délután az evangélikus templomban Bach-hangverseny volt. Este 8 órakor színre került Vándor Kálmánnak Liszt-hangverseny című háromfelvonásos alkalmi darabja.

**Érdekes statisztikát** az utóbbi 30 év operatermésének sorsáról a német színpadokon állított össze a bécsi »Anbruch« hasábjain Wilhelm *Altmann* érdemes zenei író, aki Wagner leveleinek tartalomismertetésével lett tágabb körben ismertté. Szerinte az 1928—29-i évad hőse *Puccini*: a Bohémélet 38 színpadon 203 előadást ért meg, a Pillangó kisasszony 60 színpadon 286 előadást, Tosca 53 színpadon 237 előadást, de Turandot (bizonyára a költséges kiállítás miatt is) csak 16 színpadon 94 előadást, míg a Nyugat leánya 4 színpadon 21 előadást. Utána mindjárt R. *Strauss* következik: A rózsalovag 37 színpadon 191 előadást, Die aegyptische Helena 23 színpadon 173 előadást, Die Frau ohne Schatten 4 színpadon 10 előadást. Jócskán hanyatlott *d'Albert:* A hegyek alján (1927—28-ban volt 65 színpadon 296 előadás) 49 színpadon 193 előadást. A legjelentékenyebb zeneköltők egyike, Hans *Pfitzner* Palestina című operája csak 37 előadást ért el, régibb Die Rose vom Liebesgarten-je pedig 5 előadást. A fiatalok közt Ernst *Krenek* három új egyfelvonásosa közül a Schwergewicht jár elől: 8 színpadon 24 előadással. Ellenben *Hindemith*től úgy a Cardillac, mint a Budapesten visszautasított Oda-Vissza 43 előadást, Kurt *Weill* rövid operája: Der Zar lässt sich photographieren, meg éppen 275 előadást ért el.

**Zenei nevelés Berlinben.** A Zentralinstitut für Erziehung und Unterricht megkezdte »téli félévi« előadásait: jeles gyakorló pedagógusok tartanak előadásokat zenei szakcsoportjában is. Az első előadásnak nagy érdekessége volt a »Schloss Bieberstein«-iskola fiúzenekara: a neki ajánlott

»Spielmusik in drei Sätzen«-t, Hindemith stílszerű szerzeményét dirigens nélkül, szépen árnyalva adta elő. Véletlenül ott volt látogatóban egy tanulmányúton lévő angolországi fiúénekkar: ez szintén magasszínvonalú együttesben mutatott be angol és német énekeket.

**Königsberg** városa 1930 nyarán ünnepli 700 éves fennállását. Itt és ekkor fogja évi Tonkünstlerfestjét megtartani az Allgemeiner Deutscher Musikverein.

# HANGVERSENYEK

♦♦♦

**A sanct-galleni trió** új zongoraművészt kapott: Walter *Lang* zürichi konzervatóriumtanár személyében. Minket azonban a trió vezetőtagja érdekel: hegedűművésze magyar, *Szigeti* Béla, aki Svájc előkelő városaiban, de a határon túl is, már évek óta tolmácsolja társaival a nemes kamarazenét. Gordonkása Franz *Hindemann*.

**»Új zene hete« Münchenben.** Nem is »hete«, mert okt. 5-étől 15-éig tart; nem is egészen »új«, mert *Hindemith*, *Marx*, *Schönberg* és *Strawinsky* művein kívül *Monteverdi* és *Bach* alkotásai vannak műsorán. Igaz, hogy az »Orfeo«: Karl *Orff* átdolgozásában, a »Musikalisches Opfer« pedig dr. Hans *David* »Gestaltung«-jában, ami némi (de esetleg gyökeres) átalakítást jelent.

**Nagymise** lebegett a bécsi opera ideiglenes karigazgatójának, Karl *Pausbertl-Drachental*-nak szeme előtt: a jövő hónapban a nagy Konzerthaus-Saal-ban 600 énekes és 100 tagú zenekar fogja misezenéjét előadni.

**Berlin megmentette filharmóniai zenekarát.** Főleg Wilhelm *Furtwängler* fáradozásának köszönhető, hogy az anyagilag züllésnek indult *Berliner Philharmonisches Orchester* szilárd alapot nyert: Berlin városa 360.000 márka állandó támogatást biztosított a remek művésztestületnek, sőt a porosz állam is 120.000 márkát kötött le évente. Viszont a zenekar magára vállalta, hogy több népszerű hangversenyt fog adni. — A berlini sajtó ezzel sem elégszik meg: azt hangoztatja, hogy a másik nagy testület is, a *Berliner Simfonisches Orchester* teljesít missziót; ennek jövőjét is biztosítani kell.

**Mannheim** híres színházának 150 éves fennálltát a zenekarából alakult »Musikalische Akademie« hangversenyintézmény is megüli, kilenc ünnepi hangversennyel; egyik, a szegényebb népréteg számára, ingyenes lesz; másik csakis R. Strauss műveit nyujtja. Az első hangversenyen Felix *Weingartner* dirigálta Liszt, Stamitz, Mozart művei után Beethoven V. szimfóniáját.

# SZÍNHÁZ

♦♦♦

**Külföldi operaújdonságok.** Berlin, Städtische Oper: az agyafúrt Eulenspiegel alakját már Cyrill *Kistler*, *Bloch*, *Rezničck*, *Braunfels* énekeltették operájukban; most egy új zeneszerző, Mark *Lothar*, szép sikert aratott »Ulenpiegel« című operájával. Szövege is tehetséges költő műve: Hugo F. *Königsgarten* írta. »Happy end« című, inkább daljáték, mint opera tett vegyes hatást a berlini közönségre: gonosztevők közt játszik, brutális színpadi hatásokkal; állítólag Dorothy *Lane* írta s Bert *Brecht* csak fordította szövegét, zenéjét Kurt *Weill*, de a két német, úgy látszik, magát plagizálta (a »Háromgarasos operá«-t).

**Brünn** Városi Színháza kedves német újdonságot hozott: »Die Nachtigall«, Andersen kínai tárgyú meséjéből Viktor *Almar* és Karl Georg *Zwerenz* szövegére Leo *Kraus* írta; nagyon dallamos, hangulatos mű; s az a kivételes tulajdonsága, hogy pompás koloraturás szerep a hősnőé.

**Magdeburgban** újdonság volt a »Die Schiessbude« című tragikus táncpantomim, melynek meséjét a berlini bemutató óta Karl *Vollmoeller* átdolgozta. Zenéje Jaap *Kool* szenvedélyes, táncra alkalmas, »enyhén modern« műve; nagy sikere volt.

**Új operák lesznek mindenfelé**: Franco *Alfano*: L'ultimo Lord (Nápoly, San Carlo-színház). — A most Bécsben időző »első északamerikai nemzeti zeneszerző«, George *Antheil*: Transatlantic (Frankfurt). — Walter *Braunfels*: Galathea (Köln, márc.). — Erwin *Dressel*: Der Rosenbusch der Maria (Lipcse, új színház). — Wilhelm *Gross*: Achtung, Aufnahme! (szövege Balázs Bélától; Frankfurt). — Ernst *Krenek*: Leben des Orest (Lipcse, új szh.). — Darius *Milhaud*: Christophe Colomb (szöv. Paul Claudeltől, Berlin: áll. opera Unter den Linden). — Karol *Rathaus*: Fremde Erde (szöv. Kamilla Pálffy-Waniek); Alexander *Cserepnin*: Die Hochzeit der Sobeide (szöv. Hugo v. Hofmannsthal); Kurt *Weill*: Aufstieg und Fall der Stadt Mahagonny (mind a lipcsei új szh.). — *Zádor* Jenő: X-mal Rembrandt (szöv. szintén Kamilla Pálffy-Waniek; Boroszló, újév után).

**Francia újdonságokat** hozott egy szeptembervégi estén Berlin II. állami operaháza (Am Platz der Republik): Maurice *Ravel:* Die spanische Stunde-ja nálunk is tetszett (Pásztoróra címen); Darius *Milhaud:* Der arme Matrose-ja megkapó zenéjű, sötét rendőri hír, mindig szürke és fekete hangulatát bámulatos sokféleséggel színező ballada; Jacques *Ibert:* Angélique-je pezsgő víg, groteszkségig menő darab egy tüzesvérű, veszekedő menyecskéről, akit az ördög sem mer elvinni; formás kettősei karénekei, hatalmas finálé ja mellett is modern zene.

# HALÁLOZÁS

Folyó évi október hó 19-én helyezték örök nyugalomra a magyar népművelés nagy halottját, **Pályi Sándort**, a Farkasréti temetőben. A gyászszertartás után gróf *Klebelsberg* Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter képviseletében *dr. Nevelős* Gyula miniszteri tanácsos parentálta el az apostoli lelkű népművelőt. Egy nemes élet értékes munkásságának legteljesebb elismerését fűzte melegen csengő, szívből fakadó szavakba. *Lukács* György v. b. t. t. a Szabad Lyceum nevében, *dr. Staud* János főgimnáziumi igazgató, a Tanárképzőintézet gyakorló főgimnáziumi tantestülete megbízásából, *Petridesz* Jenő az Erzsébet Népakadémia képviseletében, *Kovách* J. István a Magyar Gyorsírók Országos Szövetsége nevében, *Gorzó* Dénes a MÁV Északi főműhely szabadlyceumi telepe megbízásából, *Felvinczi Takács* Zoltán a Szabad Egyetem Barátainak köre képviseletében, *dr. Somogyi* József a Szabad Egyetem előadói nevében, *dr. Andriska* egyetemi magántanár a kir. Akadémia megbízásából, *Szentgyörgyiné* a Szabad Egyetem hallgatói megbízásából, *dr. Strauss* László Pályi Sándor nevelte tanárjelöltek részéről, *Nagy* Olivér a főgimnáziumi tanulók nevében, *Rozsonday* Albert a Népfőiskolai Széchenyi Szövetség megbízásából s végül *Novágh* Gyula Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága és a Népművelési Titkárok Nemzeti Szövetsége képviseletében méltatta és búcsúztatta a magyar népművelés úttörő bajnokát. A háborúelőtti idők tudományos és társadalmi életének színejava, több mint félezer barát, tisztelő, munkatárs és tanítvány jelent meg Pályi Sándor sírja előtt. A gyászszertartást *Demény* Dezső végezte, amely előtt és után a *MÁV Északi főműhely »Törekvés«* dalárdája énekelt gyászdalokat.

**Hans Breuer,** a bécsi állami opera főrendezője, október 12-én meghalt. Kölnben született 1867 április 27-én, előkelő tenorénekes lett, Bayreuth 1896-i Miméje; szerepelt Svájcban, Angliában, Hollandiában, sőt Amerikában is. 1900-ban Mahler Gusztáv igazgató hozta Bécsbe. (Előde, a magyar Stoll Ágoston szintén tenorból lett rendező).

**Ludwig Hirschberg** zenei író Frankfurtban halt meg. Ismert könyvgyűjtő és irodalombúvár; ő adta ki Loewe összes balladáit, Marschner balladáit, »Reliquienschatz« c. alatt Weber kisebb műveit. Ernst Theodor Amadeus Hoffmann műveit, olyan összességben, mely az eddigi »teljes« kiadásoknál 4 kötettel gazdagabb (zenei tartalmúak is); egyéb gyüjteményei: R. Wagners religiöse Tondichtungen; Die Kriegsmusik der deutschen Klassiker und Romantiker.

**Dr. Carl Weinmann,** a Kirchenmusikschule igazgatója, teológiai és filozófiai doktor, meghalt 50 éves korában Regensburgban. Az Allgemeine Deutsche Cäcilienverein egyik elnöke volt; nagy érdeme az a capella ének felújítása.

**Graedener Hermann** szeptember 15-én 85 éves korában halt meg Bécsben. 1844-ben született Kielben, előbb atyjánál tanult, majd a bécsi konzervatóriumban. Előbb az udvari zenekar tagja, majd a Horak-féle iskola tanára; mint a bécsi akadémia tanára és a Singakadémia karmestere vonult 1914-ben nyugalomba. 1899-ben lektora is volt a bécsi egyetemnek. Szinfoniettáját, capriccióját hegedű- és gordonkaversenyművét, valamint kamarazenekompozicióit sokszor játszották a kontinens hangversenytermeiben.

# PÁLYÁZAT

**A Smetana-jubileumalapítvány** gondnoksága pályázatot hirdet bárminő zenei műre (zenedráma, oratórium, kantáta, szimfónia, szimfónikus költemény). Állampolgárság, vallás mellékes. Díj: 50.000 cseh korona, mely nem osztható meg. Jeligés levelek a cím megjelölésével *Brünn*-be küldendők *(Kuratorium der Stiftung in Brünn)* 1930 június 15-éig.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1929 — 10755

## A Népművelési Bizottság 1929/30. évi hangversenyeinek műsortervezete*)

| Kelet | „A“ bérlet | „B“ bérlet | „C“ bérlet |
|---|---|---|---|
| December 1-én vasárnap | | | A nyitány fejlődése<br>Karnagy: Siklós Albert |
| December 8-án vasárnap | Beethoven: Házavatás — Nyitány<br>Beethoven: IV. szimfónia<br>Karnagy: Vaszy Viktor | | |
| December 15-én vasárnap | | Csajkovszky-hangverseny<br>VI. szimfónia<br>Mozartiana — suite<br>1812. ünnepi nyitány<br>Karnagy: Bor Dezső | |
| December 20-án pénteken **este 1/28 órakor** | | | Esti hangverseny<br>Karnagy: Bor Dezső |
| December 29-én vasárnap | Beethoven: Athén romjai — Nyitány<br>Beethoven: V. szimfónia<br>Rachmaninoff: Holtak szigete — Szimfónikus költemény<br>Karnagy: Bor Dezső | | |
| Január 5-én vasárnap | | Bruckner: szimfónia<br>Mahler: Dalok<br>Karnagy: Fleischer Antal | |
| Január 12-én vasárnap | | | Klasszikus Operett-Est<br>Karnagy: Bor Dezső |
| Január 19-én vasárnap | Beethoven: Fidelio — Nyitány<br>Beethoven: VI. szimfónia<br>Mihalovich: Sellők<br>Karnagy: Ábrányi Emil | | |
| Január 26-án vasárnap | | Mendelssohn: (skót) szimfónia<br>Csajkovszky. Diótörő — suite<br>Dvorak: In der Natur<br>Karnagy: Bor Dezső | |

*) A műsortervezet változtatásának jogát fenntartjuk

**C.** bérlet

**1929. december hó 20-án este 1/28 órakor**

# MENDE ERZSI és NEUMAN LÁSZLÓ

**hangversenyénekesnő** **hegedűművész**

**zenekari estje**

A zenekari kíséretet a SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR adja

**Vezényel: BOR DEZSŐ karnagy**

# A Népművelési Bizottság 1929/30. évi hangversenyeinek műsortervezete*)

| Kelet | „A“ bérlet | „B“ bérlet | „C“ bérlet |
|---|---|---|---|
| Január 27-én hétfőn **este 1/28 órakor** | Esti hangverseny<br>Karnagy: Bor Dezső | | |
| Február 2-án vasárnap | | | Strauss János hangverseny<br>Karnagy: Bor Dezső |
| Február 9-én vasárnap | | Mahler: III. szimfónia (alt-szóló, női és gyermekkar)<br>Karnagy: Unger Ernő | |
| Február 16-án vasárnap | | | Énekkari hangverseny zenekari kísérettel<br>Karnagy: Vaszy Viktor |
| Február 23-án vasárnap | Beethoven: Coriolan — Nyitány<br>Beethoven: VII. szimfónia<br>Gajári: Öreg csertő<br>Karnagy: Bor Dezső | | |
| Február 27-én csütörtökön **este 1/28 órakor** | | Esti hangverseny<br>Karnagy: Bor Dezső | |
| Március 2-án vasárnap | | | A tánc<br>Karnagy: Bor Dezső |
| Március 9-én vasárnap | Beethoven: Prometheus — Nyitány<br>Beethoven: VIII. szimfónia<br>Karnagy: Vaszy Viktor | | |
| Március 16-án vasárnap | | Schumann: Manfréd<br>Debussy: Après midi . . .<br>Goldmark: Sakuntala — Nyitány<br>Karnagy Siklós Albert | |
| Március 23-án vasárnap | | | Weiner: Csongor és az ördögfiak<br>Siklós: Variációk (hegedű)<br>Rimszki—Korzakow: Scheherade<br>Karnagy: Zsolt Nándor |
| Március 30-án vasárnap | Beethoven: III. Leonora — Nyitány<br>Beethoven: IX. szimfónia<br>Karnagy: Unger Ernő | | |
| Április 6-án vasárnap | | Goldmark-hangverseny (a mester születésének 100-ik évfordulója alkalmából)<br>Karnagy: Bor Dezső | |
| Április 13-án vasárnap | | | Évadzáró díszhangverseny<br>Karnagy: Bor Dezső |

*) A műsortervezet változtatásának jogát fenntartjuk

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA 1929 — 10755

# A ZENE

ALAPITOTTA: Dr. SEREGHY ELEMÉR

BUDAPESTI KIR. ÜGYÉSZSÉG
1929 NOV. - 7.
ÁTVETTE

Szerkeszti

**SIKLÓS ALBERT**

Budapest
XI. évfolyam, 4. szám
1929 november 15

244

## TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. — A karmester. — Lionardo da Vinci. — SEBESTYÉN EDE: Mozart magyar művészei. SZÍNHÁZ.–MINDENFELŐL.–PÁLYÁZAT. SZERESZTŐI UZENETEK.

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

# PESTI VIGADÓ

## BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA

### HANGVERSENYEI

# A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

### közreműködésével

**A.** bérlet.

**1929 november 17-én, vasárnap**

Közreműködik:
K. METYKO ANNA zongoraművésznő

1. BEETHOVEN: III. (eroica) szimfónia

Szünet

2. MOZART: Idomeneo — Nyitány
3. BEETHOVEN: Esz-dur zongoraverseny. Előadja: K. METYKO ANNA zongoraművésznő
4. JÄRNEFELT: Korsholm — Szimfónikus költemény

Karnagy: BOR DEZSŐ

**C.** bérlet.

**1929 december 1-én, vasárnap**

Közreműködik:
JÁSZAY MARGIT hangversenyénekesnő

**A nyitány története**

1. a) MONTEVERDI: Orfeus
   b) LANDI: Santo Alessio
2. Lully nyitánya
3. Scarlatti nyitánya
4. HÄNDEL: Messiás nyitány
5. GLUCK: Orfeus
6. MOZART: Don Juan
7. BEETHOVEN: Egmont

Szünet

VANNAY: Dalok. Énekli: Jászay Margit

8. MENDELSSOHN: A szép Meluzina
9. WEBER: A bűvös vadász
10. CORNELIUS: A bagdadi borbély
11. WAGNER: Parsifal

Karnagy: SIKLÓS ALBERT

**B.** bérlet.

**1929 november 24-én, vasárnap**

Közreműködnek:
BUDANOVITS MÁRIA, a m. kir. Operaház tagja és M. HIR SÁRI zongoraművésznő

1. SCHUBERT: H-moll szimfónia
2. POLGÁR T.: Dalok. Énekli: BUDANOVITS MÁRIA, a m. kir. Operaház tagja
3. RAVEL: Lúd anyó meséi (Ma mère l'Oye) — szvit.

Szünet

4. LISZT: Esz-dur zongoraverseny. Előadja M. HIR SÁRI zongoraművésznő
5. SIKLÓS A.: Tinódi Lantos Sebestyén — Nyitány

Karnagy: POLGÁR TIBOR

**A.** bérlet.

**1929 december 8-án, vasárnap**

Közreműködnek:
SZABÓ LUJZA, a m. kir. Operaház tagja és SCHWALB MIKLÓS zongoraművész

1. BEETHOVEN: IV. szimfónia
2. THOMAS: Ophelia áriája a „Hamlet" c. operából. Énekli: SZABÓ LUJZA, a m. kir. Operaház tagja
3. BORODIN: Pusztai vázlat

Szünet

4. HOLLÓSSY KORNÉL: Szilfek tánca
5. FRANK: Szimfónikus változatok. Előadja: SCHWALB MIKLÓS zongoraművész
6. BEETHOVEN: Házavatás — Nyitány

Karnagy: VASZY VIKTOR

**A hangversenyek délután 5 órakor kezdődnek ~ Belépődíjak: 80 fillértől 3 pengőig**

Bérletek és belépőjegyek elővételben felár nélkül köznapokon d. e. 9—2 között és pénteken d. u. 5—7 között Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hivatali helyiségében (IV., Váci-u. 62. földsz. 1. Telefon: Automata 845—29.), a hangverseny napján d. u. 4 órától a Vigadó pénztáránál válthatók.

Közalkalmazottak, arcképes igazolvány felmutatása mellett, kedvezményes jegyet a pénztárnál is válthatnak.

**A hangversenyzongorát CHMEL J. és FIA zongoragyára szállítja**

XI. évfolyam, 4. szám Budapest, 1929. november 15

# A ZENE

Alapította: DR SERÉGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV. ker., Váci-utca 62. f. 1
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

# HANGVERSENYMŰSORAINK ISMERTETÉSE

***

## A Székesfővárosi Zenekar VII-ik évadja

### Hetedik hangverseny. — 1929 november 17-én. — Vezényel: Bor Dezső

Közreműködik: *K. Metykó* Anna zongoraművésznő.

**A bérlet.**

1. **Beethoven** (1770 Bonn — 1827 Bécs): *III. szimfónia, Eroica, Esz-dur.*

A második szimfónia után nyomban munkához látott Beethoven, hogy az *Eroica* témaanyagát összegyűjtse. Vázlatkönyvei mutatják, hogy alakultak ki kis, félütemes frázisokból motívumok, majd hogyan növekedtek mondatokká és periódusokká. Nem dolgozott oly folyamatosan, mint Mozart, vagy Mendelssohn, sokat vergődött, kinlódott munkaközben, de annál csodálatosabb az a tematikus egység, mely műveit összefogja.

Az Eroica első két rövid akkordja helyén a vázlatkönyvek tanusága szerint lassú bevezetés volt, olyasféle, mint az I., II., IV. és VII. szimfóniák *Allegro-i* előtt. Ez az Adagio úgy látszik nem tetszett a nagyon szigorú önkritikával dolgozó mesternek és mielőtt vázlatainak kidolgozásába fogott, energikus vonásokkal áthuzta. Helyébe írta a már említett két *Esz*-dur akkordot.

A 19. század beköszöntő éveiben egy név lebegett mindenki ajkán: a Napoleoné. A korzikai ügyvéd merész pályát megfutott fia ekkor tündöklött dicsősége tetőfokán. Beethovent is elragadta a Bonaparte-láz és elhatározta, hogy Napoleon dicsőségét egy hősi szimfóniában énekli meg, melyet a zseniális hadvezérnek ajánl. De midőn arról értesült, hogy Napoleon közben császárrá koronáztatta magát, kimondhatatlan düh fogta el — Beethoven, aki *Plato* és *Plutarchos* neveltje, köztársasági érzelmű volt — és így kiáltott fel: »Hát ez is csak közönséges ember!« és felháborodásában összetépte a dedikációt, ezt a címet irván helyére: *Simfonia Eroica .... composta per festeggiare il sovenire di un grand Uomo.* (Hősi szimfónia egy nagy ember emlékének ünneplésére.) A négytételes mű első tételének *(Allegro con brio)* főtémája felfelé törő fanfárjával, erőt és törhetetlen akaratot jelentő *fortissimo* disszonanciáival, Beethoven barátja, Schindler szerint a hódító hadvezér amolyan portréféléjének készült. A romboló erőknek, a dacnak és a féktelen önbizalomnak kulminációs pontja a kidolgozási rész vége felé dübörög el előttünk titáni erővel.

A második tétel fájdalmat és ünnepélyes gyászt tár elénk. Beethoven vázlatkönyvében e *marcia funebre* főtémája 6—7 különféle alakban jelenik meg, míg mai végső alakját elérte. A komor gyászpompát a C-dur trióban könnyekkel telített vigasztaló téma váltja fel. A *coda*-ban szinte halljuk a koporsóra hulló rögök megrázó dübörgését és a sírhantot körülállók csukló felzokogását. Midőn Beethoven 1821-ben értesült Napoleon haláláról, szarkasztikusan jegyezte meg, hogy az emberi jogokat lábbal tipró zsarnoknak távozásához már csaknem két évtizeddel előbb megírta találó kísérőzenéjét.

Gyorsan pergő szonátaformában írt *scherzo* a harmadik tétel ; triójában a vadászok kürtjeinek vidám halaliját visszhangozza az erdő.

A negyedik tétel *(Finale, allegro molto)* a mester egyik legnagyobb koncepciójú szimfónikus része : a variációnak és a rondónak zseniális kombinációja. A legegyszerűbb *unisono* maga a variációs téma, mely fölé Beethoven pazar arabeszkekkel átszőtt ellentémákat, figurációkat és fugato-szerű epizódokat épített fel. Egyik témáját *Prometheus* c. balletjéből vette át. A páratlan szépségekkel teli műnek 1805 januárjában volt Bécsben a bemutató előadása.

*

2. **Mozart** (1756 Salzburg — 1791 Bécs) : *Idomeneo-nyitány.*

Idomeneus Kréta-szigetének legendás uralkodója volt a trójai háború idején. Midőn a háború befejeztével hazája felé vitorlázott, rettenetes viharba jutott ; hogy megmeneküljön már-már süllyedő hajójával a hullámsírból, fogadalmat tett, hogy a szerencsés kikötése alkalmából legelőször útjába kerülőt Poseidonnak ajánlja fel. Midőn lehorgonyozták hajóját, fia Idamantes jelent meg üdvözlésére. Idomeneus megtartotta fogadalmát és feláldozta fiát a tengerek istenének. Mozart a bajor udvar megrendelésére készítette el az Idomeneo zenejét Abbate Varesco szövegkönyvére. Bemutató előadása 1781 január 29-én volt Münchenben.

A nyitány — a szokásos kidolgozási rész nélkül megszerkesztett szonátaformában — az opera cselekményének megfelelően komor alaptónussal bír. A rövid expoziciót a témák főhangnembe való áttételével ismétli meg a komponista. A drámai hangulatkeltés súlypontja a kódába került. Itt előbb *A* majd *D* orgonaponton illusztrálja zseniális akcentusokkal a trójai király tragikumát, lelki összeomlását, mikor fiának az áldozati oltáron való haláltusáját kénytelen végignézni.

*

3. **Beethoven** (1770 Bonn — 1827 Bécs) : *Esz-dur zongoraverseny.*

A költői elmélyedésnek és a virtuóz technikának csodálatos frigye az Esz-dur koncert, amelyet Beethoven egyik lelkes bámulójának, Rudolf főhercegnek ajánlott, mert — mint egyik barátjának írja — »Már több ízben észrevettem, hogy egészen elszomorodik, ha egy neki tetsző művet másnak ajánlottam.« Először *Czerny* Károly játszotta 1810-ben Bécsben — mint 14 esztendős csodagyerek — s a koncert *megbukott*, de a következő évben a Breitkopf & Härtel-cég mégis kiadta Beethovennek ezt az V-ik zongoraversenyét. A mű előadása nagy feladatot ró az előadóművészre, mert nemcsak fölényes technikát igényel, hanem a klassszikus stílusnak abszolút megértését, a nagy költő legintimebb gondolatainak és érzéseinek kifejezését s mint Kretzschmar mondja : »hogy érvényre tudja juttatni az első tétel lovagi karakterét, az adagio-rész nyugodt méltóságát és a finále isteni humorát«.



K. METYKÓ ANNA
zongoraművésznő

Az első tétel *(Allegro)* szerkezete gyönyörű példáját mutatja a Mester formai invenciójának. Bámulatos könnyedséggel és szabadsággal kezeli az expoziciót, melyet költői szárnyalású kidolgozás és brilliánsan megkomponált kóda követ. »A kimondhatatlanul szép 2. tétel méltóságos megnyugvást kelt. Nem is tudom máshoz hasonlítani, mint az *Appassionata* adagiójához. Az éjhez írt himnus ez! Olyan, mint az ezüstös, holdsugaras, csillagfényes éj, amely csodás békét, nyugalmat lehel« . . . írja egyik bírálója. Átmenet nélkül következik a rondóformában írt 3. tétel *(Allegro)*. Száguldó passzázsok díszítik az ötletes témákat s a mindvégig gyöngyöző humorral és derűs jókedvvel megkomponált tétel emelkedett hangulatban zárja a litteratura egyik legszebb zongorakoncertét.

A versenyművet Kapuváryné Metykó Anna játssza, ki előbb Zs. Kabos Ilonkánál, majd Stefániai Imre tanárnál végezte tanulmányait. A Zeneművészeti Főiskolán 1924-ben nyert oklevelet. Kitűnő előadó készségével és nagy zenei intelligenciájával már 3 év előtt aratott zajos tapsokat a Székesfővárosi Zenekar egyik hangversenyén *Strauss* Burleszkjének interpretálásával.

*

4. **Järnefelt Armas** (1869 Viborg): *Korsholm*, szimfónikus költemény.

A finnországi születésű komponista, a helsingforsi konzervatórium egykori igazgatója ma a stockholmi kir. színház udvari karnagya.

Mint komponista egy zenekari Praeludiummal vonta magára a muzsikusvilág figyelmét. Írt két nyitányt, négy zenekari szvitet és szerenádot.

»Korsholm« c. szimfóniai költeményét 1894-ben komponálta. Komor lassú h-moll akkordokkal kezdődik a mű. A kürt bánatos témáját, mely népdaleredetre vall, a vonósok veszik át. A folyton fokozódó szenvedélyes hangot a vonósok felfelé törő futamai, valamint a hárfa arpeggioi vezetik át egy *Allegretto scherzando*-ba, melyben az előbbi téma refrénjét előbb az óboa, majd keringőszerű kísérettel igen szellemes kontrapunktizálással a hegedűk ismétlik. Ennek az epizódnak *fortissimo* kirobbanása után ismét a bevezető rész *Lento*-ja következik a szomorú népdaltöredék feldolgozásával. De hirtelen megszólal a kis dob pergése, mintha harcba induló csapatok vonulnának fel. Egy megsemmisítő tam-tam ütés ünnepélyes koráltémába vezet át, előkészítvén a már idézett refrén-téma apotheozisszerű felfokozását, melyben váratlanul Luther örökszép himnusának kezdetét: »Erős várunk a mi Istenünk« szólaltatja meg az egész zenekar, diadalmas, bizakodó *tutti*-ban.

*

## Nyolcadik hangverseny. — 1929 nov. 24-én. — Vezényel: Polgár Tibor

Közreműködnek: P. *Budanovits* Mária, a m. kir. Opera tagja és M. *Hir* Sári zongoraművésznő.

**B bérlet.**

1. **Schubert** (1797 Lichtenthal, Bécs mellett—1828 Bécs): *h*-moll szimfónia.

A legnagyobb zeneesztétikusok Goethe Faustjának e szavaival jellemzik Schubert *nyolcadik* szimfóniáját: »Der Menschheit ganzer Jammer fasst mich an!...« Nem az az éles, egyéni fájdalom szól hozzánk e hangokból, mint Mozart g-moll szimfóniájából és nem is Beethoven szimfóniáinak égrengető, titáni feljajdulása, hanem egy törékeny, érzékeny léleknek mélységes, lemondó, szívettépő fájdalma. Ha föl is bukkan itt-ott egy vigasztaló motívum, egy-egy életre való erőteljes hang, nyomában ott a lemondás, a vigasztalhatatlanság csöndes rezignációja, maga a halálfélelem közeli bús sejtése. Íme, ez a szimfónia tartalma. Egy fiatal lélek hattyúdala, egy istenáldotta genie korai halálának biztos előérzete.

Még 1822-ben kezdett Schubert a h-moll szimfónia megírásába, amelynek csakhamar készen lett az első két tétele és a Scherzo első kilenc üteme. Szinte hihetetlen, de a szimfóniát — bár még sokat komponált utána élete utolsó hat esztendejében — nem tudta befejezni. Nem tudta pedig azért, mert a halálnak az az intenzív megérzékítése, amely az első két tételből oly megrázó drámai erővel tör fel, teljesen kimerítették Schubertet, aki ugyanilyen hangulatban nem tudta folytatni a művet s minthogy a meglévő két tétellel egyenértékű részek megkomponálására nem érzett elég erőt, félretette a tollat. A halhatatlan mű azonban így is teljes, befejezett alkotásnak tekintendő.

A szimfónia csak 37 évvel Schubert halála után, 1865-ben került először előadásra és olyan sikert aratott, amilyenben szerzőjének soha nem lehetett része. Hogy miként maradhatott ez a remekmű oly sokáig elrejtve, annak az a magyarázata, hogy a Mester halála után kéziratai ifjúkori barátjának, Hüttenbrennernek a birtokába jutottak, közöttük a h-moll szimfónia is s a jó embernek sejtelme sem volt arról, hogy milyen kincset rejteget iróasztalában. Herbeck bécsi karmester érdeme, hogy végre közkinccsé lett a partitura. Amikor megtudta, hogy Hüttenbrennernél Schubert-kéziratok vannak, hozzásietett és átvizsgálta azokat. Képzelhető lelkes öröme, amikor az ismeretlen szimfónia kéziratára bukkant.

Borongós basszustéma nyitja meg az első tételt. Utána reszkető hegedűmotívum fölött fölcsendül a klarinéton és óboán a főtéma, amelynek második részében egymásután lépnek be a többi hangszerek, míg a zenekar *ff* akkordjai után gyönyörű moduláció vezet a gordonkán hozott ábrándos melléktémába. Az expoziciót bánatos hangulatú kóda zárja le. Szabályos kidolgozás után ismétlődik az első rész, a szomorú lemondás

elégiája és az elemi erővel tomboló végzet drámai erejű kódája. A 2. tétel »mennyei balzsam«-ot hoz a lélek fájdalmaira. Itt két sejtelmesen lágy dallam szövődik egymásba, az egyik élénk, reménykedő, a másik panaszos, zokogó. Váltakozva jelentkeznek a zenekar színpompás fényében, de azután jön a végső erőkifejtés — és kialszik a mécs örökre.

*

2. **Polgár Tibor**: *Hét magyar dal, népi szövegekre.*

(A szövegek *Szendrey* Zsigmond »Nagyszalontai gyüjtés«-éből és *Kriza* János »Vadrózsák« c. gyüjteményéből valók.)

1. **Elhërvad a virág . . .** (Szendrey)
Elhërvad a virág, akit nem locsolnak
Elhërvad az a jány, akit nem csókolnak
Én is elhërvadok, jaj de beteg vagyok,
Mëgcsókol a babám, mingyá mëggyógyulok.

2. **Harmatos a kukorica levele.** (Deme L.)
Harmatos a kukorica levele
Nem mondom më̈g, mi a szeretőm neve
Nem mondom én sënki embër fiának
Csak annak a barna jánynak magának.

3. **Én istenöm add mëgernöm.** (Krizsa)
Én istenöm add mëgérnöm
Kit szeretëk avval élnöm
Ha azt më̈g nem adod érnöm,
Én istenöm, végy el ingöm.

4. **Ha bëcsülletës embër ken, tudja ken.** (Mezey)
Ha becsülletës embër ken, tudja ken
Ablakomon në is hallgatózzik ken
Vagyon az ajtónak zárja, tudja ken:
Fogja më̈g ken, rántsa më̈g ken, tudja ken.
Kinyíllik a', tudja ken . . .

5. **Fáj a szívem fáj éretted . . .** (Kriza)
Fáj a szüvem, fáj éretted
De te azt sohasëm hitted
Úgy gyógyítod më̈g szüvemet,
Ha szűből szeretsz engëmet . . .

6. **Szalontai bíró kis kertjébe.** (Pelok—Szendrey)
Szalontai bíró kis kertjébe
Lëhullott a ropogós csërësnye
Ojan piros mint a csëppentëtt vír,
Mëghalok a rígi szeretömir.

7. **A rózsának tövisse van tövisse . . .** (Bondár)
A rózsának tövisse van, tövisse,
Jaj de karcsu a galambom növisse
Úgy szíp a', ha karcsu, hisz én azt úgy szërëtëm,
Annál könnyebben megölelhetem.

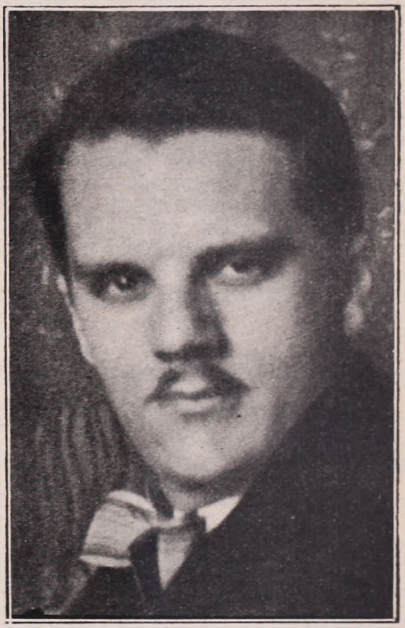

POLGÁR TIBOR
a Studio karmestere

Indája van a dinnyének, indája,
Jaj de halvány a galambom orcája
Úgy szíp a', ha halvány, hisz én azt úgy akarom,
Legalább pirosra csókolhatom.

*Polgár* Tibor, az érdekesen feldolgozott dalok szerzője, valamint a mai hangverseny vezénylő karmestere, zeneszerzési tanulmányait *Siklós* Albert tanárnál végezte a Zeneművészeti Főiskolán. 1925 óta a Rádió karnagya, hol mint egyik legkitűnőbb zongorakísérőnk, mint a Studió zenekarának igen rutinos karmestere és mint a trió-együttes agilis tagja, az ország határain túl is jóhangzású nevet vívott ki magának.

A dalokat *P. Budanovits* Mária, a m. kir. Opera együttesének egyik legnagyobb erőssége énekli, kinek nagy művészetében már ismételten gyönyörködhetett a Székesfővárosi Zenekar hangversenyeinek törzsközönsége.

*

3. **Ravel Maurice** (1875 Ciboure): *Ma Mére l'Oye, Cinq piéces enfantines.* (Lúdanyó, öt gyermekdarab.)

Ravel a francia impresszionisták egyik legjellegzetesebb típusa. Szellemessége, iróniája, lirikus elérzékenyülése vérbeli franciára vallanak. Néha szinte szégyeli érzéseinek mélységét és mindenáron arra törekszik, hogy könnyeit gúnyos mosoly mögé rejtse.

A *Ma Mére l'Oye* 1908-ban íródott. Eredetileg mesegyüjtemény volt zongorára négy kézre, a háború végén (1919-ben) a *Théatre des Arts* vezetősége megbízta Ravelt, hogy művét balletnek dolgozza át. Ebből készült ez az öttételes szvit.

Első tétele rövid *Pavane*, provencei népdalizű témával. Egy kis nyolcütemes kétszakaszos dalformát mindössze kétszer ismétel meg. Szellemes mindjárt az elején a fuvola és kürt kombinációja, majd a klarinét és angolkürt összetétele.

*Petit Poucet* (Hüvelyk Matyi) a címe a második tételnek. Magyarázó felirata: »Hüvelyk Matyi abban reménykedett, hogy megtalálja útját visszafelé is, miután kenyérmorzsát hintett el útján. Mily nagyot nézett, mikor visszafelé jövet egy szemet sem talált: mind megették a madarak . . . !« A vonósok szordinált, egyenletes nyolcadmozgása illusztrálja Hüvelyk Matyi vándorlását. Mikor a fagót veszi át humorizálva a témát Ravel üveghang-glissandókkal, trillákkal és fuvola-staccatókkal imitálja a madarak torkos szemezgetését.

*Laideronnette Impératrice des Pagodes*. Ez a Laideronnette mozgófejű kis kínai porcellánfigurák császárnője. Leveti köntösét és a fürdővízbe lép. Ezalatt kísérete énekel és hangszerjátékkal szórakoztatja. Egyik theorbán (nagy lanton) játszik, egyik citerafélén, másik violán. Halljuk a lant pengését, a citera húrjainak zizegését a kis porcellánfigurák dünnyögő énekét. Majd táncra perdül az egész társaság és víg körtánccal ugrálja körül a fürdőmedencét. Érdekes, hogy Ravel ókínai ötfokú skálában komponálta meg e tétel minden jelentősebb motívumát. E skála jellegzetessége, hogy hiányzik benne a hangsor negyedik és hetedik hangja. (*fisz, gisz, aisz, cisz, disz*, — mintha a zongorán csak fekete billentyűkön játszanánk!) Ötfokú skálában szólal meg a fuvola táncdallama, majd az óboa figurációja, sőt ötfokúak a celesta és a hárfa glisszandói. Kétségtelen, hogy Stravinskyt *Chant du Rossignol* c. szimfónikus költeményének szellemes *Marche chinoise*-ában (1913) Ravelnek ez a kis bijouja inspirálta.

Lassú keringő a negyedik tétel, párbeszéd a tündér és a mesebeli szörny között. »Légy a feleségem, szeretlek«, mondja ez lihegő vággyal. »Tudom, hogy monstrum vagyok, de légy a feleségem«. »Nem lehetek hitvesed, bár, hidd el, vannak az emberek között is szörnyetegek!« Hogy Ravel a klarinét, a hegedű, valamint a gordonka és a kontrafagót között osztja meg a keringő-témát . . . . ehhez nem kell bővebb magyarázat!

Tündérkert *(Le jardin féerique)* a címe az utolsó tételnek. Pompázó, csillogó színek, a *C-dur* tiszta ragyogása, melyet Ravel mesteri orkesztertechnikája még hatványozottan képes fokozni. Különösen impozáns az utolsó hét ütem, ebben tárja elénk pazar kézzel Ravel a mesevilág csodásan tarka költészetét.

*

4. **Liszt Ferenc** (1811 Doborján—1886 Bayreuth): *Esz-dur zongoraverseny*.

Egyike Liszt Ferenc legnépszerűbb műveinek ez a versenymű, melyet a mester az ötvenes évek elején írt. 1855 február 17-én került bemutatásra Weimarban, Berlioz vezényletével, midőn a zongora-szólamot maga a mester játszotta. A versenymű szakít a hagyományos klasszikus Concerto formával, elveti a részekre tagolást, valamint az első tétel tradicionális szonáta formáját, helyette attaccaszerűen követik egymást dalforma és rondo tételek. A mű alapeszméje egy markáns főmotívumból bontakozik ki, melyet legelőször a zenekar intonál. Ennek kontrapunktikus ellentémái, majd diminuiciói bukkannak fel a zongora jelentős technikát követelő szólamában. Az adagio-ban előbb egy bensőséges kantiléna részt énekel a szólóhangszer, de ezt rövidesen felváltja a zenekar zivataros tremolóitól kísért recitatívó, mey zseniálisan készíti elő a humorral teli *scherzot*. Amikor a tündérek tánca szinte orgiává fajul, hirtelen kísérteties reminiszcentia gyanánt jelenik meg a főtéma, előbb a zongora-szólamban, majd az üstdob tompa ritmizációjában, ezalatt azonban érdekes össze-visszaságban vonultatja fel előttünk Liszt az előző tételek epizódtémáit. Hatalmas *crescendo* készíti elő az indulószerű utolsó tételt és diadalmasan fejezi be a művet a dinamikában és tempóban folyton fokozódó *stretta*-ban.

A versenyművet *M. Hir Sári* zongoraművésznő játssza, kinek gyöngyöző technikáját és acélos erejű, nemes zongorahangját már ismételten volt alkalmunk megcsodálni önálló hangversenyein.

*

5. **Siklós Albert** (1878 Budapest): *Tinódi Lantos Sebestyén*, nyitány.

Ez az 1926 nyarán komponált nyitány 1927 januárjában került bemutatóra a Filharmóniai Társaság egyik hangversenyén. (Vezényelte: *Fleischer* Antal karnagy.)

Főtémája zivataros időknek, a 16. század elejének tükörképe: lezajlott a szerencsétlen mohácsi csata és a török Magyarország nagy részét hatalmába kerítette. A megdermedt lakosság között politikai viszály, vallási harc és erkölcsi züllés dúlt. Szinte feltartóztathatatlanul rohant a nemzet a megsemmisülésbe. *Tinódi Sebestyén*, a 16. század egyik legérdekesebb jelensége, éles szemmel figyelte az eseményeket. Gyűlölte a pogány ellenséget és honfitársait összetartásra buzdította, hogy közös erővel győzzék le a pogány török további győztes előrenyomulását. Istenben való hit és mély hazaszeretet csendül ki minden énekéből. Harcközben is buzdította a küzdő vitézeket, de megjelent ütközetek

végén is a táborban, hol lelkesítő verseket rögtönzött katonái között. Tinódinak három históriás énekét dolgozta fel Siklós ; mindhármat Mátray Gábor 1859-iki kiadványából merítette. Egyik az »Egervár viadaláról való ének«, melynek töredékeit nemcsak a főtémában, de az ünnepélyes kóda *continuo*-basszusában is megtaláljuk ; másik a »Károly császár hada Szaxóniában« című, melyet melléktémának használt fel ; végül a »Judit asszony históriája«, ennek dallama, mint gordonka-szóló vonul végig a kidolgozási rész lassú epizódján.

A nagy szonátaformában megkomponált mű, mely inkább szimfónikus költemény, mint nyitány, az expozició zárótémájában vetíti elénk a törökkel való csatározások egyikét. Ágyúdörgés, fegyverek csattogása, acélpajzsok döngése, sebesültek ordítása hallik. Végre sikerült megfutamítani az ellenséget. Lassan lecsendesül a harci zaj és a táborban vitézeivel magára maradt lantos énekbe fog bele (gordonka-szóló), melyet csak elvétve kísér egy-egy lant-, illetve hárfa-akkord. A zenekar érdekesen illusztrálja a harcosok szájtátó figyelését, amint lassan nekihevülve, maguk is együtt éneklik Tinódi mesterrel a históriás ének refrénjét.

Az expozició visszatérésének végén illusztrált újabb csetepatéban Tinódi megsebesül, hátratántorodik, barátai gyorsan köréje sereglenek és köpenyére fektetik. Mégegyszer felhangzik a dal ajkairól, de hirtelen megszakad az ének, szemei megtörnek és a kemény harcosok megrendülve veszik le fejükről süvegüket. Siratóének.

## A KARMESTER,

aki zenekari, énekkari vagy operai előadást vezényel, »kezében tartja« az interpretálás módjának legkisebb árnyalását is. Tevékenysége nemcsak abban merül ki, hogy a kompozíciókban előírt taktust veri, nehogy a zenekar kiessék a pontos összjátékból, hanem ennél jóval több a hivatása. Elsősorban pedagógusnak kell lenni, ki együttesének tagjait ráneveli a zenekari játékra vagy a karéneklésre, megismerteti velük különböző stílusok interpretálásának szellemét, összjátékra szoktatja őket, hogy a szubordináció kötelező betartásával mindenki érvényesíthesse saját egyéni kvalitásait. Azonkívül szuggeszcióképességgel kell rendelkeznie, hogy mimikájával, szemjátékával, gesztusaival akaratát is a legapróbb részletig tudja érvényesíteni. Annak a fölényes biztonságnak, mellyel a karmester zenekara vagy énekkara fölé kerekedik, egyik feltétele a minden részletre kiterjedő zenei tudás és muzikális adottság, másik feltétele a külső rátermettség, elsősorban a hibátlan testi kondició.

Színházi karmesterek pályájának útja legtöbbször a zenekari pulttól a korrepetitori szobákon át vezet a karmesteri emelvényig. Hangversenytermek dobogóin működő karmesterek karrierje sokszor konzervatóriumok zeneszerzési tantermeiből indul ki, néha már megalapozott hegedű- vagy zongoraművészi pályafutásból.

Általában klasszikus, romantikus és impresszionista karmestertípust szokás emlegetni. A *klasszikus* karmester a bemutatásra kerülő műnél csak a komponista intencióit tartja szemmel. Nem önkényeskedik tempókban, nem másítja meg az előírt dinamikát, a mű keletkezésének korában divott stiláris kifejezőeszközöket használja, formai felépítésben pedig nagyvonalúságra törekszik, néha egy-egy epizód részletes kidolgozásának mellőzésével. *Colonne, Lamoureux, Bülow, Hans Richter, Muck, Mottl, Hermann Lévi, Nikisch, Löwe* és *Weingartner* a klasszikus karmestertípus legnagyobb reprezentánsai. Klasszikus karmester volt a mi nagy *Erkel* Sándorunk és és a nemrég elhúnyt növendéke, *Kerner*



Frauenlob (Meisseni Henrik) zenekara.
(XIV. század eleje.)

István is. A *romantikus* karmester művészete részletezőbb, aprólékosabb. Nagyvonalúság helyett kisebb epizódok hatásos kidolgozására törekszik. Figyelme a legkisebb agógikus ingadozásra is kiterjed, néha túlozza is a tempó és a dinamika egy-egy ütemen belül jelentkező változásait. Kikeres magának egy-egy jelentékenynek vélt középszólamot, amit feltűnően kiemel, sőt arra is vállalkozik, hogy hangszerelési retusirozásokat végez a partitúrán, ha ennek szükségét látja. Míg a klasszikus karmester munkásságának javarészét a próbateremben végzi s a közönség előtt csak a legszükségesebb, legegyszerűbb mozdulatokra szorítkozik, addig a romantikus karmester szinte oktatja a közönséget dirigálása közben, rámutatván témák kontrasztjára, elrejtett motívumok előtérbe hozatalára, dinamikai tetőpontokra, imitációkra és hangszerelési effektusokra. *Chevillard*, Bruno *Walter*, *Safonov*,



Hangverseny V. Albert bajor fejedelem udvarában. (XVI. század.)

Clemens *Krauss*, *Nedbal* és *Kleiber* tekinthetők romantikusoknak. Egy harmadik típus, nevezhetnők *impresszionistának*, a ma művészetének jellegzetes teremtménye. Bizonyos színészi temperamentum, túlfűtött idegesség, az előadandó műnek a közönség felé való megjátszása, improvizáló hajlandóság, a szokásos ütemezési mozdulatok teljes mellőzése, szeszélyesség, pillanatnyi hangulatváltozásoknak tempóban és dinamikában való gyors vetítése — mindezek együtt adják össze ennek a karmestertípusnak mozaikképét. Talán hozzátehetjük még, hogy ez a dirigensfajta nem ismer tradíciót, tekintélyt, viszont szerencsére inkább csak az utolsó húsz esztendő terméséből állítja össze műsorát.

A dirigálás mesterségét elméleti úton megtanulni kárbaveszett fáradság. Rátermettség, elhivatottság híján még a gyakorlati módszernek is kevés az értelme. Azzal még nem megy semmire a karmesterjelölt, ha meg is tanul partitúrát olvasni és el is sajátítja az ütemezés módjának általánosan elterjedt szabályait. Ahhoz, hogy jó karmester legyen belőle, még speciális tehetségre van szüksége, valamire, amivel sokszor a legkitűnőbb zenészek — komponisták, hangszerjátszók — sem mindig rendelkeznek. Ezt a valamit talán a következő fogalmakban összegezhetjük : iniciáló készség, akarat, energia, ritmikai

biztonság, bizonyos fokú szuggesztív készség, zenei ízlés, a zenekari matéria — hangszerek, zenekari tagok, hangszerjátéktechnika — alapos ismerete és pedagógiai adottság párosulva a muzsikuspszichébe való behatolni tudással. Kétségtelen, hogy a rossz, közepes, jó karmester és az orchesterművész közötti elválasztó fokozatok abból adódnak, hogy a fenti erényekből mennyivel rendelkezik a dirigens.

Ma, pályaválasztási szempontból ennek nagy a jelentősége, mert a karmesteri pályán olyan hallatlan a túlprodukció, amire alig volt még példa a multban. Csalódások, kettétört karriérek megelőzéseként bizony célszerű lenne, ha erre a nagy kvalitásokat követelő pályára csakis azok az ifjak lépnének, akik nem tekintik a dirigensi emelvényt menedéknek komponista vagy zongoraművészi pályájuk balsikerei után.

*

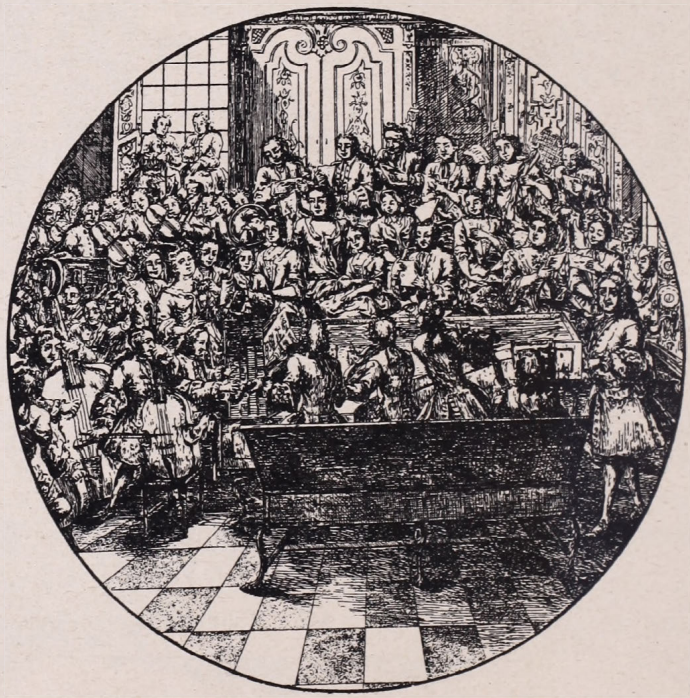

Händel zenekara. (XVIII század.) Eredeti rézkarc után.

A dirigensi mesterség a középkor egyházi énekkarainak fellendülésével alakult ki. A menzurális zene korálhangjegyeinek egyszerű ritmusát a karvezető karjának felemelésével és leejtésével jelezte, de minthogy az énekesek a koráldallamot legtöbbször pusztán emlékezetükből intonálták, a dirigens még arra is törekedett, hogy mozdulataival a dallamvonal hullámzását is megrajzolja a levegőben. Ezt a bonyolult vezénylést váltja fel a 13. század végén egy sokkal művészietlenebb dirigálás: a zörejes, hangos taktusverés, melynek alkalmazása egész a 17. század végéig tartott. A ritmus lüktetését — fél- és negyedhangjegyek értékét — ezekben az évszázadokban a karmester jobbsarkának hangos dobbanásaival, vagy tapsolással, vagy kalapácsütéssel, vagy a padlónak furkósbottal való döngetésével markirozta. Ma már el se tudjuk képzelni, milyen benyomást kelthetett a hallgatóban az, mikor egy miserészlet előadása közben, vagy egy víg madrigál bemutatása alatt, vagy egy színpadi ária és balletzene interpretálásánál állandóan, messzire hallhatóan követte az éneket vagy a hangszeres zenét egy kellemetlen, egyöntetű zaj, mely halkabb intonációknál talán túlszárnyalta magát a muzsikát. Ma is mutogatják a velencei Szent Márk-templom egyik kórusán az oltár felé eső faburkolaton a 16—17. század karvezetői dirigálásának látható nyomait. A bolognai St. Pietro katedrálisában négy évszázad karmesterei tányér-

szerű mélyedést vájtak ki ütemezésükkel a falbaillesztett vízszintes deszkalapon. Lully, XIV. Lajos, a »Napkirály« udvari komponistája és karmestere a mai színházi portások díszveretű botjához hasonló dirigensbottal ütötte néha teljes erővel a padlót ; patrónusának felgyógyulása alkalmával rendezett hálaadó zenés istentisztelet alkalmából véletlenül megsértette lábát. Sebével, melyet színes harisnyája inficiált, nem törődött és néhány napra vérmérgezésben halt meg.

Valamivel szelídebb volt a vezénylésnek az a módja, mikor az olasz és a francia opera bölcsőkorában a hangversenymester, aki egyszersmind az együttes vezetője is volt, a kritikusabb helyeken abbahagyta a hegedűjátékot és vonójával ütötte hangosan vagy a kottatartót, vagy a súgólyuk kagylóját. A 17. században, mikor a karmester — a *maestro al cembalo* — hangszere mellől kísérte a recitativokat és vezette cembalojátékával a színpad és zenekar összjátékát, gyakran segédkarmesterrel dolgozott, aki, játéka után igazodva, pálcával vagy papírtekercscsel verte a pulpitust.

A hangos ütemezés ellen már a 18. század közepén hallatszottak hangok. Nemcsak a muzsikusok nyilatkoztak ellene, hanem a közönség, sőt a sajtó is, melynek néhány kitételét érdekes dokumentumként őrzik a berlini, frankfurti és nürnbergi könyvtárak.

Rövid, tehát félméteres dirigenspálcánk csak a 18. század végén veszi fel mai alakját. *Spontini* (1774—1851), a párizsi opera karnagya, a »Vesztaszűz« és a »Cortez Ferdinand« szerzője még vízszintesen, közepén marokra fogva pálcáját, dirigálta korának operairodalmát. Valószínű, hogy *Weber* (1786—1826), a »Bűvös vadász« és az »Oberon« halhatatlan komponistája tartotta először pálcáját úgy a kezében, amint mai karmestereink, bárha még merev csuklóval és nyújtott karral dirigált. Marschner (1795—1861) szívesen használt vékonyra sodort papírtekercset, Mendelssohn pedig közönséges rövid nádpálcát. A ma stílust a Wagner—Liszt—Bülow-triász teremtette meg, a mechanikus ütemezés helyébe a mozdulatjátékot,a hangszerek és hangszercsoportok megszólalásának, beintésének, motívumok taglalásának és a dinamika változásának szuggeráló mimikáját léptetvén.

Befejezésül még röviden megemlíthetem, hogy a karmesteri pálya, mint önálló életcél alig 80 éves. A 15—16. század karmesterei (Josquin, Lassus, Palestrina) tulajdonkép komponisták voltak és mint ilyenek vezették a pápai stb. énekkarokat. Ugyanezt tapasztaljuk az opera kialakulásának korában (17. század). A 18. század, a hangszeres zene fejlődési kora teremt meg egy újabb dirigenstípust : a hangversenymestert, aki — cigányzenekaraink primásaihoz hasonlóan — hegedűjátékával vezette zenekarát, közben vonóját használván néha karnagyi pálcának.

## LIONARDO DA VINCI

a renaissance szellemi ideáltípusának, az *Uomo universale*-nak legmagasztosabb személyesítője 410 évvel ezelőtt, 1519-ben halt meg. Építész, festő, szobrász, író, természettudós és zenész volt ; zenetudományi képzettsége, a lantjátékban való kitűnő jártassága adja meg az impulzusát, hogy az *Utolsó vacsora*, a *Mona Lisa* és a *Keresztelő Szent János* halhatatlan festőjéről e lap hasábjain is megemlékezzünk. A párizsi *Institut de France* könyvtárában, valamint a londoni *South Kensington Museum*-ban őrzött több kötetre terjedő kéziratában *Lionardo* matematikai, mérnöki, haditudományi, csillagászati és a repülés technikájára vonatkozó, sokszor megdöbbentően jövőbe látó megjegyzései között sok zenei vonatkozású tétel húzódik meg.

Ne felejtsük el, hogy e feljegyzések a 15. század végén készültek, tehát abban a korban, amikor *Okeghem*, *Hobrecht* és *Josquin de Près*, a németalföldi iskola mesterei szőtték az imitációs technika mesterfogásait. Misék, motettek, világi chansonok és madrigálok kibontakozási korszaka volt ez, mikor a szándékosan bonyolultságra való törekvés még elfojtotta a dallamot.

Lionardo, mialatt írásaiban a statika, a szabad esés és a súrlódás tüneményeivel foglalkozik, így ír a zenéről : »Különös egy megnyilatkozása hangulatainknak, melynek célja több, mint puszta gyönyörködtetés : megismerteti velünk a természeti titkoknak kifürkészhetetlen okszerűségét. Nem véletlen műve, hogy egy rőfnyi síp alsó nyolcadát két rőf hosszú síp

adja meg és van amögött valami, hogy a skálának hét hangja van, mint a szivárványnak hét színe és a hétnek hét napja . . . « Egy másik megjegyzése *Helmholtz* 350 évvel később kifejtett rezonanciaelméletének előhírnöke : ». . . ha húrokat pengetek a térben, alig hallom hangjukat, de fokozottabban erős a hangjuk, ha a lant szekrénye fölé feszítem ki, mert itt a lant faanyaga is rezeg, amiről tenyerünkkel meggyőződhetünk. Mélyebb hangokhoz jobb, ha nagyobb körtét (tudniillik rezonátorszekrényt, a régi lantoknak körte-alakú testük volt!) veszek, magasabbakhoz kisebbet. A húrok alá helyezett érintők mindig kisebbek lesznek, mint az inga gyorsulását jelző mérce és a rugalmas labda visszapattanásának időtartama . . .«

Akusztikai megfigyelésein kívül mint lantjátékost sokat emlegetik kortársai. »Nőiesen meleg, behízelgő, lágy hangja« elbűvölte hallgatóságát. Modelljeit — különösen Mona Lisát — előbb énekével és lantjátékával vidította fel, »hogy arca ne kapjon fáradt, szomorú kifejezést, mint ahogy ez gyakran bekövetkezik, ha az ember festőnek ül.« Mint a rögtönzött rímnek nagy mestere, Lionardo sokszor improvizált dalokat, hogy műtermének fáradt művésznövendékeit buzdítsa, lelkesítse. Ilyenkor feltűnt, mily változatos szólamokat pengetett énekéhez, mellyel új hangulatokba ringatta baráti körét.

Sokat foglalkozhatott a lant hangjának erősítésével. Erre vonatkozóan rajzvázlatai maradtak ránk, a papír margójára írt — eddig még meg nem fejtett — számokkal és mértani ábrákkal. Kísérletezett a lant testének anyagával is, különböző minőségű falemezekkel, sőt fémekkel is. *Vasari*, a renaissance mestereinek életrajzírója Lionardoról feljegyzi : »az 1494. évben Lodovico Sforzát választották meg a hirtelen elhúnyt Giovanni Galeazzo milanói herceg utódául. Nagyon szerette a lantjátékot és értesülvén Lionardo művészetéről, meghívta magához. A Mester e megtiszteltetésre hangszerét is magával vitte, melyet maga készített színtiszta ezüstből lófejalakúra. Ez a sajátságos, a megszokottól eltérő forma arra szolgált, hogy a hangot kiszámítottan erősebbé és kellemesebbé tegye. Lionardo túltett játékával mindazokon a zenészeken, kik Milanóban összejöttek . . .«

Kár, hogy többet nem tudunk róla, sem akusztikai kísérleteiről, sem zenei képzettségéről. Csodálatraméltó sokoldalúságából és kortársainak dícsérő nyilatkozataiból azonban joggal következtethetjük, hogy *Lionardo* a zenével szemben is ugyanazt a szenvedélyes tudásvágyat tanusította, mint a természettudományok, a fizika, a matematika és a képzőművészetek misztériumaival szemben.

SEBESTYÉN EDE

## MOZART MAGYAR MŰVÉSZEI

A *Szöktetés a szerályból* és a *Figaró házassága* rendkívüli sikere után újabb szöveget kért Mozart *Da Ponte*-tól, a *Figaró* librettistájától. Ezt a szöveget két másikkal egyidőben készítette el a rutinos író. *Salieri* részére egy Beaumarchais-vigjátékot dolgozott fel, *Martin* zeneszerző részére eredeti librettót és Mozart részére *Don Juan* történetét. *Tokaji bor* mellett és gazdasszonya csinos leányának jelenlétében dolgozott és hatvanhárom nap alatt elkészült a három szöveg.

Mozart, akit az említett két opera prágai sikere után meghivtak a cseh fővárosba, 1787-ben, január 11-én érkezett oda. Magával vitte a Don Juan szövegét, mert az volt a szándéka, hogy Prágában marad hónapokig és ott készíti el a zenéjét. Így is történt. A bemutatóelőadást október 25-én tartották viharos sikerrel s az első négy előadást maga Mozart vezényelte ; november végén boldogan utazott vissza Bécsbe, ahonnan nagyon leverten és csüggedten távozott az év elején.

I.

Az új remekmű elindult útjára. A prágai siker híre vitte előre nagyszerű lendülettel.

Prága után *Bécs* volt az első város, amely bemutatta. Ez természetes is, hiszen Bécs volt Európa zenei életének középpontja. Itt 1788-ban, május 7-én volt a *Don Juan* első előadása, a prágait is meghaladó sikerrel.

Most évtizedes szünet következett. *Pest szakította félbe a csöndet.*

A pesti *Királyi Városi Színház* 1797-ben, december 28-án adta elő Mozart új operáját, ugyanabban az esztendőben, amikor a szerző szülővárosa, Salzburg. Gyönyörű előadás volt s a következő év végéig összesen négyszer került színre. Hányszor adták elő a következő négy évtizedben, nem lehet tudni, mert *Freisauff* Rudolf bécsi zenetörténeti író, aki megható lelkesedéssel és emberfeletti türelemmel gyüjtötte össze a *Don Juan* opera történetének adatait, az 1799-től 1839-ig terjedő időről semmiféle adatot sem talált.

A pesti *Nemzeti Színház* 1839-ben vette föl műsorába ezt a dalművet, természetesen magyar nyelvű előadásban. (A Városi Színház német nyelvű előadásokat tartott.) Kitűnő szereplői voltak, a színház zenekara is kifogástalan művészi munkát produkált, érthető tehát, hogy a közönség nagyon megkedvelte a művet. Az operaház megnyitásáig összesen hatvanegyszer adták elő, azóta pedig nyolcvankilencszer. Ha ebben az évben még előadják, akkor a megnyitás óta eltelt negyvenöt évre kilencven előadás jut, tehát évenként kettő. Valóban: nagyon kevés.

*Budán* 1798-ban mutatták be a Don Juan-t s az év végéig összesen ötször került színre.

Következnek Magyarország *vidéki városai.*

*Eperjesen* a budai bemutató esztendejében, 1798-ban csendült meg először — de német színpadon — a Don Juan halhatatlan zenéje, *Pozsonyban* ugyanebben az évben; az előbbi városban április hónapban, az utóbbiban decemberben.

*Kassán* 1806-ban adták elő első ízben, német szöveggel, de 1829-ben már magyarul, *Pályi* Elek érdekes fordításában. *Kolozsvárt* 1826-ban volt a bemutatója, itt kezdettől fogva Pályi magyar szövegét használták. Az erdélyi főváros színháza olyan magas színvonalú előadásokat produkált, hogy sikeresen versenyezhetett volna sok osztrák és német dalszínház Don Juan-előadásával. *Debrecenben* 1829 elején vették föl a színház műsorába Mozart operáját. Itt természetesen szó sem lehetett másról, mint magyar nyelvű előadásról. *Aradon* 1840-ben, *Pécsett* 1841-ben, *Sopronban* 1842-ben ismerte meg a színházi közönség a kőszobor-vendéget . . .

Most lássunk egy kis nemzetközi összehasonlítást, amelyből kiderül, hogy a *Don Juan* első előadásával mennyire megelőztünk nagykultúrájú külföldi városokat. Tehát Pesten — mint láttuk — 1797-ben volt a bemutatóelőadás, *Párisban* 1805-ben, *Rómában* 1811-ben, *Bernben* 1812-ben, *Londonban* 1817-ben, *Pétervárott* 1825-ben, *Genfben* 1854-ben.

*Vidéki* relációban: Eperjes és Pozsony 1798-ban, *Innsbruck* 1800-ban, *Milano* 1814, *Torino* 1815, *Genova* 1824, *Velence* 1833, *Lyon* 1822, *Marseille* 1842, *Bordeau* 1869. Tehát vezetünk fővárosszámba menő külföldi nagyvárosokkal szemben, amit nem lehet egészen elszigetelt jelenségnek tekinteni; különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy *Münchenben a cenzura egyáltalán nem akarta megengedni a Don Juan előadását* és 1791 nyarán hozott

végzésében kimondta, hogy *a Don Juan előadását örökre megtiltja.* Olyan nevetséges dolog, amikor a cenzor *örökre* megtilt valamit! Hova lettek ezek a nagyhatalmú emberek? Ki tudja akár csak a nevüket is? És az örökre betiltott *Don Juan* ma is él még és túlél sok, sok cenzort!...

II.

*A Don Juan és Klapka tábornok találkoztak egy német színházban...*

A komáromi győző 1849-ben, október 18-án *Hamburgban* tartózkodott és elment a Városi Színházba a Don Juan előadására. Mindjárt a nyitány után megismerte valaki és másodpercek alatt az egész közönség megtudta, hogy a híres hadvezér, a magyar szabadság egyik legragyogóbb hőse a színházban van. Harsogó éljenzéssel üdvözölték, kalapokat és kendőket lengettek feléje s a zenekar háromszoros tussal ünnepelte.

— *Éljen Klapka!* — kiáltotta a rajongó közönség és alig lehetett az előadást megkezdeni a nagy lelkesedéstől és izgalomtól. És előadás közben, amikor az énekkar a szabadságdalt elénekelte, megismétlődött a tüntetés.

— *Éljen Klapka! Éljen a szabadság!* — kiabálták mindenfelé. Az énekkar kétszer is megismételte ezt az áriát s a közönség nagy tisztelettel és melegséggel ünnepelte a hős magyar tábornokot.

III.

*New-Yorkban magyar tenorista énekelte a Don Juan első és második német nyelvű előadásán Don Ottavio szerepét: Udvardy Antal volt a neve.*

New-Yorkban 1825-ben mutatták be ezt az operát; *Garcia* világhírű társulata vitte magával, de olyan gyenge volt az ensemble, hogy az első előadást csak nagy zökkenőkkel tudták megtartani és több ízben csaknem nyilvános botrány tört ki emiatt. Garcia, aki Don Juan szerepét énekelte, kénytelen volt a kardjával dirigálni a szereplőket; Don Ottaviot össze is szidta nyilt színen.

A nyolcvanas évek közepéig csakis olasz nyelven került színre ez az opera New-Yorkban. Németül első ízben 1884-ben adta elő a *Metropolitan, Damroschnak*, a méltatlanul hamar elfelejtett karmesternek vezetésével.

Udvardy Antal, aki Don Ottaviot énekelte, feltétlenül nagy kvalitású énekes lehetett, ha a Metropolitan Opera vezetői és Damrosch ilyen fontos szerepet bíztak rá. Udvardy esztendőkön át a budapesti Nemzeti Színház tagja volt, de még az Operaház megnyitása előtt felbontotta szerződését és kiment New-Yorkba. Baritonista volt, de hangjának világos színe és könnyedsége alkalmassá tette tenorszerepek éneklésére is, így jutott New-Yorkban a Don Juanban Ottavio szerepéhez.

Udvardy Antal nem tért vissza New-Yorkból. Amerikában maradt, de híre veszett. Hová került később s hol és mikor halt meg, máig is titok.

IV.

Most pedig bemutatjuk azoknak a *magyarországi származású* énekeseknek és énekesnőknek a névsorát, akik a mult században a *Don Juan* szerepeiben *külföldi* színpadokon felléptek.

*Benza Ida.* Pesten született 1846-ban. Bécsben tanult és ott kezdett szerepelni az Udvari Operában. Az 1868-ik esztendőt Olaszországban töltötte

és a milanoi Scalában is vendégszerepelt. Pestre visszatérve, a Nemzeti Színház énekesnője lett, azután Oroszországban tett nagyobb körutat s amikor ismét visszatért, Nagy Imrének, a Nemzeti Színház tragikus véget ért művészének lett a felesége. A bécsi Udvari Operában Zerlina szerepét énekelte.

*Csillag Róza.* Irsán született 1834-ben. Kilenc esztendős korában lépett fel először a győri színházban, tíz éves korában pedig már a pesti Nemzeti Színházban szerepelt. *La Grange* asszony Bécsbe vitte tanulni és tizenöt esztendős korában már Fides szerepét énekelte a *Próféta* operában. Berlinben is igen nagy sikerrel szerepelt az Udvari Operában, azután Moszkvában, Péterváron, majd visszatért Bécsbe, ahol fejedelmi fizetéssel szerződtették : tizenhétezer forintot kapott. Donna Elvira szerepét énekelte.

*Fodor Jozefin.* Párisban született 1793-ban A következő esztendőben szülei Pétervárra költöztek, ahol apja Kurakin herceg zenekarának igazgatója volt. Jozefin tizennégy esztendős korában szerepelt először a nyilvánosság előtt, mint énekesnő és másnap már az udvari dalszínház szerződtette elsőrangú szerepkörre. Oroszország után Páris, London, Olaszország következik, majd ismét Páris. Fodor Jozefin volt korának Jeritza Máriája. Tüneményes művészi pályafutása azzal végződött, hogy Bordeauban szinte erőszakosan a színpadra kényszerítették, amikor — hangjának gyöngülése miatt — már régóta nyugalomba vonult és *balsikere miatt nyomtalanul eltűnt.* Sohasem tudták meg, mi történt vele, hol és mikor halt meg. Zerlina szerepét énekelte Londonban.

*Fischer-Schwarzböck Beatrix.* Temesvárott született s Bécsben, Párisban, Londonban és Berlinben működött hosszabb ideig, de bejárta egész Európát. Donna Anna szerepét énekelte Bécsben.

*Ehnn-Sand Berta.* Pesten született 1845-ben. Bécsben tanult s előbb Linzben, azután Nürnbergben szerepelt, majd Stuttgartban, onnan a bécsi Udvari Operához került, végül a berlini Udvari Opera tagja lett. Zerlina szerepét énekelte Bécsben.

*Klapky Katalin.* Mosonszentjánosban született 1855-ben s egy foltozó varga leánya volt. Előbb pesztonka volt Sopronban és Bécsben, azután karénekes és csakhamar Európa és Amerika egyik legünnepeltebb Wagner-énekesnője. Eszményi Izolda és Brünhilda volt. Donna Anna szerepét énekelte Bécsben és Hamburgban.

*Náday Ferencné* Vidmar Katalin. A budapesti Nemzeti Színház énekestagja volt a hetvenes években, de többször szerepelt külföldi operák színpadán is. Zerlina szerepét énekelte Bécsben.

*Orgeni Aglája.* Rimaszombatban született 1845-ben. Az énekben Viardot—Garcia volt mestere. Hollandiában s a rajnamenti német városokban kezdte művészi pályafutását, azután Berlinben működött, öt évig Londonban, azután visszatért Németországba. Donna Anna szerepét énekelte Schwerinben.

*Schodelné Klein Róza.* Kolozsvárt született. Egy *Klein* nevű bábaasszony nevelte fel, az adott neki nevet is. *Schodel* zenetanító volt a pártfogója, aki mint tizenöteszendős leányt feleségül vette és kivitte Olaszországba éneket tanulni. Tizenegy esztendeig volt tagja a Nemzeti Színháznak, de közben külföldön is vendégszerepelt, sőt a bécsi Udvari Operának rövid ideig tagja is volt. Donna Anna szerepét énekelte Bécsben, Prágában és Wiesbadenben.

*Tietjens Teréz.* Magyar szülőktől született Hamburgban, 1831-ben. Hamburgban, Frankfurtban, Bécsben, Londonban működött, közben rövidebb ideig Párisban és amerikai városokban. Donna Elvira szerepét énekelte Bécsben, Berlinben, Drezdában és Londonban.

*Unger Karolin.* Székesfehérvári származású apa leánya volt s 1803-ban született Bécsben. Mint énekesnő világnagyság volt. Bécsben, Rómában, Nápolyban, Milanoban, Párisban működött. Beethovennek, aki apjával is ismeretségben volt, meghitt barátnője és tanácsadója volt a IX. szimfóniával és a Missa Solemnis-szel kapcsolatban. Lenaunak menyasszonya volt. Donna Anna szerepét énekelte Nápolyban.

*Voggenhuber Vilma.* Pesten született 1845-ben. A pesti Nemzeti Színházban, később Berlinben, Hannoverben, Rotterdamban működött, 1868-tól haláláig (1888) a berlini Udvari Opera tagja volt. Donna Anna szerepét énekelte Berlinben.

*László Doria* asszonyról, aki a darmstadti udvari színház énekesnője volt és Donna Anna szerepét énekelte, továbbá *Kálmán Metáról*, aki Zerlintát énekelte Hamburgban, nem sikerült semmiféle életrajzi adatot felkutatnom. Végül két férfi rekeszti be a szép névsort.

*Bignio Lajos.* Pesten született 1839-ben. Bécsben működött, azután a pesti német színháznál, majd a Nemzeti Színháznál s német és angol színpadokon. Don Juan szerepét énekelte Bécsben.

*Hölzel Gusztáv.* Pesten született 1813-ban. A bécsi Udvari Operában kezdte működését, azután Berlinbe ment, onnan Párisba, Londonba, Amerikába. Visszatért Bécsbe s az Udvari Opera örömmel fogadta vissza, de Marschner operájának, a *Templom és Zsidónő*-nek egyik előadásán meg nem engedhető rögtönzést kockáztatott meg, amiért nyomban elbocsátották. Igen termékeny volt mint zeneszerző is. Csaknem háromszáz dalt, zongoradarabot és egyházi éneket komponált.

# SZÍNHÁZ

◆◆◆

**Musszorgszky** befejezetlen operáját »A házasság«-ot *Ruijnemann* holland komponista egészítette ki.

**Rogowszky** lengyel zeneszerző »Mirko herceg« címen új operát fejezett be, mely szláv népdalmotívumokon épült el.

**Mozart Idomeneoját** *Strauss* Richárd dolgozta át a bécsi udvari opera számára. A bemutatóelőadást maga Strauss készíti elő.

**Malipiero** Francesco legújabb műve: »Velence titka« c. négyfelvonásos operája.

**A lipcsei opera** idei szezónja a következő bemutatókat és felújításokat hozza: *Verdi:* Falstaff, *Muszorgszky:* Boris Godunov, *Donizetti:* Lammermoori Lucia, *Wolf* Hugo: Corregidor, *Cherubini:* A vízhordó, *Milhaud:* A világ teremtése, *Wilckens:* Karussellfahrt, *Stravinszky:* Petruska, *Stravinszky:* Pulcinella-szvitjének színpadi átdolgozása.

**A salzburgi ünnepi játékok** nyári műsorának opera-tervezetét most készítették el. Színrehozzák *Strauss* Richard »Elektrá«-ját, melynek szövegkönyvét Hoffmannsthal Hugó írta; a nyáron elhúnyt poéta emlékének áldoznak ezzel az előadással. A »Figaro házassága« Clemens *Krauss* vezényletével, az »Orfeusz« Bruno Walterrel kerül színre. Franz *Schalk* vagy a »Don Juan«-t, vagy a »Fidelio«-t dirigálja.

**Japánban** vallásos okokból mellőzik az európai operát, bár Tokióban igen fejlett a színházi kultúra, Köztudomású, hogy a »Pillangó kisasszony« bemutatását a népharag tiltakozása akadályozta meg. Most végre a japán állami színház először tűzött operát műsorába: *Xescak Jamada* japán komponista dalművét. A tervezett newyorki bemutatót a tokiói sikertől teszik függővé.

**Külföldön újra betanult operák.** *Gluck* »Orpheus«-át a modern rendezés szolgálatába állította Frankfurt. *A Laban-féle ritmusiskola* növendékei vonultak fel, hogy az antik kar szerepét néma tömegmozgással

helyettesítsék. *Steinberg* karnagy, a berlini Bruno *Walter* példájára, a befejező kar helyett Gluck »Echo és Narciss«-ának végső karát énekeltette: himnuszt Ámorhoz, szép felvonulással. — Ugyancsak Frankfurt *Auber* »Fra Diavolo«-ját is modernizálta: a rendező, Robert *Scheel*, megfosztotta romantikájától, sportöltözetet, pizsamát szerepeltet, Fra Diavolo monoklival lép fel, egyik bandita kinematográfképet vesz fel . . . Az éppen száz éves zene azonban ellenmondás nélkül tetszett. — *Stuttgart*, elég későn (negyedszázaddal a zeneköltő halála után) színrehozta *Dvorák* »Russalka«-ját. A nemes, dallamos zene kedves, meleg hangulatot árasztott. — A rajnavidéki Kaiserslautern »Fidelio«-t újított szöveggel mutatta be: a 18. századbeli terjengős prózát Richard *Specht* tömörebbé, színszerűbbé írta, hogy ne gátolja a nagyszerű zene hatását. A szép eredmény meg is volt. — A »Figaro lakodalma« pedig a berlini Städtische Operben került színre új rendezésben: Karl Heinz *Martin*, a Budapesten is járt és méltatott rendező a Beaumarchais vígjátékából átvett törvényszéki jelenetet kihagyta. A zene finomságáról *Furtwängler* gondoskodott.

**Ünnepi operahét** volt a nyáron Duisburgban, három szépsikerű újdonsággal: Julius *Weismann* »Traumspiel«-je (Strindberg szövegére) nagyon hangulatos, ábrándos; Hellmuth *Knopp* »George Davidus«-ja a Molière-szövegnek köszönheti sikerét, festőzeneje mozaikszerű, zenei törmelékből összerakott; Hans *Chemin-Petit* »Der gefangene Vogel«-jét marionett-játéknak nevezi; sok merész harmónia-menetét kecsesen, tetszetősen fűzi mesehangulatú egészbe.

**Tenorénekes mint zeneszerző.** Olaszországban a legünnepeltebb tenoristák egyike, Tito *Schipa*. Augusztusban a római Teatro Adriano előadta egy operáját, »Principessa Liene« címen. Nagyon tetszett.

**Sevilla** valahára újra megnyitja operaházát: évekig tartott átalakítási munkák után. Régi műsora mellett angol és német újdonságokat, valamint Wagner-sorozatot hirdet.

**Szabad ég alatt** már operettelőadást is tartottak. A *Freilichtaufführung* számára Bruno *Granichstädten* »Auf Befehl der Kaiserin«-jét választották ki.

# MINDENFELŐL

◆◆◆

**A hangversenyrendezők világszövetsége** a **Federation Internationale des Concerts** gróf *San Martino* olasz szenátor elnöklete alatt tartotta meg első kongresszusát Budapesten. *Petri* Pál államtitkár a kultuszminisztérium, *Lobmayer* Jenő tanácsnok a főváros nevében üdvözölte a vendégeket. A rendes üléseken gróf *San Martino* elnök tartalmas beszédben körvonalazta a szövetség céljait. A hangversenyek szervezésének uniformizálása a különböző országokban, a művészekkel kötendő szerződések nemzetközi egyöntetűsége, a diplomáciai testületeknek a nemzetközi és nemzeti muzsika propagálása érdekében való megnyerése. Hangoztatta, hogy *a művészek a legjobb diplomaták*. Módot kell találni, hogy a zsenik pódiumhoz jussanak s ehhez az államhatalom segítsége szükséges. Általhetségek, dilettánsok ne foglalják el a tehetségesek helyét, *még ha van is pénzük az organizáció költségeire*. Végül a hangversenyek nemzetközi organizációjával összefüggő kérdésekről, a művészek, művésztársulatok, a filharmonikus zenekarok kérdéséről beszélt. Az elnöki megnyitó után *Abadjev*, a szófiai zeneakadémia kiküldöttje szólalt fel. Szerinte a tanulóifjúság kiképzésénél feltétlenül szükséges, hogy a növendékeknek módjuk legyen nagy művészek hangversenyein tanulni. *Pincherle*, a párizsi Pleyel-ház igazgatója és *Le Boef*, a rádió, a szerzői jog és a tantiém-kérdések napirendretűzéséről beszélt. A kongresszussal kapcsolatos hangversenyekről legközelebbi számunkban fogunk megemlékezni a szokásos *Hangverseny-krónika* rovatunk keretében.

**Mozart-kéziratokat** árverezett az *André* kiadócég Offenbachban. Az ereklyéket Mozart özvegye, Nissen államtanácsos neje adta el, mint a Mester hagyatékát az André cégnek. A mult század negyvenes éveiben ebből vásárolta meg a porosz állami könyvtár a legértékesebb darabokat.

**Mascagni** elfogadta egy amerikai filmgyáros ajánlatát hangos filmopera megírására.

**Bécsben zeneolimpiád készül.** A »Berliner Börsenzeitung« szerint a bécsi városi hatóság előtt hetek óta fekszik egy tervezet, melynek célja Bécset nemzetközi zeneolimpiád központjává tenni. A tervek szerint öt-évenként modern zenei verseny rendezendő, nemzetközi népzenei kiállítással. Ezzel kapcsolatosan Bécsben szerveznék meg a Rómába tervezett nemzetközi zenetudományos intézetet.

**Werner Arno tanár** legújabb kutatásai szerint Németországban a kimutathatóan legelső dalosegyesület a 15. század elején

alakult meg. Ez a »*Corporis Christi*« nevű papi testvéregylet, melyet 1439-ben alapítottak a helyes mise-éneklés begyakorlására Strassfurtban. A reformáció idejében szűnt meg. Egy évvel az előbbinek megalakulása után keletkezett — 1440-ben — Delitzschben, Szászországban a »Tudós barátok céhe« *(Zunft der gelartin Brüder)*.

**Bach »Kunst der Fuge«-ja — rádióban.** A lipcsei rádió (Rundfunk) komolyságát dícséri, hogy ezt a csodálatos művet műsorára tűzte. Külön érdekessége az előadásnak, hogy a látszólag zongorára írt nagy művet, zenekari feldolgozásban hozta. Tavaly a fiatalon halálba menekült Wolfgang Graeser zenekari átiratát mutatta be néhány hangversenyterem; a lipcsei bemutatón Hans Theodor *David* frankfurti zenebúvár feldolgozása szólalt meg, ki háromtagú tételbe csoportosította anyagát. A zenekar nem mindenütt hangzik jól; a klarinét és mély válfaja, mondják, nagyon elütő hangszín. De a mű nagyszerű architektúrája diadalmasan kibontakozott. Külön érdekessége a produkciónak reánk nézve, hogy magyar karnagy vezényelte: Szendrei Aladár.

**Wanda Landowska**, orosz zongoraművésznő nálunk is járt a háború előtt: régi műveket cembalón játszott, kamarazenét *Casadesussel*. (Mind a ketten régóta Párisban élnek, onnan indulnak művészi körútjaikra.) A nagy művésznő a minap Buenos-Ayresben játszott s egy ottani lap tudósítójának elbeszélte, hogy 1905-től 1913-ig évente hangversenyzett Nagy-Oroszországban, Bakuig, Asztrakhánig is eljutott. Egyizben meghallotta, hogy Tolsztoj nemcsak nagy zenekedvelő, hanem egyenesen az ő művészetére szomjazik; L. tétovázás nélkül nagy fáradsággal elutazott Jasznaja-Polyánába s ott heteket töltött, mint a gróf nagy vendégseregének egyig tagja; rendesen ebéd után ült a zongorához, 16—18. századbeli, de legfeljebb Haydn- és Mozart-zenét játszva; újabb, szövevényesebb és merészebb zenét Tolsztoj nem szeretett, de a régiek annyira meghatották, hogy még könnyezett is...

**Nem magas művészet** halottja lett a napokban Theodor *Schild*, de Ausztriában két nemzedék százezreinek szerzett hol vidám, hol érzelmes művecskéivel gyönyörűséget: több, mint 3000 népies és népszerűvé is lett »bécsi dalt« szerzett. Ez a rekord egyesíti magában a mi nótaszerzőink egész munkásságának számbeli összegét.

**Nagy együttesek vendégjátéka** kezd divatba jönni. (A budapesti Népszínház 1883-i vendégjátéka Bécsben még újszerű, merész kivétel volt...) A Wiener Männergesangverein s más énekkarok már negyedszázad óta föl-fölkerekednek művészi körútra, utóbb zenekarok is elindultak idegenbe (nálunk is régen járt Hans Bülow a meiningeni filharmóniával, majd a Wiener Konzertverein jött, — a nyáron azonban *Toscanini* a milanoi Scala egész operatársulatát vitte Bécsbe és Berlinbe, azóta a drezdai opera tartott két előadást Genèveben, a m. kir. Opera Nürnberggel cserélt (a Nürnbergi Mesterdalnokok, az egyiptomi Heléna), a bécsi opera Párisban szerepelt, — legújabban pedig a kis Augsburg magasszínvonalú személyzete Edmund Eysler egy operettjét (Die goldene Meistern) mutatta be, — amiben az is érdekes, hogy karmestere nő volt: Gertrud *Hrdliczka*.

# PÁLYÁZAT

♦♦♦

**A párizsi Zeneszerzők Egyesülete** három, egyenként 1500 frank díjat tűz ki két zongorára komponált szvitre, gordonkaszonátára és négykezes szvitre. Határidő: 1930 dec. 31. Közelebbi felvilágosítást ad *M. Jean Rivier*, 18 rue Pierre-Curie, Paris, V.

# SZERKESZTŐI ÜZENETEK

**M. J. tanítónő.** A műsorelemzést legnagyobbrészt lapunk felelős szerkesztője írja. Mi is tervbevettük a fontosabb témáknak hangjegyekben való leközlését, de az így támadt jelentős költségtöbblet miatt sajnálattal le kellett róla mondanunk.

**S. T. Székesfehérvár.** Lakása: II., Margitrakpart 11. Lakásán nem fogad, csak a Zeneművészeti Főiskolán minden kedden és pénteken 5—6.

**dr. B. D.** Az országos énekszaktanítói és zenetanárképző tanfolyam felvételi vizsgái már szeptember végén zajlottak le. Tantervét kívánságára megküldi önnek a Zeneművészeti Főiskola titkári hivatala. — Olyan intézményünk, aminőt levelében említ, nincsen. A kormányzósági és a főhercegi kabinetirodák a kultuszminisztériumba küldik le, innen a Zeneművészeti Főiskolába továbbítják, ahol a zeneszerzési tanároknak (Kodály, Siklós) osztják ki véleményezés céljából. Ha ez kedvező akkor el is fogadják a dedikációt.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1929 — 11191

## A Népművelési Bizottság 1929/30. évi hangversenyeinek műsortervezete *)

| Kelet | „A" bérlet | „B" bérlet | „C" bérlet |
|---|---|---|---|
| December 15-én vasárnap | | Csajkovszky-hangverseny VI. szimfónia<br>Mozartiana — suite<br>1812. ünnepi nyitány<br>Karnagy: Bor Dezső | |
| December 20-án pénteken este 1/28 órakor | | | MENDE ERZSI hangversenyénekesnő<br>és<br>NEUMAN LÁSZLÓ hegedűművész<br>zenekari estje<br>Karnagy: Bor Dezső |
| December 29-én vasárnap | Beethoven: Athén romjai — Nyitány<br>Beethoven: V. szimfónia<br>Rachmaninoff: Holtak szigete — Szimfónikus költemény<br>Karnagy: Bor Dezső | | |
| Január 5-én vasárnap | | Bruckner: szimfónia<br>Mahler: Dalok<br>Karnagy: Fleischer Antal | |
| Január 12-én vasárnap | | | Klasszikus Operett-Est<br>Karnagy: Bor Dezső |
| Január 19-én vasárnap | Beethoven: Fidelio — Nyitány<br>Beethoven: VI. szimfónia<br>Mihalovich: Sellők<br>Karnagy: Ábrányi Emil | | |
| Január 26-án vasárnap | | Mendelssohn: (skót) szimfónia<br>Csajkovszky. Diótörő — suite<br>Dvorak: In der Natur<br>Karnagy: Bor Dezső | |
| Január 27-én hétfőn este 1/28 órakor | FELVINCI TAKÁCS ALICE hegedűművésznő<br>és<br>DR. GYŐRY PÁL hangversenyénekes<br>zenekari estje<br>Karnagy: Bor Dezső | | |
| Február 2-án vasárnap | | | Strauss János hangverseny<br>Karnagy: Bor Dezső |

*) A műsortervezet változtatásának jogát fenntartjuk

**C.** bérlet

**1929. december hó 20-án este 1/28 órakor**

# MENDE ERZSI és NEUMAN LÁSZLÓ

**hangversenyénekesnő** **hegedűművész**

**zenekari estje**

A zenekari kíséretet a SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR adja

**Vezényel: BOR DEZSŐ karnagy**

# A Népművelési Bizottság 1929/30. évi hangversenyeinek műsortervezete*)

| Kelet | „A“ bérlet | „B“ bérlet | „C“ bérlet |
|---|---|---|---|
| Február 9-én vasárnap | | Mahler: III. szimfónia (alt-szóló, női és gyermekkar) Karnagy: Unger Ernő | |
| Február 16-án vasárnap | | | Liszt: Szent Erzsébet legendája az Egyetemi Énekkarok közreműködésével Karnagy: Vaszy Viktor |
| Február 23-án vasárnap | Beethoven: Coriolan — Nyitány Beethoven: VII. szimfónia Gajári: Öreg csertő Karnagy: Bor Dezső | | |
| Február 27-én csütörtökön este 1/2 8 órakor | | FARNADI EDITH zongoraművésznő és S. GERVAY ERZSI hangversenyénekesnő zenekari estje Karnagy: Bor Dezső | |
| Március 2-án vasárnap | | | A tánc Karnagy: Bor Dezső |
| Március 9-én vasárnap | Beethoven: Prometheus — Nyitány Beethoven: V II szimfónia Karnagy: Vaszy Viktor | | |
| Március 16-án vasárnap | | Schumann: Manfréd Debussy: Après midi . . . Goldmark: Sakuntala — Nyitány Karnagy Siklós Albert | |
| Március 23-án vasárnap | | | Weiner: Csongor és az ördögfiak Siklós: Variációk (hegedű) Rimszki—Korzakow: Scheherezade Karnagy: Zsolt Nándor |
| Március 30-án vasárnap | Beethoven: III. Leonora — Nyitány Beethoven: IX. szimfónia Karnagy: Unger Ernő | | |
| Április 6-án vasárnap | | Goldmark-hangverseny (a mester születésének 100-ik évfordulója alkalmából) Karnagy: Bor Dezső | |
| Április 13-án vasárnap | | | Évadzáró díszhangverseny Karnagy: Bor Dezső |

*) A műsortervezet változtatásának jogát fenntartjuk

BUDAPEST SZEKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA 1929 — 11191

54145

# A ZENE

ALAPITOTTA: Dr. SEREGHY ELEMÉR

BUDAPESTI KÖRÖGYÉSZSÉG
1929 NOV. 21.
ÁTVETTE

Szerkeszti

**SIKLÓS ALBERT**

Budapest
XI. évfolyam, 5. szám
1929 december 1

244

## TARTALOM

A nyitány története. — Hangversenyműsoraink ismertetése.
— Fl. J.: Faust zenék. — Nürnbergi hét Budapesten. —
HANGVERSENY-KRÓNIKA

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

# PESTI VIGADÓ

## BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA HANGVERSENYEI

# A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

## közreműködésével

**C.** bérlet.

**1929 december 1-én, vasárnap**

Közreműködik:
JÁSZAY MARGIT hangversenyénekesnő

**A nyitány története**

1. *a)* MONTEVERDI: Orfeus
   *b)* LANDI: Santo Alessio
2. *a)* LULLY: Armide. *b)* HÄNDEL: Messiás
3. GLUCK: Orfeus és Eurydice [nyitány
4. MOZART: Don Juan
5. PONCHIELLI: Gioconda
6. CIMAROSA: Kénytelen házasság
7. BEETHOVEN: Egmont

Szünet

8. VANNAY: Dalok. Énekli: Jászay Margit
9. WEBER: A bűvös vadász
10. MENDELSSOHN: A szép Meluzina
11. CORNELIUS: A bagdadi borbély
12. WAGNER: Parsifal

Karnagy: SIKLÓS ALBERT

**B.** bérlet.

**1929 december 15-én, vasárnap**

**CSAJKOVSZKY-HANGVERSENY**

Közreműködik:
SEBESTYÉN SÁNDOR gordonkaművész, a Székesfővárosi Zenekar hangversenymestere

1. VI. szimfónia

Szünet

2. Mozartiana — suite
3. Rokoko variációk.
   Gordonkaverseny. Előadja: SEBESTYÉN SÁNDOR gordonkaművész
4. 1812 — Ünnepi nyitány

Karnagy: BOR DEZSŐ

A harangokat Szlezák László haranggyára szívességből engedte át

**A.** bérlet.

**1929 december 8-án, vasárnap**

Közreműködnek:
SZABÓ LUJZA, a m. kir. Operaház tagja és HEGYI EMÁNUEL zongoraművész, a Zeneművészeti Főiskola tanára

1. BEETHOVEN: IV. szimfónia
2. THOMAS: Ophelia áriája a „Hamlet" c. operából. Énekli: SZABÓ LUJZA, a m. kir. Operaház tagja
3. BORODIN: Pusztai vázlat

Szünet

4. HOLLÓSSY KORNÉL: Nimfák tánca
5. BEETHOVEN: C-moll zongoraverseny. Előadja: HEGYI EMÁNUEL zongoraművész
6. BEETHOVEN: Házavatás — Nyitány

Karnagy: VASZY VIKTOR

**A.** bérlet.

**1929 december 29-én, vasárnap**

Közreműködnek:
KONCZ JÁNOS hegedűművész, a Zeneművészeti Főiskola tanára és TÓTH ERZSI operaénekesnő

1. BEETHOVEN: V. szimfónia
2. MOZART: G-dur hegedűverseny. Előadja: KONCZ JÁNOS hegedűművész

Szünet

3. BEETHOVEN: Athen romjai — Nyitány
4. LEONCAVALLO: Madárdal a „Bajazzók" című operából. Énekli: TÓTH ERZSI operaénekesnő
5. GLAZUNOW: Stenka Razine — szimfónikus költemény

Karnagy: BOR DEZSŐ

**A vasárnapi hangversenyek délután 5 órakor kezdődnek :: Belépőjegy 80 fillértől 3 pengőig**

**C.** bérlet. **1929 december 20-án, pénteken este 1/2 8 órakor** **C.** bérlet.

## MENDE ERZSI és NEUMAN LÁSZLÓ

**hangversenyénekesnő** **hegedűművész**

## zenekari estje

Műsoron: **Castrucci, Brahms, Hubay stb. (hegedű); Mozart, Strauss, Marx, Lavotta stb. áriák és dalok szerepelnek**

**Belépőjegyek 1 pengőtől 5 pengőig**

**A hangversenyzongorát CHMEL J. és FIA zongoragyára szállítja**

54145

XI. évfolyam, 5. szám Budapest, 1929. december 1

# A ZENE

Alapította: DR SERÉGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV. ker., Váci-utca 62. f. 1
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

## A NYITÁNY TÖRTÉNETE

tárul elénk abban a tizenkét zenekari kompozicióban, melyet a Fővárosi Zenekar kilencedik hangversenyére állítottam össze. Megfigyelhetjük bennük, miként alakul ki az opera bölcsőkorában játszott egyszerű trombitafanfárból, a hangszeres zenére elgondolt rövid bevezető, mely magával a dalművel még nem volt semmiféle tematikus összefüggésben. Érdekes követni a további fejleményeket: a fugatószerű »allegro«-t, mely szonáta-formává szélesedik ki, majd azt a nyitányfajtát, mely már a dalműnek mintegy rövid összefoglalását adja. Később a nyitány mint műfaj elszakad, leválik a színpadtól és külön önálló életet él tovább, mint koncert-nyitány.

Zenetudósok kutatásai szerint ma csaknem kétségtelen, hogy a reánk maradt legrégibb nyitány az a *Tokkáta*, mely Monteverdi 1607-ben Mantuában bemutatott Orfeuszát vezette be. Még nem mai értelemben komponált nyitány, hanem fúvóhangszerekre írt 16 ütemes fanfár, mely semmi más nem akart lenni, mint figyelmeztető a hallgatóság számára, hogy az előadás megkezdődik, foglalja el mindenki helyét és várja be csendben a függöny felgördülését. Monteverdi kéziratában a következő megjegyzést olvashatjuk cím gyanánt: *Toccata, che si suona avanti il levar de la tela tre volte con tutti li stromenti, e si fa un Tuono piu alto volendo sonar le trombe con le sordine.* (Tokkáta, melyet a függöny felgördülése előtt valamennyi hangszer háromszor játszik el, de ha a trombitákon szordinák vannak, akkor egy egész hanggal magasabbra helyezendő át.) E tokkátában a legfelsőbb szólamot magas *C* trombita játssza, két mélyebb trombita csak akkordikus hangokat intonál, két puzón pedig véges-végig *c—g* kvintet tart ki az egész kis darabon keresztül. Így a *C*-dur akkordot nem is hagyja el Monteverdi.

A 17. század folyamán lassanként mellőzik az operakomponisták a fanfárszerű bevezetéseket és helyettük rövid *Sonata*-kat, majd kisebb *Sinfonia*-kat írnak, melyekben ama kor szokása értelmében egy lassú bevezetést rendszerint gyorsabb, *nem* fugaszerű *Allegro*-rész követ, néha

olymódon, hogy a lassú bevezetést ennek kódájában részben megismétlik. Ilyen nyitány *Stefano Landi*-nak az opera egyik megteremtőjének *Sant' Alessio* című zenedrámájához írt *Sinfonia*-ja (1634). Ettől kezdve az operakomponisták megtartják az operai nyitányok hármas tagolását és kialakul a *Lento—Allegro—Lento* nyitányforma, melyet *francia* nyitánynak neveztek el és az *Allegro—Lento* (v. *Grave*)—*Allegro* forma, melyet olasz nyitány néven ismer a zenetörténelem. Előbbi melynek *Allegro*-részét imitáló (fugaszerű) stilusban alakították, érettebb és művészibb szerkezetével legyűrte a sokkal nívótlanabb olasz nyitányformát, úgyhogy idővel nemcsak dalmű előadások keretében, hanem hangverseny-nyitányok önállósulásával is a francia forma végleg kiütötte az utóbbit a nyeregből és az európaszerte megszervezett főúri és udvari zenekarok műsoraiban a 17. század francia operaszerzői — *Lully, Campra, Rameau, Philidor, Grétry* és *Monsigny* — dominálnak hangszeres zeneszámaikkal: szvittekkel és szimfóniáknak, majd később Ouverture-öknek, Overturáknak nevezett nyitányaikkal.* A francia forma nagy népszerűsége mellett bizonyít az a tény is, hogy a Németországban játszott olasz operákat, sőt az olasz oratóriumokat is »francia nyitány«-ok vezették be.

Csak lassan szivárog be a szonátaforma a 18. század elején a dalformaszerű Allegrokba. Eleinte nincs is melléktémája expozicióiknak, hanem utóbbit csak a domináns hangnemnek erősebb hangsúlyozása jelzi. De *Gluck*, kinek feltünésével esik egybe a francia nyitányforma hanyatlása, már a szonátaforma egyik legklasszikusabb vivmányát, a fő- és a melléktéma kontrasztszerű szembeállítását alkalmazta nyitányaiban. Szabályszerű szonátaexpoziciót találunk bennük, melynek megismétlődését rövidebb kidolgozási rész, vagy csak egyszerű visszavezető tétel hidalja át.

A 19. század folyamán alakul ki a nyitány *öt* — ma is használt — típusa, melynek mindegyikére törekedtem egy-egy jellegzetes példát elhelyezni a túloldali műsor keretében.

Első típusa a 18. század végéről nyúlik át: ez az a *szonátaforma*, — néha lassú bevezetéssel, — melynek tematikus anyaga *nincs semmi kapcsolatban a dalművel*, melynek bevezetéséül szolgál; rendszerint csak ennek hangulatát készíti elő. Ide tartozik pl *Mozart* »Figaro lakodalma«, *Beethoven* »Fidelio« nyitánya (E-dur), ide sorolhatók továbbá azok a nyitányok, melyek egy-egy dráma zenei előjátékául íródtak, mint pl *Beethoven* »Coriolán«-ja vagy »Egmont«-ja, *Mendelssohn* »Antigone«-ja stb.

A második típust azok az ugyancsak szonátaformában írt nyitányok szolgáltatják, melyeknek tematikus anyagát — vagy annak legalább egy részét — az opera egy vagy több jellegzetes jelenetéből merítette a komponista. Ezek így szorosabb kapcsolatba jutottak magával a dalművel. Ilyen pl *Mozart* »Don Juan«-ja, melynek bevezetésében már felbukkannak a komturi jelenet kísérteties harmóniái, vagy *Weber* »Oberon«-ja, »Bűvös vadász«-a, *Wagner* »Tannhäuser« és a »Nürnbergi Mesterdalnokok« nyitánya.

* Uvertür-nek (Ouverture) vagy Overtura-nak nevezik tehát — franciául, illetve olaszul — a nyitányt. Ne használjuk tehát a sokszor hallott »Overtür« szót!

Az önálló koncert-nyitány a harmadik típus. Szintén szonátaforma, sokszor programzenei célzattal. Egytételes szimfóniának mondható. Ide sorolhatók *Weber* »Jubelouverture«-je, *Mendelssohn* »Hebridák«-ja, *Wagner* »Faust«-nyitánya, *Volkmann* »III. Richard«-ja és *Brahms* »Akadémiai ünnepi nyitány«-a. Míg az előző két nyitánytípussal színházakban és koncerttermekben egyaránt találkozunk, ez a harmadik típus csak hangversenyek műsorán szerepel.

A szonátaforma bonyolultabb szerkezete rendszerint terjengőssé teszi a nyitányt, ezt a komponisták már a mult század közepén figyelték meg. Ennek elkerülésére alkották meg az úgynevezett *Vorspiel-*, *Introduction-*, *Prolog-típust;* ebben a szonátaformát elvetvén, *dalformában* tömörítik a zenedráma egy vagy több legfontosabb motívumát. Ennek *Wagner* a legnagyobb mestere (l. a »Lohengrin«, a »Trisztán és Izolda« és a »Parszifál« bevezető zenéit), ilyen nyitányokat, helyesebben előjátékokat írnak a jelen század kezdetének német és francia operakomponistái is dalműveik élére.

Művészi értékében legalacsonyabbrendű, legsekélyesebb az a nyitánytípus, melyet egy német zenekritikus igen találóan *potpourri*-nyitánynak nevezett el. Ebben a komponista egyszerűen kiszedi művének legsikerültebb számait, azokat hatásosan egymás mellé állítja, lazán összefűzi átvezető részekkel, gondosan ügyelvén arra, hogy az egyébként formátlan kompozicióban dinamikai és tempóbeli fokozást érjen el. Ilyen bevezetőzenéket írtak már a multszázad népszerű olasz operakomponistái (legismertebb tipikus példa: *Rossini* »Tell«-nyitánya), tőlük vették át a francia és osztrák operettszerzők *Hervé*, *Offenbach*, *Lecocq*, *Maillart*, *Planquétte*, *Strauss János*, *Millöcker*, *Suppé* stb.

Az utolsó évtizedekben a nyitány fejlődése megszakadt. Míg a hangverseny-nyitány a szimfónikus költemény vágányára terelődött át, az operai nyitányok sorsát egyrészt a komponistáknak az az eljárása pecsételte meg, hogy a néhány ütemre terjedő bevezetőzenét mindjárt átszőtték a felvonás első jelenetébe (pl *Debussy*: »Pelléas és Mélissande«), másrészt még erről a hangulatelőkészítő introdukcióról is lemondtak és a zenekar megszólalásával egyidejűen nyílik szét a függöny a színen (pl *Strauss* R.: »Salome«).

Érdekes kísérlet lenne a nyitány történetét egyszer stílustörténeti szempontból megírni.

*Renaissance*-nyitánynak nevezhetnők a 17. század első évtizedeinek tokkátáit, fanfárzenéit.

*Barokk*-nyitánynak a 17. század második felének fugált allegróit.

*Rokoko*-nyitányok a 18. század olasz és francia, szonátaformában írt könnyed, gáláns, derülthangú bevezető zenéi.

A *romantikus*-nyitány már programzenét ad olyan szonátaformában, melynek kidolgozási része különösen alkalmas hangfestő zenei illusztrációk beékelésére.

# HANGVERSENYMŰSORAINK ISMERTETÉSE

♦♦♦

## A Székesfővárosi Zenekar VII-ik évadja

**Kilencedik hangverseny. — 1929 december 1-én. — Vezényel: Siklós Albert**

Közreműködik *Jászay Margit* operaénekesnő

**C bérlet.**

### A nyitány története.

1a. **Claudio Monteverdi** (1567 Cremona — 1643 Velence) : »*Orfeus*« *c. zenés drámájának tokkátája.* (1607.)

Ez a tokkáta, a zenekari nyitányok csirája, mint már a nyitány történetét ismertető bevezető cikkben jeleztem, fúvóhangszerre írt és a *C*-dur harmónián felépített 16 ütemes fantázia, melynek az volt a rendeltetése, hogy felhívja a közönség figyelmét az előadás megkezdésére. Ezt a zajos fantárt háromszor egymásután ismételték meg. Utána *Ritornello* következik : 8 ütemes — kétszer megismételt — utójáték, illetően közjáték, vonós hangszerekre, mely a dalmű első jelenetének recitatívóját készítette elő.

*

1b. **Steffano Landi** (1590—1655 Róma): »*Sant' Alessio*« *c. zenés drámájának nyitánya.* (1634.)

Ennek a nyitánynak a formája úttörő a hangszeres zene birodalmában. Első kísérlete annak, hogy dallamos, lassú, patétikus periódus és gyorsabb mozgású imitációkkal telített részletek váltakozzanak egymásután. Érdekes a nyitány hangneme is: myxolid, azt a korszakot jellemzi, melynél a középkor egyházi hangnemei még viaskodtak a mai duális (dur és moll) rendszerrel. A myxolid hangnem dur hangsor, melynek hetedik foka azonban kis szeptima (*g a h c d e f g*). Ennek az *f* hangnak állandó beillesztése adja meg az egész tétel archaisztikus ízét. Landi mint pápai karmester elsősorban az egyházi zene műfajainak kialakításában szerzett érdemeket. Sant' Alessio c. színpadi műve tulajdonkép legenda, melyben áhítatos, fantasztikus és néha igen nyers komikummal tarkított jelenetek váltakoztak. A furcsa művet Barberini bíbornok színházában, Rómában mutatták be.

*

2a. **Jean Baptiste Lully.** (1632 Firenze — 1867 Páris.) »*Armide*« *c. operájának nyitánya.* (1686.)

*Armide* ép úgy, mint *Orfeus*, *Ariadne*, *Daphne*, kedvenc témája volt a 17— 18. század dalműveinek. Cselekményét *Tasso* »Gerusalemne liberata«-jának egyik epizódjából merítették. Nyitányát *Lully* »Prologue«-nak nevezi és jellegzetes típusa a hármas tagolású francia-nyitánynak, melynél két lassú pavane-szerű rész közé élénkebb, mozgalmasabb, imitációs technikával megszerkesztett középtétel kerül.

*

2b. **Händel** (1685 Halle — 1759 London) »*Messiás*« *c. oratoriumának nyitánya.* (1742.)

Händelt operáinak kudarca késztette arra, hogy más téren keresse a siker lehetőségeit. Első bibliai oratóriumának az »Eszter«-nek kedvező fogadtatása indította újabb epikus művek megírására. Legnépszerűbb oratóriuma a »Messiás«, melyet 24 nap alatt komponált, 1742 április 13-án került Dublinben (Irországban) bemutatóra. Elképzelhetetlenül nagy sikere késztette Händelt arra, hogy a színpadi muzsikának végkép hátat fordítson.

A »Messiás« nyitánya már csak kéttagoltságú, melyben a bevezető *Grave*-t fugaszerű *Allegro* követi. A Grave nyugtalan modulációi (*e*-moll—*G*-dur—*D*-dur—*a*-moll—*G*-dur—*e*-moll) ép oly tipikusan jellemzők Händelre, mint a fugatéma kidolgozási módja, mely a Bach-féle szigorúan kötött polifóniával szemben jóval szabadabb, sokszor egészen homofón, sőt teatrálikus fokozásokkal fűszerezett stílben mozog. Ha a fugát bezáró *coda*-rész monumentális *rallentando*-jában a bevezető *Grave*-re való utalást akarunk felismerni, akkor kétségtelen, hogy Händel nyitánya szerkezetében közelebb áll a francia, mint az olasz típushoz.

*

3. **Gluck** (1714 Erasbach — 1787 Bécs) »*Orfeus és Eurydice*« *c. operájának nyitánya.* (1762.)

Huszonegy *Orfeus* c. operát írtak össze csak a 18. sz. folyamán. Ha az előző és az utána következő századokét is hozzávennők, számuk a félszázat is jóval meghaladja. Közülük csak Gluck halhatatlan műve bírta ki a teherpróbát azzal, hogy ma is Európa minden nagyobb operájának műsordísze. Viszont *Caccini, Monteverdi, Zarlino, Sartorio, Lully, Kaiser, Fux, Graun, Bach J. Chr., Dauvergne, Benda, Cannabich* és *Lamberti* hasonló tárgyú műveit csak mint történelmi szempontból érdekes kuriózumokat újították fel az elmúlt évtizedek folyamán, hol Németországban, hol pedig Franciaországban. Midőn Gluck Orfeusával megajándékozta a kultúrvilágot, 48 éves volt. 1762 október 5-én zajlott le Bécsben bemutató előadása.

Nyitánya az előző nyitányokkal szemben formai kiképzésben nagy haladást mutat. Nemcsak abban, hogy a szonátaforma alkalmazása több egymással kontrasztszerű témának szerves összefűzését tette lehetővé, hanem főként a tartalom költőiségében és a dalmű hangulatának zseniális előkészítésében. Különösen a kidolgozási rész *d*-moll epizódjában lüktet sok drámai erő. Orfeus a görög mitológia isteni eredetű dalnoka, ki hitvesének Eurydicenek elvesztésén oly szívszaggatóan jajveszékelt, hogy meghatotta az alvilág isteneinek szivét, kik megengedték neki, hogy szerelmesét az Orkusból új életre támasszа.

*

4. **Mozart** (1756 Salzburg — 1791 Bécs): »*Don Juan*« *c. operájának nyitánya.* (1787.)

Mozart a »Figaro lakodalmá«-nak prágai sikere után (1787) határozta el, hogy Prága számára új dalművet ír, mely az eddigieket túl fogja szárnyalni. Ugyanez év júniusában fogott hozzá a partitúra megírásához és mikor szeptemberre ki volt tűzve a bemutató előadása, még hiányzott a második felvonás nagyobbik fele, valamint a nyitány is. A bemutatót 1787 október 20-án tartották meg, példátlan ovációk között.

A nyitány Mozart géniuszának egyik legnagyszerűbb megnyilatkozása. Minden hangjáról, minden harmóniájáról kötetekre menő esztétikai értekezést lehetne írni. Ahogy Mozart megrajzolja benne legendaszerű könnyelmű, életörömöket hajszoló, vídám, bátor de cinikus hősének alakját, alig találjuk mását a zeneirodalomban. Harminc ütemnyi Andante-bevezetésében igen komor, tragikus hangokat üt meg a Mester, jelezvén, hogy a végzet ott leselkedett már régen Don Juan alakja mögött. A második felvonás hátborzongtató, kőszobor előtti jelenetének ünnepélyesen kitartott oktávlépéseit halljuk, majd a hegedűk és fuvolák félhanggal folyton emelkedő tizenhatodskáláit. Don Juan makacs bátorságát a melléktéma energikus, lefeléhaladó negyedhangjegyei, ledérséget és cinizmusát a hangismétléssel kombinált előkés nyolcadfigura jelképezi. Eredeti formájában a nyitány kódája *F*-dur felé modulált, hogy előkészítse az első áriát. *André* Joh. a Mester egyik növendéke koncert előadás céljaira úgy dolgozta át, hogy az expozíció domináns hangnemében tartott zárótémát és kódát főhangnembe helyezte.

*

5. **Ponchielli** (1834 Cremona — 1886 Milano) »*Gioconda*« c. dalművének áriája; énekli: *Jászay Margit.*

*

6. **Cimarosa** (1749 Aversa — 1801 Velence): »*Kénytelen házasság*« *című víg operájának nyitánya.* (1792)

Cimarosa, aki délvidéki létére 8 évig tartózkodott Pétervárott, hova fényes szerződés kötötte, de nem tudván megbarátkozni a zord éghajlattal 1792-ben Bécsben telepedett le. Itt írta meg *Il matrimonio segreto* című kétfelvonásos víg operáját, mellyel egy csapásra a 18. század alkonyának egyik legnépszerűbb operakomponistája lett.

Nyitánya kis szonátaformában írt bájos kompozíció, mely geniálisan készíti elő a vígjáték élénk, pezsgő hangulatát. Szinte mozarti gazdagsággal követik egymást invenciózus témák, köztük a figurációkban gazdag melléktéma és az orgonaponton felépített nyugodt zárótéma. Újszerű e nyitányban a bevezetés kétszeri megismétlése, valamint a *Coda* előtti nyugvópontos félzáradék.

*

7. **Beethoven** (1770 Bonn — 1827 Bécs.) *Egmont-nyitány.* (1810.)

Goethe a németek halhatatlan költője klasszikus tragédiában örökítette meg Egmont Lamoral grófnak a világtörténelem egyik legvitézebb katonájának emlékét, akit II. Fülöp álnok módon tőrbecsalt és megöletett. Az izgalmas jelenetekben bővelkedő szomorújáték Beethovent jelen nyitány megkomponálására inspirálta, mely azóta Goethe darabjának bevezetéséül is szolgál.

Lovagias, hősi, de egyben tragikus hangulat vonul végig a szonátaformában megkonstruált művön. Már a 24 ütemnyi lassú bevezetés sejteti velünk a hős tragikumát. De ez tetőfokát az expozició visszatérésének zárótémájában éri el, hol a kürtök izgalmas ritmusa, a hegedűk felsikoltása, majd a fuvók misztikusan halk harmóniái érzékeltetik hősünk sorsának beteljesedését. Kiengesztelő apoteózis zárja le a költői szépségekben bővelkedő mesterművet.

*

8. **Vannay János :** Dalok *(Dr. Hegyaljai Kiss Géza* verseire), énekli: *Jászay Margit.*

**Pihenő.**

Szunnyad az erdő mozdulatlan,
Mint gondolat a lelken.
Alszik a lét.
Zengni szerenádot fuvalom sem serken,
A csendet őrzi mindkettőnk :
Az álmos erdő és a néma én . . .
Alszik a lét.
S alszik, hála Égnek alszik a gond
Szivem rejtekén.

**Az ég leánya.**

Az új hold mint egy karcsú kisasszony
Les ki az égi függönyökön.
Hűs, keskeny arca ezüst fehér.
Nagy selyem haja földig leér.
Arany hullámú sugárözön,
Száll fel hozzá a föld hódolata.
Messzi csendből szőtt éji zene.
Lány ennél szebbet soh'sem hallott
S ledob hálából egy csillagot
S álomra zárul boldog szeme.

**Hej! ki tudja! . . .**

Hej! ki tudja, hogy a csillag mért hull le?
Talán bizony annak is fáj a szive?
De ha minden meghasadt szív hulló csillag lenne,
Sötét volna a menyország
S nem vón ,csillag benne.
Szerettem egy barna legényt valaha,
Beteg szivem majd megszakadt miatta.
Megölte a boldogságom, lelkem összetörte,
Mégis, mégis imádkozom,
Esedezem érte.

**Alkonyi tüzben.**

A hegy felett izzó ajak remeg.
A szirtperem csókja tüzében ég.
Csókok vágyát szitva szíve mélyén
Egy ifjú pár csodál naplementét.



JÁSZAY MARGIT

Tűzben az ég s oly hűvös az alkony,
Láng az ifjú s vágyban reszket a lány.
Egy pillanat . . . és ajkon és ajkuk
Miként a nap az izzó szirt fokán.

*Vannay János,* a dalok szerzője, mint aktiv főhadnagy küzdötte végig a háborút. 1924-ben leszerelt és a már előbb megkezdett zenei tanulmányait *Siklós* tanárnál befejezvén, került a nagykanizsai Városi Zeneiskola élére.

*

9. **Weber** (1786 Eutin — 1826 London): *A »Bűvös vadász« nyitánya.* (1821.)

Weber, a német zenei romantika megteremtője, 1821 június 18-án vezényelte Berlinben először operáját a német nemzet ünneplése és hódoló tapsai mellett. Azóta több, mint 100 esztendő telt el és Weber dallamai szemernyit sem fakultak el. Agátha imája, nagy duettje Max-szal, a nászkar, Anna tréfás áriája ma is oly frissek, mintha még meg sem száradt volna kéziratos partitúrájukon a tinta.

Nyitánya, mely népi mese, romantikájának örökéletű gyöngye oly szépségeket tár fel, melyek évtizedekre táplálták a 19. század legnagyobb mestereinek fantáziáját. A bevezető *Adagio* négy kürtjének népszerű dallama elválaszthatatlanul asszociálja velünk a cseh-morva erdők természeti szépségeit, viszont a klarinét mély regisztereinek kitartott hangjaival, valamint a gordonok és az üst-dob kísérteties stakkatóival kapcsolatosan akaratlanul is Sámuelre, a különös fekete vadászra gondolunk. A szonátaformában írt *Allegro*-tétel szellemesen egyesíti az opera témáit, Max és Agáta áriáit. Előbbi a mellék-

témát, utóbbi a népszerű zárótémát szolgáltatja. A kidolgozási részben Weber olyan virtuóz módon ecseteli a »Wolfsschlucht« borzalmait, hogy akármelyik multszázadvégi naturalistának becsületére válnék.

*

10. **Mendelssohn** (1809. Hamburg — 1847 Lipcse): *»Mese a Szép Meluzináról« — nyitány.* (1833.)

Ez a nyitány a romantikus hangverseny-nyitánytípus egyik leggyönyörűbb hajtása. Klasszikus szonátaformában írt programzene, az események, indulatok viharzásának pontos rajzával. Ó-kelta eredetű monda szerint Meluzina, a csodaszép tengeri tündér, az albán király és egy tengeri nimfa nászának szülötte. Lusignani Raimund gróf beleszeret és feleségül veszi, de a gyönyörűséges asszony csak azzal a kikötéssel megy hozzá, hogy férje őt a hét egyik napján sohasem keresheti fel. Ekkor ugyanis a tengeri hatalmak rendeletére köteles vizitündér módjára haluszonyával a vízben tartózkodni. Egy alkalommal a kíváncsi férj mégis meglepi nejét. Attól a perctől kezdve eltűnt és soha nem látta őt senki többé, csak sóhajtásait hallják éjjel az emlékére emelt lusineemi torony környékén.

Mendelssohn előbb a bevezetésben a szép nimfa portréját festi meg. Az energikus főtéma a férjnek szóló szigorú tilalmat jelképezi, míg a dallamos melléktéma a szerelmes pár messzi földön is közmondásos szerelmét és gyöngédségét fejezi ki. Geniálisan illusztrálja a kidolgozási rész a kíváncsi férj izgalmas leselkedését, majd a bekövetkezett katasztrófát az egész zenekar *tutti*-ja szimbolizálja. A nyitány elején hallott prológus, mint epilógus tér vissza, majdnem kótaszerint: szinte halljuk a váratlanul eltűnt Szép Meluzina vágyakozó sóhajtásait.

*

11. **Cornelius Péter** 1824 Mainz — 1874 Mainz): a *»Bagdadi borbély«* c. vígoperájának nyitánya. (1859.)

Cornelius egyike a legzseniálisabb német mestereknek. Nagy műveltsége, költői adottsága, széleskörű zenei tudás a nagyobb elismerést vívhattak volna ki számára hazájában. Vígoperája belső érték dolgában megközelíti Wagner halhatatlan remekét: a Nürnbergi mesterdalnokokat. Liszt nagyrabecsülte a nagyon érzékeny művészt, munkáját szeretettel karolta fel, hogy a weimári közönségnél diadalra vigye. De különféle intrikák következtében igen kedvezőtlen fogadtatásban részesült olyannyira, hogy Liszt, védencének bukása miatt, bőszülten hagyta ott karmesteri diadalainak színterét.

A mű nyitánya bepillantást enged a dalmű stilusába; témáinak szellemesen szikrázó, de mindig előkelő, nobilis készletébe.

Beethoven hetedik szimfóniájának daktilusait pattogtató allegroja szellemes modulációk után vezet át — az olasz nyitánytípus recipéje szerint egy nagyon meleghangulatú *andantéba*. A gordonka és az óboa között kifejlődő párbeszédet a hegedűk kantilénája folytatja, majd ismét visszatér az előbbi *allegro*. Ötletes fagót-staccatok emlékeztetnek a kádi gúnyolódásaira és timpani-ütések a borbély toporzékolására. A szerelmes vággyal teli melléktéma után egészséges humorral felfokozott kódában csendül ki a nagy kontrapunktikus tudással alkotott mű.

*

12. **Wagner** (1813 Lipcse — 1883 Velence): *»Parsifal«-nyitány.* (1882.)

Színházavató ünnepi játék, Wagner hattyúdala, melynek bemutató előadásával tárultak ki a bayreuthi színház kapui 1882 július 26-án.

*Vorspiel*-je Wagner legköltőibb alkotásainak egyike. A szonátaforma mellőzésével triós dalformában modellálta a Mester a dalmű négy legfontosabb motivumának felhasználásával. A szent kehely motívuma vegyül előbb a grállovagok témájával, utóbbit Wagner harsogó fortisszimóig fokozza fel. Majd Amfortas kínlódó jajszavát halljuk, kinek a szent dárdával ejtett sebe ismét vérzésnek indult. De megjelenik Parsifal, ki Klingsortól, a gonosz varázslótól, visszaszerezte a Megváltó testét ért szent dárdát és mikor megérinti vele a szenvedő Amfortas sebét: ez csodával határos módon rögtön bezárul. Erre megragadja a szent kelyhet, melyből a Megváltó az utolsó vacsorán ivott és most ő végzi az úrvacsora szertartását. Ezt a mély szimbolumokkal telített történetet mondja el nekünk Wagner a Vorspiel zenéjének áhítatteljes, megható nyelvezetén.

*

## Tizedik hangverseny. — 1929 dec. 8-án. — Vezényel: Vaszy Viktor

**A bérlet.**

1. **Beethoven** (1770 Bonn — 1827 Bécs): *IV. szimfónia, B-dur.*

1806 nyarát Beethoven ismét Helenenthalban töltötte; ennek a nyaralásnak gyönyörű emléke a negyedik szimfónia. Megkomponálása közvetlenül a »Fidelio« előadásával kapcsolatos csalódási korszakba esik.

Komor hangulatot fest az Adagio, mely az expoziciót megelőzi. A fúvók kitartotta *B*-hang alá a vonósok titokzatos tercekben haladnak, »mintha az Élet problémáját kutatnák«. Egy merész moduláció *h*-mollon át vezet vissza a főhangnem dominánsára. Itt egyszerre kitisztul az ég, derűsen mosolyog a napfény. Nem jogtalanul látják sokan Beethoven e kis mesterművében a természet feltámadásának programzenei illusztrását, amint téli letargiájából tavasszal lassan feléled. Vidáman indul a főtéma, csupa harmónikus derű árad minden üteméből. A szinkópás melléktéma után pajkos staccatokat hallunk a különböző hangszercsoportok felelgetésében. Zárótémája kánon a klarinét és fagót között. Szellemes az a nyugalomban enharmónikus moduláció, mely a főhangnem $\frac{6}{4}$ akkordját készíti elő. Az expozició visszatérése a melléktémát végig a főhangnemben ismétli.

Kimondhatatlanul fenséges ünnepélyes feszült hangulat vonul át a második tételen, az *Adagio*-n. Mozgalmas figurációk aláfestésével dalszerű kantilénát intonálnak előbb a fúvóhangszerek, majd a vonósok. Rövid epizód után ismét visszatér a főtéma, hogy újra helyet adjon egy nagyon dramatikus mozzanatnak, melyben fájdalmas szexthangzatok vonulnak lefelé, míg végre *Cesz*-dur dominánsán állapodnak meg. Újabb hegedűfigura lép fel, ezt a Mester páratlan formai virtuózitással viszi át a főtémába, a fuvola kantilénájába. Harmónikus kiengesztelődéssel fejeződik be a dallamos tétel.

Az *Allegro vivace* tipikusan beethoveni *scherzo*, ötletes ritmus-eltolódásokkal. Ahogy Beethoven a főtéma motívumtöredékeit a középtételben legkisebb elemeire bontja fel, ezt nem csinálja utána soha senki! A trióban a fafuvók orgonapont fölé épített tavaszi dalát halljuk, melyet kétszer szakítanak meg a vonósok moll-felé elsötétedő figurái. A *da capo* után rövid kóda következik, ebben tréfásan hat a két kürt rakoncátlankodó témaismétlése.

Az utolsó tétel a zenei humornak ép olyan kiapadhatatlan mintagyüjteménye, mint a VII. és VIII. szimfóniák utolsó tételei. Vidám négyütemes tizenhatod lefelé szaladó figura az egész téma, de mit tud ebből Beethoven faragni! Hányféle színben világítja meg, hogyan bontja fel részekre, hogyan használja fel más, nyugodtabb témák ellenpontozásául, mennyi különféle harmónikus kombináció keretében lépteti fel, hol *pianissimo* a vonósok spiccatóiban, vagy a fagót humoros staccatoiban, hol pedig *fortissimo* a teljes zenekar tuttijában! A kódában még mint *ostinato*-basszus is megjelenik, mialatt a hegedűk az átvezető témát szólaltatják meg.

*

2. **Thomas** (1811 Metz — 1896 Páris): Ophelia áriája a »Hamlet« c. operából.

Kérlek engedjetek barátim részt vehetni ez ünnepen!
Láttatlanul hagyám el kora hajnalhasadtával a
királyi várt.
Könnyárral öntözé virágimat az éjjel
És a pacsirta dalolva üdvözölte a napsugárt.
De lám, miért hallgassam el, íme tudjátok meg nevem,
Hamlet a jegyesem és én arája, Ofélia!
Szerelmi vallomással adá nékem szívét
Én viszont az enyémet!
S bárki, ha mondja is: szíve, hogy elfelejtett
Ne higyjétek!
Szíve, hogy engem elfelejtett, ne higyjétek!
Nem! Hamlet a jegyesem és én és én arája Ofélia!
. . . . Ha megszegné szavát, megőrülnék talán!
Összuk virágimat! Tíed eme kis ága zöldelő
rozmarinnak!
Ah, Tied im ez örökzöld! Ah!
Most figyelem, hallgassátok dalom!
Hol az árnak habjai lejárnak, Villi áztatja hajzatát.
Szép leányom, ott a partviránon meg ne várd a
nap alkonyát!
A nő milyen boldog férje hű ölén,
Ennyi boldogságot mint irígylek én!
Vándor, ha arra jársz
Ah meg ne várd a napnak alkonyát!
Ah! Drága férj, ah kedvesem!
Ah! Boldog vagyok én!
Ah! Érted dobog szívem ah!
Érted halok! Ah' halok!

A gyönyörű áriát *Szabó Lujza*, a m. kir. operaház fiatal, kiváló művésznője énekli.

*

3. **Borodin** (1834 Szt. Pétervár — 1887 Szt. Pétervár) Pusztai vázlat.

A mű vezérkönyve e sorok megírásakor még nem érkezett be.

*

4. **Hollósy Kornél**: *Nimfák tánca.* (Kézirat, Budapesten először.)

Hollósy, ki Herzfeld Viktornál végezte tanulmányait a Zeneművészeti Főiskolán, most a miskolci Hubay Jenő-Zeneiskola elmélettanára. Zenekari művére a görög mitológia

elképzelésében élt bájos, kecsesen táncoló nőalakok inspirálták, kik a természet éltető erőinek szimbólumaként tartózkodtak áthatolhatatlan erdők tisztásain, a tenger hullámaiban, források hűs vizében.

Graciózus párosütemű táncmotívum vonul át a színes művön, mely a Fisz-dur epizódban nyer újabb alakot. A zenekar tuttijának kulminációs pontja mintegy a tánc újraéledését jelképezi. Utána nagy *diminuendo* vezet át a kürt mélabús dallamába, melyet négyes ütemcsoportokban szakít meg a vonósok kvintolás figurája. Mikor a vonósok *unisono*-ja veszi át ugyanezt a témát, de durban, a fafúvók élénk *staccato*-figurái kísérik. Rövid visszavezető rész után jelenik meg ismét a főtéma előbb a mélyhegedű, majd a gordonka szólamában, hogy aztán teljes erővel tomboljon az egész zenekar intonálta *stretta*-ban.

*

5. **Beethoven** (1770 Bonn — 1827 Bécs): *C-moll zongoraverseny*. (1800.)

Döblingben a vidék természeti szépségeinek hatása alatt született ez a versenymű. Az olasz dallamosság csodásan egyesül benne a német meseköltészettel. Érdekes, hogy e koncertnek csak a zenekari partitúrája volt leírva, a zongoraszólam csak vázlatokban volt meg. Seyfried meséli, hogy mikor 1803 április 5-én a bécsi Theater an der Wienben lezajlott előadáson Beethoven felkérte őt, hogy lapozzon neki, irtózatos kínokat állott ki: »Isten bocsásson meg, — írja — csupa üres kótapapír volt előttem, itt-ott szarkalábakkal, amit csak ő tudott kibetűzni, nekem egyiptomi hieroglifának tűnt az egész.« Ez a zongoraverseny korszakos jelentőségű a koncertek fejlődéstörténetében. Már a dialogizáló forma is mutatja, hogy a zenekarnak nagyobb szerepe van a puszta kísérésnél.

Az első tétel *allegro con brio*-jában a zenekar előbb az egész expozíciót hozza, majd a zongora zendít rá — néhány *c*-moll futam után — a főtémára. Ezzel az energikus allegroval szemben a *Largo* ellágyuló ábrándozás, melyben a vezető hangszer figurációkkal tarkítva variálja a többizben visszatérő főtémát. Dacos, de egyben »isteni derű«-vel átitatott a rondoszerű harmadik tétel, nagyszabású kidolgozási részével. A halhatatlan mestermüvet a zongora és a zenekar diadalmas kódája koronázza.

A poetikus zongoraversenyt Hegyi Emanuel zongoraművész, a Zeneművészeti Főiskola kiváló tanára játsza, kinek nemes játékában már több ízben alkalma volt gyönyörködni hangversenyeink közönségének.

*

6. **Beethoven** (1770 Bonn— 1827 Bécs): »*Házavatás*«-nyitány.

Kotzebue alkalmi színműveihez »Athén romjai«-hoz és »István király«-hoz még 1811-ben írt Beethoven kísérő zenét. (Utóbbit a pesti német színház felavatásán játszották 1812-ben.) Az »Athén romjai«-t tizenkét évvel később átdolgozta, sőt teljesen új nyitányt írt hozzá. Ez a »Weihe des Hauses«, mely a 124. opus-számot viseli.

A ragyogó *C*-durban tartott nyitány hosszú, lassú és ünnepélyes *(Maestoso e sostenuto)* bevezetéssel indul. A szonátaforma főtémáját *(Un poco piu vivace)* a trombiták fanfárja vezeti be a basszusok kontrapunktikus tizenhatodskáláival alátámasztva. Domináns hangnemben megszólaló melléktémája nagyon emlékeztet az »Athén romjai« egyik gyorsmozgású motívumára.

Szélesen ömlő, nyugodtabb téma a zárótétel, mely csaknem közvetlenül az expozíció visszatérésébe torkollik. Zajos kódával, a *C*-durt szinte az ötödik szimfónia utolsó tételének analógiájára diadalmasan harsogtató örömmámorban záródik a méltatlanul mellőzött kompozíció.

*

## Tizenegyedik hangverseny. — 1929 dec. 15-én. — Vezényel: Bor Dezső

## CSAJKOVSZKY-HANGVERSENY

Közreműködik: *Sebestyén* Sándor gordonkaművész, a Székesfővárosi Zenekar hangversenymestere.

**B bérlet.**

1. **Csajkovszky Péter** (1840 Votkinszk — 1893 Szt. Pétervár): *VI. szimfónia*. (Pathétique, *e*-moll.)

Csajkovszky egyénisége egyike a legkülönösebb összetételű lelkeknek. Ez az érdekes, rejtélyes művész néha lányosan ábrándozó, érzékeny, szeszélyes, majdnem gyermekien naiv, ki ép úgy tud örülni a Nyevszki-Prospekten labdázó gyermekek hangos kacajának, mint a napsugárban röpködő pillangók sokszínűségének, máskor meg kitör belőle a fél-

barbár ázsiai orosz, a kegyetlen szarvasvadászatokban gyönyörködő, emberi szenvedésekkel szemben közömbös szlávfajta, kinek muzsikájában is szeszélyesen váltakoznak a chopini ellágyulások féktelen, triviális a nyugati zeneliteraturában alig fellelhető barbárságokkal.

Csajkovszky géniusza körül évtizedes szenvedélyes viták folynak, mik még máig sem záródtak le. A klasszikusok zeneirodalmát alig ismeri valaki jobban nálánál. Mozartért és Schumannért rajongott elsősorban, de tisztelettel hódolt meg Berlioz és Liszt előtt is. Csak Wagnert és Brahmst nem szívelhette.

Szimfoniái közül a VI-ik a legnépszerűbb. Sokan emlékszünk meg a kilencvenes évek Csajkovszky-lázára, mikor szimfoniái diadallal járták be Európa koncerttermeits Egyike az irodalom legkülönösebb, legtitokzatosabb műveinek. Kevéssel halála előtt fejezte be, megérezvén benne váratlan elköltözését. (Az 1893-iki rettenetes kolerajárványnak esett áldozatul 1893 nov. 5-ikén Szt. Pétervárott.)

A »pathètique« cím még fokozza a mű tartalmának értelmezése körül lefolytatott vitát. Valóban patétikus csak az első és utolsó tétel. A középső kettő hangulata — egy-két apró részlet kivételével — vidáman derűs. Mit akart ezzel Csajkovszky kifejezni? Mind megannyi rejtély, mely ép úgy mered kérdőjelként elénk, mint Csajkovszky egész élettörténete.

Ha elfogadjuk a VI. szimfónia legtöbb magyarázójának elméletét, akkor a szimfónia főmotivumának Beethoven »pathètique«-szonátájának bevezető ütemével való feltűnő tématikus hasonlósága adja meg a »pathètique«-cím rejtélyének kulcsát. A zenei »pathos« csírája: ha a moll hangsor első három hangját oda-vissza éneklem el, úgy hogy felfelé *crescendo*-t alkalmazok, lefelé *diminnendo*-t.:

*c—d—esz—d—(c)*

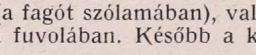

Ez a »pathètique«-szonáta kezdete és ez a motivum jelenik meg Csajkovszky szimfóniájának lassú bevezetésében (a fagót szólamában), valamint az allegro főtémájában — előbb a mélyhegedűnél, majd a fuvolában. Később a kidolgozási rész fugatóját is erre építi fel.

Adjunk-e igazat azoknak az esztétikusoknak, kik Csajkovszky e szimfoniájának formáját kifogásolják, mely inkább potpourri-szerű, mint szimfónikus: melléktémája inkább trio, mint a szonátaforma »szabályszerű« melléktéma beállítása, zárótémája helyett váratlanul tör ki benne a kidolgozási rész vihara, anélkül, hogy azzal szervesen kapcsolódnék össze ... De minek folytassam? ! A pathètique szimfónia még ma is a közönség kedvenc »klasszikus darab«-ja — ez előtt meg kell némulnia a gáncsoskodó kritikának. És a pathètique« ma is él, frissebben és fiatalosabban, mint valaha.

Még csak az első tétel kódájának ünnepélyes obstinato-basszusára hívom fel a hallgatók figyelmét. Fölötte a fuvók egy nobilis kiengesztelő témát intonálnak, mely *pianisszimo* hal el a puzónok *H*-dur akkordjában.

Ötnegyedes táncszerű igen szellemes tétel a második: *Allegro con grazia*. Előbb a gordonkák intonálják behízelgő dallamát, aztán a fúvók ismétlik meg. Dalformaszerű középtétel után a fúvók *unisono*-jában csendül fel újra a főtéma, mialatt a vonósok kromatikus pizzicato-menetekkel tarkítva ellenpontozzák. Az egész trion keresztül az üst-dobok és a gordonok szólamában *D*-orgonapont vonul végig, erre épül a trió oroszosan monoton témája. A szokásos *da capo* után a trio témájából lefaragott kis motivum szolgáltatja a lassú lecsendesülő kódát.

A harmadik tétel *(Allegro molto vivace)* ugyancsak táncszerű. Előbb *tarantella*-jellegű *scherzando*, melybe Csajkovszky már előre szellemesen elrejti a későbbi *induló* ritmikusan jellegzetes főmotivumát, majd e motivum folyton fokozódó halmozása után valóban rátér a dalformában komponált brilliánsan hangszerelt *marcia*-ra, a szimfónia egyik legsikerültebb részletére. Majd visszamodulál *G*-durba és ismét felcsendülnek a tizenkétnyolcados *tarantella* triolái, a teljes zenekar győzedelmes fortisszimójában megismétlődik az indulótéma markáns motivuma, mely túláradó, csapongó jókedvvel és életörömmel záródik le.

A »pathètique« cím jogosultságának mentésére szokatlan módon Csajkovszky egy *Adagio lamentoso*-t írt utolsó tételnek. Fájdalmas sóhajszerű balsejtelmekkel teli panaszos dalforma, mely csak a *D*-dur felé moduláló trióban nyujt némi vigaszt. Komor, pesszimisztikus hangulatban végződik ez a tétel is, melynek lezárási módjából joggal következtetnek német zenekritikusok arra, hogy Csajkovszky még egy ötödik tételt is tervezett utána, mely szonáta, v. rondó formában hatásosabban egészítette volna ki művét.

*

2. **Csajkovszky**: *Mozartiana. Szvit zenekárra*, 61. mű.

Mozart négy kis darabját hangszerelte meg Csajkovszky zenekarra. Ha nem is Mozart stílusában, pedig ez lett volna egyedül célravezető, de annál több szeretettel és rajongással.

Az első tétel — Gigue — ismert zongoradarab, melynek bájos könnyedségét igen jól sikerült zenekari hangszerekre is átültetni.

A második tétel — Mozart egyik vonós kvartettjének *menuett*-je — már keményebb dió volt; alig tudott vele mást elkezdeni, mint hogy legtöbbször a fúvók szólamaiban *unisono*-erősítéseket helyezett el.

A *Preghiera* című harmadik tétel az Ave verum Liszt-féle átiratának zenekari letétje. Mozart klasszikusan tiszta harmóniáiba Csajkovszky a 19. sz. második felének romantikus orkesztrális színeit vegyíti, nem mindig a kompozíció stílusához mérten.

Negyedik tételnek egy *variációs téma változatait* halljuk, teljesen szabad kidolgozásban. A tíz variáció közül kétségtelenül a hatodik és a kilencedik a legérdekesebb, előbbiben a »fafúvók« trillás figurái szellemesek, utóbbiban a szóló-hegedű virtuóz szólama vonja magára figyelmünket. Élénk *stretta* fejezi be tematikusan a Mozart-géniusza iránti hódolatban fogant tetszetős kompozíciót.

*

3. **Csajkovszky**: *Rokokóváltozatok gordonkára zenekar-kísérettel.* 33. mű.

A témát, egy graciózus kétszakaszos dalformát, előbb rövid zenekari bevezetés után a gordonka intonálja, majd beékelt zenekari közjáték után halmozódnak a nagyon nagy technikai készséget követelő gordonkavariációk. Az elsőben szextolás figurákat hallunk, a másodikban *saltato*-szerű nehéz futamokat. *Cantabile*-szerű lassú $^3/_4$-es változat a harmadik, majd bájos, gracilis andante a negyedik; ennek három kadenciája a *saltato*-technika bemutatására ad kitűnő alkalmat. Az ötödik variáció trillaszerű figurái ép olyan hálásak, mint a hatodik és hetedik bonyolult figurációi. A kódában nehéz *arpeggiók* zárják le a gordonkatechnika minden fajtáját bemutatni hivatott, versenyművű számba menő darabot.

A nagy technikai készültséget s virtuóz készséget kívánó gordonka versenyt Sebestyén Sándor jeles gordonkaművész, a Városi Felsőbb Zeneiskola tanára játssza.

*

4. **Csajkovszky**: 1812. *Ünnepi nyitány.*

1881 nyarára tervezték a moszkvai Megváltó-templom beszentelését; annak emlékére épült, hogy 70 évvel azelőtt Moszkvában semmisült meg Napoleon hadserege, mely csúfosan, letörten menekült az égő városból. Csajkovszkyt bízták meg egy megfelelő alkalmi kompozíció megírásával. A bemutatás színteréül a templom előtti hatalmas teret jelölték ki.

Ezekhez az arányokhoz mérte Csajkovszky kompozícióját, midőn a rendes nagy zenekaron kívül még hatalmas fúvókart is állított fel, mely a záróapoteózisban az orosz himnuszt intonálta.

Zsoltáros fohásszal kezdődik a nyitány. A hívők imádkoznak, hogy a Teremtő mentse meg őket az ellenség kezeiből. Aggodalom, nyomasztó félelem árad a bevezető részből felénk. A könyörgés mindig erősebb, mindig panaszosabb lesz. A hegedűk reszkető tremolói fölött futamok cikkáznak. Egyszerre hirtelen csend támad, ebben messziről kivehető a közeledő csapatok felvonulása dobszó mellett.

Az *Allegro giusto* az ütközet kezdetét festi. A francia csapatok lerohanását a *marseillaise* kezdő ütemei jelzik előbb a kürtökben, majd a trombitákban. Egy nyugodtabb középtétel után átmenően szláv táncritmus üti meg fülünket, de hirtelen megszakad, hogy ismét az ütközetet festő heves témának adjon helyet. Hatalmas fortisszimóban, ágyúk dörgése, fegyverek ropogása, dobok pergése és trombiták recsegése harsogja túl a sebesültek jajgatását, haldoklók hörgését. Az oroszok győztek, a franciák megfutamodtak: a *marseillaise* dallamának gyengülése mellett diadalmasan szólal meg az orosz cári himnusz. Diadalittasan parádés lépésekkel vonulnak fel a győztes harcosok. Örömujjongással, üdvrivalgással, harangzúgással és ágyúdörgéssel fejeződik be a zeneirodalom egyik legnépszerűbb alkalmi kompozíciója.

# FAUST-ZENÉK

— *Én csak nem írom azt, amit legjobban szeretnék írni, hanem pénzért dolgozom, amire szükségem van. Azért ezzel nem akarom mondani, hogy mégis csak pénz kedvéért írok. Ha ez az időszak elmult, remélem, végre megírhatom azt, ami előttem és a művészet előtt a legmagasztosabb : a »Faust«-ot.*

E szavakat *Beethoven* mondotta akkor, amikor éppen a »Kilencedik«-en dolgozott. Ennek ellenére éppenséggel nem ő volt az első, aki egy Goethe »Faust«jához irandó zenére gondolt, sőt a német költőfejedelem maga volt az, aki *Zelter* Károly zeneszerzőhöz intézett levelében ehhez megadta az első impulzust, amennyiben (1810 november 18-án) ezt írja :

»Nem lenne Ön segítségünkre egy kis zenével, különösen a husvéti éneknél és a »*Schwindet ihr dunklen Wölbungen droben*« kezdetű bölcsődalnál?«

Zelter nem vállalta a megbizatást : nem volt romantikus. Az ő tollából csak a »Thulei király« dallama fakadt. Megemlitjük még, hogy a »Faust« első előadásán Weimarban (1829) a földszellem szavait énekszóval adták elő. (*Eberwein* Károly kompozíciója.)

Goethe végre egyes helyeken maga követelt instrumentális ritornellákat, még pedig már az első rész számára. Hiszen ismeretes, hogy Goethe »énekelte a dalait, ámbár azokat nem is hallotta egy közölhető dallam érthetőségéig.«

A »Faust«-nak első része zene nélkül el sem képzelhető. És pláne a második rész : tt hosszú tirádák vannak, amik szinte kiáltanak zene után. Igy érthető, hogy nincsen nagyobb jelentőségű alkotó zenész, aki nem foglalkozott volna valamilyen módon a »Faust«-problémával. De azt is le kell szegeznünk, hogy nemcsak Goethe halhatatlan remekműve inspirálja a zeneköltőket, hanem általánosságban a »Faust«-monda. Ekként a »Faust«-zenék három nagy csoportja alakul ki : a legfontosabbak a tulajdonképpeni *színpadi zenék Goethe* »Faust«-jához, azután a Goethetől inspirált hangversenyművek egy csoportja (minők : *Wagner* »Faust«-nyitánya, *Liszt* Ferenc »Faust«-szimfóniája, *Mihalovich* Ödön »Faust-fantáziá«-ja) és végül azok a kompozíciók, amik csak a drámai költemény egyes részeire íródtak (pl. a nagyszámú dal) ; idetartoznak még azok a művek, melyek csak a *Faust-anyagot* értékesítik, részben a »Doktor Faustus« c. népkönyv, részben pedig *Müller, Goethe, Lenau* költeményeinek a felhasználásával.

A Goethe »Faust«-jához irt színpadi zenék közül a legtöbb csakis az első résszel foglalkozik. Legrégibb ezek közül a *Radziwill* herceg (1775—1833) zenéje, melyet Berlin mellett a Monbijou-kastélyban adtak elő 1820 májusában. A mű ideálisan elgondolt, de technikailag teljesen dilettánsszerű és már Gothe idejében is elavult volt.

A régebbi idők színpadi muzsikái közül az *Eberwein*-féle zenén kivül meg kell nevezünk a *Lindpaitner* Péter Józseftől eredő kisérőzenét a *Seydelmann*-féle színpadi feldolgozáshoz és *Rietz* Julius muzsikáját Immermann feldolgozásához. Kuriózumként megemlitjük, hogy Konradin *Kreutzer*, a »Granadai éji szállás« és *Ferdinand* Raimundnak »Tékozló« című regés színművéhez irt énekek komponistája, az első rész minden énekelhető részletét ellátta zenével. Az újabb korból csak Max *Schillings* Faust-zenéje érdemel említést.

A második rész először egy, sajnos, csak töredékben reánkmaradt remekműben lép elénk : Schumann-nak pompás »Scenen aus Goethe's Faust« c. munkájában. Ez az egyetlen kompozíció, mely Goethe magas gondolatszárnyalásával és nyelvezetének klasszikus poézisével egyenrangú. A megsemmisitő itéletet, melyet *James* Simon dr. »Faust a zenében« című monografiájában a nyitányról mond, — egyszerűen meg nem foghatom. Éppen a nyitány, már tartalmában is jóval jelentékenyebb és bensőségesebb, mint *Wagner* Richard nyitánya (hasonlitsuk csak össze Schumann és Wagner Gretchen-témáját!). Színpadi előadásra azonban ez a mű nem jön figyelembe, mert néhány, nagyon is terjengősen kidolgozott helyet mutat fel és több lényeges rész megkomponálatlanul maradt. Azonban a gyönyörű templomjelenet, azután Margit megrázó jelenete a börtönben az első részben és majdnem az egész második rész Schumann legjobb műveihez tartozik.

*Kienzl* Vilmos dr., a »Bibliás ember« szövegirója és zeneszerzője, 80 nagyobbstilű Faust-zenét mutatott ki. Amellett meg kell figyelnünk a következő jelenséget : a muzsikálisan magasra törő, a költemény etikájához közelférkőző kompozíciók egytől-egyig töredékek maradtak ; a praktikus használatra irottak tökéletesek ugyan, azonban, amennyire betekintést nyerhettem, vagy megbizható forrásokra támaszkodhatom, jelentéktelenek *(Herbeck, Lassen, Kleffel, Max Zenger, Friedr. Weigmann, Weingartner, Bungert)*. Az előbbi csoportban többek között meg kell említenünk *Berlioz* és *Wagner* Faust-jeleneteit, továbbá Felix *Draeseke*, Wilhelm *Berger* és Theodor *Streicher* munkáit — csupa töredék, sokszor ugyancsak operaszerű allürökkel, amik Faust-előadásra nem alkalmasak. Majdnem úgy látszik, mintha a Faust-zene, melyet az első és második részhez mint valami művészileg egyenrangút lehetne tekinteni, egyáltalán megoldatlan probléma maradna. Talán mindörökre. Hiszen maga Goethe mondotta és e szavakban sok igazság rejlik : »A zenének

Don Juan karakterét kell megtartani. Faustot Mozartnak kellett volna megkomponálnia«. A »Faust«-hoz vagy »Faust« után írt hangversenydarabok száma — ha a dalokat is hozzászámítjuk — légió. A legfontosabbakat már megneveztem.

A harmadik csoport mindenekelőtt magában foglalja az összes Faust-operákat A legrégibb Ignaz *Walter* tollából ered és Fr. Müller és Goethe tragédiáin alapszik. Walter írt még egy második Faust-operát is. További operák: *Strauss* József (1814 körül) »*Faust élete és tettei*«, *Spohr* Louis hegedűművész »Faust«, *Seyfried* Ignác lovag egy »Faust« című drámai legenda (1816), három mű, amik a népkönyvön épülnek fel; a legismertebb *Spohr* műve, melyet sok zenetörténetíró az első romantikus operának jelölt meg. Nagy elterjedésnek örvend a francia Charles *Gounod* »Faust«-ja, szövegét — Goethe drámai hőskölteményének elferdítésével — Jules Barbier és Michel Carré írták (1859). Gounod »Margarétá«-ja — amint ezt az operát külföldön széltében nevezik — a 19. század francia operatörténelmén belül bizonyára jelentékeny mű: Gounodtól a technikai készültséget és invenciót elvitatni kicsinyes lenne, Wagner nagyszerű zenedrámáival azonban nem bírja ki az összehasonlítást. Német Faust-operát írt: Heinr. *Zöllner* (1887) és Cyrill *Kistler* (1907); Olaszországból jött többek között két mű: Arrigo *Boito* »Mefistofele«-je (1868), mely Goethe hőskölteményének első és második részét kivonatosan öleli fel és *Canti* »Mefistofeles« c. műve (1896). Az operákon kívül meg kell neveznünk néhány Faust-oratóriumot — vannak e tárgy felhasználásával készült francia operettek is, ilyenek már Goethe életében is felmerültek — így első sorban Hector *Berlioz* »*Drámai legendá*«-ja szólóénekhangokra, ének- és zenekarra: »*La damnation de Faust*« (1845). Szöveg tekintetében elég zagyva az a gondolat, hogy »Faust« előtt, mintegy egy hadseregfelügyelő előtt eldefiliroztatja a magyar hadsereget csak azért, hogy a Rákóczi indulót elhelyezhesse. Zenei szempontból elavult strukturája ellenére mindenesetre még hatásos, habár Berlioznak nem éppen legkiválóbb alkotása.

Nagy hazánkfiának, *Liszt* Ferencnek három részből álló, poetikus »Faust-szimfóniájá«-ról már megemlékeztem (»*Faust, Gretchen, Mephistopheles*«). Kevésbé ismert Peter *Benoit* flandriai zeneszerzőnek »Lucifer« c. oratóriuma (1866). *Lenau* »Faust«-ja sok impulzust adott Lisztnek (Lenau »Faust«-jából írt két epizódot, továbbá négy Mephisto-keringőt), azonkívül megihlette Adalbert von *Goldschmidt* osztrák zeneszerzőt is (szimfóniai költemény). Itt megemlítjük még, hogy van több Goethe eszméje után írt ballet-némajáték is, így egy Adolphe *Adam*-tól eredő is (melyet később ő maga megsemmisített), egyet írt G. *Panizza* is és hogy a parodizáló ösztön olyan gyerekes alkotásokban tombolta ki magát, mint R. Genée »Le petit Faust« c. műve, zenéje *Hervé*-től (1854) és a stájer Julius *Hopp* »Fäustling und Margarethl« c. operettje, ezen nem kell csodálkoznunk.

Ha összeállítanánk egy katalógust valamennyi »Faust«-kompozícióból, olyan kimutatás keletkeznék, amelyben az utolsó száz esztendőnek majdnem minden zeneköltője szerepelne. Hogy Beethoven, Rossini, Meyerbeer, Mendelssohn gondolt erre a szövegre és hogy a wieni Burgtheaterben megtartott *Dingelstedt*-féle Faust-előadás alkalmával (1880) még — Brahmssal is folytak tárgyalások egy *Faust*-zene megkomponálása ügyében, ez talán nem is általánosan ismert tény.

*

Végül meg kell még emlékeznünk Ferruccio *Busoni*-nak »Doktor Faust« c. művéről, melyet 1925 májusában mutattak be a drezdai állami operaházban. Az opera a »Varázsfuvola« játékából meríti intencióit és nem operadráma wagneri értelemben. Busoni, aki visszamegy a régi Faust-bábjátékra, nem reflektál a főalakok Gegenspieljére, mely Goethe »Faust«-jában végtelenül finom feszültségű. A szöveget mint költői művet, külön kell értékelnünk. Mély szimbolikával van telítve. Misztérium. Az embert megragadja a poéta-komponista erős akarása és küzdelme, egy Faust-természet küzdése, mely a végtelenség után törtet és mégis az emberileg tökéletlenbe, a korlátolt alkotásba és vágyakozásba hull vissza. A legmagasabb elképzeléseket Goethe »Faust«-jának bűvköréből hangokba önteni — csak ott sikerült neki, ahol a zene elválik a szövegtől. Gyakran lemondhatunk a szövegről és a cselekményről, hogy a zenét, mely tisztán lineáris zene, az ő muzikálisan önálló formájában magáért élvezhessük. A karok a cselekménnyel és a zenekarral való egybeolvadásban bámulatraméltóak. A diákok egy veszekedő kórusa a wittenbergi csapszékben az »Erős várunk a mi Istenünk« motívummal grandiózus fokozásba torkollik. Az emberi hang határait főleg a Mefisztofelesz-szerep haladja meg. A szegény ördög eleinte egyáltalában nem hagyja el a magas *C* tájékát. Emellett úgy az egyes énekszólamokban, mint a zenekarban elragadó dallambőség és drámai erő lüktet.

*Fl. J.*

## NÜRNBERGI HÉT BUDAPESTEN

A magyar kir. Opera multkori látogatásának viszonzásakép a nürnbergiek a budapesti Opera színpadán játszották el Wagner és Strauss Richárd egy-egy opuszát. Wagner dalműve szoros kapcsolatban van Nürnberg városával. Központjában Hans Sachs, a nürnbergiek népszerű mesterdalnoka áll, magának a cselekménynek pedig minden mozzanata a város egy-egy érdekes pontján játszódik le : az első felvonás a Katharinenkirche előterében, a második az ódon város egyik utcáján, a harmadiknak második fele pedig a híres pegnitzi réten.

Strauss Richárd a modern német muzsika úttörője és legnépszerűbb harcosa bajor származású, kit nemcsak szülővárosához Müchenhez, hanem Nürnberghez is lelki és művészi kapcsolatok fűznek. Okosan jártak el tehát a budapesti kirándulás programjának megtervezői, midőn a »Nürnbergi Mesterdalnokok«-kat és az »Intermezzo«-t illesztették műsorukba.

Wagner mesterművének előadásáról csak jót mondhatunk. Tradiciókon nyugvó stílus vonult végig minden hangon, minden gesztuson. Erich *Hartmann*, a rendező és Barth *Wetzelsberger* a karmester dícséretes munkát végeztek. Hans Sachs személyesítőjét Jaro *Prohaskát* megérdemelten, tombolva ünnepelte a közönség, ép úgy, mint Franz *Bichler* Beckmesserét és Henrich *Drost* Stolzingi Walterét. Kevésbé jók voltak a nők, valamint a kórusok.

*Strauss* »Intermezzo«-ja premiére volt számunkra. A »Salome« és a »Rózsalovag« komponistája ebben a művében visszakanyarodott a régi operastílushoz, hogy a modern muzsika köntösébe öltöztessen egy, zenés drámából és a prózai színjátékból összegyúrt próbabábut. Száguldozó párbeszédek, félig csupaszon, zene nélkül, lehetőleg kevés kantilénával, ezt halljuk a színpadról, a zenekar pedig csak arra szorítkozik, hogy töredékes közjátékokkal, majd szimfónikus szélesen hömpölygő közzenékkel illusztrálja a cselekvő személyek lelki konfliktusait.

Strauss érdekes kísérlete — előrebocsáthatjuk : nem vált be, mert a gyorsan pergő félig recitativikus dialógusokból alig ért a hallgató valamit, az áriaszerű részletek csaknem teljes hiányát nem kárpótolja az a néhány igazán straussi genialitással megkomponált nagyon színes közzene, mely egyes képváltozásokat áthidal.

Szövegkönyve, melyet a komponista írt önmagának, saját életéből vett mulatságos kis epizódot visz színpadra : házastársak között gyakori félreértésen alapuló történetet, mely nem is érdekes, operaszövegnek pedig egyenesen jelentéktelen.

A vendégszereplésre elutazó udvari karmester felesége a ródlipályán egy ifjú báróval ismerkedik meg, ki azonban inkább levelezésbe, mint a kívánatosabb flörtbe bocsátkozik vele. De most jön a baj. Levél érkezik a távollevő férj számára. Női kézírású boríték. Természetes, hogy a feleség felbontja, de az is természetes, hogy felháborodik rajta ugyanakkor, mikor ő készült felszarvazni férjét. Sürgönyt meneszt : válunk! A sürgöny ép akkor érkezik, midőn a karmester úr barátaival tarokkozik. Sürgönyválaszok után nem sokat teketóriázik : pakkol és hazautazik. Persze elsimul minden baj, mert kiderül, hogy az ominózus levél egy másik hasonlónevű karmesternek szól. Kibékülés. Szerelmi kettős.

Ez a »polgári história« két felvonásban, illetve tizenkét képben zajlik le előttünk. Az első kép a karmester öltözőszobájában játszódik le, a

második a ródlipályán, a tizedik a Práterben és az utolsó a karmester étkezőjét ábrázolja, ezek még a legérdekesebbek valamennyi között; annál unalmasabbak a jegyző lakásával és hivatali helyiségével kapcsolatos jelenetek, legtöbbjük bátran elmaradhatott volna.

A partiturában való böngészés közben sok gyöngyszemet találhatunk, de ezek nem elegendők a több mint három órás előadás unalmának elűzésére. Kedves zenei humor csillog a veszekedő jelenetben, szellemesek a ródlizást illusztráló hegedűglisszandók, a harmadik jelenet keringőiben is akad egy-egy érdekes harmóniai fordulat, bár korántsem érik el a »Rózsalovag« valcertémáinak invencióját. Általában a hatodik, hetedik képtől kezdve mintha lelankadt volna Strauss munkakedve. Csak az utolsó jelenet végén szedte magát ismét össze, hogy az »Ariadne auf Naxos« crescendójának mintájára a kibékülést igazi Strauss Richárdosan fesse meg zenekarában.

Az előadás jó volt, bár meglátszott rajta, hogy a zenekarban még nem »ültek« eléggé a nagyon nehéz szólamok. *Wetzelsberger* karnagy jelentős rutinjának és nagy tudásának tudhatjuk be, hogy az előadáson feltűnő baleset nem történt. A karmesterné nehéz feladatát *Wedorn-Ziegler* asszony tökéletesen oldotta meg. A férfiak közül Karl *Köther* (a karmester) és Julius *Brombacher* (az udvarló) derekasan állták meg helyüket.

A díszes nézőtér magáért a műért nem nagyon lelkesedett, de meleg tapssal ünnepelte a szereplőket és a karmesert.

# HANGVERSENY-KRÓNIKA

Céltalan önámítás lenne, ha struccpolitikával egyszerűen nem vennénk tudomást arról, hogy íme bekövetkezett végérvényesen a hangversenyek válsága. Nemcsak nálunk, külföldön épúgy érzik e kultúra katasztrófális összeomlásának eljövetelét. A *Berliner Tageblatt*, a *Frankfurter Zeitung* és a *Münchener Nachrichten* többhasábos cikkekben kongatják meg a vészharangot. Az agónia kórokozó bacillusai ott majdnem ugyanazok, mint nálunk. »Az ifjúságot a sport jobban érdekli, mint a művészet, ezért vesztik el kenyérkeresetüket zenetanitóink« — irja egyik berlini lap. »A hangversenyrendezők hibájából a közönséget csak a sztárok érdeklik. Ezek aratnak le mindent, a többiek üres széksorok előtt muzsikálnak!« — »A közönség egyik rétege úgy megszokta, hogy szabadjegyeit házhoz szállítják, hogy eszébe se jutna egy-egy hangversenyre pénzért belépőjegyet váltani.« — »A mozgóképszínházak már amúgy is elhódították a régi koncertlátogatók tetemes százalékát, (különösen a kereskedő és nagyiparos világot) most a hangosfilm még újabb rohamot intézett a koncertlátogató közönség gyér sorai ellen, hogy még a megmaradt kis törzspublikumot is elhódítsa«. — »És itt van a grammofón és a rádió, mindakettő otthon, jól fűtött szobában világhírességek produkcióit hozza, anélkül, hogy ki kellene lépnem a lucskos, hideg utcára, ruhatár előtt tolonganom és egy barátságtalan terem akusztikáján bosszankodnom, hátsó sorokban, kényelmetlen széken kuporogva«. — Ezek csak ötletszerű kivágások külföldi panaszos cikkekből, de teljesen ráillenek a mi viszonyainkra. E bajokat alaposan megvitatták a nálunk időzött hangversenyrendezők is, de gyógyításuk módjára nézve még nem tudtak egységesen megállapodni.

Szomorú faktum, hogy olyan hangversenyek, melyek máskor zsúfolt széksorok előtt zajlottak le, ma legjobb esetben csak félházat tudnak nehezen megtölteni. Válsággal küzd több kitűnő, évtizedes tradicióval bíró zenei egyesületünk. Megmentésükért az államnak és a városnak kellene összefogni, hogy átsegítse a kritikus időszakon.

*

A hangversenyrendezők tiszteletére rendezett ünnepségek sorából három koncertről emlékezzünk meg. Filharmónikusaink évadnyitó ünnepi hangversenye magyar szerzők műveit hozta. *Dohnányi* érdekes szerkezetű Ünnepi nyitánya, *Bartók* erős magyarságú első szvitje és *Liszt* ritkán hallott »Mefisztó«-keringője méltán késztette lelkes tapsokra vendégeinket. Az est vendége *Spencer* Eleanor szárazon, lélek nélkül játszotta Schumann soha el nem hervadó *a*-moll versenyművét. A kongresszus tiszteletére rendezett magyar hangverseny kicsit sokat adott a jóból, kevesebb többet ért volna. *Orosz* Júlia, *Kalliwoda* Olga, *Herz* Lily, *Bálint* Alice, *Neuwelt* Klára, *Heimlich* Lajos, *Gergely* László, *Garay* György és *Földes* Bandi szeretettel szólaltatták meg a magyar komponisták műveit. Kitett magáért a Zeneművészeti Főiskola is, mely növendékeiből egy kis mintakollekciót mutatott be az őszinte elismeréssel nem fukarkodó kongresszusi tagoknak. *Goldovszky* Boris, *Fischer* Annie, *Kilényi* Eduard, *F. Takács* Alice, *Szarvas* Klára, *Moiser* Margit és *Radó* Magda méltán rászolgáltak a hallgatóság zúgó tapsaira.

A körünkben időzött nürnbergi vendégek tiszteletére rendezte a *Filharmóniai Társaság* második bérleti hangversenyét. Ennek kimagasló eseménye *Brahms* ma is csodálatraméltó *D*-dur szimfóniája, különösen második tételét játszották tökéletes megértéssel *Dohnányi* finoman elemző, elmélyed vezényletével. Ernest *Toch* mesejáték-nyitánya — az est újdonsága — a »Borsókirálykisasszony« ismert históriáját varázsolta elénk virtuoz technikával, tetszetős orkesztrációban. *Geyer* Stefi, a világjáró, külföldön szerte ünnepelt hegedűművésznő *Spohr* »Gesangszene«-versenyművét játszotta nemes tónussal, páratlan technikai készültséggel. Tomboló sikere volt. Érdekes és tanulságos hangversenyt rendeztek a körünkben időzött *nürnbergi tanítók* a Deák-téri evangélikus templomban. Felvonultatták történeti sorrendben az egyházi muzsika legcsillogóbb gyémántszemeit, a 16. század mestereitől Max Regerig. Karmesterük Fritz *Binder* minden dicséretet megérdemel a művek gondos betanításáért és rutinos vezetéséért.

*Komor* Vilmos újra feltámasztotta kamarazenekarát, melynek műsortervezetén kiábrándító alkalmazkodással ígér minden szépet és jót. *Bach* 51. kantátéjában K. *Sztojanovits* Lily stilusos előadását élveztük. *Beethoven* első szimfóniája azonban úgy hatott, mintha próba nélkül darálták volna le. *Bartók* román táncai képviselték a »modern« muzsikát, az est szólistája — *Maaskof* Antal londoni hegedűművész — *Bruch* Skót fantáziájának ízléses, értelmes eljátszásával teremtett kellemes hangulatot, a sajnálatosan gyéren belepett széksorokban.

*Kentner* Lajos még a koncertévad hivatalos megnyitása előtt rendezett zene karkísérettel igen sikerült estét, melyen lobogó temperamentummal, korát meghaladó szuggesztív erővel játszott el három versenyművet. *Sebestyén* György a berlini *Städtische Oper* karnagya muzikálisan, fiatalos hévvel vezette a kísérő filharmónikusokat, csak kár, hogy a sokszor megrótt fölösleges mókázásokról és céltalan handa-bandázásairól nem akar leszokni. Pedig neki, mint tapasztalt muzsikusnak tudnia kell, hogy kísérőzenekar dirigálásánál a karmesternek szerényen alkalmazkodóan a háttérben kell maradnia.

*Sauer* és *Dohnányi* őszinte gyönyörűséget szereztek zongorajátékukkal hálás törzsközönségüknek. Ismét bámulatra ragadott bennünket a közel hetvenéves *Sauer*, fiatalos zengő fortisszimóival, káprázatos technikájával és csalhatatlan emlékezőtehetségével. Schumannt, Chopint és Lisztet kevesen játsszák hivatottabban nálánál. *Dohnányi* Mozart és Beethoven áhítatos interpretálásával ragadta hálás tapsokra hallgatóságát. *Lewitzky* játékán kis indiszpozició árnyéka vonult végig. Lehet, hogy a Vigadó akusztikája szegte kedvét, vagy talán a feltűnően csekélyszámú közönség, de bizonyos, hogy Schumann szonátáját és Chopin preludejeit akármelyik elsőrendű pianistánk szebben játssza.

A *Székesfővárosi Zenekar* népszerűvé vált hangversenyein néhány igen kitűnően sikerült produkcióban volt részünk. *Berlioz* fantasztikus szimfóniájának, Ljadov nyolc orosz népdalának, *Schillings* »Reggel a nyílt tengeren« c. szimfónikus fantáziájának, *Charpentier* »Impression d'Italie« c. szvitjének és *Järnefelt* »Korsholm« c. szimfónikus költeményének megismertetésével a zenekart vezénylő *Bor* Dezső és *Vaszy* Viktor karnagyok legnagyobb elismerést és megbecsülést érdemelnek a zenei kultúra terjesztése körül kifejtett önzetlen fáradozásukért. Az eddigi hangversenyek szólistái közül emeljük ki *Báthy* Annettet, *Herz* Lilyt, *Darvas* Ibolyát, *Orosz* Júliát, *Zipernovszky* Fülöpkét és *Metykó* Annát. Mindannyian becsületes szorgalmuk és zenei adottságuk megnyilatkozásával érdemelték ki a Székesfővárosi Zenekar lelkes törzsközönségének elismerő tapsait. *Wittgenstein* Pál, a félkezű német zongoraművész volt eddig az egyetlen külföldi vendég, kit *Bortkiewitz* balkézre írt zongoraversenyének bravuros eljátszásáért meleg tapsokkal tüntettek ki.

## A Népművelési Bizottság 1929/30. évi hangversenyeinek műsortervezete*)

| Kelet | „A“ bérlet | „B“ bérlet | „C“ bérlet |
|---|---|---|---|
| Január 5-én vasárnap | | Bruckner: szimfónia<br>Mahler: Dalok<br>Karnagy: Fleischer Antal | |
| Január 12-én vasárnap | | | Klasszikus Operett-Est<br>Karnagy: Bor Dezső |
| Január 19-én vasárnap | Beethoven: Fidelio — Nyitány<br>Beethoven: VI. szimfónia<br>Mihalovich: Sellők<br>Karnagy: Ábrányi Emil | | |
| Január 26-án vasárnap | | Mendelssohn: (skót) szimfónia<br>Csajkovszky. Diótörő — suite<br>Dvorak: In der Natur<br>Karnagy: Bor Dezső | |
| Január 27-én hétfőn **este 1/2 8 órakor** | FELVINCI TAKÁCS ALICE<br>hegedűművésznő<br>és<br>DR. GYÖRY PÁL<br>hangversenyénekes<br>zenekari estje<br>Karnagy: Bor Dezső | | |
| Február 2-án vasárnap | | | Strauss János hangverseny<br>Karnagy: Bor Dezső |
| Február 9-én vasárnap | | Mahler: III. szimfónia<br>(alt-szóló, női és gyermekkar)<br>Karnagy: Unger Ernő | |
| Február 16-án vasárnap | | | Liszt:<br>Szent Erzsébet legendája<br>az Egyetemi Énekkarok<br>közreműködésével<br>Karnagy: Vaszy Viktor |
| Február 23-án vasárnap | Beethoven: Coriolan — Nyitány<br>Beethoven: VII. szimfónia<br>Gajári: Öreg csertő<br>Karnagy: Bor Dezső | | |

*) A műsortervezet változtatásának jogát fenntartjuk

**C.** bérlet

**1929. december hó 20-án este 1/2 8 órakor**

# MENDE ERZSI és NEUMAN LÁSZLÓ

**hangversenyénekesnő** **hegedűművész**

**zenekari estje**

A zenekari kíséretet a SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR adja

**Vezényel: BOR DEZSŐ karnagy**

## A Népművelési Bizottság 1929/30. évi hangversenyeinek műsortervezete*)

| Kelet | „A" bérlet | „B" bérlet | „C" bérlet |
|---|---|---|---|
| Február 27-én csütörtökön este 1/2 8 órakor | | FARNADI EDITH zongoraművésznő és S. GERVAY ERZSI hangversenyénekesnő zenekari estje Karnagy: Bor Dezső | |
| Március 2-án vasárnap | | | A tánc Karnagy: Bor Dezső |
| Március 9-én vasárnap | Beethoven: Prometheus — Nyitány Beethoven: VII. szimfónia Karnagy: Vaszy Viktor | | |
| Március 16-án vasárnap | | Schumann: Manfréd Debussy: Après midi . . . Goldmark: Sakuntala — Nyitány Karnagy Siklós Albert | |
| Március 23-án vasárnap | | | Weiner: Csongor és az ördögfiak Siklós: Variációk (hegedű) Rimszki-Korzakow: Scheherazade Karnagy: Zsolt Nándor |
| Március 30-án vasárnap | Beethoven: III. Leonora — Nyitány Beethoven: IX. szimfónia Karnagy: Unger Ernő | | |
| Április 6-án vasárnap | | Goldmark-hangverseny (a mester születésének 100-ik évfordulója alkalmából) Karnagy: Bor Dezső | |
| Április 13-án vasárnap | | | Évadzáró díszhangverseny Karnagy: Bor Dezső |

*) A műsortervezet változtatásának jogát fenntartjuk

**A.** bérlet

**1930. január hó 27-én este 1/2 8 órakor**

**Felvinczi**

# TAKÁCS ALICE és Dr. GYŐRY PÁL

**hegedűművésznő** **hangversenyénekes**

## zenekari estje

A zenekari kíséretet a SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR adja

**Vezényel: BOR DEZSŐ karnagy**

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA 1929 — 12032

54145

# A ZENE

ALAPITOTTA: Dr SEREGHY ELEMÉR

Szerkeszti

## SIKLÓS ALBERT

BUDAPESTI KIR. ÜGYÉSZSÉG
1929 DEC. 11.
ÁTVETTE

Budapest
XI. évfolyam, 6. szám
1929 december 15

### TARTALOM

SIKLÓS ALBERT: Angyalok muzsikája. — Hangversenyműsoraink ismertetése. — S. A.: A zene őskora. — SZÍNHÁZ. — HANGVERSENYEK. — MINDENFELŐL. — PÁLYÁZAT.

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVANYA

# PESTI VIGADÓ

## BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA HANGVERSENYEI

# A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

## közreműködésével

**C.** bérlet.

**1929 dec. 20-án, pénteken este ½8 órakor**

**MENDE ERZSI és NEUMAN LÁSZLÓ**

hangversenyénekesnő hegedűművész

**ZENEKARI ESTJE**

1. CASTRUCCI: Hegedűverseny. Vonószenekar és cemballo kísérettel. Budapesten először). Előadja: NEUMAN LÁSZLÓ
2. MOZART: Constanza áriája a „Szöktetés a szerályból" című operából. Énekli: MENDE ERZSI
3. BRAHMS: Hegedűverseny. Előadja: NEUMAN LÁSZLÓ

Szünet

4. *a)* MARX: Hat dich die Liebe berührt
   *b)* STRAUSS: Ständchen.
   *c)* STRAUSS: Morgen, *d)* STRAUSS: Cäcilie
   Énekli: MENDE ERZSI
5. *a)* HUBAY: Hó takarja
   *b)* LAVOTTA: Rég volt.
   Énekli: MENDE ERZSI
6. *a)* HUBAY: Zefir.
   *b)* POLGÁR: Szerenád. (Bemutató előadás)
   *c)* KREISLER: Tamborin Chinois (Zenekarral először).
   Előadja: NEUMAN LÁSZLÓ

Karnagy: BOR DEZSŐ

**Belépőjegyek 1 pengőtől 5 pengőig**

**B.** bérlet.

**1930 január 5-én, vasárnap**

Közreműködnek:

BUDANOVITS MÁRIA,
a m. kir. Operaház tagja
és
KUBELIK ANITA
hegedűművésznő

1. BRUCKNER: IV. szimfónia

Szünet

2. MAHLER: Kindertotenlieder. Énekli: BUDANOVITS MÁRIA, a m. kir. Operaház tagja
3. MOZART: D-dur hegedűverseny. Előadja: KUBELIK ANITA hegedűművésznő
4. WAGNER: Bolygó hollandi — Nyitány

Karnagy: FLEISCHER ANTAL

**A.** bérlet.

**1929 december 29-én, vasárnap**

Közreműködnek:

KONCZ JÁNOS hegedűművész, a Zeneművészeti Főiskola tanára és TÓTH ERZSI operaénekesnő

1. BEETHOVEN: V. szimfónia
2. MOZART: G-dur hegedűverseny. Előadja: KONCZ JÁNOS hegedűművész

Szünet

3. BEETHOVEN: Athen romjai — Nyitány
4. LEONCAVALLO: Madárdal a „Bajazzók" című operából. Énekli: TÓTH ERZSI operaénekesnő
5. GLAZUNOW: Stenka Razine — Szimfónikus költemény

Karnagy: BOR DEZSŐ

**C.** bérlet.

**1930 január 12-én, vasárnap**

## KLASSZIKUS OPERETT-HANGVERSENY

Közreműködik:

SEBŐK STEFI
a Városi Színház művésznője

Karnagy: BOR DEZSŐ

**A vasárnapi hangversenyek délután 5 órakor kezdődnek :: Belépőjegy 80 fillértől 3 pengőig**

Bérletek és belépőjegyek elővételben felár nélkül köznapokon d. e. 9—2 között és pénteken d. u. 5—7 között Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hivatali helyiségében (IV., Váci-u. 62. földsz. 1. Telefon: Automata 845—29.), a hangverseny napján d. u. 4 órától a Vigadó pénztáránál válthatók Közalkalmazottak, arcképes igazolvány felmutatása mellett, kedvezményes jegyet a pénztárnál is válthatnak

**A hangversenyzongorát CHMEL I. és FIA zongoragyára szállítja**

54145

XI. évfolyam, 6. szám Budapest, 1929. december 15

# A ZENE

Alapította: Dr SERÉGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV. ker., Váci-utca 62. f. 1
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

SIKLÓS ALBERT:

## ANGYALOK MUZSIKÁJA

Micsoda égi zene csendülne föl egy-egy világhírű képtár termeiben, ha egyszer, szent karácsony estjén megszólalnának azok a különös, szeszélyes alakú hangszerek, miket egy-egy Giotto-, Raffael- vagy Bellini-képen tartanak kezükben átszellemült arcú angyalok? Az az égi zene nem jut el soha földi halandó füléhez, de a szem elrévedez ezeken a hangszereken és a kultúrhistórikus e képekből rég elmúlt évszázadok zenei életét tudja rekonstruálni.

Legérdekesebb és talán a legszélesebb körű érdeklődést kiváltó kútforrása a hangszerek történetének a középkor képzőművészeinek (szobrászainak és festőinek) mesterművei. A párisi Nôtre Dame vagy a rheimsi székesegyház domborműves kapudíszei, a londoni, berlini, drezdai, párisi és római képtárakban egybegyüjtött középkori mesterek festményei, rézkarcai igen nagy anyagot nyujtanak a zenehistórikusnak.

Ama képek számát pedig, melyeken egy vagy több hangszert találunk, semmiképp sem szabad lebecsülnünk. A velencei akadémián nyolc nagyobb festmény van, köztük Bellini »Madonná«-ja, a párisi Louvreban tíznél is több kép, hogy a legnagyobb gyüjteményeket említsem, melyeken zenélő angyalok kisebb-nagyobb csoportját ábrázolja mesterük sok érdekes közép-



NÉMETALFÖLDI MESTER: Madonna zenélő angyalokkal (hangszerek: *regál, lant, fidula és hárfa*)



DONATELLO (1386—1466): lanton, hárfán, fuvolán és kettősfuvolán játszó angyalok. Dombormű.

kori hangszerrel kezükben. Jan van Eyck(»Az egyház diadala«, »Zenélő angyalok«) Benozzo Gozzoli (laterani Magdolna), Hans Memling (Krisztus-triptichon) és Jan Brueghel az a legismertebb négy festő, — valamennyien a tizenötödik és tizenhatodik században éltek, — kiknek csaknem minden képén akadunk néhány érdekes középkori húros és fúvóhangszerre.

A leggyakrabban ábrázolt húroshangszer, főként a nem vallásos tárgyú képeken: a lant. Kétségkívül arab eredetű hangszer, mely a tizedik század végén került Spanyolországon át Nyugateurópába. A latin népfajoknál már akkor használt gitártól főként abban különbözött, hogy domború hátlapja oldallapok mellőzésével közvetlenül érintkezett ovális előlapjával, az utóbbinak közepén vágott kerek hanglyukat díszesen faragott rozetta födte be. A hollandi iskola képein, főként Franz Hals és Jan Steen mesterművein néha óriási lantokat láthatunk a húrok olyan nagy mennyiségével felszerelve, hogy ma már alig tudjuk elképzelni, hogyan ismerték ki magukat a középkor műkedvelő asszonyai ezeken a bonyolult fogásrendszerű instrumentumokon.

A lant számtalan fajai közül a tenorlantot ábrázolják leggyakrabban, (az augsburgi képtár ismeretlen mesterének lantos képén, Hendrik Egon van der Neer lantosnőt ábrázoló festményén, a Louvre lantjátszóján G. van Houthorot-tól, vagy Caravaggio gyönyörű firenzei képén), de oly csoportképeken, ahol kamarazeneszerűen több hangszerjátszót helyezett el festőjük családi zsánerkép alakjában, a kis díszkantlant mellett a hatalmas, csaknem méterhosszúságú basszuslant is megjelenik, harmonikusan egészítvén ki az együttest.

Húrjainak száma és hangolása oly változatos, hogy rövidebb ismertető értekezés során még csak meg sem kísérelhetem a legfontosabb variánsok felsorolását. Csak annyit kívánok megjegyezni, hogy a legtöbb lanton két-két szomszédos húrt hangoltak ugyanegy hangra, tehát a nem fogott hangok



FRANCESCO FRANCIA (1450—1517): Részlet a bolognai *S. Giacomo Maggiore* templom Madonna-képéről (hangszerek: *fidula* és *lant*, hat páros húrral).

száma félannyi, mint a húroké. Basszuslantokon a fogólap mellett néha három-négy mély húrt is húztak fel, ezek szabadon lógtak a lant korpusza felett és arra szolgáltak, hogy dalkíséretnél a főhangnem alaphangját és ötödét szólaltassák meg.

Míg a lant történetét, írás és játszási módját igen jól ismerjük, hiszen a legszerényebb hangszermúzeumban is több tucat díszesebbnél-díszesebb lantot őriznek, addig a »pszalterium« nevű húroshangszerről annál kevesebbet tudunk. Ez a furcsa, néha háromszög, néha trapézalakúnak ábrázolt hangszer leginkább a tizenötödik században élt jeles festő, Hans Memling, képein található. Múzeumaink számára egy példány sem maradt fenn belőle. Valószínű, hogy ez is arab eredetű és Spanyolországon keresztül került Franciaországba, ahol, úgylátszik, a tizenhatodik századig elég népszerű, mert oltárképeken gyakran találkozunk vele. Húrjainak száma — az ismertebb képeken — húsz és negyven között ingadozik, játékmódja valószínűen a citeráéval azonos.

A középkori hárfát alig kell ismertetnem. Mai zenekari hárfánktól csak abban különbözik, hogy kisebb alakja következtében húrjainak száma is kevesebb. Kecses, tompaháromszögű alakja, gazdagon aranyozott, díszes faragású nyaka és feje mindig kedvelt témája volt a festőknek. Jac. Jordaens, Raffael és Rubens képein, de nemcsak a világi, hanem a vallási tárgyúakon is, a hárfa a portatív- és a fúvóhangszerek együttesében is megjelenik, bár tudjuk, hogy a középkorban a hárfát az egyház »buja, a lelket és a testet elpuhító hangja« miatt egy időre száműzte a templomi zenekari együttesből. A hangszerek zenekari összeválogatásában a középkori mesterek nem sokat törődtek az akusztikai és a zenei lehetőségekkel, hanem inkább a festői témára helyezik a súlyt. Fontosabbnak tekintették, hogy az ábrázolt hangszerek jól illeszkedjenek a kép kompoziciójába, mint az, hogy az így



DÜRER (1471—1528): Részlet a nürnbergi Sebalduskirche oltárképéről (hangszerek: *fidula* és *görbekürt*).



MEMLING (1436—1495): Zenélő angyalok az antwerpeni múzeum Krisztus-triptichonján.
(A hangszerek: *pszaltérium, trumbscheit, lant, puzón* és *botfuvola.*)

nyert együttes zenei szempontból elfogadható-e. Jan van Eyck egyik oltárképén hárfázó és trombitát fúvó angyalokat látunk, egy Jacques Callot-képen két nő énekelve lantot penget és a háttérben álló két férfi közül az egylk puzónszerű rézfúvót fú teli tüdővel, míg a másik egy egész kis ébenfafuvolát — úgynevezett pikkolót — tart jobbkezében. Zenei szempontból ez a színkeverés époly lehetetlenség, mint a fidula (hegedűféle hangszer) és a görbekürt duettje Dürernek a nürnbergi Sebalduskirche-ben őrzött képén.

A vonós hangszerek közül néggyel találkozunk a legtöbb középkori képen: a fidulával, a pochette-tel, a gambával és a Trumscheit-tal.

Egy hangszernél se fordultak a zenehisztorikusok annyit a képzőművészetekhez, mint a fidulánál, mai hegedűnk középkori ősénél. E hangszerből ugyanis, mint a pszalteriumból, egyetlen eredeti példány se maradt ránk. Azok a fidulák, melyek a berlini, kölni és nürnbergi múzeumokban láthatók, mind bevallott utánzatai a németalföldi és francia dombormüveken, festményeken és miniatürökön ábrázolt hangszereknek. Legjellegzetesebb a fidula külalakján a fedő- és hátlapok laposság, — a mai hegedűk mindkét lapja domború! —, e lapok különös, csaknem elliptikus rajza, a csiga hiánya és a mai hegedűkön ismert *f*-alakú hanglyukak sajátos formája. Helyénvaló itt megemlítenem, hogy némely hangszer ábrája meghatározhatja kétség esetén a kép festésének korát is és ez ép a fidulára vonatkozóan alkalmazható. Körülbelül a tizenötödik század második feléig a fidula fedőlapjainak széle egyenes vonalban köti össze a lap felső és alsó félkörét. A tizenötödik század végén a korpusz rajzán feltűnik lassanként az a csípőszerű hajlás, mely a tizenhatodik század folyamán csaknem félkör-



MEMLING (1436—1495): Zenélő angyalok az antwerpeni múzeum Krisztus-triptichonján.
(A hangszerek: *tuba, trombita, portativ, hárfa* és *fidula*)

alakúvá mélyed, előre jelezvén a hegedű későbbi kecses alakját. Kétségtelen tehát, hogy ilyen bemélyedés nélkül ábrázolt fidulák festője csak a tizenötödik században élhetett, viszont, ha megtaláljuk e hangszereken a hegedű fedőlapjának mai kontúrját, úgy ez a kép csak a tizenhatodik században készülhetett.

Ritkán ábrázolt hangszer a pochette, a tizenhatodik század egyik legfurcsább vonós hangszere. Giotto firenzei Heródes-képén és Bellini híres velencei Madonnáján találjuk meg, alakját azonban jól ismerjük a kölni és londoni múzeumokból. A pochette-et eredetileg nem is használták a műzenében, főleg összjátékoknál nem, hanem csak a táncmesterek játszottak rajta, midőn egy-egy táncot betanítottak. Itt tehát ismét a festő fantáziája dolgozott a valóság rovására, mint a hangszerek együttesének néha képtelen egybeállításánál. E pochettek hangja egyébként igen halk és vézna lehetett, amit kis rezonatorukon kívül olasz nevük is bizonyít: a sordun vagy sordino név.

Három húrukat rendszerint úgy hangolták, hogy a mai hegedűk »a« és »e« húrjai mellé még egy kvintet, a »h« hangot helyezték el. Festői témának a pochette egyébként igen hálás, mert a csigát helyettesítő gazdag, művészi faragású feje és a fedőlap pazar elefántcsont-, ébenfa- és gyöngyház-berakásai sok szép motívumot szolgáltattak.

Egy nagyon különös, már a mult században teljesen letűnt vonós hangszerrel találkozunk még középkori vallásos tárgyú képeken. A »Trumbscheit«-tal, melyet »Marintrompette«, »Trompette Marine«, »Marientrompete«, »Trompetengeige« és »Nonnengeige« néven emlegetnek a középkor-

ban. Kis könyvtárt tesz ki a cikkek halmaza, miket különféle nevének entimológiájáról írtak össze. A hangszer elég sok eredeti példányban maradt ránk. A nürnbergi Germanisches Museumban hat karcsú Trumscheitot őriznek; a kölni Heyer-féle gyüjtemény tizenegy példánnyal dicsekedett.

Legrégibb formája az a furcsa, keskeny, szinte koporsóalakú hangszer, melyet Hans Memling Krisztus-triptichonjának egyik angyala tart kezében. Francia kútfők Dicorde néven említik; nevét onnan vette, hogy a hosszú húr mellett még egy bordóhúr is volt annak felső oktávjában, de ez csak a fedőlap közepéig ért. Ezt a hangszert — mint képünkön látható — rézsutosan fölfelé tartották. Érdekes, hogy a vonó a húrt a hangszer nyakánál érinti és nem a rezonátor szélesebb részén. A tizenhatodik században túl a Trumscheit embermagasságúvá növekedett meg; most már nem a levegőben tartják, hanem a földre állítják le s úgy játszanak rajta, mint a mai gordonon.

Hangja éles, recsegő, csaknem trombitaszerű; ez eléggé meg is magyarázza a »Trompetengeige«, sőt még a »Nonnengeige« nevet is. Apácakolostorokban, nagyobbszabású zenés miséken a trombitaszólamokat intonáló férfizenészek híján apácák játszották Trumscheitokon a trombiták fanfárait. A nürnbergi múzeum egyik Trumscheitjén még hatvan év előtt is játszottak a marienthali kolostorban. A »Nonnengeige« név így egészen világos. Annál zavarosabb az a sok magyarázat, amit a »Tromba marina«, »Marintrompette« elnevezésekhez fűznek. Valószínűtlen ugyanis, hogy angol és németalföldi tengerészek a Trumscheitot hajózási jelzésekre, vagy vészjelek adására használták fel. Bár hangja elég recsegő, arra még sem alkalmas, hogy a háborgó tenger morajlását túlzengje. Azt az értelmezést tehát bátran elfogadhatjuk, mely szerint a »marina« szó a »mariana« jelző népies összevonása. Így a »Marientrompete« (Tromba mariana) név a hangszer kolostori használatára utal.

Molière korában se találhatták valami nagyon bájosnak a Trumscheit hangját. Erre vall legalább a »Le bourgeois gentilhomme« egyik szereplőjének, M. Jourdainnek parvenű ízű, gúnyosan elgondolt kijelentése: »La trompette marine est un instrument, qui me plait, et qui est harmonieux!«

A katolikus egyháznak a középkorban is legfenségesebb hangszerét, az orgonát, főként Szent Cecilia életének epizódjait tárgyaló képeken látjuk. Legszebb közöttük a híres gent-i oltárkép, Jan v. Eyck mesterműve, melyen az előtérben orgonája előtt ülő nőalak köré hárfát, fidulát és lantot játszó angyalok csoportosulnak. Legtöbbször az orgonát egy kisebb síprendszerű hangszer, az úgynevezett portatív (hordozható orgona) helyettesíti, melyet a festők szívesebben ábrázoltak, minthogy kisebb térfogata következtében jobban bele tudták komponálni rajzaikba. Raffael, Melozzo da Forli, Dolci, Rubens és Bunoni Szent Ceciliát ábrázoló képeiken a portatív fujtatóját a játszó balkezével mozgatja, míg jobb kezét a két-három oktáv terjedelmű billentyűsoron tartja.

E portatívek szerkezete a lehető legegyszerűbb: a billentyűk közvetlen összeköttetésben voltak a sípokkal, melyekbe a légáramlat a mögöttük működő fujtatóból került. Eredeti példány csak egy-kettő maradt ránk. Legszebb köztük a luzerni Schumacher-gyüjtemény díszes, két és félnyolcadnyi terjedelmű portatívja.

Az »Utolsó nap«-ot a »Végítélet«-et ábrázoló képekről eléggé ismerjük a trombitákat és puzónokat fújó angyalok alakjait, köztük Dürer hét trombitás angyalát. E hangszerek, bár sok módosításon mentek át évszázadokon át, nagyrészt ma is megtartották középkori formájukat. A kisebb eltérések csak a szakértőt érdekelhetik. Mint kuriozitást említhetem meg, hogy Gerard Dou és Fra Angelico egy-egy képén — bizonyára a többi angyal kéztartásának szimmetriája kedvéért — a puzónos angyal hangszerét nem a jobb, hanem a bal kezével igazgatja, ami ép oly fonák dolog, mintha valaki balkezével vezetné a hegedű vagy a gordonka vonóját.

# HANGVERSENYMŰSORAINK ISMERTETÉSE

***

## A Székesfővárosi Zenekar VII-ik évadja

**Tizenkettedik hangverseny. — 1929 december 20-án. — Vezényel: Bor Dezső**

**C bérlet.**

*Mende Erzsi* hangversenyénekesnő és *Neuman László* hegedűművész zenekari estje.

1. **Castrucci Pietro** (1679 Róma — 1752 Dublin): *Hegedűverseny, g-moll.* (la cintola; az öv.) Előadja: *Neuman László.*

Castrucci Corellinek volt növendéke. Férfikorának delén Angliában telepedett le és Händel híres zenekarának volt hangversenymestere.

Hegedűversenye a 18. sz. hagyományos formájában komponált, sok kvalitásról tanuskodó hálás kompozició. Tételei *attaca*-szerűen, megállás nélkül következnek egymásután. A cembalóval megerősített vonószenekar *andante* bevezetése után párosütemű *allegro*-ban csillogtatja először a szólóhegedű technikai bravurját, különösen a tétel második és harmadik epizódjában. Az utána következő háromnegyedes *andante molto*-ban — rövidlélegzetű, de bensőséges kétszakaszos dalformában — a hegedű »éneklő hangja« kerül előtérbe, míg az utolsó tételben *(Finale, allegro)* szinte Händelnek, a *Concerto grosso*-k nagymesterének, géniusza jelenik meg képzeletünkben.

*

2. **Mozart** (1756 Salzburg — 1791 Bécs): *Constanza* áriája a »*Szöktetés a szerájból*« c. operából.

Álljon bár a máglya, várjon hóhér kardja, azt se bánom, bármi jő. Nem, nem fáj a szívem, ha kell türök hiven, sohse lennék hűtlen csalfa nő. Im esdve várom egy szódat még, törd szét a láncom, megáld az ég. Már a szó itt gyenge, bárha összetörne, lelkem bizton bátran áll. Lágy szivet nem érsz el, tűzzel, tőrrel, vérrel, megvált a drága jó halál.

Énekli: *Mende Erzsi.*

*



NEUMAN LÁSZLÓ
hegedűművész
a Székesfővárosi Zenekar hangversenymestere

3. **Brahms** (1833 Hamburg — 1897 Bécs): *Hegedűverseny.* 77. mű (1877.) Előadja: *Neuman* László.

A hegedűirodalom három nagy romantikus koncertje között (*Mendelsohn : e*-moll, *Bruch : g*-moll, *Brahms : D*-dur) kétségkívül Brahms versenyműve a legnemesebb, legférfiasabb és formájában is a legnagyobb vonalú. Annak a barátságnak gyümölcse, mely a mestert Joachimhoz, a magyar származású hegedűművészhez kötötte. Neki dedikálta művét, ő játszotta először nyilvánosan és ő egyengette a világsiker útját.

Régi koncertek formájában épül fel a háromtételes mű. Az *Allegro ma non troppo*-ban öt különféle témát hallunk, melyeknek kidolgozása Beethoven virtuozitására emlékeztet. Különösen szép a főtéma, mely kitűnő alkalmat ad a hegedűsnek, hogy *cantilena*-ját mutassa be. Szerenád-jellegű a második tétel, az *adagio.* Előbb az óboa kezd egy hosszabb gyengéd, bensőséges dallamba, melyet kiszélesítve ismétel meg a hegedű. A rondó formában írt *Finale* fürge, pajkos témáját a szólóhegedű kezdi ; úgy ez a dallam, mint a következő epizódtéma gazdag anyagot nyujtanak a technikai bravur csillogtatására. A befejező rész, a *kóda,* száguldó gyorsasággal halad a mű három éles akkordból álló bezárása felé.

*

4. *a)* **Marx:** *Hat dich die Liebe berührt.*

Hat dich die Liebe berührt,
still unter lärmendem Volke,
gehst du in gold'ner Wolke,
sicher vom *Gott geführt.*
Nur wie verloren umher
läsest die Blicke du wandern,
gönnst ihre Freuden dem andern,
trägst nur nach einem Begehr
Scheu in dich selber verrückt,
möchtest du leugnen vergebens,
dass nun die Krone des Lebens,
strahlend die Stirn dir schmückt.

(Paul Heyse.)



M. MENDE ERZSI
hangversenyénekesnő

*b)* **Strauss R.:** *Ständchen.*

Mach' auf, mach' auf, doch leise mein Kind,
um keinen vom Schlummer zu wecken,
kaum murmelt der Bach, kaum zittert im Wind
ein Blatt an den Büschen und Hecken.
Drum leise mein Mädchen, dass nichts sich regt,
nur leise die Hand auf die Klinke gelegt.
Mit Tritten, wie Tritte der Elfen so sacht
um über die Blumen zu hüpfen,
Flieg' leicht hinaus in die Mondscheinnacht
zu mir in den Garten zu schlupfen.
Rings schlummern die Blüten am rieselnden Bach
und duften im Schlaf, nur die Liebe ist wach
Sitz' nieder hier dämmert's geheimnissvoll
unter den Lindenbäumen
die Nachtigall uns zu Häupten soll
von uns'ren Küssen träumen.

und die Rose, wenn sie am Morgen erwacht,
hoch glühn von den Wonneschauern der Nacht.

(A. F. von Schack.)

*c)* **Strauss R.:** *Morgen.*

Und morgen wird die Sonne wieder scheinen
und auf dem Wege, den ich gehen werde,
wird uns die Glücklichen, sie wieder einen,
inmitten dieser sonnen atmenden Erde
und zu dem Strand dem weiten, wogenblauen
werden wir still und langsam niedersteigen,
stumn werden wir uns in die Augen schauen
und auf uns sinkt des Glückes stummes Schweigen.

(John Henry Mackay.)

*d)* **Strauss R.:** *Cäcilie.*

Wenn du es wüsstest, was Träumen heisst
von brennenden Küssen, von Wandern und Ruhen
mit der geliebten Aug in Auge und kosend und plaudernd
wenn du es wüsstest, du neigtest dein Herz

Wenn du es wüsstest, was bangen heisst
in einsamen Nächten, umschauert vom Sturm
da niemand tröstet milden Mundes die kampfmüde Seele,
wenn du es wüsstest, du kämest zu mir

Wenn du es wüsstest was leben heisst
umhaucht von der Gottheit Weltschaffenden Atem
zu schweben empor, lichtgetragen zu seligen Höhn,
wenn du es wüsstest, du lebtest mit mir.

(Heinrich Hart.)

Énekli: *Mende Erzsi.*

*

5. *a)* **Hubay:** *Hó takarja.*

Hó takarja a hegyeket, hó fedi a rétet,
fagyos szellő sok virágnak de nagyot is vétett;
mégis, mégis hó mezőkön áldás-e, vagy átok?!
amerre lépsz, amerre jársz, ibolyákat látok.

Téli alkony némasága ráborult a tájra,
dalos madár dehogy is szól, dehogy rebben szárnya.

Mégis, mégis a szavadra áldás-e vagy átok?!
Úgy érzem én, hogy szívembe dalos madár szállott.

Úgy van érzem: a madár szól, ezer tavasz ébred,
mindig dal van a szívemben míg szeretlek téged.

(Szikra.)

*b)* **Lavotta R.:** *Rég volt . . .*

Amikor még én is szépnek láttam a világot,
mikor én is örültem az első ibolyának;
szép volt nekem a reggel is, szép volt a vihar is,
dalolva vigan jártam be a nagy temetőt is

Oh hogy elmúlt, könnyes szemmel nézek vissza rája
Mért oly színes ma a virág? Mért zeng a madár ma?
Vagy az én lelkemre borít ma a bú sötét fátylat?
hogy ennyire megváltozott képe a világnak!

(Baranyai.)

Énekli: *Mende Erzsi.*

*

6. *a)* **Hubay:** *Zefir.*

*b)* **Polgár T.:** Szerenád. (Bemutató előadás.)

*c)* **Kreisler:** *Tambourin Chinois.* Hangszerelte: *Vaszy Viktor.* (Zenekarral először.)

Előadja: *Neuman László.*

*

## Tizenharmadik hangverseny. — 1929 dec. 29-én. — Vezényel: Bor Dezső

**A bérlet.**

Közreműködnek: *Koncz János* hegedűművész, a Zeneművészeti Főiskola tanára és *P. Tóth Erzsi* operaénekesnő.

1. **Beethoven** (1770 Bonn — 1827 Bécs) *V. szimfónia, c-moll.*

Az ötödik szimfónia hatalmas, határtjelző gránit-obeliszk, nemcsak Beethoven művészi fejlődésében, hanem a szimfónia történetében is. E nagyszerű alkotás első vázlatai 1804-ből keltezettek. A mű betetőzése csak 1807 őszén következett be. Mikor 1808-ban sajtó alá rendezte a Mester, előbb VI. szimfónia címmel jelenik meg, (a »Pasztorál« volt az V-ik) később azonban felcserélte a kettő sorszámát. Bemutató előadása 1808 december 22-én volt. Ezen a hangversenyek történetében páratlan, súlyos koncerten a most említett *két* szimfónián kívül, a G-dur zongoraverseny és még két nagy vegyeskari mű került bemutatásra.

*Első* tételének *(Allegro con brio)* hangulatát Beethoven híres szavai jellemzik legjobban, mikor a lenyügöző, félelmetes bevezető motivumról így nyilatkozott: »So klopft das Sckicksal an die Pforte«. (Így kopog a Sors ajtónkon.) Ez a kopogás, ez a szüntelen türelmetlen, izgalmas zakatolás vonul végig az egész tételen. Ilyen egységes monotematikusan kidolgozott tétel alig van a zeneirodalomban. Még a zengő kürtszóval bevezetett melléktémában is ott settenkedik állandóan a főtéma töredéke. Hatása ennek a tételnek ma is, 120 évvel keletkezése után, leírhatatlan, csodálatos, lenyügöző minden részletében. Schumann egyik hangversenyreferátumában ezt írja róla: »Bármennyiszer is halljuk, kihatással van életünkre, mint valami természeti jelenség, napkelte, holdas éj, tenger viharzása, melyet akárhányszor élünk át, nem unjuk meg, de mindig félelemmel és csodálattal tölt el. Ez a szimfónia is túl fog élni száz és száz nemzedéket és addig fog zengeni, míg a világ áll és a zene az emberiség gyönyörködtetését szolgálja«.

*Andante con moto* tétel váltja fel a lázasan izgalmas első tételt. A mélyhegedűk és gordonkák intonálják a kis rondóforma gyönyörű főtémáját, melybe később a fafúvók szólnak bele vígasztalóan. Mintha hirtelen fényes napsugár özöne zúdulna ránk: a témát C-dur-ban szólaltatják meg kürtök és trombiták. A főtéma variált visszatérése után a fuvola, óboa és klarinét skálaszerű tercmenetekben haladó epizódot rögtönöznek. Utána moll-variáció következik, majd a remény felcsillanását a főtéma imitációs kidolgozásával jelképezi.

A harmadik és negyedik tételt a Mester *attacca*-szerűen egymásba komponálta. Elhagyta a szokásos »Scherzo« feliratot, hiszen ez a tétel valóban nem vidám, gondtalan. Kolorítja sötét, valami különös szorongást érzünk hallatára, valami végzetszerűség bekövetkezését, amit nem tudunk magunk felől elhárítani. Most 3/4-es ütemben szólal meg az első tétel Sors motivuma a kürtökben. A *trio* viharos nyolcadfigurái úgy hatnak, mintha a hős le akarná rázni magáról a víziójában megjelenő szellemeket. A visszavezető rész hegedűtémájánál érezzük, amint az Ember aggodalmasan jár tapogatózva, kutatva, hogyan szabaduljon ki lelki fogságából, a szabadba, az Élet, a napfény felé. Az üst-dob kísérteties ütései szívdobogását is illusztrálják. Végre fellobban a távolból a remény fénysugara, odasiet; vakító nappali fény özönlik be. Eljutottunk a negyedik tételhez.

Győzelmi induló. Újongás. Béke és gondtalan boldogság köszöntött be. Erejének tudatában új veszélyekkel szemben veszi fel a küzdelmet, melyet akkor sem szűntet be, mikor újra jelentkeznek a sötét, alattomos kísértetek. A szonátaformában megkomponált hatalmas koncepciójú tétel kódája a C-dur hangzat tomboló diadalával fejeződik be.

*

2. **Mozart**: *Hegedűverseny*, (1756. Salzburg — 1791 Bécs) *G-dúr*. Előadja: *Koncz János*, a Zeneművészeti Főiskola tanára.

Mozart e művét, mely a Köchel-féle jegyzékben 216. számmal szerepel, 1775 szeptemberében komponálta. A vezető hegedűszólam kísérete: vonószenekar, két óboa és két kürt. Mozart korában a szólót a hangversenymester játszotta, benn a zenekarban ülve. A kéziratban a szólistának nincs külön szólama, hanem *Solo* és *Tutti* szavakkal van megjelölve, mikor játszik a szólista egyedül és mikor lép be valamennyi első hegedűs.

*Allegro* tétele szonátaforma, melynél a koda belépte előtti kvartszexthangzaton kezdődik a szokásos kadencia. *Adagio*-jában a szordinált vonósok *cantabile*-jét élvezhetjük. Mozart isteni invenciójának megnyilatkozása ez a tétel. Az utolsó rész élénk páratlanütemű rondó, melynek különösen *c*-moll epizódjában, valamint a sajátságosan közbeszúrt négynegyedes allegretto trioláiban nyílik alkalma a hegedűszólistának technikai készségének bemutatására.

*

3. **Beethoven** (1770 Bonn — 1827 Bécs): *Athén romjai*, nyitány. 113. mű.

A Kotzebue ünnepi játékához készült nyitány egyike Beethoven legrövidebb zenekari műveinek. Ábrándszerű *andante*-bevezetését előbb nyolc ütemes induló követi, mely rögtön átcsap az *allegro* főtémába. Beethoven, többi nyitányaival ellentétben, most

nem a melléktémára tér át, hanem triószerűen — C-durban, kissé myxolid mellékízzel — új témát léptet fel, melynek anyagát a darab további kísérőzenéjéből vette át. Orgonapontra épült *crescendo* után tér vissza ismét a főtémára, melyet ennek főmotivumából megszerkesztett frázishalmozással zár le a teljes zenekar újongó fortisszimójában.

*

4. **Leoncavallo:** Madárdal a *Bajazzók* c. operából. Énekli: *P. Tóth Erzsi* operaénekesnő.

Szemében jaj mi láng volt,
A földre néztem, mert féltem egyre,
olvas szememből és meglátja titkom!
Oh — ha szívembe látna, hisz lelke oly szilaj!
Megölne bizonnyal.
E gondolatra lelkem összeborzad!
Ah, mily derű mosolyg e tájon!
S benne úgy forr az élet,
oly bágyadtságot érzek
és magam se tudom, hány vágyam ébred!
Oh a fürge madárhad, vajh merre szállhat,
ki érti szavukat, daluk!
Anyám, ki látta előre a messze jövendőt,
tudom értette nyelvök.
Gyermekkoromban e dalt dalolta:
Vig madárka-had száll
röpke szárnyakon,
tova halad, hogy szebb hazára találjon.
Mit nekik a felleg, ősz, tél vagy nyár van,
csak szállnak, szállnak, amíg rátalálnak.
Azúr légre sóvárog lelküknek szomja,
csak a derű vonja csupán, az aranysugár,
ah tán e vágyak egy képzelt ábrándot űznek,
csak szállnak, szállnak, amíg rátalálnak.
Dúlva a földet, a förgeteg süvölthet,
vándor csapatjuk bízik, tova törtet.
Villáma a mennyeknek nem ijeszti lelkük,
csak szállnak, szállnak mindig tovább.
Ah mindig vágyva egy képzelt, szebb világba,
csak szállnak, szállnak, soha nem pihennek.
Oh te égi cigányhad, mily csábos inger,
mi vágy kergeti szárnyad tovább, tovább.



P. TÓTH ERZSI
operaénekesnő

*

5. **Glazunov** (1865 Pétervár — ): *Stenka Razine*, szimfónikus költemény.

Glazunov 1885-ben írta meg e szimfónikus művét; tartalmáról partitúrájában egy költemény tájékoztat:

A hatalmas, megmérhetetlen Volga időtlen idők óta zúdítja hullámait a tenger felé. Még soha nem szorították béklyókba. De egyszer megjelent hordájával a rettenetes félelmetes *Stenka Razine*. Végigszáguldott a folyón, kifosztva és elpusztítva a parton elterülő városokat és falvakat. Díszes hajóján selyemvitorlák dagadtak. Az aranyozott evezők vészesen csillogtak a sápadt napfényben. Ő maga ezüstös sátra közepén pihent drágakövekkel teli hordói között, ölében foglya és kedvese: *Persane* hercegnő. Egyik nap a hercegnő elmesélte környezetének lidércnyomásoktól kísért álmát: katonák vették körül a hajót, Stenkát lelőtték, bandáját foglyul ejtették, ő maga pedig a hullámokba vetette magát. Nemsokára valóra vált a hercegnő álma. Stenkát egy hajnalon körülfogták a cár katonái, mire Stenka így kiáltott fel: Harmincéves kalandozásom alatt még soha semmit sem ajánlottam fel a Volgának. Most odaadom neki a világ legértékesebb kincsét! E szavakkal megragadta a hercegnőt és a korláton át bedobta a hullámokba. Erre a vad horda egetverő éljenzés közben vetette rá magát a cár katonáira.

Glazunov a mult század romantikus programzenéjének fegyvertárával dolgozik, midőn ezt a fantasztikus históriát hangokba vetíti. Előbb a Volgát szimbolizálja. A basszusokba rejti a híres volgadal kezdő ütemeit. Hatalmas *crescendo* után jut el *Stenka Razine* hajójának és a hajón lefolyó vad orgiáknak jellemzéséhez. A kontrasztszerű lágy melléktéma a hercegnő buja szépségét érzékelteti. A klarinét keleties ízű dallamát a fuvolák, majd a hegedűk lágy nyolcadfigurái és a hárfa törthangzatai kísérik. A kidolgozási részt, melyben a volgadal ismét előtérbe kerül, az álom elmondásának szánta Glazunov. Itt nagyszerű tarkasággal keverednek az expozició témái. Mikor a cár katonái megrohanják a hajót, akkor jutunk el a visszatéréshez. A hercegnő témája a fúvók triolakíséretével tér vissza. Itt ajánlja fel a rablóvezér a Volgának kedvesét. Hatalmas hárfa glisszandóval kombinált rövid akkord; szinte halljuk a hercegnő halálsikolyát. Stenka bandájának és a cár katonáinak vad küzdelmével végződik a színesen hangszerelt mű.

# A ZENE ŐSKORA

## EGY RÁDIÓ-ELŐADÁS KIVONATA

A zene az ember kultúrájának egyik legnemesebb, legszebb alkotóeleme. Együtt indult a legősibb kultúrákkal, fejlődéstörténetének grafikonja csaknem megegyezik azokkal a világtörténeti és művelődés-történeti grafikonokkal, melyek együttesen az ember létének és műveltségének fejlődéstörténeti ingadozásait adják.

Ha végigtekintjük négyezer esztendő világtörténeti és kultúrhistóriai fontosabb mozzanatait, láthatjuk, hogy a zene az emberi társadalomban szorosan hozzákapcsolódott az ember államalkotási ösztönéhez, vallási képzeteihez, mondhatnók, hogy ezekkel szorosabban függött össze, mint akár a költészettel, vagy a képzőművészetek bármelyikével. Éppen ezért, ha az állami, a társadalmi élet virágzásnak indul, a zene is vele összefüggően haladt fejlődéstörténetének csúcspontja felé, ha pedig egy-egy nemzet kultúrája, állami berendezkedése, szociális léte hanyatlott, ezt mindig megkeserülte zenekultúrája.

Tudjuk, hogy az egyiptomi Fáraók hatalmának tetőfokán — kultúrájukba mostanában szerezhettünk betekintést, mikor az ámuló kutatók előtt feltárultak a négyezeréves királysírok, — a zene, melyet az állam és a vallás szolgálatába állítottak, az előző korok muzsikájának fejlődésével szemben, jelentős magaslatot ért el, mely csak Kambizes hódító hadjáratával törik le, a 4. század közepén. A babiloni kultúra fellendülésével az istentiszteleti célokat szolgáló zenei intézmények is soha nem remélt fejlettségi fokot értek el. Görögországban a zene gyakorlatának virágkora pontosan egybeesik a nagy filozófusok és a nagy drámairók működésének aranykorával. Mikor időszámításunk előtt száz esztendővel bekövetkezik a birodalom politikai bomlása, katasztrofális hanyatlásnak indul a görög zene is.

Ugyanígy vagyunk a középkorral is. Az első tíz évszázad atmoszférája kedvezőtlenül hatott a zenére. Annál jobban tart lépést a reneszánsz fokozatos fejlődésével. A 15. és 16. század halhatatlan mestereinek művészete e századok gazdagságának és jelentős műveltségének termőtalajába verték gyökerüket. A zene klasszikus korát a 18. század politikai és gazdasági fellendülése teremtik meg. A grafikon szeszélyes felszökésének és lezuhanásának most már évtizedenként váltakozó játékát ugyancsak külső okok idézik elő.

A zene mindenkori mecenásait is a politika, a kulturális és társadalmi élet teremtette meg. Legelső mecenásai: az állam és a főpapság saját szolgálatukba rendelték és saját céljaikra formálták át. Érdeke volt az államnak, hogy hatalmának szimbólumai mindenkor nagy fény és pompa közt mutatkozzanak a misera plebs előtt, megteremtette tehát az ünnepi célokat szolgáló induló és fanfárzenét. Érdeke volt, hogy hadseregét gyakorlatokon képezze ki, felvonulásokon fegyelmezettségre szoktassa, csapatmozdulatait ütemes egyöntetűséggel végeztesse és hogy a támadni akaró ellenséget hadilármával megfélemlítse, megalkotta tehát céljaira a ritmikus tornagyakorlatokat kísérő zenét, valamint a harci indulók, menetelő ritmusok sokféle fajtáját. A vallási áhitatot, az istenség misztikumának megéreztetését, szertartások, áldozások aktusának hatásos fokozását pedig egy művészet se tudta oly szívekig markolóan eszközölni, mint a zene; ezt már a legősibb kor papi kasztja is felismerte. Természetes, hogy ily módon — különösen az ó-korban — a zene sorsa elválaszthatatlan volt az ó-kori államok és vallási kultuszok sorsától.

Az egyént mint mecenást csak a középkor kezdi megismerni. Egy új műfajnak, az operának kivirágzása készteti a firenzei, velencei, génuai és római paloták kincsekben dúskáló főurait állandó zenekarok szervezésére és fenntartására. Haydntól egészen Wagnerig arisztokraták, királyi hercegek és hatalmas uralkodók veszik pártfogásukba a zeneköltészetnek a sors által szeszélyesen kijelölt mestereit, hogy megszabadulván a mindennapi kenyérgondoktól, csakis zenei ideáljaik megvalósításának szentelhessék minden idejöket.

Sokféle tényező gátolta azonban egy-egy kontinensen, vagy egy korszakban a zene szabad fejlődését. Az *inter arma silent Musae* mondás fokozottan vonatkoztatható a zenére. Tartós háborúk, népvándorlások, országrombolások, vandálpusztítások, török- és tatárjárások mindig visszavetették évtizedekre fejlődésében. Jeruzsálem, Ninive, Karthágó és Róma feldúlása évszázados zenekultúrák továbbfejlődését fojtotta meg. Ártott a zene egyik-másik fajának egy-egy vallási szekta, vagy egy ujonan keletkezett vallás türelmetlensége. A nép-zenét már az ó-kor is üldözte, de leginkább a középkor fanatizmusa. Évszázadokon át irtották a »pogány« krónikás elbeszéléseket, virágénekeket, valamint a dalmű középkori előfutóit, a dialógusokban megírt pásztorjátékokat. Sokat ártottak a zeneművészet szabad fejlődésének a teoretikus elskatulyázások, hiszen sokáig a matematika egyik oldalhajtásának tekintették, a metafizika egyik ágazatának, teleaggatták szabályokkal, megállapítottak benne törvényszerűségeket, amiknek a művészi megnyilatkozásokhoz. semmi köze sem volt

Arra a nehéz kérdésre, hogy hol és mikor kezdődött a zene, megadhatjuk a választ, ha az ősköri ember lelkivilágába vetítjük mindazt a megfigyelésünket, melyeket a ma is élő primitív, ősfoglalkozású vadásznépek életmódjáról, szokásairól és művészi megnyilatkozásairól tudunk.

Negyvenezer évre teszik a geológusok a negyedik eljegesedés korszakát, amidőn a sarkok jégtakarói a mérsékelt égövig nyúltak le. Ennek a sivár világnak bús lakóját, a neandervölgyi embertípust egy új emberfajta váltotta fel, a tudósok Homo sapiensnek nevezik. Koponyaalkata, keze, fogazata és testtartása nagyjában megegyezik a mai ember anatómiai szerkezetével. Mikor a jégvilág északra vonult és a vegetáció bujább tenyészetnek indult, ez az ősember is utána ment az újonnan keletkezett csalitosokban és steppékben bőven nyüzsgő vadaknak. Üzőbe vette a mammutot, az ősbölényt, a vadlovat és inakból, meg hasított vagy fonott bőrből készült pányvákkal fogta el valamennyit.

Ez az emberfajta szilaj, vad életmódja mellett is már művészi rajzokat készített. Éppen az utóbbi években derítették ki, hogy a sokáig misztifikációnak tartott barlangfestmények ettől a paleolit-korabeli embertől származnak. Sziklákra, barlangok falára, csontokra és csontszilánkokra vésték, karcolták akkori állattípusukat feltüntető, meglepően jó megfigyelésről tanuskodó ábrázolásaikat, melyek sokkal jobbak, mint a történelmi idők hajnalán készített egyiptomi, asszir és etruszk ábrák.

Minthogy ez a paleolit-ember már ismerte a temetkezést, a kiásott halottak csontvázai mellett mindig ott találjuk a sírba helyezett fegyverzetet, ékszereket, használati tárgyakat és gyakran eledelt is. Tudtak már festeni, lehet, hogy testük szőrtől fedetlen részeit is bemázolták. Franciaország és Délspanyolország barlangfestményein a fekete, barna és vörös színek uralkodnak, de ismerték már a sárga és fehér színek előállításának titkát is. Előbb pattintott, később csiszolt kőszerszámokat gyártottak, baltafejeket, nyílhegyeket, csonthorgokat, miket régiségtárok vitrinjeiben garmadával szemlélhetünk. Tizezer évvel időszámításunk előtt már a fazekasmesterséget is űzték. Agyagból formált lábasaik, vedreik, csészéik és mécseseik fejlett kultúráról tanuskodnak.

Milyen lehetett a neolit-korabeli embernek a beszéde, hogyan érintkezett embertársaival? Erre alig tudunk felelni, minthogy semmi kézzelfogható adatunk nincs és csak puszta feltevésekre vagyunk utalva.

Azok a nagyon érdekes kísérletek, melyeket tudósok évek hosszú során át végeztek emberszabású majmokkal, műveletlen, kultúrálatlan, félvad törzsekkel, mind azt bizonyítják, hogy a legkezdetlegesebb ősbeszéd magánhangzók makogásából állhatott. E magánhangzók minden kísérletnél egymással megegyezően, ugyanannak az érzelemnek, akaratnak és indulatnak voltak a kifejezői. A nyílt Á hangzó például mindenkor a csodálkozásnak, a meglepődésnek volt a kifejezője. Tiszta Á-t mondott ki egy kis pávián Schmied tanár, a kitűnő állatbúvár kísérletsorozatán, mikor bengáli tüzet gyujtottak meg előtte.

*Á*-hangzót hallatott az az ajnó-törzsfőnök is, aki előtt egy angol hajóskapitány váratlanul levette kezeiről bőrkeztyűit. A zárt *a*-hang gyakori ismétlése — mint a kísérletek igazolják — kérést, követelést jelent úgy a majmok szótárában, mint a hottentottáknál. Mindenkor a káröröm és a csúfolódás kifejezője volt az *i*-hangzó, a haragot, a fogcsikorgató dühöt, az *é*-hangzó adta vissza, a jóízű derültséget a rövid *ö*-hang ismételgetése, míg a várakozásteljes, feszült csendet az *u*-hangzó szimbolizálta.

Ha most elképzeljük a paleolit-korabeli ember szókincsét és hozzávesszük, hogy a hangzókat különböző magasságban ejtették ki: íme előttünk van az ősember érzés- és gondolatvilágának legkezdetlegesebb két kifejező eszköze, beszéde és éneke.

*Darwin* az ember származását taglaló művében le is vonja a végső konzekvenciákat, midőn a zenét azokból a hangokból származtatja, miket állatok hallatnak, ha párjukat szerelmesen hívogatják, vagy más falkák kolomposainak adnak le intő, figyelmeztető jeleket. Ezek a hívogató hangok alakultak át az ősembernél szerelmi dallá és a

figyelmeztető jelzések olyan jellegzetes hangközökké, miket hegyilakó pásztorok, vadászok ma is használnak *halló, hojó, haijó, juhhu* és hasonló kiáltásaikban.

*Spencer* is azt vallja, hogy az ember épúgy, mint az állat, szenvedélyeinek kitörését olyan hangokkal kíséri, melyek a közönséges, rendes közlési módtól eltérnek. Ezt a szenvedélyes hangot a közönségestől a hangosság, a szokottnál nagyobb magasság változása, tehát az erősebb hanglejtés, valamint a tagoltság különbözteti meg. A nagyobb terjedelmű beszédhangból így lesz az ének, mely — Spencer szerint — a zene legősibb megnyilatkozása. Az ének tehát nem más, mint az indulattól felfokozott beszéd fejlettebb, ideális megnyilatkozása, melynek legfeltűnőbb kísérői a hangosság, a hanglejtés és a fokozottabb tagoltság. Előbbi adja a dallamot, utóbbi szolgáltatja a zene ritmusát.

Míg Darwin és Spencer a felfokozott beszédhangból eredő dallamtöredékekben látják a zene legősibb formáját, addig *Bücher* és *Wallaschek* szerint, a ritmus, mint a zene legősibb eleme, jóval megelőzte a dallam kicsirázását. Az ősember szíve és ütőere, mint a mienk is ritmikusan lüktetett, lélekzetvételében, taglejtésében, járásában éppúgy benne volt a ritmus szabályos zakatolása, mint a mienkben, természetes tehát, hogy akaratlanul, ösztönösen is ritmusban végezte még munkáját is, különösen mikor észrevette, hogy a ritmikusan végzett munkateljesítmény kevésbbé fárasztotta el, mintha aritmikusan, szabálytalan lüktetésben intézte el dolgait. Ha hosszabb gyaloglás, vagy cölöpbeverés, vagy evezés közben rövid ritmikus dallammal könnyített munkáján, sokkal nagyobb kedvvel, frissebb energiával dolgozott. Ez a magyarázata annak, hogy evezősdalok, munkadalok ma is garmadával találhatók a kultúra legkezdetlegesebb fokán álló néger, busmen és vedda törzseknél.

Ne ütközzünk meg azon, hogy az őszenére vonatkozóan csak hipotézisekre vagyunk utalva. Az ősember kezemunkájának nyomait, első képzőművészi alkotásait megcsodálhatjuk szarvasagancsokba karcolt rajzain, csonttűin, nyílhegyzőin, faragott kőszobrocskáin, mammutagyarból készült dísztárgyain, vésésekkel díszített kőbaltáin, majd később, a cölöpépítmények korában készült, vonalas ábrákkal díszített cserépedényein. De a hang, az ének elröppen nyomtalanul; rögzítéséhez már fejlettebb kultúrára volt szükség; a legkezdetlegesebb szimbólikus hangjegyek alig 3000 évesek, amit *előttük* produkált az ősember, annak semmi nyoma. Ezért találgatunk csak és bizony képtelenek vagyunk még csak arra az igénytelen kérdésre is pontosan válaszolni: megelőzte-e a ritmus a dallamot vagy egyidőben bontakozott-e ki a zene e két legfontosabb faktora.

Ami az ősember tartózkodási helyein folytatott ásatásokból valóban napfényre került, azt alig merik régészeink valóságos hangszernek nevezni. Egy ősló lábszárcsontján talált bevágásból sokan azt a vérmes következtetést vonták le, hogy egy ősi síppal, csontsíppal állunk szemben, melynek nagy szerepe volt a néha életveszedelemmel járó vadászat közben. Ha nem is ismerjük e gondosan kifaragott csont rendeltetését, aligha tekinthetjük ősi hangszernek. Ép így lehetséges, hogy a délfranciaországbeli barlangokban talált kagylófüzér inkább egy barlanglakó Venus nyakát, csuklóját vagy bokáját díszítette, mintsem csörgőnek használták ünnepi lakomáikat követő táncaik közben.

Valószínű, hogy az ősi hangszerek kialakulása a következő sorrendben történt: körülbelül időszámításunk előtti tizedik évezredben készítették azokat az első kő- és csontszerszámokat, melyekkel a táncmozdulatokat kísérő tapsot és lábdobogást helyettesítették. Kövekből, kagylóhéjakból, majd fából kifaragott csörgőket és kasztanyétszerű ritmushangszereket is csak egy-két évezreddel később használtak.

Talán a cölöpépítmények korában kialakult agyagedény-formálási készség vezette rá az ősembert agyagfuvolák — inkább okarinaszerű hangszerek — előállítására. Ugyanebbe az időbe esik olyasfajta fadobok készítése is, aminőket ma is használnak a Tűzföldön, Ceylon szigetén és Ausztrália őslakóinál. Vadászat közben elejtett kérődzők szarvából készült tülköket talán csak Kr. e. hetedik évezredben használnak, figyelmeztető fanfárok fúvására és hadicélokra.

Mikor ezeket a kostülköket bronzból öntik ki, akkor jutunk el a történelmi korszak kezdetéhez; a bronz-trombita, az északi népek lurja-kortársa bronzból öntött fejszefejeknek, tőröknek, lándzsahegyeknek. És itt bontakozik ki előttünk az ember legrégibb kultúrcentruma: a Nilus és az Eufrates vidéke. Itt lép az ember a történelem színpadára. Innen kezdve már nem vagyunk találgatásokra, következtetésekre utalva. Ennek az embernek ismerjük már életmódját, ruházkodását, társadalmi állását, politikai viszonylatait, ismerjük vallását, tudományos tájékozatlanságát, babonáit, ismerjük lakóházát, palotáit, templomait és más képzőművészeti alkotását, ránk maradtak írott agyagtáblái, papírusztekercsei — és ha nem is maradt ránk ebből a négy-ötezer esztendős hajnalpirkadásból egy hiteles dallam sem, mégis ismerjük az ókor legtávolabbi korszakában élt népek zenéjének elméletét, skálájuk összetételét, zenéjük szociális berendezkedését és pontosan rekonstruálhatjuk hangszereiket. *S. A.*

# SZÍNHÁZ

♦♦♦

**Az első opera.** »Orfeo«, Monteverdi alkotása, feltámadt Münchenben oly sikerrel, hogy általános lett az óhaj, vajha bekebeleznék a híres ünnepi játékok állandó műsordarabjává. Monteverdi lángelméjét voltaképen csak most, a Malipiero mintaszerű kiadásában megjelent madrigáljaiból ismerjük egészen: az ihlet és a zenei szerkesztés középkori legmagasabb művészete jelentkezik bennük; az »Orfeo« a zenei középkor formája mellett a mai szubjektivitás fantáziájával alkotta változatos, gyönyörködtető recitatívóit. Monteverdi nem írt igazi, kidolgozott partiturát: a dallamok alá számokkal röviden jelzett »basso continuo«, az egyes szakaszok elején egyszerű utalás arra, hogy miféle hangszerből hány kísérje a dallamot — ez okoz nehézséget a mű tolmácsolásában. Már 1925-ben Mannheim régi hírű operája próbálkozott az »Orfeo« előadásával; most Karl *Orff* (Dorothea *Günther* új, a zenéhez kitűnően símuló szövegével) a mű lelkének megfelelő teljes partiturát dolgozott ki, hegedűkar mellé 5 puzónt, orgonát, hárfát, a cembalót, trombitát, és óboákat vett; a címszerepet meghagyta a női hangnak. A csak tavaly alakult »Vereinigung für zeitgenössische Musik« nevével teljesen ellentétben, adta elő az örökszép művet a Residenztheaterben.

**Salzburg ünnepi színjátékai** az idén nem végződtek deficittel, elhatározták tehát, hogy 1930-ban is lesz ott nyári évad; már megnyerték hozzá Richard *Strauss* új operáját, az »Arabellá«-t, melynek szövege a Salzburg tartományban mostanában elhúnyt nagy költőnek, Hugo v. Hofmannsthalnak egyik utolsó műve volt. Színre kerülnek még Strausstól: »Elektra« és a »Rózsalovag«, Mozarttól a »Figaro lakodalma« és talán »A varázsfuvola«. Mindezeket az új bécsi operaigazgató Clemens Krauss, fogja dirigálni; a régi, Franz *Schalk*, »Don Juan« és »Fidelio« előadásait vezényli. Eljön Bruno Walter is, ki egy Gluck-művel talán »Orpheus«-t, de talán az egyik »Iphigenia«-t tanítja be. Víg opera lesz még Donizetti ma is sikerre számító »Don Pasquale«-ja.

**Operák külföldön.** Dortmundban nagyon tetszett *Rimsky-Korsakov* meseoperája: »Unhold Ohneseele« címmel; egy lelketlen szörnyeteg alakjára varázsolt királyleány szabadulása a bűvöletből; friss, dallamos, művészi zenével. — *Granados* a jónevű zeneszerzők közé tartozik; »Goyesca« sorozata zongorára 12 Goya-festmény érdekes jellemzése volt, úgy másfél évtizeddel ezelőtt; de aztán Fernando *Periquet* operaszöveggé kovácsolta a 12 jelenet tartalmát, persze nem nagy sikerrel, Granados pedig a 18. század zenei stílját utánozva drámai erő híjával, hatástalanul hangszerelte régi művét. A buenos-ayresi Teatro Colon előadta, de siker nélkül. — Berlinben Arthur *Honegger*» Judith«-ja, bibliai történet, egyszerű külső eszközökkel, de belső gazdagságával meggyőzően hatott. — Lipcse felújítja *Offenbach*-nak egy rég elfelejtett romantikus operáját, a »Robinson«-t.

# HANGVERSENYEK

♦♦♦

**Hangverseny-újdonságok.** *Szigeti* József Alfred *Casella* új, A-dur hangversenyművét mutatta be édesszavú hegedűjén Bécsben. A tartalmas műnek szép sikere volt. — Frankfurtban feltűnést keltett Cornel *Czerniawsky*, aki Ada *Turana* nevű elsőrangú zongoraművésznővel két zongorán mutatta be Bach-, Chopin- és Liszt-átdogozásait, de egy saját szimfóniájának részeit is. Chopin f-moll étüdejéhez már *Brahms* írt harmadik szólamot; Czerniawsky most negyedikkel toldotta meg. — Párisban Paul *Fort* költeménye háromtételű zenekari műre ihlette Gabriel *Pierné*-t. A Concerts Lamoureux-ben Alber *Woffe* dirigálta az új, erőteljes művet és sikerre vezette. Ugyanakkor nagy külső sikere volt Henri *Tomasi* »Obsession« c. szimfóniai költeményének; éppen a várt démoni erő hiányzik belőle, de nagy tudással, számos zenekari effektussal van megírva s egy visszatérő gordonka-szólóját nagy művész játszotta: Maurice *Maréchal*. — Újdonságnak számíthat Paul *Hindemith* egy (párthívei előtt valószínűleg ismeretlen) tízévelőtti F-dur quartettje 3 tételben. Bécsben az odavaló női vonósnégyes mutatta be: Lili *Weiss*, Lotte *Selkar*, Lotte *Hammerschlag*, Beatrice *Reichert*; dallamos, szép mű, andante-variációiban magas művészet nyilvánul. (Állítólag erre mondta Hindemithnek Richard *Strauss*: »miért akar újabban atonálisan komponálni, hiszen önnek van tehetsége!«)

**Brüsszelben,** a nagyszerű új Palais des Beaux Arts-ban májusban még csak a képzőművészeti kiállítási termek nyiltak meg; most készült a zene épületrésze: az ellipszisalakú hangversenyterem, mely 2.200 hallgatót fogadhat be, az emelvényén majdnem 400 zenész fér el. (A brüsszeli tanszékről hazajött *Hubay* Jenő ilyen termet ajánlott, mikor a Zeneművészeti Főiskola mai épületének terve komolyan szóbakerült. Nélkü-

lözzük is sokszor a nagyobb termet.) A felavató ünnep műsora volt: »Psyche«, Cezare *Franck*-tól, a conservatoire zenekarát Franz *Ruhlman* igazgatta; Peter *Benoit* »*Le Génie de Flandre*« c flamand nemzeti dalokból szőtt himnuszát a Benoit-fonds énekkara adta elő Flor *Alpaerts* vezetésével.

# HALÁLOZÁS

**Pirnitzer Frigyes,** a mult század 80-as éveinek zeneműkereskedője mai Párisi (akkor Zsibárus-) utcában, mint a budapesti tőzsde legöregebb tagja halt meg 86 éves korában. Sógora volt Steinacker Irmának, egykor ünnepelt zongoraművésznőnknek.

**Dr. Alfred Maria Willner** 70 éves költő, Bécsben halt meg október 29-én. Regényt, kisebb-nagyobb színműveket írt de operaszövegeket is: Goldmarknak (A házi tücsök, Téli rege), Puccininak (A fecskék), főleg operettszövegeket egy-egy társszerzővel: Lehár, Leo Fall, Bruno Granichstädten, Berté Henrik (Három a kislány!), Oskar Strauss, Zamara, Robert Stolz, Heinrich Reinhardt, Eysler számára.

# MINDENFELŐL

**Élő zeneköltőnek emléktábla** — a legkivételesebb eset. A bécsi dr. Max *Oberleithnert* érte ez a dicsőség szülővároskájában, Mährisch-Schönbergben. Brucknertanítvány volt amellett, hogy jogi tanulmányokat végzett és egy családi szövőgyáros cég beltagja. Bécsben s másutt is adták hét operáját: *Der eiserne Heiland, Aphrodite, La Valliére, Caecilia, Abbé Mouret, Ghitana* címűeket.

**Csehszlovákia német állami zenei díját** (mintegy 3.000 pengőt) Dr. Theodor *Veid* nyerte el, főleg »Kranwit« c. operájának prágai sikeréért, de van E-dur szimfóniája, több dala zenekarral stb. Most jelent meg egy talpraesett könyve is: Der musikalische Humor bei Beethoven. (Lipcsében, Breitkopf és Härtelnél.)

**Anatómiai tünemény** tanuja most estéről estére a berlini Scala-színház közönsége. Egy *Lord Aino* néven fellépő, állítólag olasz énekes, Vincenzo Lombardinál tanult mint baritonista; egyszercsak sajátos, csodás gégealkatánál fogva felfedezte, hogy a legmagasabb szoprántól a legmélyebb basszusig mindent tud énekelni. Énektechnikája elsőrangú. Azt olvassuk, hogy a »Rigoletto« híres quartettjét egymaga elénekli, mindegyik szólamot a maga természetes, cseppet sem erőltetett hangszínén.

**»Opera és operett a jelenben.«** Ilyen cím alatt felolvasást tartott Paul *Bekker*, a Beethoven-könyvéről ismert wiesbadeni intendáns, Berlinben az »Institut für Erziehung und Unterricht« zenei szakosztályán. Míg mások irodalmi-esztétikai (tehát nem színházi!) szempontból ítélik el a költséges, deficites és a jelenkorral kapcsolatban nem álló operaműfajt, ő bebizonyítottnak látja, hogy az opera igenis szükséges és megvan létjogosultsága; a közönség szereti és látogatja, de különben is maradandó műfaj, mert az *embert* viszi színpadra; az éneklő ember jelleme és sorsa van — és kell, hogy legyen — a mű központjában még a ma mindenható rendezővel szemben is. Az éneklő ember az operában meseszerű, misztikus; ez pedig kell a mai hallgató lelkének.

**A színpadi szerzők nemzetközi szövetsége** évenként más és más állam fővárosában tartja meg kongresszusait. Legutóbb Madridban ülésezett a színpadi szerzők világszövetsége. Határozatuk értelmében legközelebb Budapesten tartják meg üléseiket. A magyar Színpadi Szerzők egyesülete már most készíti elő a nagyszabású programot, hogy a kongresszussal kapcsolatosan megismertessék Magyarország színházi kultúráját.

**Neuman László gramofonlemezei.** A Studió egyik legutóbbi gramofonhangversenyén az Eternola-gyár legújabb lemezeit mutatta be. Örömmel hallgattuk Neuman László hegedűművészt, a Székesfővárosi Zenekar hangversenymesterét, aki Dvořak humoreszkjét és Schumann Träumerei-ját játszotta, ismét bebizonyítva, hogy az ifjú hegedűsgárda egyik legtehetségesebb tagja.

# PÁLYÁZAT

**Pályázati határidő elhalasztása.** Vitéz nagybányai Horthy Miklós őfőméltósága kormányzóságának tizedik évfordulója alkalmából a magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter által egy szimfónikus alkotásra kiírt 10.000 pengős pályázat határidejét a magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter 1930. január 15. helyett 1930. május hó 15.-ére tűzte ki.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1929 — 12962

SZEGED

## A Népművelési Bizottság 1929/30. évi hangversenyeinek műsortervezete*)

| Kelet | „A“ bérlet | „B“ bérlet | „C“ bérlet |
|---|---|---|---|
| Január 19-én vasárnap | Beethoven: Fidelio — Nyitány<br>Beethoven: VI. szimfónia<br>Mihalovich: Sellők<br>Karnagy: Ábrányi Emil | | |
| Január 26-án vasárnap | | Mendelssohn: (skót) szimfónia<br>Gorodinszky: Életemből<br>Liszt: A-dur zongoraverseny<br>Karnagy: Bor Dezső | |
| Január 27-én hétfőn **este 1/28 órakor** | FELVINCI TAKÁCS ALICE<br>hegedűművésznő<br>és<br>DR. GYŐRY PÁL<br>hangversenyénekes<br>zenekari estje<br>Karnagy: Bor Dezső | | |
| Február 2-án vasárnap | | | Strauss János hangverseny<br>Karnagy: Bor Dezső |
| Február 9-én vasárnap | | Mahler: III. szimfónia<br>(alt-szóló, női és gyermekkar)<br>Karnagy: Unger Ernő | |
| Február 16-án vasárnap | | | Liszt:<br>Szent Erzsébet legendája<br>az Egyetemi Énekkarok<br>közreműködésével<br>Karnagy: Vaszy Viktor |
| Február 23-án vasárnap | Beethoven: Coriolan — Nyitány<br>Beethoven: VII. szimfónia<br>Gajári: Öreg csertő<br>Karnagy: Bor Dezső | | |

*) A műsortervezet változtatásának jogát fenntartjuk

**A.** bérlet

**1930. január hó 27-én este 1/28 órakor**

**A.** bérlet

# FELVINCZI TAKÁCS ALICE

**hegedűművésznő**

**és**

# Dr. GYŐRY PÁL

**hangversenyénekes**

# zenekari estje

**A zenekari kíséretet a »Székesfővárosi Zenekar« adja**

**Vezényel: BOR DEZSŐ karnagy**

## A Népművelési Bizottság 1929/30. évi hangversenyeinek műsortervezete*)

| Kelet | „A“ bérlet | „B“ bérlet | „C“ bérlet |
|---|---|---|---|
| Február 27-én csütörtökön este 1/2 8 órakor | | FARNADI EDITH zongoraművésznő és S. GERVAY ERZSI hangversenyénekesnő zenekari estje Karnagy: Bor Dezső | |
| Március 2-án vasárnap | | | A tánc Karnagy: Bor Dezső |
| Március 9-én vasárnap | Beethoven: Prometheus — Nyitány Beethoven: VIII. szimfónia Karnagy: Vaszy Viktor | | |
| Március 16-án vasárnap | | Zenetörténeti est. Karnagy Siklós Albert | |
| Március 23-án vasárnap | | | Weiner: Csongor és az ördögfiak Siklós: Variációk (hegedű) Rimszki-Korzakow: Scheherazade Karnagy: Zsolt Nándor |
| Március 30-án vasárnap | Beethoven: III. Leonora — Nyitány Beethoven: IX. szimfónia Karnagy: Unger Ernő | | |
| Április 6-án vasárnap | | Goldmark-hangverseny (a mester születésének 100-ik évfordulója alkalmából) Karnagy: Bor Dezső | |
| Április 13-án vasárnap | | | Évadzáró díszhangverseny Karnagy: Bor Dezső |

*) A műsortervezet változtatásának jogát fenntartjuk

B. bérlet. 1930 február 27-én este 1/2 8 órakor B. bérlet.

# FARNADI EDITH
zongoraművésznő

# S. GERVAY ERZSI
hangversenyénekesnő

# zenekari estje

## A zenekari kíséretet a »Székesfővárosi Zenekar« adja

**Vezényel: BOR DEZSŐ karnagy**

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA 1929 — 12962

54145

BUDAPESTI KIR. ÜGYÉSZSÉG
1929 DEC 29.
ÁLLATTE

# A ZENE

ALAPITOTTA: Dr. SEREGHY ELEMÉR

Szerkeszti

## SIKLÓS ALBERT

Budapest
XI. évfolyam, 7. szám
1930 január 1

EGYETEMI KÖNYVTÁR
SZEGED
FOLYÓIRATOK
1932/33 1–120

## TARTALOM

1930. — Hangversenyműsoraink ismertetése. — S. A.: Az operette. — MÁRKUS LÁSZLÓ: Az operaszinpad és a szinpad modern törekvései. — A Népművelési Bizottság százegyedik hangversenye. — HANGVERSENYKRÓNIKA. SZÍNHÁZ. — HANGVERSENYEK. — MINDENFELŐL. HALÁLOZÁS. — KÖNYVEK—KÓTÁK.

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

# PESTI VIGADÓ

## BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA HANGVERSENYEI

# A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

### közreműködésével

**B.** bérlet.

**1930 január 5-én, vasárnap**

Közreműködnek:
BUDANOVITS MÁRIA, a m. kir. Operaház tagja és KUBELIK ANITA hegedűművésznő

1. BRUCKNER: IV. szimfónia

Szünet

2. MAHLER: Kindertotenlieder. Énekli: BUDANOVITS MÁRIA, a m. kir. Operaház tagja
3. MOZART: D-dur hegedűverseny. Előadja: KUBELIK ANITA hegedűművésznő
4. WAGNER: Bolygó hollandi — Nyitány

Karnagy: FLEISCHER ANTAL

**A.** bérlet.

**1930 január 19-én, vasárnap**

Közreműködnek:
STRANSZKY ARANKA operaénekesnő és MOLNÁR ALICE hegedűművésznő

1. BEETHOVEN: VI. szimfónia
2. MOZART: Levélária a „Don Juan" c. operából. Énekli: STRANSZKY ARANKA operaénekesnő

Szünet

3. MIHALOVICH: Sellők
4. MENDELSSOHN: Hegedűverseny. Előadja: MOLNÁR ALICE hegedűművésznő
5. BEETHOVEN: Fidelio — Nyitány

Karnagy: ÁBRÁNYI EMIL

**C.** bérlet.

**1930 január 12-én, vasárnap**

## KLASSZIKUS OPERETT-EST

Közreműködnek:
SEBŐK STEFI,
a Városi Színház művésznője
és
ifj. TORONYI GYULA,
a m. kir. Operaház tagja

Karnagy: BOR DEZSŐ

**A műsort lásd a boríték hátsó külső oldalán**

**B.** bérlet.

**1930 január 26-án, vasárnap**

STEFÁNIAI IMRE spanyol kir. kamaraművész közreműködésével

1. MENDELSSOHN: III. (Skót) szimfónia

Szünet

2. RÉKAI: Kuruc nyitány
3. LISZT: A-dur zongoraverseny. Előadja: STEFÁNIAI IMRE spanyol kir. kamaraművész
4. GORODINSZKY: Életemből — Négy szimfónikus zenekép. *a)* Készülődés a háborúra, *b)* Levél a fogságból a szülői házhoz, *c)* Mulatozás a fogolytáborban, *d)* A fogságból való szabadulás öröme

Karnagy: BOR DEZSŐ

**A vasárnapi hangversenyek délután 5 órakor kezdődnek :: Belépőjegy 80 fillértől 3 pengőig**

**A.** bérlet. **1930. január 27-én, hétfőn este 1/2 8 órakor** **A.** bérlet.

## Felvinci TAKÁCS ALICE és Dr. GYŐRY PÁL

**hegedűművésznő** **hangversenyénekes**

## zenekari estje

**MŰSOR:** BEETHOVEN: Coriolan — Nyitány. — BACH: Ária a 159. számú kantátából. HÄNDEL: Ária a „Sámson" című oratóriumból. — MENDELSSOHN: Ária a „Paulus" című oratóriumból. — BEETHOVEN: Hegedűverseny. — SCHUBERT: Dalok. (Deutsch A. hangszerelésében.) Der Kreuzzug, der Doppelgänger, Sylvia. — SIKLÓS: Dalok. (Szerenád, Száll a felhő, Haj, nemes vitézek!) — BRAHMS: Hegedűverseny.

Karnagy: BOR DEZSŐ.

**Belépőjegyek 1 pengőtől 5 pengőig**

**A Stamway sous-féle hangversenyzongorát KOHN ALBERT cég (IV., Bécsi-utca 3.) szállítja.**

52145

XI. évfolyam, 7. szám Budapest, 1930. január 1

# A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV. ker., Váci-utca 62. f. 1.
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

## 1930

Új esztendő küszöbén nem lehetünk pesszimisták, pedig a most lezárult év nem éppen épületes tapasztalataiból leszűrhető következtetések baljóslatúan vetik előre árnyékukat. Súlyos gondokkal küzdenek a színházak, a hangversenyélet fokozatos visszafejlődése beláthatatlan gazdasági bajoknak lesz kútforrása, észrevehetően apad a zenéttanuló fiatalok száma, ami a zenetanítás kríziséhez fog vezetni, a rádió, a grammofón és főként a hangosfilm pedig már eddig is vagy négyszáz zenészcsalád keresetforrását semmisítette meg . . . Ezek bizony szomorú tények, mikkel bátran szembe kellene néznünk.

De félre a gondokkal! Lássuk, hogy a fenti évszám milyen zenetörténeti események jubiláris kapcsolatára emlékeztet.

1830 május 18-án lesz száz esztendeje, hogy *Goldmark* Károly, a magyar zenetörténelem egyik büszkesége megszületett. Ez év tavaszán az egész kultúrvilág meg fogja ülni a keszthelyi származású Mester születésének centenáriumát. Művei közül ismét gyönyörködhetünk majd három legszebb operájában: »Sába királynőjé«-ben, a »Házi tücsök«-ben és a »Téli regé«-ben, el fognak defilirozni előttünk ragyogó zenekari kompozíciói: »Falusi lakodalom« c. szimfóniája, »Scherzo«-ja, *Sakuntala*, *Zrinyi*, *Sappho*, *Penthesilea*, *Tavaszi* nyitánya és a kamarazeneirodalom három gyöngyszeme: zongorakvintettje, vonósnégyese és zongora-hegedű szvitje.

Goldmarkon kívül még öt muzsikus centenáriuma esedékes ez évben.

1830 január 8-án született *Bülow* Hans a geniális zongoraművész, a zenekari vezénylés és a zongora tanítási módszerének újjászervezője, Wagner és Liszt baráti körének legbensőbb tagja, kinek nejét, Liszt Ferenc lányát, a most is élő Cosimát vette feleségül Wagner a hatvanas évek végén. Szülővárosában Drezdában e héten két szimfónikus költeményének előadásával fognak emlékének hódolni, de örök emléket állított magának Bülow *Beethoven* zongoraszonátáinak, *Chopin* és *Cramer* etüdjeinek instruktív kiadásával. Most rendezik újra sajtó alá páratlanul érdekes levelezését Wagnerrel és Liszttel.

1830 június 22-én született *Leschetizky* Tivadar a mult század egyik leghíresebb zongorapedagógusa és zongoraművésze.

Ugyancsak száz év előtt (1830 szept. 25.) született *Klindworth* Károly a berlini konzervatórium egykori híres zongoratanára, a filharmónikus hangversenyek népszerű dirigense, kinek Wagner-átiratait különösen a nibelungi tetralogiáról készült kitűnő zongorakivonatait ma is mindenhol játsszák.

Február 19-én lesz száz éve, hogy *Tappert* Wilhelm a kitűnő történetkutató született. Nevét lanttabulatúrák megfejtésével és egy furcsa Wagner-Lexikon kiadásával tette ismertté. Ebben még azokat a sértegető, gyülölködő és rágalmazó kifejezéseket is leközölte, melyekkel Wagnert és elvbarátait illették harminc éven keresztül.

*Lassen* Eduard, Liszt Ferenc protezséje és utóda a weimari udvari karmesteri székben 1830 április 13-án született Kopenhágában. Művei közül *Goethe* Fausztjához írt kísérőzenéje és dalai maradtak fenn.

E most felsorolt centenáriumokon kívül említsük meg, hogy — ha elfogadjuk *Kájoni* János rendházfőnök, énekgyüjtő, orgonaművész és orgonakészítő születési évének az 1630. esztendőt — úgy háromszáz éve annak, hogy a Kájoni-kodex egyik legszorgalmasabb írója megszületett.

Végül meg kell emlékeznünk *Kreuzer* Konrádról 30 egykor népszerű opera komponistájáról, — közülük a »Granadai éji szállás« ma is műsordarabja sok német színpadnak, — kinek november 22-én lesz 150 éves születési évfordulója és *Offenbach*-ról, a francia operett nagymesteréről: halálának félszázados évfordulója lesz ez év október 4-én.

# HANGVERSENYMŰSORAINK ISMERTETÉSE

***

## A Székesfővárosi Zenekar VII-ik évadja

**Tizennegyedik hangverseny. — 1930 jan. 5-én. — Vezényel: Fleischer Antal**

**B bérlet.**

Közreműködnek: *P. Budanovits Mária* a M. kir. Opera tagja és *Kubelik Annitta* hegedűművésznő.

1. **Bruckner** (1824 Ansfelden — 1896 Bécs) *IV. szimfónia. Esz*-dur.

Rég eltüntek a harcok, melyek Bruckner és Brahms körül a mult század nyolcvanas éveiben tomboltak. Ma már senki sem vitatkozik azon, hogy: Brahms *vagy* Bruckner, mert mindkét mester kiállotta az utolsó negyven esztendő tűzpróbáját és főként Ausztriában és Németországban Bruckner művei csaknem oly gyakran játszottak, mint Brahmséi.

Kilenc szimfóniája közül mégis a negyedik, a »romantikus« a legnépszerűbb. 1874-ben komponálta Bruckner, pár évvel később átdolgozta és 1881 február 20-án volt a bemutató előadása Bécsben, a győri születésű Hans *Richter* alatt. Egy művében sem ismerjük meg annyira Bruckner szeretetreméltó egyéniségét, mint ebben a romantikus szimfóniájában. Lelkületének két érdekes eredője bontakozik ki benne: természetrajongása és mély vallásossága. Bécs környékének legendás erdősége, az a szentelt berek, hol Haydn, Beethoven és Schubert bolyongtak egykor inspirációt keresve, ihlették meg poétánkat, ki az erdő romantikáját nagyszerűen átérzett zenei hangulatképekbe vetitette. Vallásossága még a linzi St. Florian kolostorban töltött gyermekkori évekből származik, melyet később még elmélyítettek a linzi és bécsi dómokban töltött munkásévek. Jellegzetesek

Brucknerre a szimfóniáiban sűrűn felbukkanó koráltémák, miket érdekesen, nagy kontrapunktikus tudással dolgoz fel.

Az *első* tétel mindjárt vérbeli romantikus hangulattal indul: a kürt nemes, halk főtémáját a vonósok tremolója kíséri. Egy fölfelé törő új motivum újjongó fortisszimóig fokozza fel az átvezető témát. Hirtelen csend támad. Távoli kürtszó. Majd a mélyhegedűk egy új témával lépnek elő, melyet a hegedűk enyelgő figurákkal fonnak körül. Mintha alkonyodnék: lassan ismét lecsendesül az élet zaja és a trombitákban mint hálaadó ének csendül fel egy korálszerű *cantus firmus*, mely a főtéma megismétlődését készíti elő.

A szordinált hegedűk és mélyhegedűk gyászidulószerű ritmusával kezdődik az *andante*-tétel; gordonkák zengik a mély gyásszal átszőtt főtémát. Mint felülről jövő vígasz hangzik a fuvola C-dur témája, majd a hegedűkben felhangzó szép *Asz*-dur epizód. Hatalmas fokozás következik, mintegy jelezve, hogy elmúlt minden szenvedés. Reszignációszerűen halljuk ismét a »vígasztaló«-motivumot és a tétel a hegedűk halk *pizzicato*-inak keverésével végződik.

Valószínű, hogy kedélyes vadászatra gondolt a mester, mikor e szimfónia harmadik tételét megírta. Ez a B-dur scherzo egyike a szimfónikus irodalom legérdekesebb tételeinek. Kürtszignálok bukkannak fel, a vonósok tremolói a vadászat izgalmát ecsetelik. Triojában a pihenőben lejtett táncot varázsolja elénk Bruckner, hogy a *da capo*-ban ismét a vadászat illusztrálására térjen vissza.

Ijesztő arányokban bontakozik ki az *utolsó* tétel főtémája. Méreteiben az első tétel főtémájára emlékeztet. Átmenően a lassú tétel gyászindulótémáját is érinti a komponista, majd ellentét gyanánt egy kedves, behízelgő fuvolatémát hallunk, mely jóleső megnyugvás a témák izgalmas torlódásában. Ennek a tételnek különösen a kidolgozási része érdekes, valamint az a hatalmasan felfokozott befejezés, mellyel, mint valami merész ívezetű kupolával tetézte be dacos művét.

*

2. **Mahler:** *Kindertotenlieder*. Énekli: *P. Budanovits Mária*, a m. kir. Opera tagja.



P. BUDANOVITS MÁRIA
a m. kir. Opera tagja

I.

A hajnal hinti bíborát, — oh űzze, űzze már, oh űzze már a gyászéjszakát. A gyász az árnyak mind enyém — a boldogságé mind a fény. Az éj didergés, borzadás, az éj hideg, az éj sötét, — borítsa rá a győztes tűz a lángok izzó tengerét. Egy kicsi mécses végsőt lobban lenn, de él — él az örök fényben égő végtelen.

II.

Most látom mért meredt rám oly sötéten — oly fájdalommal — olyan vészes fénnyel e szempár — e szempár. Mintha szívem tépné széjjel — oly bánat égett bús tekintetében — nem sejthetém a boldog mult ködében — hisz akkor szívem telve volt reménnyel. Magához hívja már az örök éjjel és száll, hogy fénye oda visszatérjen. Oh édes vallomás száll szép szeméből Anyám bár itt maradnék veled — hiába kérted ezt a sors kegyétől — tűnő sugár a messzeségbe tévedt — de érzem pillantása újra éled — és rám mosolyg, mint csillagfény az égről.

III.

Üres kis szobánk, nap nem süt be ránk, ajtó zárja csattan — anyád lép be halkan Nem őt keresem — máson jár az eszem az ajtó félfáján lenn a lépcsőküszöb táján — ahol egykor arcocskádnak, piros pici szádnak mosolygását láttam, csengő édes kacagását vártam — nincsen senki — senki már ott a kis ajtón alig halhatok — jó anyácskád lép be — gyertyával kezébe — és én azt hiszem te is édesem — anyuskához simulsz félve. Elhagytál siró bánatos anyádnak szemefénye — játszi szép reménye — túl korán kilobbant napsugár.

IV.

Úgy erzem kimentek a határra — de megjönnek, itt lesznek nemsokára — oly fényes az égbolt — forró a nyár és útjukon tiszta tiszta napsugár. Úgy érzem kimentek az erdőbe — az erdő szélén édes pihenőre — rájuk tűz a napfény égő melegen — föönn járnak együtt messze kéklő hegyeken. Óh megelőztek messze járnak — de majd csak hozzánk visszavágyva várnak. Elérjük őket fenn a hegytetőn — ott fenn a hegytetőn, hol vár a napfény éltetőn az örök nyár — a napsugár.

V.

Süvít a szélvész sötét az ég, hogy óvnám ma őket, hogy rettegnék — E szörnyű viharban e rémes szörnyű vészben. — Úgy vitték szótlanul néztem. — Süvít a szélvész, — sötét az éj, — hogy óvnám ma őket, hogy félteném. — Hogy másnap lázban találom, ez most már mind kín — álom. Süvít a szélvész — sötét az ég, hogy óvnám ma őket — hogy rettegnék — Hogy holnap már nem élnek — már hasztalan ettől félned. Süvít a szélvész — sötét az ég — hogy óvnám ma őket hogy rettegnék — E szörnyű viharban vészben — úgy vitték szótlanul néztem, Mig száguld a szélvész az ég peremén — az ég lágy ölén — nem félve semmi vésztől — megóva mennyei vésztől, az álmuk oly édes, mint anyjuk lágy ölén — mint anyjuk lágy ölén.

*

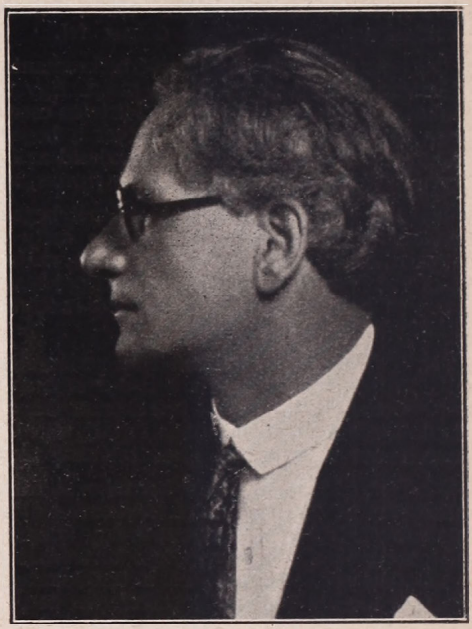

FLEISCHER ANTAL
a m. kir. Opera karnagya.

3. **Mozart** (1756 Salzburg — 1791 Bécs): *Hegedűverseny, D-dur.*

Mozart hat hegedűversenyt komponált; közülük a hatodikról (*Esz*-dur) még a közelmultban is élénk vita folyt, mert kétségbevonták Mozart szerzőségét. A D-dur verseny a Köchel-féle jegyzékben 218.-ik szám alatt szerepel, mint 4-ik versenymű. A koncertáló hangszerre igen kényes feladatot ró, mert a mű, stílusának interpretálásán kívül, jelentős technikai bravúrt is követel. Zenekari kíséretében a vonósokon kívül csak két óboát és két kürtöt írt elő a Mester. A szonátaformában írt *Allegro*-ban a kóda előtti kadenciát Joachim komponálta. Háromszakaszos dalforma az *Andante cantabile* hamisíthatatlan mozartos dallambőséggel. Harmadik tétele igen graciózus *Rondo*, egyik epizódjában rokokóízű kis *gavotte*-tal.

*

4. **Wagner** (1813 Lipcse — 1883 Velence): *a Bolygó hollandi c. opera nyitánya.* (1841.)

Északi hajósok mondájából ismeretes a bolygó hollandi története, kit örökös vándorlásától csak akkor szabadít meg a halál, ha egy nőre talál, ki hűségével váltja meg őt szenvedéseitől. Wagner Richárd ezen ifjúkori operájának meséjét — melyet *Heine* is megénekelt — a programzene tömörségével érzékítette meg e nyitányban. A kürtön felhangzik a *hollandi* motívuma, mialatt a vonósok és a fafúvók a tenger zúgását, hullámainak kísérteties morajlását illusztrálják. Pillanatra lecsendesedik a vihar és megszólal az örökhűség nyugalmas, vígasztaló témája. Majd ismét kitör hatalmas erővel, ebből a káoszból bontakozik ki a befejező apoteózis, mikor a nő hűsége megváltotta a szenvedő nőst. Wagner e szép gondolat zenei megjelenítését szonátaformában oldotta meg; a lendületes, nagyvonalú kompozíció ma is egyike a bayreuthi mester legnépszerűbb hangversenydarabjainak.

*

## AZ OPERETTE

műszóval eredetileg három különféle műfajt jelöltek meg. Legelőször, mint kicsinyítő név, rövid időtartamú operát jelentett. Később olyan műfajt, mely a komoly operának paródiája, karrikatúrája, ahol a patétikus éneklés helyett áriákat, duetteket és együtteseket gunyoló énekszámok kerültek. Csak a mult század elején használják az operett szót mai értelmében, értvén alatta azt a színpadi művet, melyben egy vígjáték vagy bohózat zeneszámokkal, énekkel és prózával vegyesen kerül színre.

Keletkezése eleinte szorosan függ össze az opera történetével. A víg operának úgy mint a drámai operának — *dramma in musica* — Olaszország volt a bölcsője. A 17. század közepén keletkezett az a szokás, hogy az előadott komoly operával az *opera seria*-val egyidőben, párhuzamosan víg, tréfás kis dalműveket adtak elő úgynevezett *intermezzo*-kat, vagy *intermediumokat*, de felvonásonként váltakozva, úgyhogy a komoly opera első felvonását egy egészen más témakörből való víg opera — esetleg pásztorjáték — első felvonása követte, majd ismét folytatódott a komoly opera, de ennek második felvonását megint csak az intermezzo második felvonása váltotta fel. Így a közönség két darabot kapott egyszerre, egy komolyat és egy felvonásközönként folytatódó vígat. Érdekes, hogy ennek stílusa teljesen elütött a komoly dalmű monodisztikus hangjától és inkább víg madrigálokból volt összetákolva, mikben gúnyos, paradisztikus énekszámokat is helyeztek el.

Körülbelül a 17. század végén kezdenek kiválni ezek az intermezzok az *opera seria* keretéből, önálló életet folytatnak és mint opera buffák a víg operának első kicsírázásai. De ezekkel egyidőben a velencei színházakban egy második műfaj is bontogatja szárnyait, a népies bohozatból készült *commedia in musica*. Ez az előbb említett *opera buffa*-tól tárgyának megválasztásában is különbözött, mert a mitológia és a görög-római történelem helyett a mindennapi polgári élet tréfás epizódjaiból vette librettóanyagát. Amikor legelőször megjelent a színen a szókimondó, maró politikai célzásokkal dobálódzó falubolondja, a házsártos feleség, a papucs alatt nyögő szánalmas férj, az iszákos adófelügyelő, a pergőnyelvű szolgáló, a férfiéhes vénkisasszony, vagy a mindenbe beleavatkozó, minden bajra ugyanazt az orvosságot rendelő orvos, akkor már el is vetették az operett később szépen terebélyesedő tölgyének magvát.

De igazi termőtalaját *francia* földön találta meg. Mikor a vásárok alkalmával rendezett színielőadások a *Théatre le la foire St. Germain*-be és a *Théatre de la foire St. Laurent*-be szivárogtak át, a nép számára írt népszínműveket jól megbélelték vaskos kiszólásokkal, énekbetétekkel, kuplékkal és az úgynevezett *vaudeville*-ekkel. A két említett színházról *comédie de la foire*-nek nevezték el ezt a műfajt; a *vaudeville* szó pedig azt jelentette: *vaux de ville:* városi népdal, tehát valami amit a városban értékelnek. Ebben a *comédie de la foire*-ban kell keresnünk az operett igazi legkezdetlegesebb formáját.

Római, velencei és nápolyi vígoperaszerzők — *Mazzocchi, Galuppi, Pergolesi, Cimarosa* és *Piccini* — mellett *d'Auvergne, Duny, Philidor* és *Monsigny* voltak e műfaj előkészítői.

A 18. század végén oly népszerűségre tesz szert, hogy komolyan veszélyeztette a francia nemzeti operát. Rendelettekkel és letiltásokkal védekeztek ellene, de hiába. Mikor az olasz buffonisták megjelentek a »La serva padrona«-val és az »Il maestro di musica«-val elképzelhetetlen elragadtatást váltottak ki Páris népében. Sikerükön felbuzdulva írta meg *Rousseau* »La devin du village«-át az első igazi francia operettet, mely további évtizedeknek szolgált mintaképül.

*Németországban* szintén olasz színtársulatok hintették el az operett kivirágzásának porzóit. Hamburgban — igaz, hogy olasz hatás alatt — keletkeznek az első »Singspiele«-k. *Keiser, Gottsched, Weisse, Hiller, Neefe, Schweitzer* az operett irodalom legnépszerűbb fejlesztői. A 19. században *Bécsbe* terelődik át e műfaj virágzása. Míg a francia operettben szatirikus, könnyelmű, léha, kissé erotikus cselekmény köré fűződtek áriák, duettek, tercettek, kuplék stb. addig a bécsi operettek középpontjában romantikus levegőjű szentimentális szerelmi história állott, hangulatképekkel, sok-sok táncdallal — ländlerekkel, keringőkkel és polkákkal — fűszerezve. *Stranitzky, Prehauser, Kurz, Dittersdorf, Müller*, később *Suppé, Millöcker, Strauss János* és *Zeller* teremtették meg azt az operettet, mely sokáig szolgált mintaképül még a 20. század operettgyárosainak is.

Az operett *klasszikus* korszaka ismét francia földön zajlott le. A 19. század szülöttei *Auber, Ronger, Offenbach, Hervé, Lecocq, Audran, Massé, Planquett, Serpette, Messager, Cl. Terrasse* és *Bazin*, gyermekkorunkban hallott sok népszerű mesterműalkotói.

*Eysler, Fall, Lehár, Strauss Oszkár* és *Nedbál* teremtették meg a 20. század speciális műfaját, a *táncos* operettet, melybe mindig az operett megkomponálásakor divatos táncokat helyeztek el, a siker fokozására. *Kálmán* Imre érdekes kísérleteket folytatott a magyar operett megteremtése körül.

Egészen más a levegője a *berlini* operettnek. *Holländer, Lincke, Gilbert* alkotásai nem nagyon állják meg a komoly műkritikát, de *Nelson, Winterberg, Knopf, Jeszel* és *Kümecke* nálunk alig ismert dolgai sem szimpatikusabbak, nagyrészük nem más, mint alantas zenei eszközökkel aláfestett bohózat.

Az *angol* operett, melynek története a 17. századnak népdalokból összeállított *Ballad Opera*-jáig nyúlik vissza, előkelőbb hangot üt meg a német (helyesebben: berlini) operettnél. Legnépszerűbb komponistái: *Sidney* és *Sullivan* mindig izléses, előkelő eszközökkel dolgoznak, hogy hallgatóságukat szórakoztassák.

*Olaszország* legnépszerűbb három operakomponistája, *Puccini, Mascagni* és *Leoncavallo* is tettek apróbb kirándulásokat a sokszor jól jövedelmező könnyebb múzsa templomába.

Ha még megemlítem, hogy a főváros operettszínházaiban *Angyal* Armand, *Barna* Izsó, *Bátor* Szidor, *Berté* Henrik, *Bokor* József, *Buttykay* Ákos, *Erkel* Elek, *Farkas* Imre, *Hegyi* Béla, *Huszka* Jenő, *Hüvös* Iván, *Jacobi* Viktor, *Kacsoh* Pongrác, *Konti* József, *Nádor* Mihály, *Serly* Lajos, *Sztojanovics* Jenő, *Szirmai* Albert, *Verő* György és *Vincze* Zsigmond operettei, illetőleg daljátékai szórakoztatták a pesti közönséget az utolsó 40 esztendőben, akkor röviden összegeztem mindent, ami az operett fejlődéséről tájékoztathat.

*

**Tizenötödik hangverseny. — 1930 január 12-én. — Vezényel: Bor Dezső**
**C bérlet.**

## KLASSZIKUS OPERETT-HANGVERSENY

Közreműködnek: ifj. *Toronyi* Gyula, a m. kir. Operaház művésze és *Sebők* Stefi a Városi Színház művésznője.

1. **Varney** (1811 Páris — 1879 Páris): *Fanchon asszony leánya.* — Nyitány.
2. **Lecocq** (1832 Páris — 1918 Páris): *Angot asszony leánya.* Rondeau.
   Énekli: ifj. *Toronyi* Gyula.
3. **Offenbach** (1819 Köln — 1880 Páris): *Szép Heléna.* — Ária.
   Énekli: *Sebők* Stefi.
4. **Offenbach:** *Szép Heléna.* — Kettős. Énekli: *Sebők* Stefi és ifj. *Toronyi* Gyula.
5. **Suppé** (1819 Spalato — 1895 Bécs): *Szép Galathea.* — Nyitány.
   b) **Offenbach:** *Gerolsteini nagyhercegnő.* — Galopp.
6. **Suppé:** *Boccaccio dala.* Énekli: *Sebők* Stefi.
7. **Millöcker:** *Koldusdiák.* — Kettős. Énekli: *Sebők* Stefi és ifj. *Toronyi* Gyula.
8. **Sullivan:** (1842 London — 1900 London): *A mikádó.* — Nyitány.

Szünet.

9. **Huszka** (1875 Szeged): *Aranyvirág.* — Nyitány.
10. **Verő** (1857 Igal — 1920 Budapest): *A szultán.* — Valse rondeau. Énekli: ifj. *Toronyi* Gyula.
11. **Verő:** *A szultán.* — Kettős. Énekli: *Sebők* Stefi és ifj. *Toronyi* Gyula.
12. **Verő:** *Virágcsata.* — Babakettős. Énekli: *Sebők* Stefi és ifj. *Toronyi* Gyula.
13. **Buttykay** (1871 Halmi): *Bolygó görög.* — Bachanale.
14. **Buttykay:** *Bolygó görög.* — Pallas Athene dala. Énekli: *Sebők* Stefi.
15. **Jacobi** (1883 Budapest — 1921 New-York): *Sybill* a) *Levélária és kettős*
16. b) *Illúzió a szerelem.* — Kettős. Énekli *Sebők* Stefi és ifj. *Toronyi* Gyula.
17. **Kacsóh:** (1873 Budapest — 1924 Budapest): *Rákóczi daljáték nyitánya.*

MÁRKUS LÁSZLÓ:

## AZ OPERASZÍNPAD ÉS A SZÍNPAD MODERN TÖREKVÉSEI

Mielőtt az Opera színpadáról beszélnénk, jó lenne egy kicsit közelebbről megnézni magát az operát, a zenedrámát, ezt a furcsa, paradox műfajt. Nagyon fogas kérdés, amire nagyon nehéz felelni, hogy egyáltalában mire való ez a forma, mi értelme van annak, hogy emberek énekelnek a színpadon olyan helyzetekben, amidőn a normális ember legfeljebb beszél és miért kell bonyolult zenei figurációkkal elburkolni azt, ami enélkül világosabb, érthetőbb és természetesebb lenne. Voltaire az opera keletkezését egy igen irónikus mondatban határozza meg. Szerinte ami olyan buta, hogy az ember nem meri elmondani, azt elénekli. Sokáig majdnem hihetőnek is látszott ez a rosszmájú genetikai elmélet, hiszen még Verdi egyik-másik nagy operáját is rossz volna elképzelni muzsika nélkül és aligha székeket nem dobálna fel a publikum a színpadra, ha ott egy Haydn, egy Schubert, vagy akár egy némely Mozart opera szövegét a maga szűzies ostobaságában, csak úgy szárazon próbálnák feltálalni. Ez helytelen is volna, mondják erre azok, akik nem voltairi cinizmussal, de ugyanezen a nyomon keresik az opera eredetét, mert ez a drámai műfaj éppen azért vette magába segítségül a zenét, mert vannak olyan helyzetek, olyan okozati összefüggések és főként vannak az emberi lélekben olyan lírai mélységek, amiket a szavak, a képek és a gesztusok kifejező határán túl csak a zene korláttalan asszociáló hatalma képes nekünk realizálni. Eszerint tehát vannak olyan drámai művek, amelyek látható és hallható valóságai mögött szimbólikus távlatok rejlenek és amelyeknek felülete alatt mint láthatatlan Unterstrom, valami tudatalatti megérzések kozmikus folyamai áradnak. Fájdalom, ez így azért nem igaz, mert a mai szent napig nem született meg olyan operaszöveg, amely a költői potencia ilyen túlságát éreztetné s még a wagneri zenedráma, még maga a legmagasabb Parsifál sem produkál egyes lírai intermezzóktól eltekintve olyan drámaiságot, ami az irodalom és a színpad eszközeivel maradéktalanul kifejezhető nem lenne. Úgy látszik, hogy az opera nem úgy keletkezett, hogy az irodalom kívánta meg a zenét a maga kiegészítésére, hanem inkább úgy, hogy a zene jutott el a lelkiélet olyan jelenségeihez, amiket látható és fogalmakban realizálható valóságrészletek asszociálása nélkül, a tárgyatlan, az abszolút zenével közölni már nem lehet. Határozott valóságképektől és értelmi fogalmaktól teljesen független, abszolút a zene csak addig lehet, amíg a tánccal kapcsolódik, tehát olyan művészettel, amely maga is csak az egyik zenéselemet, a rítmust teljesíti érzékelhetővé. Talán merészségnek látszik amit mondok, de hiszem, hogy

így van: az abszolútzene mindig táncolható s a legelvontabb szonátát is transzponálni lehet elvont ritmusú mozgásban. De rögtön megszűnik a zene uralkodó öncélusága, amint egy dalszöveghez kapcsolódik, mert itt már egy körülírt és fogalmilag kifejezhető érzés, de sokszor már határozott drámai akció jelenik meg a zenében, s ez elbeszélő tartalmú dal a balladikus sűrítésben egészen drámaivá valósulhat. A zene történetében világosan kimutatható ez a valóságot vágyó sóvárgás. A zene eleitől fogva szabadulni akar abból a fenséges elzárkózottságból, az egyetlen dimenziónak, az időnek abból az emberfölötti magányából, amit az abszolút líra jelent és mint a végtelen vizekre kivert Homunkulusz megformálódni, testté megszületni, valósulni vágyik. A tárgyatlan érzés tárgyat keres, amelyben inkarnálódhatik, az érzés egyre mélyülve, fokozódva, kozmikus tüzekben mindig újra, teljesebbé éledve, belterjesen gazdagodva, egyszer csak elbirhatatlanná válik és a hangzás és a ritmus nem elég többé hordozására. A vallásos ének extázisát nem bírja el a lélek anélkül, hogy látható jelenségek és megérthető fogalmak kapcsolataival ne hűsítené azt, s amint az abszolút zene már odáig koncentrálódik, hogy az isteni fényességet látja s elvonul a végtelenség nem embernek való titkaitól, szükségképen vissza menekül a földre, s a misztériumot emberi méretekre, minden érzék által konstatálható, antropomorf formákra akarja vissza vezetni. A zene önmagában válik drámaivá és ennek a drámaiságnak expanziója feszül ki az irodalom területeire.

A zene nem kapcsolódik a dalhoz, az akcióhoz, az elbeszéléshez, hanem ezeket az elemeket felveszi önmagába, hogy mintegy teste, csontváza, húsa, vére szülessék, hogy minden érzékkel érzékelhető embersége legyen a megfoghatatlan léleknek. A vallásos elragadtatás zengése, a zsoltár, a himnusz, a dicséret, a félelmes és a szerelem túlvilági hangzása, de még a földi vágyak és érzések tisztán lelkies felfokozása is hamar kimeríti a lélek teherbírását és az abszolút zene kénytelen volt magát elbeszélésekben, emberien meghatározott lírizmusban a földhöz rögzíteni. De az elbeszélő ének is a körülhatárolt dal is túlságosan rejtelmes és elképzelhetetlen képek ingerével gyötri a fantáziát. Az érzéseket tehát emberi cselekvésbe kellett testesíteni, s a lírai folyamatokat plasztikus, testies emberekben kellett megmutatni. A tánc legfelső extázisában az abszolút zene elérte végső lehetőségét, ezután a vallásos ének, a szöveges dal felfokozott lirizmusán és az elbeszélő énekek akcióin át a passziók és oratóriumok egyre inkább megvalósuló drámaiságához kellett jutnia. Itt már a zene fogalmilag is kifejezhető tartalmát zenei színekben és hangzatok plasztikájában megmintázott valóságos emberek szemmelláthatólag élik át s a zene ezzel felkerült a színpadra, ahol látható és megérthető formákba vágyó elemei már nem az abszolút táncban, hanem a komplex életet kifejező pantomimben realizálódnak.

Ha akarom, úgy is osztályozhatom a zenét, hogy van az abszolút zene, amely táncba transzponálható és van lírikus zene, mely képzőművészeti formákba, képbe és van drámai zene, melynek transzpoziciója a pantomim. Érthető most már, hogy éppen a legnagyobb mesterek kezén vált a zene egyre drámaibbá, ők közelítették meg legdermesztőbb közelségben a végtelenség megnyilatkozását, tehát ők menekültek legelőbb az extázis lázát emberi temperatúrára hűsítő realitásokhoz. Bach Máté passzióját maradéktalanul színpadra lehet már helyezni valamely grandiózus pantomimben,

amely nem a mű zenei elragadtatását, hanem azt az emberi érzés és cselekvésfolyamatot viszi maradéktalanul színpadra, amely a zenében mint matéria, mint a természethez való kapcsolat jelenik meg, s amelynek aztán a zene ad szimbólikus és elvont jelentőséget. Tehát nem valami irodalmi mesét, történést, gondolatsort fest alá, vagy illusztrál ez a drámai zene, hanem a zene önmagából termeli ki előbb a dalos, azután az epikus, majd a drámai elemeket s ezeknek kell a szövegben megformálódniok. A nagy muzsikusokat nem a szövegek ihlették meg, hanem azok a véletlen érintések, amelyekkel esetleg egy irodalmilag silány szöveg a zene à-priori drámaiságát kiváltotta. Mozart nem a Cosi fan tutte gyerekes komédiáját olvasta a szövegkönyvben, hanem emberek szerelmeit, féltékenységét és a konfliktusoknak egy bölcs, fölényes optimista iróniában való kiegyenlítődését, amely folyamatok a zenében formálódtak meg a szövegnek nem irodalmi adottságával, hanem véletlen impulzusaival rezonálva.

Így érthető, hogy nagy muzsikusok miért írhattak remek zenét egészen alpári szövegekhez. A szöveg csak kiváltotta a lelkükben felhalmozott drámai feszültséget és az igazi szöveget, a zene konstruktív drámáját tulajdonképpen maguk költötték meg a zenében. Azt a furcsa helyzetet kapja az ember a legtöbb színpadi remekműben, hogy van egy szöveg, aminek már alig van köze a zenéhez, de a partitúrában adva van egy másik, az első által indukált, de szavakban és gesztusokban meg nem írt szöveg, amit tulajdonképpen még ezután kellene megírni. Ha akadna például költő, aki drámai cselekményben és élő szavakban megtudná formálni a jóságnak és a szabadságszeretetnek azt a teremtő és tetté testesülő energiáját, ami a Fidélio partitúrájában dalol, akkor válnék ez a remek operazene remek operává. És éppen itt van az operarendező tragédiája. Ez a szerencsétlen hallja azt a drámát, ami mondjuk akár a Trubadur partitúrájában beszél a méltatlan környezetbe kárhozott kiváló ember fájdalmáról és vágyairól és a színpadon mégis azt a zavaros ostobaságot kénytelen játszani, ahogy ezt egy rossz mesterember megírta. Ritka az olyan öröm, mint amit a Verdi Falstaffja ad a rendezőnek, amikor a shakespearei komédiából a zenei lényeget sikerült a szövegbe átmenteni, amikor tehát a partitúra minden drámai akcentusának egyenértékű megfelelője van a színpadi szövegben. Itt aztán boldog lehet a rendező, nincs egyetlen kottafej, amelynek ne felelne meg egy színpadi mozzanat.

Minden zenei szaktekintélytől bocsánatot kérek ezekért a zeneelméleti kisérletekért, amelyekre egyszerű színpadi ember létemre vetemedtem, dehát én nem akartam itt egyetemes érvényű megállapításokra jutni, csupán egy szempontból: a színpadon át kerestem a dolgok értelmét. Viszont minden most mondandók megértéséhez szükséges tudni, hogy a drámai zene nem holmi alsóbbrendű vagy pláne triviálisabb műfaj s nem az abszolút zene komor mestereinek holmi magafeledt könnyelműsködése és ahogy a dráma nem alsóbbrendű, mint a líra, a regény, vagy az éposz, ahogy Shakespeare nem kisebb rangú, mint Byron, Dosztojevszki vagy Viktor Hugo, éppen úgy nem alsóbbrendű a Wagner művészete akár a Beethovenénál, legfeljebb a Wagner egyénisége lehet talán kisebb méretű. Jó azt megjegyezni, hogy a drámai zene esetleg fejlettebb és differenciáltabb, de semmi esetre sem kisebb értékű, legfeljebb más, mint az abszolút és amikor Mozart a színpadra komponált, semmi esetre sem tette ezt azzal az elszánással, hogy ő most leszáll valamely magasabb szférából egy köznapibb világba,

hanem azért vette fel kifejező eszközei közzé a színpadot, mert mondanivalóihoz nem volt elég hangszeres a zenekar, hanem neki most ez a másik instrumentum is kellett. A drámai zene nem szolgája a drámának, hanem önmagából teremti a drámát és ezt azért jó tudnunk, mert ez a megismerés az operaszínház egész munkájának fundamentális esztétikai törvénye. Az a paradoxon, hogy a legtöbb remek opera igazi szövege tulajdonképpen még nincs megírva, hanem benne rejlik a partitúrában ; a modern mestereknél oly módon válik tudatossá, hogy költőket keresnek munkatársul és egyre nagyobb jelentőséget adnak a szövegnek s ennélfogva a színpadi megjelenésnek. Az a jelenség tehát, amit némely ortodoxok bizonyos gyászoló hangsúllyal szoktak megállapítani, hogy tudniillik az Operaház egyre inkább színházzá alakul, az tulajdonképpen az egészséges differenciálódás, tehát a fejlődés folyamata. Mert ha csakugyan lehet a zenében drámai mozgalom és feszültség, ha csakugyan lehet a muzsikusnak mondanivalója konkrét emberi élményekről és ha csakugyan kell a tul légiessé vált abszolút zenének visszatérés a termékeny életbe, ha csakugyan a mester mondanivalói kívánják a színpadot és ezért lett az opera, akkor felettébb értelmetlen dolog ez, ha ezekhez a zenei mondanivalókhoz egy silány színpadi portékát vesz ürügyül és zenéje drámai tartalmával nem valamely költőt igyekszik arra indítani, hogy zenei akcióját és embereit egyenlő értékű színpadi műben testesítse meg. Ha a muzsikus szükségképpen komponál színpadra, akkor legyen a színpad, ami alatt az ott eljátszható művet és az eljátszás eszközeit értjük, a lehető legjobb és az operaház legyen színháznak is olyan jó, amilyen eddig éneklő- és zenélőcsarnoknak volt. A modern mesterek erre törekednek, bizonyára azért, mert belátták, hogy ha az operánál mindegy lenne, hogy milyen mint színház, akkor nem lenne értelme az egész operázásnak, hiszen, ha az énekesnek csak annyi kötelessége lenne, hogy elénekelje az eléneklendőket s a színpadnak csak annyi, hogy képekbe keretezze az éneklő művészt, akkor egyszerűen érthetetlen, hogy miért kell ehhez nagy szakállat ragasztani és azt szimulálni, hogy ő most Wotán, az istenek törzsfőnöke és miért kell a színpadon meghatározott színtereket mimelni, mikor a zenének egy üres szoba és egy frakkos úr is elég. Ha a színpad másodrendű, akkor a mesterek nem tudták, hogy mit cselekszenek, mikor színpadra komponáltak. De én tisztelem a mestereket és tudom, hogy ők nem csak cifraságnak kívánták a Wotán szakállát és a Don Giovanni mámoros termeit, hanem nekik szerves szükségszerűség volt a színpad és nagyszerű színpadi műveket komponáltak, csak éppen a színpadi megjelenés egyik lényeges eleméről, a szöveg teljes értékéről nem volt világos tudatuk. A moderneknek van és ezért lesz egyre jobb színház az Operaház.

Igenis, hiszem és hangosan vallom, hogy az Opera egész mivoltában, szőröstül-bőröstül, lelkestül-testestül drámástul, színpadostul együtt csupa merő zene. Vagy legalább is annak kellene lennie, ami azt jelenti, hogy a partitúrában foglalt drámának teljesen ki kellene fejeződnie a színpadon játszott szövegben. Ha ez nincs így és az esetek igen nagy részében nincs meg így, akkor a színpad kötelessége, hogy a szövegnek ezt az inferioritását azokkal az akcentusokkal próbálja lehetőleg csökkenteni, amiket a partitúrából a színpadra transzponálhat mozgásban és képben, tehát a pantomimia eszközeivel. A színpad dirigáló lelke a rendező, tehát neki kötelessége, hogy a zenei akció és a zenében elmondott lelki folyamatok, tehát a zenei dráma és a szövegben adott eljátszani való közt mutatkozó, sokszor igen

terebélyes szakadékot áthidalja és pedig erre nincs egyéb mód, mint amit a pantomim kinál, tehát az a mód, hogy szavakon és a kiséró vizuális elemeken túl a zene által jelzett folyamatokat gesztusban, képben, csoportokban, színekben, mozgásban, mimikában a színpadra áttenni próbálja. Itt mindjárt meg kell említenem, hogy az operarendező csak a legritkább esetben számíthat arra, hogy a színész hangsúlyozását befolyásolhatja, mert a hangsúlyt megszabja a zene, néha a beszéd hangsúlyához képest és a muzsikus színpadi érzékének hiánya arányában egész hamisan, a fordított műveknél pedig majdnem mindig hamisan. Nem ura a rendező a beszéd tempójának és dinamikájának sem, ami megint csak esetleg azonos a drámáéval. És nem dolgozhatik ének közben a színész arcjátékával sem, mert azt az arcot az éneklés ízommunkája a kifejeznivalóktól teljesen független grimaszokba torzítja. És csak nagyon korlátozott mértékben áll rendelkezésére a mozgás, mert az ének fizikai és biológiai feltételei megszabják, hogy az énekes mit tud felszegett fejjel, mit széttárt karokkal, mit ülve és mit járkálva elénekelni és a zene technikai nehézségei sok esetben a legmuzikálisabb énekesnek is egész figyelmét lekötik. Marad tehát a rendező rendelkezésére bizonyos korlátolt mértékben a gesztus és az egyéni és a tömeges mozgás, továbbá rendelkezésére állanak ugyanezek az elemek sokkal szabadabb és teljesebb mértékben az úgynevezett közzenék alatt, mikor az énekes nem énekel, vagy a partner játéka alatt, vagy a tömeg mozgásait jelző zenei részek alatt. Ha tehát a rendező a partitúrában hallja a mester által elképzelt drámát, s annak színpadra tételével a gyatra szöveg ürességeit ki akarja tölteni, vagy ha jó szöveg van kezére adva ezekben akarja a partitúra drámáját kifejezni, minden esetben csak a színészi játék pantomimikus elemeivel operálhat, s a legjobb operaszínész se énekelhet más ritmust, más hangsúlyt és más tempót és más dinamikát, mint amit a komponista a drámához esetleg hamisan előírt és nem segíthet magán mással, mint a gesztussal, a mozgással, s ha nem énekel, a mimikával és az együttes játékának szerves kiegészítésével: pantomimiával.

Az opera színpadja tehát azonos a némajáték színpadával. Ez talán különösen hangzik erre a leghangosabb színpadra vonatkoztatva, de az elmondottakból talán mégis érthetővé vált, hogy ez csakugyan így van. Ehhez képest a színészi beszéd elmaradt hangsúlyértékeit a színpadnak kell pótolnia a fény és árnyék, a világosság és a homály, a szín és a szürkeség váltakozó akcentusaival. Az akció tempóinak zenei megkötöttsége miatt a színpad tempójának kell gazdagon modulálni, vagyis a színpadi képnek hangulatában a jelenetek tempója érzésfokozatai szerint kell változnia. Az akció dinamikájának zenei kötöttsége miatt a színpad feladata, hogy a színésznek engedélyezett esetleg drámailag kevés hangzási erőt a gesztust kiemelő és fokozó lépcsők, hátterek, magasságok, mélységek, perspektívák és vonalak által kiegészítse. Látnivaló tehát, hogy az opera színpadja szükségképpen a legnagyobb kifejezőkészségű színpad és az opera színpadnak szükségképpen fel kell szerelkeznie azzá a bonyolult technikai apparátussá, amivé a modern drámai színpadok is fejlődtek nem ilyen szükségszerűen, mert azoknál a színpadi technika tulsága elnyomja a színészi beszéd és akció szabadságát és ezzel a mű szabad kifejeződését, míg az operai színpad technikai készsége pantomimikusan kiegészítheti az operaszínész játékának adott hiányait, ha ezen az apparátuson a rendező

tud játszani. Az operaszínpad legyen a legtökéletesebb és a legelevenebb modulációkra képes szerkezet minden színpadok között, a legmodernebb színpad a technikai berendezést illetőleg, hogy aztán a rendező kezében a kifejezőformák korlátlan változatosságával legyen képes az éneklőszínész megbénított kifejező eszközeit pótolni. A színpad a szinészi játékban és a színpadi képben él. Az előbbi korlátozottságának arányában kell szabadabbá lennie az utóbbinak. A színpadi kép életének pedig két pillére van: a világítás és a forma, ami a világítást fölveszi. A forma aztán vagy architektonikus vagy festői, de mindenképen képzőművészeti (hiszen az építészet is az) és ebből következőleg a színpadi kép stílusa mindig a maga korának szemléletéből és az ábrázolt műnek ezen a szemléletein át való megértéséből alakul ki. Világosabban szólva, a színpadi kép ma a mai festészethez és a mai építészethez fog hasonlítani, s a tájkép nem lesz olyan, mintha azt a heroikus Markó Károly festette volna, hanem inkább olyan, mintha mondjuk Iványi Grünwald, vagy esetleg Rudnay festi és a kompozició nem a Pilotyé, hanem mondjuk a Picassoé, vagy — legyünk óvatosabbak, — a Césanne-é. Mert a színnek, a vonalnak, a foltnak, a rítmusnak és ezek együttes egymásra vonatkoztatásának a mai ember lelkében mások az asszociációi, s ami ötven éve viharos lendületet szuggerált, az a vonal ma talán még a vánszorgás tempóját sem érezteti, s a mozgásból más elemeket lát ma döntően fontosaknak a pillanatfotográfiákon trenirozott szem és a haragnak más szineit látja és más gesztusait érzi a pillanatok élésére és nem a kényelmes szemlélődésére beállított ideg. A színpadi kép tehát mindig megfelel a kor képzőművészeti törekvéseinek, ami azonban nem jelenti azt, hogy minden képzőművészeti törekvés megjelenhetik a színpadi képben. Itt a stilizálásnak és a természeti képtől való eltávolódásnak határt szab a képbe szervesen tartozó élő emberi forma, a színész emberi figurája, amit csak egy bizonyos határig lehet kistilizálni önmagából, s ezen a határon túl a színész kiszakad a képből, ahogy ez a különböző orosz és német avantgardista csinálmányokban történik, ahol a képzőművészet agyal ki konstruktivista, szimultanista és dadaista színpadokat, amikbe hiába próbálja beletörni a mechanizált színészt, vagy a túltengő rendező agyal ki olyan színészstílust, amihez a piktor tud képet festeni, de amibe semmi Meyerhold, semmi Tairoff, sőt az ő hűséges Piscatorjuk sem nyomoríthatja bele a színészt sohasem. De a képzőművészet századeleji két nagy megmozdulása, a kompozíció dinamikai és rithmikus lényegét és a formák jelentőségét a szétesö impresszionizmussal szemben újra összefoglaló expresszionizmus és a formák belső szerkezetét nyomozó kubizmus igenis sok új kifejező értéket adott a színpadi képnek, sőt a tragikus eredetű futurizmus befolyása is érezhető a színpadon, ahol az egymás mellett és egymásutánvalóság kategóriáinak éppen olyan egymásba árnyalódásai lehetségesek, mint amilyenekkel a futurizmus próbálkozott. De akármilyen a színpadi kép uralkodó stílusa, egy bizonyos, hogy ez csak mai lehet és olyan, hogy a mű lényegének ma érthető kifejezését mutassa, amiből következőleg nem logikus például a wagneri hagyományok tisztelete címén a wagneri virágzás korának, a hatvanas években ma már üressé sorvasztott neoklasszicizmusát reklamálni, mert ezzel csak azt mondjuk, hogy Wagner elavult, hiszen az ő drámája a mai szemléletben nem érvényes.

(Következik a II. rész.)

# A NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG SZÁZEGYEDIK HANGVERSENYE

December 15-én tartotta meg a fővárosi Népművelési Bizottság százegyedik hangversenyét a Székesfővárosi Zenekarral a Pesti Vigadóban. A Székesfővárosi Népművelési Bizottság négy évvel ezelőtt indította meg a népművelési hangversenyek rendezését a zenekultúra terjesztése és elmélyítése céljából. A bizottság ügyvezető titkárának, Novágh Gyula h. népművelési felügyelőnek elgondolása és javaslata alapján valósultak meg e vasárnap délutáni népművelési hangversenyek. Ez az elgondolás adott lehetőséget »A Zene« c. folyóiratnak és a Székesfővárosi Zenekarnak arra, hogy a fővárosi Népművelési Bizottság munkatervének végrehajtásába kapcsolódva, olyan irányú tevékenységet folytathassanak, amely nemcsak minden támogatást, de a teljes elismerést is megérdemli. A százegyedik hangversenyen megjelent *dr Nevelős Gyula* min. tanácsos a vallás-és közokt. minisztérium legmelegebb elismerését fejezte ki Liber Endre tanácsnoknak, mint a Népművelési Bizottság h. elnökének, a Bizottság és a Székesfővárosi Zenekar érdemes munkájáért. Ez ünnepi hangversenyen Csajkovszky Pathétique szimfóniájának első komor akkordjai előtt előbb *dr. Gárdonyi Albert* székesfővárosi főlevéltáros, egyetemi rk. tanár, a FANSz igazgatótanácsának tagja lépett a dobogóra, hogy a Székesfőváros Tanácsa részéről fenntartott hangversenyek jelentőségét méltassa:

»A fővárosi zenekar ma jubileumot ül, a századik hangverseny jubileumát. A jubileumok ünnepi hangulatába mindig némi melankólia szokott vegyülni, mely az elmulás szomorú valóságára figyelmeztet. A mai jubileumból ez a melankólikus vonás hiányzik, mert a fővárosi zenekar számára ez az ünnep csupán azt jelenti, hogy művészi készségben megerősödve állhat ki a közönség elé.

Nekem jutott az a szerencse, hogy ez ünnepélyes alkalommal a fővárosi zenekar multjára visszatekinthetek s ezt a megtiszteltetést annál inkább elfogadhattam, mert egyike vagyok azon keveseknek, kik ott állottak a fővárosi zenekar bölcsője mellett. Láttam azt a nemes célkitűzést, mely az alapitók lelkét hevítette; láttam azt a szivós kitartást, mely a szervezés munkáját diadalra juttatta. A zenekar nagyérdemű karnagya *Bor Dezső* egyike volt az alapitóknak, kinek a zenekar talán a legtöbbet köszönheti; de csakhamar társul szegődött melléje *dr. Havlin Károly*, kinek akaratereje sok nehézségen segitette át a zenekart. Az alapitók nemes szándékait a megvalósulás útjára a *Fővárosi Alkalmazottak Nemzeti Szövetsége* vezette, mely a legnagyobb megértéssel karolta fel az ügyet s anyagi áldozataival lehetővé tette, hogy a zenekar megszerezhette azokat a hangszereket, amelyek a nyilvános szereplés lehetőségeit biztositották számára. A Fővárosi Alkalmazottak Nemzeti Szövetségének áldozatkészsége annál érdemesebb az utókor emlékezetére, mert olyan időben nyilvánult meg, mikor a köztisztviselők anyagi helyzete igazán válságos volt. Olyan értékkel gyarapodott ezáltal nemzeti kultúránk, mely szerencsésebb nemzeteknek is díszére válnék.

A Fővárosi Alkalmazottak Nemzeti Szövetségének anyagi ereje azonban sokkal korlátoltabb volt, semmint támogatásával a zenekar felszerelését a kellő színvonalra emelni képes lett volna. Ezt a súlyos feladatot kevéssel utóbb a székesfővárosi tanács vette át s csupán ez a támogatás tette lehetővé azt, hogy a zenekar tovább fejlődhetett. Különösen *Liber Endre* tanácsnok úrnak tartozunk nagy köszönettel, ki megértő támogatással kezdettől fogva a zenekar oldalán állott.

Mikor ilymódon a zenekar művészi kifejlődése biztositva volt, a nagyközönséggel való szerves kapcsolatot kellett még megteremteni, hogy a zenekar elé tűzött cél elérhető legyen. Ezt a kapcsolatot a Népművelési Bizottság teremtette meg, melynek ügyvezető titkára *Novágh Gyula* szerencsés kézzel szervezte meg a vasárnap délutáni hangversenyeket. Ezeknek a hangversenyeknek felbecsülhetetlen kulturális jelentőségük van, mert nemcsupán a zenekultúra terjesztését és elmélyítését szolgálják, hanem egyszersmind fel is emelik a lelkeket a mindennapiság porából s kibékítenek az élet keserűségeivel. Az a közönség, mely előbb vagy egyáltalán nem részesült zenei élvezetekben, vagy csupán kisebb értékű zenével volt kénytelen beérni, e hangversenyek útján a zeneirodalom egész területével megismerkedhetik s műizlését a legmagasabb fokra emelheti. E hangversenyek útján a legnagyobb zeneköltők lelki átélésének részesévé leszünk, ami az egyén megnemesitésének leghathatósabb eszköze. Ezt a munkát szolgálta eddig a fővárosi zenekar a Népművelési Bizottság által rendezett hangversenyeivel s ennek a munkának további sikeres végzéséhez ez ünnepélyes alkalommal sok szerencsét kivánok a zenekar összes tagjainak.«

Utána *Siklós Albert*, a Zeneművészeti Főiskola tanára, A Zene felelős szerkesztője üdvözölte meleg szavakkal a Népművelési Bizottságot és a Székesfővárosi Zenekart a Zeneművészeti Főiskola igazgatóságának és tanári karának nevében. Kifejtette, hogy a

Főiskola mindenkor szeretettel figyelte a zenekar kulturális munkáját, hiszen a két intézmény szinte egymásra van utalva azzal, hogy a Főiskola végzett növendékei itt a Székesfővárosi Zenekar hangversenyeinek dobogóján esnek át az első tűzkeresztségen, míg a zenekar közreműködő ifjú művészeinek csaknem száz százalékát a Főiskola volt és jelenlegi növendékei szolgáltatják.

Mindkét beszédet lelkes tapsokkal honorálta az ünnepi hangulatban egybegyűlt közönség, melynek soraiban ott láttuk a Fővárosi Tanács és a Népművelési Bizottság vezetőségének több agilis és a Székesfővárosi Zenekar működését mindig jóakaratú támogatásukkal honoráló tagját.

# HANGVERSENY-KRÓNIKA

Budapest, december havában.

A *Filharmonikusok* harmadik bérleti hangversenyén három újdonság szerepelt: *Respighi* Ottorino, *Bartók* Béla és *Kókai* Rezső egy-egy műve. Igen kedves, tetszetős, kitűnően hangzó kis suite: *Respighi* »Madarak« című sorozata. Ebben az egyéni színekkel bravuroskodó olasz mester 16. századbeli apróságokat dolgozott fel, úgyhogy mindegyik tétellel egy madarat karakterizált. Nagy sikere volt. *Bartók* hegedűre és zenekarra írt rapszódiáját jóval nehezebben emésztette meg a filharmonikus hangversenyek közönsége. A nem éppen hálás kompozíció sziporkázó ötleteit *Székely* Zoltán alig hozta érvényre, bizonytalan, ingadozó játékával. Különösen hatott a táncsorozat határozottan egzotikus jellege. *Kókai* Rezső a fiatal generáció legkomolyabb és legszimpatikusabb muzsikusa. »Preludium és Scherzo« c. legújabb opusza újabb haladást jelent fejlődésében. Ha alkalma lesz gyakran hallani zenekari műveit, rá fog jönni bizonyos technikai fogásokra, mikkel kidolgozási módját és főként hangszerelését színesebbé, változatosabbá teheti. A szép estét *Franck* Cézár sokszor méltatott *d*-moll szimfóniája zárta le.

A negyedik hangverseny szólistája *Feuermann* Emánuel *Haydn* gordonkaversenyét adta elő vézna tónussal, de nagyon muzikálisan. Élvezetes produkciója lelkes tapsokra ragadta a közönséget. *Siklós* Albert kamarasuitjének bemutató előadása négy év előtt volt, ugyanebben a teremben. *Szabó* Lőrinc tartalmas négy versére komponált, dalszerű négy tétele mai tökéletes előadásában is megragadta a közönséget, előkelő, mély érzésvilágával és káprázatosan csillogó zenekari tónusával. *Farkas* Sándor lágyan csengő meleg lirai baritonja maradék nélkül juttatta érvényre az énekszólam melódikus szépségeit. Ugyancsak reprizféle volt *Kósa* György 17 hangszerre írt programzenés kamarazenéje (!) Hangulatos bevezetése után hirtelen ellankad a kompozíció, majd unalmas, végnélküli bartókos epizódok után váratlanul merész fordulattal *Puccini* citátumokba fullad, midőn a kódában mixturás akkordtömbök követik egymást. A közönség dermedt tájékozatlansággal követte a fiatal komponista stílus-ingadozásait, melynek kedvezőtlen hatását csak fokozta a lelketlenül sívár, szürke hangszerelés. *Beethoven* örökszép, soha el nem hervadó hetedik szimfóniája töltötte be a műsor második részét. *Dohnányi* mesteri pálcájának útmutatásával kitűnő filharmonikusaink élményszerű, nagyvonalú előadásban játszották el a sokszor hallott mesterművet; ezzel a számmal felvehették volna a versenyt a világ bármelyik leghíresebb zenekarával.

Egy *rendkívüli Filharmóniai hangverseny* — a társaság özvegy- és árvaalapjának javára — a Vigadóban zajlott le. *Heger* Róbert, a bécsi állami operaház karnagya dirigált és *Wessel* Márk amerikai zongoraművész működött közre. Zongorára, kürtre és zenekarra írt *Symphonie concertante*-ja érdekes alkotás, kár, hogy szerkezetében laza, szertefolyó, ezért nem is tudta a hallgatóság figyelmét végig lebilincselni. Különös, hogy a zongorahangot, mint zenekari színfoltot használta állandóan, ahelyett, hogy szólószerűen, mint koncertáló hangszert kezelte volna. *Stiegler* Károly, a bécsi opera tagja, biztos intonáció-

val, szép tónussal játszotta a kürt-szólamot. *Verdi* »Othello-jának balettzenéje eddig nem kerülhetett nyilvános előadásra a párizsi opera érthetetlen betiltása következtében. Káprázatosan szép, fiatalos temperamentummal s ragyogó invencióval megalkotott műremek, mely tomboló sikert aratott a sajnálatosan gyérszámú közönségben. *Csajkovszky* sokszor hallott negyedik szimfóniája zárta le a sikerült hangversenyt.

*Bach* kétzongorás versenyművét, *Beethoven G*-dur és *Brahms B*-dur koncertjét hallottuk *Dohnányi* Ernő és *Fischer* Edwin együttes hangversenyén. A két mester előbb együtt, majd külön ült a zongora elé, felváltva dirigálván a filharmóniai zenekart. Bár mind a ketten különböző lelkiösszetételűek, más az előadási módjuk, más a billentésük, mégis tökéletesen olvadtak egybe a klasszikusok átszellemült interpretálása közben. A telt Vigadó ünnepélyes hangulata, a szakadatlanul kitört tapsorkán volt a fokmérője ennek a »díszhangverseny«-nek. Kevésbé sikerült a *Bach—Mozart*-est, melyen *Fischer* Edwin *Bach* »Magnificat«-ját és *Mozart* »Bűnbánó Dávid«-ját vezényelte el. Ilyen kényes kórusok zavartalan bemutatásához a legkitűnőbb együtteseknek is legalább nyolc-tíz próbára van szükségük. A dinamikai kiegyenlítettség hiányát, valamint egyes feltűnő ingadozásokat csakis az elmaradt próbák rovására írhatjuk fel. Az est szólistái — *Arkandy* Katalin, *Basilides* Mária, *Sztojanovics* Lily, *Székelyhidy* Ferenc és *Győri* Pál — derekasan állták meg helyüket.

*Komor* Vilmos, kamarazenekarának hangversenyén, tarka színben vonultatott fel szimfóniát, magyar újdonságot, zongoraversenyt, énekszámot. *Perényi* Géza nyitánya szerető gondossággal és jelentős technikai készséggel megírt orkeszterkompozíció; alkotóját elismerő tapsokkal szólította a dobogóra a közönség. *Domokos* László *Rachmaninov* édeskés, Csajkovszky-hangulatokkal telített zongoraversenyét mutatta be. Talán okosabb, ha *Fuchs-Fayer* Rózsi énekszáma fölött megjegyzés nélkül megyünk el.

Igen változatos est keretében mutatkoztak be a nyári debreceni dalosversenyben díjjal kitüntetett *dalosegyesületek* a Vigadó termeiben. Elénekelték a fővárosi közönségnek mindazokat a kompozíciókat, melyekkel a versenyben szerepeltek. Az előadott művek közül legjobban tetszett *Szabados:* Örök határa, *Siklós:* Kuruc-rapszódiája, *Noseda:* »Husvéti harangok« és *Demény:* »A tamási bíró háza« c. férfikórusa. Nagyszámú előkelő közönség ünnepelte a zugligeti, jászberényi, egri, szegedi és dunakeszi dalárdákat, valamint az állami gépgyár Acélhang-dalegyletét.

*Dohnányi* Ernő művészképző tanfolyama az utóbbi években olyan lendületet vett, hogy eredményeiben Popper Dávid és Hubay Jenő világszerte nagyrabecsült művészképzőosztályainak színvonalával mérhető. Most ismét egy sokat ígérő, geniális, fiatal pianista bontogatta szárnyait, játékával ámulatra ragadva legközönbösebb hallgatóit is. *Kilényi* Edvard nevével sokszor fogunk találkozni a hangversenykrónikában. Muzikálitása, biztos memóriája, temperamentuma adottság; ellenben ízlést, technikát, eszményien szép, színes billentést mesterétől tanult. Aki így játssza bemutatkozó hangversenyén *Dohnányi* Ruráliájának második tételét és *Chopin* szonátájának utolsó tételét, annak beláthatatlanul diadalmas művészpálya befutását jósolhatjuk meg.

*Kabos* Ilonka és *Hegyi* Emánuel zongoraestéit emeljük ki az utolsó három hét szólistaáradatából. Utóbbinak objektíven hűvös játéka époly őszinte és elismerésre méltó, mint előbbinek néha szertelenségig temperamentumos zongorázása. Hegyi megbecsülést és tiszteletet váltott ki hallgatóságában, Kabos Ilonka zajos tüntetést és meleg ünneplést; érdekes műsorában *Hindemith*, *Beck* C., *Ravel* és *Martini* is szerepeltek egy-egy apróságga l. A Párizsban élő *Harsányi* Tibor kompozícióinak meghallgatásáról azonban szívesen le is mondtunk volna.

*Wehner* Géza orgonaestjén *Bach* és *Franck* Cézár műveinek stílusos interpretálásával bizonyította be művészi hivatottságát. Zajos sikere volt a magyar szerzők: *Antalffy*, *Szendy* és *Pikéthy* apróságainak bemutatásával.

Kellemes délutánt szerzett *Ákom* Lajos kamarakórusának bemutatásával. A tizenegy tagból álló kar igen változatos műsor keretében tett tanubizonyságot fegyelmezettségéről, tiszta intonációkészségéről. Főként a népdalátiratok tetszettek a közönségnek. Előadásmódjuk a doni kozákok stílusára emlékeztetett. *S. Groh* Klára színes tónussal, meleg érzéssel játszott, *Kovács* Mária és *Schaier* Mimi kulturált hangon énekeltek néhány szólószámot.

*Fehér* Ilonka nemes tónusát, nagyon figyelemreméltó virtuózitását már tavaly méltattuk. Azóta ismét nagyot haladt. A klasszikus mesterek stílusába való elmélyedéséről *Bach E*-dur szonátájának és *Mozart A*-dur versenyének tökéletes interpretálásával tett bizonyságot. Nagy sikere volt ismét a már tavaly hallott *Rameau*-suitnek, melyet *Meszlényi* Róbert, a francia mester zongoradarabjaiból állított össze és dolgozott fel, igen színes zenekari kísérettel. A főiskola növendékeiből toborzott kísérőzenekart *Zsolt* Nándor dirigálta muzikális alkalmazkodással.

A *Székesfővárosi Zenekar* legutóbbi hangversenyeit *Bor* Dezső, *Siklós* Albert, *Polgár* Tibor és *Vaszy* Viktor vezényelték. »A nyitány története« gyüjtőcím alatt bemutatott tíz nyitány közül *Händel* Messiásának, *Cimarosa* Kénytelen házasságának, *Beethoven* Egmontjának, *Cornelius* Bagdadi borbélyának és *Wagner* Parsifaljának volt a legzajosabb sikere. Érdekes újdonságok is szerepeltek műsoron: *Ravel* »Lúdanyó« c. meseciklusa, *Polgár* Tibor érdekesen orkesztrált dalai, *Hollósy* Kornél »Nimfák tánca« c. ötletes szimfónikus költeménye és *Vannay* János négy hangulatos dala. A szólisták közül elsősorban *Budanovits* Máriát, a m. kir. Opera művésznőjét említjük meg, ki ragyogó énektudásával, megejtő, bársonyos hangjával vitte diadalra Polgár hét dalát, azután *Sebestyén* Sándort, a Székesfővárosi Zenekar nagyképzettségű magángordonkását *Csajkovszky* Rokokóvariációinak bravuros előadásáért, végül M. Hir Sárit a Liszt-koncert magával ragadó, igen színes interpretálásáért. *Jászay* Margit a Vannay-dalokon kívül Santuzza áriájával aratott elismerő tapsokat. *Dr. L. H.*

*

Róma, december havában.

Róma zenei életének újjáéledését az Augusteoban tartott hangversenyek megkezdése jelenti. Az első hangverseny műsorának szélső oszlopai: a »Szevillai borbély« és a »Tannhäuser« nyitányok. *Pizetti* háromtételes műve — Concerto dell'estate — érdekes dallamszövésével és csillogó hangszerelésével kötötte le a hallgatóság figyelmét. Mattutino, notturno és gagliarda az egyes tételek címe, köztük az elsőnek és harmadiknak volt zajos sikere. *Brahms* második szimfóniáját nagy érdeklődéssel hallgatták, bár szépségeit nem érezték őszintén át.

A második hangverseny *Casella* Szigeti Józsefnek ajánlott a-moll versenyművét hozta újdonságnak. Kissé hosszadalmas, neoklasszikus stilű jól hangzó, de formában sokszor szétesö alkotás. Három tételét attaccaszerűen ritornelles részek ragasztják össze. Bemutatta *Krasner* Louis, kievi születésű amerikai hegedűművész, ki nem nagy lelkesedéssel, meggyőződés nélkül játszotta a kényes helyekben bővelkedő szólórészt. A temperamentumos közönség tapssal és füttyökkel vegyesen fogadta a művet. Programmon szerepelt még *Beethoven* »Egmont«-ja, *Dukas* »Bűvész inas«-a, *Zandonai* »Szimfónikus epizód«-ja a Romeo és Juliá-ból, valamint *Berlioz* két tétele ugyancsak a Romeo és Juliá-ból: a »Balkon-jelenet« és a »Mab tündér-scherzo«. Mindkét hangversenyt Molinari dirigálta, precizen, gondos betanultsággal.

*Strauss* Richárd vezényelte a harmadik és negyedik koncertet; mindkettőnek műsorát a mester műveiből válogatták össze. *Don Juan*, *»Urhatnám polgár«-suite*, *Sinfonia domestica*; majd *Ünnepi nyitány*, *három interludium az »Intermezzó«-ból*, *Salome hétfátyol tánca* és az *Alpesi szimfónia*. Straussnak hallatlan sikere volt, mindkét este tombolva ünnepelték. Pompás képet nyujtott az Augusteo hatalmas, amfiteátrumszerű, ünnepi közönséggel zsúfolt terme.

*Casimiri* vezetésével a *Societá Polifonica Romana* is megkezdte működését a *Sala Accademika di S. Cecilia*-ban. Az első hangverseny műsorát Luca Marienzio, Palestrina, Vittoria, Lasso egyházi és világi műveiből válogatták össze.

Csak december 26-án nyílik meg az Opera. Bemutató előadásul *Cimarosa:* »Il matrimonio segreto«-ját tűzték ki. Újdonságok lesznek: *Pizetti:* Lo straniero; *Alfano:* Madonna Imperia; *Giordano:* Il Re; *Lattuada:* Le preziose ridicole; *Lualdi:* Il Diavolo nel Campanile; *Dukas:* Arianne et Barbebleue. Színre kerülnek ezeken kívül még *Mulé: Respighi* és *Pick—Mangiagalli* másutt bemutatott művei, itt Rómában első előadásként.

*F. F.*

# SZÍNHÁZ

♦♦♦

**Bayreuth** 1930-ban ismét megnyitja a »Festspielhaus« kapuit magyar művészek előtt. *Szánthó* Edit a budapesti Zeneművészeti Főiskolában képezte ki szép althangját olyan sikerrel, hogy a bécsi Állami Opera szerződtette; Bayreuthban »Az istenek alkonya« Erdáját fogja énekelni. *Pilinszky* Zsigmond pedig, a M. Kir. Opera volt Lohengrinje, mint Tannhäuser lép fel — Toscanini vezénylete mellett.

**Milano** szintén színpadra viszi a Scalában *Berlioz* »Faust elkárhozása«-t. De régibb műveket is műsorára tűzött. *Spontini* »La Vestale«-jét és *Donizetti* »L'elisire d'amore«-jét. Külföldi szerzőkül csak *Wagner* és Jos. *Bayer* szerepelnek: emez a »Babatündér (La fata della bambole)« balettel, Wagner pedig, fiának Siegfriednek vezénylete alatt, a Nibelung-trilogiával. Olasz műsora sem túlságosan gazdag: *Catalari:* »Loreley«, *Giordano:* »Il re«, *Lattuada:* »A csinos báb«, *Mascagni:* »Isabeau«, *Zandonai:* »La via della Finestra«.

**München**, néhány évi késedelemmel bemutatta az új utakon járt Leos *Janaček* első cseh operáját. »Jenufa« címszerepét a magyar *Flesch* Ella énekelte.

**New-Yorkban** a Metropolitan Opera valószínűleg utolsó évadát nyitotta meg *Puccini* »Manon Lescaut«-jával (Borianz és Gigli a főszerepekben); jövőre új épületet kap. Legközelebb a »Don Juan«-t és *Rimsky-Korszakov* »Sadko«-ját adja elő.

**Stuttgart** sem akart hátramaradni a Verdi-renaissance korszakában: felújította »*A siciliai vecsernye* (I vespri Siciliani)« című nagy történelmi operát, szép sikerrel.

**Vincze Zsigmond** daljátékát, *Móra* Ferenc és *Kubinyi* Ernő szövegére írt »Aranyszőrű bárány«-t, a szegedi színház mutatta be a mult hónapban. A minden ízében magyar muzsika zajos tetszést aratott a premier előkelő hallgatóságában. Már a daljáték nyitánya is megfogta a hallgatókat és a siker csak fokozódott minden egyes zeneszám után. Nemcsak a fülbemászó, pompás muzsika tetszett, hanem a vidám, ötletes szöveg is, amely Mátyás király udvarában játszódik le és a török császártól kapott aranyszőrű bárány körül bonyolódik. A színház együttese is kitett magáért: Mátyás királyt *Táray* Ferenc, Veronka királykisasszonyt *Harmath* Hilda énekelte pompás diszpozicióban. A daljáték meseszerű hangulatát illuziótkeltően varázsolta a színpadra *Sziklai* Jenő rendezése. A zenei részt *Beck* Miklós karnagy tanította be, de a bemutató előadáson maga a szerző, *Vincze* Zsigmond vezényelt. Forró siker hangulatában zajlott le az előadás és sokszor csattant fel nyiltszíni taps.

**Új operaházat kapott Chicago:** egy 45 emeletes épületben; csupa márvány és arany; 20 millió dollárnyi költségét olyan »tőkeerős« nevek jegyezték, mint *Rockefeller*, Mc *Cornick* és *Insult*. A 2750 hallgatóra számított nézőtér a megnyitó »Aida«-előadásra zsúfolásig megtelt.

**Respighi Ottorino** »Elsülyedt harang« c. Gerhardt Hauptmann színművéből készült dalművét a milánói Scala mutatja be. Ha az opera sikert arat, a jövő szezonban Pesten is színre fog kerülni.

**Operák felújítása külföldön.** Hamburgnak volt Németországban operája először; híres karnagya Reinhard *Keiser* száznál több operát írt. A »Jodelet, der falsche Prinz« c. buffo-operát most M. S. *Goldschmidt* némileg összevonta; a mai Hamburg színpadán olyan sikere volt, hogy sok mai zeneszerző megirigyelhetné. Egyetlen hibája, hogy a 200 évvel ezelőtt élt szerző az énekhangokkal úgy bánik, mintha élettelen hangszerek szólamai volnának. — A párizsi *Opéra-Comique* egy nagytehetségű újítónak, a Debussyt megelőző Emmanuel *Chabrier*-nek »Le roi malgré lui« c. vígoperáját felújította. Értékes, szép, ma is nagyhatású mű: 1888-ban húszszor adták, de új igazgatók jöttek s elfeledkeztek a fiatalon elhúnyt zeneköltőről. A kuplék szövegét nagy költő írta: Jean *Richepin*.

# HANGVERSENYEK

♦♦♦

**Anton Bruckner**, César Franck és más nagymesterek sorsában osztozott öregkorában érte meg sikereit s ezek csak halála után öltöttek nem várt nagy arányokat. Karlsruhe most ötnapos badeni Bruckner-ünnepet tartott; megnyitójául Karl *Grunsky* ismert zene-esztétikus előadása szolgált: a városháza termében Bruckner szimfónikus művészetét fejtegette. A *Badischer Kammerchor* a Szt. István-templom kupolája alatt Bruckner egyházi karénekeit *a capella* adta elő; az ünnepi csarnokban *Krips* főzeneigazgató a *Badener Landestheater* és a *freiburgi Stadttheater* egyesített zenekarának élén az V. szimfóniát dirigálta. Hugo *Balzer* a VIII. szimfóniát, Franz *Philipp* pedig a Békemisét vezényelte. Az ünneplés csúcspontja azonban az *f-moll mise* volt a Karlsruher Chorvereinigung előadásában, élén dr. Heinz Knött karnagygyal; a *Gloria* fúgájával remekeltek. Egyidejűleg Bruckner-emléktárgyak, kéziratok kiállításával is hódoltak a mester emlékének.

**Eger Városi Színházában** az *Egri Dalkör* kitűnően sikerült díszhangversenyt tartott az egyesület serlegavató ünnepségével kapcsolatosan. Két érdekes bemutatóval is szolgált: *Siklós* Albert hanghatásaiban érdekes »Kuruc rapszódiá«-jával és *Beretvás* Hugó »Krisztus éjszakája« c. hangulatos kórusával. A királydíjnyertes dalkör zajosan megtapsolt produkciói után dr. *Jeszenszky* Sándor miniszteri tanácsos osztotta ki a daloskör tagjainak a királydíjjal járó állami érmeket. Hangverseny után a »Korona«-dísztermében rendezték a serlegavató vacsorát. *Horthy Miklós* kormányzó serlegével *Gerlóczy* Béla, az Országos Dalos-Szövetség elnöke mondotta a serlegavató beszédet s hódolattal emlékezett meg arról a hatalmas támogatásról, amellyel a kormányzó a magyar dal ügyét segíti. Az Egri Dalkör kiváló, népszerű karnagyát, *Huszthy* Zoltánt, meleg ovációtól kísérve köszöntötte *Szeghő* Sándor országos karnagy.

**Bodó Erzsi**, operánk szephangú, tehetséges fiatal művésznője nagy sikerrel hangversenyezett vasárnap Bécsben. A bécsi szimfónikus zenekar hangversenyén lépett a közönség elé egy Mozart-áriával és a Hunyadi László híres La Grange-áriájával. Mindjárt első énekszámával meghódította a közönséget, legnagyobb sikerét azonban a La Grange-áriával aratta. Hosszú percekig nem akart utána elülni a tapsvihar s a művésznőnek számtalanszor kellett megjelennie a dobogón. A bécsi lapok Németh Máriával és Lehmann Lilivel hasonlítják össze, kiemelvén, hogy »hangja érces biztonsága és átütőereje mellett koloraturás staccatóiban is hajlékony és meleg volt«.

**»Kulturkartell der modernen Arbeiterbewegung Frankfurts«** úgylátszik megérdemli nevét: szép kulturális tette volt az, hogy munkástagjaival előadta *Händel* hatalmas »Belsazar« oratóriumát. Kár, hogy a 800 előadó mellett a 18.000 hallgatót befogadó (zsúfolt!) Festhalle akusztikájában a magánszólamok elvesztek.

**Richard Strauss Rómában** az Augusteo néhány vasárnapi hangversenyét dirigálta. Egy hírlaptudósító előtt úgy nyilatkozott, hogy *Verdi* olasz lángelméjének méltán hódol a világ; egyébiránt ismeri az élő olasz jelesek: *Pick-Mangiagalli*, *Pizetti*, *Respighi*, *Zandonai* munkásságát is. Különben pedig egyetért Rossinivel, aki azt mondta, hogy Haydn zenéjét hetenként egyszer, Beethovent kétszer élvezi, de Mozartot mindennap.

A Konzervatórium zenekara pedig előadta igazgatójának, a nálunk méltatlanul mellőzött Josef *Marx*-nak 4 tételű »Nordlands-Rhapsodie«-ját, mely lendületével és mesteri kidolgozásával méltó társa a kiváló zeneszerző »Herbstsymphonie«-jának és »Natur« szvite-jének.

**Schubert befejezetlen szimfóniájának** feljegyzett de fel nem használt motívumait most Felix *Weingartner* beleszőtte a maga VI. (La Tragica) szimfóniájába. Partitúrája meg is jelent Rich. Birnbach berlini kiadónál.

**Lankwitz** nevét alig ismerik nálunk; Berlin mellett van, a világhírű Siemens villamosművek telepei mellett most új nevezetességet kapott: Werner v. Siemens a villájához építtette a világ legnagyobb magánhangversenytermét; felavatásán (dec. 3.) csak 500 meghívott vendég volt jelen, de sokkal több is elfért volna. Nagy ünnepe volt ez a zenének: Max *Schillings* dirigált a berlini áll. opera 60 tagú zenekara élén: Barbara *Kemp* énekelte »Glockenlieder«-eit, dr. Ludwig *Wüllner* szavalta Wildenbruch »Hexenlied«-jét *Schillings* melodrámai zenéjével; a Mesterdalnokok« megnyitója után az amerikai *Wurlitz* orgona bemutatása következett: maga *Siemens* játszott, utána Paul *Maria*. Eddig Párizsban, *Béarn* grófné hangversenyterme volt a legnagyobb.

**New-Yorkban Edward T. Stottesbury** alapított 50 tagból álló zenekart csak azért, hogy a börtönökben sínylődőket felüdítse; műsorában »Fidelio«, »Faust«, »André Chénier« olyan részleteit játszatja, amelyeket börtönjelenetekhez komponáltak.

**Két sikerült Szerenád** kedvező kritikáját olvassuk a berlini sajtóban. A fiatal *Rózsa* Miklós vonóshármasra írt műve ugyan jobbára impresszionista játék sok tremolóval, kísérőfigurákkal; lineáris zene kevés van benne, de fürge Scherzoja és érzelmes Largója nagyon tetszett. — Még külön az eddig nagyon tehetséges egyházi zeneköltőnek ismert Kurt *Thomas* 10. műve, kis zenekarra írott Szerenád: öt rövidre fogott tétele kecses dallam, humor és meglepő hangszerelés dolgában egymást múlja felül.

»**Vissza a melódiákhoz!**« E jelszó alá egyesült New-Yorkban 600.000 dollár tőkével a *jazz* ellen Carl *Fischer*, Leo *Feist* és a *National Broadcasting* (= Radio Music) *Company*. Szerintük a jazzt mesterséges erőlködés, zavarodottság és kitalálás hozta a világra, nem pedig művészi ihlett és művészi törekvés; legyen a zene magasabbrendű! Erős propagandát akarnak kifejteni ellene.

# MINDENFELŐL

***

»**Le Temps**«, Párizs régi tekintélyes napilapja november 2-iki számában meglepetéssel szolgált: Henry *Malherbes* magvas heti zenekritikájának helyén a legjelentékenyebb francia zeneszerzőnek, Florent *Schmitt*-nek, nem kevésbé tartalmas, de sokkal szubjektívebb hangú hangverseny-szemléjét találtuk. Elöljáróban megállapítja, hogy valamikor más világ volt Párizsban: az élő zeneszerzők műveit lekicsinyelték, a patinás művek előtt hajoltak meg; ma csakis az élőket ünneplik nyakra-főre. Ő azonban csak azokkal a művekkel akar foglalkozni, amelyek kiérdemelték művészi érdeklődését; az agyonhallgatás már elég kritika... *De Bourguignon* délamerikai zeneszerzőről mégis meg kell emlékeznie: »a közönségnek — mondjuk: a közönség nem intelligens részének — buta tetszészajáról (la bétise hurlant) B. nevetséges műve után, Debussy felséges »La mer« (»A tenger«) zenekari remeke előtt, ez engem szörnyen dühössé tett; a nagyhangú és kusza hangtömegek, kertelés nélkül kimondom: érték dolgában néhány fokkal a zérus alatt vannak, »Au clair de lune« és »Tango« gyermekes polytonalitásában egyik Massenet- vagy Gounod-reminiszencia a másikat éri. És mert »római díjat« nyert, nem szabad hallgatnia Raymund Loucheurről, akinek 30 nap alatt kellett »Héraklesz« c. zenekari művét megírnia, amelyért 30.000 frankot kapott. Képtelenség, ilyen terminusokat adni évenként! Adjanak díjat kétévenként, de kétszerannyi munkaidőt engedélyezzenek! Ő, Florent Schmitt, állítja, hogy a jutalmazott művek nem érdemlik meg pénzüket! Még Debussy »Tékozló fiú«-jának is csak az elején levő táncai igazán szépek, de bizonyos, hogy ezeket előbb komponálta s csak utólag illesztette be pályaművébe. Loucheurnek ez a műve ... hát jól van megcsinálva és zenekara is jól hangzik, de semmi inspirációja sincs! Héraklesz a válaszúton: a Gyönyör és az Erény itt egyaránt unalmasak.

**Zeneírók és zenekritikusok** néven lengyel egyesület alakult meg Varsóban. Elnökségébe a lengyel zeneírók színe-javát választották meg: *Niewiadomski* Stanislaw tanárt, *Kamienski* Lucian tanárt, *Glinski* Mateusz szerkesztőt, *Stromenger* Karol és dr. *Simanovna* Alicja zeneírókat. Az egyesület célja a lengyel zenei sajtó egyesítése, fejlődésének biztosítása és érdekeinek megóvása. Ezenkívül hangversenyeket, vitaestéket, zenetudományi előadásokat fog rendezni. Minthogy a megalakuláshoz sikerült a varsói zenei élet legelső tényezőit is megnyerni, minden reménység megvan arra, hogy az egyesület útját fogja állani a *zenekritika elvadulásának* és fontos tényezője lesz a *zenei nevelés irányításának*.

**Milhaud Darius** ütőhangszerekre írt versenyművet fejezett be. Ebben egyetlen egy művész játszik 8—10 ütőhangszeren, zenekarkísérettel.

**A berlini Állami Főiskola** hangszergyüjteménye egy exotikus fejedelemtől ajándékképen teljes jávai ütőhangszerzenekart (Gamelan-orkesztert) kapott ajándékba, köztük negyven felhangolt gongot.

**Lully** összes művei kerülnek 36 kötetben kiadásra a párizsi *Revue musical* szerkesztésében, *Prunières* Henry revidiálásával.

**Chicagoban** női szimfónikus zenekar (The Woman's Orchestra) alakult *Sundstrom* Ebba asszony vezényletével. Első hangversenye — válogatott klasszikus műsorral — nagy erkölcsi és anyagi sikert hozott az érdekes együttesnek.

**Lipcse** régi hírnevű *Gewandhauskonzert*-jeinek vezetésére, *Furtwaengler* utódául, Bruno *Waltert* sikerült szerződtetni.

**Brahms** utolsó opusát, a mély férfihangra zongorakísérettel írt »Vier ernste Gesänge«-t Peter *Schmitz* trieri operai karnagy átírta zenekarra s a városi zeneegyesülettel, mély hatást keltve, előadta.

**Klabundnak**, a tavaly tragikus körülmények között elhúnyt fiatal német költőnek »Krétakör« c. nálunk is bemutatott drámájából operaszöveg készült, melynek megzenésítését most fejezte be *Slavko Ostero* zágrábi zeneszerző.

# HALÁLOZÁS

◆◆◆

**Dr. Alfred Maria Willner**, a legelőkelőbb ízlésű szövegírók egyike, Bécsben 70 éves korában meghalt. Az írói pályáért az orvosit elhagyta; szellemes művei közt eredeti színművek, regények, elbeszélések vannak. Goldmark Károlyunknak »A házi tücsök« és a »Téli rege« operák szövegeit írta, de Puccini (»A fecskék«), Korngold, Zamara, Weinberger, Stolz, Reinhart, Eysler, Granichstädten, Leo Fall, Lehár és Kálmán számára is, többnyire társszerzőkkel, főleg operettszövegeket szolgáltatott. A »Dreimäderlhaus (Három a kislány)« szövegét is ő írta. Mint zeneszerző is szép sikert aratott: »Rund um den Stefansturm« című balletjével.

**Bátor Szidor**, a Magánzeneiskolák Országos Szövetségének elnöke, a Postások Zeneiskolájának egykori agilis igazgatója ötvenévi lelkes és önfeláldozó pedagógiai működés után meghalt. Budapesten született 1860-ban, műegyetemi tanulmányai után elvégezte a Nemzeti Zenedét és az Országos Zeneakadémiát. Pályáját tulajdonképpen mint zeneszerző kezdte, fiatal korában egyike volt a legnépszerűbb magyar operettkomponistáknak, akinek operettjei a régi Népszínházban sok nagy sikert láttak. Ma is játsszák még az országban *Árendás zsidó* című dalosjátékát és széltében-hosszában éneklik népdalait, amelyek között igen sok annyira átment a köztudatba, hogy aki énekeli nem is tudja szerzőjének nevét. Operettszerzői pályájának nagy dicsősége, hogy *Uff király* című operettjét *Rákosi Jenő* szövegére írta. Jelentékeny sikereket ért el azonban a komoly zene terén is. Hervadhatatlan érdemei fűződnek Bátor Szidornak a zenepedagógiához, mert ő volt az, aki három évtizeddel ezelőtt megalapította a posta és távirda tisztviselőinek zeneiskoláját, melynek sokáig igazgatója és tanára volt. Megalapítója volt a Magánzeneiskolák Országos Szövetségének is. Zongoradarabjai, dalai és vokális művei sokszor szerepelnek hangversenyműsorokon. Különösen kiemelhetjük pedagógiai érzékkel megírt gyermekdarabjait.

**Schumann leányai** közül a legidősebb: *Marie*, november 14-én, 88 éves korában Interlakenben meghalt; még csak a legifjabb él, *Eugenie*, aki néhány évvel ezelőtt Stuttgartban, Engelhornnál megjelent »Emlékezései«-ben igen szépen ír róla. Mind a ketten teljes képzettségű zongoraművésznők voltak; Marie előbb atyjától, majd nagybátyjától Alwin *Wieck*-től tanult, de nyilvános fellépés helyett anyjának — az európai hírű nagy zongoraművésznőnek: Sch.-Wieck Klárának — válláról levette a házi gondokat, teljesen ő nevelte testvéreit, vezette a háztartást, amellett aggkoráig mint kitűnő zenepaedagógus működött. A közeli Gsteigben temették el.

# KÖNYVEK—KÓTÁK

◆◆◆

**Romain Rolland** minden újabb művének megjelenése szenzáció az irodalom világpiacán. Bármilyen igénytelen témát ragad ki a mindennapi élet mélységeiből ez az Istenáldotta költő, értékes gyönggyé válik keze alatt. Beethovennel, minden idők egyik legtitokzatosabb mesterével már egyszer foglalkozott egy áhitattal megírt gyönyörű könyvében. Akkor, 1903-ban, Beethoven élettörténetét festette meg a »Jean Christophe« geniális szerzője, színes képekben tárva elénk megindító tragikumát. Most megjelent új Beethoven-könyve (*Az Eroica-tól az Appassionata-ig*, fordította: *Benedek* Marcell. *Dante könyvkiadó* Budapest) a mester alkotókorszakainak egyik legértékesebb szakaszát elemzi, annyi szeretettel, alázattal és rajongással, hogy olvasása közben pillanatig sem érezzük az elemzett művek ismertetésével járó száraz, oktató hangot, de minden sora mögött a német zeneóriást látjuk, érdekes, nehezen analizálható lelkiösszetételével. Beethoven portréja ez az írás, megállapításaiból bontakozik ki előttünk egy halhatatlan lángelme teremtő szelleme. Ezt a könyvet mohó érdeklődéssel olvashatja mindenrendű és rangú olvasó, a zeneművészet titkaiba be nem avatott laikus épúgy, mint a hangversenytermekben nevelődött műkedvelő és a képzett, hivatásos muzsikus. Előbbi típust a harmincéves Mester tervei, mindennapi gondjai, szerelmei érdekelhetik, utóbbit az a mód, ahogyan Romain Rolland végiganalizálja egy-egy szimfónia vagy szonáta témakészletét, a vázlatkönyvekben felbukkanó első nyers alakjától egészen a végleges kidolgozásig. A beethoveni témák e genetikáját senki sem tárta még elénk szebben, mint Rolland. Említsük meg végül a Brunsvik-testvérekkel való kapcsolatáról szóló érdekes fejezetet, melyben sok, eddig fel nem dolgozott magyar vonatkozású adatot találtunk. *S. A.*

Budapest székesfőváros házinyomdája 1929 — 13521

# A Népművelési Bizottság 1929'30. évi hangversenyeinek műsortervezete*)

| Kelet | „A" bérlet | „B" bérlet | „C" bérlet |
|---|---|---|---|
| Február 2-án vasárnap | | | Strauss János hangverseny<br>Karnagy: Bor Dezső |
| Február 9-én vasárnap | | Mahler: III. szimfónia<br>(alt-szóló, női és gyermekkar)<br>Karnagy: Unger Ernő | |
| Február 16-án vasárnap | | | Zenetörténeti est.<br>Karnagy Siklós Albert |
| Február 23-án vasárnap | Beethoven: VII. szimfónia<br>Gajári: Öreg csertő<br>Karnagy: Bor Dezső | | |
| Február 27-én csütörtökön este 1/2 8 órakor | | FARNADI EDITH<br>zongoraművésznő<br>és<br>S. GERVAY ERZSI<br>hangversenyénekesnő<br>zenekari estje<br>Karnagy: Bor Dezső | |
| Március 2-án vasárnap | | | A tánc<br>Karnagy: Bor Dezső |
| Március 9-én vasárnap | Beethoven: Prometheus — Nyitány<br>Beethoven: VIII szimfónia<br>Karnagy: Vaszy Viktor | | |
| Március 16-án vasárnap | | Liszt:<br>Szent Erzsébet legendája<br>az Egyetemi Énekkarok közreműködésével<br>Karnagy: Vaszy Viktor | |
| Március 23-án vasárnap | | | Weiner: Csongor és az ördögfiak<br>Siklós: Variációk (hegedű)<br>Rimszki-Korzakow: Scheherazade<br>Karnagy: Zsolt Nándor |
| Március 30-án vasárnap | Beethoven: III. Leonora — Nyitány<br>Beethoven: IX. szimfónia<br>Karnagy: Unger Ernő | | |
| Április 6-án vasárnap | | Goldmark-hangverseny<br>(a mester születésének 100-ik évfordulója alkalmából)<br>Karnagy: Bor Dezső | |
| Április 13-án vasárnap | | | Évadzáró díszhangverseny<br>Karnagy: Bor Dezső |

*) A műsortervezet változtatásának jogát fenntartjuk

C. bérlet — 1930 január 12-én, vasárnap — C. bérlet

# KLASSZIKUS OPERETT-HANGVERSENY

**Közreműködnek:**

## Ifj. TORONYI GYULA és SEBŐK STEFI

a m. kir. Operaház művésze — a Városi Színház művésznője

1. VARNEY: Fanchon asszony leánya. — Nyitány
2. LECOCQ: Angot asszony leánya — Rondeau. Énekli: ifj. TORONYI GYULA
3. OFFENBACH: Szép Heléna — Ária. Énekli: SEBŐK STEFI
4. OFFENBACH: Szép Heléna — Kettős. Énekli: SEBŐK STEFI és ifj. TORONYI GYULA
5. *a)* SUPPÉ: Szép Galathea — Nyitány
   *b)* OFFENBACH: Gerolsteini nagyhercegnő — Galopp
6. SUPPÉ: Boccacio dala. Énekli: SEBŐK STEFI
7. Millöcker: Koldusdiák — Kettős. Énekli: SEBŐK STEFI és ifj. TORONYI GYULA
8. SULLIVAN: A mikádó — Nyitány

Szünet

9. HUSZKA: Aranyvirág — Nyitány
10. VERŐ: A szultán — Valse rondeau. Énekli: ifj. TORONYI GYULA
11. VERŐ: A szultán — Kettős. Énekli: SEBŐK STEFI és ifj. TORONYI GYULA
12. VERŐ: Virágcsata — Babakettős. Énekli: SEBŐK STEFI és ifj. TORONYI GYULA
13. BUTTYKAY: Bolygó görög — Bachanale
14. BUTTYKAY: Bolygó görög — Pallas Athene dala. Énekli: SEBŐK STEFI
15. JACOBI: *a)* Sybill — Idevélária és kettős.
16. *b)* Illuzió a szerelem — Kettős. Énekli: SEBŐK STEFI és ifj. TORONYI GYULA
17. KACSÓH: Rákóczi daljáték nyitánya

Karnagy: BOR DEZSŐ

---

A. bérlet — 1930. január hó 27-én este 1/2 8 órakor — A. bérlet

# FELVINCI TAKÁCS ALICE

**hegedűművésznő**

**és**

# Dr. GYŐRY PÁL

**hangversenyénekes**

## zenekari estje

**A zenekari kíséretet a »Székesfővárosi Zenekar« adja**

**Vezényel: BOR DEZSŐ karnagy**

---

B. bérlet. — 1930 február 27-én este 1/2 8 órakor — B. bérlet.

# FARNADI EDITH — S. GERVAY ERZSI

**zongoraművésznő** — **hangversenyénekesnő**

## zenekari estje

**A zenekari kíséretet a »Székesfővárosi Zenekar« adja**

**Vezényel: BOR DEZSŐ karnagy**

---

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA 1929 — 13521

54145

BUDAPESTI KIR. ÜGYÉSZSÉG
1930 JAN. 14.
BEVETTE

# A ZENE

ALAPITOTTA: Dr SEREGHY ELEMÉR

Szerkeszti

**SIKLÓS ALBERT**

Budapest
XI. évfolyam, 8. szám
1930 január 15

244

## TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. — MÁRKUS LÁSZLÓ: Az operaszínpad és a színpad modern törekvései. — A karmester. — A Carmenről. — SZÍNHÁZ. HANGVERSENYEK. — SZEMÉLYI HIREK. — MINDENFELŐL. — HALÁLOZÁS.

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

# PESTI VIGADÓ

## BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA HANGVERSENYEI

# A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

## közreműködésével

**A.** bérlet.

**1930 január 19-én, vasárnap**

Közreműködnek:
STRANSZKY ARANKA operaénekesnő és MOLNÁR ALICE hegedűművésznő

1. BEETHOVEN: VI. szimfónia
2. MOZART: Levélária a „Don Juan" c. operából. Énekli: STRANSZKY ARANKA operaénekesnő

Szünet

3. MIHALOVICH: Sellők
4. MENDELSSOHN: Hegedűverseny. Előadja: MOLNÁR ALICE hegedűművésznő
5. BEETHOVEN: Fidelio — Nyitány

Karnagy: ÁBRÁNYI EMIL

**B.** bérlet.

**1930 január 26-án, vasárnap**

STEFÁNIAI IMRE spanyol kir. kamaraművész közreműködésével

1. MENDELSSOHN: III. (Skót) szimfónia

Szünet

2. RÉKAI: Kuruc nyitány
3. LISZT: A-dur zongoraverseny. Előadja: STEFÁNIAI IMRE spanyol kir. kamaraművész
4. THOMAS: Hamlet, balletzene. — A tavasz ünnepe. — Pas des Chasseurs. — Pantomime. — Valse-mazur. — Polka. — Finale.

Karnagy: BOR DEZSŐ

**A.** bérlet. **1930. január 27-én, hétfőn este 1/2 8 órakor** **A.** bérlet.

## Felvinci TAKÁCS ALICE és Dr. GYŐRI PÁL

**hegedűművésznő** **hangversenyénekes**

## zenekari estje

**MŰSOR:** BEETHOVEN: Coriolan — Nyitány. — BACH: Ária a 159. számú kantátéból. HÄNDEL: Ária a „Sámson" című oratóriumból. — MENDELSSOHN: Ária a „Paulus" című oratóriumból. — BEETHOVEN: Hegedűverseny. — SCHUBERT: Dalok. (Deutsch A. hangszerelésében.) Der Kreuzzug, der Doppelgänger, Sylvia. — SIKLÓS: Dalok. (Szerenád, Száll a felhő, Haj, nemes vitézek!) — BRAHMS: Hegedűverseny.

Karnagy: **BOR DEZSŐ.**

**Belépőjegyek 1 pengőtől 5 pengőig**

**C.** bérlet.

**1930 február 2-án, vasárnap**

## STRAUSS JÁNOS HANGVERSENY

HALÁSZ GITTA
és
LAURISIN LAJOS
a m. kir. Operaház tagjainak közreműködésével

Karnagy: BOR DEZSŐ

**B.** bérlet.

**1930 február 9-én, vasárnap**

## MAHLER: III. SZIMFÓNIA

NÉMETHY ELLA
a m. kir. Operaház tagja
a PALESTRINA KÓRUS nőikara és a Wesselényi utcai polg. fiúisk. énekkara közreműködésével

Karnagy: UNGER ERNŐ

**A vasárnapi hangversenyek délután 5 órakor kezdődnek :-: Belépőjegy 80 fillértől 3 pengőig**

A Stamway sous-féle hangversenyzongorát KOHN ALBERT cég (IV., Bécsi-utca 3.) szállítja.

54145

XI. évfolyam, 8. szám Budapest, 1930. január 15

# A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő: SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó: NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV. ker., Váci-utca 62. f. 1.
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

## HANGVERSENYMŰSORAINK ISMERTETÉSE

***

### A Székesfővárosi Zenekar VII-ik évadja

**Tizenhatodik hangverseny. — 1930 január 19-én. — Vezényel: Ábrányi Emil**

**A bérlet.**

Közreműködnek: *Stranszky Aranka* operaénekesnő és *Molnár Alice* hegedűművésznő.

1. **Beethoven** (1770 Bonn — 1827 Bécs): VI. szimfónia *(Pastorale)*.

1808 nyarán fejezte be Beethoven Heiligenstadtban, Bécs mellett a pasztorálszimfóniát, a falusi idillnek ezt az örökszép himnuszát. Nem a romantikusok elgondolásában megalkotott programzene, hanem hangulatfestő zene, melynél a hangfestés nem öncél, hanem eszköz a szimfónikus forma kereteinek kitágítására.

Beethoven, a nagy természetrajongó, alig hogy kitavaszodott, rögtön felpakkolta cókmókját és kiköltözött a városból, ki a szabadba, Bécs környékének valamelyik csendes nyaralójába.

E szimfónia első tétele is azokat az érzéseket festi, melyek megragadták lelkét, mikor elhagyta a zajos fővárost. *(Erwachen heiterer Empfindungen bei der Ankunft auf dem Lande.)* Reggeli szellő üdítő langyossága, frissen kaszált széna illata árad ennek a tételnek minden üteméből. Az életörömöt, a természet egyszerű báját nemcsak az *F*-dur és *C*-dur hangnemek váltakozásával jelképezi, hanem a szándékosan egyszerű harmóniákkal, melyek a tonika és domináns akkordokat alig hagyják el. Ugyancsak ennek a derült pasztorális hangulatnak fokozására való a sok orgonapontos basszus és a témáknak 8—8 ütemes szakaszokban való sűrű ismétlése.

A második tételnek — *Scene am Bach* — hangulatát a Mester, barátjának Schindlernek elbeszélése szerint egy ritkán látogatott heiligenstadti völgy gyakori bejárásánál élte át. »Látja, itt írtam a patakmenti jelenetet, ezeknek a fáknak árnyékában és ott fönn a pacsirták, fűrjek és a kakukmadarak segítették a komponálásban. »Ennek a tételnek minden taktusából a természetimádó művész áhitata árad. A triolák és a hullámosan mozgó szextolák rendeltetését ép úgy nem kell bővebben magyaráznunk, mint a ciripelő trillákat, a kakukmadár tercstaccatoit, a pacsirta trilláját és a fűrj hívogató motivumát. Mindezeket egy főmotivum fogja át, amit a gyönyörködés, elragadtatás motivumának nevezhetnénk.

Vídám *scherzo* a harmadik tétel; élére Beethoven a következő címet írta: *Lustiges Zusammensein der Landleute.* A falusi parasztok vídám tereferéjét előbb a korcsma kétnegyedes tánczenéje szakítja meg, majd elsötétül az ég, távoli mennydörgés hallik, az enyelgő párok szétszaladnak, már csepeg az eső, mindig sűrűbben és sűrűbben, míg aztán elemi erővel tör ki a zivatar. Villámok cikkáznak, hatalmas dörrenéssel csap le a villám, a szél kromatikája kísértetiesen sivít bele az elemek tombolásába.



STRANSZKY ARANKA
operaénekesnő

De lassan ismét kiderül, a felhők elvonulnak, feltűnik a béke szimbóluma: a szivárvány és a természet visszanyerte előbbi derűs képét. A nap leszáll és hálaadó ének hallatszik a zenekar minden hangszerén.

*

2. **Mozart:** *Levélária a »Don Juan« című operából,*

Énekli: *Stranszky Aranka,* a Városi Színház tagja.

Kegyetlen én? Drága mátkám:
Óh ne vádold ártatlan szivemet,
mely örökre hű marad tehozzád.
Óh bocsáss, bocsáss meg, könnyeim,
hogy egyre folynak boldogult atyámért.
Engedd ah, folyjanak érte a könnyek.
Boldogságom tőled árad,
lelkem élete Te vagy csupán!

Óh, de amíg e könny leszárad,
Hadd viselni gyászruhám,
Hadd e fátyolt az árvának,
zálogára bánatának.
Boldogságom tőled árad,
lelkem élete Te vagy csupán.
Hagyd óh látni valahára
keble tiszta hajnalát.

*

3. **Mihalovich Ödön** (1842 Fericsance — 1929 Budapest): *Sellők.* Zenekari ballada.

Mihalovich zenekari műve szimfónikus költemény, mely *Liszt* Ferenc hangfestő kompozicióinak hatásán épül fel. *Gyulai* Pálnak »A sellő« című következő balladáját öntötte hangokba a zeneköltő:

Duna partján, holdvilágon
Fűzfa árnyán, zöld fűágyon
Ifju nyugszik, szunyadozva,
Kedveséről álmodozva,
S nevét lágyan sóhajtozza.

Reng a hullám, reng a szellő,
Örvényéből kél a sellő;
Uszva, játszva fordul, hajlik,
Örvény habja egyre zajlik,
S hívó édes ének hallik.

»Ébredj ifjú, ébredj immár!
Szeretődnél szebb leány vár.
Én vagyok az, sellő vagyok,
Érted élek, érted halok,
Örökre a tiéd vagyok.«

Ifju ébred, hallja, nézi,
Elfogódik szive, érzi.
Rá-rá gondol kedvesére,
De a sellő énekére
Fel-felgyúlad ifju vére.

»Jöszte hozzám a Dunába,
Fényes kristály palotába,
Liliomos, lágy mohágyon
Vőlegényem csókra várom,
Nyugtom csak veled találom.«

Fürtjén a hold fénye játszik,
Szép alakja szebbnek látszik,
Amint forgó táncát járja,
Fehérkarját ki kitárja,
S vőlegényét hívja, várja.

És az ifju immár menne,
Vőlegénye, rabja lenne.
Im de óva száll elébe
Kedvesének szende képe,
S megrezzenve visszalépe.

»Mily hideg vagy vőlegényem,
Csak egyetlen csókod kérem.
El kell válnom, int az óra,
Hajolj hozzám csak egy szóra
Csak egy csókot búcsuzóra!«

És az ifju kűzd magával,
Gyönyörével, bánatával,
Kűzd hiába, vonja hajtja
Sellő hangja, fordulatja,
Kérő, könnyes arculatja.

Reng a hullám, leng a szellő,
Átölelte már a sellő.
Ifju szivén kín nyilalik,
Örvény habja egyre zajlik
S a haldokló jajja hallik.

A bevezetés az álmodozó ifjú körötti tájkép hangulatát ecseteli találó szinekkel. Majd megjelenik az örvényből kikelő sellő, kinek motivumát használja Mihalovich főtémaként. A sellő szerelmi vallomása egyre élénkebb lesz, kérlelését a teljes zenekar igen meleg dallama szimbolizálja; az ifjú habozását a basszusok vonakodó motivumismétléseiben ismerhetjük fel. Majd, hogy szerelmesét jobban csalogassa a kísérteties hold fényénél táncra perdül; ennek a ritmusát a réztányér és a tringula szolgáltatja. Mindig hevesebb és hevesebb lesz a sellő ostroma: hatalmas *crescendo* és *stringendo* készíti el a főtéma visszatérését. A zenekar tutti-ja azonban lassan elhal, amint a sellő öleléséből szabadulni nem tudó ifjút az örvény lassan elnyeli. Két *pizzicato* akkord jelzi a hullámokkal küzdő utolsó vonaglását. A klarinét majd a kürt *recitativo*-szerű bús dallama után ismét a bevezetés illusztráló hegedű-figurái jelennek meg, hogy éterikus *G*-dur hangzatokban csendüljön ki a színes kompozició.

*

4. **Mendelssohn** (1809 Hamburg — 1847 Lipcse). *Hegedűverseny*. Előadja: *Molnár* Alice hegedűművésznő.

Beethoven, Brahms, Csajkovszky, Goldmark után ismét olyan komponistát hallunk, aki »*egyetlen*« hegedűversenyt komponált. A zenei romantika egyik halhatatlanja: Mendelssohn, erre a koncertre a poétikus tartalomnak, formaszépségnek, forró kantilénának és tündéri virtuózitásnak olyan hihetetlen gazdagságát pazarolta, amely kétségtelenül lenyügöző hatást gyakorol a hallgatóra. A világirodalomnak több mint félszázad óta legismertebb, legnépszerűbb alkotása.

Bár szerzői utasítás szerint három tételét megszakítás nélkül kell előadni, művészeink ma két, sőt három tételre osztva szokták játszani. Az 1. tételt a magánhegedű kantinélikus főtémával vezeti be, amelyet triolás passzázsok után ugyancsak lírikus melléktéma követ. Újabb triolás menetek után gyöngéd zárótémát hallunk, mire brilliáns kóda következik s a zenekar fortisszimo kísérete mellett fejeződik be az expozició. Észrevétlenül jutunk a kidolgozási részbe, honnan rövid átvezetés visz a szabályszerű reprizbe, amely brilliáns presztókódával zárja le a tételt. Szünet nélkül következik az *Andante*, ennek dalformában írt széles kantilénája főtémáját a koncertáló-hegedű hozza elejétől végig. A téma kidolgozása harmínckettedfigurákkal, majd továbbfejlesztése oktávfogásokkal, először a magánhangszeren, azután teljes zenekaron történik. A fokozás ismétlése után újból fölcsendül a hegedű andante-dallama s ennek kibővített figurációival fejeződik be a tétel. Tizennégy ütem vezet át a *scherzando*-szerű 3. tétel szellemes allegrójába. Leheletszerűen gyöngyöző témája olyan, mint tündérek kergetőzése a csillagfényes, titokzatos ezeregyéjszakában. A finálét diadalmas presztó fejezi be. Finomabb, káprázatosabb muzsikát alig tud felmutatni a hegedűirodalom.

*

5. **Beethoven** (1770 Bonn — 1827 Bécs): Fidelio-nyitány. *E*-dur.

Beethoven egyetlen operájának, a Fidelio-nak 1805 november 20-án volt Bécsben a bemutató előadása. Balsikerét előadásának kedvezőtlen időpontja idézte elő: Napoleon katonái ekkor vonultak be Bécsbe, a bécsi előkelő társaság fejveszetten menekült a szélrózsa minden irányába, a polgárság lakásába zárkózva ijedt arccal leste a francia megszálló katonák minden mozdulatát. A nézőtéren alig egy-két tisztelője és barátja jelent meg a Mesternek, de annál több idegen tiszt és sok-sok kalandor, háborús hadseregek rendes kísérő tábora.

Beethoven ezt a művét kétszer dolgozta át. A bemutató előadáson a második Leonora-nyitányt (*C*-dur) játszották bevezetőül. 1806-ban írta meg a harmadik Leonora-nyitányt, egyik legepikusabb mesterművét. Mikor 1814 május 23-án ismét új átdolgozásban kerül előadásra a Fidelio, Beethoven még egy új nyitányt komponált hozzá, a jelen *E*-dur nyitányt, mely a színház arányainak jobban megfelelt.

Négyütemes élénk, daktilikus motívummal megszakított lassú bevezetés előzi meg a kürttől intonált főtémát. Mozgalmas átvezető rész készíti elő a rövid melléktémát, majd az ismét zajosabb zárótémát. Az expozició befejezése után szabályszerű kidolgozási rész következik, ebben a Mester a főtéma daktilus-ritmusú motívumát halmozza, átcikkáztatván minden fúvó- és vonóshangszeren. A visszatérésben a három témát a főhangnemben halljuk, majd gyorsütemű kóda fejezi be a nagyobb szonátaformában megkonstruált művet.

*

## Tizenhetedik hangverseny. — 1930 jan. 26-án. — Vezényel: Bor Dezső

**B bérlet.**

*Stefániai Imre* spanyol kir. kamaraművész közreműködésével.

1. **Mendelssohn** (1809 Hamburg — 1847 Lipcse). III. (skót) szimfónia.

Bármennyire is vitatkoznak afölött, hogy a termékeny komponista öt szimfóniája közül melyik vitte el a népszerűség pálmáját, annyi mindenesetre bizonyos, hogy a III-ik szimfónia a maga nemében legérettebb, legpoétikusabb alkotása Mendelssohnnak. Impresszióit Skócia vadregényes fensíkjain és sziklás fjordjai között szívta magába a húszesztendős zeneköltő, az 1829-ben papírra vetett vázlatokból azonban csak 12 év mulva alakult ki ez az örökszép szimfónia, amelyet szerzője Viktória angol királynőnek ajánlott.

A négytételes mű — amelyet előírás szerint a szimfónikus költemények mintájára megszakítás nélkül kell előadni, de karmestereink szünetek közbeiktatásával szokták vezényelni — bevezető *Andante con moto*-részét kétszólamra osztott brácsák kezdik egy melankólikus, lágy skót dallammal, amelyet csakhamar szentimentális hangulatú allegro vált fel. A benne előforduló csiszolt formába ékelt és finom orkeszterhatásoktól csillogó érzelmes dallamok mesteri ékkövei a szimfónikus romantikának. — A *scherzo* tétel eleven ritmusában ősi skót hangsoron épült nemzeti motívumot hallunk. — Az *adagio* cantabile bensőséges, álmodozó hangja és két fő zenei alapgondolatának költői kidolgozása egyike a legcsodásabb melódikus kinyilatkoztatásoknak. — Harcias hangulattal kezdődik a 4. *tétel*. Csupa új gondolat és új téma kergetőzik itt markáns ritmusokban, de a reprízben viharosan száguldó kromatikus menetek végül is feloldódnak a dallamos melléktémában, mire egy halk pianisszimó vezet át a szélesen ömlő, himnikus emelkedésű zárókódába.

*

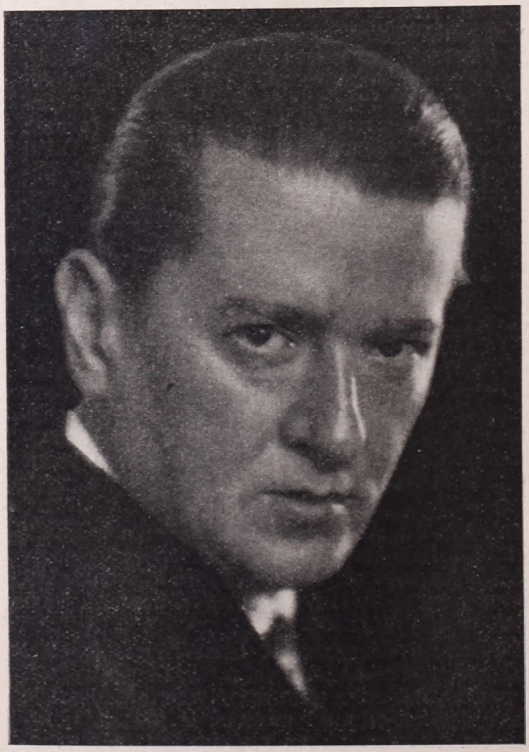

STEFÁNIAI IMRE
spanyol kir. kamaraművész,
az orsz. m. kir. Zeneművészeti Főiskola tanára

2. **Rékai Nándor** (1870 Budapest —): Kuruc-nyitány, nagy zenekarra.

Rékai Nándor, a m. kir. Opera főzeneigazgatója két dalművével: *A nagyidai cigányok*-kal és a *György barát*-tal aratott zeneszerzői babérokat. E nyitánya, melyet 1903-ban fejezett be, Magyarország történelmének egyik legviharosabb korszakát ecseteli, Rákóczi fejedelem szabadságharcát. Már a főtéma viharos triolái árulják el a légkört, melybe a komponista nyitányát helyezte. Rövid átvezető téma után a hegedűk szólamában *cantilena*-szerű melléktéma csillan fel, majd a gordonkák intonálnak egy magyaros motívumot a vonósok tremolóitól kísérve. Mindig több és több hangszer lép be fokozatosan, előbb a trombita, majd a fuvola, az oboa és a basszusok. Fokozatosan gyorsul a tempó és válik izgatottabbá a hangulat. Ismét fellépnek a vonósok figurái, előkészítvén a főtéma visszatérését. A teljes zenekar apoteózisa zárja le a hatásos, magyarságában mindvégig ízléses, előkelő hangú kompozíciót.

*

3. **Liszt Ferenc** (1811 Doborján — 1886 Bayreuth): *A*-dur zongoraverseny (1849).

Előadja: *Stefániai* Imre spanyol kir. kamaraművész.

Liszt két zongoraversenye közül az *A*-durban komponált *második* méltó testvére az *Esz*-dur koncertnek, amely talán hálásabb virtuózdarab, de az *A*-dur tartalma kétségtelenül költőibb. Első vázlatát már 1839-ben vetette Liszt papírra, azután félre tette s csak tíz év után fogott a mű végleges megírásába. A koncertet *Hans von Bronsart*-nak, a kiváló pianistának ajánlotta, aki 1857 január 7-én kéziratból játszotta először a weimari nagyhercegi udvari színházban a nyugdíjalap javára rendezett ünnepi hangversenyen, amikor a zenekart Liszt Ferenc vezényelte.

Az *A*-dur zongoraverseny négytételes tagoltságát könnyen megfigyelhetjük a formák, részek elrendezésén, egyébként a mű tételei szünet nélkül, attaca következnek egymás után. A koncert egységére jellemző, hogy a fúvóhangszereken felcsendülő bevezető téma a koncert minden tételében visszatér. A következő témát s a 2. tétel megnyitó, bensőséges főtémáját a zongora intonálja. A szokásos feldolgozás utáni ismétlés fordulatos kódája a szellemesen csillogó, nagy virtuózitást követő harmadik részbe vezet át, míg az utolsó tételben rövid, de művészi foglalatját kapjuk az elhangzott összes témának.

*

**Thomas Ambroise** (1811 Metz — 1896 Páris): Hamlet, balletzene.

A Mignon és a Hamlet népszerű komponistája utóbbi — 1868-ban komponált — operájának harmadik felvonásában a párisi nagyopera tradicióinak megfelelően hosszabb balletet helyezett el betétként. Ennek részleteit később szvitszerűen dolgozta fel.

A *tavasz ünnepével* kezdődik. Dudaszóval kísért kétnegyedes falusi tánc, igen érdekes — az eredetiben négyszólamú vegyeskarral kísért — trióval.

*Pas des Chasseurs* a második tétel címe: kedélyes vadásztánc, mely a szokásos kürtjellel kezdődik. A főtémát előbb trombiták és kürtök játsszák, majd a hegedűk veszik át a táncdallamot, a vonósok szinkopáival kísérve. A trió staccato-s témáját a fuvola és a klarinét intonálja, de később a hegedűk szólama veszi át.

*Pantomime* feliratú tételeknél a régi balletek a balletmesterre bízták a mimikai játék kitalálását. Rendszerint jellegzetes, de kontraszthatásokra épített motívumokat állítottak egymás mellé, hogy a színpadi kidolgozás annál változatosabb legyen.

*Valse-mazur* a negyedik tétel. Témáját előbb a fuvola és klarinét intonálja, majd a hegedűk veszik át. A második téma a régi menuettek rokokószerű rövid figurájára emlékeztet.

Rövid *polka* vezet át a *finale*-ba, ennek állandó *tutti*-ja arra utal, hogy ezt az egész balletkar táncolta. Csak az *a*-moll középtételben válik ki ismét egy-két pár a tömegből, hogy egy gyorsabb bokázót lejtsen. A táncsorozatot zajos kóda zárja le.

*

## Tizennyolcadik hangverseny. — 1930 január 27-én. — Vezényel: Bor Dezső

**A bérlet.**

**felvinci Takács Alice** hegedűművésznő és **dr. Győri Pál** hangversenyénekes zenekari estje.

**Beethoven** (1770 Bonn — 1827 Bécs): Coriolan, nyitány.

A nagy bonni mester egyik leghatalmasabb és legmélyebben szántó alkotása ez a nyitány, mely a hazája ellen fellázadt római vezér tragédiáját tárja elénk komor színekben. Beethoven azt a momentumot ragadta ki az eseményekből és tette műve gondolati hátterévé, amely Coriolan és anyja között játszódik le Róma kapuiban.

A gőgös és bosszúéhes, határtalan önbizalommal rendelkező férfit kéri anyja, hogy bocsásson meg hazájának és távozzon el hadseregével a város falai mellől. Coriolan nagy lelki vívódás után hajlik csak anyja kérésének a teljesítésére. Gyűlöletének, bosszúvágyának minden hatalmas, eget is vívni akaró energiáját saját maga ellen fordítja s kardját szívébe mártva, anyja lábai előtt leheli ki lelkét. A bevezető taktusok Coriolan dacos, bosszúszomjas, de hősies alakját állítják elénk. Ezután halljuk anyja könyörgő szavát, melyre megindul lelkében a hatalmas harc. Az utolsó taktusok fájdalmasan elhaló hangja a megtört hős megsemmisülését jelenti.

*

**Bach J. S.** (1685 Eisenach — 1750 Lipcse). Ária a 159. sz. kantátéból.

1. **Bach:**

Es ist vollbracht, das Leid ist alle; wir sind von unseren Sündenfalle in Gott gerecht gemacht. Es ist vollbracht, nun will ich eilen und meinem Jesu Dank erteilen. Welt, gute Nacht!

**Händel** (1685 Halle — 1759 London): Ária a »Sámson« c. oratóriumból.

*Dein Heldenarm war einst mein Sang, der freud'gen Schalls die Luft durchdrang. Vor Schmerz tönt nun der Harfe Klang und Gram und Harm wehklagt mein Sang.*

*

**Mendelssohn** (1809 Hamburg — 1847 Lipcse): Ária a »Paulus« c. oratóriumból.

Ó légy irgalmas, ó szánj meg Istenem és tépd ki minden bűnöm. Jóságod és nagy kegyelmed véd ; ne vess meg hát, ne fordítsd el szent arcod és áraszd reám szellemed szent sugarát. Szívem bánatos, lelkem meggyötört. Ne hagyj el most, nagy Isten! — Add, hogy én vezessem útjaidra, én tanítsam a tévelygőket és a bűnözőket. Nyisd meg ajkam jó Uram, hogy a szóm szent neved elhirdesse.

*

**Beethoven** (1770 Bonn — 1827 Bécs): *Hegedűverseny. D*-dur. Előadja: *felvinci Takács* Alice.



Felvinci TAKÁCS ALICE
hegedűművésznő

A hegedűre írt koncertművek örök eszménye — Beethoven egyetlen hegedűversenye. Örökifjú alkotás, talán ezért véli Bayer, hogy Beethoven ifjúkori témáit dolgozta fel benne s hogy fiatal éveire való boldog visszaemlékezéséből született. És valóban — hiányzik belőle az idősebb Beethoven komoran tépelődő zenei filozofálása és szövevényes kidolgozási módja. Formájában kristályosan áttetsző, szárnyalásában könnyed, technikai megoldásaiban csillogó, — úgy hogy a Mestert tökéletességének tetőpontján mutatja be. Halk dobpergéssel kezdődő 88 ütemes előjáték vezeti be az 1. tételt, mire hosszabb figurációs részletek után végre fölcsendül a főtéma, majd később a híres szépségű melléktéma. Hatalmas feldolgozási részében szinte bámulatba ejt ötleteinek kifogyhatatlan gazdagsága. Kadencia után rövid kóda fejezi be a tételt. Költői lélekből fakad a kiszenekarral kísért *Larghetto*. Bensőséges dallamát szabadon csapongó, változatos figurációkkal ékesíti a zenekarral dialogizáló koncertáló hegedű, mely végül improvizációs kadenciával — attaka, megszakítás nélkül vezet át a befejező *Rondó*-tételbe. Ennek folyton visszatérő graciózus főtémáját lirikus, álmodozó mondatok váltják fel, mire újabb kadencián keresztül lendületes kódával fejeződik be a gyönyörű alkotás.

*

**Schubert** (1797 Lichtenthal — 1828 Bécs): Dalok (*Deutsch* Antal hangszerelésében).

**Der Kreuzzug** *Leitner*

Ein Münich steht in seiner Zell am Fenstergitter grau, viel Rittersleut in Waffen hell, die reiten durch die Au. So singen Lieder frommer Art in schönem, ernsten Chor, inmitten fliegt, von Seide zart, die Kreuzesfahn empor. Sie steigen an dem Seegestad das hohe Schiff hinan. Es lauft hinweg auf grünem Pfad, ist bald nur ein Schwan. Der Münich steht am Fenster noch, schaut ihnen nach hinaus : »ich bin, wie ihr, ein Pilger doch und bleib ich gleich zu Haus. Des Lebens Fahrt durch Wellen trug und heissen Wüstensand, es ist ja auch ein Kreuzeszug in das gelobte Land.«

**Der Doppelgänger** *Heine*

Still ist die Nacht, es ruhen die Gassen, in diesem Hause wohnte mein Schatz ; sie hat schon längst die Stadt verlassen, doch steht noch das Haus auf demselben Platz. Da steht auch ein Mensch und starrt in die Höhe und ringt die Hände vor Schmerzensgewalt ; mir graut es, wenn ich sein Antlitz sehe, der Mond zeigt mir meine eig'ne Gestalt. Du Doppelgänger, du bleicher Geselle, was äffst du nach mein Liebesleid, das mich gequält auf dieser Stelle so manche Nacht, in alter Zeit?

**An Silvia** *Shakespeare*

Was ist Silvia, saget an, dass sie die weite Flur preist? Schön und zart seh ich sie nahn; auf Himmels Gunst und Spur weist, dass ihr alles untertan. Ist sie schön und gut dazu? Reiz labt wie milde Kindheit; ihrem Aug eilt Amor zu, dort heilt er seine Blindheit und verweilt in süsser Ruh. Darum Silvia tön, o Sang, der holden Silvia Ehren; jeden Reiz besiegt sie lang, den Erde kann gewahren: Kränze ihr und Saitenklang!

*

**Siklós** (1878 Budapest —): Dalok zenekarkísérettel.

**Szerenád** *Juhász Gyula*

Balkonodra szállt a néma est,
Ez a nagy bús fekete madár
S eltakarta szőkeségedet.
Gubbasztva az álmaidra vár,
Álmaidba hadd szőjjem dalom,
Minden szála arany, csupa szál.
Mosolyogj, mint holdsugár a tón,
Bús szavaim fellegét feledd,
Lelkedet ma lágyan ringatom és
Várom a hajnalt, nővéredet.



Dr. GYŐRI PÁL
hangversenyénekes

**Száll a felhő . .** *Petőfi*

Száll a felhő magasan,
Az én rózsám messze van;
Száll a felhő nyugatra
A napnak is arra van az útja.

Szállj felhő, szállj a rózsám fölébe,
Mondd, hogy oly bús a szívem, miként te;
Szállj te is nap a rózsám fölébe,
Mondd, hogy úgy ég a szívem, miként te.

**Hajh, nemes vitézek** *Endrődi Sándor*

Hajh, nemes vitézek,
Nehéz sor az élet,
Ami jó: mulandó,
Lesorvad a zöld ág,
Pusztul a szabadság,
Kiürül a kancsó.

Fel hát, jó barátim,
Kenyeres pajtásim,
Gyúrjuk, amíg adja,
Fel a telt kupákat!
Mi szegény hazánkat
Isten vigasztalja!

Ma még vigadhatunk,
Ma még együtt vagyunk.
Ma még ma!
De holnap?
Holnap holt levelek,
Kiket a vad szelek
Szanaszét sodornak.

*

**Brahms** (1833 Hamburg — 1897 Bécs): Hegedűverseny. *D*-dur.

A hegedűirodalom három nagy romantikus koncertje között (*Mendelsohn: e*-moll, *Bruch: g*-moll, *Brahms: D*-dur) kétségkívül Brahms versenyműve a legnemesebb, legférfiasabb és formájában is a legnagyobb vonalú. Annak a barátságnak gyümölcse, mely a mestert Joachimhoz, a magyar származású hegedűművészhez kötötte. Neki dedikálta művét, ő játszotta először nyilvánosan és ő egyengette a világsiker útját.

Régi koncertek formájában épül fel a háromtételes mű. Az *Allegro ma non troppo*-ban öt különféle témát hallunk, melyeknek kidolgozása Beethoven virtuozitására emlékeztet. Különösen szép a főtéma, mely kitűnő alkalmat ad a hegedűsnek, hogy *cantilena*-ját mutassa be. Szerenád-jellegű a második tétel, az *adagio*. Előbb az óboa kezd egy hosszabb gyengéd, bensőséges dallamba, melyet kiszélesítve ismétel meg a hegedű. A rondó formában írt *Finale* fürge, pajkos témáját a szólóhegedű kezdi; úgy ez a dallam, mint a következő epizódtéma gazdag anyagot nyujtanak a technikai bravúr csillogtatására. A befejező rész, a *kóda*, száguldó gyorsasággal halad a mű három éles akkordból álló bezárása felé.

*

MÁRKUS LÁSZLÓ:

# AZ OPERASZÍNPAD ÉS A SZÍNPAD MODERN TÖREKVÉSEI

(II. rész.)

A mai színpadkép leglényegesebb kifejező eszköze az elektromos *világítás*. Amióta lehetővé vált az, hogy egy központi helyről a színpad bármely pontján, bármilyen erősségű és szinű lámpákat meggyujthassunk, eloltthassunk, sőt a két véglet közt az elsötétülés illetőleg kivilágosodás végtelenül árnyalt átmeneteit produkálhassuk, azóta a színpadi világítás az általa nyujtott lehetőségek inpulzusával egészen új kifejező eszközökhöz segítette a rendezőt. A színpadi világítás eredeti célja az volt, hogy a színpadon ne legyen sötét, hogy az ott történő események láthatókká váljanak. Erre a célra elég volt egy lámpa, amit később elrejtettek a néző elől, majd megint több fényforrásra decentralizáltak, alsó, felső és oldalvilágítást szolgáltató lámpacsoportokra. Így már lehetővé vált az a törekvés, hogy a világítással természeti jelenségeket, napfelkeltét, alkonyt, csillagokat, holdat, napsütést utánozzunk s annak a naturilisztikus törekvésnek egyenes fejlődése ma is tart, amidőn az elektromos világítótechnika minden bűvészkedésével tudunk már levegőt, felhőt, esti pírt, felhőrésekből kitörő sugárkévét, villámlást, nyári verőfényt, homályos zúgokat, téli szürkeséget, esőt, havazást, jégverést, minden elképzelhető természeti fenomént vetíteni, színezni, reflektálni a színpadon. Ennek a naturalisztikus színpadi világításnak ma leglényegesebb hordozója a körhorizont, láthatár vagy egyszerűen körfüggöny. Ez nem más, mint egy összefüggő felület, mely a színpad játszóterét félkör vagy körív, vagy parabóla vagy patkóalakban körülhatárolja s amely olyan magas, hogy felső szélét a nézőtér legelső sorából se lehessen látni. Ez a felület lehet vászonfüggöny, amit egyszerűen mindenestül felhúznak a zsinórpadlásra, vagy amit oldalról egy orsóról sínpályán futó motor körülkanyarít a színpad körül, lehet fixen beépített fal, lehet kocsiesernyőszerűen kifeszített vászonkupola és lehet beépített rabickupola. Mindenesetre teljesen simának, ránctalannak és mindennemű kiemelkedéstől mentesnek kell lennie, hogy oldalozó világítás esetén fekete árnyékok ne torzítsák felületét. Ezt a simaságot számtalan technikai fogás biztosítja, amelyek között egyik érdekes módszer volt az úgynevezett Fortuny-kupolák kifeszítése. A kocsiernyőszerű szerkezet a színpad prosceniumkeretéhez csapódik fel használaton kívül. Használatkor a légzáró vászonnal borított ernyő félkupolaszerűen fedte el a színpadot, ám ez a bordákra szegezett vászon nem lehetett teljesen sima. Ezért egy másik, lazán csak fent és lent, megerősített vászonkupola függött az ernyő belsejében, s e két vászongömbfelület közül a levegőt kiszivattyúzták, s ekkor a külső légnyomás simán odaszorította a belső, lebegő vásznat a külső fix kupolához. Rengeteg világítási szisztémával kísérleteztek újabb időben, amelyeknek mind az volt a céljuk, hogy a sokfelé elosztott lámpák fényét puhítsák, — a Fortuny világítás például színes selyemernyőkre hullott, s ezek vetítették vissza a fényt a színpadra, — hogy lehetőleg egyenletesen szétszórt fényt kapjanak, hogy a bevilágított vászonfelületek textúrája a puha világításban eltűnjék és a festék színné, az anyag levegővé szublimálódjék. A sokféle kísérletezésből a mai színpad apparátusa szűrődött le, amelyet nagyjából megpróbálok ismertetni.

A horizont ma lehetőleg mindenütt orsóra csavart vászonlap, melyet sínpályán feszítenek a színpadon körül. A horizontsík fehérre van lakkozva, hogy minden színes világítást fel tudjon venni. Megvilágosításáról különböző szisztémák szerint csoportosított, nagyerejű ívlámpák gondoskodnak. Ez az úgynevezett horizontvilágítás a nézőtér felé takartan a horizont síkjával párhuzamos elrendezésben függ a zsinórpadlásról és olyan fényerősnek kell lennie, hogy színesernyőkkel tompított világítása az előtérnek esetleg fehér világítása mellett is érvényesüljön. Tehát az eget kékre tudja szinezni akkor is, ha elől a tájképben nyári verőfény ragyog. Ezt a színezést, a színesernyők cserélését sodronyszerkezetekkel a központi kapcsolótábla mellett lehet intézni. Ugyancsak a zsinórpadról függ, a nézőnek láthatatlanul, a nagy felhővetítő, mely 8—16, körbeszerelt vetítőgép rendszere, s amely minden objektívjén át diapozitiv felhőképeket vetít az égre, azok vonulását körbenfutó mozgással mimeli és szintén központból kezelhető. Egyszerűbb felhőgépek mellett nevezetes szerszám a panorámavetítő, mely vízszintesen elnyuló, az egész horizonton keskeny szalagként átvonuló képletek vetítésére alkalmas. A villámlás felvillanó fényét, a villámsúgár vakító cikkcakkját, a nap és a hold korongját speciális lámpák utánozzák és a csillagos ég csillagképei úgy jönnek létre, hogy vagy apró lámpák függenek a horizont előtt láthatatlan hálózaton, vagy apró, tűszurásnyi lyukakon át pislog egy hátsó világítás, esetleg pedig még kékes üveglemezkék fedik ezeket a lyukakat. Az így elért általános világításképbe, amelynek létrejöttében a régi szuffita és rivaldasorok modernizált formái is részt vesznek még, ezek közt nevezetes a színpad nívója alá süllyesztett rivaldasor, melynek fényét cikloidtükrök vetik fel a színpadra, mondom, ebbe az általános világításba a reflektorok számtalan fajtája sugározza a direkt napsütés, a holdfény, a lámpafény kévéit. Vannak reflektorszisztémák, amelyek kondenzárlencsékkel gyüjtik a fényforrás fényét és objektíveken át pontosan szabályozható fényköröket vetítenek olyan precizítással, hogy egy sötét színpadon valamely színész arcát ki lehet velük világítani, vannak azután olyan gépek, melyek parobólóid-tükrökkel szórnak be nagyobb területeket elmosódottszélű fényfoltokkal. Vannak speciális vetítők, amelyek csuklós pivot-ra szerelve vagy csuklós tükrök útján a színész mozgását tudják követni, vagy szines képeket vetnek felületekre, de mindnek közös tulajdonsága, hogy ma már lehetőleg nem ívlámpával, hanem a szintén pontszerű fényt adó, neutrális gázakkal töltött, köznyelven félvattos lámpáknak nevezett ízzófényekkel dolgoznak. Ilyen ízzólámpák ma már ötezer wattos erősségben is készülnek, akkora ízzókörték ezek, mint egy jól megtermett görögdinnye és előnyük az ívlámpák felett, hogy központból kezelhetők, tehát nem igényelnek okvetlenül külön embert a szabályozásukhoz és fényüket körbekapcsolt ellentállások sorozatával tetszésszerinti fokozatokban lehet besötétíteni, illetőleg felerősíteni.

Ez a reflektorgarnitúra a modern színpadi világítás legmozgékonyabb, valósággal élő elementuma. A reflektorok a színpadnyílás keretének felső, vízszintes tagja, az úgynevezett portálszuffita mögött le és fel mozgatható hídon állanak, ahonnan a körhorizonttal, vagy szobafalakkal körülzárt színpad bármely pontját bevilágíthatjuk, de 3—4 darab a nézőtéren is elhelyezkedik még pedig lehetőleg közel és magasan, hogy meredek sugara ne vessen a háttér felé árnyékot. Rendesen a nézőtéri menyezet csillárjába bújtatják őket. Ezeket is a színpadról lehet kezelni és mindenféle szines

ernyőkkel szinezni, s arra valók, hogy a színpadnak a portálhídról el nem érhető legszélső sávja is kapjon felső világítást, mert ezek nélkül csak a rivalda természetellenes alsó világítása érné ezt a nézőtérhez legközelebb eső úgynevezett utcát.

Nagyjában ez a modern színpad világítási berendezése, amit azért kellett legalább ennyire megismernünk, hogy a világítás modern értelmezését is meg tudjuk érteni. Mert ez a tökéletes gépezet aztán nem csak másolni tud, hanem egyéni munkát is végezhet a rendező akaratából. A homály és a világosság, a szín és a feketeség, a hirtelen felvillanás, az alakok és csoportok gyors, vagy lassú megjelenése a fényben és a fény crescendója, decrescendója, színe és intenzítása ebben a gazdag és végtelen árnyalásban többet jelenthet, mint fizikai valóságot, jelentheti a dráma belső lüktetését, a cselekvés ritmusának vetületét, a döntő mozzanatok hangsúlyozását, a jelenetek értékelését, szóval teljes színpadi transzpozíciója lehet a drámában a zeneiségnek, az operában pedig magának a zenének. A világításnak színbólikus értelmezése különösen az operaszínpadot segíti nagyon, mert a zenei konstrukciókat könnyen lehet fény és árnyékjátékban kifejezni, a témákat és motivumokat szín és fényegységekkel jelezni, a zenekar színeit színes hangulatokba áttenni, a zene drámai akcentusait feltűnő világítás-jelenségekkel, hirtelen felbukkanásokkal, egyes részletek felvillanásával, egész tömegek homálybamerítésével markirozni, szóval a világítás láthatóvá teheti a zenében foglalt drámát, még ha azt a szöveg csak gyarlón fejezi is ki. Végső konzekvenciájában ez a világítás nélkülözhet minden reális indokolást. Nem kell gyertyát gyujtani a színpadon, hogy fénykör essék a szereplő arcára ; ezt indokolja az a drámai mozzanat, amely a szereplő arcát helyezi ebben a pillanatban az akció központjába. És nem kell lebukni egy napkorongnak, hogy rőt fény öntse el a színpadot ; indokolhatja ezt egy tömeg felviharzó haragja. Ez a világítás él és általa elváltozik, a drámával együtt fejlődik a csúcsokig a színpad és minden modern színpadi törekvések közt a fény és szín ilyen jelképes értékesítése az, amit az operaszínpad a prózai színpadoknál is teljesebben tud magáévá tenni.

A színpadi kép második eleme *a forma*, ami ezt a világítást felveszi és abban megváltozik. Természetes, hogy itt is kifejlődött a világításnak megfelelő szimbólikus értelmezés. A színpad terén osztó és tagoló emelvények, lépcsők, áthidalások elveszíthetik reális jelentésüket, s megjelenhetnek a színpadon nem mint egy konkrét architektúra részletei, hanem mint elvont magasságok, mint hordozói feltörő lendületeknek, mint mélybezuhanó utak, mint abstrakt formák, melyek a világításban hangulatot szuggerálnak. A mű belső stílusa szerint lehet a színpadikép formakészlete egészen redukált, a tájképet egypár fontos elem, az interieurt esetleg csak pár paravan, vagy függöny elé helyezett bútordarab jelölheti, jelenthet így a színpad egy határozott teret, de jelenthet határozatlan, csak szinbólikus értékű sémákat. Egy zárt térbe behelyezhetünk egyetlen karszéket, mert csak az a fontos, a következő jelenetben eltűnhetik ez is és helyébe egy zongora kerülhet, mert ez válik a dráma centrumává. Így a színpadi kép stilizálását az operaszínpad is megbírja addig a határig, mint a drámai színpad ; a természeti képpel való összefüggés határáig, mert az élő színész alakjának stilizálhatóságán túl a színpadi képet sem lehet a valóságtól elvonatkoztatni. Hogy azután milyen bonyolult gépezetekkel igyekszik a színpad az ilyen módon keletkező tagolások és építkezések gyors változtatását elérni és hogy

ezen a ponton milyen jelentősége van a technikának a színház és film élethalálharcában, már nem tartozik szorosan mai cikkem témájához.

Teljesen értéktelen tehát az operaszínpadra nézve minden olyan színpadi, vagy mondjuk ki kereken, rendezői kísérlet, amely abból indul ki, hogy a színész plasztikus nyersanyag, amit tetszés szerint lehet formálni. Azt hiszem a drámai színpadnak se sokat érnek ezek a kísérletek, bár ott elképzelhető, ha nem is észszerű, hogy a színpadról a színész leszorítson mindent, a képet és magát a művet is, mert elképzelhető a beszédnek, a mozgásnak, a ritmusnak egy szélsőséges és groteszk torzítása, ahogy az a mechanizált színpadokon meg is történik, de ez már akrobata produkció és ennek is határt szab az emberi test, mely sohase lehet korlátlanul ficamítható marionettfigurává. Az operai színész pedig egyáltalában nem kerekedhetik a mű és a színpadi képzőművészet fölébe, egyrészt azért, mert az ének a színész testének és arcának olyan meghatározott attitüdjeit kívánja meg, amiken nem lehet változtatni, amik mindig reálisak és amik a szabadon játszható közénekkel kitöltött részletek és a partner játékához való hozzájátszás stílusát is meghatározzák. Az operai színész játéka pantomimikus, de ennek a pantomimikának határt szab az ének. Másrészt pedig az egész operai játékstílust reálisabb formákba szorítja a zene, amely leggroteszkebb formáiban is valóságos érzéseket szuggerál és valóságos érzést nem lehet teljesen elvont akrobatikával kifejezni.

Minden modern törekvések közül tehát legkevesebb jelentőségük van az operai színjáték fejlődésére azoknak, amelyek a színész munkáját igyekeznek egészen újra értelmezni. Az operai színész a zene erejéből mindig ember marad, s ezen semmiféle rendező nem teheti túl magát. A pantomim régi sémáit új gesztusok, idegesebb, tagoltabb, sokrétűbb mozgás helyettesítheti, de ez a gesztus mindig hasonlítani fog valamely ismert érzés, indulat, élmény kifejezéséhez és mindig valami egész határozott lelki állapotot fog kifejezni. Mechanizált operaszínész nem lesz soha.

Összefoglalva az elmondottakat, megállapíthatjuk, hogy az operaszínpad rendezőjének legfontosabb tennivalója a színésszel és a színpadi kép akcentusaival, látható szimbólumokkal kifejezni azt a drámát, amely a partitúrában rejlik, s amelynek a szövegben esetleg csak csökevényei vannak jelen. A hangzás, a zenei beszéd tempóját, dinamikáját, hangsúlyát a zeneszerző írja elő, tehát a karmester valósítja meg a hangzó elemekben. A rendezőnek a pantomimjáték eszközei maradnak rendelkezésére és ehhez képest munkájának sikere nagymértékben függ a színpad technikájával adott lehetőségektől, hiszen érthető, hogy egy gyors változásokra, architektónikus és festői formák korlátlan mértékű csoportosítására és gazdagon árnyalt világításra felszerelt színpad több módot ad, hogy a zene drámai folyamatait megfelelő optikai jelképzéssel hangsúlyozzuk, mint egy olyan színpad, melynek apparátusa csak bizonyos durvább hatások eszközeit rejti magában. Mentől finomabb, egyszerűbb, nyugodtabb a színpadi kép, annál bonyolultabb eszközök kellenek, hogy ez az eredmény létrejöjjön. Egész sereg finoman temperálható gépi eszköznek kell például összedolgoznia, ha azt akarjuk elérni, hogy a színpad egyenletes, szétszórt plein-air világításban fürödjék egy nyári tájkép verőfényében, vagy hogy egy megvilágított szobának valamely zuga homályban maradjon. Sokkal egyszerűbb, néha egy-két reflektorral elérhető, például valamely balletjelenet csillogó színpompája. Ezt a világ minden színháza tudja és ahol az operakultúra legfejlettebb,

Németországban már minden kis vidéki város így szerelte fel a maga színpadját. A M. Kir. Operaház színpadja Középeurópában az egyetlen, amely pontosan megmaradt olyannak, ahogy 45 éve, (akkor igen szépre) megépítették s ha itt még is felbukkannak a modern színpadi törekvések, azok természetesen sokszoros munkát, roppant energiapocséklást és bizony jelentékenyen több költséget is jelentenek, mert a tökéletesebb apparátusok üzeme magától értetődőleg lényegesen olcsóbb. Az elmondottakból talán világossá vált, hogy az egész zenekultúránknak milyen nagy szüksége lenne egy technikában tökéletesen felszerelt operaszínpadra, hiszen a színpadon megjelenő zene kimondhatatlan erejű propagandája minden más muzsikának. Viszont azonban, nincs a világon az az operai rendező, aki technikai eszközök híjján, akár a legnagyszerűbb énekesek és zenészek jelenlétében is meg tudná valósítani azt a grandiózus pantomimet, ami egy nemes veretű operai partitura gazdag drámaiságát kifejezheti, s amely pantomimnek legfontosabb instrumentuma a kifejező, a modulációképes, az élő, a minden optikai hatást regisztráló színpad, a láthatóvá tett zenének ez a teljesen zengő és tökéletes orgonája.

## A KARMESTER

természetrajzát ismertettük *A Zene* jelen évfolyamának 4-ik számában. E cikknek kiegészítéséül most az ütemezésről, a vezénylési figurákról kell még pár sorban megemlékeznünk.

Ma szinte természetesnek tartjuk, hogy a legkisebb ütemegységnek, a kétnegyedes (2/4) taktusnak ütemezésénél a súlyos ütemtagra kerülő első negyedet *lefelé* rajzoljuk meg a levegőben, a súlytalan másodikat pedig *felfelé*. Érdekes, hogy a középkorban másképen gondolkoztak. A 14. sz. elején az *Ars nova* teoretikusai, mikor a *longa*-t, a mai egész hangjegy ősét, két *brevis*-re (két félhangjegyre) osztották, azt vitatták, hogy a felfelé ütéssel való kezdet sokkal megfelelőbb, mert ehhez a karmozdulathoz sokkal több akarat, elhatározás, az izmoknak nagyobb feszültsége szükséges, mint a kar súlyának igénybevételével eszközölt természetes leütéshez. Ezzel a felfelé törő mozdulattal a karmester nagyobb akaraterőt, több kifejezést érhet el és jobban szuggerálhatja a zenekart, illetőleg az énekkart. *Zacconi Ludovica* könyvéből *(Pratica di musica* 1569) azonban megállapítható, hogy a 16. sz. elején már a mai kétnegyedes ütemezés divott, legalább Olaszországban.

Általában feltűnő, hogy a középkor ütemezési módjainál — akár három, akár négy ütemegységet kellett jelezni — az utolsó ütemegység térbeli tekintetben mindig

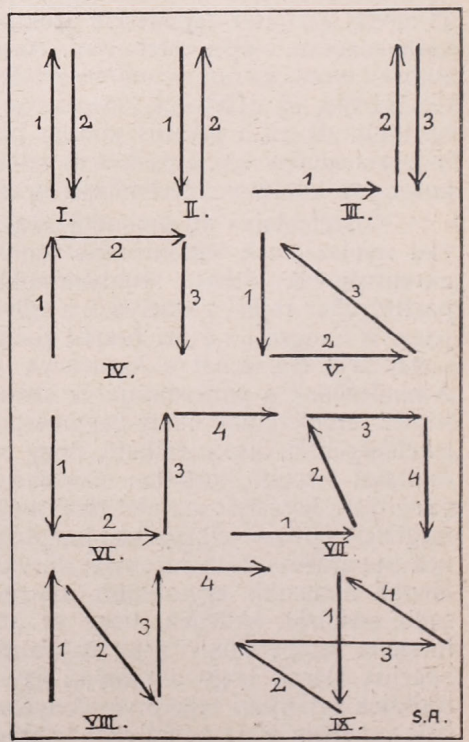


A két-, három- és négyegységű ütemnemek vezénylése különféle korszakokban.

nagyon távol esett az első ütemtől. A 14. században pl. a háromnegyedes (3/4), illetőleg háromkettedes (3/2) ütemnem első egységét balról jobbra, a másodikat alulról felfelé, a harmadikat felülről lefelé rajzolták meg (III. ábra). Később az első ütem került felfelé és a harmadik lefelé (IV. ábra). A 15. sz. teoretikusainak minden okuk meg volt ahhoz, hogy az egyházi karnagyok figyelmét külön felhívják arra, hogy ne vontassák a tempót azzal, míg a harmadik ütemegységről visszakerülnek az elsőnek kiindulási helyére. Mennyivel célszerűbb a mai vezénylési mód, (V. ábra) mikor a harmadik negyed után természetes módon kerülök vissza a súlyos ütemtag kiindulási pontjához.

Még különösebb volt a négynegyedes taktus dirigálása. Erről a VI., VII. és VIII. ábrák győzhetnek meg. Valamennyinek az a főhibája, hogy az utolsó — negyedik — negyed végpontja igen messze esik az első negyed kezdőpontjától, ezzel a karmester időt veszít, ami az ütemezés pontosságának rovására megy. A mai ütemezési módnál (IX. ábra), mely a 18. század elején már csaknem általános volt, alig lehet jobbat kieszelni. Kortársak állítása szerint azonban *Cherubini* a VIII. ábrán feltüntetett nyilak irányában jelezte a négynegyedes ütem egységeit, de azzal az eltéréssel, hogy a negyedik negyedet felülről lefelé átló irányában vonta meg.

## A „CARMEN"

Bizet halhatatlan mesterműve a mult naptári évben 478-szor került színre Németország 105 színpadán. Ezzel a számmal a *Carmen* elébevágott a Tannhäusernek, Lohengrinnek, Bohémélетnek, Toscanak, Traviatanak, Aidának, Mignonnak és a többi legsűrűbben játszott német, olasz és francia operáknak. Franciaországban, mint egy másik statisztikai kimutatásban olvassuk, az 1828/29-iki évadban 503-szor játszották, Spanyolországban közel kétszázszor. Ha hozzávennők az osztrák, olasz, angol színházakat, továbbá a budapesti, prágai, zürichi stb. operaházak adatait, a *Carmen* egy évi szereplése bizonyára megközelítené a kétezres számot!

Ez a megállapítás akaratlanul is eszünkbe juttatja Bizetnek, a komponistának tragédiáját a szeszélyes emberi sorsnak egyik legkiáltóbb igazságtalanságát.

A »Carmen«, melynek diadalmas pályafutása ma már késői elégtétel a szerencsétlenül elhúnyt mesternek, az a partitúra, mely előtt hódolattal hajtja meg az elismerés zászlóját minden muzsikus és minden zenerajongó színházlátogató. Ennek a partitúrának minden kótafeje gyöngyszem, maga a költői szépségekben pazar dalmű pedig az emberi kultúra egyik legnagyobb diadala.

Bizet géniuszával, a Carmen-vezérkönyv dallamainak, harmóniáinak tökéletes formáinak és ideális hanghatásainak elemzésével most nem foglalkozunk, erre talán még sor kerül a közeli számok egyikén. Most csak a dalmű pályafutását akarom pár sorban összegezni, hogy olvasóim következtetéseket vonhassanak le a szellemi termékek kiszámíthatatlan sorsáról.

*Mahlert*, a pesti és bécsi operák egykori igazgatóját, a mult századvégi szimfónia egyik bátor úttörőjét megkérdezte egyszer egy zenekritikus, hogy melyik a zeneirodalom öt legelső dalműve. A szigorúságáról híres mester gondolkodás nélkül válaszolt: *Don Juan*, *Fidelio*, *Trisztán*, *Carmen* és *Falstaff*.

Éppen 55 évvel ezelőtt — 1874. decemberében — készült el Bizet *Meilhac* Henry és *Halévy* Ludovic szövegkönyvének megzenésítésével. 1875. elején meg is kezdődtek a próbák az *Opéra Comique* színpadán. Az előkészületek nem mentek simán. Először a szereplők zúgolódtak, hogy »énekszólamaikban sok a nehéz intonáció«, hogy az »egyes zárt számok« — áriák, duettek, együttesek — »nem végződnek hatásosan«. *Galli Marié*, a főszerep kreálója nemcsak kisebb frázisok megváltoztatását követeli azzal az indokolással, hogy mélyen fekszenek, hanem felcserél jeleneteket és töröltet hosszabb részleteket, különösen az utolsó felvonásban. *Du Locle* az Opéra Comique igazgatója a szövegkönyv átalakítását kívánja, hogy a dalmű ne végződjék — a színház tradicióival ellentétben — a hősnő halálával. (!) Ezt a barbárságot a szerzők csak nagy erőfeszítéssel tudták megakadályozni.

*Du Locle* ettől kezdve alattomosan intrikált a saját színházában színrekerülő újdonság ellen. Megtévesztően informálta a sajtót és — elég ízléstelenül — egyik próbán az elégedetlenkedő kórusnak fogta pártját, mikor a szerzők a játéknak merevségét, a mozgás teljes hiányát kifogásolták az első felvonásban. Zúgolódott a zenekar is, hogy

»játszhatatlanul nehéz« helyek vannak, különösen a fúvók szólamában. Azonkívül az egész városban elterjedt annak a híre, hogy az újdonság szövegkönyve sikamlós, ízléstelen, a dalmű »szereplőinek jelleme sok tekintetben kifogásolható«. Ezt a hangot ütötte meg a sajtó is a bemutató előadás reggelén (!!) megjósolván, hogy az új dalművet a közönség alighanem vissza fogja utasítani!

Ilyen előzményekkel gördült fel a függöny a bemutató előadáson, 1875 március 3-án. Halévynek egyik külföldi barátjához írt leveléből tárul elénk ennek a nagyon emlékezetes premiernek minden mozzanata.

A nyitányt megtapsolták, valamint a habanérát is. Sikere volt Don José és Micaëla duettjének is. Az első felvonás általában a tetszés jegyében zajlott le. A színen barátok, ismerősök jelennek meg. Körülfogják Bizet-t és szerencsekívánatokkal halmozzák el. A második felvonás első részében is kedvező hangulat árad a nézőtéren. Nagy sikere volt a torreador-indulónak. De innen kezdve fokozatosan lanyhul a közönség érdeklődése. »Hideg közöny lesz úrrá a lelkeken. A felvonásközben sokkal kevesebben jelennek meg a komponista üdvözlésére. Akik köréje sereglenek, üres bókokat mondanak, meggyőződés nélkül. A harmadik felvonásban — ahol Bizet teljesen elkanyarodott az Opéra Comique megszokott sablónjaitól — alig verődött össze egy-két tenyér. Csak Micaëla áriája, mely a környező számok stílusától eltérve még a régi mesgyén halad, váltott ki élénkebb tetszésnyilvánítást. Utána a színpadon csak nagyon kevesen jelentkeztek. A negyedik felvonás a teljes *fiasco* jegyében folyt le. Idegenül hatott a tragikus befejezés; a közönség oly ridegen viselkedett, amire alig volt példa a színház annaleseiben. Bizet halotthalványan áll az öltözőkbe vezető vasajtónál. Három-négy hű barát körülötte. Megnyugtatják, vigasztalják; a reményekben csalódott mester szemeiben könnycseppek jelennek meg . . .«

Majd rásegítik felöltőjét. Halévy, ki ugyanegy házban lakott vele, karonfogja és megindulnak gyalog, lassú lépésben .*Meilhac* csatlakozik hozzájuk. Némán mennek a néptelen boulevardok aszfaltján. Alig hagyja el szó ajkukat. Tomboló sikert vártak, Bizet elismerését és nyomott anyagi viszonyainak megjavulását. Csalatkoztak. Meilhac búcsúzásakor mégegyszer átöleli barátját, aztán egyedül ment tovább a Szajna irányában.

Másnap a sajtó sziszegő gyönyörűséggel végezte ki Bizet mesterművét. Egyik tudákosnak, mesterkéltnek mondja a partitúra legnemesebb számait, a másik nagyképűen megállapítja, hogy muzsikája inkább szimfónikus, mint dramatikus! Majd pár nappal később egyik legtekintélyesebb napilap kritikusa így elmélkedik: »Bizet úr ahhoz az új iskolához tartozik, mely azt a tant hirdeti, hogy a zenei gondolatokat nem szabad kifejleszteni és elhatárolni, hanem motívumtöredékekre kell felbontani. Jól tudjuk, hogy ennek tömjénezett apostola Wagner úr, aki az énekhangot túlfűtött zenekarával nyomja el és aki elvetvén a melost, ennek halovány visszhangját hallatja néha a színpadról.«

A harmadik előadás után Bizet falura vonult, Bougivalba, a Szajna partjára, hogy súlyos torokbajára keressen enyhülést. Egy oratórium terve foglalkoztatta, melynek hősnője: *Párisi Genovéva*. De a vázlatokon alig jutott túl. Június elején Halévy, a hű barát látogatja meg. 2-án éjjel felkeltik, hogy Bizet-t fuldoklási rohamok kínozzák.

Másnap reggel halott volt.

Nyolc évvel később kezdte meg a »Carmen« diadalteljes pályafutását. Népszerűsége talán még ma sem érte el tetőfokát.

# SZÍNHÁZ

◆◆◆

**Darmstadtban** jól fogadtak két ujdonságot. Az egyik: Manuel *de Falla* »Rövid az élet« című operája; szerelem, árulás, halál tölti ki Carlo Fernander Shaw szövegét; a zene: spanyolosított Debussy. Egy pantomimot adtak vele: »Esküvő Cremonában«, zenéjét Michail Glinka műveiből állították össze, nem törődve azzal, hogy olaszországi lakodalmon nem szoktak orosz zenével előhozakodni . . .

**Molière** darabjaiból eddig csak egypár operát írtak: a prágai német színház most operettet mutatott be: »Pourceaugnac úr« címen. Zenéjét Heinz Levinger írta s nagy tetszést aratott.

**Berlin állami operájában** kedvezően fogadták Umberto *Giordano* »A király« című meseoperáját. Hősnőjét Alpár Gitta énekelte. Az egyfelvonásos mű előtt Darius *Milhaud* rövid tragikus operáját adták: »A szegény matróz«-t, nagy hatással; utána »*Saláta*« című balletjét, melyben azonban az antik kórus mintájára éneket is szerepeltet (egy nő és négy férfihangot). Éles ritmikája és mesteri hangszerelése sikerre segítette *Milhaud*-t.

**Brünnben** két nagy író művéből komponált operák arattak sikert: *Dosztojevszki* »Karamaszov fivérek«-éből O. *Jeremias*, Oscar Wilde-ből *I. J. Budin* lokalizálta »A fehér hős« víg, kísértetes, népies szövegét; zeneszerzője Jaroslaw *Kricka*.

**Róma** királyi operáját az olasz zene egyik gyöngyével nyitották meg, Cimarosa »Titkos házasság« című, ma is teljes hatású, bájos művével. De voltak ott olyan kritikusok, akik ezt a részben Mozart-, részben Rossini-szerű víg operát nem tartották méltónak ama felséges művészi intézet megnyitására . . . s követendő például emlegették a nápolyi Teatro San Carlo-t, mely az »Istenek alkonyá«-val kezdte meg új évadát.

**Monte-Carlo** előadta R. *Strauss* »Egyiptomi Heléná«-ját.

**Gluck »Alceste«-jét** Zürich már hallotta 1908-ban; most dr. *Volkmar Andreae*, maga is jeles zeneköltő, a »Gemischter Chor«-élén eldirigálta december 2-án.

**Mannheim** városa most 1,650.000 márka (két millió pengőnél több) szubvenciót szavazott meg Nemzeti Színházának.

**Chicago** kedvelt fiatal zeneszerzője, a 27 éves Hamilton *Forrest*, Párizsban időzik: tanulmányozza *Dumas* fils »Kaméliás hölgy«-ét és korát, amelyből »Camilla« című operát ír; *Verdi* »Traviata«-ja után nem tartja merészségnek, mert 70 év óta új zenei stil támadt s Forrest ebben dolgozik. Otthon már adták »A Wikingek« című balettjét s egyéb műveit.

**Weimar** előadta egy fiatal lipcsei zenésznek, *Helmut Meyer von Bremen*-nek »Der Tod und der Thor« című operáját; a nemrég elhúnyt *Hugo v. Hofmannsthal* szövegére. A nem modern stílban írt mű szerzője eredeti tehetség, dallamalkotó és szervesen felépítő, zenekara is szépen hangzik. A darab határozottan tetszett.

# HANGVERSENYEK

◆◆◆

**Artur Honegger**, az »új zene« egyik vezére, a kerekes korcsolya dicsőítésére írt egy Simfonie choréographique-ot »Skating Rink« címmel. A müncheni opera előadta, fényes külsőségei nagyon tetszettek.

**Bécs zenei életéből.** A Wiener Oratoriumvereinigung Rudolf *Nilius* vezérletével, bemutatta Karol *Szymanovszki* »Stabat Mater«-ét; sok helyütt drámai zene, megtartva áhitatos jellegét, utána *Max Oberleithner* ének- és zenekarra írt »Geistliches Lied«-je következett. Szép sikerük volt. A Gesellschaft der Musikfreunde, a nem rég nálunk járt Robert *Heger* vezénylőpálcája alatt előadta Bach utolsó nagyszabású művét a »*Kunst der Fuge*«-t a korán elhúnyt Wolfgang *Graeser* feldolgozásában, aki az eredetileg szólamokban kitervezett és csonkán maradt munka részeit önállóan csoportosította és hangszerelte: az 1—4. számokat vonósnégyesre, az 5—7. sz. kis vonóskarra cembalóval, aztán külön egyet orgonára, egyet fúvókra, a négyes fugát teljes zenekarra. A hatalmas és komplikált mű ebben a formában sokszínű, változatos volt és nem fárasztó.

**Wilhelm Furtwängler Londonban** a berlini filharmónikusokat dirigálta: a III. *Leonora*-nyitány, *Hayon* 11. sz. szimfóniája, Csajkovszki »Romeó és Júlia« szimf. költeménye és Strawinsky Tűzmadara volt műsorán. Legközelebb a bécsi filharmónikusokat fogja dirigálni az Albert-Hallban.

# SZEMÉLYI HIREK

◆◆◆

**Nikisch Artur**, a győrmegyei születésű világhírű karnagy egykori operaigazgatónk, emlékművét kapott a lipcsei *Gewandhaus* nyugati oldalán.

**Hans Gal**, a bécsi egyetem docense, zeneszerző, elfogadta a mainzi zenei főiskola igazgatói állását.

**A Greguss-díjat**, melyet hat évenként ítélnek meg egy-egy magyar komponistának, az idén Dohnányi Ernő igazgató-tanár, a Filharmóniai társulat elnök-karnagya nyerte el *Ruralia hungarica* című nagy zenekarra komponált magyaros szvitjével.

# MINDENFELŐL

◆◆◆

**Rendezők önkénye.** Az operák nagy részének valóban szüksége van arra, hogy költői lelkű és szakmájukat valóban értő rendezők új színt, nagyobb hatást adjanak az évtizedek alatt megfakult darabnak. De Lipcse kritikája keserűen állapítja meg, hogy »Lucia di Lammermoor« szövegét Max *Ettinger* csunyául összebogozta, roppant sokat törült belőle, a többit össze-vissza forgatta. De el lehet-e képzelni a »Lohengrin«-t hattyú nélkül? s ezt a lehetetlenséget megvalósította most Frankfurtban dr. Graf rendező, a maga mindenhatóságának érzetében. Meg is kapta a kritikától a magáét!

**A Dybuk** című hébernyelvű drámát, melyet nálunk is bemutatott az »Uj Színház« társulata, most *Ludovico Rocca* olasz komponista zenésíti meg. Partiturájában természetesen régi héber dallamokat dolgoz fel.

**A Rotter testvérek** amerikai méretekben dolgoznak: már 3 színházuk van Berlinben — s még 15 a vidéken! — most pedig negyedik színházat akarnak alapítani, még pedig nagyszabású operát; máris tárgyalnak elsőrangú karnagyokkal és énekművészekkel... Ezzel szemben áll az a tény, hogy *Tietjens* intendáns Berlin városától a városi operaház számára, kétmillió márka szubvenciót kér...

**»Arbeiter-Symphoniekonzerte.«** Bécsben most lett 25 éves ez az intézmény; dr. D. Bach hívta életre a munkásosztály nemes szórakozására a rendszeres zenekari hangversenyeket, — amiről még az utolsóelőtti napon is le akarta beszélni egy népvezér... Lassanként megkedveltette dr. Bach a klasszikus zenét közönségével — mely ugyan nem kizárólag a munkásosztályból állt, — négy év mulva már Beethoven IX. szimfóniáját, sőt Brucknert, majd oratóriumokat hallgatott a Konzerthaus-t zsúfoltig megtöltő közönség; 1911-ben *Delius* »Az élet vására« című nagyszabású ének- és zenekari művét (a budapesti illetékesek egyik nagy mulasztását!), 1919-ben Mahler II. szimfóniáját, sőt 1923-ban Arnold *Schönberg* és más modernek műveit... Sok éven át Ferdinand *Löwe* dirigálta e munkáshangversenyeket, sőt ezek egyikén látta Bécs *Furtwaenglert* először. Ama bizonyos népvezér tehát jobb véleménnyel lehetett volna népéről...

**Muszorgszki**, a 42 éves korában delirium tremensben meghalt lángeszű orosz zeneköltő, mindössze 3 operát írt; ezek csak halála (1881) után évtizedekkel törtek utat az elismerés felé. »Boris Godunov«-ot nálunk leghíresebb jelenetétől megfosztva adták, le is tűnt műsorunkról; a »Khovancsina« Párizsban és német színpadokon lett ismeretes; a csonkán hagyott, Rimszki-Korszakov által kiegészített »Szarocsincei lakodalom« most Bécsben — hangversenyteremben aratott nagy sikert Működvelők adták elő, Gottfried *Kassowicz* jeles karnaggyal élükön.

**Bach-múzeumot** alapít Lipcsében a Deutsche Bach-Gesellschaft; törzsanyag gyanánt elhozatja a kis Eisenachból az eddigi múzeumot s főleg hangszerek sokaságával — a volt kölni Heyer-múzeumból — gyarapítja, megannyi nagybecsű régiséggel.

**Európa legrégibb zenei egyesülete** most lett 300 éves: a sveici *Musik-Kollegium Winterthur*. Dr. Max *Fohr*, saját kutatásai alapján, megírta a derék egyesület történetét; ennek rövid vázolásával nyilt meg a jubiláló ünnep a Gottfried *Semper*-tervezte cousterthusi városháza díszterméhen. 1629-ben mint »Bund der zwölf Musikfreunde«, a prot. templomi ének művészi művelésére alakult a kis kör, mely lassanként bővült, 1657-ben már orgonát szerzett, félszázaddal utóbb zenekarral teljesedett és csakhamar szimfóniákat adott elő, utóbb már nagy oratóriumokat is.

**Páris vendégei.** A hosszú évszázadokon át Laibach néven ismert *Ljubljana* egyik énekkara: »*Glasbena Matica*«, felkereste Párist és a régi Conservatoire-teremben adott hangversenyt. Előbb tiszteletére ünnepi ülést tartottak a Sorbonne-ban.

# HALÁLOZÁS

♦♦♦

**Ernst Paul**, a Dresdener Nachrichten zenekritikusa, meghalt 62 éves korában. Jeles zenepaedagógus volt — a nemrég magas korban elhunyt Felix *Draeseke* tanítványa — évtizedek előtt megalapítója a »Monatsschrift für Schulgesang«-nak, ebben ő harcolt először olyan áldásos újításokért, amelyek azóta megvalósultak.

**Egy nagy Wagner-énekesnő** halt meg újév napján: Therese *Malten*. Már 4 éves korában (1859) hangversenyen csodálták meg szép és fáradhatatlan szopránját és muzikalitását; jóval később Berlinben kezdte a rendszeres énektanulást, Gustav *Engel*-nél (a Vossische Zeitung híres kritikusánál) s a színpadi játékot egy udvari színésznél; 18 éves korában lépett fel Drezdában, mint Pannina és Agatha, azonnal szerződtették s pár nap mulva mint Elsa igazolta hivatottságát. 1880-ban szász kamaraénekesnői rangra emelték; 1881-ben Londonban Fidelióját ünnepelték, az ott időző Wagner pedig hallotta Sentáját s annyira el volt tőle ragadtatva, hogy meghívta Bayreuthba, ahol a nagy művésznő tíz évadon át énekelte Kundryt, Izoldát és Évát. De még Erzsébet, Venus, Ortrud, Sába királynője stb. szerepében is oly nagy volt, hogy II. Lajos bajor király is többízben meghívta azokra az operaelőadásokra, melyeket a közönség kizárásával, egyedül hallgatott meg. Malten Teréz 30 évi működés után, dicsőségének teljében, vonult vissza a színpadtól, mint a drezdai udvari színház örökös tagja.

**Max Chop**, a Signale (legismertebb német zenei lap) szerkesztője, Berlinben december 20-án meghalt. 68 évet élt; az opera irodalom nagy műveinek magyarázataival tette nevét híressé.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1930 — 404

## A Népművelési Bizottság 1930. évi hangversenyeinek műsortervezete*)

| Kelet | „A“ bérlet | „B“ bérlet | „C“ bérlet |
|---|---|---|---|
| Február 16-án vasárnap | | | Zenetörténeti est.<br>Mozart: Szerenád fúvóhangszerekre.<br>Brahms: D-dur szerenád.<br>Volkmann: *d*-moll szerenád.<br>Elgar: Szerenád vonóshangszerekre.<br>Strauss R.: Szerenád fúvóhangszerekre.<br>Karnagy Siklós Albert |
| Február 23-án vasárnap | Beethoven: VII. szimfónia<br>Gajári: Öreg csertő<br>Karnagy: Bor Dezső | | |
| Február 27-én csütörtökön **este 1/2 8 órakor** | | FARNADI EDITH<br>zongoraművésznő<br>és<br>S. GERVAY ERZSI<br>hangversenyénekesnő<br>zenekari estje<br>Karnagy: Bor Dezső | |
| Március 2-án vasárnap | | | A tánc<br>Karnagy: Bor Dezső |
| Március 9-én vasárnap | Beethoven: Prometheus — Nyitány<br>Beethoven: VIII. szimfónia<br>Karnagy: Vaszy Viktor | | |
| Március 16-án vasárnap | | Liszt:<br>Szent Erzsébet legendája az Egyetemi Énekkarok közreműködésével<br>Karnagy: Vaszy Viktor | |
| Március 23-án vasárnap | | | Weiner: Csongor és az ördögfiak<br>Siklós: Variációk (hegedű)<br>Rimszki-Korzakow: Scheherazade<br>Karnagy: Zsolt Nándor |
| Március 30-án vasárnap | Beethoven: III. Leonora — Nyitány<br>Beethoven: IX. szimfónia<br>Karnagy: Unger Ernő | | |
| Április 6-án vasárnap | | Goldmark-hangverseny<br>(a mester születésének 100-ik évfordulója alkalmából)<br>Karnagy: Bor Dezső | |
| Április 13-án vasárnap | | | Évadzáró díszhangverseny<br>Karnagy: Bor Dezső |

*) A műsortervezet változtatásának jogát fenntartjuk

C. bérlet — 1930 február 2-án, vasárnap — C. bérlet

**STRAUSS JÁNOS HANGVERSENY**

A. bérlet — 1930. január hó 27-én este 1/2 8 órakor — A. bérlet

# FELVINCI TAKÁCS ALICE

hegedűművésznő

és

# Dr. GYŐRI PÁL

hangversenyénekes

## zenekari estje

**A zenekari kíséretet a »Székesfővárosi Zenekar« adja**

**Vezényel: BOR DEZSŐ karnagy**

---

B. bérlet — 1930 február 9-én, vasárnap — B. bérlet

# MAHLER:
# III. szimfónia

KÖZREMŰKÖDNEK:

**NÉMETHY ELLA**
a m. kir. Operaház tagja

**PALESTRINA KÓRUS**
nőikara

**és a Wesselényi utcai polgári fiúiskola énekkara**

**Vezényel: UNGER ERNŐ karnagy**

**Jegyek 1 pengőtől 5 pengőig**

---

B. bérlet. — 1930 február 27-én este 1/2 8 órakor — B. bérlet.

# FARNADI EDITH

zongoraművésznő

és

# S. GERVAY ERZSI

hangversenyénekesnő

## zenekari estje

**A zenekari kíséretet a »Székesfővárosi Zenekar« adja**

**Vezényel: BOR DEZSŐ karnagy**

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA 1930 — 404

54145

# A ZENE

ALAPITOTTA: Dr. SEREGHY ELEMÉR

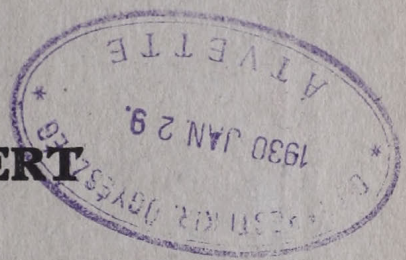

Szerkeszti

**SIKLÓS ALBERT**

**Budapest**
**XI. évfolyam, 9. szám**
**1930 február 1**

744

## TARTALOM

**Hangversenyműsoraink ismertetése. — SIKLÓS FERENC: A hangzófilm hangproblémái. — Mihalovich-emlékünnep a Zeneművészeti Főiskolán. — Mozart-repríz az Operában. — S. A.: A zene ókora. — HANGVERSENY-KRÓNIKA (Budapest, Róma). — SZÍNHÁZ. — MINDENFELŐL.**

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

# PESTI VIGADÓ

## BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA HANGVERSENYEI

## A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

### közreműködésével

**C.** bérlet.

**1930 február 2-án, vasárnap**

**STRAUSS JÁNOS-HANGVERSENY**

HALÁSZ GITTA és LAURISIN LAJOS
a m. kir. Operaház tagjai
közreműködésével

BUDAPESTI FÉRFI DALEGYLET
Vezényli: DÖTSCH KÁROLY karnagy

Karnagy: BOR DEZSŐ

**A műsort lásd a boríték hátsó belső oldalán**

**B.** bérlet.

**1930 február 9-én, vasárnap**

WAGNER: Rienzi — Nyitány

**MAHLER: III. szimfónia**

NÉMETHY ELLA
a m. kir. Operaház tagja,

a PALESTRINA KÓRUS nőikara és
a Wesselényi-utcai polg. fiúisk. énekkara
közreműködésével

**Felemelt helyárak**

Karnagy: UNGER ERNŐ

**C.** bérlet.

**1930 február 16-án, vasárnap**

**A SZERENÁD TÖRTÉNETE**

1. MOZART: B-dur fúvós szerenád
2. BRAHMS: D-dur szerenád
3. VOLKMANN: D-moll szerenád
4. ELGAR: Szerenád vonószenekarra
5. STRAUSS: Szerenád fúvószenekarra

Karnagy: SIKLÓS ALBERT

**A.** bérlet.

**1930 február 23-án, vasárnap**

Közreműködnek:
S. SZATHMÁRY MARGIT operaénekesnő,
S. MANNABERG RÓZSI zongoraművésznő és
a Koronaőr-utcai polg. leányiskola énekkara

1. BEETHOVEN: VII. szimfónia
2. WEBER: Agáta-ária a Bűvös vadász c. operából. Énekli SZATHMÁRY MARGIT operaénekesnő.

Szünet

3. HARMATH A.: Népdalfeldolgozások. Énekli a Kiskorona-utcai polgári leányiskola énekkara. *a)* Megállj, Megállj... *b)* Virágos kenderem... *c)* Kihajtottam...
4. BEETHOVEN: G-dur zongoraverseny. Előadja: MANNABERG RÓZSI zongoraművésznő
5. GÁJÁRI I.: Öreg csertő

Karnagy: BOR DEZSŐ

**A vasárnapi hangversenyek délután 5 órakor kezdődnek :-: Belépőjegy 80 fillértől 3 pengőig**

**B.** bérlet. **1930 február 27-én, csütörtökön este 1/2 8 órakor** **B.** bérlet.

**S. GERVAY ERZSI és FARNADI EDITH**

**hangversenyénekesnő** **zongoraművésznő**

**ZENEKARI ESTJE**

MŰSOR:

MOZART, LISZT, KODÁLY, MAHLER, STRAUSS: Áriák és dalok.

BEETHOVEN: G-dur zongoraverseny.
LISZT—BUSONI: Spanyol rapszódia.

Vezényel: BOR DEZSŐ karnagy.

**Belépőjegyek 1 pengőtől 5 pengőig**

**A Stamway sous-féle hangversenyzongorát KOHN ALBERT cég (IV., Bécsi-utca 3.) szállítja.**

54145

XI. évfolyam, 9. szám Budapest, 1930. február 1

# A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő: SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó: NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV. ker., Váci-utca 62. f. 1.
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

## HANGVERSENYMŰSORAINK ISMERTETÉSE

***

### A Székesfővárosi Zenekar VII-ik évadja

**Tizenkilencedik hangverseny. — 1930 február 2-án. — Vezényel: Bor Dezső**

**C bérlet.**

### STRAUSS JÁNOS-HANGVERSENY

*Halász Gitta* és *Laurisin Lajos*, a m. kir. Operaház tagjainak és a *Budapesti Férfi Dalegylet* közreműködésével.

**Strauss János** a Strauss-dinasztia legnépszerűbb tagja még édesatyját is túlszárnyalta pedig a mult század elején — 1804-ben — született *id. Strauss János*, az apa, hódította meg először Bécset, a mulató császárvárost dallamos keringőivel. Nagyszerűen fegyelmezett zenekarát 1825-ben alapította. Fokozatosan bővítve és kitűnő muzsikusokkal kiegészítve ez a tánczenekar oly népszerűségre tett szert, hogy 1833-ban már európai körútra indulhatott. Megfordult Párisban és Londonban is, mindenütt hírnevet és tekintélyes jövedelmet juttatva népszerű karnagyának. 1835-ben szerződtetik le Strauss Jánost zenekarával együtt az *udvari bálokon* való közreműködésre. Az idősebb Strauss János kompozíciói ma már alig ismertek, pedig a *Bajadér*-keringő, *Villamos szikrák*, *Cecilia*-keringő c. táncsorozatok, valamint indulói, francia négyesei, egyvelegei és polkái (csaknem 300 opus) valaha egész Bécset lázba ejtették.

Fia, *ifj. Strauss János*, már a negyvenes évek elején alapított egy atyja zenekarával párhuzamosan működő táncorkesztert, majd annak halála után, 1849-ben, mind a két zenekart vezényelte, felváltva. Igazi népszerűséget azonban kompozíciói biztosítottak neki. 479 műve közül a hires *Kék-Duna*-keringő, *Művészélet*, *A bécsi erdőség*, *Bécsi vér* stb. keringői osztrák népdalokká lettek. A hatvanas évek végétől egymásután írja meg operetteit; közülük az *Ezeregy éjszaka* (1871.), *Római karnevál* (1873.), *Denevér* (1874.), *A királyné csipkekendője* (1880.), *Egy éj velencében* (1883.), *A cigánybáró* (1885.) és *Pázmán lovag* (1892.) c. művei a legnépszerűbbek. Strauss keringői a császárváros fénykorának szimbólumai, a bécsi kedélyességnek, humornak és a romantikus természetimádatnak hangokba való átültetései. Speciális stílusuk van ezeknek a valcereknek, miknek kihatását a műzenében is megállapíthatjuk. A szimfónia és a szonátatételek menuettoinak lassú átalakulása keringővé — gondoljunk elsősorban két bécsi mester: *Brahms* és *Mahler* műveire — kétségkívül Strauss befolyásának tudható be.

1. *Egy éj Velencében* — Nyitány.
2. *Örüljetek az életnek* — Keringő.
3. *A cigánybáró belépője a Cigánybáró c. operettből.* Énekli *Laurisin Lajos.*
4. *Adél áriája a Denevér c. operettből.* — Énekli *Halász Gitta.*
5. *Kettős a Cigánybáró c. operettből.* Éneklik *Halász Gitta* és *Laurisin Lajos.*
6. *Matuzsálem herceg* — Nyitány.

Szünet.



LAURISIN LAJOS
a m. kir. Opera tagja



HALÁSZ GITTA
a m. kir. Opera tagja

7. *Gondoladal az Egy éj Velencében c. operettből.* Énekli *Laurisin Lajos.*
8. *a) Májusi bor* — Nyitány.
   *b) Terefere (Tritsch-Tratsch).* Galopp.
9. *Balletzene a Pázmán lovag c. vígoperából. a)* keringő, *b)* polka, *c)* csárdás.
10. *A szép kék Dunán* — Keringő. Énekli a *Budapesti Férfi Dalegylet.* Vezényli *Dötsch Károly* karnagy.

*

**Huszadik hangverseny. — 1930 február 9-én. — Vezényel: Unger Ernő**

**B bérlet.**

## MAHLER: III. SZIMFÓNIA

*Némethy Ella,* a m. kir. Opera tagja, a *Palestrina-kórus női kara* és a *Wesselényi-utcai polgári fiúiskola énekkara* közreműködésével.

**Mahler** Gusztáv egyike a legérdekesebb művészi egyéniségeknek. Mint karmester — minden idegessége és szertelen túlfűtöttsége mellett is — a mult századvégi legelső orkeszterművészek közé sorolható, *Richter, Nikisch, Löwe* és *Mottl* mellé; mint komponista ma talán népszerűbb, mint valaha, hiszen sok esztétikus Mahler szimfóniáiban fedezi fel a modern *expresszionizmus* csíráit. Kétségtelen, hogy Mahler szimfóniái ma, Strauss Richárd és Stravinszky diadalának fényében több megértésre találnak, mint a mult század utolsó évtizedeiben, amikor még csak egy nagyon kis lelkes tábor tartott ki Bécsben Mahler agyonszidalmazott, sőt sokszor kifütyült művei mellett.

Ezek a szimfóniák egészen különös, egyéni alkotások. Ha közelebb akarunk hozzájuk férkőzni, nem szabad Beethoven szimfóniáira gondolnunk, de még a romantikusok — *Schuman, Mendelssohn, Schubert, Volkmann, Brahms* — szimfónikus műveire sem. A »Mahler-szimfónia« már külső kereteiben is szakít a hagyományos négytételes beosztással; vannak öt-hat, sőt héttételes szimfóniái, melyekben a legjellegzetesebb formának, a szonátaformának legtöbbször még külső nyomait sem fedezhetjük fel. Tematikus anyaguk is egészen sajátos: maguk a témák egyenkint rendszerint jelentéktelenek s csak kidolgozásukkal kapnak súlyt. Mahlernél nem a dallam a lényeges, hanem az a szimbolika, amit a dallam képvisel. Valami furcsa heterofón őserő tombol, feszül minden ópuszában: motívumok kergetik egymást, szeszélyesen, látszólag összefüggés nélkül, témák halmozódnak egymás tetejébe rendszer és okszerűség nélkül, hangszercsoportok felelgetnek, néha énekhangok szólalnak meg, anélkül, hogy ebben a tarka össze-visszaságban megtudnók fejteni az örök rejtvényt: mire gondolt a komponista, mi célja volt vele, hova ragadta csodálatosan szárnyaló fantáziája? Partitúráinak lapozgatása közben, ha sokszor megdöbbentenek is nála bizonyos primitív, barbár, sokszor dadogó gondolatmenetek, egyet nem lehet tőlük elvitatni: azt a bizonyos geniális vonást, mely minden tételén átvonul. Témáit bizony nem nagyon válogatta. Triviális, sokszor jelentéktelen, majd Brucknerre és Wagnerre valló reminiszcenciákra úton-útfélen akadhatunk műveiben; de nála a melódia, a téma nem is végcél, csak eszköz annak a célnak szolgálatában, mely érzések és szimbolikus gondolatok legmélyebb kifejezését akarja elérni. Sokszor tapasztaljuk nála, hogy mondanivalója szétforgácsolódik, mert oly intenzív erőt fejt ki arra, hogy a tétel hangulatát leszögezze, hogy már nem is jut energiája gondolatainak szisztematikus elrendezéséhez. Ami pedig zenekari technikáját illeti, arról a legnagyobb csodálattal beszélhetünk. Takarékosabb eszközökkel hangulatokat alig tudott valaki nálánál jobban megrögzíteni, hangfestő technikája pedig vetekedik a legnagyobb mesterek hangszerelési művészetével.

Kilenc szimfóniát írt Mahler; íme hangnemeik és keletkezési idejük:

I. *D*-dur (1891.). Ezt Budapesten írta, mint operánk igazgatója. (1888—1891.)
II. *c*-moll (1895.).
III. *d*-moll (1896.). Programszimfóniának is nevezik.
IV. *G*-dur (1901.).
V. *cisz*-moll (1904.).
VI. *a*-moll (1906.). Tragikus szimfónia.
VII. *e*-moll (1908.).
VIII. *Esz*-dur (1910.). Kéttételes mű, szólókkal és énekkarral.
IX. *D*-dur (1912.). Ezt Mahler hagyatékában találták.

Ide sorolhatók még: *Das Lied von der Erde* c. szimfónikus műve (kínai szövegekre tenór- és althangra zenekarral) és *Das klagende Lied* c. szimfónikus elégiája, szólókkal ének- és zenekarra.

A most előadásra kerülő *harmadik* szimfónia két részre oszlik. Az első rész: csak a nagy dimenziójú *első* tétel; a második rész: a többi *öt* tétel. Mondják, hogy Mahler a mű kéziratában mind a hat tételnek külön címet adott, sőt az egész szimfóniát is ez alá a gyüjtőcím alá foglalta: »*Meine fröhliche Wissenschaft.*« Később azonban meggondolta a dolgot és törülte e feliratokat. Pedig segítségükkel sokszor közelebb férkőzhetünk a tételek tartalmához. Az első tételnek például ez volt az eredeti címe: *Pán felébred és a nyár győzelmesen bevonul.* A második rész tételei a következő alcímeket kapták: 1. *Amit a mezők virágai mesélnek.* 2. *Amit az erdő állatai mesélnek.* 3. *Amit az ember mesél.* 4. *Amit az ég angyalai mesélnek.* 5. *Amit az örök szerelem mesél.*

Nyolc kürt *unisono* témájával kezdődik az első tétel. (A téma veszedelmesen emlékeztet *Brahms* gyönyörű *c*-moll szimfóniája utolsó tételének főtémájára.) Halk üstdob tremolo után váratlanul a puzónok ünnepélyes komor, gyászindulószerű motívumát halljuk, melybe érdekesen szövődik a fagótok trillás motívuma. Közben a trombita felbontott szeptimakkordos fanfár-motívummal egészíti ki a tematikus anyagot. Ezalatt a kürtök ismét összeszedték magukat és most egy triolás (Mendelssohn-ízű) motívummal lépnek be, hogy újabb élénkséget kölcsönözzenek a következő epizódnak. Az óboa panaszos dalát egy hegedű vigasztnyujtó témája váltja fel. De ismét elborul a láthatár. Megint megszólalnak a *marcia funebre* komor hangzatai; most a puzónokat klarinétok és fagótok egészítik ki. A következő epizódnak már kidolgozási jellege van, anélkül, hogy szabályszerű »Durchführung« lenne. Induló ritmusa van az óboa előbbi panaszos dalának, de most *F*-dúrban, az üstdob markáns basszusaival támogatva. A bekövetkező hatalmas emelkedés célja előkészíteni a tétel kulminációs pontját, melyben a komponista egyszerre lépteti be mind a három témát: a hegedűk meleg dallamos kantilénáját, a kürtöknek a bevezetés-

ben harsogtatott daliás *unisono*-ját valamint a puzónok tizenhatodos akkordismétléseit. Rövid átvezető téma után megint felharsannak a trombiták felbontott szeptimakkordos triolái, majd egy energikus motívum, melyet a fúvók tremolói támasztanak alá. Ragyogóan hangszerelt, trillákkal tarkított epizódtéma után lép fel egy *Gesz*-dúr téma a kürtökben. Ismét visszatér az indulóritmus előbb a mély vonósokban, majd hatalmas fokozásban a kürtök és a fafúvók témáiban, melyet a hegedűk tizenhatodos skálaszerű ellenpontozással kísérnek az ütőhangszerektől támogatva. Most *reprise*-féle formában visszatér a kürtök bevezető *unisono* témája, majd a puzónok lassú, szaggatott gyászindulója. De a tempo egyre izgatottabb lesz, egyre gyorsul, mindig több és több téma szól bele, míg a kóda újjongó örömrivalgással üdvözli a nyár eljövetelét, a feltámadást, az életadó csillogó napsugárt.

Kedves, behízelgő barokk menuetto a *második tétel:* a mezei virágok meséje. Előbb az óboa intonálja a témát a mélyhegedűk és gordonkák *pizzicato* kíséretével. Majd a hegedűk veszik át a vezetést, mialatt a hárfa gondoskodik a nyolcadkíséretről. A trióban triolás hangzatismétlésekkel jelentkezik egy élénkebb molltéma, mintha meleg szellő simogatná az érett kalásztengert. Kétszer váltakozik a trio a fődalformával, mire az érdekesen hangzó kódában csendül ki a tétel motívumainak felbontása közben.



NÉMETHY ELLA
a m. kir. Opera tagja



UNGER ERNŐ karnagy
a Zeneművészeti Főiskola tanára

Kétnegyedes *scherzo* a harmadik tétel: ismét *pizzicato*-kíséret, mely fölé stilizált madárhangok kerültek: a fürjnek, a kakuknak és a kuviknak fecsegése. A trióban a hangulat élénkebb. A hegedűk figurái siettetik a tempót. Kedélyes szamárordítás hallik, melybe szellemesen kotnyeleskednek a madarak trillái. A fődalforma variált visszatérése után lassan elhallgat minden, megszűnik minden mozgás, csak egy postakürt édes dallama hallatszik a távolból. Régimódi, biedermeieres hangulat, nem éppen irónikus célzat nélkül! A dallam egyre közeledik. A zenekarban felbukkannak a *scherzo* főtémájának motívumtöredékei. Közben ismét eltávolodik a postakürt édeskés hangja s a zenekarban váratlanul felcsillan a régi monarchia hadseregének ismert »takarodó«-ja, mely a *scherzo* visszatérését közvetlenül készíti elő. A kódában pillanatra még egyszer visszatér a postakürt dala, de ezt a zajos *stretta* — hárfaglisszandóktól és fanfároktól kísérve — gyorsan kettészakítja.

*Nietzsche* »Also sprach Zarathustra«-jának egyik hangulatos versét használta

fel Mahler a következő tétel altszólójában. Ez a tétel egyáltalában nem szimfónikus. Mint külön dal is megállaná helyét, hiszen alig köti valami tematikus tartalom a többi tételhez.

»Ember vigyázz! Figyelj! Mit suttog az éjfél? Mély álomból ébredtem. A világ oly mély. De bánatunk is mély és az enyészet örök.«

Előbb az éjszaka titokzatosságát festi a komponista, hosszan kitartott orgonaponttal. Majd az álomból ébredést ecseteli találó színekkel. Fájdalmas motívum szimbolizálja a bánatot, majd rövid derűs színek után, ismét visszatérnek az éjszaka titokzatos komor harmóniái s a tétel a basszusok kitartott egészhangjegyeivel végződik.

Ebbe a tételbe kapcsolódik bele *attacca*-szerűen az ötödik. Harangzúgás, gyermekkar és női kar egészíti ki a zenekar színeit. Két téma halad egymás mellett, egyiket a fúvókar intonálja, a másikat a női kar. Majd egy koráltémát hallunk, melyet szellemes ellenponttal támogat a vonósok kara. A *reprise*-ben ismét a női kar intonálja a főtémát, mely éterikus *F*-dur, *d*-moll és *g*-moll akkordok változatos sorában csendül ki.

Megszakítás nélkül következik az *utolsó* tétel. Ünnepélyes, komoly igen nemes témát hallunk a hegedűk *G*-húrjain, háromszakaszos dalformát, melynek középtételében a gordonkák hangja lép előtérbe. Csak a visszatérésnél szólalnak meg a fuvolák és óboák, majd a klarinét, a kürt és a fagót veszi át a főtéma motívumait, hogy hatalmas *crescendo*val készítse elő a trombiták érces szavát. Midőn a komponista ismét visszamodulál a főhangnembe, a puzónok is belépnek, hogy a hangulat ünnepélyességét fokozzák. A hegedűk tremolói egyre magasabbra szárnyalnak ; a kürt még egyszer eldalolja a kezdő téma periódusát és a tétel lélekemelő és kiengesztelő konszonáns *D*-dur harmóniákkal zárul.

SIKLÓS FERENC:
filmrendező

## A HANGZÓFILM HANGPROBLÉMÁI

Közel egy esztendeje cikket írtam »*A Zené*«-ben a hangzófilm várható problémáiról, a zenével és zenészekkel kapcsolatban. A cikk megjelenési dátuma jóval megelőzte a hangzófilm első európai bemutatóját és azóta már bekövetkezett, valósággá vált, ami akkor még jóslás volt és mosolyt váltott ki az optimistábbakból. A hangzófilm valóban elöntötte Magyarországot is, az összes nagy mozgóképszínházat ellátták már a hangok mechanikus leadógépével, a kisebb mozik átalakulási folyamata ma is tart, a zenészek — sajnos — tényleg elvesztették kenyerüket és alkalmazási lehetőségük centralizálódott — az atelierkba. A komponistáknak valóban új terük nyílt, új műfajuk keletkezett : a *filmzene.*

Csak egy jóslatom nem vált be, egyetlen reményem, az egyetlen többlet, amit számomra a hangzófilm hozhatott volna : *a tökéletes, ideális kísérőzenét hiába vártam.*

*

Mert egyébként minden egyéb *rossz*, amit hozott. Nem is vártam pillanatig sem, hogy előbbreviheti a filmművészet ügyét. *A tökéletesedés útja semmiképpen sem a beszéden keresztül vezet.* A filmnek arra nincs szüksége. Most sikerült elvenni a közönségtől az egyetlen fantáziát izgató szórakozását és sikerült elvenni a filmtől a néma kifejezés költészetét, a térben és időben független történési lehetőséget. És adtak helyettük »hangot«, beszédet, — fülsiketítő lármát, »természetes« zörejeket.

Újabb lépés a naturalizálás felé . . . (A művészet mindig veszélyes talajon jár, amikor a »hamisítatlan valóság-ábrázolással« kokettál. Esetleg megszűnik művészet lenni . . .) Naturalizálás? Még hagyján. Azonban *természetes hangok címén olyan dobhártyát szaggató zaj van a mozikban, hogy ember legyen, aki kitartja bent a két órát.*

*

Az emberek többé nem pihenni járnak a mozikba (ahogy én pihenni járok a képtárakba). Pedig a nagy népszerűség *másik* titka ez az idegekre gyakorolt megnyugtatás volt. (Az *egyik*, mint említettem, a fantázia — szárnyaltatási képessége.) A hangzófilm fáraszt! . . .

*

Már Amerika is rájön lassan. Los Angelesben, Csikágóban, New-Orleansban, Bosztonban, Baltimorében és még sok városban megtörtént, hogy visszaállították a mozizenekart. A közönség kívánta. Londonban az egyik legnagyobb mozgóképszínház hatalmas fényreklámon hirdeti: »*Itt eleven zenekar játszik*«.

Ezek a hírek már halvány reménysugarak. De csak *visszatérések* a régi jóhoz. Mert az új-rosszban benne van az összes mozi. Hogy miért? Senki sem tudja. A hangzófilmen eddig még egy filmgyár sem keresett. Elvetettek valamit, ami jó, ami fejlődésképes, ami — művészet. A hangzófilm kedvéért, ami tökéletlen torzszülött, nem is nagyon fejlődésképes és aminek a gyártásához nincs is elég pénzük. A némafilmnek tényleg nincs ma publikuma. Ennyit elértek. A hangzófilmnek van, először, másodszor, harmadszor már alig . . . Hamar megúnják. *Itt a krízis.*

*

A némafilmet tényleg megölték. Azok, akik eddig belőle éltek. Külföldön már nem is beszélnek róla. *A legnagyobb zeneiskolákban tanítják a »filmzené«-t.* Külön esztétikája termett. Berlinben *Hindemith* tart előadásokat róla. (Tudtommal még sohasem írt filmzenét.) Csak ne legyen késő, mire a növendékek abszolválnak . . .

*

Minden cikkemben, előadásomban hangoztattam, hogy a beszéd hamarosan el fog tűnni a filmekből. Nincs jogosultságuk a dialógusoknak. Ellenben azt hittem, hogy a szinkromizált kísérőzene: örök. *Ma már ebben is kételkedem.* Nem tudták tökéletesíteni — technikailag. *A hangzófilm nem fejlődött az utolsó húsz esztendőben semmit*, kivéve az elektromosság körébe eső részét.

*

Mert a hangzófilm nem új találmány. A század legelején már *Edison* összekapcsolta a gramofónt a filmleadógéppel. Aztán elaludt a dolog. De a kísérletezések tovább folytak a laboratóriumok ajtajai mögött. 1927-ig tizennyolc különböző szabadalmat jelentettek be. Ezek már nem lemezzel kísérleteztek, hanem *fotografikus úton* találtak megoldást. (Az elsők között volt a mi *Mihály* Dénesünk!) A hangábrákat fényképezték. A 18 különféle szabadalom (ez ölte meg aztán a filmszakmát!) úgy keletkezett, hogy egyik a filmszalag baloldalán, a másik a jobbon, egyik a perforáción belül, a másik kívül, félmilliméterrel szélesebb vagy keskenyebb hangdiagrammot készített, ez a transverzális, az az intenzitásos szisztémát részesítette előnyben. Amikor mindez meg volt, akkor a *tizenkilencediknek* (»Vitaphone Co.«) egyszerre eszébe jutott Edison lemezes, gramofónszisztémája és piacra dobta másfél évvel ezelőtt a »Jazz-Singer«-t és a»Singing Fool«-t. (Edison óta mindössze két segédeszközben fejlődött a gramofónközvetítés: 1. abban, hogy elektromos úton lehet a lemezes felvételt megcsinálni, 2. a rádió hozta: a hangszórót.) A két filmnek nagy sikere volt, erre aztán kiugrott a többi 18 szabadalom is.

*Anélkül, hogy a laboratóriumok érettnek minősítették volna* arra, hogy a publikum elé vihessék.

És azóta sem fejlődött a hangzófilm . . .

*

Tulajdonképen *két főrendszer van : egyik a gramofónlemezes, másik a filmre fotografált hangábrás* (fotocellás). Ez utóbbinak két fontosabb alrendszere : *az intenzitásos* (1. ábra) *és a transverzális* (2. ábra) eljárás. Az intenzitásos hangdiagramm világosabb és sötétebb csíkok rendszertelen egymásutánja és azon alapul, hogy egy egészen keskeny résen a hangmagasságra reagáló lámpácska hol erősebben, hol gyengébben világítja meg a futó filmet. A transverzális ezzel szemben egyszínben fotografálja a *rezgéskilengéseket.*

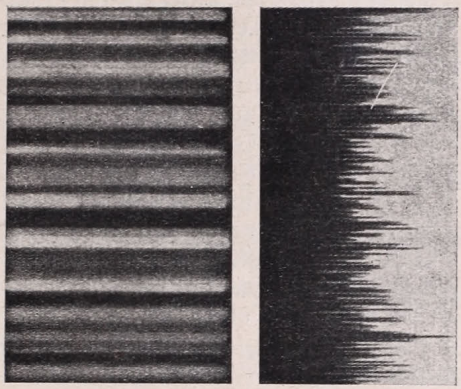

1. Intenzitásos 2. Transverzális hangdiagramm a filmen. (Erős nagyítás.)

*Mindhárom főrendszernek megvan a maga egyéni hibája.* A lemez nem alkalmas egyidejű felvételekre, mert a filmszalagot meg kell vágni (montage), a lemezt pedig csak törni lehet, vágni nem. Így vagy tudom teljes egészében használni a lemezt, illetve az egyidejűleg felvett filmet, vagy eldobhatom. Részeket nem lehet kivenni belőle.

*A transverzális* eljárás hibája, hogy az alig két és fél mm. szélességű »hangcsík«-on a nagyon magas hangok (amikor a kilengés nagy) esetleg nem férnek el.

Legjobb még *az intenzitásos* eljárás, ha — az a bizonyos lámpácska megbízhatóan pislákol . . .

*

Azonban ezek még a kisebb bajok. Most érkeztünk el a súlyosakhoz, amiken a jövőben is nehezen lehet javítani. (Természetesen csak röviden és népszerűen érinthetem ezeket a fizikai kéréseket.) *Miért olyan káotikus hangzavar a hangzófilm zenei része és miért olyan torzított az emberi hang?*

A legtökéletesebb hangfelvevőgép (a Western) is csupán tízszeres hangrezgés-különbségeket képes felvenni. Tehát, ha szükségem van olyan hangok felvételére, amelyek mp-i rezgésszáma 1000, úgy a felső határ, ameddig felvevőképes a gépem : 10.000. Tehát a hangskála nem „fér el" a filmen. Az emberi hang, a felső- és szinezőhangokkal, átlag 16.000 rezgésszámú mp-ként! A felvétel három különböző forumán ebből összesen 4—6000 rezgés »lekopik«. A leadás is torzít. Ezért halljuk a »csengő női hangokat« baritonális színezettel. (Az emberi *alaphang* 1000 rezgésszám alatt van. De 6000 rezgésre van szükségem már ahhoz, hogy a rokon hangokat, mint a *p* és *b* vagy *d* és *t megkülönböztetni tudjam* és 16.000 rezgésszámra ahhoz, hogy a felső- és színezőhangokat megkapjam, tehát *felismerjem*, hogy most X. Y. úr vagy hölgy beszél, illetve énekel.) A beszélőfilm természetesen a beszédet adja vissza legkevésbbé hűen és tapasztalatból

tudom, hogy a filmszinészek hangja, akiket személyesen ismerek, mennyire felismerhetetlen. A hegedű hangja trombitaszerűen szól, de ha a felvételnél súlyt helyezek arra, hogy a hegedű *színét* megkapjam, akkor a zenekar üstdobosa vért izzadhat a közönség mégsem fogja hallani a dobütéseket. (L. fent.) Mindez a mai fogalmak szerinti legjobb felvevőgépre vonatkozik, a kevésbbé érzékeny gépek (pl. a Gerard-féle) csupán 3½-szeres rezgésdifferenciát képesek megörökíteni! (Tehát, ha véletlenül a »*kontra C*« mélységére van szükségem, amely 33 rezgésszám körüli, akkor a felső határ 115 rezgésszám (nem is két oktáv!), amelyre még a Gerard-gép reagál. Ezek a gépek nemcsak arra alkalmatlanok, hogy a hangszerek vagy emberi hangok színét visszaadják, hanem arra is, hogy az emberi alaphang (!) alsó és felső határát egyidőben érzékeljék. Ennyit a gépekről.

A másik súlyos probléma, amelyen a laboratóriumok képtelenek javítani, hogy *a filmszalag emulziójának érzékenysége alacsonyfokú a hangfelvételre.* Hatalmas felerősítés lenne szükséges ahhoz, hogy a mély hangokat ugyanolyan dinamikával halljuk, mint a magasakat. Ez *a dinamikai arányszám* óriásira nő már olyan kis rezgésdifferenciánál is, mint a 64-es (a gordonka legmélyebb hangja) és az 1500-as (alig magasabb az emberi hangnál; a hegedű, fuvola stb. hangja). A 64—1500 rezgésszám között az arányszám 1 : 1,000.000. Tehát a 64-es hangot egymilliószorosra kellene felerősítenem, hogy a visszaadásnál ugyanolyan dinamikával halljam, mint az 1500-ast.

*

Mindez az egyidejű felvételekre vonatkozik. Csekély vigaszú segítség, hogy a *beszédet mindig függetlenül a kísérőzenétől veszik fel.* Mert *kétféle felvétel van : a szinkron,* amikor a képpel együtt örökítik meg a hangot (pl. a beszédet) és a *szinkronizált,* amikor utólag (stopperórával) egyidejűsítik a készen levő képhez a hangot (pl. a kísérőzenét).

*

A hangzófilm rengeteg művészi és technikai problémája nem tartozik ide. A zenei vonatkozásúakból még annyit, hogy a közönség füléhez gyakran *kétszeres mechanizálás* útján kerül a hang. Ennek sok oka van. Egyik, hogy a visszadás *ma még* a gramofónlemezről tökéletesebb. Viszont a lemez nem alkalmas szinkronfelvételekre (mert nem lehet »vágni«). Tehát az eljárás az, hogy a fotocellás-szisztémával, — a képpel egyidejűen, — filmre fotografálják a hangábrákat és ezt, a kísérőzenével együtt, *belejátszatják a gramofónfelvételbe.*

Az is gyakori, a takarékosság szempontjából, hogy nem szerződtetnek zenekart, ha nem föltétlenül szükséges, *hanem kész gramofónlemezeket állítanak össze* és ezekből csinálnak újabbakat, vagy ezeknek hangját fotografálják a filmszalag szélére, a film kísérőzenéjeként. Az elv itt az, hogy miért játszassa el zenekarral a gyáros az »Egmont-nyitány« felét vagy harmadát (amennyi kell), amikor ez ötven különféle zenekartól kapható lemezen. Miért ne játsszék Furtwängler Hollywoodban?!

A gyárosoknak nem szerez álmatlan éjszakát, hogy az ilyen kétszeres, sőt háromszoros mechanizálásnál *a hangok színe ugyanennyiszer szenved kopást!*

*

Általában a takarékosság, természetesen, az üzletemberek főszempontja. Ezért nem fog a közönség elé még annyira tökéletes hangú film sem kerülni, amilyet *elvben* lehetséges lenne előállítani.

A föntebb elsoroltak pedig elvi akadályok! Egyelőre a hangzófilmnek a torka véres!

*

Hogy mit hoz a jövő? Ha a közönség megunja a hangzavart és *visszaköveteli a néma filmet*, akkor kénytelenek lesznek vissza is adni. (Bár nehéz már a visszatérés! Tönkremenne az egész filmszakma!)

Ha kiböjtöli a publikum a tökéletesítés hosszú-hosszú idejét, illetve szorgalmasan látogatja a rossz hangzófilmeket is, akkor megmarad.

Vagy a plasztikus és színesfilm?! Valami egészen új, egészen más!?

Ki tud itt jósolni?! . . .

## MIHALOVICH EMLÉKÜNNEP

zajlott el a mult vasárnap délelőtt a Zeneművészeti Főiskolán. *Mihalovich* Ödönt, a Főiskola alapítóját, egykori igazgatóját, majd örökös elnökét az elmult évadban temették el a zenésztársadalom nagy részvéte mellett az intézet előcsarnokából. A kitűnően rendezett ünnepi hangverseny méltó volt az elhúnyt Mester emlékéhez. Délszaki növények és pálmák díszítették a fényesen kivilágított termet; előkelő ünneplő hangulatú közönség foglalt helyet a földszint első széksoraiban és a középerkélyen. Megjelentek *Zichy* János gróf, az egykori kultuszminiszter, *Berzeviczy* Albert, a Tudományos Akadémia elnöke, *Petrovich* Elek, a Szépművészeti Múzeum igazgatója, *Kertész* K. Róbert államtitkár, *Radnai* Miklós, az Opera igazgatója, *Jeszenszky* Sándor miniszteri tanácsos, *Hevesi* Sándor, a Nemzeti Színház igazgatója, a Zeneművészeti Főiskola tanári kara *Hubay* Jenő főigazgató vezetésével és még sokan, Mihalovich Ödön barátai és tisztelői táborából.

A »Toldi« poétikus előjátéka vezette be a műsort. Az utolsó akkordok elhangzása után lépett *Apponyi* Albert gróf a dobogóra, hogy emlékbeszédet mondjon néhai barátja fölött. A világszerte mély tisztelettel körülrajongott ősz politikus láttára a közönség mintegy megbűvölve emelkedett fel helyéről, hogy hosszantartó tomboló tapsorkánnal üdvözölje a nemes barátot, a zene őszinte rajongóját, a magyar zenekultúra egyik legerősebb támaszát. *Apponyi* gróf percekig állott némán helyén, majd az ünneplés elcsendesedésével a következő bölcs, igaz emberi érzésekkel telített beszédet intézte áhitatos csendben figyelő hallgatóságához:

»Mélyen tisztelt ünneplő gyülekezet! Nem könnyű feladat nekem, akit 60 évig tartott benső barátság fűzött ahhoz a férfiúhoz, akinek emlékét ma üljük, róla alkalmi beszédben megemlékezni. Én, aki tanuja voltam az ő magas aspirációinak, szárnyaló reményeinek, néha felcsillámló sikereinek, gyakori csalódásainak; én, aki közelről láttam azt az energiát, csüggedetlen munkakedvet és tántoríthatatlan kötelességérzést, melyet a lelki diszpoziciók hullámzása nem érintett s aki ismertem azt az erőteljes egyéniséget, amely felsőbbséges humorral és nyugodt önérzettel tudott az események benyomásai fölé emelkedni és így a benső harmóniát megőrizni, mindaddig, míg a fizikai összeomlás nem gyengítette a lelki életet is: én nehezen tudok róla akadémikus tárgyilagossággal szólni, amilyen a szokásnak és a távolállók hangulatának megfelelne.

De talán itt és ma, nincsenek távolállók; ebben a teremben, ebben az épületben ilyent nehezen képzelhetek. Nemcsak az ő zenei alkotásai szólnak hozzánk ennél az alkalomnál, de róla beszélnek és fognak beszélni mindenkor ennek a háznak falai és termei és a kultúra, amely innen kiárad, mert hogy mindez megvan, abban az ő egyéniségének döntő jelentőségű súlya volt.

Egyéniségének, mondám; nemcsak munkájának, de egyéniségének is, sőt főleg ennek. Ez az egyéniség pedig ugyanazzal a tisztasággal domborodik ki a zeneszerzőben és a zeneakadémiai igazgatóban. Sablónos emlékbeszéd elválasztaná benne ezt a két minőséget és mindegyiket külön tárgyalná. De én ilyen különválasztást nem teszek, nem is tehetek; a kétféle működésnek sikere lehetett különböző, az elismerés az igazgató iránt lehetett általánosabb, mint amilyenben a nem eléggé méltányolt zeneszerző

részesült; de az, ami mindkét minőségében a döntő erő volt, az, ami egyéniségére rányomta a bélyeget, egy és ugyanaz a vonás: a megalkuvást nem ismerő művészi becsületesség. Szerzeményeiben nem ismert más vezércsillagot, mint saját meggyőződését, a sikerrel kacérkodó melléktekintetek nem férkőztek lelkéhez; mint igazgató pedig szembe tudott szállani minden előítélettel, érdekszövetséggel, ha kellett népszerűtlenséggel, ha az a cél, amelyet magának kitűzött, az a hivatás, amelyet vállalt, t. i. a magyar zenei tehetség teljes kibontakozása és magas kultúrszínvonalra emelése, tudományos alapjának megteremtése ezt így kívánta.

Hogy zeneakadémiánk e nagy hivatás teljesítésére alkalmassá lett és azt teljesítette is, egyenesen neki — és tüzetesen ennek a tulajdonságának köszönhető. Ma már kevesen emlékeznek vissza azokra a vajúdásokra, amelyeken az intézet átment, míglen a befejezettségnek és fegyelmezett, következetes működésének azt a fokát elérte, amelyen ma áll, mint a nemzet kultúréletének egy olyan tényezője, amelynek hiányzását el se tudjuk képzelni. De én mindezeket láttam, leküzdésükben, mint az 1880-ban kinevezett igazgatótanács tagjának némi részem is volt. Ekkor Mihalovichot is csak az igazgatósági tagság fűzte az intézethez. Ennek azonban az első pillanattól kezdve lelke és az alelnökké kinevezett, kegyeletes emlékünkben levő *Végh* János barátunkkal együtt, valóságos irányítója volt. Az akadémia három nagy név fényében született meg: *Liszt* Ferenc, *Erkel* Ferenc és *Volkmann* Róbert voltak első vezetői. A lángész azonban nem jár mindig együtt a fegyelmezésnek, a rendszeres oktató és irányító munkának, a betolakodó hivatlanok távoltartásának és ebből eredő kellemetlenségek elviselésének azzal a képességével, mely egy ilyen intézet vezetőjénél gyakorlati szükség. A géniusz sokszor hadilábon áll az élet ezen elutasíthatatlan követelményeivel. Ama ragyogó hármas csillagzat sem érezte magát otthon ezeknek a nehézségeknek terén. Ki is várhatta azt Liszt Ferenctől, akinek különben pedagógiai genialitása kétségen felül állott és nálunk is maradandó nyomokat hagyott, hogy egy tündöklő zenei pályának estéjén az igazgatás szürke napi feladatába merüljön el? Tőle nagy impulzusok jöhettek — és jöttek, de a szükséges ridegséget ő nem képviselte, az igavonást ő nem vállalhatta. Erkel Ferenc is túl volt már azon a koron, amelyben a feladatoknak ez a része teljesíthető. Volkmann Róbertről nem is szólva, akinek magába zárkózott egyéniségét idegenül érintette a külvilág minden szele. Az ebből eredő hiányosságok orvoslására lett volna hivatva az előbb említett igazgatótanács, melynek legjobb oldala az volt, hogy Mihalovich Ödön és Végh János vitték ebben az iránytadó szerepet, bennük pedig Liszt Ferenc tökéletesen megbízott. De az igazi megoldás mégis csak az volt, mikor az igazgatás az arra hivatott fiatal erőknek kezébe került és az az erő, a dilettantizmus minden beavatkozása nélkül, teljes egyéni felelősséggel, a maga egész énjének belevitelével, szabadon érvényesülhetett. Ez a fiatal erő, amely magában egyesítette a legmagasabb művészi ideálok látását, átérzését és szuggesztív hatóképességét, a fegyelmezés vasakaratával és a tisztes munka tudásával épúgy, mint lelkiismeretességével, főleg pedig a puritán jellem megközelíthetetlenségével és abszolút önzetlenségével: ez a fiatal erő *Mihalovich* Ödön volt.

Melléktekinteteket nem ismert, népszerűséggel nem gondolt, ridegnek mutatkozott. Hát bizony eleinte és jó sokáig nem szerették. Őt tették felelőssé — mégpedig teljes joggal — nagyképességű idegen tanerők meghívásáért, mely szükséges volt, ameddig hasonló minőségűekkel itthon nem rendelkeztünk, melyért azonban természetszerűen megnehezteltek azok, akik magukat jogtalanul mellőzötteknek hitték és akik mindegyikének voltak sajtóbeli összeköttetéseik. De hol volnánk zenei fejlődésünkkel egy *Kössler* János, egy *Popper* Dávid alapvető munkája nélkül? Ma ezt mindenki elismeri; de akkor zúgott a vihar a berkekben és erős akarat kellett ahhoz, hogy vele szembeszálljunk.

Tehát Mihalovich akkor nem volt népszerű az intézeten kívül és alig volt az az intézeten belül. Mert ott erős fegyelmet tartott, komoly munkát követelt mindenkitől és nem tűrte, hogy valaki, ősi magyar szokás szerint, könnyebb végét vegye a dolgoknak. Voltak azonban megértő, lelkes munkatársai, kik méltán osztoznak vele az elért nagy eredmény dicsőségében; elég a *Hubay—Kössler—Popper* hármas csillagzatra rámutatnunk és a tanári kar más jeleseire, akiket megnevez a Zeneakadémia krónikája. Ezt az együttműködést az ő szelleme irányította és puritán egyénisége kezdettől fogva imponált mindenkinek. Mikor azután kibontakoztak az eredmények, mikor megjelentek a közönség előtt a szigorú munka eredményei: a művészi egyéniségekké érlelt ifjú tehetségek, melyeknek raját bocsátotta az országba és az egész művelt világba ez az intézet, mikor kiderült, hogy itt megvalósult zenei kultúránk önállósága és folytonossága, hogy a zenepedagógia terén önmagunkat fenntartani és fejleszteni képesek lettünk, hogy zenekari, kamarazenei, operai életünket önállóan táplálni bírjuk, hogy a zeneművészet terén egyenrangúakká lettünk a nagy európai kultúrnemzetekkel és annyit adunk nekik, amennyit

tőlük veszünk és mikor annak öntudatára ébredünk, hogy mindez nem volna *Mihalovich* intranzigens jelleme s a belőle kiáradó komolyság nélkül ; mikor az intézet belső életében évtizedeken át tanui voltak tanárok és növendékek annak a megalkuvást és kicsuszamlást nem ismerő puritán erkölcsnek, annak a fölényes részrehajlatlanságnak, mely protekciót, előszeretetet, ellenszenvet nem ismert az intézet vezetésében és mikor sokak előtt olykor fellobbant a ridegség fátyola és megjelent a mögötte rejtőző meleg szívjóság : akkor elolvadt az idegesség, a tartózkodás, a hidegség és igazgatóságának utolsó éveiben nemcsak tekintély volt *Mihalovich* Ödön, hanem igazi szeretet vette őt körül és én tanuja vagyok annak, hogy ez neki mennyire jól esett.

És most hallgassák meg a zeneszerzőt is ; egyik művét már hallották, annak a »Toldi«-nak előjátékát, melynek nem volna szabad hiányozni Operánk műsoráról. Most következik egyik szimfónikus alkotása : hallgassák meg és keressék benne az alkotó művész egyéniségét. Kire több, kire kevesebb hatást gyakorolhat, de a vonalak átlátszó tisztaságát, a motívumok s a feldolgozások nobilitását senki sem fogja tagadhatni. Becsületes, önmagához következetes művészlélek forrásából fakad itt minden ; megtaláljuk ezekben az alkotásokban mindazokat a jellemvonásokat, melyek a boldogultnak igazgatói működését oly sikeressé tették ; ezt a nagyképességű és képzettségű, erős akarattal megáldott, puritán egyéniségét, melyről a magyar kultúrtörténelem mindenha úgy fog megemlékezni, mint a kultúrpalota zeneművészeti szárnyának egyik építőmesteréről.«

Percekig tartó ováció követte *Apponyi* gróf lendületes, nagy szónoki bravúrral elmondott szavait. Szavainak igazolásául a Zeneművészeti Főiskola zenekara adta elő Mihalovich negyedik szimfóniáját, tökéletes összjátékkal, olyan nívós interpretációban, hogy az becsületére válnék a kontinens bármely legelső zeneakadémiájának. Nincs ma Európában ennél jobb, tökéletesebb növendékzenekar : ezt e sorok írója, ki az utolsó évtizedben többek közt a kopenhágait, a párisit, a bécsit, a milanóit és a varsóit is hallotta, elfogultság nélkül állapíthatja meg. *Zsolt* Nándor érdeme, hogy a Főiskola zenekara a fejlődésnek ezt az örvendetes útját befutotta. M ihalovich szimfóniáját rutinosan és muzikálisan dirigálta, talán csak a második tétel tempóját éreztük kissé gyorsítottnak.

## MOZART-REPRÍZ

volt ismét az Operában. Új betanulással és új díszletekkel került színre a Mester egyik legutolsó műve : a *Cosi fan tutte ;* közönségünk a Zeneművészeti Főiskola operai tanszakos növendékeinek két év előtti előadásából ismerheti. A színház műsorára gazdagodást jelent Mozart e mesterművének játékrendjébe iktatása.

Szövegét *Lorenzo da Ponte* egyenesen II. József császár utasítására írta, ki egy valósággal megtörtént furcsa história tetteseit akarta ezzel mintegy pellengére állítani. A bécsi előkelő társaságban ugyanis két fiatal tiszt kötött egymással fogadást arra, hogy mindegyik meg fogja hódítani a másik mennyasszonyát. A pletyka szerint mindkettőnek sikerült a vállalkozása, annyira, hogy a végén komoly párbaj lett a dologból s az egyik fél meg is sebesült, nagyon súlyosan. A császárt nagyon felbosszantotta a história és hogy hasonló ízetlen fogadások megismétlődését megakadályozza, szatirikus vígopera szöveget iratott udvari színműírójával s a szövegkönyvet a Don Juan népszerű komponistájával zenésíttette meg.

Mozartot nem kell felfedeznünk az olvasónak. A *Cosi fan tutte* minden számából ugyanaz a báj, ugyanaz a — csak csodálkozással és hódolattal illethető — dallambőség ugyanaz a pajkos szellemesség, isteni derű árad, mint Mozart egyéb partituráiból. A nővérek áriái ,különösen az ötödik kép E-dur áriája, a geniális tercett, majd a mesterien felépített kvintett olyan alkotásai, hogy versenyre kelhetnek a Don Juan, Figaro lakodalma és a Varázs fuvola akármelyik legszebb hasonló számával. Kizáróan a szövegkönyv ügyetlenségeinek tudható be, hogy a *Cosi fan tutte* nem tudott gyökeret verni még a legnagyobb Mozart-lázak korszakában sem. Csak reátermett írói kvalitásokkal bíró és a mozarti opera szellemét keresztül-kasul ismerő rendező vállalkozhatik arra, hogy *da Ponte* nyolc képre osztott szcenáriumát és sok zökkenéssel tarkított, döcögő cselekményét a mai operalátogató számára színpadképessé tegye. Hála Istennek, van ilyen művészünk,



Mozart: *Cossi fan tutte*-jének kerti díszlete. (Tervezte: Márkus László.)

ki e kvalitásokkal olyan mértékben rendelkezik, hogy alkotásai az európai legelső színpadok produkcióival legtöbbször nemcsak versenyre kelhetnek, hanem azokat sokszor messzire túlszárnyalják. *Márkus* László díszlettervei, rendezési tudása előtt a nálunk járt bajor, porosz, osztrák és olasz szakértők többízben olyan elismeréssel és elragadtatással hódoltak meg, hogy nagyműveltségű képzőművészeti meglátással és írói vénával megáldott főrendezőnket ezek a sikerei bőven kárpótolhatják egyes hazai sajtóorgánumok gáncsoló, vagy néha vállveregető okvetetlenkedéseiért.

*Márkus* László elgondolása az volt, hogy — forgó színpad híjján — úgy díszletezze be az Opera elég primitív eszközökkel felszerelt színpadát, hogy az a jeleneteknek szünet nélkül való egymásra torlódtatását tegye lehetővé, — a legkisebb költséggel. Feladatát bravúrosan oldotta meg. Egy gazdagon aranyozott oszlop, mely három lépcső magasságú emelvényen áll és egy, közvetlenül a rivalda elé omló, sárga brokátfüggöny: ez minden rekvizituma. Ezek kombinálgatásával a következő díszleteket nyeri: délszaki buja növényzettel beültetett kertet, nyesett sövényekkel, szökőkútakkal. Szobát, melynek bal oldalát az oszlopig bársonyzöld függöny takarja. Zárt termet, melynél a jobboldalt is függöny-fallal húzta be. Keskeny függöny előtti teret, olyan recitativok és együttesek eléneklésére, melyeknél nem fontos a színpadi dekoráció, de ép ezt az időt használhatja fel a függöny mögötti díszletek gyors kicserélésére.

Ezzel a geniális megoldással el tudja feledtetni a cselekmény fogyatékosságait, a szövegkönyv hibáit, stílusosan, artisztikusan váltakozik minden a színpadon, elevenen, szédítő tempóban. Jöjjenek hozzánk a külföldi rendezők, kiknek nem sikerült eddig a Cosi fan tutte renesszanszát megteremteni! Tanuljanak, okuljanak ezen az előadáson, mely kultúrfölényünk ékes bizonyítéka; a még gyenge idegenforgalmunkat is fellendít-

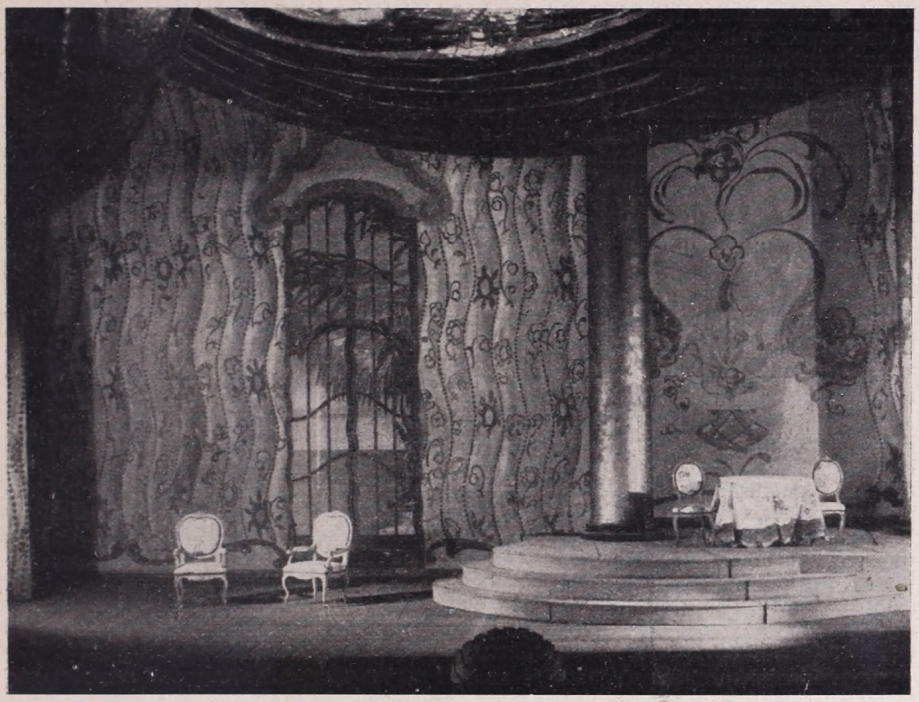

Mozart: *Cossi fan tutte*-jének szobadiszlete. (Tervezte: Márkus László.)

hetné, ha meghallgatására ide zarándokolna Európa minden számottevő muzsikusa és zenerajongója.

*Rékai* Nándor Mozart partitúrájának minden szépségét maradéktalanul juttatta érvényre. Külön elismerés illeti a recitativok pergő tempójáért, valamint a zenekari kíséret diszkrét letompításáért.

*Sándor* Erzsi és *Bodó* Erzsi a két mennyasszony szerepében énekben és játékban egyaránt élvezetes produkciót nyujtottak. *Szende* Ferenc Don Alfonzója tökéletes volt magával ragadó humorával. A két vőlegényt *Rösler* Endre és *Kálmán* Oszkár alakították, kedves mókákkal tarkítva a legvalószínűtlenebb jeleneteket. A kotnyeles ravaszkodó szobaleányt *Halász* Gitta felejthetetlenül bájosan játszotta meg; ilyen temperamentumos és amellett muzikális szubrettel kevés operaszínpad dicsekedhetik. A több, mint száznegyven éves újdonságot a közönség igen melegen fogadta, nyiltszíni tapsokkal jutalmazva rendező, karmester és szereplők együttes munkáját.

## A ZENE ÓKORA

### EGY RÁDIÓ-ELŐADÁS KIVONATA

Ha az ókori események pontos kronologikus rendjét akarom követni, akkor meg kell állapítanom, hogy — a legújabb kutatások eredményeként — az egyiptomiak megjelenése, a legrégibb piramisok, szfinkszek megalkotása, a ránk maradt legidősebb agyagtábla és papirusz-feljegyzések legalább is egy évezreddel előzték meg az ótestamentum legelső kultúrtörténeti vonatkozású adatait. *Ménesz* volt az első fáraó, akiről névszerint emlékezik meg az őskrónika. Udvartartásában zenészek voltak, kik igen jelentős pozíciókat töltöttek be; hiszen a zene állami intézmény volt még e korban, kizáróan az államhatalom és a vele szorosan összekapcsolódott vallási kultusz szolgálatában

állott, a zeneelmélet tételeit szentségnek tekintették, dallamokat kitalálni pedig csak a főpapságnak volt joga. Igaz, hogy ezzel a hivatalos zenével párhuzamosan a korbáccsal hajszolt épületmunkás-rabszolgák, gályaevezősök és a földmíves nép körében népdalok, munkadalok is virágzottak, erről azonban a hivatalos körök nem vettek tudomást.

Csak ezer esztendővel később jelennek a meg a szemiták a történelem porondján. Az ótestamentumi Jubál »minden lantos és sípos atyja« körülbelül 4000 évvel élt időszámításunk előtt. A Gibraltári-szoros vidékén történt katasztrófális gátszakadás, melynek következtében a mai Földközi-tenger addig az időkig lakott medencéje megtelt vízzel — valószínű, hogy ezt a szörnyű elemi csapást könyvelik el vízözönnek az ókori népmondák és a biblia — ugyanebben az időben következhetett be.

A Dravida-civilizáció ősi nyomai is erre az időszakra esnek. Mikor *Szargon* király megalapítja a szumir birodalmat, akkor értesülünk az első kínai császárok uralkodásáról. Ezt követi kronologikusan a babiloni birodalom megalakulása és csak ezután, tehát Kr. e. 1800 körül játszódnak le azok az események, melyek az ótestamentumi pátriárkák nevéhez fűződnek.

Visszatérvén az egyiptomi, asszír, hindu és babilon zeneelméletre, mindenekelőtt az ókor beköszöntésének hangsoraival kell foglalkoznunk.

Régi népdalok vizsgálatából, valamint későbbi — főleg görög — teoretikusok megállapításaiból azt következtethetjük, hogy az egyiptomi, babilon, asszír, hindu és kínai hangsorok eredetileg pentatonikusok, tehát ötfokúak voltak. Erre vallanak az ötös számmal űzött legősibb misztikumok, erre vallanak a legrégibb mitikus elméleti megállapítások, továbbá erre vall a legrégibb ismert dallamok hangsori konstrukciója is. Ez az ötfokú hangsor az oktávtávolságot öt, megközelítően egyenlő részre osztotta, úgyhogy bizonyos hangtávolságok nagyobbak voltak, mint mai hangrendszerünkben. Ha azt mondom pl., hogy a pentatonikus hangsor *F-G-A-C-D* hangokból tevődik össze, nem szabad a zongora hasonló nevű hangjaira gondolni, mert ezek nem fedik pontosan egymást. Ezt az öt hangot szentnek tartották, rendszerint matematikai és csillagászattani megállapításokkal hozták kapcsolatba, vagy szimbolikus jelentőséget kölcsönöztek neki.

A kínaiak a skála alaphangját az *F* hangot *kung*-nak nevezték, törzshangnak tartották, melyből a többiek származtak, egyébként az uralkodói méltóság, a fenség megtestesülése. A *G* hang, a *csang* a mindenható minisztert jelképezte: az *A* hang, a *kio*, mely az előbbi kettővel szemben halkabb, lágyabb, az alattvalói hódolattal engedelmeskedő nép; a *C* hang a *cse*, az állami dolgok, államügyek gyüjtőfogalma és *D* hang, a *ju*, az összes létező tárgyakat, fogalmakat kapcsolja egybe.

Babilóniában a papikasztnak három rétege volt: áldozó, jósló és énekes. Mikor a német keleti-társaság kiásatta Bábel szent városát, a napfényre került templom falán ékírásos jeleket talált, melyek minden valószínűség szerint nem összefüggő mondatot adó betűjelek, hanem hangjegyek voltak. *Szargon* és *Asszurbanipal* királyok palotáinak falán talált domborművek azt a jelenetet ábrázolják, amint az uralkodó étkezés közben zenekarának játékában gyönyörködik. Esagila templomának hatalmas kultúrája kisugározta fényét a szomszédos népek zenéjére is.

Ninive romjainak feltárása ismertette meg velünk a harcias *asszírok* zenéjét. Zeneelméletük a babilonokéhoz volt hasonló, mint később az ókori hangszerek ismertetésénél látni fogjuk, hangszerkészletüket is a szumir birodalomból merítették. Zenészeik magas társadalmi állást tölthettek be, erre vall előkelő ruházatuk és hajviseletük. Ismerték a karéneklést is, domborműveiken nők, férfiak és gyermekek énekelnek egyszerre egy karmester vezetése mellett.

A hinduk is isteni eredetűnek tartották a muzsikát. *Brahma* isten neje *Sarasvati* adományozta népének a vinát, a hinduk legnemesebb húroshangszerét, melyet később a zene istene, *Nareda* tökéletesített. *Maheda-Krisna* fejéből pattant ki az öt hangnem, melyet a hindu zeneelmélet ismert, ez az öt hangnem csak vallási ceremóniáknál szerepelhetett. A népének számára további kettő szolgált. Minthogy a zene szerkezeti törvényeinek megváltoztatása vallásgyalázás-számba ment, a hinduk zenéje is, mint a kínaiaké évszázadokon, sőt évezredeken át változatlanul megmaradt és csak akkor reformálódott át, mikor a mohamedán vallás Kr. u. 600-ban a hinduk vallási ceremóniáit is gyökeresen megváltoztatta. Zeneelméletük azon tételen alapult, hogy a hangrendszer az emberi hang terjedelmének megfelelően három oktávát fog át. Minden oktáva hét nagyobb és 22 kisebb fokra oszlik, a fokokat az Arezzoi Guido-féle későbbi szolmizációhoz hasonlóan szótagokkal nevezték meg: *sa, ri, ga, ma, pa, da, ni.*

Valamennyi ókori nép zenéje és zeneelmélete közül a görögöké mellett az araboké hatott legjobban a középkori zene kialakulására. Ennek főként az a magyarázata, hogy az

arabok keleten Perzsiáig terjeszkedtek, az izlam szálai délen Indiáig nyultak, míg nyugaton a spanyol félsziget déli részének birtokbavételével szintén találtak érintkezést az európai zenével. Érdekes, hogy az ókori arab zeneelmélet műszavai — pl. rövid kötél, hosszú kötél, ék, ponyva, cölöp — mind a sátorverés terminológiájából vannak átvéve, ebből arra következtethetünk, hogy annak keletkezési kora az arabok nomádélet-korszakára esik. Hangsoruk 17 harmadhangra oszlott, ebben 12 hangnemet játszottak. De ezt az elméletet, a mindennapi gyakorlat alig használta.

Most pedig térjünk át a hellén kultúrára, hogy kihámozhassuk belőle a kultúrájával szorosan összekapcsolódott zenét. Az antik görög világban mindent a szépség varázslehellete érintett. A Parthenon egyszerű fensége mellett minden eltörpül, amit utána évszázadokon át alkotott emberi elme, a görög szobrászat klasszikusainak virtuóz tudását, geniális formakészségét és arányérzékét tanulmányozta és tanulmányozza ma is 2000 esztendő minden művésze és esztétikusa. Filozófusainak, költőinek és történetíróinak szavai most is fülünkben csengenek, nem úntuk, nem únhattuk meg őket, nem vagyunk túl rajtuk, ismét visszatérünk hozzájuk, ők a szépségnek, a fenségesnek örök forrásai.

Egy nemzet, mint a görög, mely életberendezkedéseiben, szokásaiban, ízlésében mindig a szépség törvényszerűségeinek, minden gesztusában, beszédében a ritmus bájának hódolt, nem lehetett érzéketlen a zene szépségeivel szemben. A görög a zenében mást látott, mint az egyiptomi vagy a kínai. Ő a zenét magáért a hangok szépségeért, a ritmus érzéki varázsáért szerette. Nem azért muzsikált, hogy a hangszeres kíséret a táncmozdulatok ritmusát szolgáltassa, vagy egy ünnepség vagy áldozat fényét emelje, hanem azért, mert a zenében az örök isteni szépség egyik megnyilatkozását látta.

Ennek tudható be, hogy a görög ókorból számtalan művész neve maradt ránk, hangszeren játszó művészé, nomos-költőé, énekesé, míg a többi akkor élt keleti népek muzsikusai közül alig ismerünk névszerint valakit. Ennek tudható be továbbá, hogy a görögök zeneelőadások céljaira külön épületeket emeltek — pl. az Odeiont Athénban és a Skiast Spártában — és hogy a nagy nemzeti versenyeken nemcsak költői, hanem zenei versenyeket is rendeztek.

Míg az egyiptomiak, asszírok, babilonok és kínaiak kivonták az általános üzemből a zenét és csakis az egyház és állam érdekeinek szolgálatába állították, addig Görögországban a zene az általános műveltség tényezőjévé lett. A zene nemesíti a lelket, megalapozza az erkölcsöket, ritmusával pedig megacélozza a szervezetet, de egyben megfinomítja, megnemesíti a fizikumot. Ez vezette arra a görög pedagógusokat, hogy a zenét az ifjúsági nevelés szolgálatába állítsák. A tanulni vágyó fiatalságnak zenéhez is kellett értenie, ritmikus tornagyakorlataiban pedig a zene ritmusára mozgott.

Igaz, hogy az ókor görög zenéje a mi mai zenei megérzésünktől nagyon távol áll, hogy a reánk maradt dallamok melódikáját bizony sokszor érezzük üresnek, sivárnak, de ne felejtsük el, hogy az antik világban a zene még minden önállósági törekvése mellett, oly szorosan függött össze a költészettel, hogy a ritmikai elem benne jobban és gyorsabban bontakozott ki, mint a melódikai, úgyhogy a Kr. e. 5. században, mikor a görög zene fénykorát élte, a ritmusok oly páratlan gazdagságával találkozunk, hogy ezzel a melódikai elem alig tudott lépést tartani. Zeneelméletük komplikáltabb és nehézkesebb volt, mint minden más ókori nép elmélete. Bonyolult kromatikus és enharmonikus hangsoraik azonban a gyakorlatban alig érvényesültek. Ma már alig értjük meg, hogy milyen alapon osztályozták skáláikat olymódon, hogy egyeseket megbélyegeztek azért, mert nem találtak morális tartalmat bennük.

A műfajok, melyeket a görög komponisták műveltek, himnuszok, ódák és hangszerekre írt kompozíciók. Utóbbiakban a kithara, egy lantféle és az *aulos*, egy óboaféle hangszer játszották a főszerepet. Virtuózabb az utóbbi volt, a kithara leginkább az Apollo-kultusszal kapcsolatban dívott. *Archilochos*, *Alkaios*, *Anakreon*, *Sappho*, *Korinna* és *Myotis* a leghíresebb lírikusok, kiknek bordalait és szerelmi énekeit ünnepségeken, olympusi versenyeken és dyonisusi játékokon zengték. Olympos volt az aulos és Terpander a líra költészetének legnagyobb mestere, Sakados a Delphiben tartott pythiai játékokon tűnt ki. Egy másik műfajt, a dithirambust a Dyonisos oltára körül lejtett kartánc fejlesztette ki. Ennek virágkorát a görög zene klasszikus korszakában a 4. században észlelhetjük, midőn Thimotheus és Philoxenos megteremtik a szólók és karénekek váltakozó felelgetését.

Midőn a 3. század végén hanyatlásnak indul a görög állami élet, elsekélyesedik a tudomány és a művészet is. A vezetést a harcias és a jogi gondolkodás terén nagy tehetségeket termő római nemzet veszi át, mely azonban jóval kevesebb érzéket mutatott a képzőművészetek és a zene iránt. A zene művelése alantasabb kezekbe kerül, zsoldosok

és rabszolgák látják el a zenei szükségletet a táborokban, a vallási kultusznál és a fejedelmi pompa emelésénél. Elsekélyesedik a líra, elvadul és érzékivé alakul át a nemes görög tánc, a meghódított asszír, babilon népek külsőségekben hatásosabb, de belső értékben jelentéktelenebb lármás muzsikája kerül át az Appenin-félszigetre, úgyhogy Krisztus születésének idejében a római zene már csak korcs ivadéka a 400 év előtti klasszikus görög zenei produkcióknak.

Az antik világ lassan letűnik, helyét egy más nemzedék váltja fel, más életbölcsességgel, más elhivatottsággal és más művészi célokkal. *S. A.*

# HANGVERSENY-KRÓNIKA

**Budapest,** 1930 január.

Szélcsend, nyugalom a karácsonyi hetekben. A jelentéktelen koncertek sivár sorozatából csak a Budapesti Ének- és Zenekar Egyesület oratóriumestjét emelhetjük ki. Haydn »Négy évszakának« sok szépségét tudta kihalászni partitúrájából *Ádám* Lajos, ki ezzel a szereplésével esett át a dirigensi tűzkeresztségen. A gondosan kidolgozott előadásban az énekkar sokkal nívósabb volt a zenekarnál. *Halász* Gitta, *Székelyhidy* Ferenc és *Kálmán* Oszkár énekelték a magánszólamokat; mindhármukat, valamint az együttest és a bemutatkozó karmestert meleg tapsokkal üdvözölte a közönség.

Ugyancsak *Ádám* Lajos szerepelt — de mint komponista — a *Filharmonikusok* ötödik bérleti estjén. »Dominica« című képsorozatát két évvel ezelőtt hallottuk, azóta Ádám kissé megnyesegette szvitjének egyik-másik tételét, ami csak előnyére vált művének. Most is, mint akkor, nagy sikert aratott a hallgatóság minden rétegében. Az est legérdekesebb száma bemutató volt: *Honegger* »Rugby«-ja. Ez a »sportszimfónia« érdekes műfaj, csak témája nem oly kiadós, hogy hosszabb zenei illusztrációval kösse le a hallgatóság figyelmét. Egyébként Honeggert — a már nálunk is bemutatott »Pacific« és a »Dávid király« oratórium szerzőjét — ebben a művében is szem- és fülkápráztató zsonglőrnek ismertük meg, aki azonban zenekari trükkjeit sokszor hatás nélkül puffogtatja el. *Kelen* Hugó Ady-dalai viszont Honegger után a semmitmondó szürkeség és unalom jegyében hangzottak el. E daloknak amúgy is a dilettantizmushoz veszedelmesen közel álló zongorakísérete orkeszterre való ügyefogyott átírásukkal csak megerősítettek abban a meggyőződésben, hogy derék filharmonikusaink néha nagyon kevéssé óvatosak magyar komponisták műveinek megválogatásában. Lehet, hogy az ilyen bemutatók csak a statisztika kedvéért történnek, de semmi esetre a bérleti koncertek nívójának emelésére! *Haydn* örökéletű, bájos óraszimfóniáját (*D*-dur) oly szépen játszották *Dohnányi* mesteri vezényletével, hogy az mindent expiált.

Két vendégdirigálásról kell még beszámolnunk. *Schalk* Ferenc, aki gyakori, mindig örömmel üdvözölt vendége Budapestnek, Bach és Händel műveinek stílusos vezényletével gyarapította itteni sikereit. *Basilides* Mária megértő alkalmazkodással énekelte Bach »Csak Isten egyedül« kezdetű szóló-kantátéját. *Schmidthauer* Lajos Händel *F*-dur orgonakoncertjét játszotta nemes ízléssel, nagy technikai készséggel. *Kósa* György pedig a zongoraszólamok interpretálásával érdemelte ki a közönség elismerő tetszésnyilvánítását. A másik vendégdirigálás hőse *Deutsch* Antal, ki már tavaly mutatkozott be nálunk a Székesfővárosi Zenekar tehetségvédelmi hangversenyén. Akkor már megállapítottuk róla, hogy igen jelentős dirigenstalentum, kire »Sturm und Drang«-periódusának átélése után nagy jövő vár. *Jeanne Marie Darré* játszotta három zongorahangversenynek zenekari kíséretét vezényelte a Vigadó nagytermében. Mindkettőjüket zajosan ünnepelte egész este hálás hallgatóságuk.

Dr. *Molnár* Imre dalestjeinek már kialakult a maga törzsközönsége, mely a kitűnő énekes és pedagógus egyéni művészetének megnyilatkozását minden hangversenyén rokonszenvesen ünnepli. Ma magyar dalokat, különösen régi nótagyüjtemények szemel-

vényeit senki sem énekli stilusosabban, őszintébben, közvetlenebbül nála. Ezt nemcsak meleg, hajlékony hangjával és nagy zenei intelligenciájával, hanem lobogó temperamentumával éri el, mely a legszélsőségesebb érzelmi kitöréseket is maradéktalanul juttatja érvényre. Szép, meleghangulatú est volt, ismétlésekkel, ráadásokkal.

Schubert dalainak egy kiadós sorozatát énekelte el *Basilides* Mária, köztük a *Wegweiser*-t és a *Muttererde*-t benső átérzéssel, sok stilusosztönnel. Műsorát talán csak az teszi sokszor egyhangúvá, hogy könnyed, pajkosabb, graciózus *allegretto* és *allegro* dalokat, mint egyéniségének meg nem felelő opuszokat, gondosan kerül; ezért sorakoznak csak lassú vontatott, misztikus hangulatú vagy patétikus kompozíciók egymás után hangversenyén.

*Kreister* hangversenyein mindig azzal a tudattal változtatja meg a közönség jegyeit, hogy zavartalan műélvezetben lesz része. Ez a bámulatos művész sohasem küzd indiszpozícióval; klasszikus fenköltséggel éli át a pódiumon műsorának minden egyes számát. Amit játszik és ahogyan játssza, az megbírálhatatlan, tökéletes, előkelő, nobilis. Beethoven, Mozart, Tartini és Gluck stílusában épúgy otthonos, mint Dvorak, Ravel, Debussy apróságainak játékmodorában.

*Kerpely* Jenő egyike legelső gordonkásainknak. Kevés művészben egyesül a zenei intelligencia a technikai tudással úgy, mint nála. Érdekes, változatos műsorából emeljük ki *Schenek* szvitjét és *Polgár* Tibor notturnoját.

A Székesfővárosi Zenekar érdekes experimentuma volt az a jól sikerült est, melyen mint kísérő vett részt: *Mende* Erzsi és *Neumann* László együttes hangversenyén. *Bor* Dezső vezényelt avatott kézzel. Áriákat és Strauss-dalokat hallottunk, azonkívül *Castrucci* érdekes hegedűversenyét és *Polgár* Tibor bájos szerenádját. A két vendégkarnagy *Fleischer* Antal és *Ábrányi* Emil zenekari estéit az évad legsikerültebb koncertjei közé kell sorolnunk. Bruckner negyedik szimfóniájának nagyvonalú magávalragadó eldirigálásával Fleischer Antal aratott zajos elismerést. Ábrányi Emil a Pasztorál-szimfóniát szólaltatta meg klasszikus megértéssel. Mély hatást keltett végül *Budanovits* Mária Gluck két Orfeusz-áriájának tökéletes előadásával és Molnár Alice a sokszor hallott Mendelssohn-koncert ízléses interpretálásával. *Dr. L. H.*

*

**Róma,** 1930 január.

A Királyi Operaszínház megnyitásával most már teljessé vált Róma zenei élete, bár a hangversenyélet karakterisztikus ízét mégis az Augusteoban tartott zenekari koncertek adják meg. Benardino *Molinari*, az Auguste-koncertek leke ugyan jelenleg Amerikában hangversenyez, helyét azonban erre az időre vendégkarmesterek *(Mascagni* és *Zandonai)* foglalják el. Mascagninak — mint aki a publikumot igen jól ismeri — mindhárom hangversenyén igen nagy sikere volt, bár úgy érzem, hogy ezt a sikert nem Beethoven ötödik, sem pedig Schubert *C*-dur szimfóniájának erősen olaszos felfogású dirigálásával, hanem népszerű kompozíciók *(Corelli, Scarlatti)* zenekari átirataival, operák *(Giordano:* Siberia, *Mascagni:* La città eterna, *Puccini:* Elgar), sőt szimfóniák (Csajkovszky pizzicatos tétel) kiszakított részeinek interpretálásával érte el. Az azonban vitán felül áll, hogy például *Donizetti* Don Pasquale-nyitányát, vagy más olasz nyitányt *(Rossini:* L'assedio di Corintho, L'italiana in Algeri, *Verdi:* Giovanna d'Arco) kevés más karmester vezényli olyan hallatlan finomsággal, olyan speciálisan olasz zamattal, mint éppen ő.

A második vendégkarmester: Riccardo *Zandonai*, a nálunk is előadott Francesca da Rimini szerzője. Műsorának főszámaiként Beethoven nyolcadik szimfóniáján kívül — első ízben előadott — saját kompozícióit szerepeltek. *(Fra gli alberghi delle Dolomiti* és *Ballata eroica:* két szimfóniai költemény). Hatalmas zenekarra írt, zajos, erősen teátrális ízű, azonban kétségtelenül csillogó hangszerelésű kompozíciók, amelyek megtalálták a közönséghez vezető utat. (Érdekes az olasz zeneszerzők szinte megható ragaszkodása a szimfóniai költeményhez. Sehol máshol annyi szimfóniai költeményt nem írnak manapság,

mint Olaszországban.) E műveken kívül a szinte sztereotip *Rossini*-nyitány (Un viaggio a Rheims) és *Bach, Cherubini* apróságok (átiratok), valamint az olasz trónörökös esküvője tiszteletére előadott *Wagner:* »Huldigungs-marsch« alkották a műsor többi részét.

Ami a kamarazenét illeti: kiemelkedő esemény volt a brüsszeli »Pro Arte« vonósnégyes szereplése a Sala Sgambatiban. Műsorukat *Haydn G*-dur (op. 77. No. 1.) kvartettje kivételével újdonságokból állították össze. *(Milaud: La création du monde* c. balettből vonósnégyesre és zongorára átírt suite, *Bloch: Zongoraötös.)* Legnagyobb sikerüket a mély hatást tett, erőteljes ritmikájú, színes *Bloch*-kompozícióval aratták. A zongoraszólamot Luigi *Perracchio* zongoraművész és ismert zeneíró játszotta.

A »Quartetto di Roma« vonósnégyes társaság hangversenyét már jóval jelentéktelenebb dátumként könyvelhetjük el. Érdekes műsoruk *(Mozart: C*-dur kvartett, a huszonegyéves Vittorio *Rieti* klasszicisztikus, tiszta konstrukciójú *F*-dur kvartettje és a *Debussy*-kvartett) előadása nem állt azon a magaslaton, amelyet az előadott művek értéke megkívánt volna.

Nem szabad elfelejtkezni Arthur *Rubinstein* hangversenyéről sem. Körülbelül Borovszkyhoz hasonló, architektónikus tendenciájú zongoraművész. Műsorának *(Bach, Chopin, Szkrjabin, Ravel, Prokovjeff, Szimanowszky)* minden számát plasztikusan felépített, meggyőző előadása vitte sikerre.

*Farkas Ferenc*

# SZÍNHÁZ

♦♦♦

**Külföldi operai élet.** A *londoni Covent Garden* színház szokott fényes szezón-ja ápr. 28-ától júl. 4-éig fog tartani. A tíz hét műsora: Norma, Othello (Giglivel), Tosca, Madame Butterfly; a Nibelung-triológia, A bolygó hollandi, A nürnbergi mesterdalnokok, Parsifal és A denevér. Dirigensek, többek közt Bruno *Walter* és Robert *Heger* lesznek; prominens szereplők: Lotte *Lehmann*, Frieda *Leider*, Maria *Olszewszka*, Elisabeth *Schumann*, — Lauritz *Melchior*, Rud. *Laubenthal*, Fritz *Wolff*, Fritz *Schorr*, Eduard *Habich*, megannyi nagynevű művész. — *Páris nagyoperája* elővette Beethoven »Prometheus«-át; meséjét átdolgozta Jean *Chan*avoine, de a rendező s nagyszerű magántáncos: Sergius *Lifar* (a minap meghalt Diaghilew tanítványa) a zenéhez illő klasszikus játék és mozgás helyett valóságos vitustáncot járt, a legfurcsább tagficamokat produkálta (»cette débauche d'énergie sauvage«), amely a normális és jóízlésű nézőben csak visszatetszést kelthetett. — *Prága* háládatlan feladatra vállalkozott: Anton Rudolphe feldolgozásában Mozart ifjúkori (töredékben maradt) »*Lucius Sulla*«-ját, a Glück-féle »Orpheus« gyenge utánzatát próbálta életre kelteni. Egy pár igazán szép része nem menthette meg a bukástól.— *Trier* nagy sikerrel hozta színre Flotow régi »Fatme«-jét, dr. Benno Bardi átdolgozásában. — *Brünn* nagy tetszéssel fogadta J. *Kricka* könnyű fajsúlyú vígoperáját: »A canterwill-i kísértetet«. Sok dallama van s nagy tehetsége a groteszkségre. Jan *Löwenbach* (J. L. Budin név alatt) szövegét Oscar *Wilde* egy elbeszéléséből írta. — *Róma* kritikája kedvezően fogadta Antonio *Ghislanzoris* »Antigone« c. operáját. — *Páris* az Opéra-Comique-ban újra megszólaltatta Jacques *Ibert*, »Le roi d'Yvetot« c. meseoperáját. A tíz évvel ezelőtt nagy római díjjal kitüntetett zeneszerző Franciaországban Ravellel és Strawinskyval a modern, politonál irány vezetője; hatásos, víg, mesterien hangszerelt művét nagyon érdekesnek találják.

**Német operaházak hanyatlása.** Németország mégis csak legyőzött ország: gazdasági viszonyai nem bírnak eléggé föllendülni, a közönség csak távolról eped az operáért, sok helyen nem képes fenntartani. *Boroszló* városa kimondta, hogy az évad végével megszünteti az operát; a drámai személyzet működését áldozattal is fenntartja, mert »a műfaj a korral haladó darabokat nyujt«... A zenekart is megtartja: ez mégsem olyan költséges fényűzés, mint az opera. — *Plauen* persze nem olyan nagy város, hogy a mai viszonyok mellett elegendő közönség látogassa színházát, szintén kimondotta ennek bezárását, noha ezzel 250 magánművész, karénekes, zenekari tag és munkás veszíti el kenyerét. De a gazdag *Frankfurt* is 2,700.000 márka operai deficittől rémült el annyira, hogy azt tervezi: egyetlen operatársulat lássa el, felváltva, úgy a frankfurti, mint a mainzi, darmstadti és wiesbadeni művelt közönséget.

**Verdi-reneszansz.** A legutóbbi pár év alatt német színpadok Verdinek hat operáját újították fel, mégpedig szép sikerrel;

*A haramiák, Luise Miller, Nabucodonozor, Macbeth, Don Carlos* és *A végzet hatalma* után most egyszerre két nagy operaház is diadalra juttatott egy-egy elfelejtett régiséget: Stuttgartban a württembergi Országos Színház az 1885-ből való *Siciliai vecsernyét* hozta ki; a Páris számára Scribe írta szöveget Gian Burdi fordította s némileg átdolgozta; a történelmi (1282-ben játszó forradalmi) tragédia bő alkalmat nyujtott Verdinek tüzes és drámai zene költésére, amely ma is magával ragad; — a bécsi állami opera pedig az 1857-ben (a »Traviata« és »Az álarcosbál« között) alkotott *Simone Boccanegra*-t, a »Végzet hatalmá«-éval vetélkedő sötét tragikuma ellenére is, juttata fényes sikerre — amelynek oszlopai egyébiránt *Németh Mária* és *Pataky Kálmán*, a címszerepben *Rode* bariton, a karnagyi emelvényen *Robert Heger* voltak.

**Bécs** nemrég elvesztette második operaházát (a Volksopert), de a magára maradt nagy Állami Opera most fiókot nyit: a *Carl-Theater* gazdátlanná lett épületét kibérelte s itt fogja műsorának kisebb, intimebb darabjait előadni. Egyelőre csupa egyfelvonásos operát vett tervbe; »Uraufführung«-ra, azaz egyátlalán legelső előadásra csak dr. *Zádor* Jenő új vígoperája kerül: »*X-mal Rembrandt*« címen; a többi kis dalművet már adták külföldön, ezek: Ernst *Toch*: »Egon und Emilie«; Darius *Milhaud*: »Der arme Matrose«; Manuel *de Falla*: »Don Pedro« és »Puppenspiel«. Egyébiránt e napokban *Falla* egy balettel szerepelt a nagy opera színpadán: a »Liebeszauber«-rel; csakhogy meséjéből éppen a varázsszerű, a kísérteties elemet törülték s így a merőben andalúziai, tehát egyszínű tánczene, virtuóz hangszerelése ellenére sem tehetett nagy hatást. Új volt (de már *Ravel*-balletben is hallottunk), hogy a balettben ének is szerepelt; a zenekarból hangzott fel *Szánthó* Edit szép althangja. Legjobban tetszett egy $^7/_8$ ütemben írt, epedő jellegű G-dur dal. Felújították *Mozart* édes-bájos »Cosi fan tutte«-ját, pompás együttesben s legközelebb felújítják *Verdi*: »Simone Boccanegrá«-ját is; 1882 óta nem adták.

**Prága** német színháza *Széll* György karmesterrel Mozart ifjúkori operáját fogja bemutatni: »Marius Sulla« címűt, Anton *Rudolf* ismert Mozart-búvár feldolgozásában. Azonban Kurt *Weill* »*Mahagonny*«-ja és *Krenek* »Leben des Orest«-je is színre kerülnek.

**Alkestis** ó-görög királyleány tragikus történetét szinte minden nyelvű irodalom feldolgozta már; az operairodalomban Gluck (olasz szövegre irott) »Alceste«-je volt a leghíresebb. A minap elhúnyt Hugo v. Hofmannsthal egy »Alkestis«-t írt Egon *Wellesz* számára, akinek ezt a művét Bécs operaháza előadásra el is fogadta. Nálunk Welleszt nem ismerik, de (többnyire antiktárgyú) operái és balletjei 40 német színpad műsorán szerepelnek.

**A new-yorki Metropolitan** új karnagya Josef *Rosenstock*, lemondott állásáról; érdekes okai: a nagy Wagner- és Strauss-operák esztelen kihagyásait újra beilleszteti, de az előadások így 4 óránál is tovább tartottak s ez nem tetszett a közönségnek, sem a közreműködőknek; nagy nehezen tudta a kellő számú solo- és ensemble-próbákat megtartani: a személyzet nem volt ilyesmihez szokva; az előadások színvonala mindinkább süllyedt, mert *Gatti-Casarsa* igazgatót sokkal inkább üzleti, mintsem művészi szempontok vezetik; *Rosenstock* ügyelt a zeneköltők kívánta dinamikára s bizony így el kellett nyomnia az egykor ünnepelt, de most már hangtalan Cl. E. *Whitchill*-t, akit koránál fogva emlékezete is elhagyogat úgy, hogy öt súgó segítségével ábrázolja Hans Sachsot és Wotant; harmadrangú erőkkel — az egy Elisabeth Rethberg ragyogó alakja mellett — nem lehetett jó előadásokat produkálni, hiszen a többi elsőrangúak csak újévkor jönnek; végre Rosenstock megunta a cselszövéseket, melyekkel a jeles, de Toscaninihoz nem mérhető Tullio Serafint akarták a Wagner-művek élére állítani.

**A berlini városi opera** elővette Franz Schreker 15 éves művét: »Die Gezeichneten (A megbélyegzettek)«. Valamikor hallatlan merész újítónak találták zenéjét — ma inkább régiesnek. Főszerepét Delia *Reinhardt* énekelte, dirigálta férje: *Sebestyén* György.

»**A tenor**«, Dohnányi operája, 18 német operaszínpadon fog legközelebb előadásra kerülni. A minap a berlini *Városi Opera* nem éppen mintaszerű »Aufmachung«-ban mutatta be; a közönségnek ugyan így is tetszett, de a sajtó nagy részének nem. Dohnányi most tiltakozik is az ellen, hogy a berlini előadást tekintsék mintának. (Kár, hogy a mi együttesünk és díszletezésünk nem mehet világkörútra.)

# MINDENFELŐL

♦♦♦

**Az Országos Magyar Dalosszövetség** január hó 18-án tartotta meg választmányi ülését, mely a január 19-i tisztújító közgyűlést készítette elő. A tisztújító közgyűlésen *dr. Sipőcz* Jenő elnökölt. A tárgysorozat letárgyalása után következett tisztújítás során *egyhangú lelkesedéssel, közfelkiáltással választották meg* elnöknek *dr. Sipőcz* Jenő polgármestert, tb. elnöknek *dr. Jeszenszky* Sándor miniszteri tanácsost, ügyvezető-elnöknek *Gerlóczy* Béla magyar királyi kormányfőtanácsost, budapesti alelnököknek: *Frühwirth* Mátyást, *Pillis* Károlyt és *dr. Vécsey* Edét, vidéki alelnököknek: *Borsy* Jenőt, *Burdács* Rezsőt, *dr. Csajághy* Károlyt *dr. Hoboday* Sándort és *dr. Vásáry* Istvánt, tb. alelnökké: *dr. Fehér* Lajost választották meg. Országos karnagy lett: *Szeghő* Sándor, titkár: *Csermely* György, jegyző: *Gere* Lajos, főpénztáros: *Weigele* Sándor, ellenőr: *Nemes* Árpád, gazda: *Horváth* István, ügyész: *dr. Miklós* Ferenc és a »Magyar Dal« szerkesztője: *dr. Falk* Zsigmond.

A tisztújítás után megalakultak a különböző bizottságok és a közgyűlés lelkes hangulatban oszlott szét.

**A világhírű »Wiener Männergesangverein«** már Amerikában is kétszer volt; most húsvétra tervez kissé közelebbre kirándulást Svájcon át Párisba. Természetesen egy-egy művészi állomása lesz Zürich, Genève, Lausanne, Bern.

**Az »Allgemeiner Deutscher Musikverein«** minden év nyarán más-más városban több napra terjedő ünnepi zeneelőadásokat tart, lehetőleg nagyszabású újdonságok bemutatásával. Idén Königsberg lesz az ünneplő gyülekezés színhelye; újdonságul a hipermodern zenei irány egyik vezéremberének, *Ernst Toch*-nak, »A legyező« c. operacapriccio-ját választotta.

**München** városa új zenei alapítványt létesített. Az évi 3.000 márka jutalom első nyertese Heinrich *Kaminski* lett, aki nagy tehetségét számos kisebb-nagyobb egyházi és világi műben ragyogtatta.

**Drezda** hosszú évtizedeken át a világ első ensemble-operája volt, tudniillik nem star-rendszer uralkodott itt, hanem a csupa legelsőrangú erőt esztétikus egyensúlyban tartó vezető művészi tudás és akarat. 40 éven át a nagy Ernst *Schuch* volt a közvetlen intéző; 25 éven át az volt szerencséje, hogy megértő, művészi ízlésű és haladó szellemű főintendáns járt kezére: gróf *Seebach*, igazi grand-seigneur, aki a művészekkel is a legtapintatosabban bánt s díszes személyzetét mindig új nagyságokkal, műsorát mindig primeurökkel (Strauss Richard!) gyarapította. A tíz év óta nyugalomban volt Seebach Miklós gr. most halt meg, 76 éves korában.

**»Elogium für Schlusnus«** címmel ír Heinrich Schlusnusról dicsérő cikket Alfréd Einstein, a jeles berlini kritikus, mert a remeklő Wotan és Marke király nem alacsonyítja le magát, Saljapin és más nagyok példájára, hogy operettekbenmókázzék fényes fizetésért. Az ihletett és gerinces művész valóban minden elismerést megérdemel idealizmusáért a mai anyagias világban.

**Chopin teteme** tudvalevőleg a párisi Père Lachaise-temetőben nyugszik. Amerikában élő lengyel honfitársai, ottani lelkes gazdagokkal szövetkezve, mozgalmat indítottak, hogy a nagy zeneköltő — a cári diktatúra önkéntes számüzöttje, akit mindig honvágy gyötört — legalább halála után nyolc évtizeddel jusson el felszabadult hazájába. Már elnyerték a párisi hatóság beleegyezését a tetem elszállítására.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1930 — 1479

## A Népművelési Bizottság 1930. évi hangversenyeinek műsortervezete*)

| Kelet | „A" bérlet | „B" bérlet | „C" bérlet |
|---|---|---|---|
| Március 2-án vasárnap | | | A tánc<br>Karnagy: Bor Dezső |
| Március 9-én vasárnap | Beethoven: Prometheus — Nyitány<br>Beethoven: VIII. szimfónia<br>Karnagy: Vaszy Viktor | | |
| Március 16-án vasárnap | | Liszt:<br>Szent Erzsébet legendája az Egyetemi Énekkarok közreműködésével<br>Karnagy: Vaszy Viktor | |
| Március 23-án vasárnap | | | Weiner: Csongor és az ördögfiak<br>Siklós: Variációk (hegedű)<br>Rimszki-Korzakow: Scheherazade<br>Karnagy: Zsolt Nándor |
| Március 30-án vasárnap | Beethoven: III. Leonora — Nyitány<br>Beethoven: IX. szimfónia<br>Karnagy: Unger Ernő | | |
| Április 6-án vasárnap | | Goldmark-hangverseny (a mester születésének 100-ik évfordulója alkalmából)<br>Karnagy: Bor Dezső | |
| Április 13-án vasárnap | | | Évadzáró díszhangverseny<br>Karnagy: Bor Dezső |

*) A műsortervezet változtatásának jogát fenntartjuk

C. bérlet — 1930 február 2-án, vasárnap — C. bérlet

# STRAUSS JÁNOS-HANGVERSENY

## HALÁSZ GITTA és LAURISIN LAJOS

**a m. kir Operaház tagjainak**

## és a Budapesti Férfi Dalegylet közreműködésével

1. Egy éj Velencében. — Nyitány
2. Őrüljetek az életnek. — Keringő
3. A cigánybáró belépője a „Cigánybáró" című operettből. Énekli: LAURISIN LAJOS
4. Adél áriája a „Denevér" c. operettből. Énekli: HALÁSZ GITTA
5. Kettős a „Cigánybáró" c. operettből. Éneklik: HALÁSZ GITTA és LAURISIN LAJOS
6. Matuzsálem herceg. — Nyitány

Szünet

7. Gondola-dal az „Egy éj Velencében" című operettből. Énekli: LAURISIN LAJOS
8. *a)* Májusi bor. — Nyitány
   *b)* Tere-fere (Tritsch-Tratsch) Galop
9. Balletzene a „Pázmán lovag" c. vígoperából
   *a)* keringő
   *b)* polka
   *c)* csárdás
10. A szép kék Dunán — Keringő. Énekli: a BUDAPESTI FÉRFI DALEGYLET. Vezényli: DÖTSCH KÁROLY karnagy.

Vezényel: BOR DEZSŐ karnagy.

B. bérlet — 1930 február 9-én, vasárnap — B. bérlet

# MAHLER:
## III. szimfónia

KÖZREMŰKÖDNEK:

**NÉMETHY ELLA**
a m. kir. Operaház tagja

**PALESTRINA-KÓRUS**
nőikara

**és a Wesselényi-utcai polgári fiúiskola énekkara**

Vezényel: **UNGER ERNŐ** karnagy

**Jegyek 1 pengőtől 5 pengőig**

---

B. bérlet. — 1930 február 27-én este 1/2 8 órakor — B. bérlet.

# S. GERVAY ERZSI
hangversenyénekesnő
és
# FARNADI EDITH
zongoraművésznő

**zenekari estje**

**A zenekari kíséretet a »Székesfővárosi Zenekar« adja**

Vezényel: **BOR DEZSŐ** karnagy

---

B. bérlet — 1930 március hó 16-án, vasárnap — B. bérlet

**LISZT:**

# SZENT ERZSÉBET LEGENDÁJA

KÖZREMŰKÖDNEK:

**KOVÁCS ILONKA**
a Városi Színház művésznője

**EKKER SZIDÓNIA**
a Városi Színház művésznője

**MALECZKY OSZKÁR**
a m. kir. Operaház tagja

**DOBOS ANDRÁS**
operaénekes

**EGYETEMI ÉNEKKAROK**

Vezényel: **VASZY VIKTOR** karnagy

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA 1930 — 1479

54145

# A ZENE

ALAPITOTTA: Dr. SEREGHY ELEMÉR

1930 FEB 12

Szerkeszti

**SIKLÓS ALBERT**

**Budapest**
**XI. évfolyam, 10. szám**
**1930 február 15**

## TARTALOM

S. A.: A szerenád. — Hangversenyműsoraink ismertetése. SEBESTYÉN EDE: Egy magyar hegedűművész vándorlása négy világrészben. — Az ótestamentum. — SZÍNHÁZ. MINDENFELŐL. — HALÁLOZÁS.

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

# PESTI VIGADÓ

## BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA HANGVERSENYEI

# A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

### közreműködésével

**C.** bérlet.

**1930 február 16-án, vasárnap**

## A SZERENÁD TÖRTÉNETE

1. MOZART: B-dur fúvós szerenád
2. VOLKMANN: D-moll szerenád
   A gordonkaszólót előadja: SEBESTYÉN SÁNDOR gordonkaművész

Szünet

3. ELGAR: Szerenád vonószenekarra
4. STRAUSS: Szerenád fúvószenekarra

Karnagy: SIKLÓS ALBERT

**A.** bérlet.

**1930 február 23-án, vasárnap**

Közreműködnek:
S. SZATHMÁRY MARGIT operaénekesnő, S. MANNABERG RÓZSI zongoraművésznő és a Koronaőr-utcai polg. leányiskola énekkara

1. BEETHOVEN: VII. szimfónia
2. WEBER: Ágáta-ária a Bűvös vadász c. operából. Énekli SZATHMÁRY MARGIT operaénekesnő.

Szünet

3. HARMATH A.: Népdalfeldolgozások. Énekli a Koronaőr-utcai polgári leányiskola énekkara. *a)* Megállj, Megállj... *b)* Virágos kenderem... *c)* Kihajtottam... Vezényli: MARKÓCZY IRÉN énektanárnő
4. BEETHOVEN: G-dur zongoraverseny. Előadja: MANNABERG RÓZSI zongoraművésznő
5. GAJÁRI I.: Öreg csertő — Suite

Karnagy: BOR DEZSŐ

**B.** bérlet. **1930 február 27-én, csütörtökön este 1/2 8 órakor** **B.** bérlet.

## S. GERVAY ERZSI és FARNADI EDITH

**hangversenyénekesnő** **zongoraművésznő**

## ZENEKARI ESTJE

**MŰSOR:** MOZART, LISZT, KODÁLY, MAHLER, STRAUSS: Áriák és dalok.
BEETHOVEN: G-dur zongoraverseny. — LISZT-BUSONI: Spanyol rapszódia.

Vezényel: BOR DEZSŐ karnagy.

**Belépőjegyek 1 pengőtől 5 pengőig**

**C.** bérlet.

**1930 március 2-án, vasárnap**

Közreműködnek:
EGGERT MÁRTA operaénekesnő és KÁLMÁN MÁRIA hegedűművésznő

1. MOZART: G-moll szimfónia
2. ROSSINI: Rosina áriája a „Szevillai borbély" című operából. Énekli: EGGERT MÁRTA operaénekesnő

Szünet

3. SIBELIUS: Hegedűverseny. Előadja: KÁLMÁN MÁRIA hegedűművésznő
4. DELL' ACQUA: Villanella. Énekli: EGGERT MÁRTA operaénekesnő
5. LISZT: Tasso siralma és diadala — Szimfónikus költemény

Karnagy: BOR DEZSŐ

**A.** bérlet.

**1930 március 9-én, vasárnap**

Közreműködnek:
K. FRANASSOVICH VALÉRIA operaénekesnő és FEHÉR ILONKA hegedűművésznő

1. BEETHOVEN: VIII. szimfónia
2. Operaária. Énekli: K. FRANASSOVICH VALÉRIA operaénekesnő

Szünet

3. MESZLÉNYI RÓBERT: Hegedűverseny
   Előadja: FEHÉR ILONKA hegedűművésznő
4. STRAUSS- és KAZACSAY-dalok. Énekli: K. FRANASSOVICH VALÉRIA, operaénekesnő
5. MOUSSORGSZKY: Egy éj a Kopaszhegyen

Karnagy: VASZY VIKTOR

**A vasárnapi hangversenyek délután 5 órakor kezdődnek :-: Belépőjegy 80 fillértől 3 pengőig**

A Steinway sous-féle hangversenyzongorát KOHN ALBERT cég (IV., Bécsi-utca 3.) szállítja.

54145

XI. évfolyam, 10. szám Budapest, 1930. február 15

# A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV. ker., Váci-utca 62. f. 1.
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

## A SZERENÁD

olasz származású műszó *(serenata)*: éji zenét jelent. Keletkezésének és fejlődéstörténetének kibogozása nem oly egyszerű, mint nevének etimológiájából következtetnők. Nem is annyira a legrégibb vokális szerenád, mint inkább a tőle függetlenül kialakult instrumentális szerenád az, melynek sokfelé elágazó szálait nehéz nyomon követni.

Talán még a *troubadour*- és a *Minnesänger*-kor tekinthető a szerenádok melegágyának. A szerelmes lovagok éjszakai lantpengetéssel kisért énekének szokását és stilusát mentették át az újkor hajnaláig egy-egy városka nemesszármazású ifjai, hogy ily módon fejezzék ki hódulatukat imádott asszonyuknak.

A fejlődésnek egy további mozzanata: a szerenádot adó szerelmes lovag nem maga énekel, hanem énekest és hangszerjátszókat toboroz, akiknek élén a sötétség beálltával ideáljának ablaka vagy balkona alá vonul. Amikor a hangszeres zene előtérbetódulásával az énekszó lassan elhal, helyt adván a tiszta instrumentális muzsikának, akkortól számithatjuk a *mai* szerenád keletkezési idejét. Valószínű, hogy az énekhang elmaradása pillanatában cserélődtek ki a hangszerek is: a húros szerszámokat fúvók váltják fel. Előbbiek alkalmasabbak voltak kísérésre, de önállóan akkor még alig állták meg helyüket, azonkívül hangjuk gyönge, erőtlen volt és nem tudott esetleg makacsul zárvatartott ajtókon ablakokon áthatolni, végül a fúvóhangszerek jobban tudtak ellenállni az időjárás szeszélyes változásainak, mint a kényesebb lant- és hegedűfélék.

A 17. század egytételes fúvószerenádjai közül nem maradt ránk semmiféle jelentősebb alkotás. Ezek, úgylátszik, hirtelen összetákolt alkalmi kompozíciók voltak; többnyire egy-két óboa, két kürt és fagót, vagy basszetkürt

szerepelt bennük. Minthogy a szerenádnak ez a vajúdó korszaka egybeesett a hangszeres zene három legfontosabb műformájának a szonátának, a szimfóniának és a tánc-szvitnek kicsirázásával, természetes hogy ezeknek hatása alól nem vonhatta ki magát. Első behatásukat abban észlelhetjük, hogy az egytételes szerenád *többtételes*, ciklikus műfajjá alakul át. A 18. század jellegzetes szerenádjaiban 4—6 tétel sorakozik úgy egymás után, hogy a fúvóhangszerek szólamai tisztára kamarazene-stílusra emlékeztetnek. Ilyen szerenádokat írtak (1750 és 1790 között) *Haydn* és *Mozart*, valamint kortársaik. A bennük szereplő fúvóhangszerek hat és tizenkettő között váltakoznak. Mozart szerenádjaiban jelenik meg először a klarinét is, mellyel azelőtt nagyon mostohán bántak.

Ezzel a szerenád-típussal ugyanebben az időben több, ma már alig ismert műfaj haladt párhuzamosan, némelyik annyira megegyezvén a szerenád jellemvonásaival, hogy joggal sorolhatnók a mai szerenádok előfutói közé. Ilyen volt a *Cassatio* (Cassazione) ez a homályos etimológiájú többtételes, rövid, víg alaphangú zenemű, melynek nevét a *cassare* (búcsúzni) vagy a *gassatim* (utcai felvonulás) majd a *cassa* (nagydob) szavakra vezetik vissza. Ilyen volt továbbá a *Divertimento* (Divertissement) egy a szvit és a szimfónia között ingadozó 5—6 tételes kis zenekari mű, sokszor kamarastílusban tartott szólamvezetéssel. Annyira közel állott a régi szimfóniához, hogy Haydn pl. szimfóniái közé sorolta a divertimentóit is. Végül ilyen volt a 18. század *Notturno*-ja (Nocturne) is, melyet nem kell összetévesztenünk *Field* és *Chopin* hasonló elnevezésű zongorakompozicióival; az a zenekari éjjeli zene 3—4 tételes volt és csak abban különbözött a tizennyolcadik század szerenádjától, hogy inkább vonóshangszerek játszották mint fúvók. *Vogler* és *Viotti*, majd a mult században *Verdi* írtak ilyen notturnókat.

Ma már elmosódtak ezek a megkülönböztetések, mert a felsorolt műfajelnevezések vagy megszüntek és beolvadtak a szerenád fogalmába, vagy egy más műfaj megjelölésére szolgálnak, mint pl. a Chopin-féle *nocturne* esetében.

Mikor a szerenád az utcáról a hangversenyterembe vonult, a helyi viszonyokhoz alkalmazkodott. Kiegészítik vonóskarral, általában elhagyják a fúvókat is benne, azonkívül a szólamokat mint a szvitben és a szimfóniában többszörösen töltik be. Utóbbitól csak a tételek számában (5—8), a kidolgozási részek egyszerűségében, a polifón-stílus — különösen a kánonok és fugátok — teljes mellőzésében és egy graciózus, vidám, derűs alaphang betartásában különbözik. A tizenkilencedik század szerenádjának legnagyobb mesterei *Brahms*, *Volkmann* és a bécsi *Fuchs* Róbert megtartották az előbb vázolt kereteket, csak azzal hozták közelebb a szerenádot a szimfoniettához, hogy első, esetleg utolsó tételében a szonáta-formának nagyobb hangsúlyt kölcsönöztek.

*S. A.*

# HANGVERSENYMŰSORAINK ISMERTETÉSE

***

## A Székesfővárosi Zenekar VII-ik évadja

**Huszonegyedik hangverseny. — 1930 február 16-án. — Vezényel: Siklós Albert**

**C bérlet.**

### A szerenád története.

1. **Mozart** (1756 Salzburg — 1791 Bécs): *Szerenád* (*B*-dur) fúvóhangszerekre.

Mozart szerenádjai közül ez a tizes sorszámot viselő *(Köchel*-katal. 361.) mű íródott a legnagyobb fúvóegyüttesre. Van benne: 2 óboa, 2 klarinét, 2 basszetkürt, 4 vadászkürt, 2 fagót és 1 kontrafagót. Hét tétele közül az 1., 2., 3. és a 7. tételt már mint vonósokra komponált kvintettet 1768-ban adta ki a Mester, később ezeket átírta fúvóhangszerekre és még három tétellel kiegészítve 1780-ban hozta nyilvánosságra.

*Largo* bevezetés előzi meg az első tétel *Allegro molto*-ját. Rövid kidolgozási résszel megszerkesztett szonátaforma, melynek különösen bájos a zárótémája.

Két trióval kiegészített *menuetto* a második tétel. Első triójában a két klarinét és a két basszetkürt kombinációja adja az érdekesen hangzó négyszólamú tételt. Második triójában az óboa hangja dominál, melynek trillás dallamát az első fagót triolás stakkatói kisérik.

Az *Esz*-dur *Adagio* egyike Mozart legragyogóbban sugalmazott alkotásának. Érdekes tizenhatod lüktetésű kisérőfigurációja fölé az óboa a klarinét és a basszetkürt váltakozó éneke hallik, a fagótok kötött basszusával megalapozva. Különösen mozarti a háromszakaszos forma orgonapontos kódája.

Ismét egy *menuetto* következik két trióval. Hangulata komolyabb az előbbinél, sőt első triójának kissé borongós színt kölcsönöz a *b*-moll hangnem és a basszetkürt bezáró motívuma.

*Románc* a címe az ötödik tételnek. Összetett dalforma, élénk *(allegretto)* középrésszel. Ebben ismét a basszetkürt panaszos hangja dominál, a mélyfúvók tizenhatodos kontrapunktjával támogatva.

A hatodik tétel egy *andante-téma hat variációval*. Közülük a másodikban érdekes motívumjáték a vezetőhangszerek között, a negyedikben fájdalmas moll-hangulat, az ötödikben suttogó figurák a két klarinét és a két basszetkürt szólamában, az utolsóban pedig mintha egy menuetto és egy keringő kereszteződését hallanók.

Hamisitatlan mozarti *Rondo* az utolsó tétel e műforma minden ismert rekvizitumával: rövidlélegzetű epizódtémákkal, ritmikus kontraszthatásokkal és sok gondolatismétléssel. Hosszabb élénk kóda tetőzi be az invenciózus, geniálisan hangszerelt kompozíciót.

*

2. **Volkmann** (1815 Lommatzsch — 1883 Pest) *d*-moll szerenád vonószenekarra. A gordonkaszólót *Sebestyén* Sándor tanár, a Székesfővárosi Zenekar hangversenymestere játssza.

A huszonhat évig Pesten élt Mester, ki az 1875-ben alapított Zeneakadémiánk első zeneszerzési tanára volt, három szerenádot írt. E harmadik szerenádjának tételei minden szünet nélkül fonódnak egymásba (Larghetto-Andante espressivo-Prestissimo-Allegro non tanto-Andante espressivo) a közöttük való kapcsolatot a szóló-gordonka tartja fenn recitáló tematikus anyagával. Ez az instrumentális recitativo-hang — melynek őse kétségkívül a kilencedik szimfónia utolsó tételének híres vonósrecitatívója — igen jellemző Volkmannra. Több kamarazeneművében is felbukkan, különösen az igaztalanul mellőzött *b*-moll triójában. Figyeljük meg, hogy a gordonka első motívumát hogyan vezeti át Volkmann az egész művön, hozzákapcsolva minden egyes tételnek a vonószenekarban jelentkező tematikus készletét.

*

3. **Elgar** (1857 Broadheath): *Szerenád* vonószenekarra op. 20. *e*-moll.

A háromtételes szerenád a kitűnő angol komponista egyik legnépszerűbb műve. Első tétele *(Allegro piacevole)* dalforma trióval *(E*-dur). Dallamos invenció, átlátszó, de

művészies formaképzés jellemzik Elgar alkotásait. Nagyon sikerült, amint a repriz kodáját belekapcsolja a fődalforma visszatérésébe.

A második tétel *(Larghetto)* szépen ívelt melódikus vonalaival tűnik fel. Harmadik tételben *(Allegretto)* ügyesen szőtte bele Elgar az első tétel trióját, melyet kontrapunktikusan is felhasznál.

*

4. **Strauss Richárd** (1864 München): *Szerenád* fúvóhangszerekre; *Esz*-dur, op. 7.

Azon művek közé tartozik Straussnak jelen kis kompozíciója, mellyel legelőször vonta magára a muzsikusvilág figyelmét. 1884-ben mutatta be a híres meiningeni zenekar *Bülow* vezetése alatt. Hangszerek: 2 fuvola, 2 óboa, 2 klarinét, 2 fagót, kontrafagót és 4 kürt. Az óboába írt főtémát, melyet az egész fúvókar megismétel, rövid átvezetőtéma után a klarinét és a kürt szólamába helyezett melléktéma váltja fel, majd az élénkebb zárótéma. Változatos dinamikájú kidolgozási részét egy kitartott dominánsszeptimhangzattal viszi át az expozíció visszatérésébe, csakhogy most a főtémát a kürtök és fagótok veszik át. Szabályszerüen követik egymást: melléktéma és zárótéma, valamint az orgonapontjellegű kóda. A kompozíció meghallgatása közben akaratlanul is agyunkba tolul az a gondolat, hogy e formaképzésében merev, harmonizálásában erősen konzervatív kompozíciótól a »Till Eulenspiegel« bohókás illusztrációin át *Heródes* udvarának fülledt atmoszférájáig mily óriási pályát futott be *Strauss* Richárd!

*

## Huszonkettedik hangverseny. — 1930 február 23-án. — Vezényel: Bor Dezső

**A bérlet.**

Közreműködnek: *S. Szathmáry Margit* operaénekesnő és *S. Mannaberg Rózsi* zongoraművésznő és a Koronaőr-utcai polg. leányiskola énekkara.

1. **Beethoven** (1770. Bonn — 1827. Bécs.): *VII. Szimfónia*, *A*-dur.

Beethoven vígasztalan életének két idillikus epizódja tükröződik vissza az 1812. és 1813. években csaknem egyidőben befejezett hetedik és nyolcadik szimfóniákban. *Malfatti* Teréz, akit Beethoven oltár elé akart vezetni — legalább a Malfatti-család állítása szerint — 1811-ig szerepel inspiráló, vígasztaló múzsaként a szerencsétlenségébe nehezen beletörődni tudó mester oldalán. *Seebald* Amáliával pedig 1812-ben ismerkedik meg, mikor Teplitz fürdőben keresett gyógyulást bajára. Karlsbadban és Teplitzben keletkeztek a két szimfóniájának első lejegyzései, a következő év tavaszán már az utolsó símításokat végzi el a hetediken.

Pedig zivataros időket élt át akkor Beethoven, »történelmi« napokat. Egész Európa állig fegyverben volt, a »nyughatatlan kalandor« miatt. Megvivatott a lipcsei csata, a népek csatája, majd a véres hanaui ütközet. Ezrével özönlöttek vissza a napoleoni hadjáratok sebesültjei és rokkantjai. Beethoven segíteni akar rajtuk. Barátai tanácsára »Akadémiá«-t — így nevezték akkor a szerzői estéket — rendez a »hanaui csatában megrokkant osztrák és bajor harcosok javára«. A hangverseny 1813 december 8. és 12-én zajlik le a bécsi egyetemi diszteremben, a következő műsorral: »Wellington győzelme v. a vittoriai csata«, a mester egyik akkor legnépszerűbb alkalmi műve, utána pedig a *hetedik* szimfónia következett. Beethoven maga dirigált, bár hallóképessége ebben az időben már aggodalmasan csökkent. Leírhatatlan siker. Egyik műve sem aratott első alkalommal oly gyújtó hatást, mint a hetedik szimfóniája. *Wagner* a tánc apoteózisának nevezi, *Schumann* »Eusebius«-a rajongó sorokban emlékezik meg róla.

Hosszabb lélekzetű lassú bevezetés *(Poco sostenato* 4/4.) előzi meg az első tétel expozícióját. Ünnepélyes, feszült hangulat, melyet végtelenségig fokoznak a vonósok felfelé törő tizenhatod figurái. Kalandos modulációk után állapodik meg a fuvók és vonósok dominánshangján, egymással felelgetve, majd felcsendül a daktilikus 6/8-os ritmus, mely derűsen vonul át az egész tételen. Trombitákkal és dobokkal támogatva harsan fel a győzedelmes főtéma. Mikor a domináns hangnem felé orientálódik, szinte érezzük a melléktéma szükségszerű belépését. Bámulatos, ahogy Beethoven hirtelen C-dur felé zárja ennek periódusát. Nagy ünnepélyes csend, majd a *disz-fisz-a-c* szűkített szeptimakkordon át új motivum lép fel a hegedűkben, mely hatalmas felfokozással torkollik a zárótémába. Páratlan genialitással dolgozza fel az imitációs technika minden fortélyával az expozició tématikus anyagát a »Durchführungstheil«-ban. Még csak az expozició megismétlése után belépő *coda* »basso ostinato«-jára hívom fel a hallgatóság figyelmét, ahol egy szekundhangzatra épített motivum fölé csodálatos fokozással helyezte el a hegedük és fafúvók folyton erősbülő dallamát.

Kevés Beethoven-tétel tempójáról folyt annyi vita — még a Mester életében is — mint a szimfónia gyönyörű lassú tételéről. Schindlernek Beethovennel folytatott párbeszédéből, (melyek a híres társalgási füzetekben maradtak ránk) valamint Beethoven idevonatkozó vázlatkönyveiből tudjuk, hogy Beethoven több ízben változtatta meg e tétel tempó-előírását és metronomizálását. Előbb »andante«-t írt elő, ♩ = 72 időmértékkel, de már 1817-ben a *Leipziger Allgemeneine Musikalische Zeitung* számára beküldött metronomjelzései között ez a tétel »quasi allegretto«-ként szerepel 76-os metronomizálással. A Haslingernél megjelent partitúrában Beethoven ♩ = 80-ban állapítja meg az *allegretto*-nak mondott tétel tempóját. Kétségtelen, hogy Beethoven *nem* vontatott *Andante*-re gondolt, mikor ezt a mesterművet komponálta, hanem folyékony, de lassú induló-ritmusra. Erősen intonált, lassan elhalkuló kvartszextakkorddal kezdődik a tétel; utána a mély vonósok hozzák a 16 ütemes kétszakaszos dalformában írt témát. Ennek első variációjában a gordonka és a mélyhegedű bús ellentémája szólal meg, másodízben ugyanez az ellentéma a hegedűkbe kerül. A következőkben megfelelő dinamikus felfokozással triolás figurákat hallunk. Fokozatos elhalkulás után szólalnak meg a trióban (*A*-dur) a fúvók egy kimondhatatlanul nemes vigaszt aló témával. Rövid *fugato*-epizód után tér vissza az egész dalforma-variáció megfelelő átalakításokkal. A kódában különféle hangszercsoportokra taglalva jelenik meg még egyszer a főtéma és a befejezést ugyanaz a kvartszextakkord adja meg, amellyel a tétel kezdődött.

Vérbeli beethovenes *scherzo* a harmadik tétel. Háromszakaszos nagy dalforma, melynek főmotivuma megszámlálhatatlanul változatos alakban siklik át a zenekar minden egyes hangszerén. A trió a derűs nyugalom szimbóluma. Középtételében a kürt váltóhanggal kombinált orgonapontján épül fel a fúvók meleg *cantilena*-ja. Hangulatos moduláció után (*D*-durból *F*-durba) tér vissza a *da capo*-szerűen a fődalforma.

Ditirambikus életöröm árad az utolsó rész (*Allegro combrio*) minden hangjegyéből. *Wagner* szerint e tétel fődalformája, valamint *cisz*-moll epizódja magyaros: »ilyeneket játszanak a cigányok magyar falvak borméréseiben.« Jókedvű párok táncforgataga varázslódik elénk a lángész szinte megrészegszik saját gondolatbőségétől«. A bacchanáliát csak néha szakítja meg egy csöndesebb elmélyedő epizód, de hatalmas fokozással tér vissza ismét a tánc, faunok grimaszai, a Bacchust ünneplők víg sikoltozásai hatolnak át a vonóshangszerek epizód-dallamain, hogy a végén mindent elöntő újongással adózzanak az élet szépségeinek, örömeinek.

*

2. **Weber** (1786 Eutin — 1826 London):

*Agáta-ária a »Bűvös vadász« c. operából.*

Nem jő szememre álom, amig nem láttam őt,
Oh nyugtom hol találom, eltünt örökre tán,
Kisérjen utadon holdfény,
Mily szép az éj.
Halkan, halkan, édes dallam, szállj a csillagok körébe,
Istent áldva, őt imádva, szálljon hő imám az égbe.
Mint ragyog a csillagtábor, tiszta fényben tündököl,
Am ott a hegyeken távol vihar kél a bérctetőn!
És a zöld erdőkön túl szürke felhő tornyosul.
Kulcsolt kézzel Istent kérem, hallgassa meg könyörgésem,
Mennynek Atyja óvj a vésztől, küldd le angyalid az égről
Minden elpihent már, jó Maxom vajh' merre jár?
Oh epedve várlak én, csak a lomb susog felém,
A patak csobog csupán a varázsos csendes éjben,
Édes dallal hívja éppen kicsi párját a csalogány.
De oh! nem csalódom-e?
Lépteket hallok, ott a fenyőerdőből valaki jő, ez ő, ez ő,
Oh bár adna szárnyat a vágy.
Hű mátkád vár, Ő vár rád.
De ő még nem látott meg. Ég, ha nem a holdvilág,
Kalapja mellett friss virág,
Úgy van, legtöbbször célba Ő talált. Ez holnapra bizalmat ád.
Oh édes remény, adj te új erőt!



S. SZATHMÁRY MARGIT
operaénekesnő

Forr az ereimben a vér és a szívem úgy dobog,
Ha vágyva rád gondolok.
Ennyi üdvöt nem reméltem.
Max balsorsa véget ér, a szerencse visszatér
És nem hagyja őt el holnap,
Vagy csak álom, csalfa kép?

Oh nagy ég, fogadd im hálám e kegyért, e nagy kegyért.
Forr ereimben a vér és szívem úgy dobog,
Ha a vágyam száll feléd,
Boldog vagyok, hogyha rád gondolok.

Énekli *Szathmáry* Margit operaénekesnő.

*

3. **Harmat A.**: *Népdalfeldolgozások.*

Énekli a Koronaőr-utcai polgári leányiskola énekkara. Vezényli: *Markóczy* Irén énektanárnő.

*a)* Megállj, megállj, te kis madár
Beteg szívem mert rég hogy vár
Galambom, galambom.
Fájdalom van a szívembe,
Enyhitsd lelkem keservembe,
Galambom, galambom.
Lásd a kerek erdőt amott,
Erdő mellett a folyamot
Galambom, galambom.
Folyamon túl van egy falu,
Azzal kiért epeszt a bú
Galambom, galambom.
Vidd oda a kis cédulát,
Repesd körül az ablakát
Galambom, galambom.
De ha kérdi, hogy hol vagyok?
Ne mondd meg, hogy érte sírok
Galambom, galambom.

*b)* Virágos kenderem kiázott a tóba,
Ha énrám haragszol, ne jöjj a fonóba.
Elejtem az orsóm, nem lesz ki feladja
Bánatos szívemet, ki megvígasztalja.

*c)* Kihajtottam én ludamat
A zöld pázsitdombra,
Arra jött a bíró fia
Arany buzogánnyal.
Agyonsujtá én ludamat
Legszebbik ludamat.
Kedves gúnáromat.
Elmegyek én a bíróhoz
Panaszt teszek néki
»Isten jónap Biró gazda.«
»Fogadjisten György Ilona,
Üljön le mínálunk!«
»Sem ülhetek, sem állhatok,
Mert nagy panaszom van!«
»Mondja meg hát György Ilona,
Mi legyen a panasz?«
»Kihajtottam én ludamat
A zöld pázsitdombra.
Arra jött a bíró fia
Arany buzogánnyal,
Agyonsujta én ludamat
Kedves gúnáromat.«
»Mondja meg hát György Ilona
Mi légyen az ára?«
»Minden tolla, szőre, szálla
Egy arany, egy arany!«

Dallama *Bartók* Béla magyar népdalgyüjteményéből, gyermekkarra átdolgozta *Harmat* Artúr.

*

4. **Beethoven** (1770. Bonn — 1827. Bécs): *Zongoraverseny. G*-dúr.

A negyedik szimfóniával — a tavasznak ezzel az örökszép himnuszával — csaknem egyidőben fejezte be Beethoven 1806-ban negyedik zongoraversenyét, a legszebb lírai költeményt, amit költő valaha írt. Kevés boldogságban volt része az életben, de az 1806-ik évvel a legragyogóbb időszak vonult a sorsüldözöttre. Ennek az évnek tavaszán jegyzi el magát *Brunsvik* Terézzel, kinek fivéréhez Ferenc grófhoz régi barátság fűzte. Martonvásáron szerették meg egymást a fiatalok és (amint Brunsvik Teréz naplójából tudjuk) a martonvásári park évszázados tölgyei tanui lettek egy igen boldog idillnek. *Seyfried* Ignác és *Grillparzer*, akik Beethovent ez időben látták, el voltak bűvölve elevenségétől, vidámságától, szellemességétől. Választékosan öltözködött, haját gondosan fésülte s csak úgy áradt belőle a derűs munkakedv. Társaságban udvarias volt, türelmes és öntudatos biztonsága mellett is szerény. »A szerelmes oroszlán tetszeni akart, behúzta karmait, de gyöngédsége mögött is érezzük félelmes erejét, kedélyének szeszélyes hullámzásait.«



S. MANNABERG RÓZSI
zongoraművésznő

E zongoraversenyének minden üteméből túláradó boldogság sugárzik felénk. A szonáta-formában írt első tétel ritmikus változatosságaiban témáinak nobilis hangjában már első hallásra megragadja a hallgatót. Az *Andante* páratlan az irodalomban: lírai hangulatú, párbeszéd a zongora és a zenekar között. Az epizódtémák annyi új gondolatot vetnek fel, hogy invenciójukban Mozart leginspiráltabb opuszaival vetekednek. Szünet nélkül következik a nagyszerű zenekari hatásokkal és zongoraszerű hangeffektusokkal telített *rondo*, meleg, szelíd vidámságba olvadt derűs hangulataival, melyet csak egyszer borít el egy pillanatra valami sejtelmes fátyol: mintha előre érezte volna a komponista, hogy jelen boldogságát még sok szenvedés fogja felváltani. Hatalmasan felépített kódával záródik a költői szépségű versenymű.

*

5. **Gajáry István**: (1884 Budapest): *Öregcsertő. Suite nagy zenekarra.*

Öregcsertő pestmegyei nagyközség határában van a Gajáryak családi birtoka s ott nyert impressziói akarta a szerző megörökíteni ebben a művében, amelyet a háború vége felé mutattak be egyik filharmóniai hangversenyen. A tételeknek külön címeket adott a szerző, mintegy megjelölni akarván, hogy a falusi élet minő mozzanatai rezonáltak leginkább lelkében.

Az első tétel az *Alkonyodik* címet viseli. Összetett dalforma. A hegedűk és violák lágy susogása fölött a fuvolán fellépő, majd a klarinéton folytatódó dallam találékonyan ecseteli az Alföld alkonyi hangulatát. A munka abba marad. Elcsendesül minden. A szélesen kifejlesztett és sok változatossággal feldolgozott téma után — mintha valaki dalolni kezdene — felcsendül az óboán, majd a hegedűn a színmagyar melléktéma, amely szinte szólószerűen szövődik tovább, hogy érdekes fejlesztéssel ismét átvezessen az első témára, amelynek harmonikus szövevényei ismét a második témára visznek. Ennek hatásos fokozása után az első téma töredékéből alakított pianisszimo befejezéssel végződik a hatásos tétel.

»*A majorban*« a címe a szabályos scherzo-formában felépített második tételnek. A mozgalmas főtéma a rátorkolló erősen magyaros melléktémával együtt a tanya eleven életét festi. A trió felfelé haladó hárfa és celesta hangzatai s a kürtökön és mély vonósokon megcsendülő meleg dallam, mintha a pusztai kép áhitatát és vallásos imáját akarná kifejezni. A magasba törő szép dallam kifejlesztése és felfokozása után visszatér az első mozgalmas rész, amely szomorúan zárja az ötletes tételt.

*A Kocsma előtt* a címe a harmadik tételnek. A vonósok és kürtök mellékheted hangzata felett felcsendülő klarinét lefelé haladó sextolái a vonósok magyaros válaszaival együtt talán a mulatozás előtti várakozásteljes állapotot ábrázolják. A bevezető rész után méltóságteljes, de mégis eléggé élénk magyar témát hoznak a vonósok, amely a következő témákkal együtt érdekes felépítésű lüktető magyarságú stilizált csárdás. Pár pillanatra feltűnik még az első tétel magyar melléktémája, majd emelkedik a hangulat, fokozódik a jókedv s a csárdás témák első fokozásával végződik a hatásos és finom szövésű zenemű.

*

## Huszonharmadik hangverseny. — 1930 február 27-én. — Vezényel: Bor Dezső

**B bérlet.**

**S. Gervay Erzsi** hangversenyénekesnő és **Farnadi Edith** zongoraművésznő zenekari estje.

1. **Schubert** (1797 Lichtenthal — 1828 Bécs): Nyitány olasz stílben, *C*-dur.

1816-ban zajlott le *Rossini* Szevillai borbélyának premierje Rómában. Olasz staggionek özönlöttek észak felé, hogy az új stílusnak híveket toborozzanak. Bécs közönsége behódolt az olasz muzsikának és elfelejti lassanként mestereit, a mogorván zárkózott oroszlánt, a balsikerű »Fidelio« megalkotóját és Schubertet, öt kötetnyi halhatatlan dalnak és annyi más mesterműnek megteremtőjét. Csak Rossini népszerű melódiáit, könnyűvérű, sokszor triviális áriáit énekelték mindenhol. Schubert két ízben próbálkozott meg a közkedveltté lett olasz stíllel: egyik *D*-dur és jelen *C*-dur nyitányában. Mindkettőnek formája a régi klasszikus szonátaforma, ebben Schubert semmi koncessziót nem tett a divatnak. Olasz bennük a Rossini-féle alantas homofónia, a dallamszövés diatónikája, valamint a témák nagyon kis hangterjedelme (ambitusa). A főtémát pl. a hegedűk intonálják, mialatt a többi vonósok rövid szaggatott egyhangú akkordokkal kísérik; vagy a melléktémát a fúvola és az óboa játssza, míg a vonósok az olasz operák szokásos »verkliző«

nyolcadfiguráiban mozognak. Olaszos a nyitány kódája is, végnélküli szegényes kadenciáival, melyekért valaha nagyon lelkesedett a kontinens minden színházlátogatója. Azért Schubert nem tudta megtagadni önmagát. A melléktéma bevezetésének módja az expozícióban, valamint a visszatérő zárótéma periodizálása, (rövid *Esz*-dur modulációval!) ezek valóban a nagy poéta lángeszének felvillanásai! Ezt igazán nem tudta volna így megcsinálni *Rossini!*

*

2. **Mozart:** *Recitativ und Arie aus der Oper »Die Hochzeit des Figaro«.*

*Recit.:* Und Susanne kommt nicht? Ach was heisst das? Wusst' ich nur wie mein Gatte den Antrag aufgenommen! Kühn scheint es immer was ich heut' wagen will. Der Graf ist heftig voll von Misstraun er wird toben! — Doch immerhin! wechsle meine Kleider ich nehm' die von Susannen, sie nimmt die meinen . . . und die Nacht ist uns günstig . . . O Himmel! zu welch einer niedrigen Rolle bin ich gezwungen durch des Gatten Schuld! Er macht mir unerhörte Pein, hintergeht mein ihm treues Herz, und darf noch eifern? Einst war ich angebetet, dann verlassen und nun betrogen; jetzt muss ich gar zu unwürdigen Künsten schreiten.

*Arie:* Nur zu flüchtig bist du verschwunden, freudenvolle, sel'ge Zeit! hin sind jene Rosenstunden, treuer Liebe nur geweiht. O dass noch für den Verbrecher dieses Herz so zärtlich spricht, Schone seinen grossen Rächer strafe seinen Meineid nicht.

Liebe führ' ach aus Erbarmen, ihn an meine Brust zurück stehst du mir nicht bei mir Armen, O dann stirbt mein ganzes Glück.

*

3. **Beethoven:** *Zongoraverseny G*-dur. Előadja *Farnadi Edith.*

*

4. *a)* **Kodály Zoltán** (1882 Kecskemét): *A közelítő tél.*

Hervad már ligetünk, diszei hullanak
Tarlott bokrai közt sárga levél zörög,
Nincs rózsás labyrinth s balzsamos illatok
Közt nem lengedez a Zephir.

Nincs már symphonia s zöld lugasok között
Nem búg gerlice
És a fűzes ernyein a csermely violás völgye
Nem illatoz
Tükrét durva csalit fedi.

A hegy boltozatin néma homály borong
Nektárthyrsusán nem mosolyog gerezd,
Itt nem rég az öröm víg dala harsogott
S most minden szomorú s kiholt.

Ó a szárnyas idő hirtelen elröpül
Minden műve tünő szárnya körül lebeg,
Minden csak jelenés minden az ég alatt
Mint a kis nefelejts tünő.

Lassanként koszorúm bimbaja elvirít
Itt hágy szép tavaszom még alig ízleli,
Nektárját ajakam még alig illetém
Egy két zsenge virágait
Itt hágy s vissza se tér,
Majd gyönyörű korom
Nem hozhatja fel azt
Több kikelet soha
Sem béhúnyt szememet
Fel nem igézheti
Lollim barna szemöldöke.

*(Berzsenyi)*



S. GERVAY ERZSI
hangversenyénekesnő

*

*b)* **Liszt** (1811 Doborján—1886 Bayreuth): *Loreley.*

Ich weiss nicht was soll's bedeuten
Dass ich so traurig bin;
Ein Märchen aus alten Zeiten,
Das kommt mir nicht aus dem Sinn
Die Luft ist kühl und es dunkelt
Und ruhig fliesst der Rhein
Der Gipfel des Berges funkelt
Im Abendsonnenschein.
Die schönste Jungfrau sitzet
Dort oben wunderbar
Ihr goldnes Geschmeide blitzet
Sie kämmt ihr goldnes Haar.
Sie kämmt es mit goldenem Kamme
Und singt ein Lied dabei,
Das hat eine wundersame
Gewalt'ge Melodei.
Den Schiffer im kleinem Schiffe
Ergreift es mit wildem Weh';
Er schaut nicht die Felsenriffe
Er schaut nur hinauf in die Höh!
Ich glaube die Wellen verschlingen
Am Ende Schiffer und Kahn,
Und das hat mit ihrem Singen
Die Loreley getan.

*(Heine)*

*

5. *a)* **Richard Strauss** (1864 München): *Wiegenlied.*

Träume, träume du, mein süsses Leben
Von dem Himmel der die Blumen bringt.
Blüten schimmern da die leben
Von dem Lied das deine Mutter singt.
Träume, träume Knospe meiner Sorgen
Von dem Tage, da die Blume spross
Von dem hellen Blütenmorgen,
Da dein Seelchen sich der Welt erschloss.
Träume träume, Blüte meiner Liebe
Von der stillen, von der heilgen Nacht
Da die Blume seiner Liebe
Diese Welt zum Himmel mir gemacht. *(Dehmel.)*

*

*b)* **Mahler** (1860 Kalist — 1911 Bécs): *Ich atmet' einen Lindenduft.*

Ich atmet einen Lindenduft
im Zimmer stand ein Zweig der Linde
ein angebinde von lieber Hand.
Wie lieblich war der Lindenduft.
Wie lieblich ist der Lindenduft
das Lindenreis brachst du gelinde
Ich atme leis im Duft der Linde
der liebe Lindenduft. *(Rückert.)*

Wer hat dies Liedlein erdacht?
Dort oben am Berg in dem hohen Haus!
Da gukket ein fein's lieb's Mädel heraus
Es ist nicht dort daheime
Es ist des Wirts sein Tochterlein,
Es wohnet auf grüner Heide.
Mein Herzle is wund!
Komm, Schätzle mach's g'sund!
Dein' schwarzbraune Äuglein
die hab'n mich verwund't!
Der rosiger Mund macht Herzen gesund.
Macht Jugend verständig macht Tote lebendig
Macht Kranke gesund.
Wer hat den das schöne Liedlein erdacht
Es haben drei Gäns' übers Wasser gebracht.
Zwei graue und eine weisse
Und wer das Liedlein nicht singen kann
Dem wollen sie es pfeifen! Ja!
*(Des Knabes Wunderhorn.)*

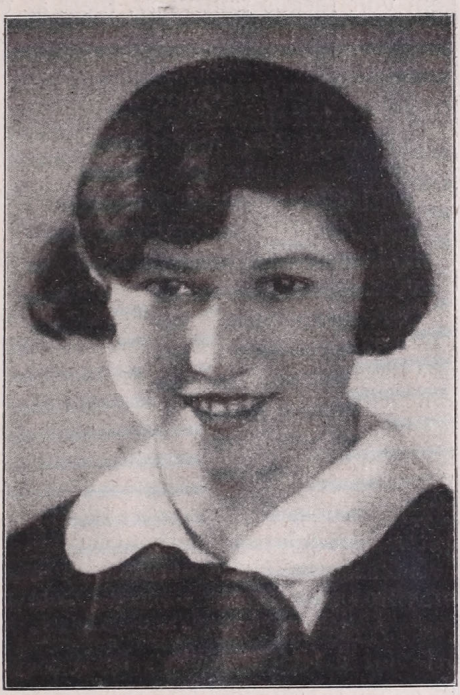

FARNADI EDITH
zongoraművésznő

*

6. **Liszt—Busoni:** *Spanyol rapszódia. (Folies d'Espagne et Iota arragonesa).* Előadja *Farnadi Edith.*

SEBESTYÉN EDE:

## EGY MAGYAR HEGEDŰMŰVÉSZ VÁNDORLÁSA NÉGY VILÁGRÉSZBEN

Az idegenbe szakadt és itthon elfelejtett művészeti nagyságok között a legérdekesebb és legkalandosabb életű kétségtelenül *Hauser* Mihály volt, a *pozsonyi* születésű hegedűvirtuóz, aki a mult század második és harmadik negyedében futotta meg művészi sikerekben és emberi viszontagságokban egyformán gazdag pályáját.

Hauser Mihály 1822-ben született és 1834-ben, tehát tizenkét esztendős korában már önálló hangversenyt rendezett Pozsonyban, a színházban. A zenei tehetséget apjától örökölte, aki szintén a hegedűnek volt a mestere és mint muzsikus, Bécsben összeköttetésbe jutott *Beethovennel*. A fiú Pozsonyban a kitűnő *Matulay* József tanár növendéke volt, a nagysikerű hangverseny után azonban Bécsbe vitte az apja. Itt a pesti születésű *Böhm* József és *Kreutzer* Konrád, a zeneszerző voltak első tanárai, azután *Mayseder* József, korának egyik legismertebb hegedűpedagógusa.

A nyugtalanvérű fiú, akiben a technikai virtuozitás korán kifejlődött, nem volt ideális tanítvány, mert az elméleti tárgyak nem érdekelték; nem volt türelme hozzájuk. Ő már repülni szeretett volna és tanárai csak járni tanították. A bravuros fogásokkal elért könnyű sikerek megtévesztették és még jobban megerősítették benne az elméleti tárgyak, a legszükségesebb alapismeretek iránt való ellenszenvet. Hogy kiszakítsa magát az iskolai rendszeresség és a tanári fegyelem kötelékéből, 1840-ben művészi körútra indult.

Első állomása Berlin volt. Nagy közönségsiker, hűvös, kijózanító kritika. Ahány városban megfordult, ahányszor fellépett, annyiszor kellett hallania a hozzáértőktől, hogy ilyen fogyatékos tudással sohasem lesz belőle művész.

A fiatalembert most már hidegen hagyta a laikusok legviharosabb tapsa is és a kritikára figyelt. Megszakította a hosszúra tervezett körútat és visszatért Bécsbe — tanulni. Most a magyar *Joachim* József volt a tanára a hegedűjátékban (noha ő maga is növendék volt még); nála és *Sechternél*, a zeneszerzés tanáránál tanult két esztendeig nagy elmélyedéssel és szorgalommal, azután elhatározta, hogy folytatja abbahagyott útitervét.

Ismét Németországon kezdte. Most már egészen másképpen fogadta a kritika és a komoly zenei közönség. Igen nagy és értékes sikere volt, ami bátorságot adott neki az út folytatására. Németországból Dániába, azután Svédországba, Norvégiába és Finnországba utazott. Mindenütt ünnepelték bravuros játékáért, de nagy sikere volt, mint zeneszerzőnek is.

A skandináv országokban elért sikerének hírére meghívták Pétervárra. Itt volt a legjobb dolga. Idáig is játszott mindenütt a királyi udvarban, de amellett szállóban kellett laknia és a hangverseny idején kívül alig törődött vele valaki. Péterváron a cár nagy elismeréssel nyilatkozottt a játékáról, valóban fejedelmi módon honorálta, az arisztokraták pedig kézről-kézre adták és a legelőkelőbb főurak palotájában lakott.

Most már betelt Európával. Elhatározta, hogy rövid időre visszatér a hazájába, ellátogat Bécsbe is, azután Amerikába utazik.

Az ötesztendős távollét után legelőbb is Pesten lépett fel 1847-ben. Mint a *Pesti Divatlap* írja: »egyszerű, szép előadása, kitűnőleg ügyes játéka köztetszéssel fogadtatott.«

Pestről visszatért szülővárosába és csak egy év mulva, 1848 tavaszán utazott Bécsbe. Éppen belekerült a forradalom előcsatározásába. Ez nem volt kedvére, mert zavarta művészi terveit. Visszautazott Pozsonyba, elbúcsúzott a családjától és rövidesen elutazott Franciaországba.

Párisban kétszer lépett fel. Nagyon tetszett a játéka, marasztalták is, de a forradalom nyugtalanító szele, amely az egész európai kontinenst átjárta, nem hagyta nyugodni. A hangulat amúgy sem volt kellemes Párisban, Hauser nem maradt. Tovább, Angliába!

Az angolokat egészen felvillanyozta különleges játékával, technikai fogásaival s különösen az üveghang tetszett nagyon a naív közönségnek. Csaknem valamennyi kompozíciójában használta az üveghangot, vagy a madarak hangját utánozta. Több nagysikerű hangverseny kellemes emlékével és igen jelentős pénzösszeggel hagyta el Angliát, amikor hajóra ült, hogy eleget tegyen az Amerikából kapott meghívásoknak. Az 1849. év karácsonyát hajón töltötte és 1850-ben, újév napján, futott be hajója Newyork kikötőjébe.

*

Amerikában akkor még ritka vendég volt az európai művész, mert csak a legnagyobbak mertek vállalkozni a nagy útra és a nagy kockázatra. Hauser bátor ember volt. Newyorkban kezdte a muzsikát és *legszebb sikereit játékos bravurjain kívül magyar témájú kompozicióival érte el.* Ötször játszott Newyorkban, azután tovább kellett utaznia, mert újabb meghívásokat kapott más városokba. Végigutazott egész Észak-Amerikán, azután Dél-Amerikán. Minden nagyobb városban fellépett, egyre fokozódó sikerrel.

Két esztendeig tartott ez az út. Akkor visszahívták Newyorkba. Itt megismerkedett *Lindh* Jennyvel, az akkor már világhírű svéd énekesnővel és szövetkezett vele. Komponált egy zenei és énekburleszket, amelyet együtt adtak elő. *Madár az ágon* volt a címe, műfaji meghatározása pedig: grand caprice burlesque. Egyéni műfaj.

A két művész fantasztikus sikerrel adta elő ezt a pompásan kigondolt, zenei tekintetben nem komoly értékű, de nagyon hatásos darabot. Végigmentek vele az egész Unión és az emberek örjöngve ünnepelték őket.

Már Új-Orleansban voltak. Innen Közép-Amerikába utaztak s az Isthmuson át Panamába. Tovább, tovább! A legviharosabb siker, a legerőszakosabb marasztalás sem állíthatta meg őket!

Panama után Kalifornia következett. A művészek öt hétig tartó kalandos és veszedelmes utazás után megérkeztek San-Franciskóba.

Itt nagy meglepetés érte őket. Négy európai művésszel találkoztak egyszerre. Itt volt Ole *Bull*, a világszerte ismert norvég hegedűművész, Lola *Montez* spanyol táncosnő, aki később Bajorországban történelmi szerephez jutott, *Hayes* Katalin énekesnő és *Herz* zongoraművész.

Ez sok volt egyszerre, de Hauser nem ijedt meg és Lindh Jenny sem. Minden versenytársat levert a *Madár az ágon.* Ezt a bizarr, ravaszul és sok kedvességgel és poézissel kigondolt különlegességet mindenki akarta hallani s a legtöbb ember be sem érte vele, hogy csak egyszer hallgassa meg. Így történt, hogy Hauser és Lindh Jenny tíz hónapot töltöttek San-Franciscóban; Ole Bull és a többiek akkor már régen visszatértek Európába.

A két művész legközelebbi célja Új-Granada volt, azután Peru. Limában több hangversenyt rendeztek nagy sikerrel, de még sem volt maradásuk. A következő állomás Valparaiso, a Paradicsom völgye volt.

Itt szívesen megállapodtak volna néhány hétre, hogy pihenjenek. De kellemetlen kalandjuk támadt a harmadik hangverseny után. Fanatikus benszülöttek összeesküdtek ellenük. Azzal vádolták meg őket, hogy bűbájosok, gonoszok és játékukkal eltérítik az embereket a templombajárástól. A folyton leskelődő összeesküvők miatt kénytelen volt a művészpár abbahagyni a hangversenysorozatot és elmenekülni.

Santiagóba utaztak, de rossz időben érkeztek oda. Lázas betegségek pusztították a lakosságot. Tovább mentek Ausztráliába, de az énekesnő itt elvált Hausertől és más irányban folytatta útját.

*

Hauser *Tahitibe* ment. Európai szokás szerint megjelent a fővárosban a rendőrfőnöknél, hogy engedélyt kérjen hangverseny tartására. A benszülött rendőrfőnök nagyon bizalmatlanul fogadta. Hegedűt sohasem látott s azt sem sejtette, mi lehet a hangverseny. Azt hitte, hogy kalózkapitánnyal

van dolga. Hat félmeztelen benszülöttel elkísértette Hausert a kormányzóhoz, tegyen vele, amit jónak lát.

A kormányzó francia ember volt. (Tahiti akkor már francia főhatóság alá tartozott.) Nagyon kedvesen fogadta a magyar művészt, a kellemetlen kísérőket elkergette és utasította a rendőrfőnököt, hogy adja meg a játszási engedélyt.

A nevezetes hangversenyt 1858-ban, október 6-án tartotta Hauser egy nagyon díszes teremben, amely azelőtt pogány templom volt. Az előadáson *Pomare* királynő is megjelent, aki nemrég tért át a római katolikus vallásra. Amikor tarka-barka ruhájában, tollakkal, szalagokkal és gyöngyökkel felékesítve de *mezitláb* megjelent, ugyancsak tarka és mezitlábas palotahölgyeivel, az egész közönség felállt, a kormányzó is. Meg a kormányzóval lévő francia tisztek is.

A királynő intett Hausernek, hogy kezdheti. A művész állához emeli hegedűjét és várja, hogy a közönség elcsöndesedjék. A királynő megint intett, hogy kezdje már és Hauser kénytelen volt megkezdeni. És a kedves jámbor közönség, amely az európai hangverseny-szokásokat nem ismerhette, zavartalanul beszélgetett tovább is ; leghangosabban a királynő.

Hauser kezdett idegeskedni. Egyszere megjelent a dobogón egy óriás, a francia katonai zenekar tamburmajorja és semmit sem törődve a hegedűművésszel, fuvolázni kezdett. A királynő megrökönyödött és felkelt. Kísérői és a közönség egy része szintén.

A helyzet kritikus volt, még akkor is, amikor a francia óriás észrevette, hogy bajt csinált és eltávozott. Hauser több darabba belekezdett, hogy a kifelé tóduló embereket visszatartsa s végre sikerült is. A *Velencei karnevált* játszotta G-húron. Ennek óriási hatása volt. Mindenki visszament a terembe és örjöngve tapsolt a művésznek. A királynőnek elmondták ezt a fordulatot s ez kibékítette Hauserrel. Meghívta palotájába, hogy neki külön játszék. Hauser eljátszotta énekesnő nélkül a hatásos burleszket és a *Yankee doodle*-variációt. A királynő levette a nyakánfüggő, drágaköves aranykeresztet és Hausernek ajándékozta.

*

Tahiti után Sidney, Melbourne, Adelaida és más városok következtek ; de Hauser ekkor már megelégelte Ausztráliát és Indiába utazott, onnan Egyptomba, majd Maltán keresztül vissza Európába.

A világlátott magyar művész 1859-ben, december elején megjelent Pesten. A Nemzeti Színházban rendezte hangversenyét 7-én. A *Hölgyfutár* ezzel kezdte a kritikáját :

»Nem hisszük, hogy a világot összejárt hegedűművésznek Sidneyben, Tahitiben vagy akárhol a pálmafák alatt nagyobb közönsége ne lett volna.« Játékáról azt írja a lap, hogy a bravúrjait megcsodálják, de költészet nincs benne.

A balul végződött budapesti hangverseny után visszatér Bécsbe, ahol példátlanul nagy sikerrel lép fel többször egymás után. Meghívásokat kap körutazásra és nincs pihenése. Magyar és osztrák városokban ünneplik, azután Bukarestben játszik, ahol megjelenésére elfelejtik az emberek, hogy a két oláh fejedelemség nincs a legjobb baráti viszonyban Magyarországgal és Ausztriával.

Bukaresti sikerei után Konstantinápolyban jelenik meg. *Prokesch-Osten* osztrák-magyar ügyvivő bemutatja a szultánnak, *Abdul Medzsidnek*, aki meghívja, hogy játsszék neki.

A következő esztendőben Rómába hívták, ahol több hangversenyen játszott és *Viktor Emánuel* királynak is vendége volt. Ezután már egyre ritkábban jelenik meg a dobogón. Utoljára Kölnben lépett fel 1874-ben és olyan nagy sikerrel, amely méltó volt dicsőséges pályafutásához.

*

Hauser Mihály több mint ezerkétszáz hangversenyt rendezett és közel háromszáz kompozíciója maradt meg. Nagyon szeretett magyar témákat feldolgozni és vannak tiszta magyar szerzeményei is. Ezek között az értékesebbek: *Magyar motívumok. Vágyakozás* (Honvágy). A *Hazához* (eredeti magyar dallamok két füzetben). *Bolero és csárdás. Magyar rapszódia. Magyar nemzeti tánc* (két füzet). *Magyar dalok.* Hat jellemdarab, 4. szám: *Magyar.*

A regényes életű művész hatvanötéves korában, 1887-ben halt meg Bécsben. Ott élte le életének utolsó esztendeit, mert Pozsonyban időközben meghaltak hozzátartozói. Művei nagyon népszerűek voltak hosszú ideig, de utazásairól szóló könyve is megőrzi emlékezetét, mint egy tehetséges, bátor és munkás magyar ember életének csodálatos krónikája . . .

## AZ Ó-TESTAMENTUM

zenei adatait egyszerűbb áttekintés céljából két csoportra oszthatjuk: a zenei gyakorlatra, műformákra vonatkozó adatokra és az ótestamentumi hangszerek megnevezésére.

Kétségtelen, hogy az ókori semita népek között az ótestamentumi héberek voltak a legtehetségesebbek. Ha a tudományokban és képzőművészetekben egyiptomi babilon- és asszírhatások alatt állottak is, annál nagyobb érzékük volt a költészet szépségei iránt. Költészetük oly műremekeket hagyott ránk, melyek megközelítik a görög poéták halhatatlan alkotásait. Talán nem is túlzunk, ha azt állítjuk, hogy a Kr. e. második században keletkezett irodalmi művek — minők pl. Hiób, Ruth vagy Eszter könyve — tartalomban és költői szépségekben felülmulják Horatius eklogáit. Ezzel szemben azonban sajátságos tény, hogy a héber költészet nem ismerte a drámát, nem érdekelte a színpad és nem termelt olyan drámairókat, mint *Sophokles* vagy *Euripides.*

Minthogy a költészet az ókorban mindig szoros kapcsolatban haladt a zenével, természetes, hogy az ótestamentum zenei kultúrája is — az izraeliták politikai életének aranykorában — nagy fejlettségről tanuskodik. A zene — mint minden semita ókori nemzetnél — csaknem kizáróan a vallás szolgálatában állott. Feltűnő azonban, hogy a királyság előtti korszakban, bár a legaprólékosabb részletekig foglalkoznak a szertartási törvények mindennel, ami az áldozatok bemutatására vonatkozik, mégis csak a két ezüstharsona megfúvására vonatkozó intézkedés az egyetlen, amit a szertartási könyvek a zenére vonatkozóan előírnak. Ne gondoljuk azonban, hogy az óhéber zenének nem volt más megjelenési formája, mint a vallásos ceremóniákkal összefüggő muzsika. Ha gondosan áttanulmányozzuk az ótestamentum minden adatát, meglepetve állapíthatjuk meg, hogy a vallási ceremóniákat kísérő egyházi zenével párhuzamosan a népdal, sőt az instrumentális zenének egy családias formája is virágzott, szórakoztatás céljára. Fuvolaszóval űzte el a pásztor unalmát, (Kir. I. 16., 18.) lantot pengettek egymással versenyezve az ifjak a városok kapujánál, lantszó mellett énekelt és táncolt a meretrix, hogy csapodár férfiak figyelmét magára vonja. (Ezsaiás, 23., 16.) Muzsikáltak a gazdagok lakomái közben, (Ezsaiás 5., 12. Ám. 6., 5.) énekeltek továbbá hangszerkísérettel a király asztalánál. (Kir. II. 19., 35.) De családi ünnepeken, (Mak. 9., 39.) fontosabb események megtörténtekor, (Ex. 15., 20.) temetési szertartások közben (Jer. 9., 17. Kr. II. 35., 25.) szintén fontos szerepe volt a zenének, éneknek, húros hangszereknek és dobnak egyaránt.

Ha a bibliai költészetet osztályozni akarnók, lírai és tanítóköltészetre kellene felbontanunk. Az epika teljesen hiányzott; ez a monatheista világnézet rovására irandó. Minden éposz keletkezésének első feltétele az istenek regevilágának nemzeti hősök történetével való keveredése. Ezt a feltételt persze a Jehovában való elmélyedés már csírájában fojtotta meg. A bibliában fennmaradt énektöredékek, melyek az óhéber költészet örökértékű gyönyszemei, mindannyian lírikusak. Ilyen a Genesisben (4., 23.) megörökített *Lamekh* éneke, ilyen a *Jákob* áldása, (Gen. 49.) ilyen továbbá az a diadalének, melyet a nép *Fáraó* seregének pusztulása alkalmából énekelt a Vöröstengeren való szerencsés átkelés után (Ex. 15.); ugyanekkor *Miriám* is »dobot vőn kezébe és kimenének utána mind az asszonyok dobokkal és táncolva«. (Ex. 15., 20.) Különös az a daltöredék, melyet a *Hadak könyvéből* idéz a biblia, mikor Izrael hadai az amóriák földjére nyomulnak elő (Num. 21., 14—15.) és a Szihon fölötti sokat magyarázott diadalének. (Num. 21., 27—30.)

Később a Bírák könyvének tanusága szerint *Debora* és *Bárák*, Abinoám fia gyujtottak dalra, mikor Sisera hada tönkrement. (Bír. 5.) Ez a dal *Herder* szerint váltakozó ének lehetett, melyben szemléltetően ecseteli a csata lefolyását. Úgylátszik, hogy az ének végét *összkar* zárhatta be. Valószínű, hogy az éneket pantomim-szerű tánc is kísérte, mellyel Sisera hadának gőgös elbizakodottságát gúnyolták ki.

A próféták, akik körülbelül 1100-ban éltek Kr. e. a jövőbe láttak, intő, majd haragos, majd pedig vigasztaló szavakkal szóltak a gonosztól megszállott néphez, mindannyian jósok, költők és zenészek voltak egy személyben. Jóslásaikhoz úgylátszik bizonyos patológikus idegdiszpozicióra volt szükségük, ezt a hárfahúrok bódító hangjával idéztették elő. Ezért kéri *Elizeus* próféta Jósafat királyt, midőn ez jóslások tételére szólítja föl, hogy hozasson hárfást, kinek játéka közben szállja meg őt az Úr szelleme.

*Dávid* király volt az óhéber nemzeti és templomi zene megteremtője. Uralkodása alatt nyert a hanyatló állam tekintélyt és befolyást. Mint minden ázsiai fejedelem, ő is keleti fényűzést fejtett ki udvartartásában, azonkívül értett hozzá, hogyan kell az addigi hadakozásokban kimerült népet a művészetek szeretetére ránevelni. Fölismerte a zene fiziológiai hatását' mely a lelkeket megfogja és akaratába hajtja. Trónraléptekor mindent elkövetett, hogy legkedvesebb művészetét, a zenét mint *musica sacra*-t bevezesse az istentisztelet szertartási rendjébe. *Sámuel* könyvéből tudjuk, hogy a frigyláda előtt énekelt, táncolt és az egész nép követte őt üdvrivalgással trombiták harsogása közben, réztányérokkal, hárfákkal és lantokkal. Pontosan leírja az ótestamentum a frigyláda áthelyezésének szertartását, melyben nemcsak a most felsorolt hangszereknek, hanem a papok váltakozó énekének is nagy szerepe volt.

Áldozatok bemutatását is énekkel és hangszerekkel kísérték. (Ezr. 2., 41., 3., 10.; Neh. 7., 73. Mak. I. 4., 54.) Később kürtöket is vegyítettek az énekszó közé, majd a szertartásokat végignéző hallgatóság is belevegyült a szertartás zenei részébe azzal, hogy közben rázenditett egy-egy *Ámen*-re vagy *Hallelujá*-ra. Nehémiás könyve színesen irja le a váltakozó kettőskar szerepét Jeruzsálem körfalának felszentelése alkalmával. (Neh. 12., 27.)

Dávid zsoltárainak egyes feliratai a zenei előadás módjára utalnak. Bár sok vita tárgya a »menacea« szó, valószínű, hogy karmestert jelentett, ki a váltakozó kórusokat vezette, jelt adván a strófák, ellenstrófák és a váltakozó énekek belépésekor. (54., 55., 56., 57. stb. Zsolt.) Vannak zsoltárok, melyek előírják a hangszert is, mely kíséretül szolgál. (54., 55., 56., 57., 60., 67., 69. Zsolt.) E hangszerekről egy következő cikk keretében még részletesebben emlékezünk meg. Vannak zsoltárok, melyek bizonyos hangnemet írnak elő, pl. nyolcfokú skálát a 6. és 12. zsoltár. Mások viszont váltakozó ének alkalmazására utalnak (53., 147. Zs.) Az utolsó két zsoltár (149., 150.) felsorolja a teljes zenekart, mely a zsoltárok kíséretét szolgáltatja.

Egyes zsoltárokból az is kiviláglik, hogy az éneket és a hangszeres zenét körtáncokkal kísérték. Ezek a táncok, mint régi ábrázolások mutatják, szabályos ritmikus lépésekből, taglejtésekből és körforgásokból állottak. Hogy a szent könyvekben említett »mikhól« más volt-e mint a „kúl«, arra nincs semmi adatunk. Valószínű, hogy a két nem soha sem vegyült egymással tánc közben, úgylátszik továbbá, hogy a férfiak csak különös ünnepélyes alkalommal táncoltak. Inkább csak a nők hódoltak a tánc művészetének. (Ex. 15., 20. Bír. 21., 21.) Már görög szokásnak látszik az a későbbi adat, hogy a gazdagok lakomáin könnyűvérű táncosnők jelentek meg, (Iz. 23., 16.) kik a házigazdát és vendégeit szórakoztatták.

Egész irodalma van a »szela«, valamint a »maalóth« szavaknak. Előbbit általában sziklának fordítják, utóbbit grádicsnak, (grádicsok éneke« l. a 120., 121., 122., 123. stb. zsoltárokat) holott egyik fordításnak sincs értelme. A »szelá«-t sokan hangszernek tartják,

valószínűbb az a feltevés, hogy hangszeres közjáték, vagy utójáték jeléül szolgált A »maalóth« csaknem kétségtelenül hangsort (hanglépcső, grádics) jelent, tehát egy meghatározott hangnemben való éneklést.

Minthogy az ótestamentumi héberek nem használtak semmiféle hangjegyfélét, még a betűírást sem, hiteles óhéber dallam nem maradt fenn. A legrégibb zsinagógiai dallamok a 16. sz. kezdetére tehetők. Az ótestamentumot magyarázó későbbi iratok, valamint a Kr. u. 37-ben elhúnyt *Flavius Josephus* megbízhatatlan tudósításai alig fogadhatók el forrásmunka gyanánt. A jeruzsálemi (salamoni) templom méreteihez viszonyítva elképzelhetetlen pl. az a 200.000 énekes, 40.000 hárfás és 20.00 trombitás, melyről Flavius Josephus ír húszkötetes régiségtanában. Tény azonban, hogy midőn 70-ben Kr. u. római légiók kifosztották Jeruzsálemet, a salamoni templom kincsei között egy egész raktárt megtöltő hangszerkészletet találtak. Nagy részét Rómába vitték, hogy diadalmenetben kérkedjenek vele.

# SZÍNHÁZ

***

**Rouen** egy exotikus tárgyú opera nagy sikerét látta. César *Franck*-nak egy kitűnő tanítványa: Raoul de *Montalent*, orgonaművész, első operájában nemcsak dallambőségről, szép tehetségről tett tanuságot, hanem az énekhangokkal s a zenekarral biztosan bánni tudásról. »Rukmahaï« 3 felv. tragikus szövegét Félicien de *Ménil* és Henri *Céard* írták; a fényes sikernek egyik tényezője, mint a Figaro írja: egy kivételes tenorénekes, Saint-Crieq; a hősnőt Sonia Rasumy énekelte, Lebot dirigált.

**Strassburg** egy Maurice *Rekehsel* nevű francia zeneszerző balettjét hozta színre: »Myrtho, a fuvolás leány«. Az ó-görög tárgyú balett fényes kiállításban, szép sikert ért el.

**Hagen** (Westfalenben) Kamara-táncszínházzal dicsekedhetik. Itt hozta ki Arthur *Honegger* egy sajátos művét: »Kreislauf« címen. Magántáncok és mozgókarok vannak a darabban.

**75 színpad** szerezte meg a cseh Jaromir *Weinberger* »Schwanda, a dudás« c. operáját. Legutóbb a berlini áll. operaházban aratott szép sikert, népies, dallamos és jó ökonomiával írt zenéjével.

**Bécs állami operája** új balettmesterül nőt szerződtetett: Broniszlava *Nizsinszkáját*. (Nővére a világhírű Vaclav *Nizsinszki* táncművésznek, aki Márkus Emiliánk leányát, Romolát vette nőül s néhány év óta kedélybeteg. A szerencsétlen művész idegrendszere összeroppant; nem elmebeteg, mint néhol olvashatni, hanem apatikus, közönyös, kedélybeteg. A mult ősszel Párisból a csendes kis Konstanzba költözött; normális életet él, sétál, bizalmas körben föl is derül... Talán teljesen fel is fog épülni.) A művésznő, szintén táncművésznek: Nikolaj Szingaevszkinek neje, a szentpétervári császári balettiskolát 17 éves korában elvégezve, Djaghilev művészi körútjaiban vett részt 1921-ig; ekkor saját balettársulatot alapított Oroszországban, de két év mulva Párisban települt le. Nem kevesebb, mint 31 balett, illetőleg némajáték khoreografiáját komponálta Ida Rubinstein társulata számára is.

**Mannheim** előkelő, jubiláló színháza szerződtette Josef *Rosenstock* karnagyot, akiről megírtuk, hogy a newyorki Metropolitan-operától miért ment el a kedve. A neves karnagy azelőtt Stuttgartban és Wiesbadenben működött fényes eredménnyel.

**Róma** királyi operaháza egy kiváló zeneszerzőnek közepes művét mutatta be *Pick-Margiagalli*-nak »Casanova a Venezio« c. balletjét. A könnyű zene barátainak méltán tetszett. Ugyanazon estén Lattuadának egy Molière-ből írt vígoperája »ment«: a Molière »Kényeskedők«-jéből írt »Le preciose ridicole«. Kár, hogy szövege hosszadalmas, zenéje pedig túlságos gyakran utánozza a 18. század formáit. A Milánóból jó hírrel indult mű hatásosabb volna, ha megrövidítenék.

**Köln** nagy eseménye: Ernst *Křenek* (a »Johnny spielt auf« szerzője) új, nagy operája: »Leben des Orest«. Tehát a torz modern életből messze eltérve, az ógörög Oresztész mithikus világában szállt meg; az Atridák véres és kalandos történetéből, Ifigenia fivérének viszontagságaiból írta meg szövegét és egészen operaszerű zenéjét. Tulajdonképpen kamarazenekart használ, de kibővítve zongorával, banjoval és jazzhangszerekkel; néha komplikált, de látszik, hogy mindig »általános érthetőségre« törekedett; a zenekar sehol sem nyomja el az éneket, sőt a szerepek igazán énekelhető szólamokból (énekszámokból!) és hatásos recitatívókból állnak, tömegjelenetekkel (vásár Athénben stb.) váltakozva. Az antikszerepű énekkar el van rejtve a zenekarban. Sikerről lehet beszélni; mindenesetre érdekes a mű. Más estén egyfelvonásos újdonság került színre, határozott nagy sikerrel:

»Galathea«, táncos opera Walter *Braunfels*től. Az óriás és erőszakos Polifémosz kijátszását idilli és koloratúrás áriákkal, pompásan hangzó víg zenével, balettel élvezték; a zene ritmusgazdagságát is dicsérik.

**Zürich** modern újdonsága: »Maschinist Hopkins«. Szöveg- és zeneszerzője Max *Brand*. Proletár-utca, luxusétterem, gyár gépterme, lebúj, színházi ruhatár: ezek a tragikus történet hatásvadászó színhelyei. De a zene csak külsőséges, ráaggatott, stílustalan kapkodás. A gépek is, mint valami szellemkar, énekelnek... egy rejtett operista hangjával. Dr. *Kolish* dirigens nagy munkát végzett.

# MINDENFELŐL

♦♦♦

**A »Magyar Dal« pályázata.** Az Országos Magyar Dalosszövetségnek kiadásában megjelenő »Magyar Dal« című hivatalos szaklapja változatos és értékes tartalommal jelent meg február hó 1-én. *Siklós* Albert, *Gerlóczy* Béla, *Pálinkás* Béla cikkein kívül *Lampérth* Géza és *Tompa* Károly hangulatos költeményeit, szakcikkeket és *összkari előadásra alkalmas, könnyű dalművekre hirdetett pályázatot*, az újabb karirodalomról ismertetést és az egész magyar dalos, valamint külföldi dalosmozgalomról hű beszámolót közöl. A lapot *Szathmáry* István iparművésztanár művészi címlapja díszíti.

**Ezerdolláros pályadíjat nyert** Amerikában Hamburg szülötte, Hermann *Erdlen* fiatal zeneszerző. »Passacaglie mit Fuge« c. zenekari művét egy Németországban élő jónevű honfitársunknak: *Lendvai* Ervinnek témájára komponálta; művét most szülővárosában maga dirigálta, nagy sikerrel. Az illető — ez évadban hetedik — filharmóniai hangverseny egyéb számait dr. Karl *Muck* dirigálta, a híres bayreuthi karnagy; többek között Paul Hindemith op. 41. Suite-jét fúvószenekarra; a kritika szerint »e művön ámultak, de nem lelkesedtek«.

**A »Signale für die musikalische Welt«** új szerkesztőtulajdonosa Walter *Hirschberg* zeneszerző lett.

**Heinrich Kaminsky,** az újabb német zeneköltők egyik legtermékenyebb nagysága, számos nagyszabású mű szerzője, a Münchenbe távozott Hans *Pfitzner* utódául egy zeneszerzési osztály vezetését nyerte a Berliner *Akademie der Künste*-ben.

# HALÁLOZÁS

♦♦♦

**Egy szép reménnyel szegényebbek vagyunk:** meghalt egy tehetséges és bájos fiatal leány, aki a Zeneművészeti Főiskolát elvégezve, a művészképző és a hegedűtanárképző közül az utóbbit választotta s mielőtt elnyerhette volna oklevelét, tavaly májusban mellhártyagyulladásba esett, amely tüdőszakadással végződött... Szegény kis Ott Ida soká szenvedett: január 24-én halt meg. Alig mult 18 éves.

**Emmy Destinn,** világhírű mezoszoprán művésznő meghalt január 28-án Budweisban. Kittl nevű előkelő prágai család sarja, 1878 február 28. született; rokona a magas kort ért konzervatóriumigazgató zeneszerző Kittlnek; mint gyermek már szépen hegedült, majd felfedezvén hangját, a bécsi opera kiérdemült drámai primadonnájánál, Maria *Löwe-Destin*-nél tanult énekelni s már 20 éves korában a berlini opera egyik primadonnája lett: mesternője iránti hálából Destinn művésznéven. Bejárta a világot: Párisban R. Strauss Saloméját kreálta, a londoni Covent-Garden színházban tündökölt; Amerikában éveket töltött. A M. kir. Operaházban 1907 februárjában mint Santuzza és Carmen aratott nagy sikert. Egy honfitársa, *Holzbach* nevű cseh repülőfőhadnagy kénytelen volt egykor gépével a művésznő villája mellett leszállni; így ismerkedtek meg s csakhamar megvolt esküvőjük — cáfolatául az énekesnő férfigyülölő hírének...

**Jean Huré,** párisi orgonaművész, zeneszerző és tekintélyes zenei író, meghalt január 27-én 62 éves korában. Három szimfóniája és számos kamarazeneműve gyakori műsordarabok Franciaországban; a zenei szaklapok szívesen és sűrűn közölték tanulmányait.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1930 — 2151

## A Népművelési Bizottság 1930. évi hangversenyeinek műsortervezete*)

| Kelet | „A“ bérlet | „B“ bérlet | „C“ bérlet |
|---|---|---|---|
| Március 16-án vasárnap | | Liszt: Szent Erzsébet legendája az Egyetemi Énekkarok közreműködésével<br>Karnagy: Vaszy Viktor | |
| Március 23-án vasárnap | | | Weiner: Csongor és az ördögfiak<br>Siklós: Variációk (hegedű)<br>Rimszki-Korzakow: Scheherazade<br>Karnagy: Zsolt Nándor |
| Március 30-án vasárnap | Beethoven: III. Leonora — Nyitány<br>Beethoven: IX. szimfónia<br>Karnagy: Unger Ernő | | |
| Április 6-án vasárnap | | Goldmark-hangverseny (a mester születésének 100-ik évfordulója alkalmából)<br>Karnagy: Bor Dezső | |
| Április 13-án vasárnap | | | Évadzáró díszhangverseny<br>Karnagy: Bor Dezső |

*) A műsortervezet változtatásának jogát fenntartjuk

**B.** bérlet — **1930 április 6-án délután 5 órakor** — **B.** bérlet

# GOLDMARK-HANGVERSENY

## (a mester születésének 100-ik évfordulója alkalmából)

**KÖZREMŰKÖDNEK:**

**NÉMETHY ELLA**
a m. kir. Operaház tagja

**Felvinczi TAKÁCS ALICE**
hegedűművésznő

**Vezényel: BOR DEZSŐ karnagy**

B. bérlet. 1930 február 27-én este 1/2 8 órakor B. bérlet.

# S. GERVAY ERZSI

hangversenyénekesnő

és

# FARNADI EDITH

zongoraművésznő

## zenekari estje

A zenekari kíséretet a »Székesfővárosi Zenekar« adja

Vezényel: **BOR DEZSŐ** karnagy

---

B. bérlet 1930 március hó 16-án, vasárnap B. bérlet

## LISZT:

# SZENT ERZSÉBET LEGENDÁJA

KÖZREMŰKÖDNEK:

**KOVÁCS ILONKA**
a Városi Színház művésznője

**EKKER SZIDÓNIA**
a Városi Színház művésznője

**MALECZKY OSZKÁR**
a m. kir. Operaház tagja

**DOBOS ANDRÁS**
operaénekes

## EGYETEMI ÉNEKKAROK

Vezényel: **VASZY VIKTOR** karnagy

---

A. bérlet 1930 március 30-án délután 5 órakor A. bérlet

## BEETHOVEN:

# IX. szimfónia

## az EGYETEMI ÉNEKKAROK

közreműködésével

Vezényel: **UNGER ERNŐ** karnagy

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA 1930 — 2151

54145

# A ZENE

ALAPITOTTA: Dr SEREGHY ELEMÉR

Szerkeszti

**SIKLÓS ALBERT**

BUDAPESTI KIR. ÜGYÉSZSÉG
1930 FEB. 27.
ÁTVETTE

Budapest
XI. évfolyam, 11. szám
1930 március 1

74

## TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. — KERESZTY ISTVÁN: Új és legújabb zene. — A partitúraírás. — HANGVERSENYKRÓNIKA. — SZÍNHÁZ. — MINDENFELŐL. — SZEMÉLYI HÍREK. — HALÁLOZÁS. — PÁLYÁZAT.

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

# PESTI VIGADÓ

## BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA HANGVERSENYEI

# A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

## közreműködésével

**C.** bérlet.

**1930 március 2-án, vasárnap**

Közreműködnek:
EGGERT MÁRTA operaénekesnő és KÁLMÁN MÁRIA hegedűművésznő

1. MOZART: G-moll szimfónia
2. ROSSINI: Rosina áriája a „Szevillai borbély" című operából. Énekli: EGGERT MÁRTA operaénekesnő

Szünet

3. SIBELIUS: Hegedűverseny. Előadja: KÁLMÁN MÁRIA hegedűművésznő
4. STRAUSS: Tavaszi hangok. Énekli: EGGERT MÁRTA operaénekesnő
5. LISZT: Tasso siralma és diadala. — Szimfónikus költemény

Karnagy: BOR DEZSŐ

**A.** bérlet.

**1930 március 9-én, vasárnap**

Közreműködnek:
KORENEK VALÉRIA operaénekesnő és FEHÉR ILONKA hegedűművésznő

1. BEETHOVEN: VIII. szimfónia
2. VERDI: Azucena áriája a „Trubadur" című operából. Énekli: KORENEK VALÉRIA operaénekesnő

Szünet

3. *a)* CORELLI: La Folia
   *b)* MESZLÉNYI R.: Fantázia. Előadja: FEHÉR ILONKA hegedűművésznő
4. STRAUSS: Morgen. — WAGNER: Álmok. — KAZACSAY: Ewige Jugend. Énekli: KORENEK VALÉRIA operaénekesnő
5. MOUSSORGSZKY: Egy éj a Kopaszhegyen

Karnagy: VASZY VIKTOR

**B.** bérlet. **1930 március 16-án, vasárnap** **B.** bérlet.

## LISZT:
## SZENT ERZSÉBET LEGENDÁJA

KÖZREMŰKÖDNEK:

**KOVÁCS ILONKA** (a Városi Színház művésznője) • **EKKER SZIDÓNIA** (a m. kir. Operaház tagja) • **MALECZKY OSZKÁR** (operaénekes) • **DOBOS ANDRÁS**

**EGYETEMI ÉNEKKAROK**

Vezényel: **VASZY VIKTOR** karnagy

**C.** bérlet.

**1930 március 23-án, vasárnap**

Közreműködnek:
GERGELY LÁSZLÓ zongoraművész, MEZEI IRÉN operaénekesnő és KOROMZAY DÉNES hegedűművész

1. WAGNER: Tristan és Izolda. — Előjáték
2. SCHUBERT: Vándor ábránd. Előadja: GERGELY LÁSZLÓ zongoraművész
3. WEINER: Csongor és az ördögfiak

Szünet

4. SIKLÓS: Hegedűvariációk. Előadja: KOROMZAY DÉNES hegedűművész
5. MOZART: A grófnő áriája a „Figaró házassága" c. operából. Énekli: MEZEY IRÉN operaénekesnő.
6. RIMSZKY-KORZAKOW: Scheherazade — Suite

Karnagy: ZSOLT NÁNDOR

**A.** bérlet.

**1930 március 30-án, vasárnap**

## BEETHOVEN:
# IX. szimfónia

AZ EGYETEMI ÉNEKKAROK közreműködésével

**Felemelt helyárakkal.**

Karnagy: UNGER ERNŐ

**A hangversenyek délután 5 órakor kezdődnek — Belépődíjak: 80 fillértől 3 pengőig**

**A hangversenyzongorát CHMEL J. és FIA zongoragyára szállítja**

54145

XI. évfolyam, 11. szám Budapest, 1930. március 1

# A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT

Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV. ker., Váci-utca 62. f. 1.
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

## HANGVERSENYMŰSORAINK ISMERTETÉSE

***

### A Székesfővárosi Zenekar VII-ik évadja

**Huszonnegyedik hangverseny. — 1930 március 2-án. — Vezényel: Bor Dezső**

**C bérlet.**

Közreműködnek: *Eggert Márta* operaénekesnő és *Kálmán Mária* hegedűművésznő.

1. **Mozart** (1756 Salzburg — 1791 Bécs): *g-moll szimfónia.*

A mester egyik legköltőibb alkotása. Megírása körülbelül arra az időre esik, mikor az ifjú Mozart Münchenbe utazott, hogy a salzburgi érsek sértő fellépésével szemben azzal szerezzen magának elégtételt, hogy új állás elfoglalásával biztosítsa megélhetését. 40 szimfóniája közül ez a *g*-moll, az *Esz*-dur, a *D*-dur és a *C*-dur (Jupiter) szerepel legsűrűbben a hangversenyműsorokon.

Minden tételében fájdalmas rezignáció zokog felénk. Ebben a szimfóniában »még az üstdob is dalol«. Szebbnél szebb melódiák arabeszkjeivel átszőtt műremek, melynek hódolatteljes csodálatába merült el már 150 év minden generációja pártállás nélkül.

Az első tétel főtémája mingyárt gazdag tematikájával ragadja meg lelkünket. Vigasztaló hangulata van a melléktémának, melynek második részében azonban ismét felhangzanak a fájdalmas akcentusok — káprázatos ellenpont —, készséggel bontja fel Mozart a főtémát a kidolgozási részben, majd ellentémaként egy mozgékony második témát helyez fölé. Kimondhatatlanul szép a visszatérés előkészítése és a költői szárnyalású kóda.

A második tétel, az *Esz-dur andante* csupa szívből jött, isteni sugallatú ének; oldalakon át lehetne elemezni Mozart mesteri filigranmunkáját, mellyel témáit továbbszövi, részekre tagolja, átalakítja, egyik szólamból a másikba teszi, egymással szembeállítja, utánozza, majd különböző harmonizálással támasztja alá.

Az a komor alaptónus, melyre már az első tételnél utaltam, leginkább a *menuetto*-ban nyilatkozik meg. Érdekes a főmotívum szokatlan háromütemes tagoltsága. A trió hangulata derűsebb, melynek idillikus karakterét a *g*-kürtök hangszíne fokozza.

Finálé ja rondóforma, szenvedélyes (kétszakaszos dalformában megszerkesztett) rondótémáját viharosabb, majd csendesebb epizódok váltják fel. Mozartnak ez a műve is túl fog élni minden — *izmus*-t, amivel csak kábítják, ámítják és kápráztatják az utolsó évtized zenerajongóit.

*

2. **Rossini**: *Rosina* áriája a »*Szevillai borbély*« című operából.

Énekli: *Eggert Márta* operaénekesnő.

Meghallám szelid szavát,
Mely elbájolt engemet,
Elragadta szivemet,
Ah, Lindaro, az te valál.

Bár ellenzi gyámatyám,
Végre őt csak nevetem és hű
Kedvesem karjai közt
Célomat elérhetem.

Én szelid vagyok, nyájas, szemérmes,
Hív, engedelmes, lágy és szerelmes,
A jóra hajtható, könnyen tanítható,
De, ha megbántani akarnak engemet,
Akkor egy vipera vagyok én
És minden fortéllyal, mit megtenni lehet
játszani fogok.

De, ha megbántani akarnak engemet,
Akkor én vipera vagyok
És minden fortéllyal, mit megtenni lehet
játszani fogok.

*

3. **Sibelius** (1865 Hamenlinna —): hegedűverseny d-moll, 47. mű.

Előadja: *Kálmán Mária* hegedűművésznő.

Sibelius a finnek egyik legjelentékenyebb komponistája. Kompozicióiban a faji muzsika dominál, de anélkül, hogy a népi zene tematikus anyagát kisajátította volna — művészi feldolgozás örve alatt. Hegedűversenyét, melyet Hubay mester egyik legnagyobb klasszisú növendékének Vecsey Ferencnek ajánlott, tizenkét év előtt írta. Egyéniségének legjellegzetesebb tulajdonságait találhatjuk meg benne: ezer-tó hazájának mélabús dallamait, nagy formatudását és azt a fátyolos zenekari szint — mondjuk: pasztellhangot — ami az északi komponistákat jellemzi.

Háromtételes versenyművének *első* része *(Allegro moderato))* szonáta-forma, igen terjedelmes kidolgozási résszel. Nagyon nemes a főtémája, melyet a vonósok tremolo-aláfestésével rögtön a szólóhegedű intonál. Melléktémáját előbb a gordonkák kezdik, majd a hegedűk folytatják. Zárótémájában (*b*-moll) jelentkezik legjobban a faji vonás. Minket magyarokat főként az érdekelhet, hogy van-e valami egyező vonás a finn testvérnemzet muzsikája és a magyar népzene között? Bizony nagyon kevés. Amikor a finnugor törzsek időszámításunk előtt három évezreddel szétváltak, valahol messze Ázsia fennföldjeinek keletén, akkor az őszene még a legkezdetlegesebb pentatonikus monódiánál tartott. Ép úgy, mint a finn-nyelv és a magyar nyelv között kisebb a hasonlóság, mint a germán (német-angol-holland-skandináv) és a román (latin-olasz-francia-spanyol) nyelvek között, mert ez a rokonság inkább csak alaki egyezésekben, képzők és ragok összevágásában nyilatkozik meg, mint szavak hasonlatosságában, ép úgy a zene is csak bizonyos pentatónikus dallam fordulatokban enged némi rokonságra következtetni, ezeket pedig csak a zenetudós tudja megállapítani, a laikus nem.



KÁLMÁN MÁRIA
hegedűművésznő

Második tétele *(Adagio di molto)* a fafúvók bevezető ütemei után a hegedű *g*-húron tartott meleg dallamával indul, melyet később élénkebb mozgású középtétel vált fel. Hatalmas dinamikai fokozás után tér vissza a dalforma főtémája, mely egy nagyon poétikus elhaló kódával zárul.

Bolero-szerű élénk ritmusa van a harmadik tétel (Allegro, ma non tanto) főtémájának; a daktilikus mozgás a vonósok és üst-dob szólamaiból tevődik össze. Melléktémájában érdekes a $^3/_4$-es ütem kombinációja kettős tagolással. Különösen bonyolódik ez a ritmikai kombináció a vezető hegedűszólam belépésénél. Igen nehéz *passage*-okkal tarkította Sibelius a kidolgozási részt. Az expozició szabályszerű visszatérése után bravuros kódával zárul a nagy virtuózitást követelő versenymű.

*

4. **Strauss**: *Tavaszi hangok.*

Énekli: *Eggert Márta* operaénekesnő.

A pacsirta dalolva száll, a regg közelg, mosolyg az ég.
Csókjától oly enyhe már, derült a rét, mező s a lég.
Pompásan közelg a lágy tavasz.
Ah, ah, ah, minden szív üdvöt talál
S a gond gyorsan tovaszáll,
Míg a bánat lassan enyhül,
Visszatér száz remény, hivogat, simogat, csókol.

Im, halld, mint hozsanna zeng
S úgy tör át a némaságon száz madárajk,
Zeng s dalol vígan a berekben lombos fák között
Majd a halkszavú csalogány,
Zeng epedve s elvarázsol bájos, édes, lágy dalával.
Jer hallgassuk őt,
Zengj tovább, tovább, tovább
Csattogj tovább, tovább.

Oly boldogan zeng ám a dal.
Szép dalát hatja át kis szívének panasza
És a dal szeliden andalít, andalít,
Ám lassan hajnal pirkad ám.
Dallal ébred a pacsirta.

A pacsirta dalolva száll, a regg közelg, mosolyg az ég.
Csókjától oly enyhe már, derült a rét, mező s a lég.
Pompásan közelg a lágy tavasz,
Ah, ah, ah, minden szív üdvöt talál,
S a gond gyorsan tovaszáll,
Hamar elszáll, elszáll,
Úgy küldi a tavasz a légen át
Csodás dalát.



EGGERT MÁRTA
operaénekesnő

*

5. **Liszt Ferenc** (1811 Doborján — 1886 Bayreuth): *Tasso. Lamento e Trionfo.*

Goethe születésének századik évfordulóját (1849 aug. 28.) a weimari színház a »Torquato Tasso« előadásával ünnepelte meg. A nagyherceg erre az alkalomra megbízta Lisztet egy zenei prolog megírásával.

Tasso a boldog, majd boldogtalan poéta alakja lebegett szemei előtt. A dicsőséges költő története, ki a *Gerusalemme Liberata*-val egy csapásra világsikert arat, elhalmozzák dícsérettel, kitüntetéssel, de a sok izgalom — különösen főművének egy híres irodalmi kalózsággal történt kiadása — megtámadja idegrendszerét és a ferrarai Szent Anna-tébolydába zárják, ott vallási őrjöngésbe esik, majd nagynehezen kiszabadulva a bolognai inkvizitornál jelentkezik azzal, hogy époszának megírásával eretnekségbe esett. Szegényen, elhagyottan, betegen kerül Rómába, hol VIII. Kelemen pápa fogadja kegyeibe s a Kapitoliumon nyilvánosan megkoszorúzzák.

*Liszt* Tasso szenvedésének motívumával kezdi hatalmas szimfónikus költeményét. Szinte elbűvölő tematikus készlettel ecseteli Liszt a tragikus sorsú költő keserveit. Tassot, a martirt látjuk magunk előtt, ahogy ma is él az olasz nép képzeletében. A kontraszt-szerű, dallamos melléktéma a ferrarai udvarban lejátszódott szerelmi epizódra utal: Lucrezia, a herceg testvére ennek az epizódnak hősnője, ki rajongó csodálattal hallgatta meg naponta az ifjú poéta frissen megírt verssorait. De az elismerés, a hír és a dicsőség nem váratott soká magára, a fájdalmas, kromatikus témák között felbukkan egy energikus motívum, mely mindig hangosabban tör elő, jelképezvén az elismerés hódolat növekedését és a győzelmet, mellyel hősünk diadallal vonult be a halhatatlanság Pantheonjába.

*

**Huszonötödik hangverseny. — 1930 március 9-én. — Vezényel: Vaszy Viktor**

**A bérlet.**

1. **Beethoven** (1770 Bonn — 1827 Bécs): *VIII. szimfónia, F*-dur, 93. mű.

Közreműködnek: *Korenek Valéria* operaénekesnő és *Fehér Ilonka* hegedűművésznő.

Mint a hetedik szimfónia elemzésénél kifejtettük, Beethoven e művét a hetedikkel egyidőben írta és 1813 elején fejezte be, a legszomorúbb ,legtragikusabb életviszonyok közt. Bemutató előadása egy évvel később, 1814 február 27-én volt.

Minden bevezetés mellőzésével vidám, élénk témával kezdődik ez a szimfónia, Wagner szerint: »a zenei humor apoteózisa.« Főtémája 12 ütemes bővített periódus melynek záróütemе egybeesik az átvezető rész kezdetével. A fagót humoros stakkatói kísérik a tercrokonságban (*D*-dúrban) írt bájos melléktémát. Misztikus szűkitett hetedhangzaton felépült motivum vezet át az energikus melléktémába. A csupa derűs, de amellett fenségesen magasztos tematikus anyagot mesteri kidolgozással vezeti tovább a Mester. Különösen a főtéma első motivumát aknázza ki. Hatalmas fokozással készíti elő a főtémának a basszusokban megjelenő visszatérését. Az expozició megismétlése után szinte egy második »kidolgozási rész« indul meg a hatalmas kódában, ahol a főtéma harmadik és negyedik üteme kerül túlsúlyra.

Második tételének főtémáját Beethoven egy tréfás társas-kánonából merítette, melyben Maelzel akkoriban feltalált metronómjának egyhangú ketyegését gúnyolta ki. Ezt a ketyegőkísérő mozgást a fúvóhangszerekben halljuk, mialatt a témát a hegedük hozzák. A szonatina-formában írt rövid tételt (Allegretto scherzando) Beethoven korában igen gyorsan játszották, amiért a komponista sokszor bosszankodva kifakadt.

Bukolikus hangúlatú a *menuetto*-tétel, melynek triójában a kűrt és a klarinét szellemes felelgetéseit élvezhetjük.

A mű súlypontja az utolsó tétel (Allegro vivace) ebben a zenei humor minden válfaját, a nyugodt derüs hangulatot, az epés gúnyt, ép úgy megtalálhatjuk, mint a nevetésbe fojtott tréfás csattanót. Ha valaki megírná egyszer a zenei humor kifejező eszközeit, elég ha ezt a tételt elemzi végig. Milyen szellemesek a fagót oktávugrándozásai az üst-doboktól támogatva, milyen isteni derű árad a triószerű epizód szextoláiból. Utólérhetetlen, ahogy Beethoven az egész zenekar harsogó nevetését jellemzi az *unisono* cisz-hanggal, vagy ahogy tréfásan ingadozik a téma visszatérésekor *fisz*-moll és *F*-dúr között. A kóda tercugrándozásai ép olyan mulattatók, mint a zárótémának megszakitásai a mű befejező részében.



FEHÉR ILONKA
hegedűművésznő

*

2. **Verdi:** *Azucena áriája a Trubadur című operából.*

Énekli: *Korenek Valéria* operaénekesnő.

*

3. *a)* **Corelli:** (1653—1713.) *La Folia.*

A klasszikus hegedűirodalom egyik legkedveltebb variációs műve.

*b)* **Meszlényi:** (1883. Arad). *Fantázia* Bihari János dal'amai felett.

A mű a tavalyi Bihari-centenárium alkalmából készült és a híres cigányzeneköltőnek több szerzeményét foglalja össze szabad feldolgozásban.

A fenti két műsorszámot a Hubay-mesteriskolából kikerült ismertnevű kiváló fiatal hegedűművésznő, *Fehér Ilonka* adja elő.

4. *a)* **Strauss R:** *Morgen.*

Und morgen wird die Sonne wieder scheinen
und auf dem Wege, den ich gehen werde,
wird uns die Glücklichen, sie wieder einen,
inmitten dieser sonnenatmenden Erde
und zu dem Strand dem weiten, wogenblauen
werden wir still und langsam niedersteigen,
stumm werden wir uns in die Augen schauen
und auf uns sinkt des Glückes stummes Schweigen.

(John Henry Mackay)

*b)* **Wagner:** *Álmok.* (Träume.)

Mond, mily földöntúli álmok
tartják titkon fogva lelkem.
Mért, hogy semmivé nem válnak,
mint a tengerár a szirten?

Álmok, melyek tiszta fénye
egyre szebben, hőbben ég,
melyeket e szív üdvére
drága percben küld az ég?

Álmok, melyek holdas éjen
csillagként a földre hullnak
és kigyújtnak benne mélyen
eljövendő rég rég elmultát?

Álmok... mintha téli hóra
tavasz napja csókot ejt
s mire jő a déli óra
már a zsenge fű kikelt,

Közte rózsák szirma sarjad
rózsák illatálma száll —
kebled lángján mind elhalunk
rájuk sírhant csöndje vár.

*c)* **Kazacsay:** *Ewige Jugend.*

Wohl alle Tage wenn ich bei dir bin, umschleiert mich ein Frühling ewigen Lebens und ewiger Jugend. Jahre fliessen hin, dein Zaubertrank, ich trank ihn nicht vergebens. Und wenn du Morgen welktest, bleich und krank, die schöne Stirn gefurcht von Gram und Sorgen, ich bin gefeit von jenem Zaubertrank, das Leben mir ein ewiger Hochzeitsmorgen . . . ein Hochzeitsmorgen.



KORENEK VALÉRIA
operaénekesnő

Und wandelst du, dereinst mit greisen Frauen müd und gebeugt in silberweissem Haare, ich bin bereit dich stets als Braut zu schauen, Ohnmächtig überfluten uns die Jahre. Ja, wie der Wein der Alt an Glut gewann, so glüht der Zauber mächtiger mit den Zeiten, du kannst nicht altern, du kannst nicht altern, was Gott begann muss ewig dauern, bis in die Ewigkeit.

*

5. **Musszorgszky Modeszt** (1839 Karewo — 1881 Szt. Pétervár): *Egy éj a Kopaszhegyen.* Szimfónikus költemény.

Musszorgszkyt általában a modern zene előfutárjának tekintik. Munkásságát életében nem méltányolták, műveinek zenetörténeti súlyát csak tíz évvel halála után fedezték fel. Ezt a szimfónikus költeményt is — mely Musszorgszky legjelentősebb alkotása — hagyatékában találták meg. *Rimszky-Korszakoff* dolgozta át és talán át is hangszerelte. A kéziratban a következő program-magyarázat vezette be a partitúrát:

»Természetfölötti hangok zúgnak fel a mélységből . . . A sötétségnek szelleme jelenik meg, majd a sátáné . . . Sátán glorifikálása, fekete mise . . . Boszorkányszombat... Az orgia tetőpontján megszólal a távolból a falu templomának harangja, mely megzavarja a mulatságot és szétkergeti a gonosz társaságot . . . Hajnalodik.«

A szimfónikus költemény tagozódása teljesen megfelel ennek a programnak. Motivikusan kötik össze a témák az egyes részeket, anélkül, hogy a klasszikus formák valamelyikében formálódnának ki. Ez akkor, Musszorgszky életében, dekadens jelenség volt, ma, 70 esztendő távolában: erény és dicsőség. Egyébként Liszt szelleme lebeg az egész kompozición, csak hiányzik belőle Liszt jóságosan meleg szíve, invenciója, nyugateurópai kultúrája, nagy műveltsége és meggyőző újító készsége. Az illusztráció eszközeinek analizálásából pedig kiderül, mennyire nincs igazuk azoknak, akik minden szláv, főként orosz zeneköltőben vadzsenit szimatolnak és a barbár, műveletlen, szűklátókörű Berlioz-, Liszt- és Wagner-utánzókat felelőtlenül félisteneknek teszik meg.

Legsikerültebb része a szimfónikus költeménynek a Sátán megjelenése, valamint a boszorkányszombat kezdete. Erőszakolt ezzel szemben a főtéma visszatérése és ügyetlen a harangszót bevezető kóda előkészítése. *(Előbb* suhannak el a szellemek s csak *aztán* hallik a harangozás: *d*-orgonapontra felépített bourrée-ízű hegedűmotívum). A hajnal- hasadást is csak semmitmondó hárfa-arpeggiok sejtetik, valamint a lassan kivilágosodó *D*-dur hangnem.

*

**Huszonhatodik hangverseny. 1930 március 16. — Vezényel: Vaszy Viktor**

**B** bérlet.

**Liszt** (1811 Doborján — 1886 Bayreuth.): *Szent Erzsébet legendája.*

Közremüködnek: *Kovács Ilonka* a Városi Színház tagja, *Ekker Szidónia* a Városi Színház tagja, *Maleczky Oszkár* a m. kir. Opera tagja, *Dobos András* operaénekes és az *Egyetemi Énekkar.*

I. Rész.

Bevezetés. 1. Erzsébet megérkezése Wartburgba. 2. Lajos őrgróf. 3. A keresztes lovagok.

II. Rész.

4. Zsófia őrgrófnő. 5. Erzsébet. 6. Erzsébet ünnepélyes eltemettetése.

*



VASZY VIKTOR
az Egyetemi Énekkarok karnagya

Szent Erzsébet thüringiai őrgrófnő történetét dolgozta fel Liszt énekkarra, nagyzenekarra és szólóhangokra írt oratóriumában. Szent Erzsébet, II. Endre magyar király harmadik leánya, 1207-ben született a pozsonyi várban. Már négy éves korában jegyezték el Hermann thüringiai őrgróf Lajos fiával és a Wartburgban nevelték, hol az őt környező nagyon világias élettel szemben — akkor virágzott a Minnesängerek dalosversengése — buzgó vallásgyakorlatokkal, imával és bőjttel töltötte napjait. Férje, kivel 1221-ben kelt egybe, a keresztes háborúban elesett; mire a hatalomra éhes Zsófia grófnő, sógorának neje még aznap kiűzte őt gyermekeivel együtt a várból; 1231-ben halt meg szerény életviszonyok között, alázatosan; csodatetteiről a nép körében még életében terjedt el számos legenda. IX. Gergely pápa rendeletére 1235-ben szentnek nyilvánították a marburgi katedrálisban. Sírja felett templomot emeltek, mely a korai gót ízlés legtisztább, legnemesebb alkotása. 1907-ben ülték meg születésének 700-ik évfordulóját, ebből az alkalomból Pozsonyban szobrot állítottak emlékének.

Liszt Ferenc már az ötvenes évek végén foglalkozott Szent Erzsébet életének oratóriummá való feldolgozásával. A hatvanas évek kezdetén Lisztet nagy lelki megrázkódtatás érte. Tizenöt évi szenvedélyes, boldog együttélés után határozta el, hogy jegyesét Wittgenstein Carolyne hercegnőt pápai engedéllyel oltár elé viszi. A Szentszéknél eszközölt közbenjárások, úgy látszott már, hogy sikerrel jártak és a boldog pár csak az utolsó okiratot várta, hogy a virágokkal díszített San Carlo al Corso-templomban — Liszt

születés napján (október 22-én) egyházi áldásban részesüljenek. Huszonegyedikén este megáldoztak és visszavonultak lakosztályaikba, mikor hirtelen éles csengettyű szó sivított bele az őszi éjszakába. Megjelent a pápa legátusa, ki szomorú hírt hozott: a Szentszék elrendelte, hogy az esküvőt bizonytalan időre el kell halasztani, míg a hercegnő válóperének aktáit újból felülvizsgálják. Ez a váratlan esemény mindkettőjük lelkét feldúlta.

Liszt ekkor határozta el, hogy felvéteti magát a Ferenc-rendbe. Az átmenetet a világi életből az egyházba egyházi művek komponálása lesz hivatva áthidalni. Kapóra jött Sándor weimari herceg megbízása, ki a Wartburg 800 éves fennállását 1867-ben a gyönyörű vár restaurálásával és felavatására irandó oratórium előadásával akarta megünnepelni.

Roquette Ottó a Szent Erzsébet legenda szövegírója a Wartburgot díszítő freskók témáját dolgozta fel. A szöveg annyira pontosan követi a festmények témáját, hogy még a tételek hatos beosztásában is a hat kép ábrázolásaihoz simul.

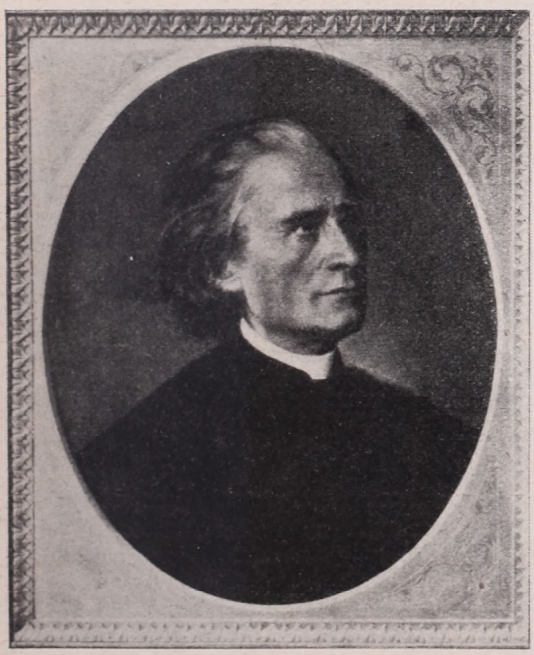

Liszt Ferenc portréja ötven éves korában, a Szent Erzsébet legenda megkomponálásának időszakában

Szent Erzsébet magyar főurak kíséretében érkezik meg a nép örömrivalgása közben. A szentéletű asszony, férje tilalma ellenére csak a szegények és az éhezők sorsával törődik. Egy alkalommal egy magányos ösvényen meglepte őt ura, amint a felismerhetetlenségig beburkolózva ment könyörületes útján. Kérdésére, hogy mit rejteget kosarában, azt felelte Erzsébet: »rózsákat szedtem«. És íme, a szegények védőangyalai csodát tettek és Lajos gróf a felnyitott kosárban az étel és ital helyett valóban virágzó, illatos rózsákat talált. Később a keresztes vitézek felszólították urukat, hogy vezesse őket a Szentföld visszafoglalására. Hadainak élén távozva, a várúr Erzsébetre bízza egész házanépét. Mikor férje elesik és a lelketlen Zsófia grófnő hatalmi féltékenységből még éjnek idején kiűzi a szentéletű úrnőt várából, ez Istenhez fohászkodik, ki megváltja őt szenvedéseitől.

Liszt e poetikus szöveghez megható, bensőséges muzsikát írt. Wagner szerint: Liszt egyházi műveit nem komponálja, hanem elimádkozza. Bár külső foglalatában — az áriák, karok, recitativok elrendezésében — a Szent Erzsébet legenda inkább drámai műre emlékeztet, mint a 18. század klasszikusainak oratóriumaira — talán ezért rendezték be már 1881-ben Weimarban színpadra és a kilencvenes évek végén nálunk is szcenirozva adták elő az Operaházban — mégis Liszt tematikus anyagának szerencsés megválasztásával végig meg tudta őrizni a mű egyházi jellegét.

Témáinak felkutatásában Augusz Antal bárón, Kronperger apáton és Gottschlag kántoron kívül Mátray Gábor, Mosonyi Mihály és Reményi Ede segédkeztek.

Egyházi témái közül a három legjellegzetesebbet eredeti formájában közlöm.

Az első áhitatos középkori gregorián dallam (»In festo sanctae Elisabeth«),

1.

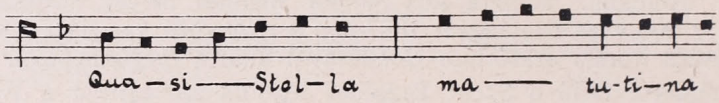


mely mint Szent Erzsébet motivum vonul végig az egész kompozición. Különösen a nyitányban hangsúlyozta erősen Liszt.

Ősrégi dallam a keresztes vitézek indulója, melynek eredeti alakja ez a német 13. századbeli zarándokdal:

2.

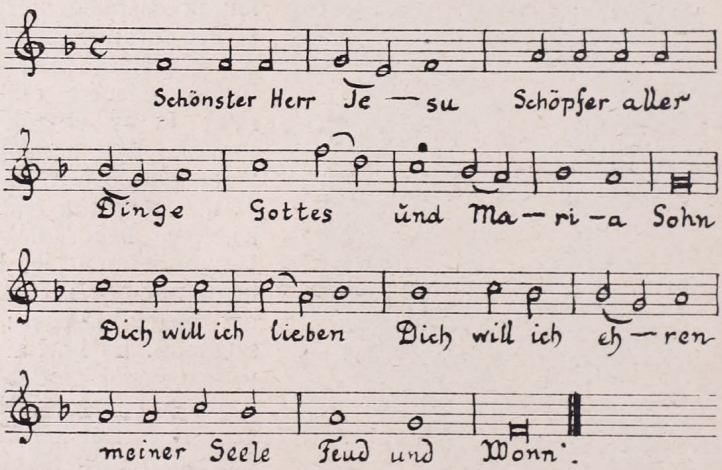


A szegények dallamát, melyet az ötödik tételben dolgozott fel mesterien Liszt Ferenc a »Lyra coelestis«-ből vette át ; mint Szent Erzsébet-korált ma is éneklik körmenetek alkalmával.

3.

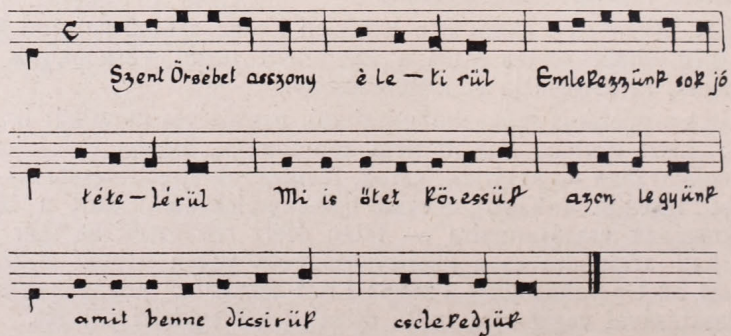

Kevésbé szerencsés az a magyar motivumanyag, amit Liszt a magyar komponistáktól kapott. Az intertudiumban felharsanó induló témáját például Reményi Ede kótázta le számára:

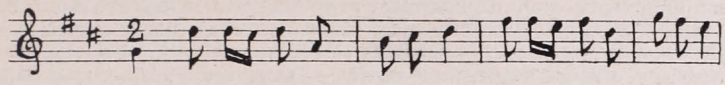


Ráismerhetünk dallamára, a »nem ettem én ma egyebet, fekete retket, kenyeret« kezdetű népdalra. Egyik helyen a »hármat rikkantott már a rigó« szövegű népdal töredékére is akadunk, bár Liszt Ferenc egyik-másik életrajzírója úgy véli, hogy ez a melódia csak később lett népdal, eredetileg középkori papok énekelték »Nova nobis lux illuxit« szöveggel.

Befejezésül még a partitúra néhány gyöngyszemét akarom a hallgatóság elé kiteregetni. Első sorban a hangulatos bevezetés gordonka szólóját, majd a nép mozgalmas üdvrivalgását, mellyel a fejedelemasszonyt fogadják. A második tétel kezdetén felharsanó vadászkürtök víg triolái, majd az őrgrófnak és Erzsébetnek drámai találkozása találó zenei illusztrációkkal fűszerezi a Mester. A csodatétel, mikor a kosár tartalma virággá változik át, egyike Liszt leggyönyörűbb alkotásainak. Nagyon jellegzetes, bár kissé színpadias hatású a keresztes vitézek felvonulása; e jelenetben nagyon megkapó Erzsébet búcsúja férjétől. A negyedik tételben első sorban a várából kiűzött szent asszony könyörgése, majd a távozásakor kitörő zivatar színes illusztrálása köti le figyelmünket. Az ötödik tételben a szentet felkereső szegények megható éneket kell kiemelnünk, valamint Szent Erzsébet utolsó fohászát és halálának poetikus zenei megfestését. Az angyalok kara, valamint e rész befejezése igen jellemzők Liszt harmonizálására és egyéni szerkesztés módjára. Wartburg várának hatodik freskóját öntötte hangokba Liszt az utolsó tételben a megdicsőült szent egyházi felmagasztalásában.

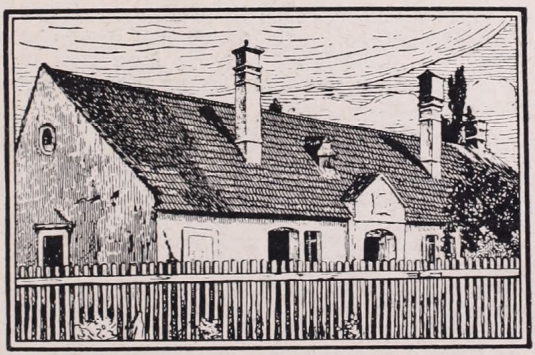

Liszt Ferenc szülőháza Doborján kisközségben, Sopron megyében

KERESZTY ISTVÁN:

## ÚJ ÉS LEGÚJABB ZENE

A XX. század első tizedében némelyek önérzetét nagyon sértette az, hogy Hugo Riemann klasszikussá lett zenei lexikona szűkmarkuan osztja a halhatatlanságot az újabban fölmerült zeneszerzőknek. Gondoltak merészet és nagyot: összeálltak, roppant munkával összeszedtek nagyszámú ifjú kortársat s megbíztak egy jeles zenei írót, *Alfréd Einsteint*, egy ellen-lexikon szerkesztésével. A nagyszabású mű a maga nemében annyira sikerült, hogy mikor Riemann lexikonának új kiadására került a sor — a nagy lipcsei zenebúvár már nem élt — kiadója Einsteint bízta meg akkor a lexikon szerkesztésével, mely a régi Riemann-félét az új Einstein-félével egyesítse. A két nagy kötetből álló mű így egyetlen »standard-work« lett.

Ugyanez az Einstein, az »új zene« művelőinek szellemi pártfogója, így ír a nagy újítónak, *Arnold Schönbergnek*, »Von heute auf Morgen« c., mondain tárgyú 1 felvonásos vígoperájáról (Berliner Tageblatt, febr. 7.):

»Hohó! Ő nem a nép számára komponál. Ő csak tárgyát választotta a nép számára. Nem tudom lóvá akart-e minket tenni, ki akart-e minket figurázni, avagy meg akarta nekünk mutatni, hogy a legtriviálisabb (legköznapibb) szövegre a leghozzánemillőbb, legkörmönfontabb, legmesterkéltebb zenét rá lehet aggatni. Ez a zene, tiszta 12 hangrendszerben, dühödten komoly, a humornak lesujtó hiányával. Kinek írta művét Schönberg? Nemcsak saját kiadásában jelentette meg, hanem merőben magát elégítette ki vele. És valósággal asszociális, embertelenül nehéz az előadása, amelynek lehetőségében Schönberg — a partitura egy alkalmi megjegyzése szerint — maga is alig bízik. Annál bámulatosabb, hogy mégis elő tudták adni és hogyan! . . . Gratulálni lehet Frankfurtnak, hogy ilyen karnagya van, mint Hans Wilhelm Steinberg, akinek ilyen partitura valóban a fejében van.

Meg kell említenem, hogy a N. Züricher Zeitung (febr. 8.) Frankfurtból tudósít: ott a rádió a Schönberg-operának egy jelmezpróbás jelenetét küldte világgá, milyen kár, hogy utólag! ha a bemutató előtt teszi: sok hallgatónak megkönnyítette volna dolgát. . . . A tudósító beszél a »Zwölfton-Arithmetik«-ről és különösnek találja, hogy Schönberg, a partitúra egy megjegyzésében, az énekszólamot »bel canto« néven jellemzi . . . A rádióba Steinberg karnagy is beszélt: nagy színháznak, aminő a frankfurti opera is, kötelessége, hogy úttörő zenész művét nyilvánosságra hozza olyan formában, mely azt a közönség számára igen könnyen felfoghatóvá teszi. »Ez az elgondolás (teszi hozzá a N. Z. Ztg. referense) tiszteletreméltó, de a gyakorlat nem váltotta valóra«. Dr. Graf rendező is hangsúlyozta a modernség kötelességét; azonban tudja, hogy az ilyen mű nem jelenthet kassza-sikert.

Einstein elég kíméletes egykori bálványa iránt, hogy elhallgatja, amit más tudósítások (még Schönberg törhetetlen hűségű párthíve is: Paul *Stefan*, a N. Züricher Zeitungban febr. 6.) megállapítanak: hogy a Schönberg-község zajos tapsait pisszegések és füttyök tarkították.

És meg kell jegyeznem: az »ihlet«, inspiráció« és rokonfogalmak neve teljességgel hiányzik mindegyik kritikában. Hol itt a művészet? Ugyan vannak, akik a sakkjáték tervhálózatának mathematikai agymunkáját is művészetnek nevezik . . .

A Schönberg-előharcos Paul *Stefan* egyébiránt a szövevényesen kieszelt — egyetlen »Grundgestalt«-ból, azaz motívumból agyonváriálva kiagyalt — zene méltatását ezzel fejezi be: »Csodálatos, hogy az ilyen zene egy szervesen építő (Konstruktív) fejből látszólag csak a partitura *olvasója* számára kigondolva, még naiv hallgatóban is tiszta fogalmat kelt«.

Kénytelen vagyok fennakadni P. Stefan ama stilisztikai finomságán, hogy a »naiv hallgató« kifejezést egyes számban használja. Elhiszem neki, sőt meg vagyok győződve, hogy igazat mond: volt *egy* elő nem készült, esetleg immuzikális hallgató, aki hódol Schönberg »zseni«-jének (ezt a szót róla P. Stefan több ízben is használja), hiszen mindenütt akad kivétel . . . De jó négy évtizedes zeneoktatói gyakorlatom is igazolja, hogy a »muzikálisnak« született zongoratanuló is — aki tehát a vonós- vagy fúvóshangszerjátszónál inkább és hamarabb beleéli magát úgy a harmóniák, mint a polifónia világába — attól kezdve, hogy Bach legkönnyebb kétszólamú »Kis praeludiumait« tanulja — éveken keresztül fülsértőnek találja az egyidejű szólamok átfutó hangjainak pillanatnyi disszonanciáját; hát még a modulációnélküli ugrásokat egyik összhangból a kilencedikbe! Az ilyesmit a »kész zenész sem tekinti zenének« boldogító művészetnek; a disszonanciák halmozása: kiagyalt mathézis, élvezet helyett agymegerőltetést és elszörnyedést szül. Aki a partitúrát nemcsak olvassa, hanem áttanulmányozza: az bizonyos idő után és tetemes agymunka révén, beleláthat a szólamszövés logikájába, megtetszhetik neki a zeneszerző agyafurt volta; de aki az ilyen művet először, vagy akár harmadszor hallja és csakis hallja s nem látja írásmódját: az sem gyönyörködni, sem lelkesedni, fölemelkedni nem tud rajta. Ezért vagyunk olyan sokan, nagyon sokan jó zenészek, akik ha pártatlanságunktól és a jobb megismerés vágyától indíttatva meg is hallgatunk ilyen újfajta produkciót: érthetetlennek találjuk és egyszerüen természetellenesnek, vagy meghibbant fantáziának, vagy pedig csak képmutató snobizmusnak tartjuk a »hipermodern« zenét követő tapsvihart. Mint ahogyan csodálattal látjuk és bosszankodunk, sőt elborzadunk azon, hogy miféle ötletek bakugrásai, féktelen fantázia, de semmi egészséges értelem és meleg érzés nincs számtalan olyan (versformát is nélkülöző) »költemény«-ben, amelyet mai folyóiratok, hirlapok érdemesnek tartanak közlésre. Aranynyal tartok, aki bizonáyra a zeneköltőre is értette (németből fordított) sorait:

Hol a költő a végtelenbe vész,
Könyvét, tanácslom, tedd le hirtelen:
Mit meg nem ért a józan emberész,
*Hiányzik* abban egy: az *értelem.*

Nos, mi egészséges értelmű és egészséges érzésű, akár naiv hallgatók, akár Bach és későbbi nagyok nevelte zenészek hirtelen hátat fordítunk az atonális, politonális és egyéb torzszülött, rút hanghalmozásnak, amely a zene (a fenséges művészet!) nevét csak bitorolja.

*

Hanslick utóda a Neue Freie Presse kritikusi székében dr. Julius *Korngold*, korántsem osztozik elődének merev formalizmusában. Hiszen fia is (az 1919-ben nálunk is előadott »Violanta« opera szerzője) az igazán modern — és előadott! — zeneszerzők egyike. A tiszteletreméltó zenetudós a N. Fr. Pr. január 25-i számában alkalmat talál felelni egy hozzáírt levélre, a zenei haladás és visszafejlődés tárgyában. Válasza ez :

»A levélíró megnyugtatást óhajt az iránt, hogy — a mai »Neutöner«-ekkel szemben — ki van zárva, hogy tévedünk, mint ahogyan egykor az anti-wagneristák tévedtek ítéletükben. Már egyszer tréfáltam így : egy tucat Wagner egyszerre — ilyen nincs! De tréfán kívül : hasonlítsuk össze röviden, Wagner reformmunkáját a jelen törekvéseivel, kíméletesen mellőzve a teremtő egyéni személyiség lesújtó kérdését. És azt a tényt, hogy egy Wagner évtizedeken keresztül,hallatlan következetességgel, céltudatossággal alakította ki zenei-drámai stílját és eredményeit, nagy, tartós életű, a világot meghódító művészi termékekben valósította meg — ezt állítsuk szembe az »új zene« pszihológiájából azzal, hogy néhány év alatt egyik harci jelszót nyomon követi a másik, egyik kísérlet után a másik következik, egyik recipe után egy másik szerint csinálnak új zenét. Tíz — csak tíz! — év alatt előállt az atonális, mert hangzás-fiziológikus, aztán a lineáris, azután a konstruktív, majd a csak mozgásos, utóbb a nem-szentimentális, a nem-pathétikus, a romantikus-ellenes, megest a nagyvárosi és gépizakatolásszerű zene, az időhöz kötött, a jazzhez-kötött, az új-tárgyilagos, majd a retrospektív (a régieket utánzó), a kollektivisztikus (tömeghatással megdöbbentő), végre a »mindennapi zene«(Gebrauchsmusik) az alkotó egyéni sajátosságának büntetés terhe alatti tilalmával ; s meglehet, hogy holnap karmester zene, banális dallam uralma, stíluskeverék szakad ránk. Már azt is meg kellett érnünk (Křenek : »Oresztesz élete« operájában!), hogy az új zene az ó-görög földet jazz-szel jellemzi . . .

Wagner kezdettől fogva nagy zseni volt, az is maradt művének utolsó tollvonásáig. Az ő művészi elve — hatalmas stílfelfogás — stílusokat akart megdönteni, nem a hangrendszert, sem az általa csak gazdagodott zenei nyelvet. Legelkeseredettebb ellenfelei sem hányhatták szemére, hogy megsemmisíti a zenei rendszer alapjait, hogy megtagadta a zene lelkiséget kifejező erejét s kifejezési jogát, ezt ő intenzívebbé, a legmagasabb fokra emelni akarta, nem pedig lekicsinyelni az előtte élt nagyokat, egy Beethovent, Webert. S milyen magas célt tűzött ki a wagneri zenedrámareformálás, a wagneri »új zene«, mely a nemzet életére és kultúrájára a legnagyobb jelentőségű lett! Semmi sem állt tőle távolabb, mint az, hogy ezt a kultúrális jelentőséget csökkentse s az, hogy egy művészetet, melynek hatalma és dicsősége éppen az időhöz nem kötöttségben rejlik : az időtől függővé, efemer-ré detronizálja, a váltakozó aktualitások és divatok bekapcsolásával degradálja, fantázia röpte nélküli korszellemet és esetleges időszerűséget komponáljon az alkotó tehetség hatalmas szárnyalása helyett. Hiszen Wagner művészete éppen a korszellem ellen dolgozott : diadalát sem a kor és szelleme segítette elő. Nem szabad feledni : éppen mikor Wagner az ő hitregei isteneit és mondahőseit zenei-drámai életre keltette : akkor lett úrrá a világon a kereskedelem, a technika, a gép! Mellesleg szólva : az a jelmondat »adjuk meg a kornak a maga művészetét« éppen a zeneművészet történetében nem állja meg helyét. Teremtő egyéniség kell, semmi egyéb! Az »időszerűség«, alapjában csak az ilyen egyéniség hiányának bevallása, divatutánzás, snobizmus, szenzációhajhászat — s hozzá : üzleti számítás.

Wagner a zenésdrámát reformálta, melyet ő a legmagasabban álló műfajnak tekintett. Napjaink új zenéje pedig, ne felejtsük : azzal kezdte, hogy a drámai zenei formákat megvetette és száműzte. Még akkor is, mikor ráfanyalodott az operaírásra. Hogy is áll az eddigi minták szerint a mai drámai új zeneműtermék, stíl és tárgy dolgában? (nem szólván leleményről és nyelvről.) Láttunk közönségcsődítő keveréket a detektívdarabnak, operettnek és revünek, négerekkel és jazz-szel fűszerezve (»Huzd rá Jonny« és »3 garasos opera«) ; aztán ép oly kevéssé komolyan vehető Händel-utánzatot, rémregény tárgyához sehogyan sem illő zenével. A sikertelenség jegyei aztán az egyfelvonásos rövidlélekzetűség, varieté-sketch, kabaré »hang« és paródia körül csoportosultak. Jött aztán az ellenpontozó modor, most pedig ugy-e tárgyi és zenei támadás indult meg az antikvilág ellen . . .

. . . Bizony, az »új zenét« elítélni félő levélíró nyugton alhatik, velünk együtt. Ő is meg lehet arról győződve, hogy minden tévedés ki van zárva, ha méltóságon alulinak tartjuk párhuzamot vonni *ilyen* »művészi« dolgok, meg a »Tristan« és »Mesterdalnokok«

között. Hiszen olyan rosszul áll ez új zenének ügye, hogy a saját pártszaklapjaik máris »operai krízis«-t emlegetnek. Mintha nem maguk rendítették volna meg a műfajnak és továbbfejlődésének alapjait minden stíl-ficam magasztalásával s minden más elvű termék bojkottálásával és lecsepülésével! Különben egy szót még, mielőtt befejezném társalkodásunkat: kell-e minden évtizedben egy új Wagnernek teremnie? Aki ismeri a zenetörténelmet, annak szerényen be kell érnie azzal, hogy a művészet-átalakító lángelméket az évek százai szerint számítsa.«

## A PARTITÚRAÍRÁS

még sok bonyolult problémát vet fel ma is, pedig a komponisták körülbelül száz esztendeje törekszenek minél jobban egyszerűsíteni vezérkönyveiket.

A legrégibb partitúrák azok a karikönyvek *(Chorbücher)*, melyekből a 16. és 17. században énekeltek. Ezekben két-két szólam két egymást követő oldalon volt csaknem zsebóra nagyságú kótafejekkel leírva. Ha egy ilyen karikönyvet függőlegesen a kótaállványra helyeztek, egész énekkar olvashatott egyszerre belőle. Alig hisszük, hogy e korszak komponistái nem írták le partitúraszerűen az egyes szólamokat egymás alá, de sok jelből következtethetünk arra, hogy ezt a partitúravázlatot a szerzők, miután kiírták belőle a fent említett módon az énekkari szólamokat, rendszerint megsemmisítették, hogy imitációs mesterfogásaikat misztikus homályba burkolják. Legelőször Velencében jelenik meg nyomtatásban egy vezérkönyv: Cypriano di Rore négyszólamú madrigáljainak partitúrája (1577). Rendszeres vezérkönyvet, melynek minden sorában egy-egy hangszerfajta szerepel, a 18. század közepéig nem írtak. Még Bach is megelégszik azzal, hogy az együttesen — *unisono* — haladó hangszereket és énekszólamokat ugyanegy sorba tegye. Együtt haladt nála pl. az első hegedű az első óboával és a szopránhanggal, vagy a gordonka a gordonnal, a fagóttal, a basszusénekhanggal és az orgona pedáljával.

Csak a szimfónikus zene kivirágzása, különösen a mannheimi mesterek működése ad nagyobb impulzust a partitúraírás fejlődésének. Már külön sorba írják ekkor a fontosabb hangszereket, de más sorrendben, mint ma. Haydn és Mozart szimfóniáinak kéziratában pl. a partitúra legfelső sorába az üstdob került, alatta helyezkednek el a trombiták és a kürtök, majd a nyelvsípok és a vónóshangszerek:

Üst-dob
2 trombita
2 kürt

2 óboa
2 fagót

1. hegedűk
2. hegedűk
mélyhegedűk
gordonkák és gordonok

Spontini korában átmenőleg a hangszereket nem fajuk, hanem magasságuk szerint csoportosították, elszakítva egymástól együvé tartozó fúvó- és vonóshangszereket. Ez lehetetlen írásmód, mert megnehezíti a karmester számára a könnyű áttekintést. Meyerbeer is furcsa, szokatlan sorrendet írt elő partitúráiban. Legelől helyezte el a vonóshangszereket, majd alájuk

a fuvolákat, óboákat, klarinéteket és a fagótokat. Ezeket a »rézfúvók« kórusa követte (kürtök, trombiták, puzónok) és a lap aljára tette az ütőhangszereket.

Ma már a következő — több, mint százéves — elrendezéshez vagyunk szokva :

- Kis fuvola
- Nagy fuvolák
- (Mély fuvola)
- Óboák
- Angolkürt
- (Heckelphon)
- Klarinétek
- (Basszetkürtök)
- Basszusklarinét
- (Szaxophonok)
- Fagótok
- Kontrafagót

- Kürtök
- (Pisztónok)
- Trombiták
- (Basszustrombita)
- Puzónok
- (Tenortúbák)
- Basszustúba
- (Kontrabasszustúba)

- (Harangjáték)
- Triangula
- Réztányér
- (Tamtam)
- (Kolomp)
- (Csörgődob)
- Kisdob
- Nagydob
- Üstdobok
- (Szélutánzó)
- (Dörgésutánzó)

- (Celesta)
- Hárfák
- (Gitár)
- (Banjo)
- (Zongora)

- Énekhangok (szólók)
- Gyermekkar
- Nőikar
- Férfikar
- Vegyeskar

Szólóhangszerek
(hegedű, v. gordonka, v. zongora stb.)

- 1. hegedűk
- 2. hegedűk
- Mélyhegedűk
- Gordonkák
- Gordonok
- (Orgona)

Ez a mammutzenekar, amit itt vázoltam, körülbelül 60 soros partitúrának felel meg. Ilyet alig találunk az irodalomban, általában a zárójelben tett hangszerekre ritkán írnak. Egyszerűsítésére már sokan gondoltak, de ez kivihetetlennek bizonyult, mert egy-egy sorba (vonalrendszerbe) alig lehet egyszerre két-három hangszernél többet beleírni ; már az utóbbi is a könnyen olvashatóság rovására megy.

Befejezésül megemlíthetem, hogy a klasszikusok zenekarának intenzívebb kibővítése Berliozzal vette kezdetét. Az orkeszter dimenziójának legnagyobb kiterjedése Wagner és Strauss Richárd működésével függ össze. Ellenhatásként az impresszionisták, de különösen az expresszionisták ismét csökkentették a hatalmassá dagadt arányokat, a kamarazenestílus pedig napjainkban ismét 8—10 sorra zsugorította össze a tetemesen megnövekedett partitúrákat.

# HANGVERSENY-KRÓNIKA

**Budapest**, 1930 február.

*Filharmónikusaink* hatodik bérleti hangversenyét *Knappertsbusch* Hans bajor főzeneigazgató vezényelte. Biztoskezű, szolid készültségű muzsikus, akinél azonban a fantázia és a magával ragadó temperamentum hiányát sokszor észleltük az est folyamán. *Mozart* kis szerenádjának és az *Eroica*-nak lelkiismeretes interpretációjával elég zajos tetszést váltott ki hallgatóságából. Az est újdonsága *Baussnern* Waldemar erdélyi szász nemesi származású komponista öttételes szvitje volt: *Gyermekkorom hazájának* címmel. A kilencvenes évek stílusában tartott jól hangzó, sokszor azonban tartalmatlan, de rutinnal megírt műnek talán az első tétele, mely a puszta hangulatát ecseteli, sikerült a legjobban. Csárdásának magyarossága époly kevéssé őszinte, mint a negyedik tétel néhány modernségre törekvő epizódja. Sokkal sikerültebb volt a *hetedik* hangverseny, melynek eseménye ezúttal a III. Leonóra-nyitány volt *Dohnányi* Ernő vezényletével. Ilyen stílusosan, de amellett magával ragadó elementáris erővel csak a fiatal Kernertől hallottuk ezt a mesterművet. Percekig tartó tapsorkán volt a gyönyörű produkció jutalma. *Gieseking* Walter az est szólistája *Mozart* C-dur zongoraversenyének tökéletes előadásával igazolta, hogy a mai zongoraművészgárda egyik legjelentősebb tagja. Két újdonságot is hallottunk: *Kazacsay* Tibor »Poëme«-jét és *Rimszky—Korszakoff* »Aranykakas« c. szvitjét. Kazacsay új művében a vídámabb tétel sikerült jobban, a szomorút kissé vérszegénynek éreztük. Rimszky—Korszakoff négytételes szvitje potpurri-szerűen fűzi össze meseoperájának fontosabb részeit. Érdekes dekoratív színek, nagy fantázia, csillogó hangszerelés, ezek teljesen elkápráztatták a közönséget, mely minden egyes tételét lelkesen megtapsolta.

A *Palestrina-kórus* hangversenyére mindig a legválogatottabb műértő közönséget gyüjti össze. Változatos és kitűnő készültséggel előadott műsorukban XVI. század mesterei mellett magyar szerzők műveit is hallottuk. Közülük *Harmat* Artúr nagy tudással és sok tapasztalaton alapuló rutinnal megkomponált *Zsoltár*-a, valamint *Bárdos* Lajos nagyon sikerült *Régi ének*-e aratott zajos és megérdemelt sikert.

*Karvaly* Viktor és *Borus* Endre karnagyok előkészítésével került előadásra *Bach* »Actus tragicus«-a és *Beethoven* C-dur miséje. *Kodály* Zoltán még nem rendelkezik azzal a karmesteri rutinnal, hogy ilyen nagy feladatokra vállalkozzék két-három futólagos próbával. Ezért éreztük sokszor a vezetés biztonságának és az elkerülhetetlen karmesteri lélekjelenlét hiányát. A magánszólamokban *Tihanyi*, *Basilides*, *Székelyhidy* és *Szende* művészetét élveztük. Az orgonaszólamot *Riegler* Ernő játszotta ízlésesen, szerény alkalmazkodással.

Sok tehetséget igér a Zeneművészeti Főiskola *operai énektanszaka*, ezt a mult héten rendezett operai estjéből állapitjuk meg. *Kiss* Erzsi, *Kaiser* Margit, *Vigyázó* Margit, *Layer* Mária, *Utry* Anna, *Dullien* Ella és *Ujfalussy* Erzsébet derekasan állották meg helyüket az előadott operarészletekben; további fejlődésüket érdeklődéssel fogjuk kisérni. Különösen tetszett a »Lohengrin«-, a »Parasztbecsület«- és az »Aida«-jelenet. A férfiak közül *Fükő* Lászlónak és *Tábor* Frigyesnek jósolhatunk szép jövőt. A színpadi termet zsúfolásig megtöltő közönség sokat tapsolt minden egyes szereplőnek és *Unger* tanárnak, az énekszerepek betanitójának.

*Strauss* Richárd szerzői estjei mindig érdekesek, hiszen itt hallhatjuk műveinek — melyek a jelenkor kétségtelenül legértékesebb alkotásai — legautentikusabb tempóit. Vezénylési módja klasszikus, szinte az aszkétaságig leegyszerűsitett. De ép azért, mert ilyen takarékos mozdulataiban, ezzel tudja elérni, hogy pálcájának legkisebb megrezdülésére lélegzet-elállító dinamikai fokozásokat, olyan hatalmas agógikus ingadozásokat tud kihozni orkeszteréből, mint kevesen a mai dirigensek közül. Tanulhatnának tőle a tornázók, a ventillátor-karmesterek és a kavarók! Műsorának két legérdekesebb száma a »Zarathustra« és a »Don Juan« szimfónikus költeményei voltak. Mindkét mű minden ragyogása maradéktalanul jutott érvényre interpretációjában. *Anday* Piroska a Mester zongorakisérete mellett néhány dalt énekelt, meleg bársonyos hanggal, megértő frazeálással. *Meyer* Marcelle párisi zongoraművésznő pedig a »Burleszk« zongoraszólamát játszotta el bravurosan, szinte férfias erővel. Budapest társadalmának legelőkelőbb és zenei eseményekben legmegértőbb rétege ünnepelte egész este a jelenkor legnagyobb komponistáját és sokszor szólitotta a dobogóra Anday Piroskát és Meyer Marcellet.

A *Zeneművészeti Főiskola* legutóbbi nyilvános hangversenyén három tehetséges fiatal művésznövendék vonta magára a zenei eseményeket figyelemmel követők érdeklődését. *Zeitinger* Jenő és *Deutsch* Rózsi már kész pianisták, kiknek csak az iskola

uniformizáló merevségét kell lerázniok ahhoz, hogy egyéniségük a maga tiszta érintetlenségében kibontakozzék. Saint-Saëns és Rachmaninov üres elcsépelt zongoraversenye, persze nem éppen alkalmasak arra, hogy belőlük az előadók egyéb kvalitásaira következtessünk, de valószínű, hogy mindketten jelentős művészpályát futnak be, talán már a közeljövőben. *Radó* Magda, Schiffer tanár nagyon tehetséges növendéke *Dvořak* hálás gordonkaversenyét játszotta gyönyörű tónussal, fejlett technikával és lányosan meleg kedéllyel. A kísérő zenekart *Zsolt* tanár vezette muzikális alkalmazkodással, csak helyenként nagyon hangosan. A közönség egész este biztató tapsokkal tüntette ki a három szólistát.

*Felvinci Takács* Alice és dr. *Győri* Pál együttes zenekari estét adtak a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével. *Beethoven* és *Brahms* hegedűversenyeinek előadása igen súlyos feladat, de Takács Alice, aki tehetséges, szép megjelenésű, kultúrált technikájú művésznő derekasan meg tudott birkozni velük. Dr. Győri Pál jócsengésű baritonja meg tudott küzdeni a Vigadó nagytermének mindent elnyelő akusztikájával. Zeneakadémiai szerepléseiből tudjuk, hogy nagyon fejlett technikával és biztos muzikalitással rendelkezik, megbízható, komoly énekes, kinek oratóriumokban való eddigi közreműködései mindig a legszebb sikerrel jártak. Előbb *Bach*, *Händel* és *Mendelssohn* oratórium-áriákat hallottunk igen stílusos előadásban, majd Siklós- és Schubert-dalokat zenekarkísérettel. A közönség melegen ünnepelte az előadókat, valamint a zenekar rutinos alkalmazkodással kísérő karnagyát: Bor Dezsőt is.

*Mahler* harmadik szimfóniáját *Unger* Ernő dirigálta a nagyvonalú mű minden szépségének kidomborításával. *Némethy* Ella szépen énekelte a Nietzsche gyönyörű ódájára komponált, nem éppen szimfónikus áriát, a Palesztrina-kórus női kara és Borus-gyermekkara is becsülettel járultak hozzá a hangverseny külső sikerének emeléséhez. Előző héten *Strauss* János műveiből állított össze *Bor* Dezső karnagy igen ügyesen egy makarti csokrot. *Halász* Gitta és *Laurisin* Lajos pajkos jókedvvel énekelték a szebbnél-szebb bécsi keringőket, egy letűnt, boldog korszak értékes dokumentumait.

A *szerenád* történetét tárta elénk *Siklós* Albert abban a négy szerenádban, melyet a legutóbbi hangversenyen vezényelt. Különösen a két fúvószerenádnak — Mozarténak és Strauss Richárdénak — volt nagy sikere. Mindkettőben a Székesfővárosi Zenekar fúvókórusának precíz intonálása és jelentős dinamikai skálája tűnt fel. *Volkmann* vonósszerenádjának gordonkaszólóit *Sebestyén* tanár játszotta temperamentumosan, előkelő ízléssel és zengő tónussal. A közönség megértő lelkesedéssel fogadta a szokatlan összeállítású műsor minden egyes számát.

*Dohnányi* Ernő zongorázásai mindig pirosbetűvel vannak beírva a hangversenynaptárakba. Művészetét azonban akkor élvezhetjük fokozott mértékben, ha műsorán *Beethoven*, *Schubert* vagy *Schumann* kompozíciói szerepelnek. Ezeket utólérhetetlenül játssza. Legutóbb a cisz-moll szonátát, azonkívül Schumann »Phantasiestücke«-it és a »Karnevált« játszotta csodálatos diszpozícióban. Hallgatósága alig tudott betelni az előadott művek költői szépségű interpretációjával és ismételt kihívásokkal ráadásokra kényszerítette a Mestert.

*Gieseking* Walter filharmónikusaink vendégművésze önálló hangverseny keretében is bemutatkozott. Izléses, választékos műsorának minden számát fölényes muzikalitással adta elő. Legszebben játszotta talán *Bach* d-moll szvitjét és *Schumann* Kreisleriana-ját. *Jeanne Marie Darré*-t is hallottuk újra, ezúttal *Chopin* h-moll szonátáját szólaltatta meg tökéletes bravurral. Lényéhez általában közelebb áll a franciás csillogó, szellemes, zongorastílus, mint a német klasszikus zene. Ezért aratott nagyobb sikert *Chopin*, *Saint-Saëns*, *Ravel* és *Liszt* műveivel, mint *Beethoven* G-dur szonátájával.

Két kiváló hegedűművészünket is hallottuk e hó folyamán: *Kemény* Rezsőt Zeneművészeti Főiskolánk világhírű pedagógusát és *Zathureczky* Edét, a művészképző előkészítő osztályának újdonsült fiatal tanárát. Kemény Rezső tónusát, komoly elmélyedő játékát, gyönyörű vonóvezetését ismerjük már e kitűnő művész közel negyvenévi nyilvános szerepléseiből. Műsorát is választékos ízléssel állította össze. Hallottunk egy ritkán játszott *Bruch*-kompozíciót, *Dvorak* versenyművét, továbbá *Guiraud* és *Hubay* kisebb dolgait. Zathureczky műsorának az elmaradhatatlan Mendelssohn-koncert és Geminiani d-moll szonátája voltak főoszlopai. Mindkét művészt meleg tapsokkal tüntette ki közönsége.

*Baussnern* Waldemar tiszteletére az ősz komponista kamarazeneműveiből sikerült hangversenyt adott a Zeneművészeti Főiskola igazgatósága. Komoly tudást, nagy formakészséget árulnak el kompozíciói, de egyúttal költői szárnyalás teljes hiányát is, ezért hagyják hidegen a hallgatóságot. *Zsámboky* és *Koncz* János tanárok, valamint *Végh* Sándor, *Koromzay* Dénes, *Frank* Lajos, *Eördögh* János és *Paul* Tibor működtek közre jeles összetanultsággal. *Báthy* Anna kultúrált hanggal, mintaszerű előadással énekelte Baussnern dalait.

*dr. L. H.*

# SZÍNHÁZ

**Mozart** »Thamos, König von Aegypten« c. operáját 17 éves korában kezdte írni, félretette s 24 éves korában mégis végigkomponálta. Áriáit és karait, összekötőversekkel már 1865-ben is előadták Frankfurtban, most újra elővették. Nem volt éppen kár a fáradságért, de nem remekmű; félretevésével Mozart dicsőségén nem esik csorba.

»**Szadko**«, az orosz Rimszky-Korszakoff operája akkora sikerrel került színre a new-yorki Metropolitan-ben, hogy ott állandó műsordarabbá lett.

**Alfred Einstein,** berlini zenekritikus, akiről mai számunknak egy cikkében már szóltunk a berlini Városi Opera 60 éves újdonságáról Verdinek »Simone Boccanegra« c. operájáról írt dicsérő bírálatában többek közt ezt írja: »Verdit szeretni: szép; őt megérteni: még szebb«. S a dallamos és drámai zene minden szépségét kihozó előadásról szóló kritikáját így végzi: »Olyan este volt ez, aminőért az ember hálát érez; olyan, hogy az ember lelke még most is egészen tele van vele«. — Bizony nem úgy írt *Schönberg* és *Krenek* estéi után!

**A párisi zeneakadémia** új színpadi feldolgozásban mutatta be *Beethoven* »Prometheus«-át.

# MINDENFELŐL

**3,000.000 dollár** alaptőkével egész Észak-Amerikában konzorcium alakult olyan, jó zenekarok fenntartására, melyek kenyerüket vesztik a hangosfilmek gépzenéje miatt.

**A csikágói opera** az elmúlt szilveszteréjszakán egy jazzkompoziciót mutatott be, melyben a teljes 80 tagú szimfónikus zenekaron kívül 105 szaxofónos és 25 ütőhangszerjátszó szerepelt.

# SZEMÉLYI HIREK

**Durigo Ilona**, a világháború előtt férjével, dr. Kassics Ozmánnal a budapesti Fodor-zeneiskola, most pedig a *genéve*-i Conservatoire tanára, a mult héten Monteverdi »Orfeo«-jának címszerepét énekelte egy sanct-galleni hangversenyen. A kitűnő alténekesnőt állandóan sokfelé hívják s mindenütt a legszebb sikereket aratja.

**Forrest** Hamilton amerikai komponista befejezte Dumas »Kaméliás hölgy«-ének megzenésítését.

**Pfitzner** Hans »Das dunkle Reich« címen új művet fejezett be: karfantáziát szoprán- és baritonszólóval, zenekarral és orgonával.

**Scharwenka** az ismert komponista és zongoraművész e hó 5-én ülte meg 80. születésnapját.

**Angerer Margit**, tudvalevőleg a budapesti Rupp-család sarja, a bécsi áll. opera egyik primadonnája, augusztusban részt vesz a salzburgi »ünnepi játékokon«; *Gluck* »Aulisi Iphigeniá«-jának és *Strauss* »Rózsalovag«-jának címszerepét fogja énekelni.

# HALÁLOZÁS

**Conrad Ansorge** meghalt. Nálunk alig ismerték nevét — a 68 évet élt művész talán kétszer zongorázott Budapesten — de szerte a világon ünnepelték, mint Liszt Ferencnek méltán kedvelt tanítványát, aki mesterét Weimarba is, Rómába is követte. Nagy virtuózitásával nem kérkedett: inkább csendes, elmélyedő művész volt, finom, intim dalok, kamarazeneművek szerzője, Beethoven és Schubert rajongó híve. Valamikor Ansorge-egyesületek alakultak Németországban az ő szerzeményeinek terjesztésére. Tanárkodott a berlini Klindworth—Scharwenka konzervatóriumban, 1920 óta pedig a prágai német zeneakadémia mesteriskoláját vezette.

**Max Chop** az ismert berlini zeneíró, a *Signale für die* musikalische Welt« kiadója, meghalt. Művei közül a következőket sorolhatjuk fel: »Zeitgenössische Tondichter«, »Vademecum für Wagnerfreunde«, »Führer durch die Opermusik«, és »Erläuterungen zu Meisterwerken der Tonkunst«.

# PÁLYÁZAT

**München** városának zenei díját, 3000 márkát, *Kaminski Henrik* nyerte el.

**A gitárzene** fellendítésére 1000 schillinges pályázatot irt ki az *Oesterreichische Gitarre-Zeitschrift*. Bővebbet Ortner tanárnál: Wien, III. Lothringerstrasse 18.

**A Hollywood Bowl Association** szimfónikus zenekari műre 1000 dollár díjat ír ki. A mű nem lehet hosszabb 20 perces időtartamnál.

**Az amerikai hymnus-egyesület** (!) tekintélyes összeget irányzott ismét elő egy nemzetközi *Békehimnusz* megkomponálására. Határidő június 30-ika.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1930 — 2833

B. bérlet 1930 április 6-án délután 5 órakor B. bérlet

# GOLDMARK-HANGVERSENY

(a mester születésének
**100-ik**
évfordulója alkalmából)

KÖZREMŰKÖDNEK:

**NÉMETHY ELLA**
a m. kir. Operaház tagja

**Felvinczi TAKÁCS ALICE**
hegedűművésznő

Vezényel: BOR DEZSŐ karnagy

C. bérlet 1930 április 13-án délután 5 órakor C. bérlet

# ÉVADZÁRÓ DÍSZHANGVERSENY

Közreműködnek:

**ZATHURECZKY EDE**
hegedűművész

**MOLNÁR ANNA**
hárfaművésznő

Vezényel: BOR DEZSŐ karnagy

B. bérlet — 1930 március hó 16-án, vasárnap — B. bérlet

# LISZT:

# SZENT ERZSÉBET LEGENDÁJA

KÖZREMŰKÖDNEK:

**KOVÁCS ILONKA** a Városi Színház művésznője

**EKKER SZIDÓNIA** a Városi Színház művésznője

**MALECZKY OSZKÁR**
a m. kir. Operaház tagja

**DOBOS ANDRÁS**
operaénekes

**EGYETEMI ÉNEKKAROK**

Vezényel: **VASZY VIKTOR** karnagy

---

A. bérlet — 1930 március 30-án délután 5 órakor — A. bérlet

# BEETHOVEN:

# IX. szimfónia

az

# EGYETEMI ÉNEKKAROK

közreműködésével

Vezényel: **UNGER ERNŐ** karnagy

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA 1930 — 2833

54145

# A ZENE

ALAPITOTTA: Dr. SEREGHY ELEMÉR

BUDAPESTI KIR. ÖGYÉSZSÉG 1930 MRC. 20. TTE

Szerkeszti

**SIKLÓS ALBERT**

Budapest
XI. évfolyam, 12. szám
1930 március 15

244

## TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. — SEBESTYÉN EDE: Dumas barátja, a pesti zeneszerző. — Gioconda. — SZÍNHÁZ. — HANGVERSENYEK. — MINDENFELŐL. — PÁLYÁZAT. — SZERKESZTŐI UZENETEK.

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

# PESTI VIGADÓ

## BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA HANGVERSENYEI

# A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

## közreműködésével

**C.** bérlet.

**1930 március 23-án, vasárnap**

Közreműködnek:
GERGELY LÁSZLÓ zongoraművész, MEZEY IRÉN operaénekesnő és KOROMZAY DÉNES hegedűművész

1. WEINER: Csongor és az ördögfiak
2. SCHUBERT: Vándor ábránd. Előadja: GERGELY LÁSZLÓ zongoraművész
3. MOZART: A grófnő áriája a „Figaró házassága" c. operából. Énekli: MEZEY IRÉN operaénekesnő.

Szünet

4. SIKLÓS: Hegedűvariációk. Előadja: KOROMZAY DÉNES hegedűművész
5. RIMSZKY-KORZAKOW: Scheherazade — Suite

Karnagy: ZSOLT NÁNDOR

**A.** bérlet.

**1930 március 30-án, vasárnap**

**BEETHOVEN-HANGVERSENY**

1. III. Leonora — Nyitány
2. Ah Perfidó. Énekli: SZABÓ LUJZA, a m. kir. Operaház tagja
3. **IX. szimfónia.** Előadják: SZABÓ LUJZA, BUDANOVITS MÁRIA, Dr. SZÉKELYHIDY FERENC és LOSONCZY GYÖRGY, a m. kir. Operaház tagjai és a PALESTRINA KÓRUS

Karnagy: UNGER ERNŐ

**Felemelt helyárakkal.**

**B.** bérlet. **1930 április 6-án, vasárnap** **B.** bérlet.

**GOLDMARK-HANGVERSENY**

(a mester születésének **100-ik** évfordulója alkalmából)

Közreműködnek: NÉMETHY ELLA, a m. kir. Operaház tagja, felvinczi TAKÁCS ALICE hegedűművésznő és Dr. SZEDŐ MIKLÓS operaénekes

1. Tavasszal — Nyitány
2. Kerti jelenet a „Sába királynője" c. operából. Énekli: NÉMETHY ELLA, a m. kir. Operaház tagja
3. A-moll, hegedűverseny. Előadja: felvinczi TAKÁCS ALICE hegedűművésznő

Szünet

4. Sakuntala — Nyitány
5. *a)* Ária a „Merlin" c. operából
   *b)* Ária a „Sába királynője" c. operából. Énekli: Dr. SZEDŐ MIKLÓS, a Városi Színház művésze
6. Op. 45. A-dur Scherzo

Karnagy: BOR DEZSŐ

**C.** bérlet. **1930 április 13-án, vasárnap** **Felemelt helyárak.**

**ÉVADZÁRÓ-DÍSZHANGVERSENY**

Közreműködnek: MOLNÁR ANNA hárfaművésznő, ZATHURECZKY EDE hegedűművész, MATUSKA MIKLÓS operaénekes és a Szilágyi Erzsébet Leányliceum Énekkara

1. ERKEL: Magyar ünnepi nyitány
2. RAVEL: Introduction et Allegro Hárfaszóló, zenekari kísérettel. Előadja: MOLNÁR ANNA hárfaművésznő
3. *a)* SZTOJANOVITS: Stabat mater
   *b)* PALMGREN: Tengerész a szénégetők között
   *c)* BALLMANN-SZTOJANOVITS: Táncdal. Szerenád. Előadja a Szilágyi Erzsébet Leányliceum Énekkara. Vezényel: SZTOJANOVITS ADRIENNE énektanárnő

Szünet

4. GLAZUNOV: A-moll, hegedűverseny. Előadja: ZATHURECZKY EDE hegedűművész
5. *a)* KODÁLY: Sírni . . . Sírni . . .
   *b)* HAYDN: Ária az „ÉVSZAKOK" című oratóriumból. Énekli: MATUSKA MIKLÓS operaénekes
6. BERLIOZ: Rákóczi-induló

Karnagy: BOR DEZSŐ

**A hangversenyek délután 5 órakor kezdődnek — Belépődíjak: 80 fillértől 3 pengőig**

**A hangversenyzongorát CHMEL J. és FIA zongoragyára szállítja**

54145

XI. évfolyam, 12. szám Budapest, 1930. március 15

# A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV. ker., Váci-utca 62. f. 1.
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

## HANGVERSENYMŰSORAINK ISMERTETÉSE

***

### A Székesfővárosi Zenekar VII-ik évadja

**Huszonhetedik hangverseny. — 1930 márc. 23-án. — Vezényel: Zsolt Nándor**

**C bérlet.**

Közreműködnek: *Gergely László* zongoraművész és *Mezey Irén* operaénekesnő.

1. **Weiner Leó**: op. 10. *Közzene Vörösmarty »Csongor és Tünde« mesejátékához.* (1924.)

A több részből álló műnek *közzenéje* két részre oszlik: bevezetésre és scherzora. A *bevezetés* Csongorról szól, a *scherzo* az ördögfiakról. Egyetlen motivumon épül és egyetlen nagy crescendóban ff-vá fokozódik s aztán pp-vá lohad le. A bevezetés kezdetben vágyódást fejez ki (Csongor Tünde után vágyódik, ki most épen Tündérországban van), majd lassú indulóvá alakul (Csongor elhagyja szüleit, vándorútra kel, hogy felkeresse Tündét). A zene kari crescendóban érezzük, hogy Csongorban törhetetlen akaratttá szilárdul az az elhatározás, hogy addig nem nyugszik, — bármekkora fáradságába is kerüljön, — míg szerelmesét meg nem találja. Csongor már messze barangol (zenekarban diminuendo, végül pp), míg egy háromfelé ágazó útra ér. Nem tudja mitévő legyen: melyik utat válassza a három közül? Amint így töpreng, hirtelen, mintha az égből pottyantak volna: előtte teremnek az ördögfiak, számszerint hárman: Berreh, Kurrah és Duzzog; ezzel megindul a

*Scherzo.* Zenei szerkezete szonátaforma. Csongornak kapóra jön, hogy az ördögfiakkal találkozik: ezektől majd megkérdi, hogy a három út közül melyik vissz Tündérhonba. A scherzo — mint mondtuk — az ördögfiakról ad képet. Nem kell holmi rosszindulatú, mérges ördögökre gondolni, ellenkezőleg: ezek rendkívül kedves, jókedvű, mondhatnánk barátságos fickók, kik örömest állnak Csongor rendelkezésére. Civódnak ugyan néha, marják, harapják is egymást, de azután pár perc mulva megint szent a béke köztük. Nyughatatlan, nagyon mozgékony legények, akik veszekednek, birkóznak, gyúrják egymást (kidolgozási rész); de mindez nem komoly baj, végeredményben ők jó fiúk. Az imént még tépik egymás haját s lám most már megint a legjobb egyetértésben karonfogva ugrándoznak (visszatérés).

*

2. **Schubert—Liszt**: *Vándor ábránd*; zongorára zenekarral.

Schubert 15. op.-számot viselő zongoraszonátáját Liszt Ferenc 1850-ben szimfónikus fantázia formában dolgozta át zongorára és zenekarra. Egyetlen tétellé vonta össze a művet, megtartván azonban az eredeti szonáta *Allegro—Adagio—Presto—Allegro* feliratú tételeit. A *Wanderer*-fantázia elnevezést — Liszt az adagioban feldolgozott »Der Wanderer« c. híres és általánosan ismert Schubert-daltól vette át. Két zenei lángész minden kvalitását kapja meg a hallgató a ragyogó műben. Schubert kimeríthetetlen dallambőségét, tematikus anyagának érzésekkel telített tartalmasságát és Liszt káprázatos zongorastílusát, orkeszterének bravúros koloritját.

A fantáziát *Gergely* László zongoraművész, Bartók tanár növendéke játssza, kinek külföldi sikereivel és svejci rádió-szerepléseivel több ízben foglalkozott a napisajtó.

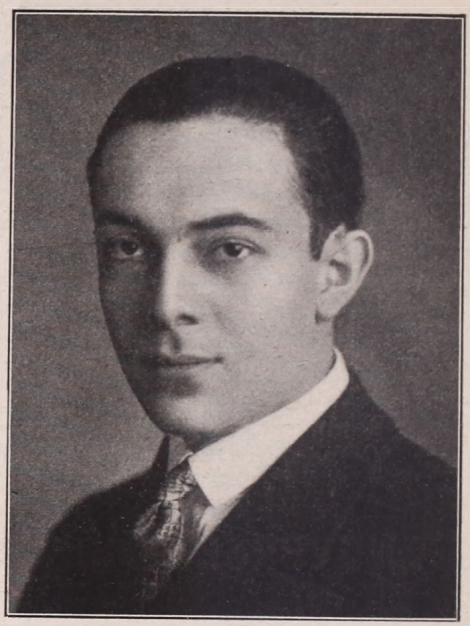

GERGELY LÁSZLÓ
zongoraművész

*

3. **Mozart**: *A grófnő áriája a »Figaro lakodalma« című operából.*



MEZEY IRÉN
operaénekesnő

I. **Recitativo**: **Andante.**

És Suzan mégse jő! Már úgy félek, óh csak tudnám, hogy férjem mit szól ajánlatomhoz! Amit vállaltam, merész terv tán mégis. Egy ilyen férjjel, ki oly heves és gyanakvó! De tenni kell! Kicserélem Suzannal ruhámat az este, övé enyém lesz, a sötétség kedvező tán.
Nagy Isten! Mily hitvány az eszköz, amelyre magamat adtam, hűtlen férjem miatt. Mily gyötrelemmel sujtja hitvesi szívemet, — gyanúsít engem, mily szégyen, hajdan imádott, aztán megsért és végül megcsal! Áh, már csupán cselédem segít rajtam!

II. **Ária**: **Andante.**

Merre tűntek a boldog percek, drága szerelmed merre szállt, hol a gyöngéd sok szép ígéret és a szent hű esküszó, és a szent hű esküszó? Hátha oly mulandó minden, rám csak bú és bánat vár; mert nem tudtam elviselni azt, mi már oly régen volt! Azt, mi régen, azt mi régen . . ., oly régen volt. Merre tűntek a boldog percek, drága szerelmed merre szállt? Hol a gyöngéd sok szép ígéret és a szent hű esküszó?!

III. **Allegro.**

Add, nagy ég, remélnem engedd, óh e vágy tán mégse sok, hogy hűségem jutalmául egykor majd szeretni fog. Add, nagy ég, remélnem engedd, óh e vágy tán mégse sok, — hogy hűségem jutalmául egykor majd szeretni fog. Hogy hűségem nagy jutalmául egykor majd szeretni fog.

Énekli: *Mezey Irén* operaénekesnő, Maleczky Bianka tehetséges növendéke, ki a Zeneművészeti Főiskola operai estjén »Tosca« címszerepében aratott jelentős sikert.

*

4. **Siklós Albert**: (1878 Budapest —) *Magyar parafrázis*, hegedűre kamarazenekar-kísérettel.

Ady Endrének »Három őszi könnycsepp« c. versére írt dalát használta fel Siklós variációs témának. Maga a téma kétszakaszos dalforma, melyet fantáziaszerű bevezetés és virtuóz kadencia előz meg. A variációk közül az elsőben a szólóhegedű tizenhatodfiguráit a vonósok kitartott hangzatai festik alá. Élénkebb a második variáció, pregnáns ritmusával és skálaszerű futamaival. A harmadikban nehéz terc és szextmenetekkel kell a szólistának megküzdenie. Érdekes a negyedik variáció, hétnegyedes ütemben; itt a hegedű szeszélyes témáját a vonósok pizzicatói és a fúvók trillái kísérik. A következő variáció keretében tér vissza a komponista a bevezetésre, valamint a hegedű kadenciájára, mely a hatodik, lassú (*esz*-moll) változatot készíti elő. Az utolsó variáció hatnyolcados ritmusában arpeggiok és mesterséges üveghangok csillogása közben bontakozik ki a kóda, mely a főtéma *obstinato*-szerű ismételgetése közben zárja le a hatásos kompozíciót.

Előadja: *Koromzay* Dénes, Zsolt tanár növendéke, ki hegedűművészképzős és zeneszerzési tanulmányait most fejezi be Hubay Jenő mesteriskolájában és Siklós Albertnél, a Zeneművészeti Főiskolán.

*

5. **Rimszky-Korszakoff**: *Seherazade*. Szimfónikus szvit. Op. 35.

Az *első orosz szimfónia* szerzője, *Rimszky-Korszakoff* (1844—1908) fiatal korában tengerésztiszti pályán működött és csak *Mussorgski*, *Cui* és *Balakirew* rabeszélésére vonult 1873-ban nyugalomba, miután nyolc évvel előbb megírta első szimfóniáját. Mint a szentpétervári konzervatórium tanára, 14 operát, három szimfóniát és két nyitányt komponált, nevét azonban hét szimfónikus programműve tette híressé. A programzene kissé szabadabb formáival és földolgozási lehetőségeivel sokkal jobban megfelelt nyugtalan egyéniségének és csapongó képzeletének, mint a klasszikusok merevebb szerkezetű szimfóniája. E hét műve között legtöbb előadást az eredeti ötletességgel és sok helyütt túlzó hangszínezéssel megírt *Seherazade*-ja érte meg.

A partitura élére Rimszky-Korszakoff a következő programot írta: »Sahriar szultán, meggyőződvén az asszonyok hamisságáról és hűtlenségéről, megesküdött, hogy minden feleségét nászéje után megöleti. Seherazade szultána azonban megmentette életét azzal, hogy ezeregy éjszakán keresztül — a szultán érdeklődését lebilincselve — meséket mondott. Kíváncsiságának hatása alatt a szultán napról-napra halogatta a halálos ítélet végrehajtását s végül teljesen lemondott kegyetlen elhatározásáról. Sok csodás mesét mondott Seherazade a szultánnak. Elbeszéléseit versekből és népdalokból vett idézetekkel úgy élénkítette, hogy az egyik mesehős a másiknak adta át a szót.«

E programon kívül mind a négy tételnek egy-egy mesétől vett címe is van.

I. A tenger és Szindbad hajója.

II. Kalender herceg története.

III. Mese a hercegről és hercegkisasszonyról.

IV. A bagdadi ünnep. A tenger. Szindbad hajója szétzúzódik a sziklán, amelyen egy ércharcos áll.

A művön két főtéma húzódik végig. Az egyik a szultán erőteljes motívuma, amelyet a mű elején a zenekar unisono játszik, a másik Seherazade lágy motívuma, amely közvetlenül utána a szólóhegedűn hangzik fel hárfakísérettel. E két téma szövi át mind a négy tételt, ami a művet egységessé teszi. A szerző az egyes tételekben nem az illető mese tartalmát akarja kifejezni, hanem azt a változást, amely a szultán lelkében végbemegy, amint fokról-fokra megenyhülvén, eláll vérszomjas szándékától.

Az *első tételben* a két főmotívum után halljuk a tenger hullámzását (a mélyebb vonósokon), amit Szindbad hajós kalandos történetének zenei feldolgozása követ. Közben felhangzik Seherazade, majd erős *forte*-ban a szultán motívuma: a veszedelem még nem mult el, a szultán lelkében még erős a kegyetlen elhatározás. A szultána tovább szövi a mese fonalát, nem mond le a harcról, amit a tétel végén felhangzó dacos fuvola-szóló jellemez.

A *második tételt* Seherazade motívuma (hegedűszóló) nyitja meg s azután humoros hangon festi Kalender herceg alakját, előbb a fagót, majd az oboa. A témát egyik hangszer a másiktól veszi át és variációkban mutatja be. Közben harsonán és trombitán hangzik fel a szultán-motívum, de már nem a régi kegyetlen hangulatban.

A *harmadik tétel* bájos *Andantino*, amely két témából alakul. Az elsőt a vonósok hozzák. H. *Riemann* szerint ez a hercegnőt jellemzi, aki »rózsalugasban ülve várja szerelmesét, a herceget s a lugas lombjait susogva rezegteti a tavaszi szellő«. (Klarinét-, fuvola- és hegedű-futamok.) A herceg megjelenését a klarinétszóló vázolja. E téma mély poézissal megírt kitűnő feldolgozásában felváltva hallik a fafúvók és vonósok együttese. A tétel közepén fellép Seherazade motívuma: a szultán nem zavarja az elbeszélést.

A *negyedik tétel* a szultán-motívum heves kitöréseivel kezdődik. Miután a hangulat enyhül, kezdődik a bagdadi ünnep meséje (fuvola). E monoton kíséretű keleties téma után az előző három tétel témáinak szellemes feldolgozása következik, majd egy poétikus intermezzo után a bagdadi ünnep hatalmas akkordjai hangzanak. A szultána folytatja a mesét a hajóról, amely szétzúzódik a szirten (erős tam-tam ütés). Csendesen hallatszik ezután a szultán és Szindbad motívuma: a szultán megbékült s a hegedűk éteri magasságú hangjaival fejeződik be a mű. *(S. L.)*

A hegedűszólót a Székesfővárosi zenekar hangversenymestere *Neuman László* hegedűművész játsza.

*

## Huszonnyolcadik hangverseny. — 1930 március 30-án. — Vezényel: Unger Ernő

**A bérlet.**

Közreműködnek: *Szabó Lujza, Budanovits Mária, dr. Székelyhidy Ferenc, Losonczy György* a m. kir. Operaház tagjai és a *Palestrina-énekkar.*

1. **Beethoven**: (1770 Bonn — 1827 Bécs): *Harmadik Leonóra-nyitány.* (1806.)

Beethoven egyetlen operájához, a »Fidelio«-hoz négy megnyitózenét komponált: három »Leonóra-uvertürt« és egy »Fidelio«-nyitányt. Keletkezésük ideje nem azonos a számjelzéssel, így a műsoron szereplő »III-ik« tulajdonkép *második*nak született. A négy megnyitó között *ez* a legmagasztosabb, legtökéletesebb Leonóra-nyitány, amelyet drámai tömörségénél fogva méltán illetnek a »szimfónikus költemény« díszítő jelzőjével. Alapeszméjét ismerjük az opera tartalmából: rövid bevezető Adagio illusztrálja Floresztán börtöni szenvedéseit és halálos vágyakozását megszabadulása után. E vigasztalan hangulatból tavaszi ragyogású téma visz át az Allegro izgalmas lüktetésébe. A cselekmények forgatagába egyszerre csak felharsan a távolból a szabadulást jelző trombitahang, mely után gyönyörű fokozással érzékíti meg a hitvesi hűség diadalát és kiszabadulás boldogságát Beethoven klasszikus muzsikája.

*

2. **Beethoven**: »*Ah! Perfido*« *ária.* (1814.)

Te áruló! Te csalfa! Rút hitszegéssel hagysz el engem!
Nincs hozzám egy jó szavad búcsúzóul?
Ah, van-e még a földön több ilyen zsarnok szív!
Menj csak, gaz pogány! Menj és vissza se térj!
Él még az Isten, ott fönt az égben!
Bosszúm nyomodban jár, nincs irgalom!
Gazságodért a bűnhődés lesz a béred!
Megbántott lelkem, mint sápadt siri árny,
A kárhozatba üldöz! A szívem vad bosszúra vágyik,
Hadd sujtson le a villám a te átokverte földre.
De nem! De nem! Kegyelmezz neki, nagy Isten!
Legyek én, hogyha kell, ki érte szenved.
Bár elhagyott, csak övé a szívem most is.
Csak érte éltem, haljak is meg hát érte!
Ah, nem mondj még búcsút nekem,
Ne mondj még búcsút, ó ne menj még tőlem el!
Ó ne még tőlem el.
Ah, mit ér nélküled éltem,
Mit ér az éltem? Árva szívem sírra lel.
Oh, ha meghalok, te azt se bánod,
Te a kinom meg nem szánod,
Ez a hű szívemnek bére,
Velem ilyen rútúl bánsz?
Ó ti mind, kik sírni láttok,
Vigaszt mért nem adtok hát?

Énekli: *Szabó Lujza*, a m. kir. Operaház tagja.

*

3. **Beethoven** (1770 Bonn — 1827 Bécs): *IX. szimfónia, d-moll.*

Az énekszólókat *Szabó Lujza* (szoprán), *Budanovits Mária* (alt), *dr. Székelyhidy Ferenc* (tenor), *Losonczy György* (bariton) a m. kir. Operaház tagjai éneklik, a kari szólamokat a *Palestrina-énekkar.*

Ez a szimfónia a beethoveni szimfónia betetőzése. Egyike a legcsodálatosabb műalkotásoknak, melynek hangjegyei között megrendítő betekintést nyerhetünk tragikus sorsú zeneköltő legbensőbb lelkületébe. Ez a mű a szimfónia formájának és kifejezőképességének gigantikus felfokozása, melyben azonban a szédítő méretek dacára tartalom és forma mindig egyensúlyban marad. Azzal, hogy utolsó tételében a hangszerek zenéje mellett az emberi hang is megszólal, új, műfajt teremtett a mester: az óda-szimfóniát.

Halálsejtelem és a végzetben való megnyugvás szól hozzánk minden taktusából, egy lángész küzdelme akaratának érvényesüléséért. Midőn Beethoven a kilencedik szimfónia megalkotásába fogott, a sors kegyetlenebb volt hozzá, mint valaha. A süket emberek bizalmatlanságával riasztott el mega mellől mindenkit, teljesen magára maradt, minden bajával, betegségével és lelki fájdalmával. Magába zárkózottan élt, de akik távolról figyelték, megállapíthatták róla, hogy az 1823-ik évben a legnagyobb exaltációban gyüjtötte magányos sétáin hangyaszorgalommal hatalmas művének tematikus anyagát. Már a kora reggeli órákban rohant el, kalap nélkül a Bécset környező erdőkbe, ligetekbe, sokszor annyira elragadta az alkotás láza, hogy megfeledkezett háztartásáról, otthonáról. Megtörtént vele, hogy egy hirtelen reászakadt zivatarban bőrig átázva, csak estefelé vetődött haza, mikor ebédje régen odaégett s mindenről megfeledkezve, étlen-szomjan komponált késő estig. Háztartásának zilált viszonyairól tanuskodnak azok a naplószerű feljegyzések, miket a mester halála után *Schindler* Antal, egyik életrajz írója, ki egyszersmind önkéntes titkárja is volt, tett közé. Csak a következő kivágást közöljük belőle:

Május 4. Ma lépett be az új házvezetőnő.
Május 9. Költözés Badenbe.
Május 19. A szolgáló cserben hagyott.
Május 21. Új leány lépett be.
Június 3. A házvezetőnő felmondott.
Június 6. Új takarítónő lépett be havi 6 forintért.
Június 27. A szolgáló kilépett.
Július 5. A hötzendorfi új konyhalány jelentkezett.
Július 13. A konyhalány kilépett.
... És így tovább, ez így ment nála a végtelenségig.

A kilencedik szimfónia keletkezésének történetéhez tartozik, hogy a szimfónia utolsó tételében felcsendülő gyönyörű variációs téma már húsz év előtti munkáiban is megjelenik. Legelőször 1880-ban találkozunk vele, zongorára, zenekarra és énekkarra írt fantáziájában. (80. mű.) 1810-ben jelenik meg egy dala, Goethenek »Mit einem gemalten Band« című versére. Ennek tagolása inspirálta először a mestert a »Freude schöner Götterfunken« témájára. Később, 1812-ben egy nyitányt tervezett: afféle bevezető zenét

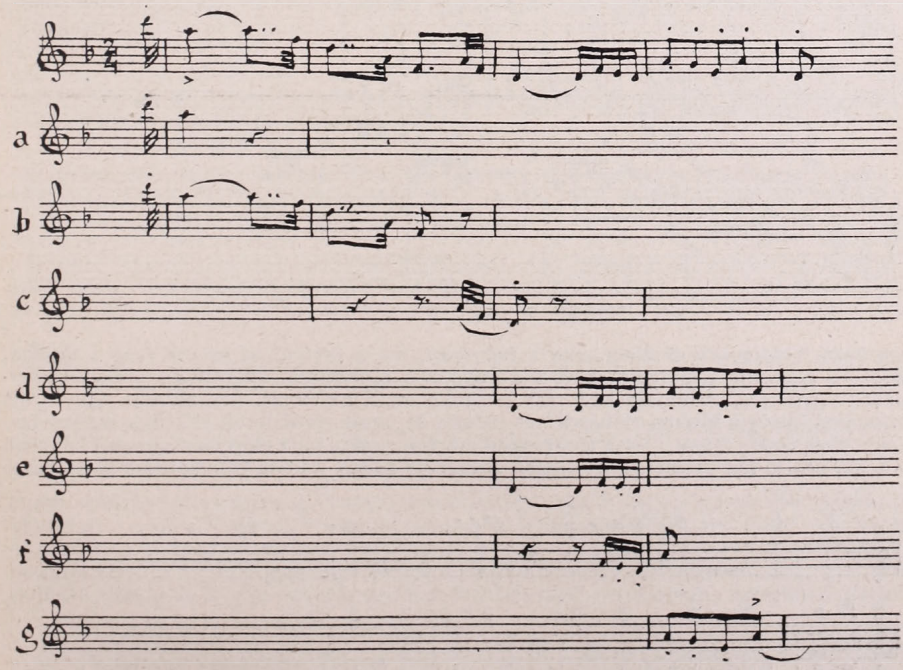


A kilencedik szimfónia első tételének főtémája és a téma felbontása hét különböző motivumra

Shakespeare Macbethjéhez. Ennek zárótémája is hasonlít ép úgy az öröm témájához, mint az 1822-ben komponált »Namensfeier« című nyitányának kodája. Schiller szövegével együtt csak 1822 őszén jegyezte le Beethoven először D-durban négy negyedes ütemben. Későbbi vázlatkönyvében mint kettős ellenpont témát hat negyedes ütemben írja át és egyesíti a »Seid umschlungen Millionen«-re komponált fugatémával. Ekkor úgylátszik hirtelen megváltozott eredeti terve, mert elveti a vokális szólamok alkalmazására vonatkozó vázlatait és egy tisztán hangszeres finálé vázlatát veti papirra. De júliusban megint meggondolja a dolgot és a hangszeres finálét egyik utolsó vonósnégyesében (132. mű) használja fel. A tételeket nem sorjában alkotta meg, legelőször az első tételt, aztán az utolsót, közben elkészült a scherzo, majd legutoljára a harmadik tétel: az adagio. Hatalmas művét 1824 februárjában fejezte be. Bemutató előadása, mely 420 forintot jövedelmezett, 1824 május 7-én zajlott le, leírhatatlan sikerrel, a Kärthnerthor színházban. Itt történt az a megható jelenet, hogy a teljesen süket mester a tétel végén önmagába roskadva ült és csak akkor vett tudomást a tömeg tomboló tetszészajáról, mikor a vezénylő karmester és a szólókat interpretáló énekesek őt a közönség felé fordították.

Az *első tétel* (d-moll $^2/_4$) a kegyetlen, kérlelhetetlen sors elleni küzdelmet illusztrálja. Kétségbeesés szorongatja a költőnek öröm után vágyó szívét, a harc mindég viharosabb lesz, minden megváltás után kiált. Sötét, zabolátlan, dacos küzdelem: ez a tétel alaphangulata. A főtéma maga előbb annak kezdő kvintugrásából bontakozik ki. Ez a kvint ugrás mindig sűrűbben halmozódik egymásra, míg végre a tizenhatodik ütemben a teljes zenekar unisonójában hangzik fel félelmetesen a változatos ritmikájú főtéma. Mellékelt hangjegypéldánkból figyelhetjük meg, hogy ennek egyes motivumtöredékei hányféleképpen használta fel a mester. Később még egy új motivum lép fel a fúvókban, előkészítvén a melléktémát, mely úgy hangzik, mint egy szorongatott szívnek sóhajtása, panaszkiáltása. Alig hangzott el ez a téma, rövid derűs epizód után megint csak egy fájdalmas érzés kerekedik felül, melybe a basszusok minden csapással dacoló, bosszankodást szimbolizáló figurája vegyül. Csodálatos invencióval analizálja motivumait Beethoven a most

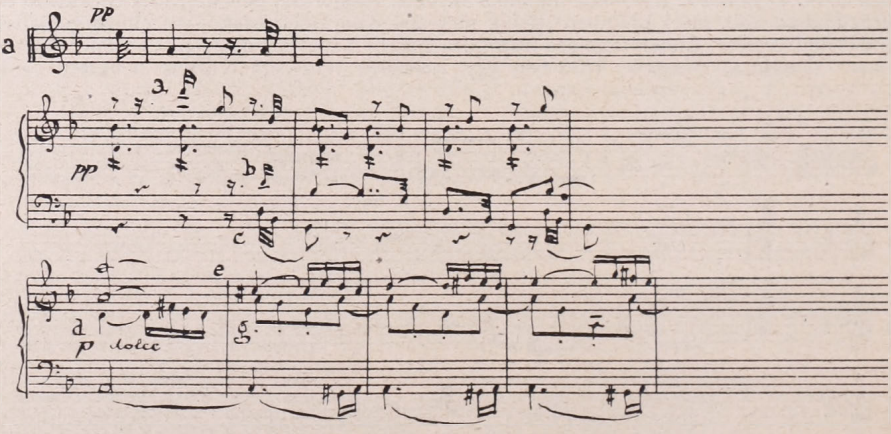


következő feldolgozási részben. Hol a fagótban, hol a fuvolában jelenik meg a főtéma, mialatt a hegedűk, a gordonkák és a gordonok a főmotivum különböző töredékeit halmozzák egymásra. A kidolgozási rész tetőfoka az a hatalmas, 38 taktusra kinyujtott fortisszimó, mely a főtéma előkészítését hidalja át, most elvonulnak előttünk mégegyszer az expozició összes témái, lassan lecsöndesül minden, csak a kürt idézi mégegyszer D-durban a főtéma utolsó két ütemét, hogy lassan átengedje helyét a kóda titokzatosan sötét basso

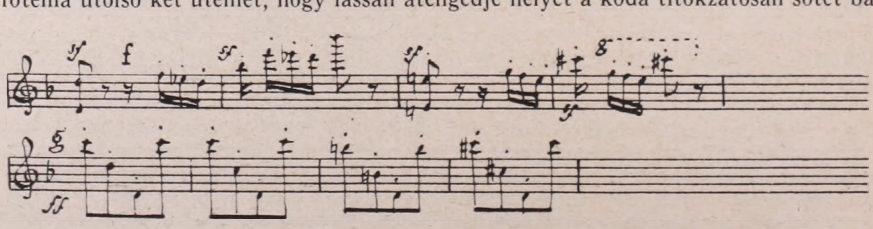

obstinátó-jának. Mégegyszer felhangzik a kétségbeesetten a létért küzdő unisono és a sors kegyetlenségeivel szembeszálló ember makacs harci szózatával végződik a tétel.

A *második tétel (molto vivace)* hamisítatlan beethoveni scherzo, melynek főtémáját már 1815-ben írta le vázlatkönyvébe azzal a céllal, hogy hangszeres fugát készítsen belőle. Úgy látszik, hogy előbb vonósnégyesre szánta. Itt is fugató lett belőle, de csak ötször

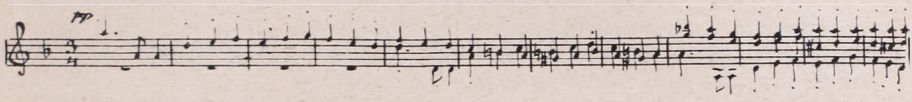

lépnek be váltakozva különböző szólamok a témával, utána bachanálszerű örömújjongással harsan fel a fúvókban a melléktéma, mialatt a vonósok a főtéma első ütemének daktilusát pattogtatják. Az expozició halk befejezése után kis szünet következik, majd érdekes modulációk után dolgozza fel különböző ritmikai megvilágításban a főtéma fugatóját. A trióban a kürt érdekes dallamát előbb a fagót, majd a vonósok negyedkottás ellenpontját

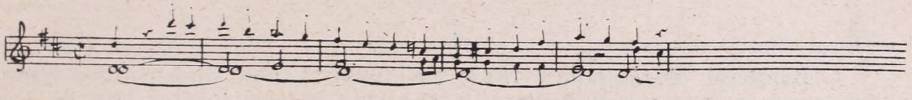

támasztja alá, de hirtelen megszakad a pasztorális hangulat és megint előről kezdődik a scherzo őrületes körtánca.

Az *adagio*, a szimfónia *harmadik tétele*, egyike Beethoven legmélyebb, legtartalmasabb hangszeres tételeinek. Minden ütemében mélységes áhítat árad felénk, megható benne a záradékok viszhangszerű megismétlése, mintha a lélek visszatükrözné a templom, vagy a természet áhitatos hangulatát. A középtételben Beethoven azt akarta kifejezni, — Schindler állítása szerint — hogy a megkínzott lélek visszavonul a magányba, hol

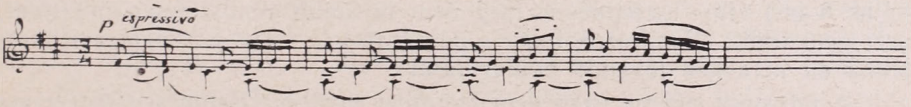


megittasul saját művészetének nektárkelyhétől. Béke utáni vágyat lehel a főtéma visszatérése, valamit a hegedűk gyönyörűen szövődő figurációja. Boldog, békés, megelégedett harmóniákban csendül ki e hangulatos tétel.

A *negyedik tételt* úgy tekinthetjük, mint egy dráma utolsó felvonását. Az előbbi tételekkel való szoros kapcsolatot azzal teremtette meg Beethoven, hogy elvonultatja előttünk valamennyinek tematikus anyagát. Majd, mint jajkiáltás hangzik fel egy éles disszonancia, melyet a gordonkák és gordonok recitatívója követ. Bárcsak hangszeres recitatívóval állunk szemben, szinte hallani véljük a hozzátartozó szöveget: Az a kegyetlen küzdelem, melyet a sorssal állandóan folytatunk, nem fojthatja el bennünk az öröm utáni vágyódást. Az élet maga kérlelhetetlen, hagyjuk cserben komor gondolatainkat és adjuk át lelkünket zavartalanul az öröm átérzésének. És valóban megszólal az öröm témája,

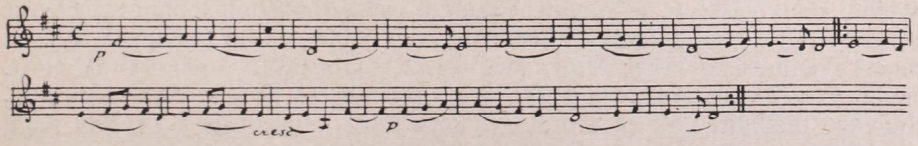


előbb halkan, bátortalanul a vonósok basszusaiban, majd folyton fokozódva egymásután veszik át az öröm diadalmas témáját egymástól a basszus énekhang, majd a szólisták s végül a vegyeskar. Hirtelen, váratlanul indulóféle üti meg a fülünket, melyben fúvóhangszereken kívül ütőhangszerek (nagydob, réztányér, triangula) is vesznek részt. Előbb a tenor intonálja a hősi éneket, majd a férfikar felel rá biztatón. Templomi hangulat

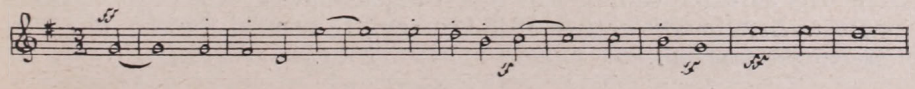

árad a »Seid umschlungen Millionen« kezdetű strófa megzenésítéséből. Mélységes hangokat talált Beethoven az »Ihr stürzt nieder Millionen? Ahnest Du den Schöpfer, Welt?« szavak zenei visszaadására, midőn Isten mindenhatóságának megsejtetésére a mixolid hangnemet használja. Ezeknél a szavaknál: »Über Sternen muss Er wohnen . . .« a zenekar és énekkar hangterjedelmeiknek legmagasabb fekvéseiben tarják ki hosszan a főhangnem domináns-szeptim akkordját. Mesteri kettős fugával végződik a tétel, ebben a főtéma

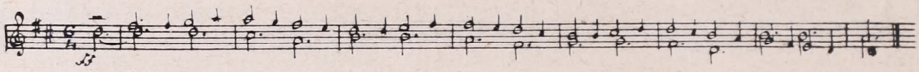

(az öröm témája) és az előbb vázolt liturgikus téma (Seid umschlungen Millionen . . .) egyesül mesteri polifóniában.

SEBESTYÉN EDE:

# DUMAS BARÁTJA, A PESTI ZENESZERZŐ

## I.

A pozsonyi országgyűlés 1843. évi ülésszakának idején több hangversenyt rendezett a városban *Székely* Imre joggyakornok, akit Ugocsa vármegye küldött a diétára. Az ifjú jurátus és művész egy Liszt-fantáziával és saját szerzeményével mutatkozott be az előkelő közönségnek s nagy tudásával és fejlett technikájával már első föllépésekor megmutatta, hogy nem köznapi tehetségű muzsikus.

Húsz esztendős volt ekkor Székely Imre, a nyugalomba vonult ugocsai alispán fia. (Az ugocsamegyei Mátyásfalva községben született 1823-ban, május 8-án.) Húsz esztendős és még nem is tanult rendszeresen muzsikát, mert nem tudta elhatározni, hogy a paragrafusok, vagy a hangjegyek birodalmában keresse-e jövendő boldogulását?

A pozsonyi sikerek után nem habozott tovább. Ösztönösen megérezte zenei hivatottságát és megérzését teljes lelkesedéssel és illetékességgel erősítette meg Pozsony városának — *Hummel* János szülőhelyének — zeneértő közönsége. A diéta berekesztése után Pestre utazott, hogy kellő alapossággal kezdhesse meg a komoly készülődést új pályájára.

Néhány esztendei tanulás után elhatározta, hogy útnak indul és most már mint képzett zongoraművész lép a nyilvánosság elé.

Erdélyt választotta.

Első állomása Kolozsvár volt. Komoly tudást és nagy elmélyedést követelő klasszikus darabokból állította össze műsorát s a saját szerzeményeiből is kiválasztott néhányat. A színház egészen megtelt a hangversenyére s a zenéért rajongó kolozsvári közönség nagy lelkesedéssel ünnepelte a fiatal zongoravirtuózt és zeneszerzőt. Még kétszer játszott a kolozsváriak előtt, onnan Enyedre utazott, majd Tordára, Szebenbe és Erdély többi városába. Ragyogó diadalút volt ez a művészi körutazás, bejelentője a későbbi nagy sikereknek, a magasba ívelő művészi pályának.

## II.

Székely Imre megismerkedett Pesten *Reményi* Edével. Reményi hat esztendővel fiatalabb volt, de már ismert hegedűművész. A két ifjú muzsikus hamarosan összebarátkozott és 1847-ben együtt ment ki Párisba hírnévért és szerencsét próbálni.

Jó megjelenésű, jó modorú és határozott föllépésű emberek voltak és Reményi, aki éppen csak hogy kinőtt a suhanckorból, különösképpen jól tudott bánni az előkelő urakkal és hölgyekkel. Ennek köszönhették, hogy művészi tehetségük rövidesen és könnyűszerrel érvényesülhetett Párisban s hogy a születési és szellemi arisztokraták ajtai is megnyiltak előttük.

Az írók közül Paul *Bocage* volt első ismerősük, annak a kornak hallatlanul népszerű és termékeny regényírója, akinek ma már a nevét is elfeledték. Ez a vidám természetű, tipikus bohémjellemű ember nagyon megkedvelte a két magyar ifjút és gyakran látta őket vendégül pazarul berendezett otthonában. Sokat muzsikáltatott velük, nagyon szerette magyar nótáikat, egészen beléjük bolondult. Gyakrabban beszélt róluk az idősebb *Dumas*-nak, aki végre is kíváncsi lett rájuk és meghívta őket.

Így jutott be Székely Imre és Reményi Ede a regényírófejedelem környezetébe.

Dumas akkor már dicsőségének tetőpontján volt. A *Monte Christo*, a *Három testőr* és a *Húsz év multán* már bejárta az egész világot és olyan nagy jólétet és olyan tekintélyes társadalmi pozíciót szerzett az írónak, amilyent csak Franciaország tudott adni. A két magyar művész gyakori vendége volt Dumas szalónjának és néhány látogatás után nem csupán az előkelő társadalomban keltettek érdeklődést maguk iránt, hanem a sajtóban is.

Egy napon meghívót kaptak *Apponyi* György gróftól, a magyar-osztrák nagykövettől. Boldogan siettek hozzá, hogy tisztelegjenek nála s a gróf szokatlanul nagy társaságot hívott össze a tiszteletükre. A két ifjú egészen elbűvölte az előkelő hallgatóságot részben klasszikus művekből, részben magyar dalokból összeállított műsorával. Most már a nagykövet szalónjának ajtaja is megnyilt nekik és újabb ismeretségekhez jutottak.

Az előkelő ismerősök fölszólítására elhatározták, hogy nyilvános hangversenyt rendeznek. Éppen a módozatokon tanácskoztak, amikor meghívást kaptak a Filharmonikus Zenekartól, amely közreműködésre szólította fel őket. Boldogan fogadták a nagyon megtisztelő meghívást és rövid idő mulva megjelenhettek a nyilvánosság dobogóján. Leírhatatlan lelkesedéssel ünnepelték őket.

Ekkoriban újabb érdekes ismeretséghez jutottak: *Feuillet* Octave mutatkozott be nekik. Feuillet akkor még nem volt nagy ember; legismertebb könyve, amely az egész világba szétvitte a nevét: *Egy szegény ifjú története*, csak tíz esztendővel később jelent meg. De társadalmi pozícióját már ennek előtte megalapozta s a két magyar ifjúnak mindenesetre igen kellemes és hasznos volt ez az újabb ismeretség.

Párisban egy érdekes *magyar* ifjúval is megismerkedtek Székelyék: *Fáy* Gusztávval, Fáy András fiával, aki író és zeneszerző volt. Fáy Gusztáv 25 esztendős volt, nagy ambiciótól terhes művészlélek. Állandóan operatervek foglalkoztatták, rengeteg soket dolgozott, de nem jutott semmire. Első operáját, amely *Schiller* Frigyes *Fiesco* című tragédiájából készült, benyujtotta a pesti Nemzeti Színháznak, de nem fogadták el. Második dalművét Fáy András kedvéért előadták, de csak néhányszor. A közönség visszautasította. Az elkeseredett zeneszerző erre ismét elutazott Párisba s ezúttal hosszabb ideig nem tért vissza Pestre.

Székely Imre és Reményi Ede nagysikerű filharmónikus hangversenyük után több színházban is szerepeltek önálló hangversenyen. Már ismerték őket

s nem csupán a művészvilágban, hanem a társadalomban is számottevő személyiségek voltak. Talán véglegesen Párisban telepednek meg, ha a sors másként nem határoz.

Ezernyolcszáznegyvennyolc . . .

Reményi a szabadságharc kitörésének hírére hazasiet, Székely még Párisban marad. És csatlakozik ahhoz a küldöttséghez, amely *Lamartine* köztársasági elnököt megkéri: segítse a szabadságára féltékeny francia nemzet a szabadságáért harcoló magyar nemzetet. Ezután Székely is elhagyja Párist. *Londonba* utazik. Jól megy dolga, de félesztendőnél tovább nem bírja ki. A honvágy nem engedi, hogy Angliában maradjon.

Hazajön Magyarországba. Szervez, buzdít, verekszik, muzsikál és gyüjti a rovásokat az osztrákoknál. Összekerül Reményivel és Világos után vele együtt tér vissza Londonba. Menekülniök kellett az osztrák üldözők elől . . .

III.

Angliában, mint tudjuk, nagy részvétet éreztek a levert Magyarország iránt s a magyar emigránsokat a legmelegebb vendégszeretettel fogadták.

Székely és Reményi kétszeresen kedvesek voltak a londoni közönségnek: mint magyar emigránsok s mint művészek. Hangversenyeiket zsúfolt színház hallgatja s minden szereplés forró ünneplést és igen szép anyagi sikert is jelent.

Azután elváltak.

Reményi elhagyta Angliát, Székely Londonban maradt.

Az volt a szándéka, hogy végképpen ott telepszik le és be is rendezkedett. Szorgalmasan komponált és kiadót is kapott Londonban, előkelő családok hozzáküldték a gyermekeiket zongorát tanulni, nagy társadalmi összeköttetésekhez jutott, szóval: nem csak ő tekintette magát leendő londoni lakosnak, hanem a zenei világ és a társadalom is.

Hangversenyeit színházakban rendezi. Azzal a tervvel foglalkozik, hogy az Operában előadatja a *Hunyadi László*t, amelynek egyes részleteit, saját átírásban, több ízben eljátszotta hangversenyein. A közönségnek nagyon tetszettek az előadott részletek, az egyik színház — nem az Opera — elő is akarta adni Erkel operáját, de az osztrákok intrikája elgáncsolta a szép tervet. Mindenesetre nagyon sokat jelentett volna a magyar propaganda nézőpontjából, ha 1850-ben vagy 1851-ben Londonban színre kerül a Hunyadi László. Éppen ezért hiusította meg az osztrák diplomácia.

IV.

Az a hant, amely ideköt, másodszor is elmozdította Székely Imrét Londonból. Otthagyott művészi karriert, kiadót, tanítványt, társadalmi összeköttetést, hogy hazajöjjön a bilincsbe vert Magyarországba, ahol sem karriert, sem kiadót, sem egyéb jót nem remélhetett.

Nagy ünnepléssel fogadták 1852 augusztusában, amikor Pestre érkezett, mert itthon pontosan értesültek londoni és párisi sikereiről. Az ünneplés nagyon jól esett neki, de mingyárt kijelentette, hogy most előbbre való a munka.

Alig rázta le magáról az út porát, hozzá is látott a munkához. Augusztus 31-én hangversenyt rendezett a Nemzeti Múzeum dísztermében a Múzeumkert alapja javára. Hogy a pompás palota közvetlen környezete ne üres telek legyen gödrökkel és szemétdombokkal, hanem szépen gondozott és vasráccsal körülvett kert. A nemes célú és a nemzetközi hírű művészhez méltó hangverseny egyszerre Székely felé fordította Pest figyelmét, mert voltaképpen csak most ismerték meg közvetlenül az ő kivételes virtuozitását. Tomboló lelkesedéssel ünnepelték, de néki nagyobb örömet szerzett az anyagi eredmény, amely számottevő összeggel gyarapította a Múzeumkert alapját és nagy lépéssel vitte közelebb a szép tervet a megvalósuláshoz.

Az első kritika, amit Székely Imre Pesten kapott, a *Magyar Hírlap* 1852. évi szeptember hó 2-iki számában jelent meg s így szólt:

»Székely Imre, a fényes míveltségű Temzevárosban dicsőitett művészetét s elragadó zongorahangjait honosai közé, hazája fővárosába ülteté át. Előadott szerzeményei egytől egyig, de kivált a *Napkelte*, a *Bál ünnepély*, a *Syren*, a *Fenyőlombok* és *magyar ábrándjai* magas teremtő lélek és megható művészi érzelem kinyomatával bírnak. Játéka pedig oly bevégzett művészi képességű s oly tiszta költői formákat lehel, miszerint őt nemzeti hiúság és előszeretet nélkül az elsőrangú zongoraművészek sorába bátran helyezhetjük.«

Néhány nappal az után a diadalmas szereplés után a Nemzeti Színházban lépett fel, ahol szintén főként saját szerzeményeit adta elő. Végtelen éljenzéssel, viharos tapssal, rengeteg koszorúval és virágesővel ünnepelték egész este és a műsornak csaknem valamennyi számát meg kellett ismételnie.

A nagy siker, amely egészen felvillanyozta Pest társadalmát, nagyon kellemetlenül érintette a Pest nyakán ülő osztrák hatóságokat. A rendőrség meg volt győződve róla, hogy Székely nem a művészetéért ünneplik, hanem egészen bizonyosan azért, mert a külföldön élő magyar emigránsok megbízásából jött haza, hogy az osztrák hatalom ellen kémkedjék és konspiráljon.

Megindult a rendőri vizsgálat. Székelyt beidézték és faggatni kezdték. Persze nem mondhatott semmit, amit szerettek volna tőle hallani. Váltig erősítgette, hogy nem politizál, nem konspirál, csak dolgozni akar. Hiába beszélt. Hónapokig zaklatták és faggatták s tudja Isten, végül is mire vetemednek vele szemben a rendőrség emberei, (felsőbb utasításra) ha egy napon olyan valami nem történik, amitől az üldözők közé csap a villám — a derült égből.

*Albrecht főherceg magához hivatta Székelyt.* Közölte vele, hogy tudomása van a szabadságharc idején itthon vállalt szerepéről, Londonban folytatott magyar propagandájáról is tud, de mindezzel nem törődik. Szerződteti a gyermekeihez zongoratanárnak, egyúttal pedig intézkedik, hogy a rendőrség véglegesen hagyja abba zaklatását.

Ezt a fordulatot senki sem várhatta. Sem a rendőrség, sem Pest társadalma, sem a művész.

Most már biztosítva volt a nyugalom, a munka lehetősége és a megélhetése is. A fenséges növendékek után sorra jelentkeztek a méltóságos és nagyságos urak gyermekei is és Székely 1853-ban abban a biztos tudatban nősülhetett meg, hogy művészi poziciójához méltó életmódot folytathat családjával.

Ezután már ritkábban jelenik meg a hangversenyterem dobogóján. Tanít és komponál. Hosszú időn át a Nemzeti Zenedén vezeti a felsőbbfokú zongoranövendékek kiképzését, de betegeskedése miatt időnek előtte visszavonul katedrájától.

V.

Székely Imre termékeny zeneszerző volt. Megjelent műveinek összes száma megközelíti a százat, de egy-egy számmal nagyobb ciklusokat is adott. Legterjedelmesebb munkája egyetlen szimfóniája; több kamarazene kompoziciót is készített, meg szonátákat, szalondarabokat, dalokat, legjelentősebb művei azonban a magyar népdal-átiratok. Ebben a műfajban főművei: *Magyar ábrándok* (harmincegy darab), *Magyar idillek népdalokra alkalmazva* (tizenkilenc darab), *Idillek magyar népdalokra* (húsz darab, közöttük: Fekete szem éjszakája, Az Alföldön híres város Kecskemét, Piros, piros, piros, Fösvény az én uram szörnyen, Rózsabokorban jöttem a világra). Értékes munkája a *Bánk bán* és a *Hunyady László-ábránd* és a *Rákóczi-átirat* is. Reményi Ede Székely Imre átiratában játszotta két legbravurosabb műsordarabját: A *Repülj fecském!* és az *Ezt a kerek erdőt járom én...* címűeket.

A kiváló virtuóz és nagyérdemű zeneszerző 1887-ben halt meg, május nyolcadikán.

Sírján a feledés tüskebokra burjánzik...

## GIOCONDA

### PONCHIELLI DALMŰVÉNEK FELUJÍTÁSA AZ OPERAHÁZBAN

Radnai Miklósnak, operánk igazgatójának tavalyi felfedező körútja eredménytelenül zárult. Se a német, se az olasz operaszínpad legújabb termékei közül nem talált egyet se, mely legalább hatvan százalékos biztos sikert juttatott volna szinházának. A modern dalműveknek a közönség részéről történő fagyos fogadtatása készteti általában Európa csaknem minden opera-direktorát arra, hogy a mult század közepén sikerrel bemutatott opera seriáknak és buffáknak reneszanszát teremtse meg. Ennek köszönhetik Bellini, Donizetti, Verdi, hogy leggyöngébb, akkoriban csak félsikert aratott darabjaik kerültek újabban műsorra. A Végzet hatalmának nem nagy eredményű felújítása után Verdi más dalművei iránt orientálódott a szezon elején az igazgatóság. Féltek azonban, hogy az újabb kísérlet nem éri meg a fáradságot és a költségeket. Hosszas tárgyalás után Verdinek egyik legelkeseredettebb vetélytársára *Ponchielli* Amilcarenak, *Puccini* egykori tanárának Giocondájára esett a választás. Valamikor ez a dalmű tette Ponchielli nevét világhírűvé, midőn 1876-ban bemutatták Velencében. Nálunk 1884-ben került színre Turolla Emmával, Bartolucci Viktoriával, Perottival és Ney Dáviddal. Körülbelül 1892 tavaszáig tizenkilencszer adták, amikor végleg lekerült a színház műsorrendjéről.

A »Gioconda«, szövegében és zenéjében, a hetvenes évek tipikus közönségízlését tükrözi vissza. Szövege — mely Arrigo Boitonak, a »Mefistofele« című opera világhírű zeneszerzőjének műve — tele van tüzdelve az akkor divatos rémdrámák romantikájával, értelmetlenségeivel, logikátlanságaival. Elmesélni ezt a zagyvaságot aligha lehet. De nem is fontos ez a szöveg, meglátszott íróján, hogy csak alkalmat akart adni komponistának hatásos áriák, duettek és ensembleok elhelyezésére. Érdekes, hogy ebben a szövegben, minden lehetetlensége mellett, vannak olyan drámai jelenetek, miknek megrázó ereje alól alig tudjuk magunkat kivonni; csak nem szabad kutatnunk, e konfliktusok lélektani okait. Hatvan évvel ezelőtt azonban ilyen szövegek kellettek a közönségnek és ezek tartották fenn műsoron néha a közepes zenéjű alkotásokat is. Ponchielli zenéje az öregedő Verdi muzsikájára emlékeztet, sok kifejező erő van benne, szenvedélyes drámai fokozás és még több valóban frappáns zenekari illusztráció. Hogy sokszor közhelyekbe téved,



Jelenet a „Gioconda" első felvonásából. Vajda M. Pál felvétele.



Jelenet a „Gioconda" második felvonásából. Vajda M. Pál felvétele.

ezen ne csodálkozzunk olyan operakomponistánál, aki csaknem minden esztendőben köteles volt staggionek számára egy három-négy felvonásos, egész estét kitöltő zenés színpadi művet irni.

A »Gioconda« előadása minden tekintetben becsületére válik operánknak. A rendezés ezúttal is *Márkus* László káprázatos szép munkája. Virtuozitással sikerült áthidalnia a szöveg badarságait és veleszületett rendezői ösztönnel tette mindenütt érdekessé és mozgalmassá a drámai akciót. Minden jeleneten meglátszott stilustudásának és nagy tapasztalatainak eredménye. Szépek és korhűek voltak ifjabb *Oláh* Gusztáv levegős díszletei. A betanítás fáradságos munkáját *Failloni* Sergio karmester végezte, ki nagy melegséggel jutatta érvényre a lírai részleteket, egyben izgalmasan fokozta a drámai konfliktusokat. Tempóit pesze itt nem tudjuk úgy ellenőrizni, mint egy Wagner vagy Bizet dalműben. A címszerepet *Tihanyi* Vilma alakította, kinek csengő hagján magasan szárnyaltak Ponchielli nemesvonalú melódiái. *Budanovits* Mária megkapóan alakította a vak asszonyt s nemes hangjának patetikus szépségével jelentőssé tudta tenni ezt a kis szerepet is. *Némethy* Ella *Laura Adorno* alakjában kiváló színészi kvalitásokról tett tanuságot. *Székely* Mihály a főinkvizitor sötét alakját személyesítette, orgonabúgású hangjával szinte ellensulyozva zsarnok, visszatetszően vérszomjas szerepét. *Palló* Imre kitűnő volt a gonosz intrikus jellemzésében. A herceg hálátlanul passzív szerepében *Halmos* folyton fejlődő lágy tenorhangja érvényesült. Kisebb szerepeikben *Ney* Dávid, *Jászai* András, továbbá *Keresztes* Margit és *Misley* Anna jól oldották meg feladataikat.

A közönség igen melegen fogadta az újdonságot, tombolva ünnepelve a rendező, a karmester és a szereplők fáradságos munkáját. Ha a jelek nem csalnak, a »Gioconda« most tovább fogja az opera műsorát tarkítani, mint első bemutatója után.

# SZÍNHÁZ

♦♦♦

**Új és régi »Tristan« franciául.** A mienknél régibb és magasabb zenei kultúrás Franciaországban is megtörtént még néhány évtizeddel ezelőtt, hogy operaszövegeket nem énekelhetően fordítottak le és most iparkodnak e méltatlan állapoton segíteni. Gustav *Samazeuilh*, ismert zenei író, évek munkáját fordította arra, hogy Wagner »Tristan et Iseult«-jét újra, tökéletesen fordítsa; sikerült művét most Bruxellesben vezették be. Az új szöveget egy igen régi Tristan énekelte: a hollandi Jac Urlus, aki a címszerepet most éppen 200-adszor adta, még pedig 60 éve ellenére meg nem tört hangerővel és hangszépséggel, kipróbált művészettel. A teljesség kedvéért említsük fel, hogy Isoldét egy fiatal párisi művésznő énekelte teljes sikerrel: Marcelle *Bunlet*.

**Osnabrück** színre hozta *Dohnányi* »Tenor«-ját; ebben az évadban ez már a negyedik operaújdonsága! Első volt *Wolf-Terrari* »Sly«-je (a m. kir. Opera most szerezte meg), azután jött *Weinberger* Jaromir »Schwanda dudás«- és a »Cardillac«, *Hindemith* újzenés műve. A 30.000 lakosú város színházvezetősége ezzel nem éri be: egy eddig alig ismert szerzőnek, Hermann *Wunsch*-nak, »Láz« című újdonsága után a Cyrill *Slavianszky* d'Agréreft párisi orosz operatársulatát szerepelteti *Muszorgszki* »Borisz Godunov«-jával, amelyet Budapesten mintegy 15 éve adtak.

**Boroszló** operájáról már megírtuk, hogy a város nem birja tovább fenntartani s elhatározta, hogy az évad végével megszünteti. Azóta művészi és egyéb előkelőségek — Ludwig *Fulda* drámaköltő, Barbara *Kemp* ez első drámai énekesnők egyike, férje Max *Schillings* nagy zeneköltő és volt operaigazgató, Franz *Schreker* operaszerző, jelenleg a berlini zenei főiskola igazgatója, Leo *Slezák* a nagy tenor, Richard *Strauss* és még számosan — és 85 egyesület, a boroszlói Konzerthausban nagy tiltakozó gyűlést tartottak: kimondták, hogy már kultúrpolitikai okból is úgy a porosz államnak, mint a német birodalomnak érdeke, hogy minden eszközzel rajta legyen fenntartani ebben a különben virágzó és magasműveltségű városban az operát. A »Genossenschaft Deutscher Bühnenangehöriger« elnöke, *Wallauer*, ki is dolgozott erre vonatkozó gazdasági tervet; többek közt azt mondta: fel kell a közönség legszélesebb rétegeiben kelteni az érdeklődést az opera iránt; vonzó műsort kell adni s inkább ne legyen mindennap előadás, csak minden másodnap, de zavartalan élvezetet nyujtson.

**Kornelius Kun**: magyar-e? Nevét most látjuk először, mint főzeneigazgató Danzigban olyan újdonságokat vált sikerre, amelyeknek nálunk még hírét sem halljuk; most Siegfried Wagnert hívta meg dirigálásra, aki egy saját művét is be fogja mutatni: »An allem ist Hütchen schuld« c. mese-operáját.

# HANGVERSENYEK

♦♦♦

**Berlinben** a mult héten két magyar hegedűművész is hangversenyzett zenekarral: a rég megállapodott hírű *Flesch* Károly Beethoven és Brahms hangversenydarabját és Suk (op. 24.) Fantáziáját adta elő magas művészettel, *Telmányi* Emil pedig Busoni nehéz hangversenyművével remekelt az ottani kritika szerint.

**Párisban** az idei szezonban nem kevesebb, mint hét nagy zenekar játszik minden héten, némelyik kétszer is . . . Élükön halad a Conservatoire: még mindig a legszebben hangzik; kár, hogy műsora alig hoz valami újat. Ezt ugyan a *Colonne*-hangversenyekről is elmondhatni. A *Lamoureux*-zenekar mostanában *Protofieff* modern oroszt propagálja, aki a régi (azaz: újító) Strawinsky nyomain halad. A *Pasdeloup*-zenekar két karnagya távol van; zeneszerzők helyettesítik őket, saját műveiket dirigálják: Arthur *Honegger* a »Rugby« hangfestő programzenéjét és »*Judith*« modern oratóriumát, Dárius *Milhaud* pedig az Aischylos nyomán írt »Choëphores« oratóriumot beszélőkarral s »A világ teremtése« címűt, amely Bach polifoniáját a . . . *jazz*-szel keveri. A *Concerts Poulet* egy »fölkelő napot« szolgál: a lengyel Vladimir *Golschmann* sokat ígérő szerzeményeit. Bizonyos körök egy *Slohan* nevű, tehetségtelenség hírében álló zenésznek akarnak zenekart biztosítani: népszerű hangversenyeket, olcsó árakat és sok újdonságot ígér, próbálkozott is *Milhaud* két zsoltárával és Honegger »Sousmarine« c. (a tenger mormolását stb.) illusztráló darabjával. Végül a Pleyel-teremben székelő Orchestre Symphonique de Paris, Henri *Monteux* testülete, nagynevű vendég-karnagyokkal vonz: Willem *Mengelberg*, Henry *Wood*, *Schneevoigt*, Ernest *Ansermet* — ez kísérte a zenekarral Strawinskyt, ki maga játszotta Capriccio-ja zongoraszólamát; a klasszikusokhoz hű Hoesslin, *Abendroth* (Reger Beethoven-változataival és Böcklin-suitejével), Hermann *Scherchen* Beethoven nagy fúgáját (op. 133.) vonószenekarral mutatta be, utána Bach »Kunst der Fuge«-ját *Graeser* zenekari feldolgozásában, amelyhez sokan hozzászóltak, pro és contra. Megemlítjük, hogy itt szerepelt nemrég a *Wiener Streichquartett*. Műsora: Arnold *Schönberg* és *Bartók*, távol tartotta a közönséget.

**Amerika Európába jön.** A bostoni régi hírű (*Dessoff és Nikisch* nevelte) *Symphony Orchestra* már az idén át akart jönni a nagy vizen, hogy vendégszerepeljen, de elhalasztotta 1931-re, mert most június közepén New-York szimfónikus zenekara kezdi meg Berlinben európai körútját . . . persze európai vezérrel: Arturo *Toscanini*-val.

»**Trigintuor**« nevű önzetlen egyesület alakult Lyonban 30 virtuóz hangszerjátszóból már öt évvel ezelőtt; karnagyuk, Charles *Strong* (a 30-as szám latin nevéről keresztelte művésztársaságát), feladatául tüzte ki, hogy kevéssé ismert, méltatlanul elhanyagolt műveket juttasson közönség elé. 40 újdonsága közül Franciaországban több mint két tucat mű egyáltalán ismeretlen volt; szerzőik: *Ravel*, *Migot*, *Jongens*, *Inghelbrecht*, *Roussel*, *Ibert*, *Auric*, *Rivier*, *R. Strauss*, *Prokofeff*, *Falla*, *Goussens*, *Tasman*. Most éppen Arnold *Schönberg* kamara-szimfóniáját mutatta be Strong; bevezető előadásában rámutatott arra, hogy témái szokatlanul több oktávába ugranak s keresztezik egymást és egymásba ütköznek, »ami kihozza sodrából és fárasztja a hallgatót«; azt is mondja Strong, hogy a mai emberiség szeme, ami a képzőművészet remekeinek élvezését és a művészek haladását illeti, 200 év óta nagyot fejlett, de füle még ma is a 200 év előtti állapotban leledzik; *Schönberg* és társai ezt a megállapodottságot akarják jobb útra téríteni.

# MINDENFELŐL

♦♦♦

**Zenei főiskola külföldiek számára**: ez Berlin kiváltsága volt és csak tavaly nyilt meg Charlottenburgban; most Páris is elhatározta ilyennek felállítását: igazgatója Pierre *Lucas* zongoratanár lesz, a különféle tanszékeken olasz, hollandi, lengyel és orosz zenepedagógusok is fognak működni a franciák mellett.

**Edouard Schuré** (1841 jan. 19. — 1929 ápr. 7.) szülőházára a mult hónapban márványtáblát erősítettek e felirattal: »Itt. szül. E. S. híres író és bölcselő, a »Grand initiés«, . . . »Richard Wagner et le drame musical« és még 26 más jelentékeny mű szerzője. És két idézet S. írásaiból: »A lélek a mindenség kulcsa«, »Tudom, hogy Alsace (Elzász) földjében termett mind az, ami működésemben és lelkemben a legjobb.«

**Bonnban** az évente megtartott Beethoven ünneplés idei időpontjául május 25—29. napjait tüzték ki. Mindenfelől előkelő művészeket szerződtettek: Amsterdamból a Concertgebouw-kamarazenekart, Barcelonából Pavlo Casalst, Bécsből a Rosé-vonósnégyest, Berlinből Frederic Lamond-ot Kölnből viola da gamba-játékra Paul Grümmert, Münchenből a Berber-quartettet.

**Julius Weismann** német zeneköltő neve nálunk ismeretlen, de lapunknak hivatása a külföldi jelességeket megismertetni a magyar olvasóval. Weismann sokoldalú és nem közönséges tehetség; 50. születésnapját tisztelői most a breisgaui Freiburgban olyan hangverseny rendezésével ülték meg, amelynek minden száma az ünnepelt zeneszerző műve volt. Legnagyobb sikere 102. művének, vonósnégyesének, volt. Weismann néhány évvel ezelőtt operát is írt: Strindberg »Szellemszonáta« című drámájából; ez a műve sok német színpadot bejárt.

**Japán** európai zenét tanul. Egy ott utazó hölgy írja: Tokio zeneakadémiáján a hegedűt *Ando Koda* asszony (Joachim-tanítvány), az éneket a boroszlói *Retke-Löwe* asszony tanítja; az igazgató Ch. *Lautrop* dán s minden évben egy pár nagyszabású nem ekzótikus zeneművet adat elő, így tavaly *Mozart* Requiemét, *Händel* Izrael Egyiptomban c. oratóriumát és *Beethoven* Missa solemnisét. Mintegy 300 leánynövendék (többnyire szép mezzoszoprán) vesz részt ezekben. Azonban Chopin nevét csak így tudják kiejteni: *Si-jo-pi-nu;* Schubertét: *Si-ju-be-ru-to;* Brahmsét meg éppen így: *Be-rá-mu-szu* ... De a zene szeretete és kultúrája olyan nagy Japánban, hogy már a »gyermek-kertek« is (ez japáni intézmény!) tanítják a *do-re-mi-fát.*

**Az »új zene«** pár éven át Donau-Eschingenben tartotta évi nagygyűléseit, bemutatóit, most Baden-Baden kijelentette, hogy nincs reá többé költsége. A szervezők megnyerték Franz Schrekert, a berlini zenei főiskola igazgatóját, hogy az ő intézetében, sőt közreműködésével tarthassák idei sokadalmukat.

**Új mű Mendelssohntól.** Ma is él a régi nagy Mendelssohnnak olyan név- és vérrokona, aki elismert jó zeneszerző (Arnold M.) egyik operáját: »Der Bärenhäuter (A medvebőrös)« címűt ugyanakkor írta, mikor ugyan-e tárgyat Siegfried Wagner is feldolgozta első operájában; de nem róla, hanem Félix Mendelssohn-Bartholdyról van szó. Dr. Rudolf Werner Frankfurtban felfedezte egy ismeretlen »Salve Regina« kantátéját s egy szimfónikus hangversenyen eldirigálta. A ma is életképes mű szép sikert aratott.

# PÁLYÁZAT

♦♦♦

**A »Neues Wiener Journal«** hangulatos dallamos keringőre ír ki 2000 schillinges pályázatot. Pályabírák: *Lehár* Ferenc, *Kálmán* Imre, *Granichstädten* Bruno, *Strauss* Oszkár, *Eysler* Ede és *Ascher* Leo. Pályázati határidő: 1930. márc. 31. A díjnyertes nevét és művét a *Neues Wiener Journal* pünkösdi száma fogja közölni.

**A »Deutsche Stunde in Bayern«** (Rundfunk München) pályázatot hirdet eredeti rádió-zeneműre. A mű formája szabad választás tárgya, csak a minimális és a maximális időtartamot szabták meg 15, illetőleg 25 percben. A legjobb mű 1500 márka jutalomban részesül. Benyujtási határidő: 1930. május 15. Idegen kézzel másolt vezérkönyv, azonkívül zongorakivonat is, ha szólistákra írt a komponista, a következő címre küldendő: *Deutsche Stunde in Bayern, München, Rundfunkplatz 1.*

# SZERKESZTŐI ÜZENETEK

**Bárány G.** Kérvényét kellően felszerelve a m. kir. honvédelmi minisztérium X. ügyosztályához intézze. A legújabb rendelet értelmében zeneművészeti főiskolai végzettséget (zeneszerzés) követelnek, azonkívül valamilyen vonós és fúvóhangszerben való jártasságot. Kétévi próbaszolgálat után egy kinevezett bizottság előtt kell vizsgáznia. A bizottság tagjai: a honvédelmi minisztérium kiküldöttje, *Fricsay* Richárd és *Szeghő* Sándor karnagy-igazgatók, *Meszlényi* Róbert főiskolai titkár, *Siklós* Albert és *Szabados* Béla főiskolai tanárok. E vizsga sikeres letéte után hadnagyi ranggal (X. rangoszt.) nevezik ki katonakarmesternek.

**D. J. Újpest.** A kérdezett pályázati hirdetmény lapunk jelen évfolyamának 3. számában jelent meg.

**Sch. T.** Igaza volt, mert van olyan hangvilla is, mely a kis *c* hangot adja. Ezt azonban a zenei gyakorlatban nem használják, hanem csak fülorvosok alkalmazzák, hogy betegeiknek a mélyebb hangok iránt való érzékenységét kémleljék ki.

**Rádióelőfizető.** A zongora sokszor valóban szánalmasan hangzik a rádióban. Ebben nemcsak az előadó hibás — különösen ha éles a billentése, vagy sokat használja a pedált —, hanem maga a hangszer is. Szerepe általában még megoldatlan probléma. Tudtommal a berlini kísérleti fizikai intézet szabadalmaztat a közel-jövőben egy hangszert, mely talán a legmesszebbmenő követelményeknek is meg fog felelni. Szerkezetének titka, mint egy német szaklapban jelezték: elektromagnetikus kis kalapácsok, melyek a húrokat hangismétlésszerűen ütögetik addig, míg a billentyűt letartom. Nagy előnye még, hogy az egyszer leütött hangon dinamikai fokozást is hozhatok ki, ha a billentyűt még egy réteggel mélyebben nyomom le. Legutóbb magam is hallottam Londonból zongoraversenyt; pontosan úgy szólt, mint egy rozoga cimbalom.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1930 — 3529

# Szakszerű előadások és vezetések a MÚZEUMOKBAN.

## Rendezi:

## BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA.

**Résztvehet mindenki, aki szakszerű vezetés mellett kívánja megtekinteni az alább felsorolt múzeumokat.**

**Belépődíj nincsen. :-: A vezetés ingyenes.**

**A vezetés pontosan a jelzett órákban kezdődik. Későn érkezők nem csatlakozhatnak.**

---

**Márc. 23.** **Szépművészeti Múzeum.** Magyar művészek (a XV—XVIII. századbeli magyarországi festők rövid ismertetése után) a XIX. század első felében. Vezető: *Paál Ákos* festőművész. Gyülekezés: VI., Aréna-út 41. sz. kapu lépcsőházában, 9 óráig.

**Szépművészeti Múzeum.** Régi olasz festők a XIII—XVI. században. Vezető: dr. *Péter András*. Gyülekezés: VI., Aréna-út 41. sz. kapu előtt.

**Fővárosi Múzeum.** Városliget, Stefánia-út. Vezető: dr. *Horváth Henrik* egyet. m.-tanár. Gyülekezés: 10 óráig.

**Márc. 30.** **Szépművészeti Múzeum.** Székely—Lotz—Benczur. Vezető: *Paál Ákos*. Gyülekezés: VI., Aréna-út 41. sz. kapu lépcsőházában 9 óráig.

**Szépművészeti Múzeum.** A Pálffy-gyűjtemény olasz képei és az olasz falfestmények gyűjteménye. Vezető: *Kampis János* festőművész. Gyülekezés: VI., Aréna-út 41. sz. kapu előtt, 9 óráig.

**Társadalomegészségügyi Múzeum.** Ipari betegségek. Közlekedési balesetek. (Berlin forgatagában c. film bemutatása.) Vezeti: a Magyar Vöröskereszt Egyesület Egészségügyi Szakosztályának megbízottja. Gyülekezés: VI., Eötvös-u. 3. lépcsőházban 9 óráig.

**Április 6.** **Szépművészeti Múzeum.** Szinyei Merse-Paál—Munkácsy. Vezető: *Paál Ákos*. Gyülekezés: VI., Aréna-út 41. sz. kapu lépcsőházában, 9 óráig.

**Szépművészeti Múzeum.** Spanyol festők. Vezető: *Kampis János*. Gyülekezés: VI., Aréna-út 41. sz. kapu előtt 9 óráig.

**Néprajzi Múzeum.** Vezető: dr. *Ebner Sándor*. Gyülekezés: X., Hungária-körút (volt Széchenyi főgimnázium épülete) 9 óráig.

**Április 13.** **Szépművészeti Múzeum.** A XX. század magyar festői a Szépművészeti Múzeum termeiben. Vezető: *Paál Ákos*. Gyülekezés: VI., Aréna-út 41. sz. kapu lépcsőházában 9 óráig.

**Szépművészeti Múzeum.** A német, németalföldi, flamand és holland festők. Vezető: *Kampis János*. Gyülekezés: VI., Aréna-út 41. sz. kapu előtt 9 óráig.

**Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeum.** Vezető: dr. *Felvinczi Takács Zoltán* egyet. m. tanár, múzeumi igazgató. Gyülekezés: VI., Andrássy-út 103. sz. 9 óráig.

**Április 27.** **Új magyar képtár.** Vezető: *Paál Ákos*. Gyülekezés: VI., Andrássy-út 69. sz. kapu lépcsőházában, 9 óráig.

**Szépművészeti Múzeum.** Flammad-holland (folytatás) és angol festők. Vezető: *Kampis János* Gyülekezés: VI., Aréna-út 41. sz. kapu előtt, 9 óráig.

**Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeum.** Vezető: dr. *Felvinczi Takács Zoltán* egyet. m.-tanár, múzeumi igazgató. Gyülekezés: VI., Andrássy-út 103. sz., 9 óráig.

**Május 4.** **Szépművészeti Múzeum.** Modern külföldi festők a XIX. században. Vezető: dr. *Péter András*. Gyülekezés: VI., Aréna-út 41. sz. kapu lépcsőházában, 9 óráig.

**Szépművészeti Múzeum.** Német, francia és olasz festők a XVII—XVIII. században. Vezető: *Kampis János*. Gyülekezés: VI., Aréna-út 41. sz. kapu előtt, 9 óráig.

**Társadalomegészségügyi Múzeum.** Tbc és fürdőügyek. Vezeti a Magyar Vöröskereszt Egylet Egészségügyi szakosztályának megbízottja. Gyülekezés: VI., Eötvös-utca 3., 9 óráig.

**Május 11.** **Szépművészeti Múzeum.** Modern külföldi festők a XX. században. Vezető: *Paál Ákos*. Gyülekezés: VI., Aréna-út 41. sz. kapu lépcsőházában, 9 óráig.

**Történelmi arcképcsarnok.** Vezető: *Kampis János*. Gyülekezés: a M. Tudományos Akadémia épületében, 9 óráig.

**Közlekedési Múzeum.** Vezető: *Orosz Béla* műszaki-tiszt. Gyülekezés: VI., Városliget—Hermina-út múzeum épületében, fél 9 óráig.

**B.** bérlet 1930 április 6-án délután 5 órakor **B.** bérlet

# GOLDMARK-HANGVERSENY

**(a mester születésének**

**100-ik**

**évfordulója alkalmából)**

KÖZREMŰKÖDNEK:

**NÉMETHY ELLA** || **Felvinczi TAKÁCS ALICE**

a m. kir. Operaház tagja || hegedűművésznő

**Dr SZEDŐ MIKLÓS**

a Városi Színház művésze

**Vezényel: BOR DEZSŐ karnagy**

---

**C.** bérlet 1930 április 13-án délután 5 órakor **C.** bérlet

# ÉVADZÁRÓ DÍSZHANGVERSENY

Közreműködnek:

**ZATHURECZKY EDE**

hegedűművész

**MOLNÁR ANNA**

hárfaművésznő

**MATUSKA MIKLÓS**

operaénekes

**és a Szilágyi Erzsébet Leánylyceum Énekkara**

Vezényli: SZTOJANOVITS ADRIENNE

**Vezényel: BOR DEZSŐ karnagy**

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA 1930 — 3529

54145

# A ZENE

ALAPITOTTA: Dr. SEREGHY ELEMÉR

ÁTVETTE

Szerkeszti

**SIKLÓS ALBERT**

Budapest
XI. évfolyam, 13. és 14. szám
1930 április 1

## Goldmark ünnepi-szám

a Mester születésének századik évfordulója alkalmából

## TARTALOM

S. A.: Goldmark Károly — SEBESTYÉN EDE: Goldmark Károly — S. A.: Goldmark, az autodidakta — GOLDMARK SÁNDOR: Emlékezés Károly bácsiról — KÁLMÁN MÁRIA: Goldmark Károly életéről és műveiről — MÁRKUS DEZSŐ: Emlékezés Goldmark Károlyra — S. A.: Goldmark és kortársai — Képeinkhez — Hangversenyműsoraink ismertetése — SZEMÉLYI HIREK

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

# PESTI VIGADÓ

## BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA
### HANGVERSENYEI
## A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR
### közreműködésével

**B.** bérlet. **1930 április 6-án, vasárnap** **B.** bérlet.

## GOLDMARK-HANGVERSENY

(a mester születésének 100-ik évfordulója alkalmából)

Közreműködnek: NÉMETHY ELLA, a m. kir. Operaház tagja, felvinczi TAKÁCS ALICE hegedűművésznő és Dr. SZEDŐ MIKLÓS operaénekes

1. Tavasszal — Nyitány
2. Kerti jelenet a „Sába királynője" c. operából
   Énekli: NÉMETHY ELLA, a m. kir. Operaház tagja
3. A-moll, hegedűverseny.
   Előadja: felvinczi TAKÁCS ALICE hegedűművésznő

Szünet

4. Szakuntala — Nyitány
5. *a)* Ária a „Sába királynője" c. operából
   *b)* Ária a „Merlin" c. operából
   Énekli: Dr. SZEDŐ MIKLÓS operaénekes
6. Op. 45. A-dur Scherzo

Karnagy: BOR DEZSŐ

**C.** bérlet. **1930 április 13-án, vasárnap** **Felemelt helyárak.**

## ÉVADZÁRÓ DÍSZHANGVERSENY

Közreműködnek: MOLNÁR ANNA hárfaművésznő, ZATHURECZKY EDE hegedűművész, MATUSKA MIKLÓS hangversenyénekes és a Szilágyi Erzsébet Leányliceum Énekkara

1. ERKEL: Magyar ünnepi nyitány
2. RAVEL: Introduction et Allegro. Hárfaszóló, zenekari kísérettel.
   Előadja: Rácalmási MOLNÁR ANNA hárfaművésznő
3. *a)* SZTOJANOVITS JENŐ: Stabat mater... *b)* PALMGREN: Tengerész a szénégetők között. *c)* SZTOJANOVITS JENŐ: Szerenád. *d)* BELLMANN—SZTOJANOVITS: Táncdal.
   Előadja: a székesfővárosi Szilágyi Erzsébet-leányliceum énekkara. Vezényel: SZTOJANOVITS ADRIENNE tanárnő. Harmoniumon kíséri: WIESENBERGER ANTAL.

Szünet

4. MENDELSSOHN: E-moll, hegedűverseny
   Előadja: ZATHURECZKY EDE hegedűművész
5. *a)* KODÁLY: Sírni... Sírni... *b)* HAYDN: Ária az „ÉVSZAKOK" című oratóriumból.
   Énekli: MATUSKA MIKLÓS hangversenyénekes
6. BERLIOZ: Rákóczi-induló

Karnagy: BOR DEZSŐ

**A hangversenyek délután 5 órakor kezdődnek — Belépődíjak: 80 fillértől 3 pengőig**

A hangversenyzongorát CHMEL J. és FIA zongoragyára szállítja

XI. évfolyam, 13. és 14. szám Budapest, 1930. április 1

# A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV. ker., Váci-utca 62. f. 1.
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

## GOLDMARK KÁROLY

*a patriarkák életkorával szállt sírba, alig tizenöt esztendővel ezelőtt. Innen van, hogy bár születésének centenáriumát ünnepeljük, halála óta még se telt el az a három-négy évtized, mely elég távlatot adna annak a hatásnak megállapítására, amivel egy emberi élet munkássága előmozdíthatta a zene valamelyik ágának előrehaladását.*

*Úgy látszott, hogy új korszaka indult a magyar kultúrtörténetnek, mikor megszületett. Hiszen az 1825. évi törvényektől az alkotmányos élet visszaállítását várta mindenki. Az akkor uralkodott közszellemre talán legjellemzőbb adat, hogy a pozsonyi diétán (1832—1836), mikor Goldmark gyermekéveit élte Sopron tőszomszédságában, a haladó pártiaknak keserves küzdelmet kellett még a főrendekkel szemben folytatniok, hogy keresztülvigyék a törvényeknek magyar nyelvű becikkelyezését az akkor egyedül használt latin nyelv helyett!*

*Sivár szomorú világ volt ez a Metternich-korszak. A forradalom szinte a levegőben lógott, senki sem tudta mit hoz a közel jövő.*

*Hazánk zenei életéről alig mondhatunk valamit. Az ország nem szűkölködött tehetségekben, hiszen a század első felében hosszú sora a világsikert jelentő művészeknek élte le legalább gyermekkorát magyar földön, de úgylátszik, csak azoknak a szerencséseknek sikerült előre törniük, akik az ország nyugati vármegyéiben Pozsonyhoz és Bécshez közel nyerhették első művészi benyomásaikat, a többiek, a kultúrától messze elmaradt Nagyalföldön, valamint az északi és déli vármegyékben, elkallódtak, elvesztek némán a semmiségbe, örök kárára a magyar nemzeti kultúrának.*

*Egy évvel előtte született Reményi Ede, egy évvel utána Joachim József. Mi lett volna belőlük, ha nem kerültek volna serdülő gyermekkorukban*

*Bécsbe, Böhm Gusztáv keze alá? Mikor Goldmark megszületett, a 19 éves Liszt Ferenc Párisban él és lázas arccal, izzó szemekkel hallgatja Paganinit, a hegedű legnagyobb mesterét, hogy képzeletében megalkossa a zongorajátszás boszorkányos új technikáját.*

*Hét éves volt, mikor ünnepélyesen felavatják a pesti Nemzeti Színházat, Thern, Doppler, Bartay és Erkel Ferenc akkori diadalainak színhelyét.*

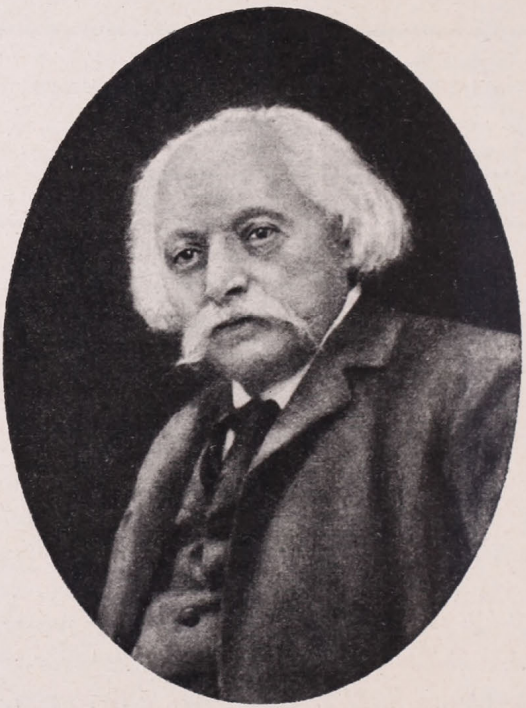

Goldmark portréja 1910 körül

*A »Sába királynője« világhírű autodidakta komponistája, ki zeneszerzéstani ismereteit orkeszterjáték közben szerzi meg, csak olyan talajban lehetett életképes, mely az ilyfajta tanulás előfeltételeit nyujtja számára: virágzó hangversenyéletet, világvárosi nivójú operaelőadásokat. Ezt csak Bécsben találhatta meg Goldmark, az ötvenes évek elejétől kezdve, amikor a ferencjózseti császárváros az európai zeneélet gócpontjává lett.*

*Osztrák szomszédaink magukénak mondják, de az ősz mester haláláig magyarnak vallotta magát. »Aki gyermekkorában a badacsonyi hegyek páratlan körvonalainak és a Balaton pazar színpompájának csodálatában nőtt fel, az örökre eljegyezte magát ezzel az országgal, mely még a legmostohább körülmények között is igazi szent hazája hűséges fiainak«.*

SEBESTYÉN EDE:

# GOLDMARK KÁROLY

1830—1930

A nagy muzsikusok életrajza nagyrészt azzal kezdődik, hogy szüleik ellenezték a zenei pályát s a tehetséges gyermeknek titokban kellett készülődnie hivatására. Händel állítólag csak akkor gyakorolhatott hangszerein, amikor apját, aki orvos volt, éjszaka beteghez hívták... Goldmarknak nem a szülei nehezítették meg a zenetanulást, hanem ennél is nagyobb erők: a mostoha körülmények.

Amikor Károly megszületett, 1830-ban május 18-án, apja a zsidó hitközség kántora volt *kétszáz forint évifizetéssel* s ehhez *huszonnégy gyermeket adott az Isten.* A huszonnégynek csak a fele maradt meg, de tizenkettő is éppen elég. Rövid idővel Károly megszületése után a család egy somogymegyei faluba költözött, ahol nem volt iskola. Így történt, hogy Károly *tizenkétesztendős koráig nem tudott írni-olvasni, nem tudta, hogy kotta és hangjegy is van a világon és nem látott semmiféle hangszert.*

Így indult el a gyermekkorból a serdülőkorba a *Sába királynője* komponistája...

*A tehetség jelentkezik*

A zenei tehetség vele született; a tudás hiánya csak ideiglenesen akadályozhatta meg abban, hogy a tehetsége megnyilatkozzék.

Egyszer azután elvitték a szülei egy lakodalmi ebédre. Asztalbontás után a fiú sorba állított az asztalon néhány poharat és skálázni kezdett. Nagyszerűen sikerült, mire Károly — egészen megfeledkezve a helyről és a körülményekről — melódiákat kezdett játszani. Egymás után húzódtak be a vendégek az ebédlőbe és csodálkozással hallgatták a kántor fiának produkcióját. Ösztönösen megérezték a gyermek tehetségét és rábeszélték az apját, taníttassa zenére a kis Károlyt.

Károly Sopronba került a zeneiskolába, hegedűt tanulni. Most látott először hegedűt és most tudta meg, hogy kottafejjel írják le a hangokat. Két órát vett hetenként s ezért minden alkalommal két órát gyalogolt oda, kettőt vissza; már nem Somogyban laktak, hanem Sopron környékén. Egyesztendei szorgalmas tanulás annyira vitte, hogy nyilvánosan szerepelhetett. *Első hangversenyén látott elsőízben zongorát...*

Bécsbe küldik tanulni. Egyik bátyja medikus volt, ő vette magához. Szállást adott és élelmezéséről is gondoskodott, ahogyan tudott, de azért köteles volt a fiú cipőt, ruhát tisztogatni, fát, vizet hordani és a szobát seperni. Azonkívül azt is kikötötte a bátyja, hogy iratkozzék be a technikai iskolába és igyekezzék *valami rendes foglalkozást tanulni.* Károlynak semmi kedve sem volt hozzá, hogy technikus legyen, de szót kellett fogadnia. Hozzálátott tehát a tanuláshoz, hogy megszerezze a technikai iskolába és a konzervatóriumba való felvételhez szükséges előképzettséget.

Három esztendeig birkózott a rengeteg tanulnivalóval s a bátyjának sejtenie sem volt szabad, hogy a konzervatóriumba is felvétette magát. A nagyszerűen sikerült vizsga után beosztották a *pesti születésű Böhm* József tanár és hegedűművész mellé. És most, hogy a konzervatórium növendéke volt, ingyen hallgathatta a *Kleiner Musikvereinssaal*-ban a hangversenyeket. Itt hallotta először *Liszt* Ferenc és egyenlőrangú kortársa: *Thalberg* zongorajátékát s *Vieuxtemps* és a tizenötesztendős *Joachim* József hegedűjének megejtő szavát...

*Halálra ítélik*

A bécsi forradalom kitörése véget vetett a tanulásnak, a hangversenyeknek, Goldmark kénytelen volt hazamenni a családjához. Az ő falujában nem volt forradalom, sem szabadságharc, az emberek nyugodtan éltek. Goldmark is nyugodtan élhetett volna otthon, de a tizennyolcesztendős ifjú önérzete tiltakozott az ellen, hogy a sok apró testvér rovására dologtalanul töltse otthon az időt. Elbúcsúzott hozzátartozóitól és elment szerencsét próbálni. Végre elérte célját: 1848-ban, október elsején belépett *Koltan* igazgató színtársulatába első hegedűsnek, nyolc forint havifizetéssel. Ez volt az első önálló keresete életében.

Sopronból 1849 nyarán Győrbe került a társulattal és csak a véletlen szerencsének köszönhette, hogy nem Győrben fejezte be az életét, tizenkilencesztendős korában.

A fiatal muzsikus összebarátkozott a rábamenti városban az evangélikus kántorral és mindennapos vendég volt a házánál. Egy nagyon viharos hangulatú napon, amelyen igen heves ütközet volt az osztrák sereg és a Győr városát védő honvédek között, Goldmark meglátogatta a barátját, hogy megtudja, nem érte-e őt vagy a családját baj? Egy osztrák tiszt parancsára el akarták kísérni a parancsnokságra, de részeg katonák megtámadták, letépték ruháját, földre teperték, végül pedig ráfogták, hogy szidalmazta a császárt. Elvitték a parancsnokságra. Itt tanakodni kezdtek a tisztek, mit csináljanak vele? Csak arról lehetett szó, hogy uniformisba bujtatják és elviszik osztrák katonának, vagy főbelövik.

Egy ezredes kimondta a döntő szót:

— Ne teketóriázzatok sokat ezzel a csavargóval! *Golyót a fejébe!* Már ez is nagy megtiszteltetés az ilyen rebellisnek!

Goldmark csak higgadt és bátor viselkedésének, a parancsnokságon uralkodó zűrzavarnak és egy *Demuth* nevű őrnagynak köszönhette, hogy a halálos ítéletet nem hajtották végre.

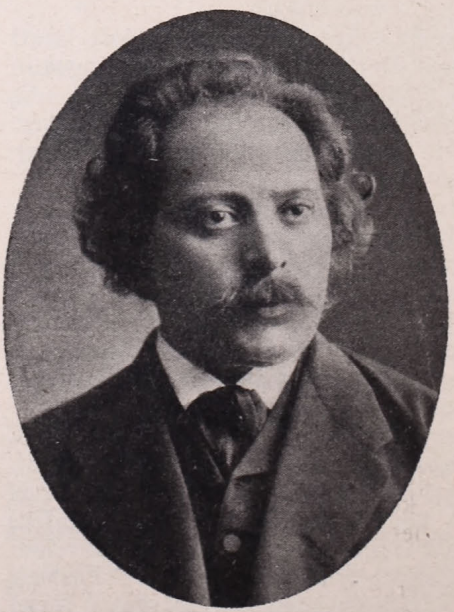

Goldmark 45 éves korában

*Ismét Bécsben*

Sok viszontagság után sikerült csak visszajutnia Bécsbe. A levert szabadságharc hullámai elcsöndesedtek már Ausztriában, a művészek ismét dolgozhattak, ha az atmoszféra nem is kedvezett nagyon a művészi munkának. Goldmark előbb a *Josefstädter Theater* zenekarában kapott alkalmazást (húsz forint havifizetéssel), onnan félév multán a Carl Theaterhez szerződtették. Sokat koplalt s például egy télen át burgonya volt az egyedüli tápláléka, egy nyáron át pedig nyers uborka és az úgynevezett kvargli. Csak akkor fordult jobbra a helyzete, amikor egy pesti származású család leánykáját:



Goldmark a hetvenes évek végén
Gmundeni felvétel

*Bettelheim* Karolinát tanította zongorára. Ebédet kapott a tanításért és időnként egy-egy ruhadarabot...

Ebben az időben kezdett intenzívebben foglalkozni zeneelmélettel, hangszereléssel s a zeneszerzéssel kapcsolatos technikai tudományágakkal. Még tanulásközben, tehát a szükséges ismeretek fogyatékosságának korszakában készültek első kompozíciói: egy nyitány és egy zsoltár ének és zenekarra, magánszólamokkal. Rövid idővel ezek után egy zongoranégyest írt, amelyet be is mutatott muzsikusoknak. Nagyon tetszett és biztatták, adassa elő nyilvános hangversenyen. Nem volt hozzá bátorsága, de nem engedték, hogy tovább is meglapuljon. Amikor huszonhetedik születése napján üdvözölték a barátai és tréfásan szemére lobbantották, hogy még semmit sem tett a halhatatlanságért, összeszedte energiáját és elhatározta, hogy önálló hangversenyen adatja elő első sikerült művét. A hangversenyt 1858 tavaszán tartotta meg, az Udvari Opera zenekarának közreműködésével. Meleg, biztató sikere volt, de utána nem következett semmi. A sorsán nem lendített a bemutatkozás.

*Pestre költözik*

Részben a csalódás miatt, részben pedig családi okokból elhatározta Goldmark, hogy Pestre költözik. Szerződése még a Carl Theaterhez kötötte ugyan, de sikerült békésen felbontatni a szerződést és 1858 tavaszán már Pesten gyönyörködhetett a természet ébredésében.

Pesten legelőbb is arra törekedett, hogy tudását gyarapítsa és elméleti tanulmányokba merült. Másfél esztendőt töltött itt s amit tanult, egész életére és működésére nézve sorsdöntő jelentőségű volt. De más célja is volt Pesten: exisztenciát akart itt teremteni s ez nem sikerült. Lehetetlen volt itt maradnia.....

*A Szakuntala-nyitány*

Visszatért Bécsbe. Legelőbb is a Bettelheim-családnál jelentkezett, ahol ismét rábízták a kis Karolin tanítását. A sok tanítvány közül ez volt a legjelentékenyebb Goldmark egész pályáján, mert Karolin, aki voltaképpen énekesnőnek készült, tizenötesztendős korában már szerződtetett tagja volt az Udvari Operának. Kivételes tehetségű és igen értékes művésznő lett belőle.

Goldmark első nagy zeneszerzői sikerét a *Szakuntala* nyitánnyal érte el, amely 1865-ben készült. Ebben a művében már teljes pompájával bonta-

kozik ki invenciójának keleti színorgiája és teljes eredetisége. A *Szakuntala* első előadása után Goldmark egyszerre az elsők sorába emelkedett a kritika és a közönség harmonikus ítélete alapján. Pesten 1886-ban adták először, a szerző vezénylésével s a pesti ítélet erőteljesen fokozta Goldmark nemzetközi jelentőségét. Korszakot jelentett a pályáján ez a siker.

*Sába királynője*

A Bettelheim családdal való összeköttetése nem szűnt meg akkor sem, amikor Karolin már nem volt a tanítványa, hanem az Udvari Opera művésznője. Az anya elmondta egy ízben a művésznek, hogy a rendező Sába királynőjéhez hasonlította Karolint, egy francia festményre célozva. *Sába királynője!* Ez a szó szívén találta Goldmarkot és nem hagyta többé nyugodni. Esztendők óta keresett operaszövegnek való témát és nem talált. Most tudta már, mit tegyen. Elolvasta a Bibliában Sába királynője történetét és addig forgatta a fejében, míg valahogyan ki nem alakult. Vázlatot készített és átadta Bettelheimék házitanítójának, egy Klein nevű medikusnak, készítsen belőle operaszöveget. A fiatalember, aki sem íráshoz, sem színházhoz nem értett, természetesen használhatatlan munkát végzett. Goldmark erre — három esztendővel a gondolat megszületése után — 1886-ban átadta az egészet *Mosenthalnak*, az akkor már nagyon ismert vígjáték- és operaszövegírónak, aki két fölvonást két hét alatt elkészített. (A harmadikra és a negyedikre annál tovább váratta Goldmarkot.)

Hat esztendeig dolgozott a művész a Sába királynője partiturájan és 1872-ben végre benyujthatta. Azt hitte, most már nincs egyéb hátra, csak a siker learatása.

Keservesen csalódott.

*Herbeck*, az Udvari Opera főigazgatója ellenséges indulattal volt iránta kamarazene-kompozícióinak a sikere miatt, mert sikereivel ezzel szorította Herbecket; ellensége volt Ludwig *Speidel*, a »Neue Freie Presse« zenekritikusa, Herbeck legmeghittebb barátja is s csatlakozott hozzájuk harmadiknak Eduard *Hanslick*, a félelmetes zenei író, hogy együttes erővel hiúsítsák meg Goldmark további sikereit. Meg is tették.

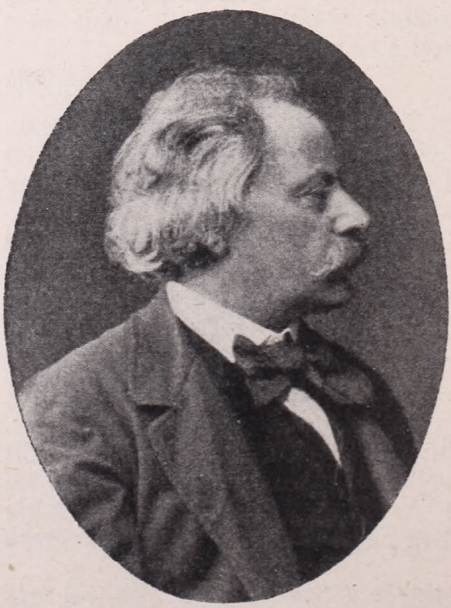

Goldmark 1903 körül

Három esztendeig tartott, míg a *Sába királynője* előkerült az Udvari Opera könyvtárából, Herbeck végzetes kritikájával: *előadhatatlan! Hohenlohe* herceg főudvarmester, az udvari színházak legfőbb parancsolója többször is megüzente Herbecknek, hogy *kitekeri a nyakát, ha nem adja elő Goldmark operáját*, de a fenyegetés nem használt. Végre is — a főzeneigazgató vonakodása ellenére — elővették a partiturát, kiosztották a szerepeket és 1875-ben,

# CONCERT

des Komponisten

# Carl Goldmark,

**Freitag, den 26. Dezember 1856,**

Mittags halb 1 Uhr,

im

**SAALE DER GESELLSCHAFT DER MUSIKFREUNDE.**

---

PROGRAMM:

1. **Concert-Ouverture** für Orchester.
2. **„Der Trompeter an der Katzbach,"** Lied für Bariton . . . . Hr. **Förchtgott.**
3. **Clavier-Quartett**, Allegro, Andante, Scherzo, Finale,
   Piano . . Hr. **Dachs,**
   Violine . Hr. **Straus,**
   Viola . . . Hr. **Dobyhal,**
   Violoncell Hr. **Röver.**
4. **Lieder:**
   a) „Lieb Liebchen," von Heine,
   b) „Einkehr," von Geibel,
   . . Frl. **Litarschek.**
5. **Psalm (67)** für Orchester, Chor und Solo, . . . Solo . . Hr. **Förchtgott.**

Sämmtliche Kompositionen sind vom Concertgeber.

Obgenannte Künstler haben aus Gefälligkeit für den Concertgeber ihre Mitwirkung bereitwilligst zugesagt.

---

Sperrsitze im Parterre zu 2 fl., Sperrsitze auf der Gallerie zu 1 fl. 30 kr. und Eintrittskarten zu 1 fl. C. M.

sind in den k. k. Hof-, Kunst- und Musikalienhandlungen der Herren Spina und Haslinger, in den Kunst- und Musikalienhandlungen der Herren Lewy und Schrottenbach, so wie am Tage des Concertes an der Kasse zu haben.

Aus J. B. Wallishausser's k. k. Hoftheater-Druckerei.

Goldmark első tervezett szerzői estjének műsora

március 13-án megtartották a *Sába királynője* bemutatóját. Herbecknek pedig mennie kellett.

A közönség viharos lelkesedéssel fogadta Goldmark színes, új hangokat megcsendítő dalművét, a keleti muzsika érzéki varázsát kisugárzó melódiáit, Hanslick pedig fulmináns cikkben támadta másnap Goldmarkot és a közönséget. Ez azonban már nem ártott a sikernek. Az első szezonban harmincszor került színre az újdonság, mindannyiszor zsúfolt ház előtt. *Budapesten* 1876-ban, március 18-án mutatták be; akkor már egész Európát bejárta a magyar szerző operája és mindenütt nagy sikert hozott a művésznek.

*A második opera és a többi*

A *Sába királynője* bemutatója után tizenegy esztendő telt el, míg Goldmark második operája, a Merlin, ugyancsak Bécsben színrekerült. A közben elmúlt esztendők alatt zenekari- és kamarazene-kompozíciók készültek. A *Merlin* bemutató előadása 1886-ban november 19-én volt Bécsben, a budapesti bemutatót pedig 1887-ben szeptember 26-án tartották. Nagyon szép sikerrel, de az első operáét meg sem közelítette a második. A többi sem.

Újabb tíz esztendő telt el, amíg a harmadik opera is a közönség elé került: *A házi tücsök*. Ennek Berlinben volt az első bemutatója 1896-ban, június 27-én, Budapesten pedig ugyanannak az évnek az októberében, díszelőadásul *Ferenc József* nevenapján (október 4.).

A negyedik opera, a *Hadifogoly*, rövid három esztendő mulva követte a harmadikat: 1899-ben január elején mutatták be Bécsben, Budapesten pedig április 6-án. Ekkor bizony már megtört öregember volt a zeneszerző.

Ötödik operája: a *Berlichingeni Goetz*, ugyancsak három esztendőre következett. Ennek Budapesten volt az első bemutatója 1902-ben december 16-án.

A hatodik opera, a hattyúdal, a *Téli rege*: 1908-ban, a szerző életének hetvennyolcadik esztendejében került színre először (április 8-án) és őszi verőfényt árasztó melankóliájával nagyon meghatotta a közönséget.

A Sába királynője 1930 február végéig száznyolcvannyolc előadást ért meg a budapesti Operaházban, az Opera megnyitása előtt pedig a Nemzeti Színházban ötvenkétszer adták. A *Merlin* husszor került színre, *A házi tücsök* huszonkétszer, a *Hadifogoly* tízszer, a *Berlichingeni Goetz* tizenkilencszer, a *Téli rege* pedig tizennyolcszor.

*Zenekari művek*

Goldmark első nagyobb terjedelmű zenekari kompozíciója a *Szakuntala* nyitány volt; ezt követte az *Esz-dur szimfónia*, a *Panthesilea*, a *Falusi lakodalom*, *Zrinyi*, *A leláncolt Prometheus*, *Tavasszal*, *Olaszországból*, továbbá a kamarazene- és kar-kompozíciók: férfi- és vegyeskarok és dalok sorozata. Munkáinak számottevő része a legkiválóbb virtuózok és zenekarok műsorán szerepel ma is.

*Egy élet koronája*

Sokat szenvedett és sokat dolgozott, megérdemelte tehát, hogy életének alkonyán tiszta derűvel süssön rá a nap. Születésének nyolcvanadik évfordulóján lélekemelő ünnepségeket rendeztek a tiszteletére Budapesten és a szülővárosában: Keszthelyen, s természetesen Bécsben és sok német

városban is. A budapesti Tudományegyetem díszdoktorává avatta, *Ferenc József* pedig az írók és művészek rendjelét tűzte a mellére. Hasznosan eltöltött hosszú élete a világ elismerő és hálás gesztusával zárult. Mindennel megbékülten térhetett meg az öröklétbe...

*Magyar hitvallás*

E vázlatos életrajz befejezése előtt idéznünk kell Goldmark önéletrajzából magyarságáról tett hitvallását.

»Magyar lapok — írja — gyakran elvitatták a magyar hazához, sőt a magyar érzéshez való jogomat, mert nem tudok magyarul s mert oly régóta nem élek az országban. Nos, én hatvanhét esztendő óta lakom Bécsben, tudományomat és művészetemet a német műveltség forrásaiból merítettem, ebben a vonatkozásban tehát németnek tartom magamat. Azonkívül szeretem is második hazámat, ahol emberré lettem és kifejlődtem, amelynek mindent köszönhetek, amit elértem. *De mindez nem szakíthatta ki lelkemből a szülőhazám iránt való szeretet erős és mélyen lenyúló gyökereit. Kiszáradt, megcsontosodott szív lehet az, amely nem becsüli meg annak a földnek az édes gyermekkori emlékét, amelyen bölcsőjét ringatták. Ebben a vonatkozásban hű maradtam szülőhazámhoz.*«

Goldmark Károly 1915-ben január 2-án halt meg. Sok ragyogó búcsúztatót írtak róla, sok hosszú, részletes méltatást, de legtalálóbban az jellemezte az ő mai és jövőbeli jelentőségét, aki ezt írta róla:

— *Goldmark sok művészt túlélt, de önmagát nem...*

## GOLDMARK, AZ AUTODIDAKTA

valóságos misztérium minden muzsikus számára. Goldmark autodidaktizmusa ugyanis halomra dönt csaknem minden elméletet, amit a zenetanulás módszereire nézve eddig felállítottak. Számos példával illusztrálhatók azok a különbségek, amik a rendszeres iskolázottságból és a tanító nélkül való tanulásból fakadnak.

Vizsgáljuk meg sorjában, milyen eredményt érhet el az autodidakta és milyeneket a rendes oktatásban részesülő komponistajelölt.

Két dolgozat fekszik előttem, két protestáns korál harmonizációja. Mindkettőt *tehetséges* muzsikus alkotta meg, az egyik ösztönösen, olyan vidéki városkában, ahova a posta csak kétszer hetenként jut el, a másik a főiskolán eltöltött kétesztendei tanulás után. Azt gondolnók, hogy az elismerés pálmaágát csak az utóbbi nyerné el, míg az előbbinek munkája egyszerűen papírkosárba vándorolna. Ezzel szemben mindkét dolgozatnak ugyanolyan százalékarányban sorakoznak hibái, mint elismerésreméltó jó tulajdonságai. Az autodidakta harmonizálásában elsősorban a kötetlenség, a fantázia szabadabb csapongása tűnik fel, a tanultabb kollégájának ünnepélyes merevsége mellett, de stiláris szempontból utóbbi egységes munkája messzire felette ál előbbinek kapkodó, bizonytalan, ingadozó technikájának. Az autodidakta nem értette meg a korál szellemét, szerkezetét, míg a másiknak harmonizálása szervesen függ össze a koráltéma minden dallamfordulatával. Viszont harmóniájának merészebb fűzése nem kárpótol azokért a szépségekért, amiket Bach örökszép harmonizálásának észrevehető tanulmányozása nyujtott.

Autodidakták nagyobb zenekari művein rendszerint ugyanezeket a jelenségeket figyelhetjük meg. Legfeltűnőbben a mondat és periódusok képzésében. Míg a rendszeresen iskolázott zenész nehezen tud szabadulni az iskola merev 4—8—16 ütemes témaképzéseitől és csak sokkal később rázza le magáról azokat a béklyókat, melyek fantáziájának működésében feszélyezik, addig az autodidakta már első kompozícióiban gondtalanul

rakja egymás tetejébe motívumait, minden szakaszos periodizálás nélkül, nem törődve a záradékok szimmetrikus elrendezésével, a motívumok tartalmi egyensúlyával és szekvenciaszerű halmozások esztétikai követelményeivel. Sokszor ez a skrupulusok nélküli komponálás, mikor a zeneköltő zabolátlanul ereszti szabadon fantáziáját, érdekes egyéni zamatot ad a műnek. Goldmark *E*-dur szvitje első tételének főtémáját csak egy nagyon geniális autodidakta írhatta meg; ilyen periódus-képzésmód a klasszikus mesterek mondatszerkezetén nevelt muzsikusnak soha sem jutott volna eszébe. Ugyanezt állapíthatjuk meg a »Tavaszi nyitány« és a »Szakuntula« nyitányok főtémáinak elemzése közben. Más szóval: az autodidakta, ha megfelelő invencióval rendelkezik, sokkal hamarább konstruál meg hosszabb lélekzetű témákat, mint a rendszeres oktatásban részesült komponista, gondolatai szárnyalóbbak, szabadabbak, mint emezéi, a hallgatóságra tett hatásuk mindig közvetlenebbek, inkább magukkal ragadók.

Csak két esetben akad meg minden autodidakta, ahol nem állja meg a helyét az analizisen nevelt zeneköltővel szemben: melléktémák, illetve középtételek előkészítésénél és a kidolgozási részek művészi megszerkesztésénél.

A komponálás technikájának egyik legsúlyosabb problémája: különböző jellegű témák összefoglalása, egymásba fűzése. Van például egy élénk, férfias, erős ritmusokban tobzódó főtémám és egy gyöngéd, nőies, dalszerű melléktémám. Közvetlenül egymásmellé helyezésük erős zökkenést, megszakadást okoz. A másik témát tehát elő kell készítenem, átvezető részt kell írnom, amely ügyesen kösse össze egyiknek hangulatát a másikkal. Ennek az átvezető résznek tematikája ne legyen oly jelentékeny, mint az említett témáé, mert máskép elnyomja a melléktémát, viszont ne legyen »üres semmitmondó szalmacséplés«, mellyel a hallgató érdeklődését könnyen elterelheti a kompozíciótól. Itt, ennél a pontnál akad meg a legtöbb autodidakta és Goldmark becsületére válik, hogy épen a legnagyobb ellentéteket tudta ösztönös muzikalitásával a legszebben áthidalni. Már legkorábbi műveiben is megtaláljuk ezt az autodidaktáknál szokatlan technikai készséget, de férfikora delén írt műveiben még fokozottan mesteri átvezetéseket produkál. Meglátszik rajtuk, hogy az átvezető témák legnagyobb mestereit — Mozartot, Mendelssohnt és Brahmst — tanulmányozta.

Mint említettem, az autodidaktát a kidolgozási részek megszerkesztési módjairól is felismerhetem. Különösen több témának egymásutáni kidolgozása ugyanegy »Durchführungssatz« keretében a legkeményebb próbaköve minden zeneszerzőnek. Ezzel láthatóan Goldmark is sokat kínlódott. Legtöbbször úgy oldotta meg a kérdést, hogy a kidolgozást a legszükségesebb mondanivalójára redukálta, mint például a »Tavaszi nyitány«-ban. Ott azonban, hol hosszabb kidolgozási részekbe fogott bele, — mint a *B*-dur zongoraötös első tételében, — azon látszik meg az autodidakta, hogy végnélküli szekvencia-csoportokat állít darabosan egymás mellé, sokszor idegenszerűen egymáshoz nem tartozó motívumtöredékek halmozását, ezt oldalakon keresztül vezeti ugyanabban a mederben s mikor már nagyon fenyegeti a ritmika monotóniája, akkor keres újabb eszközöket a főtéma visszatérésének előkészítésére.

Jellemző még az autodidaktára, hogy a komponálás művészetével valamely hangszeren — zongorán vagy hegedűn — keresztül próbálkozik meg, ezzel a »Sturm und Drang« periódusában alkotott művei mind szorosan össze is függenek ezzel a hangszerrel. Ennek persze egy túlzottan homofón stílus kialakulása az eredménye; ezt Goldmark ifjúkori zongoradarabjain, dalain, továbbá kéziratos — sajtó alá nem került — első kísérletein figyelhetjük meg. A hangszerelgondolásnak ez az előtérbehelyezése bizonyos szempontból előnyös, de eltereli az alkotóművész figyelmét a zenei szerkesztéstől, ami sokszor a lineáritás rovására megy.

Nem érhet az ünneprontás vádja, ha megállapítjuk, hogy Goldmark fiatalkori művein meglátszik az elkerülhetetlenül szükséges kontrapunktikus munka hiánya, csak



Goldmark bécsi dolgozószobájában

a 30-as opus-számot viselő műveitől kezdve állapítható meg, hogy a Mester szorgos önképzéssel igyekezett pótolni a fiatalkorában mulasztottakat azzal, hogy — saját bevallása szerint — egyre-másra gyártott ki nem adott zongora- és orgonafugákat, amikkel fogyatékos ellenpontozási tudását akarta pótolni, nagyrészüket később meg is semmisítette, amint betöltötték rendeltetésüket.

Hangszerelni, a zenekar gazdag színkészletét kikeverni s felhasználni tudni csak az az autodidakta tud, aki gyermekkorától benne ül egy zenekarban és mindent éber figyelemmel követhet. Ez a gyakorlati önképzés többet ér, mint száz előadás meghallgatása vagy szakkönyvek forgatása. Ahhoz, hogy valaki a zenekari kolorit olyan mesterévé lehessen, mint Goldmark, persze elsősorban adottság kell.

Hallgassuk meg magát a Mestert, hogyan adja elő első hangszerelési kísérletét:

„Sopronban történt, második színházi évemben, az 1849—50-es években, hogy a színház énekese egy kuplé meghangszerelésére szólított fel. Eddig még nem volt alkalmam ilyesmivel kísérletezni. Elénekelte C-durban és C-durban hangszereltem meg. De ha Fisz-durban énekelt volna, akkor is C-kürtökre és C-klarinétre írtam volna, mert fogalmam se volt arról, hogy kürtök, klarinétek és trombiták szólamait transzporálni kell. Ez a transzponálás akkoriban elkerülhetetlen volt, mert ventileket bizony még nem használtak! A hangszerelés mesterségéről fogalmam se volt, de egy éve ültem zenekarban, ismertem

minden hangszer jellemző tulajdonságát, így bátran nekifogtam a feladatnak. Nemsokára a szólótáncosnő ugyanilyen kérelemmel fordult hozzám; elénekelte eltáncolandó polkáját és rögtön átírtam zenekarra, C-kürtökkel és trombitákkal. Ezzel a két munkámmal kerestem meg első szerény szerzői honoráriumomat, három forintot. Ezek után vérszemet kaptam és érdeklődni kezdtem a zenekar iránt. Kikérdeztem a kollégáimat a kürtök, trombiták, klarinétek írásmódjára, hangterjedelmére stb. vonatkozóan. Három évvel később egy nyitányt és egy zsoltárt írtam, énekkarra, zenekarra és szólóhangra. E művek megalkotásakor még mindig nem volt alkalmam valamilyen hangszereléstani mű átlapozására, de benne ültem a zenekarban és empirikusan meg is tanultam a durva technikát.«

A többi persze magától jött, csak éppen genialitás kellett hozzá. Goldmark zenekara jobban ragyog, színesebb, elevenebb, mint akár Berliozé, akár Schumanné vagy Brahmsé. De nemcsak a színeinek vibrálása csodálatos, hanem az az *egyéni* kolorit, amiről minden üteme száz más közül felismerhető. *S. A.*

GOLDMARK SÁNDOR:

## EMLÉKEZÉS KÁROLY BÁCSIRÓL

Emlékeim visszanyúlnak a 80-as évek végéig. Édes apám, Goldmark Károlynak 15 évvel fiatalabb testvére, sokat mesélt nekünk gyerekeknek a Bécsben élő Károly bácsiról, a zeneszerzőről; akkor még csak a Sába királynőjéről tudtunk, ennek melódiáit dúdolta, énekelte, fütyülte mindenki a családban, atyám, nagybátyáim, néném, unokatestvéreim, ki helyesen, ki hamisan, de lelkesedéssel és büszkeséggel. Családi összejöveteleken minden egyes »Sába« előadás viharos kritikák lavináját indította el. *Perotti* és *Broulik*, *Odry Lehel* és *Ney Dávid*, *Vasquez* grófné és *Diósyné* minden hangját, mozdulatát kérlelhetetlen elbírálás alá vette a szigorú családi tanács, sőt még a kitűnő Erkelek, Gyula meg »Sanyi« sem jártak mindig jól ezen szigorú fórum előtt. Minden egyes tagja a kiterjedt familiának leadta a maga abszolút hitelesnek tartott nézetét, melyek mindegyike azután persze heves ellenvéleményeket váltott ki. Csak akkor símultak el ezek a helyenként zajos hullámok, amikor végigzúgott a családi berkeken a hír, hogy jön a Károly bácsi! Többnyire későbbi operáinak premierjei voltak budapesti kirándulásainak céljai. Ezen előadások előkészületein személyesen a legaktívabb módon vett részt, a próbákon elejétől végig fáradhatatlanul dolgozott, rendezett, javítgatott, nemcsak a zenei, hanem a szcenikai teljesítmény legkisebb mozzanatára is a legpedánsabban ügyelt, kifogásolt, helyesbített, úgyhogy minden ilyen próbáról holtfáradtan került ki. A család persze — magának is akarván juttatni a híres rokonból — meghívásokkal halmozta el az öreget, ki kézzel-lábbal szabadkozott a nagyszámú familia ragaszkodásának ily spontán megnyilatkozása ellen s erős lekötöttsége folytán csak korlátolt számban fogadhatott el családi meghívásokat. De szüleimhez minden alkalommal ellátogatott; ott azután ilyenkor összegyűlt a család apraja-nagyja s szent áhitattal lesett minden szót a vendég ajkáról. Néha bizony kimerítő próbák után idegesen, fáradtan került a családi asztalhoz, de jó anyám magyaros vendégszeretete, no meg jó magyaros konyhája csakhamar eloszlatták a redőket a vendég szép, hófehér hajjal övezett homlokáról. Lassanként fölmelegedett, mesélt a próbákról, behatóan érdeklődött a mi ügyeink, körülményeink felől, sőt, ha különösen jó hangulatban volt, még arra is felszólított bennünket gyerekeket, hogy muzsikáljunk neki valamit. Több ízben examinált bennünket, Nelli testvéremet meg engem, kik akkor a Nemzeti Zenede növendékei voltunk *Gobbi*, majd *Hubay* osztályában s bár



Goldmark és unokája, Hegenbarth szobrász leánykája

játékunkat érthető elfogultságunk dacára mindig dícsérte, nem mulasztotta el sohasem, hogy a zenei pályáról, mint hivatásról lebeszéljen. »Légy jó amatőrmuzsikus, ebből több örömöd lesz, mint a művész töviskoszorús útjából«, szólt többször hozzám és édesatyámmal is megígértette, hogy nem csinál hivatásos muzsikust belőlem. Tanácsát megfogadtam, s jellemző momentumként említem meg, hogy midőn iskoláim befejezte után reális pályára léptem, zenei amatőrködésem iránt nagy örömmel érdeklődött s több alkalommal ő maga ült a zongorához, hogy nővéremet s engem kísérjen. Különösen szívesen vette, hogy kamarazenével rendszeresen szórakozunk ; jól emlékszem egy sikerült esténkre, ezkörülbelül 1902-ben lehetett, amikor is az ő zongoraötösét játszottuk el előtte ; a zongoraszólamot *Rubin* unokafivérem vitte diadalra (jelenleg Newyorkban ünnepelt zeneszerző és keresett zenetanár), a gordonkapultnál egy nyurga, szemüveges, fekete ifjú, Siklós Albert, családunk régi, szeretett barátja, jeleskedett. Ez alkalommal Siklós *h*-moll vonósnégyesét is eljátszottuk az öreg úrnak, ki meleg szavakkal üdvözölte a fiatal kollégát. Különösen a kvartett scherzója tetszett neki, melyet majdhogy meg nem ismételtetett. Ráadásul még eljátszottuk Nelli nővérem meg én az akkoriban híres »Hunyadi-duót« Mann-né Löffler Renée kedves barátnőnk virtuóz zongorakísérete mellett. Egy más alkalommal nővérem Siklós Alberttel, mint zongoristával előadta vendégünknek az E-dur szvitet, s az öreg úr, ki Siklóst mint gordonkást ismerte, kellemesen lepődött meg ennek zongorakészültségén, de még jobban elcsodálkozott, mikor a kedélyes együttlét folyamán Siklós eljátszotta neki *kívülről* a »Götz v. Berlichingen« nyitányát, bár a partitúrát csak egy napra kapta kölcsön Lichtenberg karmestertől, ki éppen akkor korrepetálta az újdonságot az Operaházban.

Nagybátyám igen kedvelte az ifjúságot, nagy érdeklődéssel s megértéssel viseltetett a fiatal generáció teljesítményeivel szemben. Egy alkalommal a Zeneakadémia is rendezett a Mester tiszteletére növendékhangversenyt, persze a *B*-dur zongorakvintettel az élén. Az öreg úr egészen fölhevülve, lelkesedve jött a hangverseny után hozzánk, nem győzvén betelni az előadó fiatal művészek pompás játékával. Igaz, hogy a zongoraszólamot az akkor abszolváló *Dohnányi* Ernő játszotta, míg az első hegedű *Schulz* Eszti, a mélyhegedű *Szerémy* Gusztáv és a gordonka *Kolnibalocky* avatott kezeiben volt. (A szekondhegedűre már nem emlékszem.)

Goldmark minden alkalommal, ha Budapestre jött, a dunaparti Hungária-szállóban lakott, hol rendszerint igen jól érezte magát; azonban hiányzott neki valami, ami nélkül nem tudott aludni s ami a szállodában nem volt kapható: egy kapricpárna. Mikor édesanyám ezt megtudta, késő este elszalajtott engem a fontos ágyneművel a Hungáriába; Siklós Berci, ki éppen nálunk volt, persze velem futott s fölváltva vittük a drága kincset. Tizenkilenc évesek voltunk!... Ugyancsak Siklóssal együtt loholtunk egy ízben szakadó esőben egy Gizella-téri csemegéshez, halsalátáért, mert kedves vendégünknek éppen erre volt gusztusa s otthon nem készültek erre... Szállodai lakásán sokszor elgyönyörködött az isteni kilátásban, különösen reggelinél, mert ezek voltak legnyugodtabb percei. Rendszerint érte mentem szobájába, elnéztem, milyen pedáns gonddal végezte öltözködését; mindig fekete ruhában járt, fekete nyakcsokorral s széles fekete kalappal. Még 80 éves korában is minden segítség nélkül kelt föl s öltözködött a szokott gonddal. Regggelinél már jelentkeztek a hírlapírók, hangversenyrendezők, kiadók, operaházi művészek, de lelkes műbarátok sem kímélték a szegény öreget. Rendesen elkísértem az Operáig (mindig gyalog); egy ilyen reggeli séta közben történt, hogy az öreg úr folyton jajgatott, hogy a cipője szára nyomja, nem tud tovább menni s kért, hogy tudnék-e rajta segíteni? Megnéztem a bácsi cugos cipőjét (soha mást nem hordott), s egy fogással megszüntettem a cipő kellemetlenkedését. Az öreg boldog mosollyal nézett rám, hálálkodott s nem tudott betelni az »ügyességemmel«. Akkor azt hiszem jobban imponáltam neki, mintha egy kettős fúgával leptem volna meg. Különben mindig nagy érdeklődést mutatott üzleti tevékenységünk iránt; üzletünk kiterjedtségéről egy ízben egy humoros véletlen folytán s akaratlanul némi képet nyert. Akkoriban Csehországból hozattunk rendszeresen nagymennyiségű szalmakalapot; egy-egy küldemény 30—50 ládából állott. Történt egyszer, hogy a szállítócég Goldmark—Budapest helyett tévesen Goldmark—Wienbe címzett egy nagy transzportot. Wienben nem lévén más Goldmark, a küldemény fuvarlevelét, (még jó, hogy nem az 50 ládát!) Goldmark Károlynak kézbesítették. Az öreg persze megijedt ettől a nem várt inváziótól, de csakhamar rájött a tévedésre s beküldte a fuvarlevelet atyámnak, esdeklő hangon kérvén őt, hogy szabadítsa meg ettől a nagy áldástól.

A levelezésben — különösen családtagokkal szemben — szerette a szabatos rövidséget. Mikor egyszer arra kérte atyámat, hogy operáinak budapesti előadásairól küldjön Wienbe esetről-esetre értesítést, határozottan kikötötte, hogy egy levelezőlapon csak az előadás száraz tényét és dátumát közölje vele. Legfeljebb — jegyzé meg humorosan — még odaírhatod, hogy: »Üdvözlettel«.

Budapest szépségei, páratlan fekvése mindig nagy hatást gyakoroltak a Mesterre. Felejthetetlen marad előttem egy svábhegyi kirándulásunk, mikor az öreg urat fiákeren (autótaxi akkor még nem volt) fölvittem barátaink látogatására. Gyönyörű koranyári délután volt, a kertek virágdíszben pompáztak, virágillattal volt telve a lég, harmonikusan egybeolvadva a friss kávé zamatjával. A pompás kilátás, a lassan leereszkedő nyári est varázsa megragadták a természeti szépségek iránt különösen fogékony művészt; sokáig szótlanul, hallgatagon, csendesen szivarozva élvezte az isteni nyugalmat...

Goldmark Károly évente júniustól decemberig nagyrészt Gmundenben tartózkodott; műveinek túlnyomó része is ott nyert alakot, a Herakstrasse

12. számú kis ház polgári berendezésű dolgozószobájában. Közben ellátogatott Unterachba barátaihoz, vagy a fuschi hegyvidéket kereste fel ; még 70 éves korában is szenvedélyes turista volt, s később, mikor a nyolcvan felé járt, gyakran panaszkodott, hogy kedves hegycsúcsait most már csak alulról köszöntheti, a hegymászást már nem bírja ....

Állandó lakása Wienben volt. (Utolsó lakhelyén, II., Josef Gallgasse 5. ez év május 18-án emléktáblát fog leleplezni a Wiener Kaufmännischer Gesangsverein.) Wienben is többször meglátogattam barátságos otthonában ; leánya, ennek férje, — Prof. Ernst *Hegenbarth* szobrászművész — és két unokája alkották szűkebb családját. Unokáinak ő maga adott zongoraoktatást ; különösen intenzíven a fiúunokával foglalkozott, sokszor kérlelhetetlen szigorral jelentvén ki, hogy kár minden percért, amit a zongoratanulásra fordítanak, hol meg nem győzvén dícsérni a fiú tehetségét — aszerint, amint a virgonc gyerek készült-e vagy sem a szigorú nagyapa-tanító leckéire. A háború e szép családi otthont is lerombolta; elrabolta a szép, fiatal, tehetséges húszéves unokát, ki orvosnövendék létére a frontra ment s még 1914-ben Szerbiában elesett. Nagyatyja, ki már akkor gyengélkedett, még ezt a csapást is megélte, de röviddel utána Őt is elszólította a halál. Végrendeletében csak azt hagyta meg, hogy temetése előtt szívét szúrják át ...

Goldmark Károlyt, mint alkotóművészt más, hivatottabb tényezők fogják méltatni ; én csak kedves, jó, öreg Károly bácsink rokoni emlékének kívánok szeretettel hódolni e néhány odavetett, bennem feltoluló emlékkel.

Wien, 1930 március havában.

KÁLMÁN MÁRIA:

# GOLDMARK KÁROLY ÉLETÉRŐL ÉS MŰVEIRŐL

Nincs az a hatalom, mely a valódi tehetség útját és érvényesülését megakadályozhatná. Ha valakire, úgy hazánk nagy fiára *Goldmark Károlyra* érvényes ez az igazság. Nehezebb körülmények, nagyobb akadályok között nem indulhatott meg művészi pálya, mint aminőkben Goldmarknak volt része születése első percétől, férfikora deléig.

Az a kis palánta, melynek magja magyar földbe hullott és onnan sarjadt ki, a körülmények mostohasága, kegyetlenül tépázó viharok ellenére is hatalmas fává terebélyesedett.

1930 május 18-án lesz 100 éve annak, hogy Goldmark Károly a keszthelyi házban megszületett. Életének első két évét Keszthelyen töltötte, majd egy éves tábi tartózkodás után szülei a Sopron melletti Németkereszturra költöznek. Goldmark atyja itt is, mint Keszthelyen kántori és jegyzői állást tölt be. Itt a kis Károly korlátlan szabadságban él, iskoláztatására nem telik, a csekély fizetés alig volt elegendő arra, hogy a folyton szaporodó család legelemibb szükségleteit fedezze. A gyermek Goldmark szabadon kószál a mezőn, egy ízben a katolikus istentisztelet hangjait sodorja feléje a szél, harangzúgást, orgonabúgást és énekszót hall. Ez a távoli zene a kinyilatkoztatás erejével hat rá és elhatározza, hogy a zenének szenteli magát. A gyermek Goldmark korán megnyilvánuló zenei tehetsége tanítót kíván. 1842-ben Károly Sopronban a zeneegyesület növendéke lesz. Gyalog teszi meg hajnalonként a kétórás utat oda-vissza, de szívesen teszi meg, csakhogy tanulhasson. A hegedűjátékban gyorsan halad előre, úgyhogy egy évre rá, már nyilvánosan szerepelhet. Iskolába egyáltalán nem jár. Írni, olvasni is csak 12 éves korában tanul meg. Két év mulva féltestvére József, ki Bécsben orvosi tanulmányokat végez, magához veszi. Ezzel lehetővé

lesz számára az intenzívebb zenetanulás. *Jansa*, a kiváló hegedűművész tanítványa lesz, aki tanuja első zeneszerzési kísérleteinek és alkalmat ad neki, hogy jó zenét hallhasson. Bár bécsi tartózkodása kimondhatatlan nyomorgások és nélkülözések között folyt le, apja másfélévi taníttatása után még erre az anyagi megerőltetésre sem képes, úgyhogy meg kell szüntetni a hegedűtanulást. Bátyja kívánságára reálisabb életpálya választására kényszerül. 1847-ben visszatér Németkeresztúrra; itt készül el megfeszített tanulással, az autodidakta különös módszerével a vizsgára, melyet Bécsújhelyen tesz le, hogy be-




Goldmark Károly szülőháza; utcai oldal

iratkozhassék a bécsi technikára. De a zenekonzervatóriumba is felvételi magát, sokat hegedül, nagy hévvel komponál, kizárólag hegedűre. A nagy klasszikusok létezéséről még mit sem tud, csak a híres hegedűsök példája lebeg szeme előtt, de mint Böhm József tanítványa a hegedűben és Preyeré a zeneszerzésben, résztvesz a növendékek zenekari gyakorlatain és végre alkalma nyílik megismerni Haydn, Mozart és Beethoven alkotásait; különösen a IX. szimfónia tesz rá mély hatást. Az alapos zenei tanulmányoknak azonban rövidesen végét szakítják az 1848-iki események. Bátyja, a bécsi forradalom ifjúsági mozgalmainak élére kerül és menekülni kénytelen. A háborús állapotok Károlyt Magyarországba sodorják. A sopronvidéki népfölkelőkkel együtt ő is résztvesz az egyik csatában. 1848 októberében 8 forint havi gázsival Sopronban Kottan igazgató színtársulatához szerződik le, mint első hegedűs, majd a társulattal Győrbe megy. Itt hazafias tárgyú darabokat adnak elő és Goldmark maga is szerepel a Buda bevételénél megsebesült hősök javára rendezett hangversenyen. Ez a körülmény később veszélybe sodorja, melyből csak a véletlen menti ki. Tanuja a győri csatának is. A háborús bizonytalanság folytán nincs maradása a színtársulatnak s Goldmark egy szál hegedűvel gyalogosan indul hazafelé. Németkeresztur határában megindultan zengi el a szabad ég alatt hegedűjén a kiállott veszedelmek után hálaimáját. 1849—50 telén ismét Sopronban találjuk, mint színházi muzsikust, 20 forint havi gázsival, majd Pestre megy, ahol Schmidt színházigazgató szerződteti. Budán rendkívül szegényes körülmények között tengeti életét kis szobájában.

Az előadások nyáron a pesti Arénában, télen a Várszínházban folynak. Magánszorgalomból megtanul zongorázni és leckéket is ad. Mégsem emlékezik meg Goldmark keserűséggel az állandó nélkülözésekről, amelyek életkedvét nem törik meg. 1851—52-ben a bécsi Carl Theather másodhegedűse lesz, majd az a szerencse éri, hogy megismerkedik a Bettelheim családdal. Itt az alig hét éves Carolinának, a később ünnepelt zongoraművésznőnek és operaénekesnőnek lesz zongoratanítója a napi ebédkoszt ellenében. Ez a körülmény nemcsak a legsúlyosabb nyomortól mentette meg, de alapja lett egy egész életre



Goldmark keszthelyi szülőháza : udvari oldal

kiható ideális barátságnak. Bettelheim Carolina, a geniális gyermek már egy évi tanulás után hangversenyen kíséri Goldmarkot. (Később mesterének számos zongora-kamarazeneművét és dalát mutatja be először.) Hét évet tölt Goldmark a Carl-Theater zenekarában, hol alkalma volt alaposan megismerni a színpad és zenekar technikáját. Az itt szerzett tapasztalatait zenedrámai műveiben, melyeket gyakran maga rendezett is, később nagyon jól felhasználhatta. Időközben állandóan komponál. Sajnos, ebből az időből való kompozícióit, főleg az első opusz-számokat részben megsemmisítette, egyrészük elkallódott. 1858 márciusában nagy nehézségek árán rendezi meg sikeresen első zeneszerzői koncertjét Bécsben. 1858-ban ismét Pesten tartózkodik Goldmark. Szerény megélhetése nagyjából zongoraleckék adásával és mulatságokon való zenéléssel biztosítva volt és így zeneszerzési tanulmányoknak is szentelhette magát. Itt is az autodidakta szívósságával kűzdötte át magát az ellenpont, a kánon és fuga nehézségein, egyébként is mohó tudásszomjjal olvasott, képezte magát. A fiatal korukban már halhatatlan műveket alkotott Mendelssohn és Schubert szelleme lebeg fájón előtte, aki kellő kiképzés híján már csak felnőtt korában sajátíthatta el nagy nehézségek árán a legszükségesebb tudnivalókat. Megfeszített munkájának eredményeként 1859 április 13-án mutatkozik be Pesten először mint zeneszerző. Úgy a sajtó, mint a közönség szeretetteljes elismeréssel fogadják a művész-honfitárs műveit, melyek közül a B-dur trió ma is még friss, értékes alkotás. 1860-ban visszatér Bécsbe, a neve ismertté lesz és művei lassanként kiadóra

találnak. Mint zeneíró a bécsi szellemi és zenei élet kiválóságaival is kapcsolatba jut. Műveit a legjobb művészek adják elő (Hellmesberger-kvartett, Filharmónikusok. 1865-ben hegedű-zongora szvitje és a Szakuntala-nyitány bemutatása meghozza számára a teljes művészi elismerést. Pesten a Szakuntala-t 1867-ben először a Filharmonikus Társaság mutatja be. Lassanként anyagilag is könnyebb a helyzete. Sokat utazik, nagy hegyi túrákat tesz, melyeknél a természetszeretete kielégülést, zeneszerzői vénája inspirációt talál. Ezentúl életének legnagyobb részét a várostól távol tölti, legkitünőbb műveit is vidéken írja. Gmundenben szorgalmasan dolgozik néhány évig a »Sába királynő«-jén. Az opera bécsi előadása azonban rendkívüli nehézségekbe ütközik, a bécsi vezető zenei körök ellenséges magatartása folytán, melyeket bécsi barátai (Carolina Hohenlohe herceg) és magyar részről (Liszt Ferenc és Andrássy Gyula gróf) való támogatással végre legyőz. A Sába királynőjét 1875 március 10-én végre fényes szereposztásban adják elő. Sulamit a híres Wilt Mária, aki később sokat énekelte nálunk is e szerepet. Az operának óriási közönségsikere volt. Újszerűsége, zenéjének drámaisága, színdús, keleties pompája, mindenkit elragadott. Goldmark egy csapással a legnagyobb zeneszerzők közzé emelkedik. A következő évben *1876 március 18-án* Budapesten a régi Nemzeti Színházban adják először elő hatalmas sikerrel. Gyors egymásutánban éri el mindkét fővárosban a száz előadást. A Sába királynője diadalmas sikere után nemsokára színre kerül a külföldön is, Németországban, New-Yorkban, de különösen Olaszországban. Itt a mű, annak ellenére, hogy Verdi operái állottak akkor a legnagyobb érdeklődés középpontjában, óriási vonzóerőt gyakorolt.

Viszontagságos élete az opera nagy sikere után biztos révbe jut. Ha kincseket nem is szerzett, megélhetése biztosítva van, úgyhogy nyugodtan vonulhat el magányába és életét kizárólag a komponálásnak szentelheti. Jellemző Goldmark lelkiismeretes, pontos munkájára, hogy élete végéig naponta komponálási gyakorlatokat végzett. Jelentős műveket alkotott. A nálunk is oly szívesen hallott »Falusi lakodalom« c. szimfóniája a brilliáns hegedűkoncert, a Penthesilea-nyitány, a *B*-dur zongoraötös, a II. szimfónia (Esz-dur), Tavaszi-nyitány ebből az időből származnak. Általános tisztelet és dicsőség veszi körül, amely évről-évre fokozódik. Egy-egy újabb opuszának bemutatása ünnepszámba megy. Magyarországgal való kapcsolatait is kimélyíti az az elismerés, amelyben itt részesül. Erkel Ferenc, de még inkább Erkel Sándor, zenekari műveit állandóan műsoron tartja. A mester többször személyesen vezényel. 1895-ben legkiválóbb műveinek előadásával ünneplik, amikor Hubay Jenő az ünnepségek során hegedűversenyét adja elő. Ezt a művét a nagy virtuoz az európai metropolisokban Párizsban, Londonban és Brüsszelben is bemutatta. Ugyancsak ő van a karmesteri dobogón első ifjúságának színhelyén, Sopronban 1904-ben, az ottani zeneegyesület 75 éves jubileuma alkalmával. Valahányszor hazalátogat mindig a nagy zeneszerzőnek kijáró tisztelettel fogadják. 1910-ben Budapesten és Keszthelyen 80 éves születése napján jubileumot ül az ország. Ekkor már számos operát írt. Második operája a Merlin, még 1886-ban kerül színre Bécsben, Budapesten 1887-ben. Az Arthus mondakörből vette tárgyát és zenéje is ennek megfelelő hangulatú. Goldmark fantáziáját nem kötötte meg egy bizonyos irány, stílus, vagy hangulat. A Sába királynője szenvedélytől izzó muzsikája után meglepetést kelt a »Házi tücsök« Dickens regénye után írt szövegre megkomponált operazenéjének meghitt egyszerű bája; 1896-ban kerül bemutatásra Bécsben, Pesten ugyanez év október 4-én. Ezen ő is jelen volt, mint általában minden nagyobb művének bemutatója alkalmával. Szembetűnő, hogy öreg korában fordul Goldmark érdeklődése az opera felé. Szövegkönyveinek megválasztása nem volt mindig szerencsés és így nem érhette el velük azt a maradandó sikert, mint a Sába királynőjével. Híre a kilencvenes évek óta mindinkább fokozódik. Puszta megjelenése elég ahhoz, hogy ovációkban részesítsék. Ragaszkodás veszi körül, amit ezt a szeretetreméltó, jóságos ember és művész meg is érdemelt. Élete

szakadatlan munkásságban folyik. Felfrissülést minden évben késő öregségéig a hegyek között talál. Nagy kirándulásokat tesz barátaival, akárcsak ifjúkorában. Testének és szellemének ruganyossága csorbítatlan marad sokáig. Később a tenger vonzza. Abbáziában meghitt baráti körben régi kedves tanítványa Gomperzné Bettelheim Carolina és annak fivére társaságában tartózkodik a legszívesebben. Életének legutolsó szakát a nagy világháború borítja gyászba. Immár a harmadik háborúnak a tanuja. Forrón szeretett

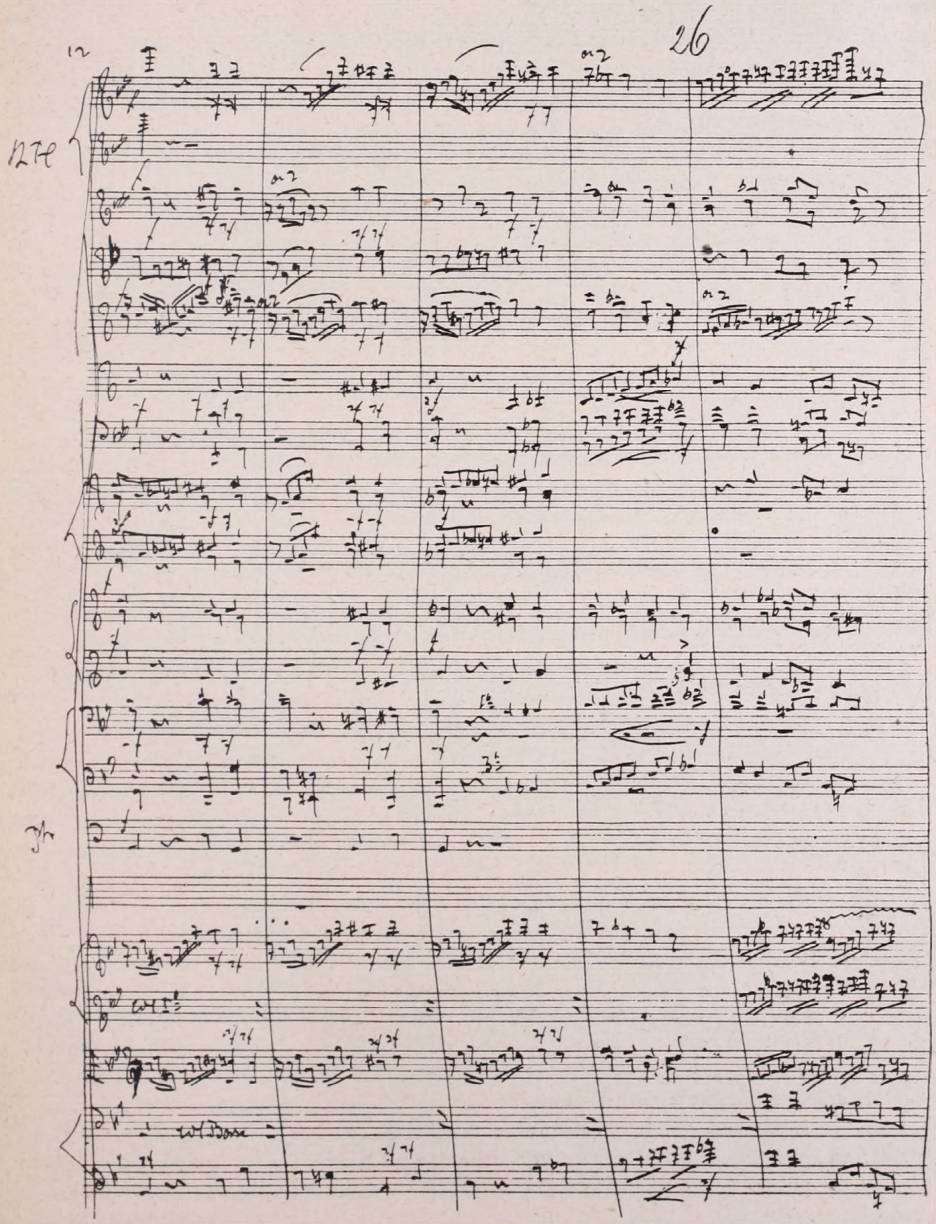

A „Zrinyi" c. szimfónikus költemény kéziratának 52. oldala

unokája, Carli bevonul, majd háborús sebesülésébe belehal. A már amúgy is megviselt beteg aggastyánt az izgalmak véglegesen megtörik és két nappal a halálhír vétele után, 1915 január 2-án csendesen elhúnyt. Életének utolsó percében is közelében tartózkodik Carolina, aki Goldmark emlékére rendezett kegyeleti ünnepélyen legutolsó művének a mester halála után kiadott kvintettjének a zongoraszólamát játssza.

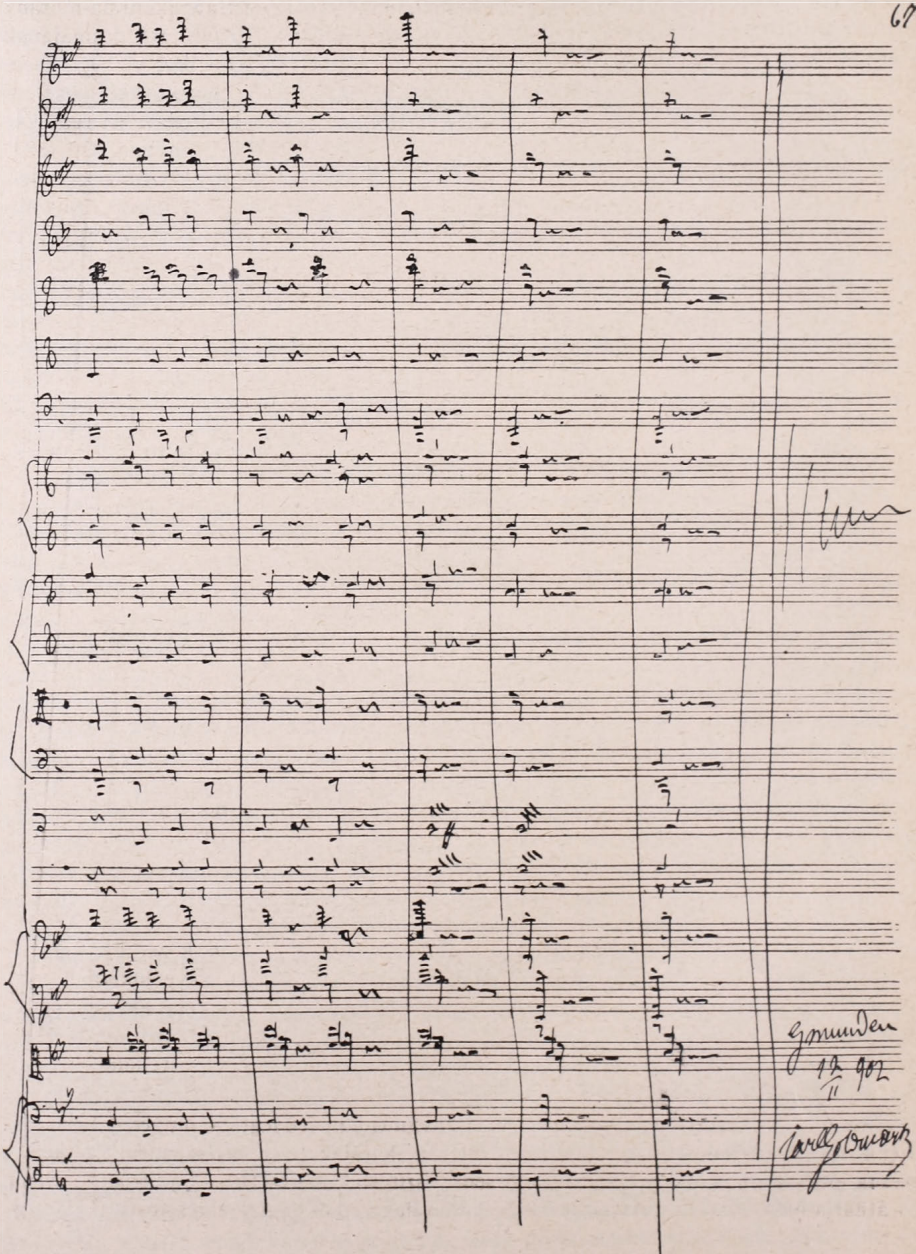

A „Zrinyi" c. szimfónikus költemény kéziratos vezérkönyvének utolsó oldala

Goldmarknak, az embernek, lelkülete híven visszatükröződik műveiben, illetve e művek tárgyának megválasztásában. Őszintén lelkesülő, az élet, a természet minden szépsége iránt fogékony szelleme friss marad késő aggkoráig. A fiatalság heve, érzelmessége, friss energiája és formakészség nyilvánul meg zeneszerzői munkásságának első periodusában. (Op. 5. »Sturm und Drang« zongoradarabok, Op. 18. 12 Gesänge, Op. 4. zongoratrio B-dur. Op. 11. hegedűszvit.) Lelke, az ezerszínű Kelet e késői fiának lelke, kivetíti a Szakuntala-nyitány fantasztikumát, jeleníti meg a Sába királynője szenvedélyektől túlfűtött drámájának izzó színeit, forró lüktetését és káprázatos pompáját. Ám ez az ekzotikus víziókat megálmodó lélek gyöngédségre, meghitt egyszerűségre is áhítozik és ez a vágya »Házi tücsök«-ben talál kifejezésre. Duzzadó életkedvét, finom humorát, a természettel való organikus kapcsolatát érezzük a Falusi lakodalomban (Op. 26.), a Tavaszi nyitányban (Op. 36.), hegedű-zongora szonátájában (Op. 25.), Itáliában c. nyitányában. Férfias erő, lendület, sziporkázó szellem és kecsesség nyilvánul meg kamarazeneműveiben. (Op. 30. zongoraötös. Op. 9. vonósnégyes.) Egy melegen érző szív himnusza, nemes pátosz s játékos humor megnyilatkozása a hegedűverseny (Op. 28.) Bensőséges gyöngédség érződik számos dalában. Vallásos hit és alázat árad karműveiből (113. sz. zsoltár, Op. 42. Luther szövegére). Az őszi bánat finom és fájó lyrája csendül meg az opusz 52. (Georginák) zongoradarabokban és a lélek közelgő zuzmarás csendjének poezise a Téli regében.

*

Goldmarkot nehezen lehet bármely zenei irány képviselői közé sorozni. Általában a késői romantikusok közé sorolják Oeuvrejében romantikus hatásokkal (Mendelssohn, Schubert, olykor Schumann) is találkozunk. Ezért sokan eklektikus szellemet vélnek műveiben felfedezni. E hatások alól azonban mindinkább emancipálódik s azok inkább csak külsőségekben nyilvániulnak meg. Goldmark már a Szakuntalával, de még inkább a Sába királynőjével bebizonyította, hogy nincs szüksége mankóra: kifejezőereje önálló, mondanivalója egyéni s formanyelve jellegzetes.

A Sába királynője nem követi a régi operastílust, inkább a Wagneri megkomponált zenedráma elvének alapján van írva.

Szokatlan és újszerű harmóniáinak disszonanciákkal való keverése miatt sokat támadták Goldmarkot kortársai és a »Disszonanciák királyának« nevezték! Goldmark zenéjére jellemzőek: a túlfűtött hanghatások, színes és dús hangszerelés; lélekteljes triolák, mozgalmas szövevénye és használata a dallamvezetésben. A harmóniák tonalitásának sokszor $^1/_8$-ad hangonként való változtatása, szélesen ömlő *melos*, a ritmus bonyolultsága és a kromatika gyakori használata.

*

Goldmark nem tartozik az úgynevezett termékeny komponisták közé, bár vannak művei, melyeket aránylag igen rövid idő alatt írt meg. Egészben véve inkább lassan dolgozott. Szigorú önkritikával soká csiszolt, faragott egy-egy művén, amíg késznek érezte. A 85 évet élt mester kiadott opuszainak száma: 54. Részben kiadatlan, részben kéziratban levő, illetőleg megsemmisült opuszokkal együtt a 60-at meghaladó lehet műveinek száma. Ám munkássága annál változatosabb.

A Zeneművészeti Főiskolának birtokában van Goldmark legtöbb művének kézirata, köztük még kiadatlan opuszok. Művei, még a koraiakat is beleszámítva, a keletkezésük óta eltelt 75 év ellenére semmit sem veszítettek frisseségükből, a haladó szellem úgy áthatja őket, hogy jelentőségüket előreláthatólag nem is fogják elveszíteni.

MÁRKUS DEZSŐ:

# EMLÉKEZÉS GOLDMARK KÁROLYRA

Bár nem vagyok barátja, hogy a híres zeneszerzőkre való visszaemlékezésnél saját személyemet helyezzem előtérbe, egy pár szóval mégis magammal kell foglalkoznom, hogy az olvasót tájékoztassam az elmondandók mellékkörülményeiről. Bizony közel 32 éve annak, hogy Goldmark Károllyal megismerkedtem. Prága német operájának voltam akkor első karmestere és a Sába királynőjével nagy, elismert sikerünk volt. Goldmark már előzően hallott a prágai premieren való szereplésemről és megkérte a színházat, hogy bízzák rám a »Hadifogoly« betanítását is. Ennek a művének betanításával annyira megnyertem tetszését, hogy Goldmark egy kezeimben levő, gmundeni, 1901 június 8-diki levelében megírta, hogy Berlinbe ajánlott. Nekem azonban akkor már Amsterdamban volt szerződésem. Ekkor kezdődött közöttünk egy mély, őszinte barátság, mely részemről mély tiszteletben, csodálatban fejeződött ki, az ő részéről jóakaró szeretetben és megbecsülésben. Közelebbről csak a Berlichingeni Götz darmstadti premierjén ismertem meg a Mestert. A darmstadti premier nyári vakációmra esett és így oda utaztam, hogy a nagyrabecsült mesterrel kis időt tölthessek. Egyszerűen, visszavonultan élt hoteljében és minden idejét a próbák foglalták le. Olyan lelkesedéssel tanított, magyarázott, hogy a darmstadti operaház személyzete valóságos imádattal övezte, de ha mi esténként a szálloda vendéglőjében együtt ültünk, soha sem beszélt saját művéről, hanem mindig általános művészeti problémákról; megvitatta a világot éppen akkor érdeklő kérdéseket, olyan bölcsen, mint egy nagy filozófus.

A magyar királyi operában a »Téli rege« betanításánál találkoztam vele újra. Heteken keresztül részt vett minden próbán. Ő rendezett, ő mutatott meg mindent a szereplőknek. *Anthes* volt a király megszemélyesítője ezen első előadáson, *Szoyer* Ilona — a feleségem — a női főszereplő: *Perdita*. Minden mozdulatot megjátszott a színpadon, a kifejezésnek olyan csodás megnyilvánulását produkálta énekben, mimikában, mozdulatokban, hogy ámulva néztük őt mindannyian. Egy pillanatig sem lankadt, nem fáradt el soha. A zenekari munkámban soha nem szólt közbe. Előre átvettük a művet és azt szokta mondani: »én a partitúrámba mindent beírtam, csak azt kell megtenni, ami ott van«. Csodálatos is volt az a partitúra: minden hangszer előadási jelei hajszálnyi pontossággal voltak bejegyezve. És mégis, mennyi fájdalmas momentuma volt a zenekar előkészítésének. A próbáknál kiderült, hogy a kiadócég felületes emberei sok sajtóhibát hagytak benne a szólamokban. Folytonosan meg kellett állanom a javítópróbákon, míg végre teljes fényében ragyogott a goldmarki zenekar. A »*Téli rege*«-ben egyébként egy gyermekszerep is van. Egy kis fiucska. Mennyi szeretettel, odaadással foglalkozott vele az ősz mester. Érdekes, hogy a kis fiú személyesítője *Palásthy* Irén volt, a mostanában sokat emlegetett operettprimadonna. Tanulságos volt Goldmarkot magán az előadáson megfigyelni; bevégezvén munkáját,

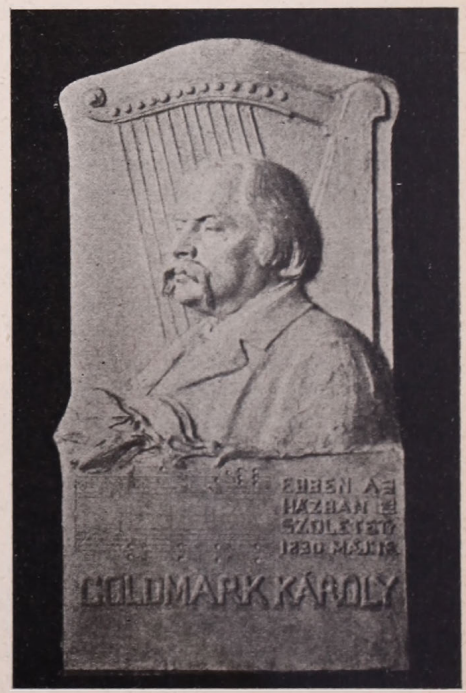


Emléktábla Goldmark keszthelyi szülőházán

olyan elégedettséggel, oly figyelemmel és higgadtan hallgatta, mintha egy idegen embernek művét játszották volna neki. A közönség ünneplését szerényen fogadta; a fehér asztalnál pedig már csak új terveiről, új munkájáról beszélt. Képzelete előre csapongott, a »Téli rege« már csak egy régen elmesélt szép emlékké lett. Nagy ember, nagy művész és nagy tudós volt. Tanuljanak tőle, okuljanak nemes példáján a magyar zeneművészet jövő munkásai.

## GOLDMARK ÉS KORTÁRSAI

Midőn a »Szakuntala«, a »Sába királynője« és a »Falusi lakodalom« megalkotóját a hír szárnyára vette, a nagy kortársak is sorjában keresték az alkalmat, hogy a közvetlenség, szeretetreméltóság és szerénység hírében álló mesterrel megismerkedjenek. Bécsi lakásain és gmundeni nyaralójában, valamint a Salzkammergut szépségekben bővelkedő kiránduló helyein a múlt század utolsó négy évtizedének minden jelentős zeneköltőjével ismételten sűrűn találkozott, egyikkel-másikkal melegen összebarátkozott, a közlékenyebbekkel néha heves vitává fajuló zeneesztétikai eszmecserét folytatott.

Életrajzi följegyzéseiből, valamint környezetének tett nyilatkozataiból tűnik ki, hogy *Rubinstein*-nak, a nagynevű zongoraművésznek és zeneszerzőnek mennyire lelkes csodálója és barátja volt. Elég fiatalon találkoztak, mindketten rajongók, kik a wagnerizmus megszületésének forgatagában palástolhatatlan ámulattal figyelték a »Trisztán« és a »Mesterdalnokok« megalkotójának gigászi küzdelmét. Rubinstein akárhányszor Bécsbe jutott művészi körútjain, mindig felkereste Goldmarkot, találkozásuk akkoriban volt legsűrűbb, mikor Rubintsein Bécs tőszomszédságában, Neuwaldeggben bérelt egy kis kerti lakást, hogy »Kinder der Heide« című operáját befejezze. Egy alkalommal Goldmark eljátszotta neki zongoratrióját két magával hozott muzsikus segítségével; Rubinstein szótlanul hallgatta a »merész« kompoziciót, majd fejcsóválva azt a tanácsot adta Goldmarknak, hogy tanulmányozza sűrűbben Mozartot, akkor nem ragadja el őt fantáziája ilyen merész disszonanciák leírására, azonkívül formai nyelvezete is a legszükségesebb mondanivalókra fog szorítkozni. Nagy vita indult meg kettőjük között a harmóniák világáról, Mozart és Beethoven szimfóniáiról és az akkor modern mestereknek tartott Lisztnek és Wagnernek harmóniái újításairól. Ezek a viták már a délelőtti órákban kezdődtek, folytatódtak a késő délutáni séták alatt és sokszor csak éjfél felé zárultak, amikor a szóáradatot a zongora hangja váltotta fel.

Egyik szerzői estje után *Taussig* és *Cornelius* Péter névjegyeit találta előszobájának asztalkáján. Cornelius feldult lelkiállapotban érkezett meg akkoriban Bécsbe, szívére véve »Bagdadi borbély« című operájának weimari bukását. Mikor másnap Goldmark fölkereste őt külvárosi, igen szerény lakásában, Cornelius a következő szavakkal nyujtotta kezét: »Tegnap hallottam az ön kvartettjét, mely olyan elragadtatást váltott ki belőlem, hogy szükségét éreztem annak, hogy önt személyesen megismerjem.« A két komponista mindjárt első találkozáskor annyira megértette egymást, hogy Cornelius, ki hat évvel idősebb volt, felajánlotta a tegeződést. Napközben szorgalmasan dolgozott »Cid« című operáján, esti találkozásukkor sokat beszélgettek Weimarról, Lisztről és a nagy Reformátorról, kinek Lohengrinjéért Liszt oly nemes baráti bátorsággal szállott síkra. Érdekes lehetett az az összejövetel, melyen először ismerkedtek meg a Trisztán zongorakivonatával. Wagner ugyanis megküldte Corneliusnak a kivonat kefelevonatait. Taussig ült a zongoránál és sokat pedálozva olvasta *prima vista* a művet; Cornelius mellette állt és furcsa fejhangon énekelte, üvöltötte és deklamálta Izolda és Brangéne énekszólamait. Goldmark közöttük ült egy karosszékben és egy darabig csak türelemmel hallgatta ezt a furcsa előadást, de az első felvonásnál tovább nem bírta és arra kérte barátait, hagyják abba ezt a szörnyű produkciót, mert széthasad a feje. Ez 1861-ben történt.

*Bülowot*, Wagnernek és Lisztnek barátját, egyszersmind utóbbinak vejét — Cosima, Liszt leánya ugyanis akkor még Bülow felesége volt — Goldmark még Pestről ösmerte. Mikor egy alkalommal Bécsben felkereste, Bülow nagyon megörült neki, egy csésze tea mellett beszégettek sokáig a zene várható fejlődéséről, az opera reformjáról, majd a házigazda zongorához ült és játszani kezdett ötletszerűen Bachot, Beethovent, Schumannt, Lisztet, végül egy Rheinberger Tokkátát, melynek szépségeire külön felhívta vendége figyelmét. Ugyanekkor látta Goldmark először Cosima asszonyt, kinek megjelenése, társalgási modora, okosságot tükröző szellemes arca feledhetetlen hatást tett reá.

Egészen különös baráti viszony fejlődött ki Goldmark és *Brahms* között. Brahms nem tartozott azok közé, akiknek lelkületéhez könnyen hozzá lehetett férkőzni. Gőgös volt, betegesen hiú, szeszélyes és kimondhatatlanul érzékeny, aki a maga részéről kellemetlenül szókimondó, leplezetlenül őszinte, sokszor gúnyos és agresszív volt, de saját alkotásaival szemben nem tűrt kritikát. Csak nagyon türelmes, szerény és békeszerető lélek tarthatott fenn Brahmssal zavartalan baráti kapcsolatot. Goldmarknak is volt sok nyelnivalója, nemcsak Brahmstól, hanem attól a túlhangos, lármás, mindenkibe belekötő társaságtól, melyet az ellenpárt tréfásan Brahmidoknak nevezett. Közülük különösen Hanslick támadta élesen Goldmarkot, nemcsak kamara-műveinek előadása után, hanem a »Sába királynője« bécsi, zajos sikerű premiérje alkalmából. 1860 körül ismerkedett meg Goldmark Brahmssal egy belvárosi kávéházban. Brahms a vonósötösét adta át Goldmarknak ez alkalommal, azzal a kérelemmel, hogy az a kvartett-társulat, melynek Goldmark akkoriban mélyhegedüse volt, tűzze ki műsorára. Hálátlan föladat volt akkoriban Brahms nehezen hozzáférhető kamarazeneműveit pódiumra vinni, mert a bécsi közönség egyáltalán nem lelkesedett a hamburgi mesterért. Gyakoribb találkozásukkor alkalma volt Goldmarknak Brahms jó tulajdonságait is mindjobban megismerni: önérzetét, csodálatos akaraterejét és sok apróságban megnyilatkozó nagyszerű jellemét. Brahms sohasem tett lakatot a szájára és őszinte, néha érdes kiszólásai nagy megütközést keltettek, hiszen talán nem is volt adoma az a Bécsben sokszor idézett, furcsa eset, mikor Brahms egy előkelő estélyen azzal búcsúzott a háziasszonytól: »Bocsásson meg Asszonyom, ha tévedésből elfelejtettem volna még társaságának egyik másik tagját megsérteni!« El nem titkolható féltékenységgel figyelte sokszor Brahms Goldmark bécsi népszerűségének növekedését; egy ízben a Brahms-asztal tagjai különösen mulatságos jelenetnek lehettek szemtanúi, mikor egyik Goldmark-premiér után Brahms egyik hívének kérdésére, hogy látta-e már a mai lapokat, mogorván nemmel felelt, holott sokan megfigyelték, hogy már előzően rossz kedvűen átböngészte valamennyit. De ha valami tetszett Brahmsnak, akkor nem fukarkodott dicséretével. Így a »Merlin« zongorakivonatát igen meleg sorokkal küldötte el Hanslicknak. Egy ízben nagy elragadtatással nyilatkozott Goldmark néhány népdalhangulatú daláról, valamint a »Házitücsök« második felvonásáról.

*Liszt* elbűvölő egyéniségének varázsa alól Goldmark se tudott szabadulni. A hatvanas években Bécset valósággal elárasztották hangversenyekkel. Minden fajta elképzelhető hangszeren játszottak ízetlen operaáriákat, fantáziákat és művészietlen variációkat Donizetti, Bellini, Meyerbeer és Rossini népszerű dallamai felett. Csak Liszt Ferenc hangversenyei, melyek rendszerint a színházi előadás után, este tízkor kezdődtek, voltak oázisok a divathóbortnak e művészietlen dzsungeljében. Goldmark sokáig figyelte a távolból Liszt páratlan géniuszának megnyilatkozását, de csak 1876-ban ismerkedett meg a zongora koronázatlan királyával Pesten, amikor a Sába királynője színrehozatala céljából időzött a fővárosban. Liszt véletlenül ugyanekkor haltéri lakásában tartózkodott, ott látogatta meg őt Goldmark. Liszt elragadó bűbájjal hívta meg magához az ifjú komponistát, amikor egy ugyancsak közben beinvitált hegedűművésszel: Ploténi Nándorral eljátszotta Goldmark E-dur szvitjét. »Így még sohasem hallottam művemet.« írja emlékirataiban. »Ő mindent másképp játszott, de valami titkos isteni sugalattal tudott olyan

szubtilis lelki akcentusokat kihozni a műből, amiket a komponista ki sem írhat, mert abba a veszélybe kerülhet, hogy jeleit ízetlenül túloznák. Nagyon megindított a mester e jóakaratú figyelmessége, melyet velem, fiatal muzsikussal szemben tanúsított. Teát ittunk — nagyon is sok rummal — és sokáig nem engedett el magától.«

*Wagner* Richardot, a német zenedráma megteremtőjét a hatvanas évek elején ismerte meg Goldmark Bécsben. Egy este, mikor gondolataiba elmerülve vándorolt a Bécs falain kívül eső mezőkön, hangos beszédet hallott, majd az alkony bíbor sugarainak bágyadt fényében két embert látott maga felé közeledni. Oly zajosak voltak, hogy azt hitte róluk, talán többet öntöttek föl a garatra a kelleténél. De mikor feléje közeledtek, csodálkozva ismerte fel Wagner Richárdot egyik ismerőse társaságában. Kettőjük közül Wagner volt az, aki hangosan beszélt és énekelt, a Lohengrin egyik kórusának, a bécsi előadásban tapasztalt gyors tempója miatt panaszkodott kísérőjének s közben a helyes időmértéket demonstrálta.

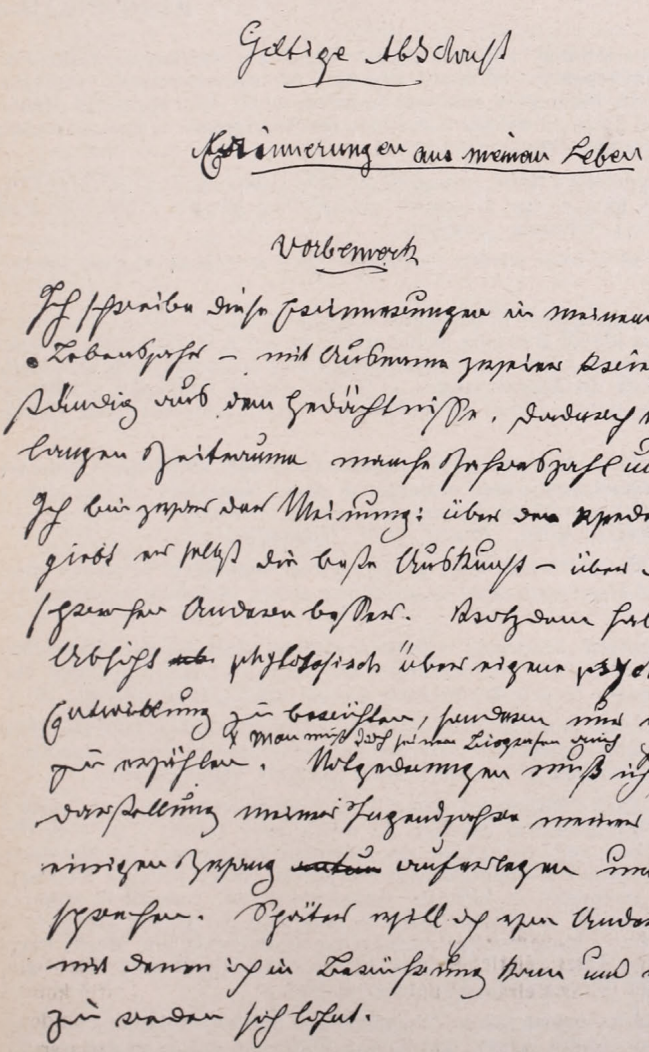

Goldmark emlékiratainak első oldala

Rövid bemutatkozás után most már ketten kísérték Wagnert penzingi lakásáig ; útközben folytonosan anyagi viszonyai miatt panaszkodott. »Fájdalmas érzés volt számomra, aki Tannhäusert, Lohengrint, valamint töredékeket a Walkürből és Mesterdalnokokból ismertem, ezt a nagy embert panaszkodni hallani. Bár gyűlöltem minden szentimentális pózt, mégse tudtam megállani, hogy meg ne vigasztaljam e szavakkal : »Nagyrabecsült mester, nem talál ön vigaszt nagyságának és halhatatlanságának tudatában?« »Ugyan mit, — felelte, — hagyjon kérem, mi van nekem mindebből! Cherubini halálos ágyán feküdt, nem akart meghalni, szinte birkózott az elmúlás tényével. Mikor az ágya mellett virrasztó Berlioz halhatatlanságára figyelmeztette a haldoklót, ez bosszúsan a következő szavakkal utasította vissza: Ne űzzön velem gonosz tréfát!« *S. A.*

## KÉPEINKHEZ

A Goldmark-centenáriummal kapcsolatosan e jubeliumi számunkban tizenkét reprodukciót közlök, fényképeket, kótákat, kézírást és nyomtatványt vegyesen. Egyrészüket Goldmark pesti rokonaitól szedtem össze, a többit dr. *Meszlényi* Róbert kollegám, a Zeneművészeti Főiskola titkára bocsátotta rendelkezésemre ; ezek a Főiskola II. sz. tantermében felállítandó Goldmark-múzeum ereklyéi.

Goldmark legifjabb portréja a fiatal, tetterőtől duzzadó komponistát félkézzel asztalra támaszkodva ábrázolja. A felvétel egy gmundeni műteremben készült a hetvenes évek legvégén. A Zeneművészeti Főiskola tulajdona.

Valamivel későbbi az a bécsi felvétel (mellkép), mely a Mestert 45 éves korából ábrázolja.

Az ovális profil-mellkép a pesti Filharmóniai Társulat jubileumi albumában jelent meg, 1903-ban. Ez abból az időből ábrázolja Goldmarkot, amikor a Filharmóniai Társulat felkérésére »Zrinyi« c. szimfóniai költeményét komponálta meg és személyesen vezényelte az 1903. május 4-én tartott díszhangversenyen a M. kir. Opera színpadán elhelyezett zenekar élén. (E sorok írója, mint a 4. pult gordonkása vett részt e hangversenyen, 25 éves korában.)

Egyik képünk, mely a Mestert bécsi dolgozószobájában ábrázolja, Goldmark unokahuga, *Bartókné Goldmark* Nelly úrnő szalonjának egyik főékessége. A kép alatt a Mester jellegzetes, reszketős kezeírásával a következő ajánlás olvasható : »*Meiner liebsten Nichte Nelly Bartók-Goldmark, Wien, Januar 1898. Goldmark*«.

Kedves, intim az a kis amatőrkép, mely az ősz mestert unokájával az ölében ábrázolja. Ez a kis leány, Ernst *Hegenbarth* szobrász gyermeke akkor, 1906-ban mindössze hat éves volt.

A Mester egyik legutolsó képe még a háború kitörése előtt készült. Ekkoriban (1910-ben) írhatta meg emlékiratait *(Erinnerungen aus meinem Leben)*, melynek első oldalát a 80 éves komponista eredeti kéziratának pontos másolatában közlöm.

Goldmark keszthelyi szülőházát az utcai oldaláról valamint az udvar felől ábrázolja az a két fénykép, melyet Mérei Ignác keszthelyi nyomdatulajdonos úr szíves engedélyével közlünk ; ugyancsak ő engedte át az emléktáblát ábrázoló képünket is.

Érdekes a Zeneművészeti Főiskola tulajdonát képező hangverseny-műsor is, mely a Goldmark-múzeum egyik legérdekesebb darabja. Az emlékiratok szerint a 26 éves ifjú Goldmark úgy érezte magában, hogy itt az ideje egy nyilvános hangverseny rendezésének, mert »eddig még nem tett semmit a halhatatlanság érdekében!« Nagy nehezen toborozta össze énekkarát, már a terembért is kifizette összekuporgatott garasaiból, mikor a kitűzött főpróbán — egy nappal az előadás előtt — csak alig pár zenész lézengett a pultok között. Kénytelen volt a hangversenyt utolsó pillanatban lemondani. Másfél évvel később, 1858. március 12-én tudta csak Goldmark az elmaradt hangversenyt kipótolni, most már az udvari opera zenekarának közreműködésével.

Végül leközlöm még az ugyancsak a Zeneművészeti Főiskola tulajdonát képező »Zrinyi« c. 67 írott partitura-oldalra terjedő szimfónikus költemény 52. és utolsó oldalát, utóbbin Goldmark aláírása olvasható, *Gmunden 12.* II. 902. keltezéssel. *S. A.*

# HANGVERSENYMŰSORAINK ISMERTETÉSE

***

## A Székesfővárosi Zenekar VII-ik évadja

**Huszonkilencedik hangverseny. — 1930 április 6-án. — Vezényel: Bor Dezső**

## GOLDMARK-HANGVERSENY

**a Mester születésének centenáriuma alkalmából**

**B bérlet.**

Közreműködnek: *Némethy Ella*, a m. kir. Opera tagja, felvinci *Takács Alice* hegedűművésznő és dr. *Szedő Miklós* operaénekes.

1. **Goldmark**: *Tavaszi nyitány.*

Goldmark e mesterművéhez szinte fölösleges magyarázatot írni. A »Tavaszi nyitány« partitúrájának minden hangjegye kábító virágillatot lehel. A természet újjong, hogy téli álmát a tavasz újraéledése váltja fel. Szerencsésen választotta meg elsősorban a komponista a derűs, vidám A-dur hangnemet, majd pazar kézzel szórja szét nobilis témáival együtt a zenekar legragyogóbb hangszínkombinációit.

Lendülettel indul a főtéma a hegedűk magas fekvésében, a vonósok triolás tremolóinak kíséretében. Az átvezető téma E-duron, Asz-duron és C-duron keresztül geniálisan készíti elő a domináns hangnemben megszólaltatott gyönyörű melléktémát. Zárótémájában a vonóskar és a fúvókar ütemenként felelgető triolás motívuma tűnik fel. Rövid kidolgozási rész után, melyben a szerző igen távoli, sötétebb színezetű hangnemek érintése után modulál vissza jól kiszámított dinamikus fokozással a főhangnembe, ismét felhangzik a hegedűkben a lendületes, tavaszi ragyogású főtéma. Bájos az a kis epizód, mely a melléktémát egészíti ki: az erdő csöndjében megszólalnak az énekesmadarak, ezeknek szerelmes, hivogató hangját kedvesen utánozza Goldmark a fuvola és klarinét felelgető motívumaival. Utána a főhangnemben visszatérő zárótémában még egyszer pillanatra felahngzik az erdő madárkoncertje, majd igazi goldmarkos temperamentummal megírt *stretta*-val zárul a zeneirodalom egyik legszebb nyitánya.

*

2. **Goldmark**: *Kerti jelenet a „Sába királynője" c. operából.*

Bánt a lárma, vad zsibongás; sebzett szívem úgy sajog,
Néma hold, halk éji zsongás, enyhülést óh adjatok.
Őt imádta vágyó lelkem, őt csókoltam, őt öleltem
és mostan mindezt feledé, holnap mátkájával lép [oltár elé.
Elrabolták szép szerelmem, ő, a király pártjukon,
nincs szívében irgalom; s akkor minden, minden [veszve,
Más csábítja mézes szókkal, más borul rá édes csókkal,
és én — el vagyok felejtve?
Boldogságunk szép emléke, röpke szárnyon eltűnő,
Bús szívünkbe álomképe, üzzük bárhogy, visszajő.
Ah! pótolja-e királyi nagyság, fejedelmi büszkeség,
ama szerelem malasztját, amelyet egyszer érezék!
Égő arca rám hajolt, vágyó karja átkarolt,
égő arca rám hajolt, lelkünk csókban összefolyt.
Libanonban a néma forrás, lágyan ringó esti szél,
nem susogja, nem dalolja, őrzi édes titkunk, nem [beszél.

Kéjtől mámoros a lelkem és felejtem, ki vagyok,
És ugyan mi tilt el tőle? Itt az éjnek árnya rejtse,
más halandó meg ne sejtse, óh csak én
tudjam azt, hogy ő az enyém,
Nem! nem enyém, mátka várja; holnap lesz az [esküvő!
Más csókja vár reája; másé legyen? Nem, nem ő!
Szívem ég, lobog a lángja, drága mátkám, más kívánja,
balga terv, hiú remény! pusztulnia kell!
Ezt a frigyet széjjel tépem, senki szívét nem [kímélem,
lássák meg, ki vagyok én,
Trónom előtt hősök álltak, földet s koronát
kináltak és én őket megvetém;
Ő, csak ő volt minden álmom, érte kell most
sikra szállnom, én nem osztozom szívén, én
nem osztozom szívén!
Ő enyém lesz bármi áron, őt kívánom, bírni vágyom,
soha másé nem lehet, másé nem lehet,
ah! enyém szerelmesem, Asszád, ő enyém!

Énekli: *Némethy Ella*, a m. kir. Opera tagja.

*

3. **Goldmark**: *Hegedűverseny, a-moll.*

Ez a versenymű évről-évre fokozatosan sűrűbben szerepel hegedűvirtuózaink műsorán, egy évtized mulva kétségkívül el fogja foglalni a szépsége révén megillető helyét Beethoven, Mendelssohn és Brahms mesterművei mellett. Ez a költői szárnyalású, színesen hangszerelt s főképpen a magánhangszer szólamában virtuóz fölénnyel megírt koncert háromtételes, közülük az elsőt *Allegro moderato-t* férfias uniszonó vezeti be. Ennek elhangzása után a magánhegedű poétikus témát mutat be, mire hosszú átvezető út visz a halk

melléktémához és a tizenhatod figurákkal díszített záródallamhoz. Rövid kidolgozás után visszatér az expozíció s egy brilliáns kódával zárul az Allegro. A második tétel: *Air* — ellentéte a bravúros első résznek. Egyszerű, de bensőséges dallam, két álmodozó daltémával, átlátszó, világos szerkezettel. Egyike a hegedűirodalom leghálásabb *adagio*-inak. Az utolsó tétel *allegretto*-ját a koncertáló hegedű vezeti be egy markáns ritmusú főtémával. Pattogó, eleven lüktetését nyugodt legato-téma váltja fel, amelyet a szerző később mesteri feldolgozásban mutat be, sőt egy négyszólamú fugát is rögtönöz belőle, A zárótétel egy nagyobb kadenciába vezet át, ezt a repríz követi, igen hatásos kódával kibővítve.

Előadja: felvinczi *Takács Alice* hegedűművésznő, Bloch József és Studer Oszkár professzorok kiváló tanítványa, aki nemrég szerzett művészoklevelet Hubay Jenő mesteriskolájában.

*

4. **Goldmark**: *Szakuntala-nyitány.*

Egyike a legnépszerűbb koncertnyitányoknak. Programja a közismert ó-hindú mese, amelyet *Kaliszada* hindú költő drámájából báró *Wolzogen* Alfréd fordított németre. Dusianta, a hatalmas király, vadászat közben a bűnbánók szent ligetébe téved, ahol megpillantja Szakuntulát, a nimfa leányát. Heves szerelemre lobban iránta és átadja neki gyűrűjét, hogy megismerje, ha később a palotába jön. A gyűrű elvész és a király nem ismeri föl a leányt, aki magára marad szégyenével. De anyjának, a nimfának, megesik a szíve rajta, magához veszi őt és átsegíti a bajon: a halászok megtalálják a gyűrűt és a királyban egyszerre föltámad Szakuntala emléke, harcba indul a démonok ellen, leveri őket és rátalál a szerelmes leányra.

Goldmark gyönyörű programzenéje — bár szigorúan alkalmazkodik a szimfónikus formához — pontosan követi a cselekményt. Rövid bevezető andante-ja pompázó színekkel illusztrálja a szent liget hangulatát. Szakuntala motívumát gyöngéden, költői kantilénában hozza a gordonka és a klarinét. Dusianta érkezését a vadászfanfárok lovagi ritmusa jelzi. Hárfakíséretes forró, érzéki dallam következik, ez a szerelmi kettős. A feldolgozási részben Szakuntala bánatát, szerelmes vágyakozását, a király hadbavonulását érzékíti meg a partitúra, de csakhamar visszatér a viszontlátás, a szerelmi mámor főtémája s a zenekar diadalmas fokozással adja vissza a fantasztikus Kelet illatos levegőjében és káprázatában átélt szerelmes éjszaka forró lázát.

*

5. *a)* **Goldmark**: *Asszád áriája a »Sába királynője« c. operából.*

Balzsamos éjszaka karjába zár,
Fátylat szór rám a holdsugár
Hűs esti szellő suttogva kél,
Áthatja sóvárgó mámoros lelkem
Enyhíti fájó kínzó szerelmem
És mint Libanon sűrűjén
Gyöngyöző forrással játszik a fény.
Balzsamos éjszaka karjába zár,
Átölel, bódító csókja vár.
Elszenderülve lágy dallamán
Tündéri álom száll reám.

*b) Ária a »Merlin« c. operából.*

Szentélyem ah szűz békesség helye,
Mi hajt feléd, mi vonz ide?
Miért kívánom szent magányodat?
Tetőd alatt a béke lakott,
De nyugalom, immár, hajh nem fogad.
Intesz, mint hajdan, enyhe békítőn,
De szívem, jaj, nem bír már megpihenni.
Sehol, sehol nincs nyugalom
Bánat szorít, bú-baj lenyom!
Völgyön, hegyen, erdőn, mezőn, tenger hullámin, a szirt fokán
Bolyongtam az eltűnt béke után:
Felejteni, ha tudnék, ha nélküle lenni.
Sötéten küzdék,
Bús szobába hiába sírtam, hiába, hiába!
Gyönge szívem, erőm, ah semmi! erőm, ah semmi!
Felejteni se bírok, se nélküled élni. Te drága kép imádlak,
Ah! imádlak, bájos drága édes kép, te édes kép.

*

6. **Goldmark**: *Scherzo (A*-dur.)

Emlékirataiban maga is bevallja Goldmark, mennyire hatott rá ifjú korában Mendelssohn, kinek hatása alól még későbbi műveiben is alig tudta magát kivonni. Ne csodálkozzunk tehát, hogy a Scherzo legnagyobb romantikus mesterének géniusza, itt bujkál ennek a tanulságos partitúrának minden taktusában. Még a lassú bevezetésben is *(andante sostenuto)* szinte hallani véljük a Szentiványéji álom erdőcsöndjének misztikus hangulatát. A *Tavaszi nyitány A*-dur hangnemének csillogása jelenik meg ismét a kürtök és gordonkák vigan fölfelé törő motívumában, a melléktémát is előbb a gordonkák dalolják el, majd a hegedűk veszik át a témát. Ezzel le is záródik a szonatina-formában írt expozíció. A kidolgozási részt a kürtkvintekben lefelé ejtő szép témája készíti elő. Ennek exponálása

után a vonószenekar fugatója következik, melybe lassan belevegyülnek az ajaksípok is, hogy a téma trioláit erősen felfokozva, előkészítsék a főtéma csillogó visszatérését. A mellék-téma érintése után még egyszer megszólal a főtéma, de most már a puzónokkal is alátámasztva. Nagyon szép kis epizód, amikor a vonósok *sul ponticello* lefelé száguldanak, lassan elhaló diminuendóban, hogy a befejező akkordok fénye annál jobban érvényesüljön.

*

**Harmincadik hangverseny. — 1930 április 13-án. — Vezényel: Bor Dezső**

## ÉVADZÁRÓ DÍSZHANGVERSENY

**C bérlet.**

Közreműködnek: Rácalmási *Molnár Anna* hárfaművésznő, *Zathureczky Ede* hegedűművész, az orsz. m. kir. Zeneművészeti Főiskola tanára, *Matuska Miklós* hangversenyénekes és a *Szilágyi Erzsébet Leányliceum* énekkara.

1. **Erkel Ferenc** (1810 Békésgyula—1893 Budapest): *Ünnepi nyitány.* (1887.)

A budapesti Nemzeti Színház 50 éves fennállásának emlékére írta Erkel Ferenc ezt a gyönyörű magyar nyitányt. A Nemzeti Színház akkori igazgatója, *Bartay* András az évforduló alkalmára pályázatot írt ki Kölcsey költeményének megzenésítésére. Hasonló pályázaton vitte el a pálmát egy évvel előbb Vörösmarty »Szózat«-ának megzenésítésével *Egressy* Béni. Erkel akkor nem is pályázott, a Himnusz-nál azonban Bartay úgyszólván kierőszakolta, hogy pályázzon és meg is nyerte a díjat. Sikere mellett azonban a Himnusz ekkor még sem tudott népszerűségre jutni. Még az 1848-iki szabadságharc idején sem volt ismert a nemesen egyszerű dallam, gyászos éveknek és új hajnalhasadásnak kellett jönni, hogy végre örökké elévülhetetlen nemzeti imává váljék. Himnuszszerű *Andante maestosóval* kezdődik, melyre mind több és több hangszer csatlakozása után lázasan lüktető *Allegro con fuoco* rész következik. A tempó csillapodtával a Sarolta opera egy témája csendül fel, amely később fugato formájában jelentkezik. Fafúvók scherzoszerű csacsogása készíti elő az ünnepélyesen felharsogó Szózat akkordjait. Utána terjedelmes kidolgozási rész, végül a kóda következik. Ebben a Himnusz halk töredékéből félelmetes fokozás vezet a legharsogóbb fortisszimóba, majd egy szinte mámoros, diadalittas presztóval — amelybe a Szózat két első taktusa is belecsendül — fejeződik be a nagy virtuózitással felépített alkotás.

*

2. **Ravel** (1875 Ciboure): *Introduction et Allegro*, hárfára, vonószenekar-, fuvola- és klarinétkísérettel.

Ravel ezt a versenyműnek is beillő egytételes opuszát kilenc év előtt írta. Érdekes ritmusával, merész, de mindig gyönyörködtető harmóniáival ez a kompozíciója is méltán sorakozik többi alkotása mellé.

Mindjárt két témával kezdődik a lassú tétel, egyiket a fúvók intonálják, a másikat a vonósok. Később a gordonka elváltoztatva szólaltatja meg utóbbit, mialatt a hegedűk arpeggiókkal fűszerezik a hárfa felbontott harmóniáit. Az allegrot a hárfa hosszabb szólóval kezdi meg. Középtételében a hegedűk a bevezetésben hallott kvintugrásokra épült témát fűzik tovább, majd egy harmadik keringőszerű motívum lép fel, melyet Ravel minden hangszercsoporton vezet végig. Hatalmas dinamikai fokozással ez a téma a kadenciába vezet át, mely hatásosan készíti elő a főtéma visszatérését. Csakhogy most más szervírozásban: szordinált vonóstrillák és a két fúvóhangszer trillái festik alá a hárfa szólamát. A második téma megismétlésével a vonósok arpeggiói zárják le kódaszerűen a póétikus művet. Ravel a hárfa játéktechnikájának egész arzenálját virtuózmódon használja fel: arpeggiókat, hangismétlő pedálkombinációkat, egy- és többszólamú glisszandókat, üveghangokat, tömören fogott akkordokat.

A nehéz és nagy készültséget követelő hárfaszólamot *Rácalmási Molnár Anna*, a Székesfővárosi Zenekar hárfaművésznője játssza.

*

3. *a)* **Sztojanovits Jenő:** *Stabat Mater . . .*

1. Stabat mater dolorosa,
Juxta crucem lacrimosa,
Dum pendebat filius.

2. Cuius animam gementem,
Contristatam et dolentem
Pertransivit gladius.

3. O quam tristis et afflicta,
Fuit illa benedicta
Mater unigeniti.

4. Quis est homo qui non fleret,
Matrem Christi si videret
In tanto suppiicio.

5. Quis non potest contristari
Christi matrem contemplari
Dolentem cum Filio.

6. Pro peccatis suae gentis,
Vidit Jesum in tormentis
Et flagellis subditum.

7. Videt suum dulcem natum,
Moriendo desolatum
Dum emisit spiritum.

8. Eia mater fons amoris,
Me sentire vim doloris
Fac ut tecum lugeam.

9. Fac ut ardeat cor meum,
In amando Christum Deum
Ut sibi complaceam!



SZTOJANOVITS ADRIENNE

*b)* **Palmgreen:** *Tengerész a szénégetők közt.*

Télen nyáron szénégetők között dolgozom,
Úgy szeretnék ott ringani kéklő habokon,
Ide hagyva vén koromnak nehéz gondjait.

A tengerről jön a szél, mely fenyők közt lebeg,
Mely a légbe fölemeli a porfelleget
S fölgyujtja a szénégetők alvó parazsát.

Télen nyáron szénégetők között dolgozom stb.

*c)* **Sztojanovits Jenő:** *Szerenád.*

Szép szelíd fényű Luna,
Jöjj fel az égen újra,
Sződdd a szerelmi hálót,
Örök boldogságra válót.

Tűnik a hold az ég ivén,
Ragyogj óh, Luna égi színén
Pompád áradjon, a leány, az asszony,
Érezze fényét szivén.

*d)* **Bellmann—Sztojanovits:** *Táncdal.*

Hogy kihajtom a mezőre nyájamat vasárnapon,
Hát közelben énekelni hallom édes angyalom,
A hegyek közt tisztán csengett, oly gyönyörű szép volt ám,
Hogy magasztalásul mindjárt megszületett a nótám.

Édes szívem, szeretlek híven,
Légy az én hűséges tubicám,
Bármily soká várok is rád,
Rózsák fakadnak türelmem nyomán.

Előadja: a székesfővárosi *Szilágyi Erzsébet-leánylíceum* énekkara. Vezényel: *Sztojanovits Adrienne* tanárnő. Harmóniumon kíséri: *Wiesenberger Antal.*

*

4. **Mendelssohn** (1809 Hamburg — 1847 Lipcse) op. 64. *Hegedűverseny e-moll.*

Beethoven, Brahms, Csajkovszky, Goldmark után ismét olyan komponistát hallunk, aki »*egyetlen*« hegedűversenyt komponált. A zenei romantika egyik halhatatlanja: Mendelssohn, erre a koncertre a poétikus tartalomnak, formaszépségnek, forró kantilénának és tündéri virtuózitásnak olyan hihetetlen gazdagságát pazarolta, amely kétségtelenül lenyügöző hatást gyakorol a hallgatóra. A világirodalomnak több mint félszázad óta legismertebb, legnépszerűbb alkotása.

Bár szerzői utasítás szerint három tételét megszakítás nélkül kell előadni, művészeink ma két, sőt három tételre osztva szokták játszani. Az 1. tételt a magánhegedű kantilénikus főtémával vezeti be, amelyet triolás passzázsok után ugyancsak lirikus melléktéma követ. Újabb triolás menetek után gyöngéd zárótémát hallunk, mire brilliáns kóda következik s a zenekar fortisszimo kísérete mellett fejeződik be az expozició. Észrevétlenül jutunk a kidolgozási részbe, honnan rövid átvezetés visz a szabályszerű reprizbe, amely brilliáns presztókódával zárja le a tételt. Szünet nélkül következik az *Andante*, melyek dalformában írt széles kantilénája főtémáját a koncertáló-hegedű hozza elejétől végig. A téma kidolgozása harminckettedfigurákkal, majd továbbfejlesztése

oktávfogásokkal, először a magánhangszeren, azután teljes zenekaron történik. A fokozás ismétlése után újból fölcsendül a hegedű andate-dallama s ennek kibővített figurációival fejeződik be a tétel. Tizennégy ütem vezet át a *scherzando*-szerű 3. tétel szellemes allegrójába. Leheletszerűen gyöngyöző témája olyan, mint tündérek kergetőzése a csillagfényes, titokzatos ezeregyéjszakában. A finálét diadalmas presztó fejezi be. Finomabb, káprázatosabb muzsikát alig tud felmutatni a hegedűirodalom.

A hatásos versenyművet *Zathureczky* Ede hegedűművész, az Orsz. m. kir. Zeneművészeti Főiskola tanára tolmácsolja.

*

5. *a)* **Kodály Zoltán:** *Sírni, sírni . . .* (Ady Endre.)

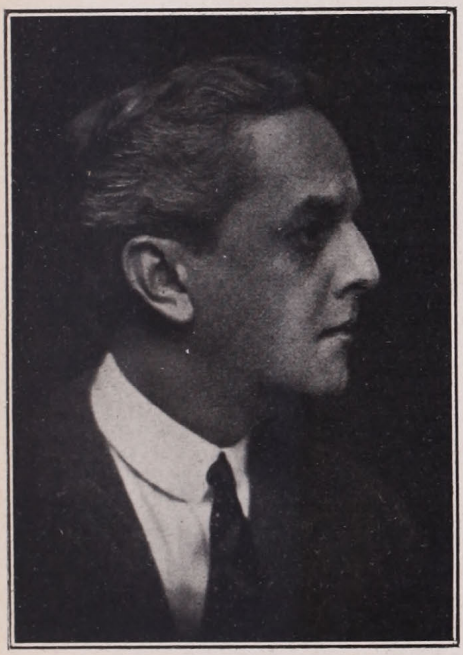

MATUSKA MIKLÓS
hangversenyénekes

Várni, ha éjfélt üt az óra
Egy közeledő koporsóra.
Nem kérdeni, hogy kit temetnek,
Csengetyűzni a gyászmenetnek.
Ezüst sátrak, fekete leplek
Alatt lóbálni egy keresztet.
Állni gyászban, súlyos ezüstben,
Fuldokolni a fáklyafüstben.
Zörgő árnyakkal harcrakelni,
Fojtott zsolozsmát énekelni.
Hallgatni orgonák búgását,
Síri harangok mély zúgását.

Lépni mély tárt sírokon által,
Komor pappal, néma szolgákkal.
Remegve, bújva, lesve, lopva
Nézni egy idegen halottra.
Fázni holdas babonás éjen
Tömjénárban, lihegve mélyen.
Tagadni multat, mellet verve,
Megbabonázva, térdepelve.
Megbánni mindent. Törve, gyónva
Borulni rá egy koporsóra.
Testámentumot szörnyűt írni
És sírni, sírni, sírni, sírni.

*b)* **Haydn:** *Ária az Évszakok című oratóriumból.*

Schon wieder strahlet jetzt die helle Sonn' auf uns herab. Nun weichen Frost und Dampf, und schweben laue Dünste umher; der Erde Busen ist gelöst; erheitert ist die Luft.
Schon eilet froh der Ackersmann zur Arbeit auf das Feld;
in langen Furchen schreitet er dem Pfluge flötend nach.
In abgemessnem Gange dann wirft er den Samen aus;
den birgt der Akker treu und reift ihn bald zur gold'nen Frucht.

Énekli: Dr. *Matuska Miklós* hangversenyénekes.

*

6. **Berlioz** (1803 Coté St. André — 1869 Páris): Rákóczi-induló.

Köztudomású, hogy a Rákóczi-induló, úgy, ahogy ma ismerjük, *nem* Rákóczi korából való. Eredetét legelőször a »Zenészeti Lapok« 1862-iki évfolyama tárgyalja. Az induló alaptémái a kuruckorbeli *Rákóczi siralmá*-nak motívumaiban foglaltatnak. Ez a nóta talán csak a szatmári béke után (1711.) keletkezett. A legenda szerint *Barna* Mihály cigány, a fejedelem udvari zenésze írta, kitől unokája, *Cinka* Panna örökölte. Az induló tematikus anyagának futólagos analizálása közben is észrevehetjük, hogy ez a tematika két egymástól különböző forrásból származik: cigányos hegedűmotívumokból és fúvóhangszereken, talán hanglyukak nélküli tárogatón játszott, harmónikus felsőhangokra komponált fanfárszerű motívumokból. Lehetséges, hogy ez utóbbiak valóban a kuructábor hadijelzései voltak. Ideiktatom őket a szokásos *C*-dur lejegyzésben:

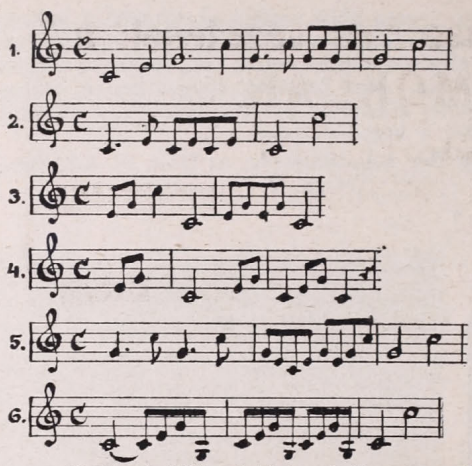

Ábrányi szerint a mult század elején *Bihari* készített először indulót a Rákóczi-nótából, ezt később egy *Scholl* Miklós nevű katonakarmester fúvóhangszerekre irta át. Legelőször állitólag 1809-ben játszották, mikor a pestmegyei inszurekciós ezred kivonult, hogy a franciákat Győr alatt feltartóztassa. Scholl később Bécsben adta ki saját neve alatt. *(Beliebter Marsch für das löbl. k. k. Linieninfaterieregiment Fürst Esterházy von dessen Kapellmeister Nikolaus Scholl komponiert.)* Vagy húsz évig senki se tud róla, amig *Fáy* István gróf saját átdolgozásában meg nem mutatja *Erkel* Ferencnek. 1839-ben *Erkel* és *Teleki* gróf *Liszt* Ferenccel ismertetik meg a gyujtó hatású indulót, 1846-ban *Berliozzal*. Előbbi egyik magyar rapszódiájában, utóbbi a »Faust elkárhozása« című drámai legendájában dolgozta fel, mint *Marche Hongroise*-t, nagy zenekarra. Berlioz brilliáns feldolgozásában nem elégedett meg az induló kisebb harmonizálási módosításaival, hanem a *trio* és a *da capo* közé geniálisan felfokozott visszavezető részt helyezett, melyben az *F*-duron és *d*-mollon át vezető modulációval és az induló főtémájának motivikus előkészítésével bravúrosan oldotta meg az *a*-moll hangnem kulminációs pontra való feltólását.

# SZEMÉLYI HIREK

**Dr. Sereghy Elemér** »A Zene« alapítója két éve április 13-án húnyt el váratlanul buzgó munkásságának színhelyén, a Zeneművészeti Főiskola könyvtárhelyiségében. Barátai és a Székesfővárosi Zenekar, melynek ügyeit annyi szeretettel és önzetlenséggel intézte, gyüjtést indítottak egy a kerepesi temetőben elhelyezendő síremlék elkészítésére. Az ünnepélyes felavatás, melyen az egyetemi énekkarok is közreműködnek április 13-án, vasárnap délelőtt ½12 órakor lesz, melyre ezúton hívjuk meg az elhúnyt minden barátját és tisztelőjét.

**André Chantavoine** a párisi »Conservatoire national de musique et déclamation« főtitkára; mint jeles szakférfit meghivta a »Zentralinstitut für Erziehung und Unterricht« és az egyetem Berlinbe, hogy tartson előadást hazájának zenei nevelésügyéről. Chantavoine ismertette az 1795-ben alapitott Conservatoire szigorú, mindenre kiterjedő tantervét és tanmódját, amelyet az összes francia zeneiskolák (mint nálunk a budapesti Zeneművészeti Főiskoláét) magukévá tettek.

**Moór Manó** hazánkfia találmányáról, a kétbillentyűsoros Duplex-zongoráról már tavaly szóltunk: Párisban Pleyel készítette s Paul *Emerich* mutatta be nyilvánosan. Ugyanő az újévet egy Bösendorfer-készítette ugyanilyen dupla-klaviatúrán adott hangversennyel nyitotta meg Bécsben; emennek felsőbb oktávai a Pleyel-félénél zengőbbek, szebbek. Egy P. A. *Pisk* nevű, nálunk ismeretlen zeneszerző külön a Moór-klaviatúrára irt egy Passacagliát (ez tehát az eddigi zongorán előadhatatlan volna távolfogásai miatt); Emerich nagy hatást ért el a hatalmas művel.

**August Stradal**, aki nagymesteréről tavaly adta ki emlékeit (Erinnerungen an Franz Liszt), meghalt márc, 12-én Reichenbergben. Teplitzben született 1860 május 17-én. Door és Leschetitzky kitűnő lokeni iskolájából került Liszthez, akinek méltó tanitványa lett. Zeneszerzéstanára Bruckner volt. Hangversenykörútai után a bécsi Horak-zeneiskolában tanárkodott. Hiresek zongoraátiratai Frescobaldi, Bach, Händel, Liszt, Mahler orgona, illetőleg zenekari műveiből.

**Josef Sliwinsky** zongoraművész, Leschetitzky-tanitvány, meghalt Varsóban márc. 5.

**12 éves orgonaművésznő** produkálta tudását Sanct Moritzban, Elsa Rüeger.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1930 — 4027

# Szakszerű előadások és vezetések a MÚZEUMOKBAN.

## Rendezi:

## BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA.

+

**Résztvehet mindenki, aki szakszerű vezetés mellett kívánja megtekinteni az alább felsorolt múzeumokat.**

+

**Belépődíj nincsen. :-: A vezetés ingyenes.**

**A vezetés pontosan a jelzett órákban kezdődik. Későn érkezők nem csatlakozhatnak.**

---

**Április 6.** **Szépművészeti Múzeum.** Szinyei Merse-Paál—Munkácsy. Vezető: *Paál Ákos.* Gyülekezés: VI., Aréna-út 41. sz. kapu lépcsőházában, 9 óráig.

**Szépművészeti Múzeum.** Spanyol festők. Vezető: *Kampis Antal.* Gyülekezés: VI., Aréna-út 41. sz. kapu előtt 9 óráig.

**Néprajzi Múzeum.** Vezető: dr. *Ebner Sándor.* Gyülekezés: X., Hungária-körút (volt Széchenyi főgimnázium épülete) 9 óráig.

**Április 13.** **Szépművészeti Múzeum.** A XX. század magyar festői a Szépművészeti Múzeum termeiben. Vezető: *Paál Ákos.* Gyülekezés: VI., Aréna-út 41. sz. kapu lépcsőházában 9 óráig.

**Szépművészeti Múzeum.** A német, németalföldi, flamand és holland festők. Vezető: *Kampis Antal.* Gyülekezés: VI., Aréna-út 41. sz. kapu előtt 9 óráig.

**Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeum.** Vezető: dr. *Felvinczi Takács Zoltán* egyet. m. tanár, múzeumi igazgató. Gyülekezés: VI., Andrássy-út 103. sz. 9 óráig.

**Április 27.** **Új magyar képtár.** Vezető: *Paál Ákos.* Gyülekezés: VI., Andrássy-út 69. sz. kapu lépcsőházában, 9 óráig.

**Szépművészeti Múzeum.** Flammad-holland (folytatás) és angol festők. Vezető: *Kampis Antal* Gyülekezés: VI., Aréna-út 41. sz. kapu előtt, 9 óráig.

**Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeum.** Vezető: dr. *Felvinczi Takács Zoltán* egyet. m.-tanár, múzeumi igazgató. Gyülekezés: VI., Andrássy-út 103. sz., 9 óráig.

**Május 4.** **Szépművészeti Múzeum.** Modern külföldi festők a XIX. században. Vezető: dr. *Péter András.* Gyülekezés: VI., Aréna-út 41. sz. kapu lépcsőházában, 9 óráig.

**Szépművészeti Múzeum.** Német, francia és olasz festők a XVII—XVIII. században. Vezető: *Kampis Antal.* Gyülekezés: VI., Aréna-út 41. sz. kapu előtt, 9 óráig.

**Társadalomegészségügyi Múzeum.** Tbc és fürdőügyek. Vezeti a Magyar Vöröskereszt Egylet Egészségügyi szakosztályának megbízottja. Gyülekezés: VI., Eötvös-utca 3., 9 óráig.

**Május 11.** **Szépművészeti Múzeum.** Modern külföldi festők a XX. században. Vezető: *Paál Ákos.* Gyülekezés: VI., Aréna-út 41. sz. kapu lépcsőházában, 9 óráig.

**Történelmi arcképcsarnok.** Vezető: *Kampis Antal.* Gyülekezés: a M. Tudományos Akadémia épületében, 9 óráig.

**Közlekedési Múzeum.** Vezető: *Orosz Béla* műszaki-tiszt. Gyülekezés: VI., Városliget—Hermina-út múzeum épületében, fél 9 óráig.

Budapest Székesfőváros

**Népművelési Bizottsága**

a

# SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

**közreműködésével**

**1930. ÉVI JÚNIUS HÓ 1-TŐL**

**minden**

**KEDD • CSÜTÖRTÖK • SZOMBAT**

**VASÁRNAP**

**este 6—½9-ig**

**A VÁROSLIGETI IPARCSARNOK ELŐTT ÁLLÓ ZENEPAVILLONBAN**

# INGYENES SZIMFÓNIKUS HANGVERSENYT

**rendez**

✦

**A székesfőváros tanácsának határozatából a székesfővárosi sétányszéküzem cca 1000 széket bocsát a nagyközönség rendelkezésére, amelyek használatáért 20 fillért kell fizetni, csakúgy, mint a máshol felállított sétányszéküzemi székek használatáért**

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA 1930 — 4027

54145

# A ZENE

ALAPITOTTA: Dr SEREGHY ELEMÉR

BUDAPESTI KIR. ÜGYÉSZSÉG
1930 JÚN. 2
ÁTVETTE

Szerkeszti

**SIKLÓS ALBERT**

**Budapest**
**XI. évfolyam, 15. szám**
**1930 június 1**

244

## TARTALOM

RADNAI MIKLÓS: Magyar operaszöveg. — Sereghy Elemér dr. síremlékének avatása. — NOVÁGH GYULA: Beszámoló. — A Goldmarkmúzeum megnyitása. — KERESZTY ISTVÁN: Cosima. — Diósy Béla dr. 1863—1930. — Seherezade és Boris Godunov. — SZÍNHÁZ. — HANGVERSENYEK. — SZEMÉLYI HIREK. — MINDENFELŐL. — ZENEPEDAGÓGIA. — HALÁLOZÁS. — PÁLYÁZAT.

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

54145

XI. évfolyam, 15. szám Budapest, 1930. június 1

# A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV. ker., Váci-utca 62. f. 1.
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

RADNAI MIKLÓS:

## MAGYAR OPERASZÖVEG

A Magyar Színpadi Szerzők igazgatóságának felszólítására örömmel ragadtam meg az alkalmat, hogy a magyar opera szövegének mivoltát és kellékeit röviden kifejtsem. Nagyon időszerű e téma, mert a magyar zeneszerzőknek állandó panasza, hogy nem találnak megihlető szövegre. Most is szükség lenne nyolc-tíz jó munkára, hogy az operaírásra leginkább hivatott magyar zeneköltők megfelelő librettóhoz jussanak. Szűkében van ilyennek — hogy csak ötletszerűen nevezzek meg néhány színpadon szerepelt komponistát — Hubay, Bartók, Dohnányi, Szabados, Siklós, Weiner, Kodály, de itt van a legifjabb nemzedék is, amely ugyancsak nem válogathat tevékenységre serkentő szövegekben.

Hogy milyennek kell lenni a jó operaszövegnek, ezt ugyan voltaképpen époly nehéz merev szabályokkal meghatározni, mint ahogy naív kísérlet volna megfelelni arra a kérdésre, hogy miféle úton-módon kell valamely szöveghez jó zenét írni. Mind a kettőnek hosszas tapasztalás, a színpad és közönség alapos ismerete első feltétele.

Jó operaszöveg a színháznak az élet gyakorlati követelményeivel is számoló szempontjából az, amely kiváló zeneszerzőt úgy tud megihletni, hogy a szövegíró és zeneköltő együttműködéséből a legnagyobb közönséget vonzó dalmű szülessék. Annak az esetleges ellenvetésnek, hogy a tömeg ízlése nem mindig az igazi művészi értéket koszorúzza, ellentmond e sajátos műfaj különleges közönségének fejlettebb ízlése és kritikája, főkép pedig a tapasztalás; bizonyos az, hogy az utóbbi évtizedek sikerei mindig komoly értékekhez fűződtek. Nem hallgathatom el azonban, hogy e tételt megfordítani alig lehet, mert akárhány, úgy szerkezeti, mint zenei szempontból jelentős mű nem tudott sikert elérni és éppen ezzel érintem egyúttal az operaírás művészetének egyik legkényesebb pontját, azt, hogy már az írónak is különösen ismerni kell a közönség különleges hajlandóságait. Ez a megismerés lehet csupán helyi értékű, mert hazai közönségünk ízlése egészen bizonyosan nem mindenben azonos a külföldi különböző központokéval, tökéletes tehát akkor lesz, ha nemzetközi érdekességű szöveg megteremtéséhez vezethet.

Puccini pl. egyszer sem zenésített meg olasz földön játszó nemzeti irányú cselekvényt. Ez nem jelenti azt, hogy magyar tárgyú opera külföldi színpadon nem remélhet tapsot, de mindig számolni kell azzal, hogy a magyar művek faji különlegességű, idegen földön elkerülhetetlenül csak eltorzítva reprodukált és éppen ezért kellően meg nem értett hangulata mihamarabb elvágja az előadások fonalát. Példája ennek a külföldön is több helyütt színrekerült, nálunk feltűnő és állandó sikerű Farsangi lakodalom, amelyről a saját hazájában bizonytalan benyomásokat nyert idegen csak hozzánk tévedve nyilatkozott elragadtatással. Jó szöveg tehát lehet csupán magyar tárgyú is, de igazán, minden szempontból hálás viszont az, amelyet a külföld is mindenütt elfogad. Itt a legnehezebb a magyar szöveg és zeneszerző helyzete. Amire operaházunknak tagadhatatlanul leginkább szüksége volna, az a szerzők lelkületéhez hihetőleg szintén legközelebb álló magyar tárgyú opera. Ezzel szemben az egyetlen operával bíró Csonka-Magyarország számára írni egyedül hálátlan mesterség, bár vannak kivételek, mert a Farsangi lakodalom hat év alatt babéron kívül mintegy 40.000 pengőt juttatott a szerzőknek.

A 18-ik században kiformálódott, mai értelemben vett dalművet a régibb fejletlenebb formák elhanyagolásával arra a három főtípusra oszthatnám, amelyekben Mozart, Verdi romantikus operái és Wagner zenedrámái játsszák a mérvadó szerepet. Szövegíróik leginkább da Ponte, Boito és maga Wagner. Az elsőben zárt számok, áriák, recitativok, duettek, tercettek stb. sorakoznak, azt mondhatnók, hogy Mozart verset írt zenében. Verdinél is határozottan felismerhetők az önálló dalformák, de nála a zárt számokat már jobban áthatják az indulatok. Wagner a próza felé közeledik. A végtelen melódiával, a zenei motívumok egymásbaszövésével a periodizálás nála teljesen elmosódik, felvonásai egységes öntésűek, de részletek — különösen korábbi műveiben — kivághatók belőlük. A mi szempontunkból egyik sem követendő példa. Mozart saját korával és zenéjével szervesen összefüggő stílusa a multé, a Verdi és követői iskolájának patétikus, gyakran az értelmetlenségig lazán összefűzött szövege halhatatlanságra hivatott zenéjüktől megfosztva nem egyszer értéktelen fércművek. Verdi és kora súlypontjában a szöveg és zene egymástóli eltávolodása ma szinte érthetetlen, az akkori ízlés azonban kevéssé törődött a laza keretekkel és megelégedett egyedül a hang és dallam lenyűgöző erejével. Ma rossz szöveg nyakát szegheti a legszebb muzsikának is, ha ilyenre egyáltalán lelkesítheti a zeneszerzőt. A mai zenedráma igazi úttörője, Wagner súlyosan terjengős szövegeinek legfőbb érdeme pedig, hogy bármilyenek is, de olyanok voltak, amelyek Wagnert mindenek között legjobban ihlethették, mert énjéhez legjobban illeszkedtek. Aminthogy elméletben a legeszményibb opera megszületésére hihetőleg akkor van a legtöbb valószínűség, ha szerzője egyaránt hivatott író és zeneköltő és mint a saját lelki rezonanciájának legjobb megérzője, kettős személyének harmonikus együttműködéséből a legrészarányosabb megoldást remélheti. De nem állítom például az újabb áramlatok tárgyban és szerkezetben tetszőleges, meghatározhatatlan, leginkább német színpadokon helyet találó, gyakran a szélsőségekig szertelen, kiforratlan kísérleteit sem. Sem az, hogy netalán neves zeneszerzőre akadtak, sem bemutatóik gyakran feltűnő körülményei nem biztosítottak eddig számukra igazi megértést és maradandó komoly sikert, még kevésbé igazolták azt, hogy a jövő operairodalmának ők a beharangozói.

Amire nekünk tartalmilag legégetőbb szükségünk volna, az logikus meseszövésű, nem csupán párbeszédekből szőtt, könnyen érthető, meghatározott cselekményű munka. Ne felejtsük el, hogy operában elvész a szó varázsa, mint kifejező és ábrázoló elemre elsősorban a zenére kell támaszkodni. Igazán jó szövege olyan operának van, amelynek történetét a nyelvet nem ismerő idegen hallgató is zökkenés nélkül megérti. A szöveg voltaképpen csak támasz, megihletője eszköz a zeneszerző számára, ennek a lelkületéhez vezető útra pedig nehéz szabályokkal irányt szabni. Éppen ezért ezt az elvet csupán olyasvalaki tudja teljes terjedelmében, mindenre kiható részletében a gyakorlatban értékesíteni, aki különös hajlamosságán, adottságán kívül a színház és a zenésszínpad minden aprólékosságáról tájékozott. Nem árt, ha ismeri az egyes hangszercsoportok kifejező erejét, a hangminőségeket, tudnia kell a színpad technikai képességeinek határait, karok helyes és lehetőleg logikus, a cselekvénnyel összeszőtt beillesztését, ne erőszakoljon helytelenül táncokat, régibb operák hatást kereső oktalan mintájára. Fel kell ismernie, hogy a drámai helyzetek jó zenei megoldása nem mindig egyezik a puszta írásmű irodalmi szempontból még kitűnőnek látszó helyzetével sem, aminthogy lehet valamely csupasz szöveg költői szempontból magasszárnyalású, sőt kitűnőnek látszó munka, mégis legfeljebb nagy átalakítással használható szövegül, annyira megoldhatatlanok vagy hatást veszítők zenében legjobbnak látszó részei. Lehet viszont valamely szöveg a drámaíró szemével nézve kifogásolható, sőt jelentéktelennek tetsző, a zenével összefűzve egyszerre kibontakoznak, színt, mozgást és értelmet nyernek rejtett különleges értékei. Mindez, ismétlem hosszas megfigyelés, színházi rutín, közönség és előadók, valamint a színpadi összes lehetőségek ismeretén kívül külön érzék dolga.

Megfigyelhettük, hogy történelmi tárgyú librettók iránt kevésbé érdeklődött a közönség, bár ennek oka kereshető az eddigi témák kevéssé sikerült feldolgozásában is. Tagadhatatlan, hogy a magyar mitológia is érdekes terület, sajnos, ezen műkedvelőkön kívül alig böngészett eddig valaki a hivatottak közül. Nincs operánk Jókai vagy Mikszáth regény- és novellatémáiból vagy a magyar mesevilágból sem, bár kellően átértékelve ezek különösen hálás tárgykörök, a műkedvelőket leginkább nyugtalanító Attila-mondakör és a magyar előidők hőseivel pedig csak különösen istenáldott kéz próbálkozzék megbirkózni.

Ennyit a tartalomról. A választandó formát még kevésbé lehet dogmák közé szorítani. A régibb operaszövegek kötött formájától a legújabb, minden iskolai hagyományt teljesen felforgató prózájáig hosszú út vezet, ismét belső megérzés dolga, hol kell megállapodni. A legtöbb zeneszerzőt tapasztalás szerint kétségkívül valami prózában írt — minden verstani szabályon kívül álló — vers hangol megértésre, de tarkíthatják ezt az egyes helyzetekhez és hangulatokhoz alkalmazkodó rímes vagy metrikus versek is. Itt kell az írónak feltétlenül zenei érzékűnek lenni, hogy legalább is megsejtse a szó- és hangzócsoportokból kicsendülő megzenésítési alkalmakat. Ez a megoldás költőmesterségbeli részének talán legnehezebb, dilettánsokat többnyire porondra terítő oldala. A műkedvelők büszkesége, az eleitől végig pattogó, kifogástalan jambikus verssorok vagy éppen alexandrinusok, ha nem késztetnék már kezdetben futásra a muzsikust, legfeljebb mechanikusan lüktető, gépszerű, rövidesen halálos unalomba fúló zenei megoldásra vezethetnének.

A felvonások terjedelme már pusztán technikai kérdés. Wagner másfélórás felvonásai aránylag hosszúak, Puccini többnyire félórás felvonásokat írt. Legcélszerűbb, ha háromfelvonásos opera felvonásonként háromnegyedóráig tart, aminek szövege körülbelül 10 perc alatt olvasható fel.

Törvénynek tartom, hogy csak a színház minden csínyját-bínját ismerő és zenei érzékkel bíró fogjon operaszövegíráshoz. Irodalmi értékű, költői, sőt kivételesen előadható drámai munka is születhetik csupán íróasztal mellőli, elmélkedő könyvek bújása nyomán való szemléletből, jó operaszöveg, amilyent ma elvárunk, sohasem.

A témát a keretekhez mérten ezekkel még mindig csak vázlatosan aknáztam ki, további fejtegetés azonban a gyakorlatban már úgyis csak alig értékesíthető elméleteket jelenthetne. Hogy milyen a jó operaszöveg, arra végeredményben egyébként is nem a tantételek között tapogatózó vergődése, hanem a zenés színpaddal összeforrott lelkületű költő istenadta sajátságos tehetségének megnyilatkozása adja meg a választ.

## SEREGHY ELEMÉR DR

zeneírónak a Zeneművészeti Főiskola könyvtárosának, lapunk alapítójának *síremlékét* április hó 27-én vasárnap d. e. ½1 órakor avatták fel, ünnepélyes keretek között. A dekoratív hatású emlékművet, mely *Füredi* Richárd szobrászművész alkotása, az elhúnyt családtagjai, barátai és tisztelői állíttatták fel.

Előbb az Egyetemi Énekkarok adtak elő egy gyászéneket *Vaszy* Viktor karnagy vezetésével, majd *Kereszty* István mondott emlékbeszédet, méltatva Sereghy dr. jelentőségét:

Kora ifjúságától kezdve a művész élt lelkében; *szíve* tette őt a művészet katonájává s mint ennek hősi halottja előtt hajolunk meg most hódolattal. Kenyérpályájául ugyan más kínálkozott, de szabad óráiban a művészetnek élt s végre is a szellemét és lelkét lekötő hivatalt felcserélte a zene szolgálatával. A *szellem* sugárzott tekintetéből, sziporkázott társalgásában s komoly munkásságra képesítette. Nem egyszerű ötlet, hanem nagy feladatát jól átgondolt, éles ész műve volt, hogy akkor, mikor zenei irodalmunk hosszú-hosszú pangása után egyszerre már három szakfolyóiratunk volt: alapítani mert egy negyediket, más jellegűt; okosság és komoly megfontolás kellett ilyen új vállalkozáshoz, amely máig fényesen bizonyítja idealista alapítójának igazát azzal, hogy régi társait messze magamögött hagyva, ma is fennáll és folytatja drága halottunk derék munkáját. »A Zene« című folyóirat, természetesen nem hozott szerkesztőjének kincseket; hogy ő mégis egész lelkesedéssel és becsülni való tetterővel a világégés után is feltámasztotta és folytatta: ehhez *jellem* kellett, ugyan az a gyönyörű férfias tulajdonság, amely a korán i kereső pályára kényszerült ifjat továbbtanulásra, egyetemi tanulmányokra



Sereghy Elemér dr. síremléke
Készítette: Füredy Richárd

ösztönözte és tudományos rangra juttatta. Természetesen ő is alul kezdte pályáját, de már ez a kezdő fok is olyan magaslat volt, amelyet sokan végcélnek, ideálnak tekinthetnek: a Budapesti Filharmóniai Társaságban hegedült éveken keresztül. Azután tanított zeneiskolában, nemcsak zongorát és hegedűjátékot, hanem a zene elméletét is; majd átvette egy zsenge zeneiskola vezetését; intézetét magas színvonalra emelte, amit évzáró zenekari hangversenyein, mint karnagy is bizonyított... Eszméit az általános zenei művelődés felől szaklapokban, de egy nagy napilap kritikusi székéből is hirdette; majd mikor megalapította saját organumát: itt maga köré gyüjtött munkatársul egy egész és pedig értékes, fiatal nemzedéket, amellett, hogy a régi kipróbált erőknek is teret biztosított. De magasröptű szelleme még egy nagy érdemet szerzett: azzal, hogy megindított egy új, hézagpótló vállalatot, a Zenetudományi Könyvtárt, amelynek célszerűségét, szükségességét az bizonyítja legjobban, hogy olyik darabja négy kiadást is ért. És micsoda boldogság volt számára, mikor mindezek után új, de legszebbnek érzett munkakört kapott: a zene egész birodalmának úrává lett az ország zenei főiskolájának könyvtárában! Itt óriási munkával új rendet, sőt új szellemet teremtett, nagy tervek megvalósításáért küzdött... s küzdelmeinek színhelyén, mint katonát a harcmezőn, érte utól a vég, a mindnyájunkat gyászba borított csapás.

Utána *Siklós* Albert, a Zeneművészeti Főiskola nemzetiszínű szalaggal átkötött babérkoszorúját helyezte el néhány szívből fakadó szó kíséretében.

Az ünnepséget, melyen a Székesfővárosi Zenekar, a fővárosi Népművelési Bizottság, a M. kir. Opera, a Zeneművészeti Főiskola, a Nemzeti Zenede és a Székesfővárosi Zenetanfolyamok küldöttségei vettek részt, az Egyetemi Énekkarok záróéneke fejezte be.

# BESZÁMOLÓ
## BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGÁNAK IV. HANGVERSENYÉVADJÁRÓL

A zenei műveltség terjesztése és mélyítése érdekében indított népművelési jellegű szimfónikus zenekari hangversenyek IV. évadja úgy a hangversenyek művészi színvonalának emelkedése, mint a főváros közönségének széles körökben megnyilvánult érdeklődése tekintetében az előző hangversenyévadokhoz mérten jelentős fejlődést mutat. E kultúrakció hatóköre is jelentősen bővült, mondhatnánk országos kihatású lett, amennyiben a rádió a hangversenysorozatnak körülbelül minden harmadik hangversenyét közvetítette.

Megállapítható az is, hogy a zenei szakkörök meleg érdeklődéssel kísérik a fővárosi Népművelési Bizottságnak a zenei ízlés fejlesztése terén folyó céltudatos és tervszerű munkáját s hogy a sajtó is felfigyelt e hézagpótló kultúrakció erőteljes népszerűsödése nyomán. Íme egy-két idézet:

»Aki az első és most lezajlott századik népművelési hangversenyen jelen volt, a legnagyobb tisztelettel és elismeréssel kell, hogy adózzék mind a *Székesfővárosi Zenekarnak*, mind pedig a *Népművelési Bizottságnak* azért a céltudatos, tervszerű és lankadatlanul kitartó munkáért, amellyel ezeket a hangversenyeket az egész ország egyik legnagyobb arányú és komoly művészi színvonalú népművelési akciójává fejlesztették. Tagadhatatlan, hogy a *Székesfővárosi Zenekar* komoly munkával halad a művészi tökéletesség felé s ma már zenei életünknek számottevő tényezője. Csak a hozzáértők tudják azt, mit jelent egy zenekarnak hétről-hétre három-négy próbával komolyan elkészülni olyan műsorú hangversenyekre, aminőket vasárnapról-vasárnapra hallunk a Vigadó falai között.« Magyarság, 1929. dec. 17.

»Azóta ez a zenei együttes magas színvonalra emelkedett, úgy, hogy tekintélyes helyet foglal el Budapest zenei életében. A *fővárosi Iskolánkívüli Népművelési Bizottság* mintegy négy esztendővel ezelőtt szervezte meg a *Székesfővárosi Zenekar* bevonásával

a zenei műveltség terjesztését szolgáló hangversenyeket s négy esztendő alatt ez az akció valóban a főváros zenei életének jelentős tényezőjévé is fejlődött, amelynek ékes bizonysága a sokezer hallgató. Ezek a hangversenyek minden tekintetben megérdemlik a rádión való továbbítást, mert ezáltal a fővárosi Népművelési Bizottságnak a zenei műveltség terjesztése terén kifejtett értékes munkája országos jelleget ölt.« Nemzeti Ujság, 1929. nov. 5.

»Tagadhatatlan, hogy a *Népművelési Bizottság* a zenekar megszervezésével és a vasárnapdélutáni hangversenyek rendszeresítésével figyelemreméltó kulturális cselekedetet hajtott végre. Ámde elismerés illeti magát a *Székesfővárosi Zenekart* is, amely nivós hangversenyeivel a közönség állandó érdeklődését tudta magának biztosítani.« Népszava, 1929. dec. 18.

»Az első nagyobbszabású jubiláris Goldmark-hangverseny vasárnap délután volt a Pesti Vigadóban a *főváros Népművelési Bizottságának* rendezésében. A hangverseny művészi színvonala minden tekintetben méltó volt a nagy magyar zeneszerző emlékéhez. A Vigadó nagytermét betöltő közönség melegen ünnepelte a zenekart és a magánszereplőket.« Budapesti Hírlap, 1930. ápr. 8.

»A *Székesfővárosi Zenekar* hangversenyének színvonalát igen lényegesen emeli az idei évadban az, hogy a zenekar vezetősége kitűnő szólistákat, ismert művészeket szerepeltet majdnem minden műsoron.« Esti Kurir, 1930. január 21.

»Magasszínvonalú hangversenyt rendezett vasárnap délután *Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága*, amelynek ezek a délutáni koncertjei mind népszerűbbek lesznek. A vasárnapdélutáni zenekari hangversenyt is zsúfolt széksorok hallgatták végig. Az érdekes és változatos műsor keretében két vendégművésznő működött közre . . .« Ujság, 1930. március 4.

»*Hauptstädtisches Orchester*. Diese strebsame musikalische Körperschaft hat sich durch ihre populären Sonntagnachmittag-Konzerte einen guten Namen gemacht, den sie heute in einem grossangelegten Abendkonzert in der Redoute aufs neue bewährte. Unter der sicheren Staabführung Herrn Desider Bor brachte das Orchester . . . Pester Lloyd, 1930. február 28.

A népművelési jellegű *hangversenyek iránti érdeklődés folytonos növekedését a bérlők számának évről-évre való nagyarányú emelkedése igazolja a legmeggyőzőbben.* Amíg az első hangversenyévadban 45, a másodikban 333, a harmadikban 402 tíz-tíz hangversenyre érvényes bérletjegyet váltottak, addig az *idei évadban a bérletjegyetváltók száma 673-ra emelkedett.*

A IV. hangversenyévad szintén három ciklust ölelt fel.

*Az első ciklus* keretében *Beethoven kilenc szimfóniája* került időrendbeni bemutatásra ; *a második ciklus* az úgynevezett romantikus és neoromantikus zeneszerzők közül *Berlioz, Brahms, Bruckner, Csajkovszky, Goldmark, Liszt, Mahler, Mendelssohn* és *Schubert* legjellegzetesebb alkotásainak népszerűsítését szolgálta ; *a harmadik ciklus* pedig a zenei műveltség megalapozását célzó hangversenyekből tevődött össze.

Természetes, hogy az első ciklus keretében lezajlott hangversenyek közül *Beethoven IX-ik szimfóniája* vonzotta a legnagyobb közönséget. Hangversenyeink közönségének fejlett zenei ízlését azonban az az érdeklődés és meleg elismerés mutatja, amelyet Beethoven III., V., VII. és VIII-ik szimfóniájának bemutatása kapcsán tapasztaltunk. E hangversenyciklus bő alkalmat nyujtott a közönségnek arra, hogy a *nagy mesternek kilenc szimfóniáján és hegedűversenyén kívül a legszebb nyitányait, zongoraversenyeit is megismerje.*

A kilenc Beethoven szimfónia közül az I., III., V. és VII-ik szimfóniát *Bor* Dezső, a II., IV. és VIII-ikat *Vaszy* Viktor, a VI-ikat *Ábrányi* Emil és a IX-iket *Unger* Ernő karnagy vezénylete alatt mutatta be a *Székesfővárosi Zenekar*.

*A B. ciklus* hangversenyei nyomán különösen sok elismerést és köszönetetmondó levél érkezett a Bizottsághoz. Tagadhatatlan, hogy a három ciklus hangversenyei közül a B. ciklus hangversenyeinek műsorai nagyon színesek, változatosak és vonzóak voltak; emellett számos kiváló szólista is szerepelt e hangversenyeken. Amíg az A. ciklus közönsége inkább a zeneművészettel behatóbban foglalkozók sorából toborzódott s legnagyobbrészt állandó volt, addig a másik két ciklus hallgatói talán egyfelől inkább a nemes szórakozás vágyától indíttatva, másfelől a különleges zenei esemény szeretetével keresték fel e hangversenyeket.

*A B. ciklusban* tartott hangversenyek között több volt olyan, amelyek a főváros zenei életében is értékes eseményként szerepeltek. Ezek sorában kell felemlítenünk *Fleischer* Antal a m. kir. Operaház jeles karnagyának szíves vendégszereplését. Az általa vezényelt műsorból *Bruckner* nálunk kevésbé ismert és méltányolt *IV. szimfóniája* igaz művészi éleménye marad a jelenvoltaknak.

Az idei évadnak ugyancsak kimagasló eseménye volt *Mahler* egész estét betöltő grandiózus *III. szimfóniája*, amelynek őszintén meleg művészi sikere *Unger* Ernő plasztikus vezényléséhez fűződik. A legmelegebb sikert és elismerést azonban a rádión is közvetített *Liszt: Szent Erzsébet legendája* c. oratórium előadása aratta. Ez a hangverseny nemcsak a *Székesfővárosi Zenekar* komoly és kitartó munkájának s az átlagon messze felülálló művészi színvonalának végleges elismerését hozta meg, hanem az elismertnevű művészek sorába való beérkezését jelentette a Székesfővárosi Zenekar kebelében növekedett *Vaszy* Viktornak, az *Egyetemi Énekkarok jeles karnagyának* is. Időrendben végül a *centennáris Goldmark hangversenyt* kell kiemelni a B. ciklusú hangversenysorozatból, amelyet *Bor* Dezső, a Székesfővárosi Zenekar karnagya a tőle megszokott biztonsággal, elmélyüléssel és művészi rátermettséggel vezényelt.

*A C. ciklus* hangversenyei közül *úgy művészi, mint zenetörténeti*, illetve *népművelési szempontból* »*A nyitány története*« és »*A szerenád története*« c. hangversenyek voltak a IV. hangversenyévad kimagasló értékei. E hangversenyek műsorait *Siklós* Albert, *a Zeneművészeti Főiskola jeles tanára* állította össze páratlan szakértelemmel, fáradságos munkával és áldozatkészséggel. A betanítás terhes feladatát is ő vállalta.

*A fővárosi Népművelési bizottságnak* ebben az évben sem kerülte el figyelmét az a körülmény, hogy ma még igen sokan csak lelki felfrissülést, kedves szórakozást keresnek az egészheti gondterhes munka után a vasárnap délutáni hangversenyeken s nem szívesen járnak olyan hangversenyekre, amelyeknek műsorai tisztán szimfóniákat, szviteket, zongora s hegedűversenyeket ölelnek fel. Ezért a bizottság egyfelől majnem mindegyik hangverseny műsorába apróbb zenekari, hangszeres számokat, áriákat és dalokat iktatott, másfelől több olyan hangversenyműsort állított egybe, amelyeknek pedagógiai célja főként a nemes szórakoztatás, a kedélyápolás gondolatának szolgálata volt. Ilyen célt szolgált például a »*Klasszikus operett est*« és a »*Strauss János est*« címen megtartott két hangverseny.

A IV. hangversenyévadban *három esti-hangversenyt* (minden ciklus keretében egyet) is rendezett a bizottság. Ezek az esti hangversenyek kísérletet jelentettek abban az irányban, hogy vajjon miként nyujthatnának ezek a hangversenyek segítséget a fiatal, tőkével nem rendelkező, de szép tehetségű *fiatal generációnak önálló zenekari hangversenyek keretében való bemutatkozásra.* Akik a fiatal művészgeneráció helyzetét, az önálló hangversenyek megrendezésének feltételeit, anyagi és erkölcsi rizikóit ismerik, a mai súlyos közgazdasági viszonyok közepette bizonnyal kétszeresen értékelik a bizottság ama kultúrszociális jelentőségű törekvését, amellyel a fiatal és tehetséges művészgenerációnak segítségére sietett. Bizonnyal mindenütt, az egész világon az a helyzet, hogy a fiatal és tehetséges művészek csak egészen kivételesen tudnak kitartó és szívós munka nélkül egycsapásra, hirtelen kiemelkedni az ismeretlenségből ; de még kevesebb előadóművésznek sikerülhet fizető közönséget biztosítani önálló hangversenye számára. Ezért a bizottság az esti hangversenyek mindegyikére a kiválasztott fiatal tehetségeken kívül egy-egy ismertnevű művész szereplését is biztosította. Az egy-egy esti hangversenyen szereplő két-két művész vonzotta közönséghez — hozzászámítva a Székesfővárosi Zenekar hangversenyeinek immár elég tekintélyes állandó közönségét — előre látható volt, hogy a Vigadó nagy és kis terme mind a három estén meg fog telni. Így nemcsak az erkölcsi, de az anyagi sikert is sikerült biztosítani a fiatal művészek részére.

Az első esti hangverseny keretében a Székesfővárosi Zenekar hangversenymestere, *Neuman* László hegedűművész mellett *Mende* Erzsi, a fiatal és kivételes tehetségű *felvinczi Takács* Alice hegedűművésznő mellett *dr. Győry* Pál, az ismertnevű hangversenyénekes és a brilliáns technikájú, virtuoz *Farnadi* Edith zongoraművésznő mellett a nagysikerű önálló hangversenyei révén előnyösen ismert *S. Gervay* Erzsi operaénekesnő szerepeltek.

Örömmel állapítjuk meg, hogy mind a három fiatal művész a már beérkezett művészek szíves közreműködésével nemcsak a hangversenyteremben arattak megérdemelt elismerést, hanem a sajtókritika részéről is komoly és tárgyilagos dícséretben részesültek, amelynek nyomán teljes önbizalommal és az érvényesülés jogos reményében folytathatják istenadta művészi képességeik továbbfejlesztését és csiszolását.

A Bizottságon kívül fekvő okok miatt, ebben az évadban az eredeti műsortervezettől két ízben kellett eltérni. Ez az eltérés azonban csak a hangversenyakció művészi értékét emelte. Ugyanis »*A tánc*« és a »*Magyar operett est*« helyett *Siklós* Albert a Zeneművészeti Főiskola tanárának elgondolása és vezetése mellett a már említett két zenetörténeti est hangzott el. Szólista változás öt esetben volt. Tull Ilona és Sebők Stefi hirtelen megbetegedésük miatt, Némethy Ella és Toronyi Gyula a m. kir. Operaházban történt váratlan műsorváltozás következtében, Schwalb Miklós külföldi szereplése időpontjának előre nem látott megváltozása miatt mondottak le jóformán az utolsó napokban a vállalt szereplésről. A bizottságnak majdnem minden esetben egyenlő értékű művészek szerepeltetésével sikerült a műsorváltozás kellemetlenségeit enyhíteni.

Az 1929/30. évad harminc hangversenye keretében előadott zeneművekről alább összefoglaló kimutatást közlünk, amely teljes tájékoztatást nyujt arra nézve, hogy a zeneirodalom gazdag anyagából mit nyujtott ez a kultúrakció a főváros zeneszerető közönségének.

## SZIMFÓNIÁK:

BEETHOVEN: I. (C-dur) szimfónia
— II. (D-dur) «
— III. (Esz-dur, eroica) szimfónia
— IV. (B-dur) szimfónia
— V. (C-moll) «
— VI. (Pastorale) «
— VII. (A-dur) «
— VIII. (F-dur) «
— IX. (D-moll) «
BERLIOZ: Fantasztikus szimfónia
BRAHMS: I. (C-moll) szimfónia
BRUCKNER: IV. (Esz-dur) szimfónia
CSAJKOVSZKY: VI. (E-moll, pathetique) szimfónia
HAYDN: B-dur (La Reine) szimfónia
MAHLER: III. szimfónia
MENDELSSOHN: III. (Skót) szimfónia
MOZART: G-moll szimfónia
SCHUBERT: H-moll szimfónia

## SZIMFÓNIKUS KÖLTEMÉNYEK:

GLAZUNOV: Stenka Razine. Szimfónikus költemény
JÄRNEFELT: Korsholm. Szomfónikus költemény
LISZT: Les Preludes. Szimfónikus költemény
— Tasso siralma és diadala. Szimfónikus költemény
SCHILLINGS: Reggel a nyilt tengeren. Szimfónikus költemény

## SZVITEK:

CHARPENTIER: Impressions d'Italie
CSAJKOVSZKY: Mozartiana
GAJÁRY: Öregcsertő
RIMSZKY-KORZAKOV: Scheherezáde

## SZERENÁDOK:

ELGAR: Szerenád vonószenekarra
MOZART: B-dur szerenád fúvószenekarra
STRAUSS R.: Esz-dur szerenád fúvóhangszerekre
VOLKMANN: D-moll szerenád vonószenekarra

## KISEBB ZENEKARI MŰVEK:

BERLIOZ: Rákóczi induló
BORODIN: Pusztai vázlat
BUTTYKAY: Bolygó görög. — Bacchanale
GOLDMARK: A-dur scherzó
HOLLOSY K.: Nimfák tánca
LIADOV ANATOL KONSTANTINOVITS: Nyolc orosz népdal zenekarra
MIHALOVICH Ö.: Sellők, zenekari ballada
MUSSORGSZKY: Egy éj a kopasz hegyen
OFFENBACH: Gerolsteini nagyhercegnő, galopp
RAVEL: Ma mère l'Oye, Cinq pièces enfantines. (Lúdanyó, öt gyermekdarab)
SAINT-SAËNS: Danse macabre. (Haláltánc)
STRAUSS J.: Őrüljetek az életnek, keringő
— Balettzene a Pázmán lovag c. vígoperából
— Terefere. (Trisch-tratsch.) Galopp
THOMAS: Hamlet, balettzene
WAGNER: Siegfried, idill
WEINER: Csongor és az ördögfiak

## NYITÁNYOK:

BEETHOVEN: Athén romjai
— Coriolán
— Egmont
— Fidelio
— Házavatás
— III. Leonóra
CIMAROSA: Kénytelen házasság c. vígopera nyitánya
CORNELIUS: A bagdadi borbély c. vígopera nyitánya
CSAJKOVSZKY: 1812. Ünnepi nyitány
ERKEL F.: Ünnepi nyitány
GOLDMARK: Szakuntala
— Tavaszi nyitány
GLUCK: Orfeus és Euridike c. opera nyitánya
HÄNDEL: Messiás c. oratórium nyitánya
HUSZKA: Aranyvirág
KACSÓH: Rákóczi daljáték nyitánya
LANDI: Saint Alessio c. zenés dráma nyitánya
LULLY: Armida c. opera nyitánya
MENDELSSOHN: Meeresstille und glückliche Fahrt
— Mese a Szép Meluzináról
MONTEVERDI: Orfeus c. zenés-dráma tokkátája
MOZART: Don Juan c. opera nyitánya
— Idomeneo
— Varázsfuvola
RÉKAY N.: Kurucz nyitány
ROSSINI: Tell Vilmos
SCHUBERT: C-dur nyitány olasz stílben
SIKLÓS: Tinódi Lantos Sebestyén
STRAUSS J.: Egy éj Velencében
— Májusi bor
— Matuzsálem herceg
SULLIVAN: A mikádó
SUPPÉ: Szép Galathea
VARNEY: Fanchon asszony leánya
WAGNER: Bolygó hollandi
— Nürnbergi mesterdalnokok, előjáték
— Parsifal
— Tannhäuser
WEBER: Bűvös vadász
— Euryanthe
— Oberon

## VERSENYMŰVEK, SZÓLÓK ÉS ÁRIÁK zenekari kísérettel:

*a)* **Zongora:**

BEETHOVEN: C-moll zongoraverseny. Hegyi Emánuel
— Esz-dur zongoraverseny. K. Metykó Anna
— G-dur zongoraverseny. Farnadi Edith, S. Mannaberg Rózsi
BORTKIEVICZ: zongoraverseny balkézre. Wittgenstein Pál
LISZT: A-dur zongoraverseny. Stefániai Imre
LISZT-BUSONI: Spanyol rapszódia. Farnadi Edith
MOZART: C-moll zongoraverseny. Herz Lily

*b)* **Hegedű:**

BEETHOVEN: Románc. Neuman László
— D-dur hegedűverseny, felviczi Takács Alice
BRAHMS: D-dur hegedűverseny. Neuman László, felvinczi Takács Alice
GASTRUCCI: G-moll hegedűverseny. Neuman László
CORELLI: La folia. Fehér Ilonka
GOLDMARK: Hegedűverseny. Felvinczi Takács Alice
HUBAI: Zefir. Neuman László
KREISLER: Tambourin Chinois. (Hangszerelte Vaszy V.) Neuman László
MENDELSSOHN: Hegedűverseny. Doktor Zsuzsi, Molnár Alice, Zathurecky Ede
MESZLÉNYI: Fantázia Bihari J. művei felett. Fehér Ilonka
MOZART: A-dur hegedűverseny. Zipernovszky Fülöpke
— D-dur hegedűverseny. Kubelik Anita
— G-dur hegedűverseny. Koncz János
POLGÁR: Szerenád. Neuman László
SIBELIUS: Hegedűverseny. Kálmán Mária
SIKLÓS: Hegedűvariációk. Koromzay Dénes

*c)* **Gordonka:**

CSAJKOVSZKY: Rokokóváltozatok gordonkára. Sebestyén Sándor

*d)* **Hárfa:**

RAVEL: Introduction et Allegro. Rácalmási Molnár Anna

*e)* **Ének:** (Szoprán — alt)

BEETHOVEN: Ária a Fidelio című dalműből. Báthy Anna
BUTTYKAY: Bolygó görög, Pallas Athene dala. Kováts Ilonka
GLUCK: Két ária az Orfeus c. operából. Budanovits Mária
GOLDMARK: Kerti jelenet a Sába királynője c. operából. Korenek Valéria
HUBAY: Hó takarja. Mende Erzsi
KAZACSAY T.: Edwig Jugend. Korenek Valéria
KODÁLY Z.: A közelítő tél. S. Gervay Erzsi
LAVOTTA: Rég volt. Mende Erzsi
LEONCAVALLO: Madárdal a Bajazzók c. operából. Tóth Erzsi
LISZT: Loreley. S. Gervay Erzsi
MAHLER: Ihr atmet einen Lindenduft. S. Gervay Erzsi
MARX: Hat dich die Liebe berührt. Mende Erzsi
MENDELSSOHN: Az Úr szava az Éliás című oratóriumból. Orosz Júlia
MOZART: Levél-ária a Don Juan c. operából. Stranszky Aranka
— Ária a Figaró házassága c. operából. S. Gervay Erzsi
— A grófnő áriája a Figaró házassága c. operából. Mezey Irén
— Constanza áriája a Szöktetés a szerályból c. operából. Mende Erzsi
OFFENBACH: Szép Heléna. Ária. Kováts Ilonka
POLGÁR T.: Hét magyar dal, népi szövegekre. Budanovits Mária
PONCHIELLI: Ária a Gioconda c. dalműből. Jászay Margit
ROSSINI: Rossina áriája a Szevillai borbély c. operából. Eggert Márta
STRAUSS R.: Cäcilia. Mende Erzsi
— Morgen. Mende Erzsi, Korenek Valéria
— Ständchen. Mende Erzsi
— Tavaszi hangok. Eggert Márta
— Wiegenlied. S. Gervay Erzsi
STRAUSS J.: Adél áriája a Denevér c. operettből. Halász Gitta
SUPPÉ: Boccaccio dala. Kováts Ilonka
THOMAS: Ophelia áriája a Hamlet c. operából. Szabó Lujza
VANNAY J.: Dalok. Jászay Margit
VERDI: Ária Traviata című operából. Darvas Ibolya
— Azucena áriája a Traviata című operából. Korenek Valéria
WAGNER: Álmok. Korenek Valéria
WEBER: Agáta áriája Bűvös vadász c. operából. S. Szathmáry Margit

(Tenor — bariton)

BACH: Ária a 159. sz. kantátéból. Dr. Győri Pál
GOLDMARK: Asszád áriája a Sába királynője c. operából. Dr. Szedő Miklós
— Ária a Merlin c. operából. Dr. Szedő Miklós
HALEVY: Brogni áriája a Zsidónő c. operából. Losonczy György
HAYDN: Ária az Évszakok című oratóriumból. Dr. Matuska Miklós
HANDEL: Ária a Sámson című oratóriumból. Dr. Győri Pál
KODÁLY Z.: Sirni ... sirni ... Dr. Matuska Miklós
MENDELSSOHN: Ária a Paulus c. oratóriumból. Dr. Győri Pál
MOZART: Sarasto áriája a Varázsfuvola című operából. Losonczy György
SCHUBERT: Dalok (Der Doppelgänger, An Sylvia, Der Kreuzug.) Dr. Győri Pál
SIKLÓS A.: Dalok. (Haj vitézek, Száll a felhő, Szerenád.) Dr. Győri Pál
STRAUSS J.: Cigánybáró belépője a Cigánybáró c. operettből. Laurisin Lajos
— Gondola-dal az Egy éj Velencében c. operettből. Laurisin Lajos

(Kettősök)

JAKOBI: Sybill. Levél-ária és kettős. Kováts Ilonka, dr. Szedő Miklós
— Sybill, Illúzió a szerelem. Kováts Ilonka, dr. Szedő Miklós
MILÖCKER: Koldusdiák. Kováts Ilonka, dr. Szedő Miklós
OFFENBACH: Szép Heléna. Kováts Ilonka, dr. Szedő Miklós
STRAUSS J.: Kettős a Cigánybáró c. operettből. Halász Gitta, Laurisin Lajos
VERŐ: Virágcsata — Babakettős. Kováts Ilonka, dr. Szedő Miklós

(Énekkar és szólisták)

BEETHOVEN: IX. szimfónia. Palestrina Kórus. Szabó Lujza, Budanovits Mária, Székelyhidy Ferenc, dr. Losonczy György
LISZT: Szent Erzsébet legendája. Egyetemi Énekkarok, Kováts Ilonka, Ekker Szidónia, Maleczky Oszkár, Dobos András
MAHLER: III. Szimfónia. Palestrina Kórus. Némethy Ella, Wesselényi-utcai polg. fiúiskola
HARMAT A.: Népdalfeldolgozások. Koronaőr-utcai községi polgári leányiskola énekkara
Eszt és Finn dalok (Vaszy Viktor hangszerelésében).
KAPP: Eszt dal. Egyetemi Énekkarok
PALMGREEN: Nyári est. Egyetemi Énekkarok
SAAR: Bölcsődal. Egyetemi Énekkarok
— Gyere haza. Egyetemi Énekkarok
BELLMANN-SZTOJANOVITS: Pásztordal. Szilágyi E. leányliceum énekkara
PALMGREEN: Tengerész a szénégetők közt. Szilágyi E. leányliceum énekkara
SZTOJANOVITS J.: Stabat Mater. Szilágyi E. leányliceum énekkara
— Szerenád. Szilágyi E. leányliceum énekkara
STRAUSS J.: A szép kék Dunán. Keringő. Budapesti Férfi Dalegylet

A IV. évadban előadott művek jegyzékének futólagos áttekintése is elegendő ahhoz, hogy a *Székesfővárosi Zenekarnak* nagyszerű teljesítőképessége, az előadott művek sokirányúsága és azok kiválasztásának tervszerűsége szembetűnjön. Látható az is, hogy a bizottság a legteljesebb mértékben teljesítette a közönség ama kívánságát, hogy a népművelési hangversenyek necsak tanulságosak, hanem szórakoztatóak is legyenek.

Gondja volt a *Bizottságnak* arra is, hogy a közönség az élő és fiatalabb magyar zeneszerzők műveit is megismerhessék. Természetes, hogy emellett a magyar zeneirodalom örökértékeit sem mulasztotta el bemutatni. A IV. hangversenyévad műsorain 23 magyar zeneszerző szerepelt. És pedig: *Erkel, Liszt, Goldmark, Mihalovich, Sztojanovics, Hubay, Siklós, Weiner, Meszlényi, Kodály, Gajári, Rékai, Lavotta, Harmath, Hollósy, Polgár, Kazacsay, Vannay, Kacsóh, Jacobi, Buttykay, Huszka és Verő.*



A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR TAGJAI:

Poller László, Keblusek Richard, dr. Sterba Barnabás, Roubál Antal, Szabó László, Serafini Viktor, Krause Frigyes, Humpel János, Holecz Rudolf, Huber Ervin, Sereghy Lajos

Molnár Anna, Lambert Miklós, Simonffy János, Schuck József, Schwáb Nándor, Gresits Iván, Stein Béla, Ludvig József, Balog Hermann, Regenhardt Pál, Rai István, Waitzer Máté, Visontai István

Szarvassy Zoltán, Szoyka Emil, dr. Havlin Károly, Pongrácz Béla, Sereghy Árpád, Báthory Sándor, Graff Vilmos, Nemessányi Lőrincz, Sződy Szilárd, dr. Lindner István, Schier Árpád, Seitz László, Muskovits Gyula, Sikos Géza, Händler László

Görög István, Muskovits Károly, Bencsó Károly, Mágory Béla, dr. Gundrum Ákos, dr. Sebestyén Sándor, Rados Ottó, Sámson Pál, Allmássy József, Belényi István, Cifra György, Sefcsik László

Rengey Miklós, dr. Timár Mihály, dr. Bentsik György, Stur Iván, Neumann László, BOR DEZSŐ karnagy, Andó József, Szakacsics Lajos, Kollárj György, Dávid Sándor, Godán György

A felvételkor hiányoztak: Babocsay István, Breier Pál, Frankhauser Jakab, Fürst Emánuel, Juhász Ernő, Krausz Miksa, Trebusz Pál.

Bár a bizottság ebben az évben is bő alkalmat nyujtott a komoly tehetségű fiatal ének- és zeneművészeknek a szereplésre, a »*Tehetségvédelmi hangverseny*« rendezésétől több ok miatt eltekintett.

A vendégszereplő művészek sorából igaz hálával kell megemlékeznünk *Báthy* Anna, *Budanovits* Mária, *Halász* Gitta, *Némethy* Ella, *Szabó* Lujza, Laurisin Lajos, *Losonczy* György, *Maleczky* Oszkár, *dr. Székelyhidy* Ferenc, *m. kir. Operaházi tagokról*, továbbá *Darvas* Ibolya, *Kováts* Ilonka, *Korenek* Valéria, *Orosz* Júlia, *Ekker* Szidónia, *Stranszky* Aranka, *dr. Szedő* Miklós, a *Városi Színház művészeiről*, *Gervay* Erzsi, *Tóth* Erzsi, *dr. Győry* Pál, dr. *Matuska* Miklós hangversenyénekesekről, *Hegyi* Emánuel, *Stefániai* Imre, *S. Mannaberg* Rózsi, *Hercz* Lili (zongora), *Koncz* János, *Fehér* Ilonka, *Molnár* Alice, *Kálmán* Mária, *Zathureczky* Ede, *Zipernovszky* Fülöpke (hegedű), *Sebestyén* Sándor (gordonka), *ráczalmási Molnár* Anna (hárfa), művészekről *Borus* Endre, *Markóczy* Irén, *Stojanovics* Adrienne, *Dötsch* Károly, *Zsolt* Nándor és *Polgár* Tibor karnagyokról, akik a már fentebb említett szereplőkkel együtt nagy elfoglaltságuk dacára is mindenkor annyi kedves szeretettel adták művészetüknek legjavát hálás közönségünknek.

A fiatal művészgenerációból *Koromzay* Dénes és *Eggert* Márta nagysikerű szereplését kell megemlítenünk.

Az énekkari zenekultúra ápolása hangversenyeink színességét nagymértékben emelte. A szerepelt énekkarok közül elsősorban az *Egyetemi Énekkaroknak* tartozunk őszinte elismeréssel és köszönettel nemcsak azért, mert ez a testület nemes áldozatot hozott, amikor olykor saját programját feláldozva olyan művek betanulását vállalta, amelyek a Bizottság munkatervének megvalósulását lehetővé tették, hanem azért az anyagi ellenszolgáltatást nem váró altruizmusért és kiváló művészi teljesítményért is, amelyet a közös munkában részükről mindenkor tapasztaltunk. Hasonló megértést és támogatást tapasztaltunk a *Palestrina Kórus* vezetősége és tagjai, a *Budapesti Férfi Dalegylet*, továbbá a *Wesselényi-utcai polgári fiúiskola*, *a Koronaőr-utcai polgári leányiskola* és *a Szilágyi Erzsébet leányliceum igazgatói*, illetve az énekkarok *vezetői* részéről is.

A harminc hangversenyen előadott zeneművek és szerepelt művészek nagy száma még a laikusok előtt is feltárják annak a fáradhatatlan munkának arányait, amelyeket a Székesfővárosi Zenekar tagjai hétről-hétre annyi ügyszeretettel és művészi elmélyüléssel végeztek. *A Székesfővárosi Zenekar* tagjainak önzetlensége és komoly művészetszeretete azok a tényezők, amelyek a hangversenyek sikerében a legfontosabb tényezőként szerepeltek.

*A Zene* folyóirat kiadását az idei évadban a Népművelési Bizottság vette át a Székesfővárosi Zenekartól, a szerkesztésnek nagy körültekintést igénylő munkáját pedig Siklós Albert a Zeneművészeti Főiskola tanára egymaga volt szíves elvállalni. Ez nagymértékben megkönnyítette a szerkesztőnek egyfelől a Népművelési Bizottság célkitűzéseinek gondos szolgálatát, másfelől a szerkesztéssel járó elvi kérdéseinek céltudatos tervszerű érvényesítését, sőt a technikai kérdéseknek jelentős leegyszerűsítését is lehetővé tette. Aránylag kis terjedelme ellenére — legtöbbször 16 ritkábban 20 oldal egy-egy száma — *A Zene* tartalomban igen sokat nyujt olvasóközönségének. A következő kis statisztika többet mond mindennél.

Ebben az évfolyamban az eddig megjelent számokban a hangversenyévad lezártával a következő *elemzések* foglaltatnak:

17 szimfónia, 5 szimfónikus költemény, 1 oratórium, 4 szvit, 4 szerenád, 41 nyitány, 17 kisebb zenekari mű, 7 zongoraversenymű, 16 hegedűversenymű, 1—1 gordonka- és hárfa-versenymű, közölte azonkívül 62 előadott dal, illetve opera- és oratóriumária szövegét.

A hangversenyekkel kapcsolatos elemzéseken kívül 53 önálló cikk volt *A Zene* eddigi számaiban. Ezek a cikkek tartalmuk szerint így osztályozhatók: volt köztük:

12 zenetörténeti,
10 zeneesztétikai,
7 vegyestartalmú,
5 életrajzismertető,
5 novellisztikus,
4 hangverseny beszámoló,
4 operai előadást bíráló,
3 pedagógiai értekezés és
3 nekrológ.

Küldföli színházi és hangverseny-hírek, a népszerű »Mindenfelől« rovat, könyv- és kótaismertetések, pályázati hirdetmények és szerkesztői üzenetek egészítették ki a fentebb felsoroltakat.

Végül, a hangversenyeink közönségéről kell megemlékeznünk.

A hangversenyek látogatottsága a súlyos közgazdasági viszonyok dacára *teljesen kielégítő* volt. Amint már fentebb említettük, a bérletjegyet váltók száma a multévvel szemben *271-el növekedett*. Örvendetes jelenségnek tartjuk azt is, hogy a *gyárak, ipartelepek* sokkal gyakrabban és sokkal több hangversenyjegyet váltottak, mint a mult esztendőben, amelyeket azután díjtalanul, illetve további kedvezménnyel osztottak ki tisztviselő- és munkás-alkalmazottaik között. Ennek kultúrszociális jelentőségét nem kell különösen hangsúlyoznunk. Hiszen mindenki tudja, hogy a mai súlyos közgazdasági viszonyok között a családos tisztviselők és munkások csak kivételesen tudnak családtagonként még egy-egy pengőt is fordítani kultúrigényük kielégítésére. A munkaadók eme megértő áldozatkészsége nemcsak az alkalmazottaiknak nemes szórakozását, a vasárnapi pihenő okos felhasználását tette lehetővé, hanem azt is, hogy azok gyermekei az iskolák által nem nyujtott zenei műveltséget megszerezhessék. A folyó évben már *húszgyár* és *iparvállalat* váltott összesen 250 bérletjegyet és 54, kb. 6000 belépőjegyet.

A budapesti *Testnevelési Felügyelőség* ezer levente részére váltott hangversenyjegyet az év folyamán. A fővárosi Népművelési Bizottság az árvaházi ifjaknak, az iparostanoncoknak és munkanélkülieknek 1650 darab ingyenes jegyet adott ki. A hangversenyek átlagos látogatottsága: 822.

*Az 1929/30. évi vigadói hangversenyek zárszámadása a következő:*

BEVÉTELEK

| | |
|---|---|
| Egészárú jegyekből | 9.245 P 40 f |
| Tisztviselői kedvezményes jegyekből | 9.476 « 90 « |
| Intézményeknek adott csoportos kedvezményes jegyekből | 1.069 « 60 « |
| Bérletjegyekből | 5.864 « 60 « |
| Rádió kapcsolási díjaiból | 2.590 « — « |
| Egyéb bevételek | 112 « 56 « |
| A székesfőváros támogatása | 12.543 « 17 « |
| Összesen | 40.902 P 23 f |

KIADÁSOK

| | |
|---|---|
| Székesfővárosi Zenekar tiszteletdíja | 29.923 P — f |
| Szereplők tiszteletdíja | 7.082 « 50 « |
| Kisegítők díja | 975 « — « |
| Hangszerkölcsönzés és szállítás | 424 « 20 « |
| Egyéb költségek (rendőrség, zeneszerzők stb.) | 2.497 « 53 « |
| Összesen | 40.902 P 23 f |

A fővárosi Népművelési Bizottság a zenei műveltség ápolása és terjesztése érdekében kifejtett tevékenységét *az idén sem fejezi be a téli hangversenyeivel.* Folyó évi *június hó elsejétől minden kedden, csütörtökön, szombaton* és *vasárnapon* 6—½9-ig, *július és augusztus hónapokban pedig a szerdai napokon is, de mindenkor ½7-től 9-ig* ingyenes szimfónikus zenekari hangversenyt rendez a Városligetben az Iparcsarnok előtt álló zenepavillonból a Székesfővárosi Zenekar és szólisták közreműködésével.

Az 1929. év nyarán tartott hangversenyekről az alábbiakban számolunk be.

Összesen 67 hangversenyt tartott a fővárosi Népművelési Bizottság. A székesfővárosi széküzem ezer sétányszéket állított fel a közönség részére. A székek elfoglalásáért — csak úgy mint a sétányokon — 20 fillért fizetett székenként a közönség. A beszedett 20 fillérekből székenként 10 fillér a bizottság javára utaltatott át a székesfőváros tanácsának határozatából. Ez az összeg 4791 pengő 90 fillért tett ki, ami annyit jelent, hogy 47.919 *egyén vette igénybe a székeket.* Miután az álló közönség mindenkor legalább kétszer annyi, de sokszor háromszor-négyszer is annyi volt, mint az ülő közönség, *a városligeti hangversenyeken résztvett közönség számát legalább 160.000-re kell becsülni.*

A 67 hangversenyből 61-en a *Székesfővárosi Zenekar* működött közre. E 61 hangverseny keretében 23 *szimfóniát,* 31 *szvitet,* 19 *szimfónikus költeményt,* 59 *kisebb zenekari művet,* 136 *nyitányt,* 9 *indulót,* 20 *keringőt,* 39 *ábrándot,* 24 *egyveleget,* adott elő és 96 szólószámot (14 hegedűverseny, 1 gordonkaverseny és 81 ária-dal) kísért.

A *fővárosi leventezenekarok versenyét,* a székesfővárosi *Testnevelési Felügyelőséggel* karöltve rendezte a *Népművelési Bizottság.* A versenyen a székesfőváros IV., V., VI., VII., VIII. és IX. kerületeinek levente zenekarai vettek részt. A bíráló bizottság (Bor Dezső, Borsay Samu, Siklós Albert, Vaszy Viktor, Novágh Gyula) az első díjat a IX. kerületi leventezenekarnak, a második díjat pedig a VIII. kerületi leventezenekarnak ítélte.

Széleskörű érdeklődést keltettek a fővárosi iskolák énekkarainak hangversenyei, amelyeken a *Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola, a Medve-utcai községi polgári fiúiskola, a Hernád-utcai községi polgári fiúiskola, a Rottenbiller-utcai községi polgári fiúiskola, a Wesselényi-utcai községi polgári fiúiskola* és *a Toldy Ferenc reáliskola énekkarai szerepeltek.*

Az Angliába indult *cserkész zene- és énekkar hangversenye* oly nagy sikert aratott, hogy meg kellett ismételni.

1929. augusztus 19-én *Rigó Jancsi* cigányzenekarának, továbbá *Eitner* Irén és *Toronyi* Gyula operaénekesek közreműködésével *magyarnótaestet* rendezett a Bizottság.

Igaz köszönettel tartozunk a nyári hangversenyek szereplőinek is, akik tisztán költségeik megtérítése mellett is készséggel tettek eleget felkérésünknek. Nyári hangversenyek résztvevői: *Rezik* Béla, *Steiner* Rezső, *Borus* Endre, *Sauerwald* Géza, *Keil* Ernő, *Borsay* Samu, *Koller* János, *Dobó*

Sándor karnagyok, *Hollay* Béla, *Toronyi* Gyula, *Ney* Dávid, *Losonczy* György, m. kir. Operaház tagjai, *Christián* Lili, *Kováts* Ilonka, *Orosz* Júlia, *Darvas* Ibolya, *Sebők* Stefi, *Vinkovich* László, a Városi Színház operaénekesei, *dr. Győry* Pál, *Eitner* Irén, *Tibor* Zoltán, *Kandel* Ilonka, *Pálffy* Mária, *Kuttner* Irén, *Stettnerné Falvy* Margit, *Rédey* Klára, *Gregor* Vilmos, *Micsey* Józsa, *Dobos* András operaénekesek, *felviczi Takács* Alice, *Neuman* László, *Zipernovszky* Fülöpke, *Országh* Tivadar, *Sonkoly* István, *Singer* Ibolyka és *Tomm* Béla hegedűművészek, *Sebestyén* Sándor gordonkaművész és *Molnár* Anna hárfaművésznő.

Végül, nemcsak a városligeti és vigadói hangverseny közönségünk háláját tolmácsoljuk, amikor *dr. Sipőcz* Jenő polgármester és *Liber* Endre tanácsnok uraknak a Népművelési Bizottság hangversenyeinek létrejötte, fentartása és továbbfejlesztése körül szerzett hervadhatatlan érdemeit leszögezzük, hanem mindazok nagyrabecsülését és őszinte tiszteletét is, akik a széles néprétegek és általában a főváros kultúrélete színvonalának emelésében velünk vállvetve működtek.

**Novágh Gyula**

h. népműv. felügyelő
a szfv. Népművelési Bizottság ügyvezető titkára

## A GOLDMARK-MÚZEUM MEGNYITÁSA

A Zene X. évfolyamának 7. számában részletesen beszámoltunk azokról a tárgyalásokról, melyeket a kultuszkormány nevében dr. *Meszlényi* Róbert, a Zeneművészeti Főiskola titkára folytatott Goldmark mester örököseivel. Ezeknek kedvező eredménye a minap — pontosan *Goldmark Károly születésének századik évfordulóján:* május 18-án — ünnepélyes keretek között megnyilt múzeum, mely méltán csatlakozik Budapest és a csonka ország kultúrfölényét hirdetni hivatott hasonló látnivalókhoz: a *Liszt*-múzeumhoz, a *Petőfi-*, *Jókai-*, *Széchenyi-*, *Deák-*, *Erzsébet királynő-* és *Goethe*-szobákhoz. Úgy tudjuk, hogy a közel jövőben valósul meg az *Erkel*-szoba anyagának rendezése és a távolabbi idők álma a *magyar zenetörténeti múzeum*, mely szemléltetően sorakoztatná fel mindazokat a kincseket, melyek most csak szétszórtan, rendezetlenül ékesítik a Tud. Akadémia, a Nemzeti Múzeum, a m. kir. Opera könyvtárát és az Egyetemi Könyvtárét.

Zeneművészeti Főiskolánk egyik első emeleti tantermét alakították át igen ötletesen a Goldmark-múzeum céljára. Mindjárt belépésünkkor a szoba közepén pillantjuk meg azt a barna *Bösendorfer*-zongorát, mely a hatvanas évek óta volt a Mester birtokában. Ezen csendültek meg már a Merlin színes hangzatai és a későbbi opuszok motívumai. Az ablaknál elhelyezett vitrin apróságai közül a zsebórát, a szivarvágót és a plaidet nézegethetjük azzal az áhítattal, amely megillet minden a mester személyével összefüggő emléktárgyat. A falakon felfüggesztett képek közül emeljük ki az Ernst-múzeum tulajdonát képező *Gaul*-féle, 1875-ben festett sikerült portrét és egy rézkarcot: *Schmutzer* bécsi tanár művét. Goldmark különböző korából való bécsi és gmundeni fényképeit, melyeket a Zene legutóbbi számában közöltünk le, itt eredetiben megtalálhatják olvasóink.

Legértékesebb darabjai a 152 számból álló gazdag gyűjteménynek a »Sába királynője«, a »Merlin«, a »Házi tücsök«, a »Hadifogoly«, a »Götz« és a »Téli rege« c. operák vaskos kéziratos partitúrái, továbbá azoknak a zenekari és kamarazeneműveknek eredeti kéziratai, miket az egész világon játszanak: a Sakuntaláé, a Falusi lakodalomé, az *Esz*-dur szimfóniáé, az Olasz-nyitányé, az *A*-dur scherzoé, a hegedűversenyé, a vonósnégyesé, az *E*-dur szvité, a két zongoraötösé. Több, mint húsz kiadatlan mű tölti meg az egyik állványt: köztük egy szimfónia *(E*-dur), vegyes- és férfikarok, zongoradarabok. Érdekesek azok a vázlatok, miket az ősz Mester *Der Fremdling* című megkezdett operájához vetett papírra, valamint egy megkezdett vígoperájának, *A Pártütők*-nek töredékes feljegyzései; ez utóbbinak szövegét Kisfaludy Károly után *Várady* Antal írta és *Somogyi* Péter fordította németre. Műsorok, okmányok, számlák, feljegyzések és levelek egészítik ki az érdekes múzeum anyagát; rendezését *Meszlényi* Róbert dr. nagy szeretettel és hozzáértéssel hajtotta végre; ugyanő állította össze a Goldmark-szoba áttekinthetően megszerkesztett kitűnő katalógusát is.

KERESZTY ISTVÁN:

# COSIMA

Az egyetlen nő, aki e néven a műveltségtörténelemben szerepel: Liszt Ferenc leánya, Wagner Richárd özvegye — nincs többé. Hősnő volt és regényhősnő; múzsa volt és a szerelem s a részvét vértanuja; erős szervezőtehetség és finom diplomata, fenséges lélek és gyarló asszony egy személyben. A művészet, a zenei műveltség nagy hálával tartozik neki.

Cosima sokat köszönhet szüleinek: a szellemes és fenkölt gondolkozású *d'Agoult* Mária grófnőnek és a szintén — legjobb értelemben — arisztokratikus szellemű, nagyműveltségű Liszt Ferencnek. Az 1837 karácsony első napján született leánygyermek, mintegy tízéves koráig élt Svájcban, szüleivel; ezután néhány évig Liszt anyjánál Párisban nevelkedett; 17 éves korában Berlinben helyezte el atyja: egy geniális tanítványának anyjánál, Bülow bárónőnél. Nagytehetségű és nagyműveltségű leány lett, mindig a legelőkelőbb nevelést és kiváló szellemek társaságát élvezte; némi írásműködése is hivatottságról tanuskodott, de a tollat nagyon hamar letette. (Azonban öregkorában szép könyvet írt atyjáról, ennek századik születésnapjára.) Jellemző, hogy míg szülői nemcsak érdekes, hanem valóban szép megjelenésű, összeillő pár voltak: a sugár termetű, sőt magas és mindvégig szikár Cosima csak szellemével s előkelőségének bájával tett mindenkit feltétlen hódolójává.

Húsz éves korában lett Hans v. Bülownak, a remekül zongorázó Liszt-tanítványnak és jeles karnagynak nejévé. Nászútján három hetet töltött Zürichben Wagnernél, akit azelőtt atyjától is, férjétől is csak isteníteni hallott s a kinek küzdelmeire csak a legnagyobb részvéttel gondolhatott; ekkor ismerte meg Wagner hatalmas egyéniségét. 1864-ben a Bülow-pár ismét meglátogatta a schweizi száműzetésben élő Wagnert — Cosima és a »jövő zenéjének« lángeszű költője ekkor gyúltak végzetes szerelemre. Cosima később gyermekeivel együtt, elhagyta férjét: elvált, hogy Wagnernek lehessen (1870 aug. 23-án) neje. Önfeláldozó, hűséges élettárs volt: erős kezébe vette férje ügyét, híven kivette részét a nagy zenész nehéz küzdelmeiből, II. Lajos bajor király rajongását ügyesen fokozta Wagner nagy, ideális céljainak támogatására; az ő szívós női energiájának igen nagy része volt abban, hogy férje tovább dolgozott rég abbahagyott életművén »Nibelung gyűrűjé«-n és hogy lehetették a bayreuthi minta-színház alapkövét s hogy végre 1876 július és augusztus havában itt csakugyan felzendültek az »ünnepi játékok« hívó harsonái a dombon álló Festspielhaus négy sarkán a négy világtáj felé. És a férje lényével teljesen egybeforrt Cosimának köszönhető, hogy e hívó harsonára, Wagner halála után is (1886 óta) odasereglettek a világ zenés színházainak legnagyobb művészei s közönség gyanánt mindenünnen, Amerikából is, a legműveltebb rétegek. S a Wagner szellemében gondolkodó és a színpadot is csodálatosan ismerő Cosima még férje halála után negyedszázaddal is egyöntetű, mindenre kiterjedően gondos aprólékos utasításokat iratott be a bayreuthi partitúrákba és rendezői példányokba, lassanként kiterjesztve az (eredetileg csak a Nibelung-trilógiát és a »Parsifal«-t felölelő) ünnepi játékok műsorát Wagner összes zenedráma-remekeire. És hallani kellett néhai *Takáts* Mihályunk, vagy *Székelyhídy* Ferencünk bayreuthi élményeit: ezek a nagy énekeseink, mint kész művészek fogadtattak el az ünnepi játékok közreműködői gyanánt s milyen lelkesedéssel és tisztelettel beszéltek arról, hogy még nekik is mennyit lehetett tanulniuk Cosima mélyreható tárgyalásaiból!

Hogy Cosima nemcsak nagy szellem volt, hanem nagy lélek is: ezt az is bizonyítja, hogy teljes szellemi frisseségében le tudott mondani hivatásáról, Bayreuth irányításáról, mikor fiát Siegfridet már méltónak, érettnek látta arra, hogy a kormánypálcát átvehesse. Azóta 22 év folyt le, a kiváló nő csak mint közönség jelent meg a mintaszínház egyetlen páholysorában, míg szervezetének megrokkanása miatt az orvos meg nem tiltotta neki. Szellemi frissesége csak 90 éves korában kezdett csökkenni; két évi lassú erőtlenedés, majd megvakulás után most április 1-én fejezte be dicsőséges, nagy boldogsággal is megáldott, de sok küzdelemmel járt és lelki szenvedéssel átitatott életpályáját.



WAGNER COSIMA
1837—1930

Erénye volt hibája is: Wagnert istenítette, hagyományaiból egy jótányit sem engedett. Ez kétségkívül egyoldalúságra vezetett, amiért nem egy, a korral haladó művész elfordult Bayreuthtól. De valljuk meg: kevés operaház dicsekedhetik azzal, hogy olyan egységes művészi szellem és fegyelem uralkodik benne — az elsőrangú személyzetről nem is szólva —, mint aminőt Bayreuthban Wagner Richard s az ő kidőltével méltó élettársa, Cosima teremtett.

## DIÓSY BÉLA DR

1863—1930

A magyar zenekritikusok gárdájának nesztora, dr. *Diósy* Béla április 19-én hajnalban húnyta le örökre szemeit. A mai generáció jóformán nem is ismerte őt. A kegyetlen sors csapásaitól összetört, halk, szótlan, imbolygó járású, csendes kis emberke csak halvány mása volt a világháborúelőtti Diósynak, annak, akinek régen láttuk és szerettük őt: a harcoskedvű, szellemes, bátor, szókimondó, de mindig jólelkű és a szépért rajongva lelkesedni tudó esztétikusnak és zeneírónak. Ha fogalmat akarunk alkotni magunknak arról, mit jelentett Diósy a magyar zenekultúrának, a magyar operaszínházi és hangversenyéletnek, át kell lapoznunk annak a csaknem négy évtizedes munkásságnak dokumentumait, amit a *Neues Pester Journal* hatalmas tömbökbe kötött lappéldányai tárnak elénk. E valamikor nagyon elterjedt, népszerű német újság színházi rovatának —*y* aláírású kisebb-nagyobb cikkeit, tárcáit buzgón olvasta egykor mindenki, akinek csak valami köze volt a hazai zeneélethez. Ragyogó stiláris készséggel, lendületesen, sziporkázó szellemességgel megírt bírálataiból előadó, komponista és a hallgató egyaránt sokat tanulhatott. És ha néha keményebben is megnyomta tollát, ha bosszúságában maró gúnyba mártott nyilakat lövelt egy-egy muzsikus felé, sohase éreztük, hogy támadása igazságtalan volt, mert ebben az eljárásban sohasem vezették üres zenepolitikai jelszavak, hanem

mindig a klasszikus és romantikus mesterek imádatában kijegecesedett esztétikai meggyőződése, hitvallása. *Mozart, Schubert, Wagner* és *Brahms* voltak bálványai. Órákhosszat tartó rögtönzött előadásokban tudta áhítatig menő rajongással elemezni a »Don Juan« és a »Trisztán« zenei szépségeit, vagy egy-egy Schubert- és Brahms-dal szövegének és zenei tartalmának tökéletes együvétartozását. Az utóbbi negyven esztendő minden jelentősebb zenei eseményénél jelen volt. Csendesen elmélyedve ült szokott helyén, látszólag közömbösen, semmitmondó arckifejezéssel, de aki ismerte őt, szemeiből már az előadás alatt mindent kiolvashatott. Ezek a villogó, pápaszem mögé bujtatott apró lelki lámpások haragos villámokat szórtak, majd irónikusan hunyorogtak, de könnybe is lábbadtak a meghatottságtól. Felvonásvégek, hangversenyszünetek alatt Diósyt mindig kollégáinak tömör fallanksza vette körül, hogy véleményét hallják, oktató megállapításaiból szűrjék le ítéletüket és élvezzék szellemes szójátékokkal és anekdotákkal tarkított analiziseit.

1863-ban született Nagyváradon. Ifjúságát Bécsben töltötte, ahol zenei és jogi tanulmányokkal foglalkozott. A doktori cím elnyerése után Pestre költözött, innen előbb politikai és közgazdasági tudosításokat küldött bécsi és prágai napilapoknak, majd 26 éves korában lépett be a *Neues Pester Journal* szerkesztőségébe, hol nemsokára rábízták a Theater, Kunst und Literatur« rovat vezetését. Közben verseket és novellákat írt, sőt egy vígjátékot is (»Die Visitkarte« címen) és számtalan elbeszélést fordított le németre, külföldi lapok tárcarovataiba. A háború elején a Nemzeti Zenedébe hívták meg tanárnak ; a dal és az operairodalmat, mit kevesen ismertek nála jobban, elemezte az operai osztály növendékeinek. Ezt a megbizatást oly kitűnően teljesítette, hogy 1924-ben a Zeneművészeti Főiskolára hívták meg előadónak. A *Neues Pester Journal* megszűnésével szinte egyidejűleg szakadt reá a csapások, szenvedések hosszú sora. Súlyos anyagi gondok gyötörték, majd elvesztette csaknem négy évtizedes házasélet után nejét, D. *Handel* Bertát, a M. kir. Opera örökös tagját. Nem csoda, ha ennyi megpróbáltatás után, többször ismétlődő agyvérzés törte meg szánalomra méltó módon testét-lelkét.

Utolsó útjára a zenei és az ujságírói társadalom impozáns részvéte kísérte. Ravatalánál *Süle* Antal a *Pesti Hirlap* szerkesztőségének nevében mondott utolsó istenhozzádot. Dr. *Meszlényi* Róbert miniszteri tanácsos, a Zeneművészeti Főiskola babérkoszorúját helyezte megható szavak kíséretében az elhúnyt kolléga sírjára. Az ujságíróegyesületek nevében dr. *Gerő* Ödön búcsúztatta Diósyt, a »felejthetetlen barátot, a zene idealista rajongóját«. Végül dr. *Péterfi* István, a zenekritikusok szindikátusa megbízásából tette le az emlékezés és elismerés örökzöld babérját.

## SEHEREZADE ÉS BORIS GODUNOV

### KÉT BEMUTATÓ A M. KIR. OPERÁBAN

*Rimszky-Korszakoff* szelleme lebegett az Opera legutóbbi két bemutatója felett. Egyiknek ő a komponistája — bárha művét nem is a színpad számára irta — a másiknak csak átdolgozója és orkesztrátora ; de aki ismeri *Musszorgszki* sajátosan kezdetleges, őseredetien primitív, néha szinte a dilettantizmus határán mozgó komponálási technikáját a Boris Godunov partiturájának szépségeit hetven százalékban legalább is Rimszky-Korszakoff javára hajlandó írni. Ennek a nagytudású, Liszt és Wagner opuszain nevelkedett nagyon invenciózus mesternek csak harminckét éves korában adta meg a sors a lehetőséget, hogy a zeneszerzés titkaiba behatolhasson ; addig, mint tengerésztiszt, talentumának meg nem felelő környezetben küzködött. Hét szimfónikus költeménye közül a *Seherezade* a legnépszerűbb. Hangversenyműsorok egyik legsűrűbben szereplő parádés darabja. Régen, még a felejthetetlenül szép békeévekben, a cári ballettársulat mutatta be Operánk színpadán, érdekes, akkor újszerű szcenirozásban. Most *Kölling*



A „Boris Godunov" második felvonása
Vajda M. Pál felvétele



A „Boris Godunov" utolsó felvonása
Vajda M. Pál felvétele

Rudolf változatos koreográfiájában, *Oláh* Gusztáv színpompás díszleteivel, *Rékai* András sikerült rendezésében került színre Rimszky-Korszakoff keleti buja szinekben tobzódó muzsikája. Állapítsuk meg, hogy a zeneköltő adta program — a szimfónikus költemény tételeinek költői tartalma — sokkal szebb és a muzsikával, zenével is szorosabban fonódik össze, mint az a konvencionális, vérszegény kis história, amit szemünk láttára a színpadon játszanak le.

Az előadás igen szép volt. *Szalay* Karola a címszerepet alakította; szépségével, kifejező mimikájával és graciózus táncaival meghódította a közönséget. A szultánt *Kodolányi* Alajos személyesítette, a szerelmes szerecsent *Kölling* Rudolf, a berlini Opera táncművésze, elegáns mozdulatokkal és sok izléssel. *Ferencsik* János a színház fiatal korrepetitora ezzel a művel lépett mint dirigens először a nyilvánosság elé. A tűzpróbát kitűnően állta ki; biztos kézzel aknázta ki a partitura minden szépségét.

*Musszorgszki* Boris Godunovát 1874 tavaszán hozta színre a szt.-pétervári Opera. Hogy ez a mű ma is szinte egy újdonság frisseségével fogja meg a közönségét, annak az a magyarázata, hogy komponistája akkor, meg nem értetten, olyan jelszavakat vitt be az ultraromanticizmusban elmerült muzsikus világba, amiknek győzedelmes megvalósulása csak a legutolsó két évtizedben játszódott le előttünk. A zenetörténet Musszorgszkit a népzenéből táplálkozó, népi motívumokat lineárisan feldolgozó expresszszionizmus ősapjának könyveli el. A harmoniák szines világa sohasem érdekelte. Mikor 25 éves korában kilép a cári testőrségből, hogy zenei pályára lépjen, nem sokat bíbelődött az összhangzattan és a formatan hagyományos szerkezetének tanulmányozásával, hanem minden tradíciót sutba dobva, ismert recipe szerint, a végtelen orosz síkságok parasztjainak szomorú egyhangú dalait gyűjtögette és azokból konstruált magának egy kemény, nyers, sokszor darabos kidolgozási formulát, melyet minden vokális és instrumentális művében használt. Musszorgszki stílusának sajátossága leginkább dalaiban nyilatkozik meg; mert egyetlen dalművét és programmuzsikáját csak *Rimszky-Korszakoff* átdolgozásain keresztül ismerjük.

Tizenhét év előtt került színre a »Boris Godunov« Operánkban, de vérszegény meséje, nehezen mozgó díszletváltozásai, szokatlan harmóniái akkor elidegenítették tőle a színház látogatóit. Ma, *Stravinszky* és *Hindemith* után Musszorgszki muzsikáját a legkonzervatívabb hallgató is maradéktalanul tudja élvezni. A szövegkönyv sok hibáján — a librettót részben Puskin írta, részben maga a zeneköltő — *Márkus* László főrendező azzal segített, hogy bizonyos összevonásokkal, igen sikerült húzásokkal és képcserékkel folyamatosabbá tette a cselekményt és geniálisan aknázott ki minden drámai helyzetet. Megszoktuk már, hogy *Márkus* László színpadi képei tökéletesen szépek, stílusosak, telve vannak a legkultúráltabb artisztikummal, megszoktuk, hogy szereplői kitűnően mozognak, hogy tömegjelenetei lendületesek, izgalmasak, azért mégis külön meg kell emlékeznünk a Boris Godunov néhány kiválóan szép jelenetéről, melyekben egy igazi művészlélek megnyilatkozásában gyönyörködhettünk: a műtörténeti szempontból is tökéletes templomi képben, az erdei tisztáson lejátszódó kinzási jelenetben és a gyönyörűen megálmodott záróképben.

A zenei vezetés *Failoni* karmesteri pálcájában összpontosult. Miért nem világosítja fel a kitűnő maestrot valaki, őszinte jóakarója, hogy a nála sokszor bekövetkező felborulás, különösen a kényesebb tömegjelenetekben, mind csak a partituranélküli vezénylés következménye. Ezt az idegesítő, súlyos agymunkát, mely csak felesleges ballaszt minden karmester számára, senki sem követeli tőle, legfeljebb egy-két naiv újságírónak és a laikus nagytömegnek imponál, a beavatott muzsikusnak nem, mert az lépten nyomon meg tudja állapítani a karmesternek mulhatatlanul bekövetkező bizonytalan ingadozásait. Staggioneknél még elképzelhető ez a bravuroskodás: mikor csak 3—4 mű van állandóan a repertoáron, melynek minden taktusán, minden egyes közreműködő hiánytalanul uralkodik. De újdonságoknál és több hetes időközökben játszott műveknél különös látvány

az a birkozás, küzdelem, amit a karmester a szinpaddal folytat. Lehetetlen, hogy a kótanélküli dirigálásnál a karmester *segíteni* tudjon az énekesen, lehetetlen, hogy zenekarával utána menjen, kirántsa a bajból és lehetetlen a tömegjelenetek biztos kézbentartása ott, ahol olyan beintésekre is vár a kórus egy-egy kisebb csoportja, melyek egyáltalában nem memorizálhatók. Még a tempó egységessége is szenved ezzel. Az opera-irodalom nem ismeri azokat a pillanatok inspirációja alatt keletkező apró agógikus ingadozásokat, amiket egy zongoraművész vagy egy dalénekes megengedhet magának. Biztosítjuk *Failoni* mestert, hogy az »igazi« muzsikusok szemében cseppet sem fog értékben kisebbedni, ha egyszer nyitott partiturával dirigál el egy dalművet, de apró balesetek nélkül. Tárgyilagosan meg kell állapítanunk azonban, hogy fiatalos hévvel, néha lélekzetfojtó lendülettel vezette az előadást és a közönség zajosan hívta a rivalda elé minden felvonás végén.

A címszerepet *Szende* Ferenc alakította, megrázóan tárva elénk a szerencsétlen Boris cár tragikus sorsát. *Laurisin* üde hangon énekelte a trónkövetelő hálás énekszólamát. Korcsmai bordala után megérdemelten hatalmas nyiltszini tapsot kapott *Venczell* Béla. *Diósy* Edit bájos volt a gyermek Feodor szerepében. *Budánovits* Mária tökéletes kabinet-figurát nyujtott a kocsmárosné szerepében. *Relle* Gabriella, *Bársony* Dóra, *Medák* Sári, *Szügyi* Kálmán, *Somló* József, *Komáromi* Pál, *Palotai* Árpád, *Svéd* Sándor és *Toronyi* Gyula kitűnő énekükkel és játékukkal nagyban hozzájárultak a siker fokozásához. A közönség meleg tapsokkal honorálta a kitűnő, egybevágó előadást.

# SZÍNHÁZ

◆◆◆

**A milánói Scala** Toscanini távozása óta kétségbeesetten igyekszik bebizonyitani, hogy nem érzi hiányát karmesterének. Ezzel szemben Borletti szenátor bejelentette, hogy bár alig száz előadást tartanak csak, a másfél millió líra állami támogatás dacára is még két és fél- hárommillió deficitre számitanak. A Scala alig hirdet ujdonságokat, inkább csak reprizeket csinál új díszletekkel és kosztümökkel, igy újítják fel most a »Don Juan«-t, a »Tannhäuser«-t, melyet *Wagner Szigfrid* fog dirigálni és Kayser balettjét, a »Babatündér«-t, melyből a német *Kröller* egész modern pantomimet csinált. Nagy látványos balettnek készül *De Sabata* »Ezeregy éjszakája« és »A kalifa púpos bohóca« c. dalmű, melyet *Arturo Rossato* szövegkönyvére irt Franco *Casavola*, ki e munkával nyerte el Róma kormányzójának pályadiját. A mű a római bemutatón nagy sikert aratott. Nagyon díszes kiállításban adják elő »Tell Vilmos«-t és *Berlioz* »Faust elkárhozásá«-t, valamint *Zandonai* »Francesca da Rimini«-jét és új operáját, melynek címe: »Az utca, melyet ablakomból látok«. A szövegkönyvet Puccini librettistája, Giuseppe *Adami* irta.

**Az új zene** egyik legtehetségesebbnek mondott művelője, Kurt *Weill*, eredetileg öt »song«-ot (énekszámot) irt Bert Brechtnek egy rövid, de véres szatirájához, egy Amerikába képzelt »Mahagonny« nevű város züllött társadalmáról. 1927-ben elő is adatta Baden-Badenben. A szövegköltővel azóta háromfelvonásos szindarabbá dolgozták fel, »Mahagonny felvirágzása és bukása« címen a lipcsei városi színház most előadta. A bemutató előadás óriási megbotránkozást keltett: a szereplők csavargók, gonosztevők, a színhely csapszékek, a darab nyelve az utálatig durva iránya egyenesen izgatás a jómódúak ellen, amellett, hogy hősei mind kapzsi, önmagukat eladó lelketlen népség. A város képviselőtestülete meg is akarja tiltani a darab további előadását. A mű csak össze nem függő történések sora: a zene is csak olykor bukkan fel, vannak áriák, ariózók, recitatívák, mesterien megcsinált szimfónikus részek; stílja nincs, »sláger«-jei sincsenek. Tömegopera akar lenni, de a Berliner Tageblatt bírálója, Alfred Einstein, igy összegezi itéletét: »Man kann nicht Musik ohne Musik machen« Az »új zene« heroldja, Paul Stefan, a N. Züricher Zeitungban egy egész tárcacikkben beszél a lipcsei példátlan botrányról s valósággal szidja a darab szövegét, szörnyű ízléstelenségeit és durvaságát s mind a két szerzőnek azt a mohóságát, hogy a »Dreigroschenoper« szenzációját a nagy siker reményében megakarták ismételni; a zenéről csak mellékesen szól ennyit: »pompás song-ok sora, de három óra hosszat csupa song-ot nem lehet elviselni!« *Braunschweig* intendánsa le is mondott a »Mahagonny« tervbevett előadásáról.

»**Dorian Gray**« **mint opera.** Oscar Wilde fantasztikus regényéből Olaf Pedersen operaszöveget írt és 8 képre osztotta a történetet, amely azonban nem alkalmas operaszínpadra. Kénytelen volt egy új alakot, szerelmes nőt, belekomponálni. Az amerikai német Karl Flick-Steger zenéje ügyes és eléggé hatásos, de nincs mondanivalója; egyetlen erénye a zenekarral bánni tudás.

»**Luisa Miller**«, Verdi régi operája, tavaly Berlinben újra színre került és elég szép sikert aratott. Most Bécsben kísérletezett vele az Akademie für Musik und darstellende Kunst; Neusser asszony éneknövendékei, egyszersmind dr. Heinz Schulbauer játékmester tanítványai léptek fel a félig még Bellini- és Donizetti-nyomokon járó, dallamos műben, mely a bel canto próbakövéül szolgált. A növendékzenekar is, dr. Ludwig Kaiser tanár vezénylete alatt, derekasan kitett magáért.

**Alban Berg,** forradalmi tárgyú, de forradalmat is jelentő »Wozzeck« c. operájára készülnek most Bécsben is, Aachenben is. Soha ilyen nagy fáradtságot nem okozott még egy opera betanítása sem; a vonósok külön időben, a fúvók csoportja ismét más időpontban dolgozik; folytonos ütemváltozás nehezíti meg a különben is látszólag minden összefüggés nélkül egy-egy vonalba írott szólamok lejátszását. Mint egy bécsi lapban olvassuk: egyelőre bábeli nyelvzavarnak érzi szereplését a zenekarnak mindegyik fele.

**Új opera-trilógia.** »A lehullott csillag« első darabját adták Strassburgban; R. *Montfeuillard* operahármasának első estéje »Zarail« c. a. történelemelőtti időben játszik. Zenéje formailag nagyszerű, dallamai eredetiek és mély érzés hatja át. A jó előadást maga a zeneszerző vezette.

»**Desző Ernster**« nevét fedeztük fel Alfred *Einstein* legújabb berlini kritikájában: a nyilván magyar nevet viselő (de »s«-nek hangzó lengyeles »sz« ortografiával író) énekesnek pompás maszkját dícséri a 90 éves, de finom és vidám zenéjével ma is hatásos »Lonjumeau-i postakocsis« egy kisebb szerepében. Mellékesen megjegyezzük, hogy a hosszú idő multával most felújított Ádám-féle opera fő női szerepét Alpár Gittanak kellett volna énekelni, de őreá hirtelen a »Koldusdiák« Laura szerepét osztották ki.

**Operaénekesek operettben**, ez a legújabb divat. Bécs és Berlin után most Párist ezzel hóditották meg a német múzsának: Rothschild báró új »Pigelle-színházában« német nyelven előadták a »Denevér«-t; a *Strauss*-operettet Bruno *Walter* dirigálta, a bécsi operából hárman (*Anday* Piroska is), a berliniből hárman, a drezdaiból ketten énekeltek benne; egy bécsi ballerina a II. felvonás betétéül a »Schöne blaue Donau« keringőt táncolta; — óriás siker az egész vonalon.

**Busoni** »Faust« operája, az 1925-i drezdai bemutató után, magas értéke ellenére, alig került színre. Most Paul *Bekker*, az ismert nagy Beethoven-könyv írója, mint wiesbadeni intendáns adatta elő.

**Raszkolnikov**, a világ egyik leghíresebb regényének: Dosztojevszki »Bűn és bűnhődés«-ének tragikus hőse, megjelent az operaszínfalon »Schuld und Sühne« c. a. adta elő Boroszló operája a Giovacchino Forzano szövegére írt 3 felvonásos művet, Arrigo *Pedrolla* hatásos zenéjét. Ugyanakkor Osnabrückben is színrekerült egy Raszkolnikov-opera: »Irreland« címen. Hermann *Wunsch* írta. Úgy drámai, mint lírai részeit dícsérik, de erősen át van itatva jazz-ritmusokkal.

**Aachen** olyan közel van a belga határhoz, hogy a Liège-ben összegyült *Internationale Gesellschaft für neue Musik* tagjai április 5-én automobilokban átrándultak Aachenbe, megismerni »Wozzek«-et, Alban *Berg* újszerű operáját.

**Prága** májusi ünnepi játékai (6—25.) három operaelőadást hoznak. 18-án a Nürnbergi mesterdalnokokat, 19-én Don Juant, 25-én Dalibort.

**Fiatal zeneszerző** Erwin Dresseli. Még nem volt 20 éves, mikor Artur *Zweniger* szövegére megírta »Armer Kolumbus« c. operáját, mely a mult hónapban Danzigban szép sikerrel került színre. Ritka tulajdonságokkal nyerte meg harcát: zenéje csupa élc, humor, persiflage.

**Emanuel Chabrier** mintegy 30 évvel ezelőtt fiatalon elhúnyt, nagy tehetség volt; »Le roi malgré lui (Akarata ellen király)« c. operáját most előadták Strassburgban nagy sikerrel.

**Händel »Belsazar« c.** nagy oratóriumát színpadon jelenetezve adták elő a mult hónapban Frankfurtban. Nagy és szép hatású volt. Kár, hogy a »mozgásművészet« tömege még az ima alatt is szabadgyakorlatokat végzett.

**Haydn-operát** keltettek életre műkedvelők Bécsben, a *Konzerthaus* színpadán. A szimfónia nagymestere 1773-ban, kezdetleges olasz szövegre írta a »*L'infedelta delusa* (Megtorolt hűtlenség)« című művét; a fordító Hermann *Goja* nem tudott sokat javítani szövegén; új, találóbb címet adott a darabnak: »*Liebe macht erfin-*

*derisch*« (A szerelem találékonnyá tesz)«. Haydn 51 éves volt, mikor a csinos, de fölületes zenét megírta: invenciója friss, de áriái nagyon egyformák, az alakjellemzésére nem gondolt. A magas színvonalú előadást Gottfried *Kassowitz* dirigálta.

»**Anette et Lubino**« egyfelvonásos pásztori vígoperát újította fel a minap Párisban a *Theâtre de l'Avenne*. A 150 éves szöveg — valószínűleg a híres *Favart* műve — olyan bájos, hogy egymagában is megállná helyét; zenéje vékonyka, de szintén nagyon tetszetős és szellemes, a 18. századbeli *Blaise* műve.

**Ismeretlen Mozart-ballet** került elő Grazban a »Steiermärkischer Musikverein« archivumában: »Die Rekrutierung, oder Liebesprobe« c. meséje nagyon egyszerű átöltözködéses komédia, maga Mozart írta 1791 farsang táján. Egyes zeneszámokat félzáradékkal vezet át más számhoz, úgy látszik: átkomponálásra gondolt, ennek az új stílusának kiforrását a halál meggátolta. Ludwig *Seitz* a mesét mással helyettesítette, mely egészen jól illik a zenéhez; elő is adatja »Die Liebestreue, oder Chum Tan, die treue Tänzerin« c. a.

**A bécsi opera balletje** májusban Montreux-ben a Genfi-tó híres fürdőhelyén vendégszerepel, *Schubert* Ballet-divertissement-jével és de Falla »Liebeszauber«-ével.

**London** operaévadát a Covent-Garden régi színházépületében »A nürnbergi mesterdalnokok« dirigálásával Bruno *Walter* nyitotta meg.

**Tavaszi ünnepi színjátékot** szoktak tartani *Wiesbaden* világfürdőn. Most áprilisra *Busoni* »Doktor Faust«, *Weber* »Euryanthe«, *Berlioz* »Benvenuto Celliri« c. operája, *Lecoqc* »Giroflé-Girofla« c. operettje (Tairoff híres orosz társulatával) kerül színre s lesz egy egész Richard *Strauss*-hét.

**Pirandello** neve néhány éve merült fel, nagy drámai sikerekkel kapcsolatban. Most egy novellájából készült ballet: »A nagy Koró« c., került színre a brünni német operában Alfredo *Casella* zenéjével; az egész mű nagyon tetszett.

»**Simone Boccanegra**«, Verdi felújított régi operája, ismét meghódított egy színpadot. A Krupp-gyárról híres Essenben *Schulz-Dornburg* karnagy vezette sikerre.

**Moliére** »Kényeskedők« (»Les précieuses ridicules«) c. vígjátékából immár egy olasz zeneszerző is írt operát: Felice *Lattuala*. Prágában eléggé tetszett; együtt adták *Giordano* »Király«-ával.

# HANGVERSENYEK

♦♦♦

**Karl Prochaska**, fiatalon elhúnyt osztrák zeneszerző műveiből állítottak össze minap Bécsben hangversenyt. Legjobban tetszett a *h*-moll *Passacaglia*, félóráig tartó szép mű, mely az ellenpontozat mesteri szövésében hatalmas változatokat halmoz egymásra, de egészében igazán művészi alkotás és igazi zene.

**Liszt »Concerto pathétique«-ját**, két zongorára írott tartalmas, értékes művét zenekarra írta át az orosz Cserepnin. Frankfurtban adták elő, együtt Prokofieff »Klasszikus szimfónia« című munkájával és Ravel ragyogó »Bolero«-jával, mely egyetlen érdekes témának akusztikus variációja.

**601 oldalas szimfóniát** adtak elő a napokban Bécsben; igaz, hogy nagyon megrövidítve, de így is hosszúra nyúlt. Karl Weigl ottani zeneszerző II. szimfóniája sok szépséget tartalmaz; félreismerhetetlen Wagner, Bruckner és Mahler hatása.

**Prágában és Brünnben** különös zenei művet mutattak be a napokban: *Petrzelka* cseh zeneszerzőnek a brünni konzervatórium tanárának oratóriumszerű kompozícióját. Régi cseh balladát dolgozott fel a szerző, *Nicolas*-nak, a tengeri hajósnak romantikus históriáját. Az egész estét betöltő, három részre oszló, bizonytalan műfajban az oratóriumokban és kantatékban szereplő énekkarokon, szólókon kívül egy tekintélyes jazz-zenekar is szerepel ötletes formában.

**Bonnban** a *Verein Beethoven-Haus* minden évben rendez több napra terjedő Beethoven-ünnepet. Az idén május 25—29-ig tartották: Pallo *Casals* (gondnoka), Paul *Gämmer* (a viola da gamba művésze, Kölnből), Frederic *Lamond*, a nálunk is ismert Beethoven zongorázó, a müncheni *Berber*- és a bécsi *Rosé*-vonósnégyes, végre az amsterdami *Konzertgebouw* társaság Kamarazenekara.

**Tízéves kamarazenekar.** Zürichben, kezdettől fogva, Alexander *Schaichet* vezeti a most első jubileumát ülő zenekart, a gyönyörű város egyik jelentékeny kultúrtényezőjét. Számos érdemes régiséget és felkarolni méltó új művet ő mutatott be a közönségnek: Vivaldi Joh. Joachim Quantz, Schütz, Momm, Seb. és Wilh. Fiedemann s Joh. Christian Bach, Händel, Momm, Gregorius Werner, Dittersdorff, Purcell (»Aeneas és Didó« opera), Haydn, Mozart patinás szépségeit, de modern zeneszerzők: Muszorgszki, Arnold Schönberg, Heinreich Zöllner, Paul Juon, Bernhard Sekles, Max Reger, Debussy, Ravel, Delius,

Tscherepnin, A. Reuss, Kaminsky, Braunfels, Rud. Stephan, Ros. Blum, Walter Leng, Emil Frey, R. Laquai, Lilly Reif stb. alkotásait is. A jubiláris előadáson (márc. 22.) a hipermodern *Toch* »Egon und Emilie« 1 felvonásos operája és *Hindemith* nálunk is ismert »Hin und Zurück (Oda-Vissza)« c. kis operai groteszkje kerül bemutatásra.

**A Wiener Sängerknaben,** a bécsi volt udvari kápolna énektanuló fiúserege európai hangverseny- és operakörútjában Frankfurtba is eljutott. Itt végre Karl *Holl*, elsőrangú zenekritikus, a megérdemelt dicséretek után ezt írta: »Komolyan meg kellene fontolni, nem kellene-e ezeket a drága hangokat kímélni és számukra más feladatokat természetesebben megoldani«. Írta ezt olyan súlyos mű meghallgatása után, amilyen *Humperdinck* »Jancsi és Juliská«-ja. Aláírjuk mi is.

**Bonn** évi zeneünnepét a »Verein Beethoven-Haus« május 25—29. napjain tartja meg. Hans *Pfitzner* vonósnégyesén kívül *Beethoven* kamarazeneműveit játsszák, az utolsó napon *Mozart*, *Schumann*, *Brahms*, *Hugo Wolf* dalai kerülnek előadásra.

**Modern kamarazeneművek** bemutató estéjét hirdette Bécsben a legtekintélyesebb vonósnégyes, az ősz Arnold *Rosé* kvartetje május elsejére, de kikötötte hangversenyrendezőjével, hogy a máskor szokásos szabadjegyosztásnak ezúttel nem szabad megtörténnie. A terem így félig üres maradt, a nagykultúrájú Bécs tehát nem óhajtott megismerkedni a modern irány képviselőivel.

**»Aida« ismeretlen megnyitózenéjét** fedezte fel némrég *Toscanini* a bussetói Verdi múzeumban. Maga Verdi mindig szigorú bírálója volt műveinek s a jó helyett jobbat akart írni; bízzunk abban, hogy a félretett »Aida«-ouverture is méltó a mesterhez. Toscanini a newyorki filharmónikus zenekart áthozta Európába, legelőször Párisban vendégszerepelt, de műsorán nem volt ez a megnyitó zene.

**Az esztergomi mise Berlinben** előadásra került május 22-én. A Zenei Főiskola ének- és zenekarát Brun *Kittel* dirigálta.

**Új mise előadása.** Pünkösd ünnepén, június 8 és 9-én d. e. 10 órakor csendül fel először a Belvárosi plébániatemplomban, *Harmat* Artúr vezetése mellett, dr. *Stier* Alfonz híres német egyházi zeneszerzőnek, karokra, szólókra, orgonára és zenekarra komponált nagy »Missa heroica« című miséje. A Nürnbergben élő zeneszerző a Budapest-Nürnbergi barátság lelkes híve és ápolója és a misebemutató iránt széles körökben nagy érdeklődés mutatkozik.

# SZEMÉLYI HIREK

♦♦♦

**Hubay Jenő dr.** prágai és párisi hangversenyeinek nagy erkölcsi sikerét regisztrálja a külföldi sajtó. Hosszú cikkekben méltatták Hubay Jenőt, mint hegedűművészt, pedagógust, zeneszerzőt és dirigenst s megállapítják róla, hogy egyike a jelenkor legérdekesebb művészegyéniségeinek. Ritkán hangoztatott dicsérő jelzőkkel illették hegedűversenyét és »Álarc« című operájából bemutatott zenekari részletet, majd vezénylésének finomságait elemezik, a magyar művészetre és kultúrára nézve valóban hizelgő szavakkal. Nagy szenzációt keltett a kis Fischer Ánnie érett zongorajátékával és Szentgyörgyi László hegedűjének varázslatos hangjával. A két műsoron szereplő magyar komponisták — Dohnányi Ernő, Bartók Béla, Weiner Leó, Siklós Albert és Zsolt Nándor — műveit tüntető tapsokkal ünnepelték. Lássák be végre illetékes faktoraink, hogy további hasonló hangversenyek rendezése Európa metropolisaiban nagyobb nyeresége hazánk kultúrájának, mint az értékükben messzire túlbecsült sporteredmények.

**Széll György,** jelenleg Prágában a német színház karnagya, az ottani zeneakadémia tanára lett.

**Heinrich Kaminszki,** a mai németországi zeneművészet egyik legnagyobb tehetsége, mostanában nagy nemzeti jutalomban részesült. Számos becses műve van; legértékesebbek: fisz-moll *kvintett*, az énekzenekarra írt 69. *zsoltár* és egy *Magnificat*. Azonban a művészek önkritikája gyakran téved; Kaminszki is Berlinben április elején olyan műveket választott nagyszabású hangversenyére, amelyeket a kritika nem vallott kiválóknak. Pedig elsőrangú erők iparkodtak érvényre juttatni a szerzemények szebb momentumait, köztük két magyar művésznő: *Durigo Ilona* és *Geyer* Stefi.

**Lehár Ferenc** április 30-án töltötte be 60. életévét. Teljes frisseségben dirigált Berlinben; a mindenfelől érkező ünneplés hírei bizonyítják, hogy Európában ma ő a legnépszerűbb zeneszerző. Az operettműfajnak mindenesetre klasszikusa: invenciója mellett műgondja avatja erre.

**Emil N. Rezniček** 60. születésnapját ünnepelték meg most Berlinben, ahol az izigvérig művészbáró 30 év óta karnagyoskodik. Zenekari képein (Eulenspiegel; Der Sieger) kívül nagy sikere volt Németországban mindegyik operájának (Donna Diana, Blaubart, Satanella). Az eredeti tehetségű zeneköltő mindig modern irányban ír, de egyik »iskolához« sem számítható.

**Alfred Cortot** zongora- és Jaques *Thibaud* hegedűművész, a francia zenei világ büszkeségei Svájcban vannak művészi körúton. Nem próbálnak kétesértékű, a zenei »szép« törvényeit megtagadó újdonságokat ráerőszakolni hallgatóságukra: beérik rég elhalt német zeneköltők műveivel. Zürichben febr. elején Schumann (op. 121) d-moll szonátája, Beethoven Kreutzer-szonátája, Mozart (a Köchel-jegyzékbeli 379. sz.) G-dur szonátája állt műsorukon.

**Harminc éve karnagy** *Schalk* Ferenc a bécsi áll. operában (az igazgatói munkakörről a nyáron mondott le, tízévi dícséretes működés után). Jubilálást nem engedett meg, de a sajtó megemlékezett érdemeiről. Említsük fel, hogy karnagyságának első évében számtalanszor kellett »beugrania«, azaz váratlanul minden próba nélkül dirigálnia és pedig nemcsak olyan könnyed szerkezetű operákat, minő az »Éji szállás Granadában«, »Villars dragonyosai« (ennek bécsi címe: »Das Glöckchen des Eremiten«), »A trubadur«, »Norma«, Mignon« — hanem »Don Juan«, »Fidelio«, Tannhäuser«, »Lohengrin«, »A próféta«, »Carmen«, »Sába királynője«, »A windsori víg nők« finomsága is próbakőül szolgáltak a kitűnő karnagy tudásának és ízlésének.

# MINDENFELŐL

***

**Zürich** az egyetlen svájci egyetemi város, amelynek nincs egyetemén zenei tanszék; és minden zenekedvelése mellett, olyan nagyváros, amelynek a kis Winterthurtól kell kölcsönkérnie cembalót. Ezt az ottani sajtó abból az alkalomból panaszolja, hogy a svájci zenetudományi társaság most Zürichben tartotta nagygyűlését, amelyen Alexandre Mottu-t bízta meg a társaság V. évkönyvének szerkesztésével; a nagygyűléssel kapcsolatban pedig hangverseny és lakoma volt: a hangversenyen Mottu bevezető előadást tartott a cembalóról, majd »Promenade pittoresque au passé musical« gyüjtőcím alatt eljátszotta Galeazzo (16. század), Marin Marais (1656—1728), François Couperin, Rameau darabjait és egy (Mozart korában élt) dilettáns svájci Madame de Charrière kecses, víg apróságait, végül Francesco Durante egy művét; az ünnepi ebéd alatt stílszerű »Tafelmusik« volt: Johann Melchior Glaettle 1675-ben két Trumscheit-re írt duója (hegedűkön), továbbá triók és énekkarok zendültek meg Christian Huber 1694-ben összeállított »Geistliche Seelenmusik« című gyüjteményéből.

**Ferruccio Busoni**, a remek zongoraművész és érdekes zeneköltő, életének második felét ugyan Berlinben töltötte, de hű fia maradt Olaszországnak. Most szobrot kapott a bolognai Liceo Musicaleban, melynek egykor dísze volt.

**Az 1927—28-iki operaévad** statisztikája szerint Európában Wagner műveit adták legtöbbször: 1576-szor; Verdi 1513-szor szerepelt, mindjárt utána Puccini következik 966 előadással; a sor Lortzing, Mozart, Richard Strauss, Krenek, d'Albert irányban vezet lefelé.

**Bécsben** most szobrot szándékoznak emelni Wagner Richardnak. Már a mester halála után is felmerült ez a terv és 1883-ban a *Männergesangverein* gyüjtést is indított egy márványszoborra. Az összegyült összeg azonban az infláció idejében 2000 schillingre olvadt le s ezért ez a dalárda fennállásának hatvanadik esztendejében — jövőre — 1500-adik hangversenyének teljes jövedelmét a szobor költségeire ajánlotta fel. A hangversenyt a bécsi operában tartják meg és *Reimers* tanár — a dalárda tiszteletbeli tagja — tartja a díszbeszédet. A Mesterdalnokokat adják elő s remélik, hogy ez estének nagy sikere lesz.

**Wagner Richard** *Rule Britannia* c. nyitányának kézirata, mely csaknem száz éve eltünt, most váratlanul előkerült. Nyomasztó anyagi gondok között élt a mester Magdeburgban 1837-ben. Adósságai miatt egyre perelték. Ekkor írta a londoni Filharmóniai Társaságnak szánt Rule Britannia c. nyitányát, melyet *Sir John Smart*-nak, a Filharmóniai Társaság vezető-

jének küldött el. Sokáig nem kapott választ, ezért személyesen utazott Londonba, hogy a társaság elnökségét felelőségre vonja. De csalódottan kellett visszatérnie hazájába, mert Sir John Smart ezalatt Amerikában volt s így kéziratát sem tudta megkapni. Évek mulva, mikor Párisban tartózkodott, Wagner csomagot kapott Londonból. A postás azonban 7 frankot kért portódíj fejében, ez az összeg a nyomorgó Wagner szemében olyan elképzelhetetlenül nagy volt, hogy elkeseredve jelentette ki a levélhordónak, hogy a csomagot nem veszi át. Az érdekes kézirat így visszakerült Angliába, hol egy könyvkereskedő akadt rá, a liverpooli Filharmóniai Társaság könyvtárában. A Rule Britannia nyitányt tehát, melyet gazdája 7 frankért nem akart kiváltani, most rövidesen el fogják árverezni és kétségtelen, hogy a 41 oldal terjedelmű kézirat igen magas áron fog gazdát cserélni.

**Welt-Musik und Sängerbund** tartja első nemzetközi kongresszusát Bécsben jún. 8-ától kezdve. Huszonhárom állambeli fiókegyletei jelentkeztek résztvételre.

**Országközi német dalosünnep** lesz Detroitban június második felében. A világ minden részéből 15.000 németet várnak a nagy zenei ünnepre.

**Max Reger** tetemét öt évvel ezelőtt a weimari krematóriumban hamvasztották el. A nagy zeneszerzőnek Münchenben élő özvegye kieszközölte, hogy a drága hamvak Münchenben legyenek megőrizve, itt a város, az endei temetőben, díszsírhelyet adományozott a korán elhúnyt Reger földi maradványai számára.

**Mozart-község** alakult Grázban. Első hangversenyén magyar névvel találkoztunk: Helene *Gregorits-Sellyey* zongorázott szép sikerrel.

**Société de études Mozantienres**« alakult« Párisban, Mme Octave *Homberg* elnöklete alatt. Tagjai közt számos nagynevű zenei író van: Camille *Bellaique*, Adolphe *Boschot*, Jean *Baptiste Prud'homme*, Jules *Tiersot*, Henri de *Curzoni comte de Saint-Frix*, — akik mind írtak már Mozartról vagy könyvet vagy egy értékes tanulmányt.

**Most állították össze** a pontos katalógusát azoknak a *Wagner-ereklyéknek*, melyeket nemrégiben egy londoni banksafeban, részben kosarakban és ládákban találtak meg. Wagner ifjúkori levelein kívül értékes zenei kéziratokat is tartalmaz az 518 darabból álló gyüjtemény. Az írások, melyek Wagnernek *Planer* Minnával való tragikus első házasságára derítenek világot, véletlenül kerültek Mrs. *Burell* birtokába, ki nagy Wagner-rajongó lévén, semmi áldozattól sem riadt vissza, hogy a mester halála után annak minél több kéziratát megszerezze. Véletlen szerencse folytán hozzájutott Wagner önéletrajzának egy példányához, melyből mindössze 18 példány készült. Ennek birtokában aztán könnyen kutathatott a kéziratok után. Így jutott tudomására az is, hogy Minna asszonynak, Wagnerrel való házassága előtt már volt egy természetes leánya, Natália, ki mindig huga gyanánt szerepelt, Natáliát felkutatva, megszerezte tőle anyja egész hagyatékát, melyben számos eredeti munka is volt, így Wagner ifjúkori tragédiája, *Leubold*, több nyitány és vázlatok a »Tündérek«, a »Szerelmi tilalom«, a »Rienzi«, a »Szaracén nő« és a »Tannhäuser« c. dalművekhez.

**Az Írók és Zeneszerzők Világszövetsége** *(Confédération Internationale des Sociétés d'Auteurs et Compositeurs)* május hó 28-tó június hó 4-ig tartja Budapesten az 1930. évi kongresszusát. A kongresszus részletes programja a következő: május 28-án, szerdán d. u. ½5 órakor nyitja meg Klebelsberg Kunó gróf ünnepélyes keretek között a kongresszust. Este ½9 órakor ismerkedési bankettet rendez a főváros a Gellért-szállóban. Áldozócsütörtökön (május 29-én) körkocsizás lesz a városban és hajókirándulás a budafoki mintapincékbe. Május 30-án pénteken d. e. ½10 órakor és d. u. ½4 órakor ülés; délben villásreggeli a Nemzeti Kaszinóban. Este 7 órakor díszelőadás az Operában. Szombaton (május 31-én) d. e. ½10 órakor és d. u. ½4 órakor ülés; délben a kormányzó fogadja a kongresszus tagjait; este 9 órakor vacsora a Fészekben. Június 2-án és 3-án d. e. és d. u. ülés;

3-án, kedden Bethlen István gróf miniszterelnök ad teát a kongresszus tagjainak tiszteletére.

**A Fővárosi Könyvtár Goldmark-kiadványa.** A Fővárosi Könyvtár az »Aktuális Kérdések Irodalma« c. kiadványsorozatának 49. számában most jelentette meg a Goldmark centennárium alkalmára a nagy zeneköltő irodalmának bibliografiáját. Ennek a munkának a centennárium aktualitásán kívül különös jelentőséget kölcsönöz az a körülmény is, hogy ebben a munkában történt meg *Goldmark magyar vonatkozásainak első feldolgozása*. De ezen kívül az olvasó e műben megtalálja Goldmark életére, műveinek keletkezésére és esztétikai méltatására vonatkozó úgyszólván teljes irodalmat is. A könyvtár ünnepi kiadványa közel 300 címet ölel fel és öt fejezetre oszlik. Az első Goldmark életrajzi adatait, valamint a róla szóló méltatásokat és emlékeket sorolja fel. A további négy fejezet Goldmark zenéjét általánosságban, azután operáit, hangszeres zenéjét, kamara- és vokális zenéjét tárgyalja. A tartalmas, ízléses kiállítású mű, melynek bibliográfikus gyüjtőmunkáját *Koch Lajos* könyvtári felügyelő végezte, nagy nyeresége a Goldmark Károly munkásságával foglalkozó szakirodalomnak.

**Japánban** most avatták fel az első templomi orgonát Tokióban. *Kioka*, a templom orgonistája Straube növendéke.

**Zene-leírógépet** találtak fel ismét. Ezúttal egy római zeneszerző, Andrea *Feretti* volt oly szerencsés, hogy a minden zenei írásjegyet tolmácsoló írógépét oly jónak találták, hogy egy amerikai írógépgyártó társaság megvásárolta szabadalmát.

**Wagner Richard özvegyének**, Cosimának tetemét, kívánságára elégették a coburgi halotthamvasztóban. Mialatt a lángok működtek, a színházi személyzet a »Tannhäuser«-ből a zarándokok karát énekelte, egy vonósnégyes pedig a »Parsifal« nagypénteki varázsát játszotta.

**»Société Jean Sebastien Bach«** Párisban most ülte első jubileumát; 25 éve, hogy Gustave *Bret* megalapította. Akkoron szűkös keretben, Guilmant az orgonaművész és Wanda *Landowska*, a ma is ünnepelt cembalóművésznő, nyitották meg az első hangversenyt.

# ZENEPEDAGÓGIA

♦♦♦

**Flesch Károly** tanár ez év július 14-től augusztus 11-ig hegedűpedagógiai kurzust tart Baden-Badenben. Bővebb felvilágosítást ad a művész titkársága. (Baden-Baden, Kaiser Wilhelmstrasse 23.)

**Az orgonaépítés mérnöki oklevelét** nyeri el az a jelölt, aki a berlini *Technische Hochschule*-n megfelelő szakvizsgát tesz. Az intézetet Biehle tanár vezeti.

**Életre kelti a zenetörténetet** Curt *Sachs*, az ismert zenebúvár. Magára vállalta kiváló előadóművészek egész sorának szervezését avégből, hogy a zene kimagasló termékei a legrégibb időktől a jelen korig az ő tolmácsolásukban grammofónlemezekre kerüljenek az egész világ s az egész jövő okulására. Időrendben első ily megszólaló zenei ereklye lesz a Szeikilosz szkolionján fenmaradt Himnusz a Naphoz, Meszomedésztől; azután a héber, majd a gregorián énekemlékek jönnek; a polifónia kezdetéül a háromszólamú »Congaudeant catholici« szolgál; a troubadourok, Minnesängerek; flamand iskolát a 16. század énekkari művészete követi: Finck, de Bruck világi karai, Palestrina (Marcell pápa miséjével). Óriási szolgálatot tesz ez a vállalat a zenei közműveltségnek ép úgy, mint a szakembereknek. Eddig alig lehetett, nagy utánjárással, egy-egy Wanda Landowska-féle cembalo-produkciót vagy Bach-korált találni a lemezek közt.

**Tokio** felső zeneiskolája most a hegedűmesteriskola vezetőjéül német művészt választott: a bécsi Robert Pollakot.

**A berlini műegyetem laboratoriumában** egy kísérleti orgona készült el, melyen az *egyenletes lebegésű temperatúra, a matematikailag tiszta hangolás* és a *középértékű hangmérséklés* három regisztergomb nyomásával állítható elő. A sípok »távhangolás«-ra készültek, nehogy kézzel vagy hangolószerszámokkal való érintés közben felmelegedés vagy más zavaró körülmény adta magasságváltozás következzék be rajtuk. Az elmés berendezkedés lehetővé teszi, hogy a hang magassága a legtökéletesebben rögzíthető. Ellenőrzésére hanghullámmérőt

szereltek fel, mely a másodperc századrészének pontosságával működik. Az orgona kisérleti célokra, akusztikai elméletek igazolására, pedagógiai és pszichológiai kísérletek eszközlésére készült.

# HALÁLOZÁS

♦♦♦

**Nagy halottak** rovatát, így látszik állandósítanunk kell. A külföld nagyságai közül áprilisban elköltöztek: Emma *Albani* remek szoprán koloratúra- és drámai énekes nő, akit régebbi zenekritikusok még mostanában is példaként emlegetnek. A canadai Montrealban született 1852-ben, Párisban Duprez hírneves tenor volt mestere. Belloni »Alvajáró«-ja volt első szerepe 1870-ben, már 1872-ben abban a kitüntetésben részesült, hogy a Covent Garden fényes londoni színházba hívták, amelynek 1906-ig tagja maradt. Utóbb még Izoldát is énekelte. Londonban ápr. 4-én húnyt el. — Rose *Cavon*, nem kevésbé híres francia drámai szoprán, az Opéra-Comique és a nagy opera tagja, szintén magas kort ért Párisban ápr. 12-én halt meg. — Vera *Schapira*, nagystílű zongoraművésznő, Leschetitzky-tanítvány, előbb Richard Specht előkelő bécsi zenei író neje, majd Berlinben s Hamburgban tanárkodva, Walter Kaufmann zongoravirtuóz felesége, öngyilkos lett Brémában ápr. 14-én.

**Martin Sanders** a lipcsei, régi hírű Leuchart zeneműkiadó cég feje, 70 éves tevékeny életét márc. 19-én bevégezte. Számos neves zeneköltő műveit ő bocsátotta szárnyra. R. Strauss, Georg Schumann, Arnold Mendelssohn, Walter Braunfels, Siegmund Hausegger stb. ma már rég elismert nevek az ő ellenjegyzésével kerültek a művelt közönség hangjegypolcaira.

**Zipser Henrik,** a *Zipser és König* cég beltagja, a magyar zeneműkiadók nesztora halt meg hosszas szenvedés után. Ötvennégy év óta vezette nagy szakértelemmel vállalatát. Nagy érdeme, hogy a könnyűzene irodalmában — különösen a kuplé és kabaréirodalomban — ő honosította meg a magyar nyelvet.

**Lambrino Telemaque** márc. 3-án váratlanul elhúnyt Lipcsében, 52 éves korában. Mint fiatal ember került Odesszából Lipcsébe; Carenno Teréz növendéke volt. Játékát nagy lendület és analitikus elmélyedés jellemezte. Jelentőségét *Niemann* fejtegette »Meistern des Klaviers« c. művében.

**Stradal Ágost** 70 éves korában elhúnyt egy cseh városban, Schönlindében. Teplitzben született, Bruckner és Liszt voltak mesterei. Előbb hangverseny körutakat tett, később Bécsben tanított zongorát és zeneszerzést. Nevét Liszt zenekari műveinek zongoraátirataival, a 18. sz. mesterműveknek átdolgozásával és Bruckner szimfóniáinak átirataival tette híressé. Zongoradarabjai közt van egy »Magyar rapszódiá«-ja is.

# PÁLYÁZAT

♦♦♦

**Páris** városának költségvetésében 130.000 frank összeget irányoztak elő zenei díjakra. A pályázatokat (nagy zenekarra írott mű, vokális zene, egyfelvonásos daljáték, kamarazene) legközelebb részletesen kiírják.

**A berlini Bote & Bock cég** tízezer márkás pályázatot hirdet egész estét betöltő operára. A mű jellege a német nép lelkületét tükröztesse vissza minden pártpolitikán és korszakon kívül. A tizennégytagú zsűribe Berlin zenei életének legkitűnőbb reprezentánsai jelöltettek ki. Benyujtási határidő: 1931 december 31. A jeligés levelű pályaművek a fenti cég címére (Berlin W. 8., Leipziger-Strasse 37) küldendők.

**Kecskemét th. város zeneiskolájánál** nyugdíjazás folytán megüresedett zongoratanári állásra a város polgármestere pályázatot hirdet. Pályázati határidő 1930. július 1 déli 12 óra. Részletes felvilágositást a zeneiskola igazgatója nyujt. A pályázati hirdetmény teljes szövege az Országos M. Kir. Zeneművészeti Főiskola hirdetőtábláján olvasható.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1930 — 4366

Budapest Székesfőváros

**Népművelési Bizottsága**

a

# SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

**közreműködésével**

**1930. ÉVI JÚNIUS HÓ 1-TŐL**

**minden**

**KEDD • CSÜTÖRTÖK • SZOMBAT**

**VASÁRNAP**

**este 6—½9-ig**

**A VÁROSLIGETI IPARCSARNOK ELŐTT ÁLLÓ ZENEPAVILLONBAN**

# INGYENES SZIMFÓNIKUS HANGVERSENYT

**rendez**

✦

**A székesfőváros tanácsának határozatából a székesfővárosi sétányszéküzem cca 1000 széket bocsát a nagyközönség rendelkezésére, amelyek használatáért 20 fillért kell fizetni, csakúgy, mint a máshol felállított sétányszéküzemi székek használatáért**

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA 1930 — 4366

54145

# A ZENE

ALAPITOTTA: Dr SEREGHY ELEMÉR

Szerkeszti

**SIKLÓS ALBERT**

Budapest
XI. évfolyam, 16. szám
1930 augusztus 1

BUDAPESTI KIR. ÜGYÉSZSÉG
1930 AUG
ÁTVETTE

## TARTALOM

NEMES TIHAMÉR: Az éterzene és az éterorgona. — SEBESTYÉN EDE: A császárné énekel... Weigl József kismartoni zeneszerző élete. — AUER LIPÓT: 1845—1930. — István király. Erkel operája új szcenirozásban. — HANGVERSENYKRÓNIKA. — SZÍNHÁZ. — HANGVERSENYEK. — SZEMÉLYI HIREK. — MINDENFELŐL. — HALÁLOZÁS. — SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

# HANGVERSENYEK A PESTI VIGADÓBAN

**A Székesfőváros Népművelési Bizottsága**

**a**

## SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

**továbbá énekkarok és kiváló művészek közreműködésével**

**1930 októbertől 1931 áprilisáig vasárnap délutánonként**

**5 órától ½8 óráig**

**ismét**

## 30 hangversenyt rendez

**a**

## Vigadó termeiben

Mindazoknak, akik nemcsak alkalomszerűen kívánnak a hangversenyekre járni, hanem azok rendszeres látogatásával zenei műveltségre törekszenek,

**50%-os kedvezményt nyujtó**

## BÉRLETJEGYEKET

ad ki a Bizottság.

A Bizottság a harminc hangversenyt 10—10 hangversenyből álló

**A), B) és C) bérletsorozatba**

foglalja. Az egyes sorozatokon belül a hangversenyek rendszerint minden harmadik vasárnap kerülnek sorra.

**A bérletek a következő kedvezményt nyujtják:**

a) 50%-os kedvezmény a rendes helyárakból.

b) A bérletet váltó az egyugyanazon helyárú helyek közül a jelentkezés sorrendjében, a nekik legmegfelelőbb helyet választhatják.

c) A bérletjegyek a megfelelő ciklusban tartott felemelt helyárú hangversenyekre is érvényesek és a cikluson kívül eső hangversenyeken kedvezményes jegyek váltására jogosít.

d) Ingyen kapja a bérlő postán Siklós Albert, a Zeneművészeti Főiskola tanárának szerkesztésében kéthetenkint megjelenő „A ZENE" c. folyóiratot. „A ZENE" c. folyóirat részletesen ismerteti az egyes hangversenyek műsorszámait, továbbá élvezetesen tájékoztatja az olvasót a magyar és külföldi élet nevezetesebb zeneeseményei felől, népszerű zenetörténeti és esztétikai cikkeivel pedig az általános zenei műveltség mélyítését szolgálja.

**Bérletek 1930 szeptember 15-étől válthatók a Népművelési Bizottságnál (IV. kerület, Váci-utca 62. földszint 1. Telefon: Automata 845—29).**

XI. évfolyam, 16. szám Budapest, 1930. augusztus 1

# A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV. ker., Váci-utca 62 . f.
Telefon: Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

NEMES TIHAMÉR:

## AZ ÉTERZENE ÉS AZ ÉTERORGONA

Végigtekintve a hangszerek mai alakjain, azt látjuk, hogy azok a hangképzésnek minden lehetséges mechanikai módját felhasználják. Rezgésbe hozott szilárd testek (húrok, hártyák, nyelvek) adják át energiájukat a levegőnek, vagy pedig, mint azt az ajaksípoknál és a történelmi érdekességű lángorgonánál látjuk, a levegő sűrűsödése és ritkulása mindjárt, genetikusan magában a levegőben áll elő.

E hanggerjesztési módokhoz újabban az elektromosság is csatlakozott. Már az elektroncsövek (audion-lámpa, rádiólámpa) feltalálása előtt is próbálkoztak az elektromosságnak a zene céljaira való felhasználásával. Igazi sikereket azonban csak az elektroakusztikának az utóbbi években való óriási fejlődése hozott. Ez új, terjedelmes tudományág létrejöttét a rádiótelefónia és hangosfilm nehéz problémáinak köszöni. A tiszta hangátvitel ugyanis nem volt megoldható az emberi beszéd, énekhang és a zenei hangok legalaposabb tanulmányozása nélkül. Az elektromos hanggerjesztés ezek kapcsán igen sok új zenei lehetőség számára nyitott sokat ígérő utakat. E zenei lehetőségek nem abban állnak, hogy az ilyen éterhangszer, mint mondani szokták: «mentes az anyag durvaságaitól», hanem főleg az új hangszínekben bontakoznak ki, amely hangszínek nemcsak hogy versenyezhetnek az orgona legszebb regisztereivel, hanem sok dologban még túl is szárnyalják azokat. Nem csekély előnyt nyujt a játékmód olyan átalakulása sem, mely eddigi hangszerekkel szemben tökéletesbülést jelenthet.

Hogy az elektromos hanggerjesztés újabb módjait megérthessük, röviden el kell sorolnunk azokat a kísérleteket, melyek az elektromosság útján való hangképzés terén történtek.

*Elektromos szirénák.* Ha egy mágnesezett fogaskerék fogai elé dróttekercset helyezünk, a forgó kerék fogai ritmikusan áramot indukálnak a tekercsben, amely áram egy hangszóróba vezetve a másodpercenként elvonuló fogak számának megfelelő magasságú hangot ad. Ilyen fogaskerekek rendszeréből legelőször *Cahill Thaddeus* konstruált orgonát, amely azonban kivitelre sohasem került. Ugyanezt az elvet újabban *Franko* is szabadalmaztatta. A telefon-

technikában az ilyen motorokkal meghajtott kerekeket különböző mérésekre használják. Ha a fogaskerék helyett lyuksorral ellátott korongot használunk és ezen keresztül fényt vetítünk egy szelén- vagy fotócellára, akkor a fény és árnyék váltakozása gerjeszt áramot, amelyet egy hangszórón keresztül hallgatunk. Így kapjuk a «*cellulofont*» (pl. *Toulon* fényzongorája).

*Elektromos úton felvett mechanikai rezgések.* A zongora vashúrjai fölé helyezzünk egy elektromágnes-tekercset, úgyhogy a tekercs permanens-

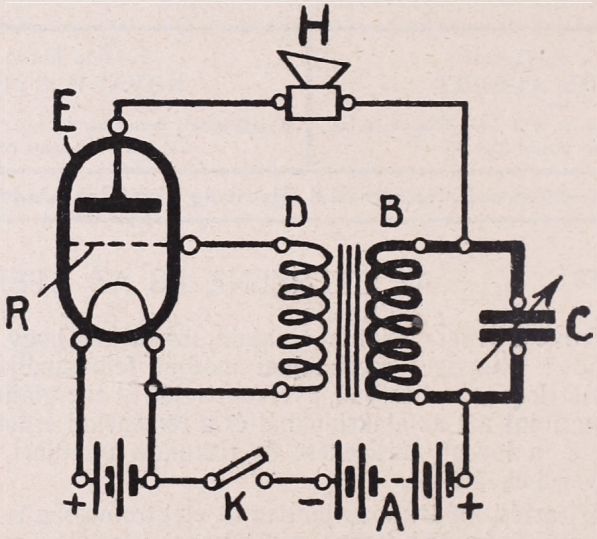


1. ábra. Hangkeltésre alkalmas rezgőrendszer

mágnes vasmagja és a húrok között csekély köz maradjon. Ha most a szokott módon játszunk a zongorán, a rezgő húrok úgy fognak viselkedni, mint egy telefon rezgő membránja, azaz rezgéseik árammá transzformálódnak. Az áramot aztán audion-lámpás erősítőkön keresztül hangszórók által megszólaltatjuk. Ha a húrok nem vasból valók, mint például a hegedűnél, akkor a nyereg egy részét készítjük vasból és ennek közelébe állítjuk az elektromágnestekercset. A rádió szünetjelét is egy ebbe a csoportba tartozó konstrukció muzsikálja. Az ilyen zene természetesen nem éterzene, hanem csupán elektromos úton felvett, megerősített és leadott instrumentális zene.

*Elektromosan fenntartott mechanikai rezgések.* Ide tartoznak az elektromágnessel meghajtott hangvilla, membránós autótülkök, villanycsengő, nyelves és húros búgók *(Summer)* stb. Zenei érdekkel ezek közül azon feltalálók kísérletei bírnak, akik megpróbálták a rendes zongora húrjait pl. szaggatóval és elektromágnesekkel *állandó* rezgésben tartani, hogy sípszerű hatást, vagy legalább is új hangszíneket kapjanak. A gyakorlatba ezek sem mentek át.

*Elektromos rezgéskeltés és az éterhangok.* Az első igazi «éterhangot» a *sivító ívlámpa* adta. Ez tökéletesebb éterhangszer, mert még hangszóró sem kellett hozzá, a fényív egyúttal hangadó szerv is volt. Ennél a hanggerjesztési módnál lépett fel először, mint nélkülözhetetlen alkatelem, az önindukciós tekercs és a kondenzátor. Hogy hasonlattal éljünk (és ez a párhuzam még a matematikai formulákra is áll) az önindukció megfelel egy

rezgőhúr tömegének, a kondenzátor pedig a feszítőerő-reciprok értékének: a lazulásnak. Minél súlyosabb a húr és minél lazább, annál mélyebb a hangja; ugyanez áll nagy önindukció és nagy kondenzátor esetében az éterhangszerek hangjaira is. Az ívlámpa helyett ma elektroncsövet használunk, amely azonban önmagában néma és így hangszórót is kell az áramkörbe kapcsolnunk. Egy ilyen hangkeltésre alkalmas, a rádiótechnikában általánosan ismert rezgőrendszert tüntet fel 1. ábránk.

«C» egy kondenzátor, «B» az önindukciós tekercs, «H» a hangszóró. Ha a kapcsolót bekapcsoljuk, az «A» anódtelep árama megindul és megtölti a «C» kondenzátort, a «B» tekercs pedig indukció útján a «D» tekercsben elektro-

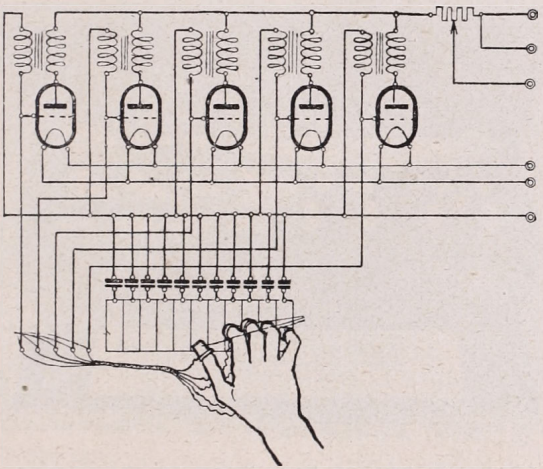

2. ábra. Az éterorgona. Nemes Tihamér mérnök szabadalma

motoros erőt gerjeszt, mire az «E» elektroncső «R» rácsa töltést kap. A rács a csőnek vezérlő eleme lévén, ez esetben erősíti a sűrítő töltőáramát. Azonban elég, hogy a «B» tekercs árama maximumot érjen el, hogy a vezérlő rács ellenkező töltést kapjon, mire a sűrítő kiürül. Ez a játék mindaddig ismétlődik, míg a «K» kapcsolót leszorítva tartjuk. Az áramnak ilyen ingadozásai a «H» hangszóróban légmozgássá, hanggá alakulnak. Mint már említettük, a hang magassága a kondenzátor és a tekercs méreteitől függ. A hang színe függ a méretezés és a kapcsolások módjaitól. Ha a csőkarakterisztika lineáris részén maradunk, a hang egyetlen elemi rezgés lesz (sinus-vonallal ábrázolható) úgy, hogy *ideális ajaksíphangot* nyerünk. Különböző módszerek állnak rendelkezésünkre, hogy tetszőleges számú és erősségű kísérő felhangot gerjesszünk (színezés). Ilyen módszer például a relaxatiós rezgések (*Abraham*- és *Dye*-féle multivibrátorok által, vagy ködfénylámpák «kipp» rezgései által) felhasználása az alaphang, és több kiscsillapítású rezgőkör alkalmazása a színező formánsrégiók gerjesztésére. *Stewart* ilyen módon egész «*elektromos műgégét*» állított össze, mellyel a hangszerek hangszínei, az emberi énekhangnak még egyének szerinti fajai is, állatbőgések stb. utánozhatók. Az ez évben napvilágot látott *Trautwein*-féle «trautonium» nevű homofon hangszer is a Stewart-módszerrel dolgozik.

Az eddigi éterhangszer-típusok mind csak a játszás módjában különböznek egymástól és kivétel nélkül megegyeznek abban, hogy egyidőben

csak egy hang szólaltatható meg rajtuk. Vegyük elsőnek *Theremin* eolhangszerét. Röviden: ő saját magát kapcsolja be az áramkörbe kondenzátor gyanánt és így a szerint, amint közeledik ujjaival az e célra felállított fémrúdhoz, a hang magassága is változik. Az állandóan kinyujtva tartandó kar miatt azonban a rajta való játszás igen fárasztó, a hangok intonálása pedig annyira bizonytalan, hogy a Theremin hangszerével foglalkozó zenészek (többek között Antalffy—Zsiross is) abbahagyták a rajta való játszás tanulását. Más feltalálók a hang magasságát úgy változtatják, hogy a kondenzátort emeltyűkar útján állítják. Ezeknek technikája egy olyan tolópuzónhoz

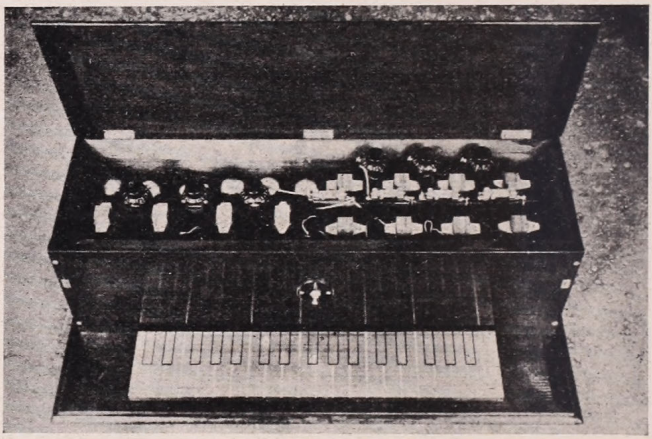

3. ábra. Az éterorgona. Nemes Tihamér mérnök szabadalma

hasonlítható, amelyet egy szüntelenül működő fujtató folytonos hangadásra késztet. A játékos tehát 1. szüneteket nem tarthat, 2. mindent portamentó kell, hogy játsszék, 3. a legato lehetetlen, 4. csak egy szólam van, 5. csak lassú játék lehetséges. Ezeken a hibákon próbáltak segíteni különböző klaviatúra-rendszerekkel (Givelet, Jörg Mager: «Sphaerofon», Trautwein), de mindezek a konstrukciók a Theremin-félével együtt ezideig mind homofónok voltak.

*Az éterorgona.* Az éterorgona az első polifón éterhangszer, melyen épen úgy lehet játszani, mint az orgonán, vagy a zongorán. (Szerzőnek magyar és amerikai szabadalmai.) A hangképző szervek a szokás szerinti enharmonikus skála megtartásával vannak a zongoráétól semmiben sem eltérő billentyűzethez beosztva, úgyhogy valamely akkord lenyomásakor nyomban megszólalnak a kívánt hangok. Az éterorgona egy érdekesebb típusánál a billentyűk fémből vannak és mozdulatlanok, a játékos fémgyűszűket húz ujjaira és így játszik. (Lásd a 2. és 3. ábrát.) Elég csupán a leggyengébben megérinteni a billentyűt, hogy a hang azonnal szóljon. A testnek játék közben való kifáradása az eddig ismert hangszerekkel való összehasonlításban a legcsekélyebb. Mindamellett, hogy az utóbbi manuálelrendezés kibővítette a játéktechnikát az *akkord-gliszandók és a kromatikus glisszandók játszhatóságával*, valamint a *játéktempó fokozhatóságával* stb., a játékosok kívánságára, miután a gyűszűkkel való játszás kissé szokatlan, megkonstruáltuk a föntebb említett normális elefántcsont billentyűs megoldást is. Az éterorgona regisz-

terei közül egész új hangszíneket adnak például a «balalajka», a «tücsök» stb. regiszterek. Az éterorgona «principálja» egy, a fedett ajaksípok hangjához legközelebb álló lágy regiszter. Valamennyi regiszter dinamikája különálló: egy és ugyanazon regiszter hangjai a pianissimótól a forte-ig síma átmenettel változtathatók. A fémbillentyűs változatnál az is elérhető, hogy az egyszerre szóló hangok egyenként más-más erősséggel szóljanak.

SEBESTYÉN EDE:

## A CSÁSZÁRNÉ ÉNEKEL...

— WEIGL JÓZSEF KISMARTONI ZENESZERZŐ ÉLETE —

Muzsikus család adta a világnak és *Haydn* tartotta a keresztvíz alá . . .

Százhatvannégy esztendővel ezelőtt született — 1766-ban, március 28-án — de karakterben, életrevalóságban, aktivitásban annyira egész ember volt, annyira *örök emberi*, hogy minden változás nélkül megállná a helyét a mai világban is.

Művész, költő, tudós, udvari ember és világfi volt egy személyben. . .

I.

József születésének idején az apa *Esterházy* herceg zenekarának gordonkása volt Kismartonban, anyja pedig a templomi énekkar tagja. De négy esztendővel utóbb már Bécsbe kerültek az udvari színházhoz. A férj a zenekarban maradt, az asszonyt, akinek tehetségét csak most ismerték fel, mint magánénekesnőt szerződtették és egészen rövid idő mulva ünnepelt koloratúr-primadonna lett belőle.

A kis fiú nagyon szerette a muzsikát és egyetlen játékszere a zongora volt. Tehetsége igen hamar kiütközött és kilenc esztendős korában az elemi iskola helyett Korneuburgba küldték a szülei a templomi karnagyhoz muzsikát tanulni. Ő volt annakidején az apának is a tanítómestere.

Néhány esztendő mulva visszavitték Bécsbe és iskolába adták, zenei kiképzését pedig *Albrechtsberger*, a mesterek mestere vállalta el, aki csakis nagyon tehetséges tanítványokkal foglalkozott. Az apa mégsem volt nyugodt a gyermek sorsa felől s még nem határozta el, hogy hivatásos muzsikust nevel-e belőle? Ingadozott. Nagy része volt ebben egy barátjának is, aki az orvosi pályát ajánlotta, mert maga is orvos volt és úgy érezte hogy jól választotta meg a pályáját.

A fiú azonban nem habozott, ő már tudta, mit akar. Az iskolában szorgalmasan megtanult mindent, amit kellett, de igazában csak a zene meg a színház érdekelte. Minden szabad idejét egyik barátjánál töltötte, akinek pompás bábszínháza volt, sok-sok figurával. A gyermekszoba egészen megtelt velük, ha a fiuk sorba állították őket.

II.

A tizenhat esztendős Weigl József egy ünnepi alkalomra operát írt a bábszínháznak. *Haszontalan óvatosság* volt a kis zenés játék címe és az ifjú zeneszerző nem csupán a muzsikát és a szöveget készítette, hanem a díszleteket, a figurákat és a színpad mechanizmusát is. Mindent maga tervezett, festett, varrt és kalapácsolt össze.

Az előadás szenzációs volt és híre ment. József apja is jelen volt és megdöbbent, amikor fiának sokoldalúságát és zenei érettségét felfedezte. A partitúrát magához vette előadás után és izgatottan sietett vele Albrechtsbergerhez, a fiú mesteréhez. A nagyhírű mester épen úgy csodálkozott a tizenhat éves fiú daljátékának eszmei gazdagságán és formai tökéletességén, mint az apa és szaladt a partitúrával *Salierihez*, az udvari színház karmesteréhez. Salieri átnézte a könyvet és el volt ragadtatva tőle. Megmutatta *Gluck*nak is, az is elámult rajta. Ki is jelentette nyomban:

— Ezt a fiút bátorítani kell. Majd beszélek a császárral, hogy adassa elő ezt a kis operát az udvari színházban.

Gluck szavának megvolt a kellő hatása. A császár maga parancsolta meg, hogy a *Haszontalan óvatosság* az udvari színház műsorára kerüljön.

És ekkor akcióba lépett az intrika az ő sötét és kifürkészhetetlen eszközeivel. A bemutató előadást 1783-ban, február 23-án megtartották ugyan s a tizenhét esztendős szerzőt egész este ünnepelte a közönség, a kis opera mégis lekerült a műsorról. Elgáncsolták. A bemutató előadáson nagyszerűen ment minden, mert a császár (II. József) jelen volt, a második előadást azonban annyira félre dirigálta a karmester (nem Salieri), hogy a közönség elkedvetlenedett és nem volt kíváncsi a továbbiakra.



WEIGL JÓZSEF
1766—1846

Az elgáncsolt fiatalember tisztán látta a helyzetet és megutálta az intrikával együtt a színházat is. Elhatározta, hogy nem lesz muzsikus, hanem inkább jogot tanul.

Tehát előbb mások akarták, hogy *orvos* legyen belőle, azután ő maga akarta a *jogi* pályát választani és mégis muzsikus maradt. Ez volt a predesztináció végzése.

III.

A jogi tanulmányok megkezdéséhez szüksége lett volna anyagi segítségre, mert az apja és az anyja jövedelméből nem tellett. Ajánlólevelet kapott *Swieten* Gottfried bárónhoz, az állami ösztöndíjtanács elnökéhez és elvitte neki a levelet. Swieten báró, aki kitűnő muzsikus volt, (Beethovennek is pártfogója) történetesen jelen volt a *Haszontalan óvatosság* bemutató előadásán. tehát tudta, ki az az ifjú, aki ösztöndíjat kér és jogász akar lenni.

Nem adott neki ösztöndíjat, mert nem akarta, hogy hűtlen legyen a muzsikához, hanem meghívta a legközelebbi vasárnap délutánra. A bárónál a szezonban minden vasárnap délután együtt voltak Bécs zenei kiválóságai.

A tizenhét esztendős Weigl József alig várta a vasárnap délutánt, hogy megjelenhessék a díszes társaságban, a zene és a társadalom előkelőségei között. Szerencséje volt; olyan nagy, hogy szinte megijedt tőle, amikor a díszes terembe belépett és ott találta *Mozartot, Haydnt, Gluckot, Salierit* és az arisztokrata társaság számos tagját. A délután folyamán neki is kellett szerepelnie, mint cembalistának. Saját szerzeményeiből játszott, mert így kívánták és Mozart tüntető elismeréssel magasztalta játékát és a szerzeményét.

IV.

De egyéb is történt. Salieri nyomban kijelentette neki, hogy magához veszi a zenekarba. A szerződés egykettőre megtörtént. Weigl a zenekarban a cembalo mellé került és nemsokára megbízták az énekesekkel való korrepetálással is. Salieri gondosan ügyelt az ifjú zenei fejlődésére és 1790-ben már a dirigens pultjára ültette. A cembalo mellől kellett dirigálnia.

Weigl tisztában volt vele, hogy karrierje gyorsan ível felfelé, mégsem volt megelégedve a helyzetével. Komoly operatervek foglalkoztatták és nem alkothatott.

*Tiltották a szabályok.* Az udvari színház karmesterei közül csak azoknak volt szabad operát írniok, akik már mint híres zeneszerzők kerültek a dirigens emelvényére. A cembalo mellől dirigáló korrepetitornak, aki karmesternek is csak ideiglenes volt, nem engedték meg, hogy komponáljon.

Salieri és *Cimarosa*, aki akkor hosszabb időt töltött Bécsben, nagyon biztatták Weiglt, menjen kihallgatásra a császárhoz és kérjen engedelmet az operaírásra. Weigl vonakodott, de aztán mégis jelentkezett. Arra kérte az uralkodót, hogy vagy oldja fel a tilalmat, vagy kártalanítsa az elmaradt szerzői honoráriumokért. József röviden intézte el a dolgot.

— Kárpótlást kaphat, engedelmet nem. Majd eljön annak is az ideje.

Két esztendővel utóbb, 1792-ben, mint igazi karmester és szerződéses komponista került lajstromra Weigl, ezer forint évi fizetéssel.

Most szabaddá vált a pályája, semmi sem korlátozta többé az alkotó munkában. Megnyílt előtte a dicsőség útja... Új korszaka kezdődött életének.

V.

Weigl karmester és »felsőbbségi engedelemmel« működő zeneszerző abban a szerencsében részesült, hogy Ferenc császár és király második felesége, *Mária Terézia* nápolyi hercegnő meghívta az udvarához. Nem csupán mint művészt, hanem mint urat is.

Mária Terézia nagyon kedvelte a komoly zenét és Schönbrunnban gyakran látott vendégül muzsikusokat, akikkel egész fesztelenül, minden szertartásosság nélkül muzsikált együtt, azután asztalhoz ültek és kedves közvetlenséggel beszélgettek. A császárné azzal is igyekezett ezeknek az összejöveteleknek a kedélyességét biztosítani, hogy egyszerű háziruhában jelent meg vendégei között s azoknak sem volt szabad ünnepi díszbe öltözniök. A muzsikusokon kívül kevés vendéget hívott ilyenkor, csakis olyan embereket, akik igazán kedvesek voltak neki.

Weigl 1798-ban olasz vígoperát komponált a császárné megbízásából. *Az uniformis* volt a címe. Előbb csak olasz nyelven adták elő, azután németül is és hamarosan bejárta egész Európa színpadjait. Mindenütt nagy sikere volt.

Mária Terézia Schönbrunnban is előadatta 1805-ben. Nem színpadon, csak a hangverseny dobogóján, a legelőkelőbb közönség jelenlétében.

Ennek az előadásnak az volt a szenzációja, hogy a *szoprán női szerepet maga a császárné énekelte.* Weigl most még nagyobb befolyáshoz jutott az udvarnál s nemsokára igazgatója, majd főzeneigazgatója lett az udvari színháznak. A gyors előléptetéssel nem csupán tehetségét és szorgalmát akarták honorálni, hanem a ragaszkodását is. A művészt ugyanis 1803-ban meghívták a stuttgarti opera igazgató székébe, ő azonban — Mária Terézia határozott kívánságára — elhárította a megtisztelő meghívást és Bécsben maradt.

Most sorra következtek az operái. Legelőbb is az *Amalfi hercegnője*, amely a nagy színházi sikeren kívül Haydn dokumentáris elismerését is meghozta neki. A bemutató előadást követő napon a következő levelet kapta Weigl a keresztapjától:

Legkedvesebb Keresztfiam!

Minthogy én világrajövetele után a karomon hordtam Önt s szerencsém volt keresztapjává lenni, könyörögtem a mindenható Gondviselésnek, ajándékozza meg Önt a zenei tehetség legmagasabb fokával! Forró kívánságom meghallgattatott: már régóta nem hallottam zenét annyi lelkesedéssel, mint tegnap az Ön *Amalfi hercegnője* című szellemes művét. Új gondolatok vannak benne s magasztos és kifejező. Röviden: *igazi remekmű.* A legmelegebben vettem részt a jól megérdemelt tapsviharban, amellyel Önt ünnepelték. Folytassa, legkedvesebb Keresztfiam ezt az igaz utat ezután is...

*Haydn József*

Ez a zenetörténeti dokumentum volt a szerző legkedvesebb jutalma a pompás alkotásért.

VI.

Weigl ekkor már nagy zenei és társadalmi tekintély volt Bécsben. Otthonos az udvarnál, Mária Terézia környezetében, aki több ízben énekelt meghitt zenei társaságában Weigl-féle kompozíciókat, de otthonos volt a főúri szalónokban is, amelyekbe részben még Swieten báró vezette be. Amikor a báró meghalt (1803-ban), Weigl már legszűkebb baráti köréhez tartozott.

Most sorra kerültek Weigl régebbi operái is, amelyeket még a tilalom idején komponált, sőt annál is régebben. Újból elővették első művét, a *Haszontalan óvatosság* címűt, amelyért a bemutató után hetven arany jutalmat kapott az uralkodótól, a második daljátékot: *A kierőszakolt béke* címűt, amelyért száz arany jutalmat kapott a császártól és az 1797-ben készült *Hegyomlást*. Legnevezetesebb operáinak egyike *A korzikai, vagy: a tengerész-szerelem*, amely színtén 1797-ben készült, hasonlóképen nyilvánosságra jutott, igen nagy sikerrel. (Ennek az operának az a megtiszteltetés jutott részül, hogy egyik témáját felhasználta *Beethoven* 11. opus-számmal megjelent klarinét-triójában.)

Weigl operái közül *A svájci család* című volt a legjelentékenyebb. Ez bejárta egész Európát és mindenütt hosszú ideig műsoron tartották; részben azért, mert Schiller *Wilhelm Tell*-je nagyon népszerűvé tette európaszerte a svájci miliőt. *Az árvaház*, amely A svájci családdal együtt 1818-ban készült, osztozott amannak szerencsés sorsában, színtén bejárta az egész kontinenst.

De jóval ezek előtt a sikerek előtt meghódította Weigl az olasz színpadokat is.

Mária Terézia halála után, 1808-ban, otthagyta Bécset, mert nem tudott beletörődni felséges pártfogójának elvesztésébe. Milanóba költözött, ahol folytatta az olasz stilusú operák komponálását. Milanóban már ismerték akkor, mert néhány operája olyan nagy sikerrel került színre a *Scala* színpadán, hogy a színház 1807-ben lekötötte valamennyi később készülő munkáját, 1815-ig. Szóval: amikor a híres *Svájci család* elkészült, Weiglt már az olaszok is jól ismerték és Péterváron is játszották több operáját a császári színházban. Az orosz zenei közönség is nagyon szerette Weigl muzsikáját.

Harminchárom esztendőt töltött Weigl az udvari színház szolgálatában — 1790-től 1823-ig, — akkor lemondott főigazgatói állásáról és nyugalomba vonult. De csak négy esztendőre, Amikor a színháznál megüresedett a helyettes karmesteri állás, Weigl, a volt főigazgató visszatért ebbe a hozzá már nem illő pozícióba, amelyben aztán hosszabb ideig megmaradt.

VII.

Weigl József zeneszerzői munkássága nem csupán kvalitás dolgában volt számottevő, hanem mennyiségileg is. Tizennyolc német és tizenhárom olasz opera, öt operett, tizenhat balett, tizenkét olasz és hét német kántáté, két oratórium, kilenc mise, hat graduale, hat offertórium és számtalan kamarazenekompozíció és dal maradt utána. Legmaradandóbbak egyházi zenei alkotásai, amelyeket igazi alázatosság, mélységes hit, magasztos hangulat és az előadás méltóságteljes pompája jellemez.

Tisztes kort ért el: nyolcvan esztendős korában halt meg Bécsben, ahol még ma is kegyelettel őrzik emlékét. Az ő nevét viseli halála óta Bécs városának egyik legélénkebb utcája...

## AUER LIPÓT
1845—1930

A hegedűpedagógusok nesztora, a magyar származású *Auer* Lipót váratlanul elhúnyt egy drezdai szanatóriumban. 85 évet élt. Mint hegedűművész kezdte pályáját, majd karmesteri babérokat szerzett, dicsőséges pályafutásának utolsó negyedében pedig mint a mai hegedűsgeneráció egyik legnagyobb nevelője került a zenei élet élére.

Veszprémben született, 1845 június 7-én. Midőn a gyermek tehetségének körvonalai lassan kibontakoztak, atyja, ki szegény szobafestő volt, Pestre küldte, hogy a Zenedében Ridley-Kohne a tanulás első nehézségein átsegítse. Később Bécsben találjuk, hol Dont és Hellmesberger vezetésével a hegedűtechnika felsőbb fokát sajátítja el. Tizennégy esztendős, mikor Joachim, ki akkor Hannoverben élt, szeretettel karolja fel honfitársát, hegedűjátékán az utolsó simításokat végezvén el. Sokat küzködött, sokat nélkülözött a következő esztendőkben Európa nagyobb városaiban hangversenyző fiatal művész, míg végre Düsseldorfban hangversenymesteri állást kap, megszabadulván a nyomasztó kenyérgondoktól. Huszonegyéves korában Hamburgban szerződik le, majd meghívásra 1868 őszén a pétervári konzervatórium hegedűtanári állását foglalja el. Innen kezdve Auer Lipót folyton meredeken halad fölfelé hírnév és dicsőségkoszorúzta pályáján. Feléje fordul a cári udvar figyelme. Szólóhegedűs lesz, majd öt éven át vezeti az orosz Császári Zeneegyesület hangversenyeit. Érdemeiért a cár 1893-ban nemesi rangra emelte, 1903-ban pedig államtanácsossá nevezte ki. A kilencvenes években beutazza Európát, mint hegedűs és karmester a mi filharmonikusaink műsorán is többször szerepelt. Felejthetetlenül szép emlék, ahogyan Beethoven, Mendelssohn, Brahms és Goldmark versenyműveit játszotta. A világháború kezdetén ismét visszatér Pétervárra, de a forradalom kitörésekor menekülnie kellett. 1917-ben Krisztiániában telepedett le, majd másfél évvel később áthajózik New-Yorkba, hol igen előkelő poziciót teremtett magának. Tanítványok raja veszi körül: Mischa *Elman*, Efrem *Zimbalist* és Jascha *Heifetz* a legkiválóbbak.

Hetven éves korában írja meg két művét, egy zenepedagógiait és egy kortörténeti háttérrel alátámasztott önéletrajzot. Előbbinek »*Violin Playing as I teach it*« a címe (Londonban jelent meg 1921-ben)., utóbbinak: »*My long life in Music*«.

Bár sorsa már gyermekkorában elszakította hazájától, élete végéig magyarnak vallotta magát. Önéletrajzában is hangoztatja, hogy a művészpálya okozta nemzetköziség csak az állampolgársági papirosokmányokon van meg; érzésben minden művész hovatartozását a hazai rög dönti el.

# ISTVÁN KIRÁLY

## ERKEL OPERÁJA ÚJ SZCENIROZÁSBAN

Mikor a magyar dalmű a Kerepesi-úti Nemzeti Színházból átköltözött Sugár-úti új hajlékába, ennek ünnepélyes felavatására *Erkel* Ferenc, a magyar nemzeti opera megalkotója, a Bánk bán és Hunyadi László komponistája új, történeti tárgyú szövegkönyvet keresett. *Váradi* Antal István királyt, a magyarság apostolát helyezte egy elég vérszegény cselekmény középpontjába; bár szövegkönyvének nyelvezete és főként verselése méltó volt a kitűnő poétához, jelenetezése és drámai koncepciója bizony nem sikerült. Nem kell csodálkoznunk, ha ez az elég unalmas és hosszadalmas libretto alig lelkesítette Erkelt. Azonkívül vésztjóslóan közeledett a kitűzött terminus, sietni kellett a komponálással. Így történhetett, hogy az István király — melynek partiturájában Erkel szakított az olasz *bel canto* stílussal és a wagneri deklamáció felé orientálódott — bár sok sikerült epizódot mutat fel, mégis nagyjában üres, tartalmatlan recitálások hosszú sorával fárasztja el hallgatóságát.

Érdekes, hogy harcok, intrikák és titkos aknamunkák eredményeként az Operaház felavatásán nem Erkelnek ez utolsó dalműve került bemutatóra. Csak félévvel később 1885 március 14-én került színre, amikor vagy húszszor ismételték meg. A milleniumi évben, 1896-ban ismét kihalászták rövid időre vezérkönyvét és most, a Szent Imre jubileumi év díszelőadására újra feltámasztották.

*Márkus* Lászlóra, operánk nagytudású, széleslátókörű főrendezőjére bízták a szövegkönyv gyökeres átgyúrását, a jelenetek szükséges cenzurázását és átcsoportosítását. Munkáját geniálisan oldotta meg. A zenei szempontból értékes részek változatlanul megmaradtak, csak a felesleges sallang esett áldozatul e radikális műveletnek.

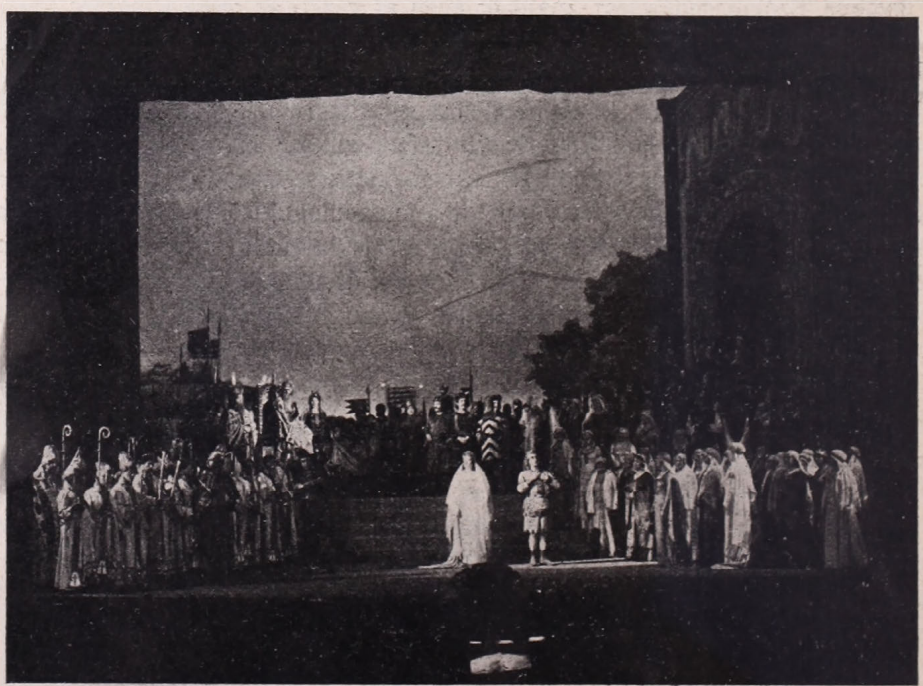

Erkel „István király"-ának egyik jelenete

Gyorsabban pereg most le Imre herceg tragikus története előttünk, de szinte változatlanul megmaradt a dalmű legszebb jelenete: a pogányok megtérítése.

Igy ebben a köntösben és ebben a kitűnő előadásban mély benyomást tett Erkel dalműve az ünnepi hallgatóságra. Nagyon tetszettek ifj. *Oláh* Gusztáv artisztikus színpadi képei és lelkes ünneplésben volt része *Rékai* Nándornak, aki a partiturának egy ütemét sem hagyta kiaknázatlanul. *Szende* Ferenc, *Laurisin* Lajos, *Bodó* Erzsi, *Virágh* Ilona, *Svéd* Sándor, *Maleczky* Oszkár, *Szügyi* Kálmán, *Ney* Dávid, *Palotay* Árpád, *Székely* Mihály, *Kálmán* Oszkár, *Losonczy* György, *Komáromy* Pál és a két *Toronyi* Gyula művészetük javát nyujtották. Szép est volt, melyért elismerés illeti az Opera vezetőségét.

# HANGVERSENY-KRÓNIKA

A hangversenyévad lassan elhalványuló oltártüzének három fellángolásáról kell mindenekelőtt megemlékeznie a krónikásnak: a Filharmonikusok monstre-hangversenyéről, melyet *Dohnányi* elnök-karnagy vezetett, a bécsi filharmonia két estjéről, melyet *Furtwängler* pálcája avatott zenei eseménnyé és *Toscanini* szereplése az amerikai szimfónikus zenekar élén.

*Dohnányi* őszinte, pózmentes Beethoven-imádata áhitatos, szinte templomi hangulatot varázsolt a Városi Színház zsúfolt nézőterére. Az elnyűhetetlen kilencedik szimfónia két középső tételét régen hallottuk ily tökéletes előadásban. Elementáris erő tombolt az utolsó tétel variációinak nagyszerű felfokozásában is, de itt az énekkar, sajnos, sokszor cserbenhagyta a kitűnő diszpozícióban vezénylő dirigenst. Annál szebbek voltak az instrumentális recitatívók: ilyen plasztikusan még alig hallottunk hangszereket deklamálni! Az opera négy kitűnő művésze: *Bodó* Erzsi, *Basilides* Mária, *Székelyhidy* Ferenc és *Szende* Ferenc tehetségük és tudásuk legjavát nyujtották a kegyetlenül nehéz szólókvartetben. Előzően *Mozart D*-dur zongoraversenye szerepelt műsoron, melynek zongorapartiját *Tagliefero* Magda játszotta csillogó technikával, stílusos alkalmazkodással.

A bécsi filharmonikusok egyik estjén *Furtwängler* mester *Mozart Esz*-dur szimfóniájának «eléneklésével» ragadta magával díszes hallgatóságát. *Beethoven* ötödik szimfóniájában és *Strauss* Richard Don Juan-jában kissé sokallottuk a temperamentumos dirigens teátrális pózait és kulisszahasogató handabandázásait, mik sokszor váltottak ki ellenmondást a közönség komolyabb rétegeiben. Még Csajkovszky agyonnyaggatott Patétikus szimfóniájánál valahogy helyén valónak éreztük, de a «Szentiványéji álom»-nyitány záró-témájában ép oly idegenül hatott, mint a józanul matematizáló *Reger*-féle variációknál.

Az amerikai stílusban agyonreklamírozott *Toscanini*-est nem volt jó üzlet. Galli-Curci-eset ismétlődését szimatolta az óvatos pesti közönség és csak félig töltötte meg a Városi Színház hatalmas nézőterét. Annál nagyobb lármával vonultak be a «vattázók» a műsor mégkezdése előtt. Toscanini, mint karmester, méltán világhíresség. Zenekara is tökéletes, ami nem is lehet másképp, egy ilyen gondosan megválogatott, jól dotált testületnél. Különösen a fúvók játéka keltett feltűnést: ilyen egyenletesen kitartott, szép tónusú hangzatokat alig hallottunk európai zenekaroktól. A műsor változatos volt, de kicsit túltarka, látszott rajta, hogy a kétórás időtartamba sok mindent akartak belepréselni. *Debussy* és *Wagner* művei keltették a legmélyebb hatást, az udvariasságból műsorra tűzött »Nyári est«-nél azonban feltűnően unatkozott a közönség.

Mint minden évben, az idén is mennyiség dolgában imponáló énekesgárdával lépett a Zeneművészeti Főiskola az Opera színpadára. Kvalitásban ez a »szállítmány« azonban a tavalyié mögött maradt. *Unger* Ernő tanár erős keze és mindenre kiterjedő figyelme nagyszerű fegyelmezettséget teremtett az ensemble-ban. Egyes hangok fogyatékosságáért persze nem mindig felelős a Főiskola kitűnő énektanár-gárdája. A nők közül *Kiss* Erzsébet, *Pásztor* Mária, *Kiss* Hajnalka, *Kaiser* Margit, *Lengyel* Erzsébet, *Bozóky* Magda, *Layer*

Mária, *Utry* Anna, *Mezey* Irén, *Hajnal* Lola, *Beer* Olga és *Ujfalussy* Erzsébet tűntek ki. a férfiak közül : *Fükő* László, *Tibor* Zoltán és *Kornfeld* Zoltán tekinthetnek megnyugvással a jövőbe, megkezdett pályájukon. *Toronyi* Gyulát, mint értesülünk, már tagjai sorába szerződtette az Opera. *Malecky* Oszkár és *Vinkovich* László stílusosan asszisztáltak, mint «beérkezettek» az egyes jelenetekben.

*Pető* Imre készítette elő gondosan nagy szorgalommal a *Nemzeti Zenede* operaszakos növendékeinek produkcióját. Kellemesen tűnt fel a műsor ízléses összeválogatása, valamint a szereplők hangjának jó iskolázottsága. *Markovits* Etelka, *Patak* Irma, *Szegfi* Edith és *Rostaházy* Aranka tűntek ki kultúrált énekükkel és intelligens játékukkal. *Koréh* Endre szép, érces basszusa nemes anyag, melynek további fejlődését figyelemmel fogjuk kísérni.

Magas színvonalú volt az a hangverseny is, melyet a *Nemzeti Zenede* igazgatósága rendezett, műsorát magyar szerzők műveiből válogatva össze. *Siklós* Albert, *Liszt* Ferenc, *Goldmark* Károly, *Zádor* Jenő és *Gajáry* István egy-egy opuszát adták elő precíz kidolgozottsággal, lendületesen. A növendék-zenekar szokatlanul kitűnő összjátékáért *Fleischer* Antal tanárt illeti minden dícséret és elismerés. Az est szólistáinak, *Erős* Klárának és *Luhn* Ottiliának megérdemelt ünneplésben volt részük.

*Dobos* Rózsi és *Farnadi* Edith, bár mindketten még csak a Zeneművészeti Főiskola művészi oklevélpályázati hangversenyén szerepeltek, mégis teljesen kész zongoraművészeknek bizonyultak. Mindkettőjük fölényes technikai bravúrja, gyönyörű billentése, dinamikai skálájuk színessége szinte pillanatok alatt elbűvölte hallgatóságukat, mely nem tudott betelni a két ifjú pianista ünneplésével. Ha mégis párhuzamot akarnánk vonni kettőjük között, akkor Farnadi Edith szuggerálóan poétikus játékát kell Dobos Rózsi józanabb, objektívebb zongorázása fölé emelnünk.

*Goldmark* Károly emlékezetének magas színvonalú hangversennyel adózott a *Zeneművészeti Főiskola* igazgatósága. Fiatalos hévvel, nagyon muzikálisan játszották *Pázmán* György és *Koromzay* Dénes a mester *E*-dur hegedűszvitjét. A *B*-dur vonósnégyest, mely Goldmark egyik legmélyebb és legformásabb alkotása, tökéletes előadásban hallottuk a *Végh—Dula—Koromzay—Radó* együttestől. A *B*-dur zongoraötöst *Farnadi* Edith, *Szende* Magda, *Haftel* Henrik, *Koromzay* Dénes és *Radó* Magda öreg rutinus muzsikusokat is megszégyenítő egybevágó összjátékkal és acélos hanggal hozták ki. A nagyszámú közönség meleg tapsokkal jutalmazta az előadók igazán szép produkcióját.

A Zeneművészeti Főiskola vizsgálati hangversenyeinek gazdag műsorkollekcióiból emeljük ki végül a *zeneszerzési növendékek* hangversenyét, melynek gyönyörű eredménye tanulságos reflexiókra adhat alkalmat. *Siklós* tanár külföldön is méltatott nagy tudását és tanítói adottságát már sokszor méltatták mások is. Itt csak azt kell leszögeznünk, hogy szuggesztív oktatói készséggel és rendszeres, a klasszikus és romantikus mesterek tiszteletén alapuló tudatos munkával még ott is nagyszerű eredményeket érhet el a zeneszerzés tanítása terén egy vérbeli pedagógus, ahol a növendék invenciója, harmónikus leleményessége csődöt mond. Az előadott művek mind, egytől-egyig magukon hordták mesterük művészi hitvallását, anélkül, hogy sablonos uniformizálást állapíthattunk volna meg a kompozíciókon. Örvendetes szimptómának könyvelhetjük el, hogy a növendékek, mesterük bölcs intenciójának megfelelően, tartózkodtak a Stravinsky—Hindemith-iskola izetlen túlzásaitól. Kellemesen lepte meg a Főiskola kistermét zsúfolásig megtöltő hallgatóságot *Lukács* György vonósnégyese és *Lászlóffy* Margit jól hangzó zongoratriója. *Dámit* András érdekes gordonkaszonátája és *Králik* Jenő Capriccziója sok tudást és tehetséget árultak el. *Földes* László zongoraversenye színes, üde kompozíció, mely szinte kikívánkozik egy növendékhangverseny keretéből. *Bartl* Ödön, *Salac* Béla és *Rézbányai* Dezső művei is tetszettek és sok tapsot arattak a közreműködők is, kik szeretettel karolták fel kollégáik alkotásait.

*Zsolt* Nándor, *Unger* Ernő és *Bor* Dezső vezényelték a *Székesfővárosi Zenekar* utolsó négy hangversenyét. A kilencedik szimfónia, a Goldmark-emlékünnep és az Évadzáró

díszhangverseny különösen megnyerte a zenekar törzsközönségének tetszését. Az előadott művek közül emeljük ki *Weiner* Leó ötletes scherzóját, *Siklós* Albertnek egy magyar dalformára felépített szindús variációit és *Ravel* érdekes hárfakompozícióját. A Goldmark-esten előadott zenekari művek — Sakuntala és Tavaszi nyitányok, a hegedűverseny és az A-dur scherzo — tökéletes, megértő interpretációban szólaltak meg *Bor* Dezső pálcája alatt. E hangversenyek szólistái közül kitűntek: *Koromzay* Dénes, *Gergely* László, *Molnár* Anna és *Matuska* Miklós. *Szabó* Lujza fergeteges tapsokat váltott ki az »Ah perfido« eléneklésével, *Korenek* Valéria a »Sába királynője« kerti jelenetének bravúros előadásával, *Takács* Alice a Goldmark-koncert izléses interpretálásával és *Zathureczky* Ede tanár a Mendelssohn hegedűverseny tökéletes eljátszásával. *dr. L. H.*

*

*Dr. Stier Alfonz* német zeneszerző »Missa heroica« (opus 40) című, vegyeskarra, szólókra, orgonára és zenekarra komponált nagy ünnepi miséje pünkösdkor csendült fel először Budapesten, a Belvárosi Főplébánia-templomban. Szerző művét a világháborúban elesett hősök emlékének ajánlja. Ily alapgondolat könnyen csábíthatja a zeneköltőt pompázó, pátosztól fűtött »hatásos« zene írására. Stier zenéjében ennek semmi nyoma. Nemes egyszerűség és őszintén átérzett (és nem nagyképű) komolyság jellemzi művét; nem halad a cecilián-iskola ösvényén, hanem — az egyházzene követelményeinek szem előtt tartásával — a mise tradicionális szövegét szabadon dolgozza fel. Ellenpontja nem száraz, szólamvezetése kitűnő. A mise legszebb részei a »Kyrie«, a »Sanctus« és az »Agnus Dei«. A »Kyrie« nemes egyszerűséggel könyörög, a »Sanctus« hatalmas íveléssel egekig tör és a nagyhatású «Hozsánna» kettős karával zárul. Az »Agnus Dei« méltóságteljes és fájdalmas első része után érdekesen szövi bele Stier a »Missa Solemnis« »Deo Gratias« témáját és ezzel fejezi be zeneművét. »Heroikusnak« talán csak a »Gloria« nevezhető. A többi rész a legjobb értelemben vett — becsületes és poétikus muzsikuslélekből fakadó — komoly és magas színvonalon álló egyházi zene. Koncepciójában Brucknerre emlékeztet, de mégis Stier egyéni hangja dominál. Hangszerelése színes, érzésünk szerint túltömör, mely körülmény azonban jobb akusztikai viszonyok mellett bizonyára nem zavar. A mű különben csak orgonakísérettel is előadható, úgyhogy zenekarral nem rendelkező kórusok is énekelhetik. A mise — mely a hallgatóságra mély benyomást tett — *Harmat* Artúr kitűnő vezetése mellett került előadásra. A magánénekeket *Micsey* Józsa, *Illésy* Margit, *Imre* Vince és *Dobos* András igen szépen énekelték. *Kereszty* Jenő ízléssel orgonázott. *Harmat* ilyen művek bemutatásával követésre méltó kultúrmunkát végez. Tavaly húsvétkor ő adta elő először Budapesten Liszt Ferencnek — nálunk eddig sohasem hallott — »Via crucis« című karművét.

*Beretvás Hugó*

# SZÍNHÁZ

***

**Zádor Jenő** »**X-mal Rembrandt**« c. egyfelvonásos operáját a gerai udvari színház mutatta be. A kritika nagyon elismerően nyilatkozik a zene friss, ötletes humoráról; a mulatságos szöveg is fokozta a mű sikerét, melyről egyhangúan számol be a német napisajtó.

**A londoni Covent Garden** Operára a kezelő szindikátus az utóbbi években nagy összegeket fizetett rá. Felszámolását 1933 tavaszára tolta ki, abban a reményben, hogy az elkövetkezendő két szezon sikeresebb lesz.

**Rigoletto**-előadás keretében mutatkozott be a Városi Színházban *Polgár* Tibor, a rádió népszerű karnagya és felesége *Tóth* Erzsi, Gilda szerepében. *Polgár* Tibor nagy rutinnal, biztos kézzel, muzikálisan vezette a kitűnő előadást, Tóth Erzsi pedig úgy énekével, mint játékával hódította meg az elismerő tapsokban nem fukarkodó közönséget.

**Az első** »**kollektív operát**« most mutatták be a leningradi Operában. A kronstadti matrózok híres lázadását viszi színpadra, »Jég és acél« címen. A mű, melyben az igazgatóság írta elő a zeneszerző, szövegíró, díszlettervező, rendező és karmester együttműködésének módját, nem aratott sikert.

**Dante** c. operát fejezett be Jean Nougés francia zeneköltő, a «Quo Vadis?» komponistája. Pizában, Firenzében és a pokolban játszódik le cselekménye. Bordeauxban mutatták be.

**A párisi Opera** régi tradíció szerint július 14-én, a Bastille bevételének napján ingyenes előadást rendezett.

**Chopin** nocturnejeiből válogatták össze *Musset* «Éjszakák» c. dramolettjének kísérőzenéjét, melyet a Comédie Française a napokban újított fel.

**A «Liliom»-ot** a berlini Volksbühne őszi bemutatóját Karlheinz Martin rendezi. Kísérő zenéjét, mint értesülünk, Kurt *Weill*-el iratja meg az igazgatóság.

«**Swita Ognia**» (A tűz ünnepe) részben magyar tárgyú ballet-operát mutatott be a varsói opera — elkésve, mert már 30 évvel ezelőtt írta a nemrég elhúnyt *Noskowsky*, a «Quo vadis?» oratóriumról híres lengyel zeneköltő. A karácsonyi mese-balletben sok kar és egy cigánypár éneke szerepel, csárdása és minden száma olyan friss ma is, hogy *Zajlich* balletmester, *Smolewna* primaballerina és *Rudnicky* karnagy könnyen vitték diadalra.

# HANGVERSENYEK

♦♦♦

**Lipcse** nem éri be azzal, hogy a Thomas-Kirche kórusán hetenként motetteket adnak elő; június végén külön Bach-ünnepet tartott. Straube dirigálta az *a capella* kart. «Jesu meine Freude», majd énekkart fúvokkal «O Jesu Christ, Mein's Lebens Licht», majd «Komm, du süsse Todesstunde»kántátét s a földerítő Neujahrskantátét. A szólóénekesek közt volt a mi Durigo Ilonánk is. Szerepelt a *Neupert*-féle cembalo is, Adolf Busch hegedűlt. A kánikulai forróság ellenére igen nagy áhitatos közönsége volt úgy a János-passziónak, mint a többi előadásoknak.

**Mozart-ünnepet** tartott 4 napon át Würzburg, várkastélyának császártermében. Már 9 éve, hogy Fritz *Knapp* egyetemi művészettörténet-tanár életbeléptette. Éjjeli kerti szerenád vezette be; a prológhoz Hermann *Zilcher* konzerv.-igazg. írt szép, gyöngéd zenét. Az Esz-dur szimfónia, C-dur zongorakoncert, fúvóötös stb. mellett *Haydn* óra-szimfóniája (C-dur), Joh. Christian *Bach* cembalóra írt Esz-dur concertója, Paul *Graener* kamaraszvit-je és Jul. *Manigold* «Die Flöte von Sanssouci» c. daljátéka stílszerűen szerepelt.

**A bécsi filharmóniai társaságot** meghívta Páris, Brüsszel, Monte-Carlo, Amsterdam, Genéve. Nem lehetetlen, hogy valamennyi meghívást elfogadja.

**A régi zeneművészet ápolására** Párisban alakult «Société de musique d'autrefois» évenként egy világi és egy egyházi hangversenyt ad, régi hangszereken. Most, június közepén a Szt József-templomban Heinrich *Schütz* (1585—1672) «Symphonia sacra»-jából 2 tétel, Johann Philipp *Krieger* (1649—1725) modernül hangzó szép «Lamento»-ja, Bach «Actus tragicus»-a s még motettek orgonával — olyan igaz gyönyört szereztek a hallgatóknak, hogy ebből sok tanulságot vonhatnak le úgy a hangversenyző művészek és egyesületek, mint a zeneszerzők . . .

**Liszt «Krisztus» c. oratóriumát** Páris a mult hónapban hallotta először. Ernst *Lévy* dirigálta.

«**Franz Liszt-Bund**» alakult Weimarban; nagygyűlését június 21. és 22-én tartotta a Deutsches National-Theaterben. Ünnepi hangversenyét a «Húnok harca» szimfónikus költemény nyitotta meg, Peter *Raabe* dirigált; az Esz-dur zongorakoncertet Frederic *Lamond* játszotta; a «Feloldott Prometheus» szimfónikus költemény dirigense Ernst *Praetorius* volt. Másnap az évi jelentés elhangzása után megbeszélték az Eisenachból Weimarba telepítendő Liszt-múzeum tervét; a matinén Lamond zongorázott, Raabe az új nagy halottról: Cosimáról beszélt. Este Ludwig Neubeck dirigálta «Lohengrin»-t; ezt a hervadatlan szépségű operát tudvalevőleg itt mutatta be a világnak az akkori zenei igazgató: *Liszt*.

**Keszthelyen** fényes ünnepségek keretében ünnepelték meg Goldmark születésének századik évfordulóját. Dr. *Dohnányi* Ernő elnök-karnagy vezetésével filharmónikusaink a Kultúrpalota termében kitűnően sikerült hangversenyt játszottak végig. Megelőzően a Mester szülőházán elhelyezett emlékművet koszorúzták meg. *Dohnányi* Ernő a kultuszminiszter, *Malatinszky* Ferenc Zala megye, *Ráty* István polgármester Keszthely városa, *Radnai* Miklós az Operaház, *Lampérth* Géza a Petőfi Társaság, *Székelyhidy* Ferenc dr. a Fészek-klub, *Krammer* Emil a Lipótvárosi Kaszinó és *Vannay* János a zalamegyei Dalosszövetség nevében rótták le a kegyelet adóját. A Goldmark-család nevében *Hegenbarth* Franciska, a zeneköltő unokája mondott köszönetet a piétikus megemlékezésért.

# SZEMÉLYI HIREK

♦♦♦

**Sir Thomas Beecham-et**, a londoni filharmonikusok elnök-karnagyát az oxfordi egyetem díszdoktorátussal tüntette ki.

**Karl Bechstein,** a világhírű zongoragyár vezetője s alapítójának fia, július 1-én 70 éves lett. Zenésztehetségének bizonyságául említjük fel, hogy mint képzett énekes, a «Rajna kincse» berlini bemutatóján ő kreálta Donner szerepét.

**Kleiber Erik** a jövő szezonban hat hétig fogja dirigálni a newyorki filharmóniai zenekar koncertjeit.

# MINDENFELŐL

♦♦♦

**A párisi Conservatoire** hármas reformot hirdet: 1. tanszéket állít a szaxofónnak. Ez a hangszer tudvalevőleg mintegy 60 esztendős; Massenet a «Herodiás» c. operájában Delibes a «Sylvia» c. ideális ballet zenéjében már alkalmazta. 2. tanítani fogja a rádiózenét . . ., 3. az opera-rendezést is tantárgyul veszi fel.

**A katholikus egyházi zene** világkiállítására készül egy nemzetközi bizottság; ünnepi hetet rendez Frankfurtban október 23-ától bezárólag 26-áig. Már kiválasztott (úgylátszik, csak német) zeneszerzőket, akiknek műveit ott előadják: *Berlanda, David, Koch, Lechthaler, Messner, Siegl, Springer, Woess.* A következő székesegyházi énekkarok fognak közreműködni: München (karnagya *Berberich*), Aachen (*Rehmann*), Frankfurt és Köln (*Mölders*), Badischer Kammerchor (*Philipp*). — Németországi orgonaművészeken kívül a bécsi prof. *Karl Waltert* is meghívták.

**Chicago** óriás épületben irdatlan nagy operaszínházat avatott fel az «Aida» szép előadásával. A «felhőkarcoló» épület 170 m magas, középtraktusa (az operával) 45 emeletes, két szárnya «csak» 23 emeletnyi. A 20 millió dollárba került épületben külön drámai színház is nyert elhelyezést, de csak 870 néző számára; az operaházban 3517 hallgató fér el, minden helyről (a legtávolabbi a színpadtól 55 méternyire van) kitünően láthatni, színpada 44 méter magas, 22 m mély s 36 m széles; zsinórpadlásán tíz opera számára várhatnak díszletek. (A drámai színpad csak 22 m magas, 10 m mély és 21 m széles). A tetőn tűz esetén automatice nyíló ajtók nem engedik a tűzveszélyt belül elterjedni. Természetes, hogy minden a technika és főleg az elektrotechnika legújabb vívmányai szerint készült. A kettős színházépület összes villanyenergiája 1700 PS.

**A párisi Mozart-Egylet** megalakulása alkalmat adott Reims városának háromnapos Mozart-ünnepre.

**Leningrad,** az egykori Szentpétervár, erősen hirdeti a kultúrát. A jövő 1931—32-i évadra már kitervelt 127 szimfónikus hangversenyt, ezekhez karnagyuk Wilhelm *Furtwängler*, Bruno *Walter*, Otto *Klemperer*, Hans *Knappertsbusch*, Hermann *Abendroth*, Ernst *Ansermet*, Fritz *Stiedry*, Alexander *Zemlinsky*, Leopold *Stokowsky*, Ernst *Wendel*, Waclaw *Tadich*, Eugen *Jochum*, Jascha *Horenstein*, Josef *Rosenstock* stb. kaptak szerződést. Azonkívül versenyestéket rendeznek 6 dirigens, 6 zongora és 2 hegedűművész közt. Külön a vidéken 100 zenekari hangverseny lesz, ami tekintve Oroszország területének óriási voltát — nagyon kevésnek látszik. Egy zeneszerzési pályadíjat is tűzött ki szovjet-szimfóniára.

**Cigány szimfónikus zenekart** állított össze a magyar származású *Berény* Henrik, aki évtizedek óta Párisban él.

**«La partenza»** (Az utazás) c. szimfóniát találtak nemrég Faenzában, az operáiró (Lucia, Lucrezia Borgia stb.) ismert Donizettinek eddig ismeretlen művét. Elő is adták Bolognában, tetszett; egy kissé programmzene, annyira, mint Beethovennek «Les adieux» szonátája.

**Művészi pályadíjak.** Bécs városa Egon *Kornauth* zeneszerzőt tüntette ki 1929-re szóló 5000 schilling díjjal; Lengyelország nagyobb állami díját pedig Ludomir *Rózicky* nyerte el «Eros és Psyche» c. operájával, melyet már Stuttgart, Boroszló és Bréma operaházai is őszi műsorukra tűztek.

**Modern zeneszerszám** a hangnagyító — már így kellene mondanunk: óriásító, mert nem is megafon, hanem gigantofón nevet érdemel az a hangszóró, amelyet a berlini Siemens-gyár 240 kgr súlly l egy 5 köbméteres szekrényben kutató-laboratóriumának tetején elhelyezett, ujjnyi vastagságú kábelekkel látott el és 120 Ampère-s árammal töltött meg, úgy hogy a beléjátszott zenét 20 kilométer körzetben lehetett hallani. Ilyen óriási teljesítményű hangszórót a Siemens-gyár most repülőgépre akar erősíteni, hogy a világváros felett repülve, Berlin egész területe élvezhesse zenéjét.

**Bach orgonaművei rádión** lesznek hallhatóvá az ősszel; egész ciklust rendez Bécs rádiója Franz Schütt orgonaművésszel; mindegyik előadást dr. Max Graf ismert zenei író magyarázata fogja bevezetni.

# HALÁLOZÁS

♦♦♦

Angelo *Scandiano*, a milanói Scala-színháznak 1920 óta igazgatója, váratlanul meghalt június 26-án, 58 éves korában. Rendkívüli zenésztehetség, az Edison-művek mérnöke volt és otthagyta szép állását, hogy a zenének éljen: szép baritonját színpadra vitte, Hans Sachs-ot énekelte és olaszul ő kreálta Amfortas-t a «Parsifal»-ban. Minden partiturát épúgy fejében tartott, mint jó barátja, Toscanini.

# SZERKESZTŐI ÜZENETEK

**Pető Károly, Szabadka.** Nem ott van a baj kútforrása. A cigányok folyton sírnak, fenyegetőznek és deputációznak — de nem tanulnak semmit. Saját maguk ásták meg indolenciájukkal a cigánymuzsika sírját. Rég elmultak azok az idők, amikor a cigány össze-vissza muzsikálhatott mindent a saját egyénien furcsa játékmodorában, anélkül, hogy valaki felszólalt volna ellene. Ma már az átlagmuzsikus közönség is »szenved« a rossz cigányzene hallatára. Nem is szólván a képzettebb muzsikusról, aki »falnak megy«, mikor a primás minden hangot egy előzetes nyávogó csúszással fog meg, amikor a kontrás egész más harmoniát játszik, mint a cimbalmos, mikor a bőgős rossz basszusokkal teszi próbára a jóhiszemű hallgató idegrendszerét, vagy amikor minden zenei szerkesztés logikájának megcsúfolásával a bőgős egyszerre párhuzamos oktávákban halad a prímhegedűvel! Ha még a divatos slágereket nem tudják helyes harmóniával eredeti ritmusban eljátszani, vagy ha a korszellemnek engedve, jazz-zenét ültetnek át cigányzenekari hangszerekre, de nem tudnak megbirkózni a foxtrottok és bluesok merész ritmuseltolódásaival, — hagyján! De *magyar nótákat sem tudnak úgy eljátszani* — tisztelet a kivételeknek! — hogy az kielégítse az átlagképzettségű, intelligens szórakozni vágyó elemet. Még mindig az I—IV—V basszusokat morgatják a cifrázatokkal felismerhetetlenségig agyonsallangozott nótákhoz, ha a dallam más hangnembe modulál, a bőgős azért sem követi, ha pedig belezavarodik és érzi, hogy itt nincs valami rendén, akkor jönnek a párhuzamos oktávák, amik még kisegítőnek se felelnek meg. Tanulni kellene cigányainknak, elsősorban kótát olvasni, hogy legalább a közkézen forgó jó átiratokat tanulnák meg tisztességesen. Annak a sokat emlegetett »naturalista« játéknak már rég befellegzett.

**Érdeklődő.** A katonai fúvózenekarok nem mindenütt egyformák. A *németországi* beosztás más, mint a *francia* és *belga* és mindegyiktől különbözik a mi *Nemzeti hadseregünkben* használt zenekari szervezet. Másféle hangszereket alkalmaznak azonkívül a *balkáni* hadseregek fúvózenekaraiban és másfélét a *keleti* (török) zenekarok. A *német*típus a következő: Nagy és kis *Desz*-fuvolák, óboák, négyféle klarinét, *Asz*-, *Esz*- és *B*-hangolásban, fagótok, szárnykürtök *(B)* két altkürt *(Esz)*, két tenorkürt *(B)*, eufónium, bombardon és helikon, négy kürt *(Esz*-ben), négy trombita *(Esz*-ben), három puzon és a szokásos ütőhangszerek. A *francia*-típus beosztásában a fuvolák és klarinétek a német mintához alkalmazkodnak; új hangszercsoport bennük a négy szaxofon, mely ennek a zenekarnak egészen különös, jellegzetes színt ad. A dallamot a magas szopránjelzőkürt *(Esz)*, a szopránjelzőkürt *(B)* és két kornett *(B*-piszton) intonálja. A középszólamot alt-, bariton- és basszusszaxkürtök töltik ki. A basszust a bombardon és a kontrabasszus tuba szolgáltatja. *Nálunk* ma a következő beosztás használatos: Kis- és nagyfuvola *Desz*-ben, *Esz*-klarinét, három *B*-klarinét, négy *Esz*-kürt, két szárnykürt *(B*-ben), egy basszus szárnykürt *(B*-ben), eufonium, egy magas *B*-trombita, három *Esz*-trombita, egy basszustrombita *B*-ben, három puzon, két vagy több tuba *F*-ben és *B*-ben. Ütőhangszerek (triangula, nagydob, kisdob, réztányér, csörgők, harangjáték).

**Karmester, Budapest.** A *Lituus* eredetileg római trombita volt, egyenes, hengeralakú csővel, fölfelé görbült hangtölcsérrel. Csak egy példány ösmeretes *(G*-hangolásban), a vatikáni múzeumban. A 17. század elméleti műveiben sokszor emlegetik, de valószínű, hogy mindig görbekürtöt vagy cinket értenek alatta. Erre vallanak legalább azok az ábrák, melyek Agricola és Virdung műveiben láthatók. Az a két *Lituus*, melyet *Bach* a 119-ik kantátejában ír elő *(O Jesu Christ, mein's Lebens Licht)* valószínűen mély *B*-trombita volt, mert szólamaik terjedelme erre vall. Talán okosabb a jobb hangzás kedvéért e kantáte előadásánál két puzónra átírni a kérdéses *Lituus*-szólamokat.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1930 — 8069

54145

# A ZENE

TUDOMÁNYOS ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

Felelős szerkesztő: SIKLÓS ALBERT — Felelős kiadó: NOVÁGH GYULA

TIZENEGYEDIK ÉVFOLYAM

1929—1930

BUDAPEST

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

# A TIZENEGYEDIK ÉVFOLYAM TARTALOMJEGYZÉKE

## ESZTÉTIKAI, TÖRTÉNETI, KRITIKAI ÉS PEDAGÓGIAI CIKKEK


*Antos Kálmán:* Új Hindemith-bemutató *(Neues vom Tage)* ..... 9
*Fl. J.:* Faust-zenék ..... 80
*Goldmark Sándor:* Emlékezés Károly bácsiról ..... 216
*Kálmán Mária:* Goldmark Károly életéről és műveiről ..... 219
*Kereszty István:* Új és legújabb zene .. 181
— Cosima ..... 253
*Márkus Dezső:* Emlékezés Goldmark Károlyra ..... 226
*Márkus László:* Az operaszínpad és a színpad modern törekvései ... 107, 128
*Nemes Tihamér:* Az éterzene és az éterorgona ..... 265
*Novágh Gyula:* Beszámoló Budapest székesfőváros Népművelési Bizottságának IV. hangversenyévadjáról 241
*Radnai Miklós:* Magyar operaszöveg .. 237
*Sebestyén Ede:* A váradi püspök színháza ..... 22
— Mozart magyar művészei ..... 62
— Egy magyar hegedűművész vándorlása négy világrészben ..... 165
— Dumas barátja, a pesti zeneszerző . 196
— Goldmark Károly 1830—1930 .... 207
— A császárné énekel (Weigl József élete) ..... 269
*Siklós Ferenc:* A hangzófilm problémái ..... 141
*Siklós Albert:* Kerner István 1867—1929 ..... 7
— Lionardo da Vinci ..... 61
— A nyitány története ..... 69
— Angyalok muzsikája ..... 85
— A zene őskora ..... 96
— A karmester ..... 58, 132
*Siklós Albert:*
— A »Carmen« ..... 133
— A zene ókora ..... 149
— A szerenád ..... 157
— Az Ó-testamentum ..... 169
— A partitura-írás ..... 184
— Goldmark, az autodidakta ..... 213
— Goldmark és kortársai ..... 227
— A Goldmark-múzeum megnyitása . 251
— Diósy Béla dr. 1863—1930 ..... 253
*Schuler György:* Weingartner Félix pedag. munkássága Baselben ..... 29
*Vannay János:* A vidéki zenepedagógia 1928/29-es tanéve ..... 43
*Jeltelen cikkek:*
Második decenniumát (Vezércikk) . 1
Országos énekszaktanítói és iskolai ének- és zenetanárképző tanfolyam ..... 11
Beethoven szimfóniái ..... 13
Klasszicizmus és romanticizmus ... 37
Bihari zeneiskola ..... 47
Nürnbergi hét Budapesten ..... 82
1930 ..... 101
Az operette ..... 104
A népműv. bizottság százegyedik hangversenye ..... 113
Mihalovich-emlékünnep ..... 145
Mozart-repríz ..... 147
Gioconda ..... 200
Goldmark Károly ..... 205
Képeinkhez ..... 230
Sereghy Elemér síremlékének leleplezése ..... 240
Seherezade és Boris Godunov ..... 254
Auer Lipót 1845—1930 ..... 273
István király ..... 274

# ÁLLANDÓ ROVATOK

*Műsorismertetés:* I. (Évadnyitó) 2, II.: 4, III.: 15, IV.: (Vaszy Viktor) 19, V.: 39, VI.: (Vaszy V.) 41, VII.: 53, VIII.: (Polgár Tibor) 55, IX.: (Siklós Albert, A nyitány története) 72, X.: (Vaszy V.) 76, XI.: 77, XII.: 91, XIII.: 93, XIV.: (Fleischer Antal) 102, XV.: (Klasszikus operett) 106, XVI.: (Ábrányi Emil) 121, XVII.: 124, XVIII.: 125, XIX.: (Strauss János hangverseny) 137, XX.: (Unger Ernő) 138, XXI.: (Siklós Albert, A szerenád története) 159, XXII.: 160, XXIII.: 163, XXIV.: 173, XXV.: (Vaszy Viktor) 176, XXVI.: (Vaszy V., Szent Erzsébet legenda) 178, XXVII.: (Zsolt Nándor) 189, XXVIII.: (Unger Ernő) 192, XXIX.: (Goldmark centennáris hangverseny) 231, XXX.: (Évadzáró hangverseny) 233.

*Hangverseny-krónika:*
(dr. L. H.:) 83, 114, 152, 186, 275
(Farkas Ferenc, Róma:) 116, 153
(Beretvás Hugó:) 277
*Zenetudomány:* ..... 14, 30, 263
*Kóták-könyvek:* ..... 16, 120
*Mindenfelől:* 14, 33, 50, 67, 100, 119, 135, 156, 172, 188, 203, 261, 279
*Színház:* 31, 51, 66, 99, 117, 134, 154, 171, 188, 202, 257 — 171, 188, 202, 257, 277
*Hangversenyek:* 32, 51, 99, 118, 135, 203, 259, 278
*Személyi hírek:* 15, 34, 49, 135, 188, 236, 260, 279
*Halálozás:* 15, 34, 52, 100, 120, 136, 172, 188, 264, 280
*Pályázat:* 35, 52, 68, 100, 188, 204, 264
*Szerkesztői üzenetek:* ..... 68, 204, 280

# ILLUSZTRÁCIÓK

*1. Hangjegyek:*
A Szent Erzsébet-legenda tematikus anyaga ..... 180
A IX. szimfónia témái ..... 193, 196
A »Zrinyi« c. szimf. költemény vezérkönyvének két oldala ..... 223, 224
Rákóczi táborának hadijelzései ... 236

*2. Különféle ábrák:*
Frauenlob zenekara ..... 58
Hangverseny V. Albert fejedelem udvarában ..... 59
Händel zenekara ..... 60
Németalföldi Mester: Madonna zenélő angyalokkal ..... 85
Donatello: Angyalok, dombormű. 86
Francesco Francia: Madonnaképrészlet ..... 87
Dürer: Oltárkép-részlet ..... 87
Memling: Krisztus tript. zenélő angyalai ..... 88, 89
Ütemnemek vezénylése különböző korokban ..... 132
Hangdiagramm a filmen ..... 143
Mozart Cosi fan tutte-jének két díszlete ..... 148, 149
Liszt Ferenc szülőháza ..... 181
Jelenetek a »Gioconda«-ból ..... 201
Goldmark első tervezett szerzői estjének műsora ..... 211
Goldmark keszthelyi szülőháza 220, 221
Emléktábla Goldmark szülőházán.. 226
Goldmark emlékiratainak első oldala ..... 229
Sereghy Elemér dr. síremléke ..... 240
A »Boris Godunov« két díszlete .... 255
»István király« egyik jelenete ..... 274
Elektromos rezgéskeltő-rendszer .. 266
Az éterorgona ..... 267 és 268

*3. Portrék:*
Budanovits Mária: 103, Eggert Márta: 175, Farnadi Edith: 165, Fehér Ilonka: 176, Fleischer Antal: 104, Gergely László: 190, Gervay Erzsébet: 164, Goldmark Károly: 206, 208, 209, 210, 211, 215, 217, Győri Pál dr.: 127, Halász Gitta: 138, Jászay Margit: 74, Kálmán Mária: 174, Korenek Valéra: 177, Laurisin Miklós: 138, Liszt Ferenc: 179, Mannaberg Rózsi: 162, Matuska Miklós: 235, Mende Erzsi: 92, Metykó Anna: 54, Mezey Irén: 190, Némethy Ella: 140, Neumann László: 91, Orosz Júlia: 21, Polgár Tibor: 56, Szathmáry Margit: 161 Stefániai Imre: 124, Stranszky Aranka: 122, Sztojanovits Adrienne: 234, Takács Alice: 126, Tull Ilona: 40, Tóth Erzsi: 95, Unger Ernő: 140, Vaszy Viktor: 178, Wagner Cosima: 253, Weigl József: 270.

EGYETEMI KÖNYVTÁR
SZEGED
FOLYÓIRATTÁR

## A Székesfőváros Népművelési Bizottságának 1930 augusztus havi szakvezetéses tanulmányi kirándulásai:

**Augusztus 3. vasárnap.**

A Szent Imre jubileumi kiállítás megtekintése a Műcsarnokban. Vezető: *Kampis János* festőművész. Belépődíj kedvezményesen 1 pengő, ami a helyszínen fizetendő. Gyülekezés reggel ¾9 órakor, a Műcsarnok (Városliget, Milleniumi emlékműtől jobbra) főbejárata előtt. Előzetes jelentkezés nem szükséges.

**Augusztus 8. péntek d. u.**

Az Iparművészeti Társulat háziipari, iparművészeti és kisipari kiállításának megtekintése a Technológián. Szakvezetőről a Bizottság a helyszínen gondoskodik. Belépődíj személyenként kedvezményesen 25 fillér. Gyülekezés ¾5 órakor a Technológiai Anyagvizsgáló Intézet VIII., József-körút 6. sz. főbejárata előtt. A kiállított tárgyak eladók, azokból bárki vásárolhat.

**Augusztus 10. vasárnap, egésznapos.**

*Tatatóváros.* (Történeti, műtörténeti, botanikai és földrajz-geológiai tanulmányi kirándulás.) Megtekintendők a kapucinus atyák 250 éves temploma és kolostora; az 500 kat. hold területen fekvő tatai Nagytó; a tatai Vár, melynek története a gyászos emlékű mohácsi vész idejébe nyúlik vissza. Megtekinthető továbbá a 30 kat. hold nagyságú Angol-park, a benne levő botanikai és geológiai ritkaságokkal (hőforrások stb.) Szakvezetőkről Komárom-Esztergom vm. Népművelési Bizottsága gondoskodik.

Vonatindulás Bpest Keleti p.-u.-ról reggel 6·20 órakor, érkezés Tatatóvárosra 8·45 órakor. Délelőtt szentmise és a fenti nevezetességek megtekintése. Ebéd hátizsákból, vagy aki élelmet nem hoz magával, vendéglőben 1·50 P-ért ebédelhet. Délután strandfürdés. Visszaindulás Budapestre este 8·55 órakor, érkezés Bpest Keleti p.-u.-ra 11·10 órakor.

A részvételi jegyeket 4·80 P-ős árban (vasúti költség oda-vissza, angol-parki belépő és strandfürdő) augusztus 9. d. e. 10 óráig lehet megváltani a Bizottság hivatalában (IV., Váci-utca 62., fsz. 1.), d. e. 9—2-ig vagy ugyanoda a fenti összeget póstautalványon is be lehet küldeni a név és lakcím pontos feltüntetésével.

Gyülekezés legkésőbb reggel 6 óráig a Baross-szobor előtt. Beszállás 6 óra 05 perckor.

**Augusztus 16. szombat d. u.**

A Magyar Rádió és Telefónhírmondó Rt. budapesti studiójának megtekintése. Szakmagyarázóról a rádió igazgatósága gondoskodik. A részvétel díjtalan, előzetes jelentkezés nem szükséges. Gyülekezés d. u. ¾6 órakor a studió előtt (VIII., Főherceg Sándor-u. 7.)

**Augusztus 17. vasárnap d. e.**

A Székesfővárosi Elektromos Művek telepeinek megtekintése. Szakmagyarázókról az Elektromos Művek Igazgatósága gondoskodik. A részvétel díjtalan, előzetes jelentkezés nem szükséges. Gyülekezés d. e. ¼10 óráig a Berlini-tér közepén álló reklámtorony körül.

**Augusztus 22. péntek este.**

Esti tanulmányi kirándulás a svábhegyi csillagvizsgálóhoz. Az Igazgatóságtól nyert értesülés szerint a résztvevők száma legfeljebb 25 lehet, ezért előzetes jelentkezés akár levelezőlapon, akár telefónon (Automata 845—29) okvetlenül szükséges. Nagyobbszámú jelentkezés esetén a kirándulást szeptember hó folyamán megismételjük. A kirándulást *csak tiszta, jó időben tarthatjuk meg.* Ebben az esetben gyülekezés d. u. ¾6 órakor a Fogaskerekű vasút felső állomásánál, a Svábhegyi Nagyszálló előtt. A részvétel díjtalan.

**Augusztus 24. vasárnap d. e.**

A Magy. Kir. Állami Kertészeti Tanintézet megtekintése. A részvétel díjtalan, előzetes jelentkezés nem szükséges. Gyülekezés d. e. ¾10 órakor az Intézet I., Nagyboldogasszony-útja 45. sz. főbejárata előtt. (Volt Ménesi-út.)

**Augusztus 25. hétfő d. u.**

Történeti és műtörténeti kirándulás a Margitszigetre. Megtekintendők: Bihari János szobra, Arany János tölgyei, a kolostorok romjai, hamisított rovásírás, középkori sírkövek stb. Vezető: Dr. Bevilaqua Borsódy Béla műtörténész. A részvétel díjtalan. Gyülekezés kétféleképpen: a pesti lakósok a Margit-híd és a Pozsonyi-út szögletében levő parkban d. u. ¾5 óráig, a budai lakósok a Margit-híd és Liptay-utca szögletében levő parkban (Posch-vendéglő előtt) ugyancsak legkésőbb ¾5 óráig.

**Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága**

# A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

**közreműködésével**

**minden**

**KEDD * SZERDA * CSÜTÖRTÖK * SZOMBAT * VASÁRNAP**

**este ½7—9-ig**

**A VÁROSLIGETI IPARCSARNOK ELŐTT ÁLLÓ ZENEPAVILLONBAN**

# INGYENES SZIMFÓNIKUS HANGVERSENYT

**rendez**

**A székesfőváros tanácsának határozatából a székesfővárosi sétányszéküzem cca 1000 széket bocsát a nagyközönség rendelkezésére, amelyek használatáért 20 fillért kell fizetni, csakúgy, mint a máshol felállított sétányszéküzemi székek használatáért**

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA 1930 — 8069